

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ UYGURCADA DEĞERLİ TAŞ
TERMİNOLOJİSİ

YAZAR
NESLİŞAH YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. HÜSEYİN YILDIZ

ORDU- 2024

TEZ KABUL SAYFASI

Neslişah YILDIZ tarafından hazırlanan “Eski Uygurcada Değerli Taş Terminolojisi” başlıklı bu çalışma, **29.01.2024** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Doç. Dr. Hüseyin Yıldız Ordu Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza
Üye	Doç. Dr. Abdulkadir Öztürk Ordu Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza
Üye	Doç. Dr. Yaşar Şimşek Giresun Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Neslişah YILDIZ

ÖZET

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ UYGURCADA DEĞERLİ TAŞ TERMINOLOJİ

NESLİŞAH YILDIZ

Değerli taşlar renkleri, yapıları ve doğada az bulunmalarından dolayı ilk insanlardan beri ilgi konusu olmuştur. Değerli taşlar farklı alanlarda insanlar tarafından kullanılmıştır. Değerli taşlar zenginler ve soylular için güç anlamında kullanılmasından ziyade sanat, şifa ve dini ritüeller gibi amaçlar için yararlanılmıştır. Eski Uygurca, 8. ila 13. yüzyıllar arasında Orta Asya'da Uygur Kağanlığı ve Uygur Devleti dönemlerinde kullanılan bir Türk diliydi. Bu dönemde, mücevherler, değerli taşlar ve madenler önemli ticari ve kültürel değerlere sahipti. Eski Uygurca yazılı belgeler, bu döneme ait değerli taşlarla ilgili bazı terimleri içerebilir. Eski Uygurların yeni din olan Budizm'in benimsenmesiyle değerli taşlar kendine ait bir kavram alanı oluşturmuştur. Eski Uygurcada yer alan değerli taş ve madenler mitolojik ve sembolik bir şekilde kullanılmıştır. Değerli taşlar ile ilgili çalışmalar yer almasına rağmen Eski Uygurcaya ait sözcük çalışması rastlanamamıştır. Bu çalışmada Eski Uygurcaya ait metinler incelenmiştir. Çalışma, Eski Uygurca değerli taş ve madenler ile ilgili kelimeler tespit edilmiş ve Eski Uygurca metinlerinden alıntılarla örneklendirilmiştir. Eski Uygurcaya ait sözlüklerde yer alan değerli taşlar çalışmaya dahil edilmiştir. Tespit edilmiş kelimelerin metin içindeki kullanımı incelenmiştir. Tespit edilen değerli taş ve madenler terminolojik açıdan analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Eski Uygurca, Değerli Taşlar, Terminoloji.

ABSTRACT

ORDU UNIVERSITY DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND

LİTERATURE

GEMSTONES TERMINOLOGY IN OLD UYGHUR TURKISH

NESLİŞAH YILDIZ

Precious stones have been a subject of interest since the first people due to their colours, structures and rarity in nature. Precious stones have been used by people in different fields. Precious stones have been used for purposes such as art, healing and religious rituals, rather than being used in the sense of power for the rich and nobles. Old Uyghur was a Turkic language used during the periods of the Uyghur Khaganate and Uyghur State in Central Asia between the 8th and 13th centuries. During this period, jewellery, precious stones and metals had important commercial and cultural values. Old Uighur written documents may contain some terms related to precious stones from this period. With the adoption of the new religion of Buddhism by the Old Uighurs, precious stones formed a conceptual field of their own. Precious stones and metals in Old Uighur were used in a mythological and symbolic way. Although there are some studies on precious stones, there is no study on the vocabulary of Old Uyghur. In this study, texts of Old Uyghur were analysed. In this study, Old Uyghur words related to precious stones and metals were identified and exemplified with quotations from Old Uyghur texts. The precious stones in the dictionaries of Old Uyghur were included in the study. The usage of the identified words in the text was analysed. The identified precious stones and minerals were analysed terminologically.

Key Words : Old Turkic, Old Uyghur, Gemstones, Terminology.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim de ilk aşamadan son aşamaya kadar bütün bilgi birikimini esirgemeyen, öğrenmenin hiçbir sınırı olmadığını ve, yanlışları anlayışla karşılayarak destek olan ve tezimde kullandığım kaynaklar için bana kütüphanesini açan danışmanım Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ'a teşekkür ederim.

Çalışmamda benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, her daim yanımda olan sevgili aileme teşekkür ederim.

Neslişah YILDIZ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ KABUL SAYFASI	II
ETİK BEYANI	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar	IX
ŞEKİLLER	X
GÖRSELLER	XI
SİMGELER VE KISALTMALAR	XII
1. GİRİŞ	1
1.1. Eski Uygurlar ve Eski Uygur Literatürü	1
1.1.1. Maniheizt Uygur metinleri	3
1.1.2. Budist Uygur metinleri.....	4
1.1.3. Hristiyan Uygur metinleri	7
1.1.4. İslami Uygur metinleri	7
1.2. Değerli Taş Terminolojisi	7
1.2.1. Değerli taş kavramı	7
1.2.2. Değerli taşların sınıflandırılması üzerine	9
1.2.3. Türk dilinde değerli taşlar üzerine yapılmış çalışmalar	10
1.3. Derlem	13
2. YÖNTEM	20
3. BULGULAR	22
3.1. Genel Kavram Olarak “Mücevher”	22
3.1.1. erdini / ratna (843).....	22
3.1.2. gohar (1)	161
3.2. Değerli Madenler	165
3.2.1. altun (368)	165
3.2.2. bakır (43).....	227
3.2.3. kümüş (132)	237
3.3. Özel Adı Olan Değerli Taş ve Mücevherler	263
3.3.1. adityagarbe (1)	263
3.3.2. amuli (1)	263
3.3.3. aşirvat (1)	264
3.3.4. at (1)	266
3.3.5. bışığ (1)	266
3.3.6. buyruk (1).....	267
3.3.7. çaç (7).....	268
3.3.8. ç(a)kir (1)	270
3.3.9. çın (4)	271
3.3.10. çoturaz (1)	271
3.3.11. didim (4).....	272
3.3.12. guk (1)	273
3.3.13. indranil (1).....	274
3.3.14. kız (1)	275
3.3.15. kaş (30).....	276

3.3.16. kimko (1).....	285
3.3.17. kinsuk (1)	286
3.3.18. kobık (2).....	287
3.3.19. lal (1)	288
3.3.20. mahanil (1)	289
3.3.21. mani (41)	289
3.3.22. monçuk (23)	298
3.3.23. mrkt (4).....	305
3.3.24. mharag (2)	306
3.3.25. morvant (1).....	307
3.3.26. oyun (1)	308
3.3.27. patu (1)	309
3.3.28. rajavart / raşavart (20).....	309
3.3.29. sandanak (1)	313
3.3.30. sıparır (16).....	313
3.3.31. sıtı (2).....	317
3.3.32. suryakant (2).....	319
3.3.33. şışır (2)	320
3.3.34. şobak (14).....	321
3.3.35. şutse (1)	324
3.3.36. tana (2)	325
3.3.37. utakaparasat (1)	327
3.3.38. vayduri (17).....	327
3.3.39. vazır (141)	332
3.3.40. yana (1).....	357
3.3.41. yınçü (49)	358
3.3.42. yakut (2)	358
3.4. Diğer Değerli Taşlar.....	367
3.4.1. almas	368
3.4.2. bolur	368
3.4.3. çäpiñir.....	368
3.4.4. naçivar.....	368
3.4.5. marcan	368
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	369
KAYNAKLAR	379
ÖZGEÇMİŞ	389

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1 Eski Türkçe Dönemleri.....	1
Tablo 1.2 Eski Türkçe Döneminde Kullanılan Alfabeler.	2
Tablo 1.3 Değerli Ve Yarı Değerli Taşlar.	10
Tablo 4.4 Eski Uygur metinlerinde tespit edilen değerli taşların sıklık verileri.....	369
Tablo 4.5 Eski Uygur metinlerinde tespit edilen değerli taşların köken bilgisi	370
Tablo 4.6 Eski Uygur metinlerinde tespit edilen değerli taşların köken dağılımı	372
Tablo 4.7 Eski Uygurcada birden fazla kelime karşılığı olan değerli taşlar.....	372
Tablo 4.8 Eski Uygurca değerli taş adlandırmalarında ses değişimi	374
Tablo 4.9 Değerli ve yarı değerli taşların eski uygurca karşılıkları.....	375
Tablo 4.10 <i>Erdini</i> kelimesinin eşdizimli kullanımlarının sıklık dağılımı.....	375
Tablo 4.11 <i>Erdini</i> kelimesinin ek almış biçimlerinin sıklık dağılımı	376
Tablo 4.12 <i>Altun</i> kelimesinin eşdizimli kullanımlarının sıklık dağılımı	376
Tablo 4.13 <i>Kümüş</i> kelimesinin eşdizimli kullanımlarının sıklık dağılımı.....	377
Tablo 4.14 <i>Vazir</i> kelimesinin eşdizimli kullanımlarının sıklık dağılımı	377

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1 Değerli Taşların Sınıflandırılması.	9
--	---

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 3.1 Altun.....	170
Görsel 3.2 Bakır.....	229
Görsel 3.4 Amuli.....	264
Görsel 3.5 Aşirvat.....	265
Görsel 3.6 Çaç.....	268
Görsel 3.7 Çoturaz.....	272
Görsel 3.8 Guk.....	274
Görsel 3.9 İdranil.....	275
Görsel 3.10 Kaş.....	279
Görsel 3.11 Kimko.....	285
Görsel 3.12 Kinsuk.....	286
Görsel 3.13 Kobık.....	287
Görsel 3.14 Lal.....	288
Görsel 3.15 Mahanil.....	289
Görsel 3.16 Mahamani.....	292
Görsel 3.17 Mahamani.....	298
Görsel 3.18 Monçuk.....	300
Görsel 3.19 Mrk.....	305
Görsel 3.20 Maharag.....	306
Görsel 3.21 Rajavart.....	310
Görsel 3.22 Sıparır.....	314
Görsel 3.23 Sıta.....	318
Görsel 3.24 Suryakant.....	319
Görsel 3.25 Şişir.....	320
Görsel 3.26 Şobak.....	322
Görsel 3.27 Şutse.....	325
Görsel 3.28 Tana.....	326
Görsel 3.30 Vazir.....	336
Görsel 3.31 Yinçü.....	360
Görsel 3.32 Yakut.....	358

SİMGELER VE KISALTMALAR

Eser Kısaltmaları

- AB** : Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikayesi (Gulcalı, 2013)
- AbSV** : Eski Uygurca Abitaki Metinlerinin Söz Varlığı (Karaayak, 2021)
- AS** : Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: Avalokiteśvara-Sādhana (Doğan, 2022)
- ADF** : Eski Uygurca Altı Dişli Fil Hikayesi (Elmalı,2019)
- AY** : Altun Yaruk (Kaya, 2021)
- AY-I/Ç** : Altun Yaruktan İki Parça: 1. Küü Tav'ın canlıları öldürdüğünden dolayı gördüğü ceza 2. Üç Prensle Pars hikâyesi (Çağatay, 1945)
- AY-III** : Altun Yaruk III. Kitap (Ölmez, 1991)
- AY-IV** : Altun Yaruk Sudur IV.Tegzinç (Tokyürek, 2018)
- AY-V** : Altun Yaruk Sudur V. Kitap (Uçar, 2009)
- AY-VI** : Altun Yaruk Sudur VI. Kitap (Ayazlı, 2012)
- AY-VII** : Altun Yaruk VII. Kitap (Çetin, 2020a)
- AY-VIII** : Altun Yaruk VIII. Kitap (Çetin, 2020b)
- AY-IX** : Altun Yaruk Sudur IX. Tegzinç (Uçar, 2013)
- AY-X** : Altun Yaruk Sudur X. Kitap (Gulcalı, 2021)
- AY X/Ç** : Altun Yaruktan İki Parça: 1. Küü Tav'ın canlıları öldürdüğünden dolayı gördüğü ceza 2. Üç Prensle Pars hikâyesi (Çağatay, 1945)
- BOOB** : Eski Türkçe Bayagut Oğlu Otaçı Beg Hikâyesi (Berbercan, 2013)
- BT-I** : Berliner Turfantexte I (Hazai-Zieme, 1970)
- BT-II** : Berliner Turfantexte II (Röhrborn, 1971)
- BT-III** : Berliner Turfantexte III (Tezcan, 1974)
- BT-V** : Berliner Turfantexte V (Zieme, 1975)
- BT-VII** : Berliner Turfantexte VII (Kara-Zieme 1976)
- BT-VIII** : Berliner Turfantexte VIII (Kara-Zieme 1977)

- BT-XIII** : Berliner Turfantexte XIII (Zieme, 1985)
- BT-XVIII** : Berliner Turfantexte XVIII (Zieme, 1996)
- BT-XX** : Berliner Turfantexte XX (Zieme, 2000)
- BT-XXI** : Berliner Turfantexte XXI (Wilkens, 2001)
- BT-XXIII** : Berliner Turfantexte XXIII (Zieme, 2005)
- BT-XXV** : Berliner Turfantexte XXV (Wilkens, 2007)
- BT-XXVI** : Berliner Turfantexte XXVI (Yasai, 2008)
- BT-XXVIII** : Berliner Turfantexte XXVIII (Yakup, 2010)
- BT-XXIX** : Berliner Turfantexte (Kasai, 2011)
- BT-XXXIII** : Berliner Turfantexte XXXIII (Oda, 2015)
- BT-XXXVI** : Berliner Turfantexte XXXVI (Yakup, 2016)
- BT-XXXVII** : Berliner Turfantexte XXXVII (Wilkens, 2016)
- BT-XLIII** : Berliner Turfantexte XLIII (Vér, 2019)
- BT- XLVI** : Berliner Turfantexte XLVI (Moriyasu, 2019)
- BU2M** : Budist Eski Uygur Edebiyatından İki Metin Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizinler (Uzunkaya, 2020b)
- СОБЛ** : Сутра Общины Белого (Тугушевой, 2008)
- D** : Diśastvustik Eine altuigurische Bearbeitung einer Legende aus dem Catuspariśat-sūtra, Veröffentlichungen Der Societas Uralo-Altaica (Yakup, 2006)
- DIŞ.** : Uygurca Diśastvustik (Giriş-Metin-Çeviri-Dizin Ve Tıpkıbasım) (Kaljanova, 2005)
- DÇ** : Eski Uygurca Dört Çatik (Demirci, 2014)
- DDM** : Eski Uygurca Din Dışı Metinlerinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı (Ayazlı, 2016)
- DKP** : Daśakarmapathāvadānamālā (Elmalı, 2016)
- DKPAM** : Daśakarmapathāvadānamālā / The Daśakarmapathāvadānamālā in Uighur (Shōgaito-Tugusheva-Fujishiro, 1998)

- DTS** : Drevnetyurkskiy Slovar (Nadalyev, 1969)
- DV** : Eski Türkçenin Deyim Varlığı (Şen, 2017b)
- EDTP** : An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth (Clauson, 1972)
- ETS:** : Eski Türkçe Sözlük (Bayat, 2008)
- ETŞ** : Eski Türk Şiiri (Arat, 1991)
- EUÖK** : Eski Uygurca Ölümler Kitabı Üzerine Bir Çeviri Denemesi (Aris, 2018)
- EUTS** : Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü (Caferoğlu, 1968)
- EUTSV** : Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı Sözlük-Gramatikal Dizin (Doğa-Usta, 2014)
- HA** : Handwörterbuch des Altuigurischen (Wilkens, 2021)
- HAM** : Manuscripts Ouïgours du IXe –Xe siècle de Toue-Houang Dunhuang (Hamilton, 1986)
- HamiZus** : Das Zusammentreffen Mit Maitreya. Die ersten fünf Kapitel der Hami-Version der Maitrisimit, Teil I (Eimer-laut-Shimin-Klimkeit, 1988)
- HT-VIII** : Xuanzangs Leben und Werk, Teil 8 (Semet, 2005)
- HT-IX** : The Uygur-Turkic Biography of the Seventh-Century Chinese Buddhist Pilgrim Xuanzang, Ninth and Tenth Chapters (Barat, 2000)
- HT-X** : Die alttürkische Xuanzang-Biographie X. (Mirsultan, 2010)
- HT-VI** : Xuanzang VI (Ölmez, 1994)
- XU-X** : Xuanzang X (Tezcan, 1975)
- IB** : Irk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı (Tekin, 2004)
- FDX** : Eski Uygurca Fo Ding Xin Da Tuo Luo Ni (Demirci, 2021)
- İKP** : Mağarası'nda Bulunmuş Buddhacılığa İlişkin Uygurca El Yazması İyi ve Kötü Prens Öyküsü (Hamilton, 2011)
- KİP** : Kuanşi İm Pusar (Tekin, 1994)
- KörB** : Körüm Bitig (Şen, 2017a)
- M** : Maytrisimit (Tekin, 1976)

- MahU** : Budizm'in Mahāyāna Ekolüne İlişkin Eski Uygurca BelgelerMetin-Aktarma-Açıklamalar-Sözlük-Dizin (Uzunkaya, 2020a)
- Manj. Temp.** : Re- examination of the Uigur Version of the Inscription of Mañjūsri Temple in 1326 (Nakamura, 2023)
- ÖzertMani** : Der uigurische Manichäismus (Özertural, 2008)
- SDB** : Uygurca Sadāprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikayesi (Barutçu, 1987)
- ShōAbhi-I** : Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-tīkā (Shōgaito, 1993)
- ShōAbhi-II** : Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-tīkā (Shōgaito, 1993)
- ShoAbhiStock** : The Uighur Abhidharmakośabhāṣya (Shōgaito, 2014)
- ShoAbhiY** : Uighur Abhidharma Texts (Shōgaito, 2008)
- ShoManus** : Uighur Manuscripts in St. Petersburg Chinese texts(Shōgaito, 2003)
- SPD-K** : Sitātapatrādhāraṇī (Kılıç Cengiz, 2018)
- SDP-R** : Spätformen des zentralasiatischen Buddhismus. Die altuigurische Sitātapatrā-dhāraṇī. (Röhrborn-Róna-Tas, 2004)
- StabUig** : Die Stabreimtexte der Uiguren von Turfan und Dunhuang (Zieme, 1991)
- SUK** : Sammlung Uigurischer Kontrakte (Yamada, 1994)
- TT-V** : Türkische Turfan-Texte V (Bang- Gabain, 1931)
- U-II** : Uigurische II (Müller, 1910)
- UÇİ** : Uygurca Çince İdikut Sözlüğü (Yunusoğlu, 2012)
- UigTot** : Ein Uigurisches Totenbuch (Kara, Zieme, 1978)
- USHB** : Uigurische Sprachdenkmäler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri (Şen, 2004)
- USKT** : Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (İzgi, 1987)
- UTH** : İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku (Özyetgin, 2014)
- UVD** : Uşñīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra (İsi, 2021)

VATEC : Vorislamische alttürkische Texte

Ek Kısaltmaları

AY	Ayrılma Hali Eki
BEL	Belirtme Hali Eki
BUL	Bulunma Hali Eki
Ç.	Çokluk Eki
EŞ	Eşitlik Hali Eki
İLG.	İlgi Hal Eki
İYE.	İyelik Eki
T.	Teklik Eki
Yap.	Yapım Eki
YÖN	Yönelme Hali Eki
YÜK	Yükleme Hali Eki

1. GİRİŞ

1.1. Eski Uygurlar ve Eski Uygur Literatürü

Eski Uygur Türkçesi Eski Türk dilinin ikinci aşamasını oluşturmakta olup Eski Uygur Türkçesi hakkında bilgi vermeden önce Türk ve Uygur adı ile Eski Uygurların tarihi hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır.

Uygur adı, MS. 717 yılında yaptıkları ayaklanma ile ilk defa Orhun yazıtlarında, Çin kaynaklarında Hoi-ho, Vei-ho, Hui-ho, Huei-hu, Wei-wu adlarıyla eskiden beri bilinmektedir.

Eski Uygur Türkçesi, Uygur Türklerinin sahip olduğu dini ve sosyal yaşam çevresinde gelişen örnekleri ortaya koymaktadır. Bu dönemin eserleri Maniheizm ve Budizm'in öğretileriyle dini yaşam etrafında şekillenen sosyal yaşamı ele almaktadır. Bu inanç sistemlerini benimseyenlerin bu öğretileri anlama ve anlatma amacıyla oluşturdukları felsefi bir dildir (İsi, 2020; 41).

Türk dilinin, yazılı dil materyalleri bulunan ilk dönemi VI.-XIII. yüzyıllar arasına denk gelen Eski Türkçe olup kendi içinde üç kola ayrılır: Köktürkçe, Eski Uygurca ve Karahanlıca (Yıldız, 2020; 1).

Köktürkçe'nin yazılı dil materyallerin bulunduğu ilk koludur. Köktürkçe döneminin önemli özelliği ise en eski yazılı metinlerin bu dönem içerisinde bulunmasıdır. Bu yazılı metinler ise Köktürklerin ikinci döneminden kalan metinler olmasıdır. Eski Uygurca ise çoğunlukla Maniheizm ve Budizm'in inançlar çevresinde gelişen eserleri kapsayan bir dönemdir. Bu dönem ise IX.-XIII. yüzyıllar arasında eser vermiştir. Eski Türkçe'nin üçüncü kolu olan Müslüman Karahanlı Devletinde kullanılan dil olan Hakaniye Türkçesi dönemini karşılamaktadır. Eski Türkçe'nin dönemleri şu şekilde tanımlanabilir (Yıldız, 2020, s. 1):

Tablo 1.1 Eski Türkçe Dönemleri (Yıldız, 2020, s. 1).

YÜZYILLAR	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
KÖKTÜRKÇE	+	+	+				
ESKİ UYGURCA			+	+	+	+	+
KARAHANLICA					+	+	+

VII.-XIII. yüzyılları kapsayan Eski Türkçe döneminde çeşitli alfabeler kullanılmıştır. Alfabelerin bu denli farklı olması benimsedikleri inanç sistemlerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar; Köktürklerin Gök Tanrı inancını, Eski Uygur türklerinin Budizm, Maniheizm ve Hristiyanlık inancını ve son olarak Karahanlılar ise İslamiyet inancını benimsemişlerdir. Eski Türkçe döneminde kullanılan alfabeler şu şekilde tanımlanabilir (Yıldız, 2020, s. 1):

Tablo 1.2 Eski Türkçe Döneminde Kullanılan Alfabeler (Yıldız, 2020, s. 1).

ALFABELER	RUNİK	MANİ	SÜRYANİ	BRAHMİ	TİBET	ÇİN	UYGUR	ARAP
KÖKTÜRK	+							
ESKİ UYGUR	+	+	+	+	+	+	+	+
KARAHAN							+	+

Yukarıdaki tablodan hareketle Eski Uygur metinlerinde sekiz farklı alfabe kullanılmıştır. Bu metinlerde en yaygın olarak kullanılan alfabe ise Sogd menşeli Uygur alfabesidir. İlk defa Kara Balgasun yazıtında kullanılmıştır. Uygur alfabesinin kökeni hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Klaproth ve Abel Rémusat Süryani alfabesine dayandırmışlardır. F. W. K. Müller 1909 yılında yayınlanan yazısında kesin ifadeyle Uygur alfabesinin Sogd alfabesinin geliştirilmiş şekli olduğunu söylemiştir (Eraslan, 2012, s. 53).

* * *

1890 yılında Doğu Türkistanlı iki köylü tarafından bulunan üzerinde yazılar yer alan ağaç kabuğu İngiliz Subay Bower'e satılmıştır. Bulunan ağaç kabuğu üzerindeki yazılar Sanskritçe'dir. 1893 yılında ise Wilhelm Thomsen tarafından Orhun yazıtlarını okunmasıyla bilim adamları tarafından Doğu Türkistan'a keşifler başlamıştır. Uygur belgelerine ilk bilimsel çalışmalar Fin Rus heyetleri tarafından yapılmıştır. 15-20 yıl içinde yapılan keşifler sonucunda 17 dil ve 24 alfabe ile yazılmış eserler bulunmuştur. Alman, Japon, İngiliz ve Rus bilim adamları tarafından Doğu Türkistan'a düzenlenen bu seferlerden geri dönen bilim adamları binlerce yazma bulmuştur. 1. Dünya Savaşının çıkması ve Çin'in hükümetinin değişmesiyle eserlerin ülke dışına çıkartılmasına izin verilmemiştir. En son keşifi Sven Hedin yapmıştır. Sven Hedin'in samimi ve içten tavırlarıyla Çin'de bazı eserleri temin etmiştir (Ercilasun, 2015).

Yapılan seferlerde elde edilen yazmalar Turfan, Kuço, Kansu, Kaşgar ve Yarken şehirlerinde bulunmuştur. Grünwedel ve Alber August Le Coq 1904-1907 yılında yaptığı seferinde *Maytrisimit*, Stein'in 1906-1907 yılında yaptığı ikinci seferde *Sekiz Yükmeç, İrk Bitig*,

Huastuanift, Anı Teg Orunlarta, Praty-a-Şiri, Pelliot'un yaptığı seferde *Edgü Ögli Tigin ile Ayıç Ögli Tigin*, Malov 1909-1911 yılında yaptığı seferde *Altun Yaruk* adlı eserler bulunmuştur. Bulunan bu eserler dışında ülke dışına çıkartılan eserler vardır. Bu eserler; 1930'lu yıllarda bir öğrenci tarafından *Xuanzang Biyografisi* bulunmuştur. Bu eser ilk olarak Berlin'e getirilmiştir. Eser inceleyen Reşit Rahmeti Arat incelediği yazmanın *Xuanzang Biyografisi* adlı eser olduğu anlaşılmıştır. Bu eser Paris Milli Kütüphanesine satılmıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Yıldız Sarayında bulunan Uygurca Hukuk Belgeleri de bulunmaktadır (Ercilasun, 2015; Akar, 2012).

* * *

Yerleşik hayat tarzını benimseyen Eski Uygurların Maniheizm ve Budizmi kabul ettikten sonra kültürel faaliyetlerde artış olmuştur. Farklı dillerden Uygurcaya çeviriler yapılmıştır. Eski Uygur eserleri inanç sistemlerinden dolayı kendi arasında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma şu şekilde gösterilebilir (Akar, 2012):

1. Maniheizt Uygur Metinleri
2. Budist Uygur Metinleri
3. Hristiyan Uygur Metinleri
4. İslami Uygur Metinleri

1.1.1. Maniheizt Uygur metinleri

Uygurların Mani mezhebinin çevresinde ortaya konulan metinleri içermektedir. Maniheizt Uygur metinlerinde nesir türündeki eserler hacim ve sayı bakımından fazla değildir. Bu metinlerin çoğu din öğretileri etrafında şekillenen eserlerdir. Maniheizt Uygur metinlerinde “nazım, manzume, şiir” için Hintçe *şlok* ve Türkçe *taşut* terimlerinden yararlanılmıştır. Aynı zamanda *küg* kelimesi şiir anlamını taşımaktadır. Bu metinlerin bir kısmı A. Von Le Coq tarafında “*Manichaica I-III*” adıyla yayınlanmıştır. W. Bang ve A. Von Gabain tarafından maniheizt hikayeler “*Manihäische Erzähler*” adıyla yayınlanmıştır. Maniheizt metinleri arasında Xuastuanift adlı tövbe duası bulunmaktadır. Bu eserin Mani ve Uygur alfabesiyle yazılmış olup yirmiden fazla nüshası vardır. Mani ilahilerini “Eski Türk Şiiri” Reşit Rahmeti Arat tarafından yayınlanmıştır.

Maniheist Uygur metinlerinden kalan sekiz şiir olduğu bilinmektedir. Bu şiirlerden ikisinin yazarı ilk türk şairi olarak bilinen *Aprın Çor Tigin*'e aittir. *İki Yıltız Nom* adlı eser ise Maniheizm dininin felfesini anlatmaktadır. Din dışı metin olan Runik harflerle yazılmış olan *Irk Bitig* ise bir fal kitabıdır. Eserde yer alan her falın başında bir sayı yer alır, devamında ise bir metin bulunmaktadır. Bu metinlerin sonunda iyi ol ya da kötü ol şeklinde ibareler bulunmaktadır. Irk Bitig üzerine Talat Tekin, H. Namık Orkun, S. Malov, S. G. Clauson, J. Hamilton ve Marcel Erdal çalışmıştır (Ercilasun, 2015; Akar, 2012; Eraslan, 2012).

1.1.2. Budist Uygur metinleri

Budist edebiyatta “manzume ve şiir” kavramını karşılayan Türkçe *koşug* ve *takşut*, Sanskritçe *şlok* ve *padak* terimlerinden yararlanılmıştır. *Pratya-şiri*, *Çışuya Tutung*, *An-tsang Hanlin Keyşi*, *Ki-Ki*, *Şingku Şeli Tutung*, *Asıg Tutung* Eski Uygurlardan günümüze kadar ulaşan şairleridir. Budist metinlerin çoğu Çince, Tibetçe, Toharca ve Sanskritçeden çevrilmiştir. Budist metinler, *Namo bud* “Buddha’ya saygı”; *Namo darm* “akideye saygı” ve *namo sang* “cemate saygı” ifadeleriyle başlayıp bu sözler ile bitmektedir. Uygurlar arasında Maniheizm’den daha çok Budizm’i benimsediler. Bu sebeple Budist Uygur metinleri sayı bakımında fazladır. Burkan dininin temelini oluşturan hazine üç kısımdan oluşmaktadır (Ercilasun, 2015; Eraslan, 2012; Tekin, 1942; Akar, 2012):

1. skr. sūtra, mezhep ayetleri; uyg . nom bitig.
2. skr . vinaya, ahkâma ait eserleri; uyg . nom, törü.
3. skr . abhidharma, akaide ait eserler (Tekin, 1942).

- (1) Sutralar
- (2) Vinayalar
- (3) Abidarmalar

Sutralar, Budizm’in felsefi yönünü anlatan eserlerden oluşmaktadır. Sutra kelimesi Sanskritçe kökenli bir kelime olup *sudur* kelimesine karşılık gelmektedir. Budist Uygur metinleri arasında sayı bakımından en fazla olanıdır. Budizm’in en hacimli metinlerinden olan Suvarṇaprabhāsa-sūtra Uygurca adı *Altun Yaruk* olan eserdir. Budizm’in felsefesi ve Buddha’nın vaazlarını içermektedir. Beş Balıklı Şingku Seli Tutung tarafından Çince den Eski Uygurcaya tercüme edilmiştir. Eser üzerine W. Radloff, S. E. Malov, Saadet Çağatay, Erdem Uçar, Mehmet Ölmez, Ceval Kaya, Şinasi Tekin, Zemire Gulcalı, Hacer

Tokyürek, Özlem Ayazlı ve Engin Çetin'in çalışmaları bulunmaktadır. Saddharmapuñḍarīkasūtra adlı eser Budizm'in Mahāyana mezhebinin felsefesini anlatan bir öğretici kitabıdır. Eski Uygurca adı *Asil dinin nilüfer çiçeği* olarak geçmiştir. Dört nüshası bulunan eserin bir bölümü F. W. K. Müller ve W. Radloff tarafından yayınlanmıştır. Berlin ve Leningrad nüshalarını Şinasi Tekin tarafından karşılaştırarak yayınlanmıştır. Kuanşi İm Pular, Asil dinin nilüfer çiçeği adlı eserin bir bölümüdür. Şinasi Tekin tarafından yayınlanmıştır. Uygurca adı *Abitakisudur* olan eser işlenmemiştir. Pekin, Paris ve Ankara müzelerinde metnin parçaları bulunmaktadır. *Amita Ayusi Sudur* adlı eserin bir bölümünü W. Radloff tarafından yayınlanmıştır. *Kimkoki atlıg vaçraçitak sudur* adlı eserin sekiz nüshası bulunmaktadır. Çince'den tercüme edilen eser 54 gāthā (koşuk) eklenmiştir. 1971 yılında Peter Zieme ve Georg Hazai tarafından yayınlanmıştır. *Yitikensudur* adlı eser büyü kitabıdır. 14. Yüzyılda Çince'den çevrildiği tahmin edilmektedir. 1937 yılında Reşit Rahmeti Arat tarafından yayınlanmıştır. *İnsadisūtra* adlı eser rahiplerin günah çıkar törenlerini anlatan bir kitaptır. Semih Tezcan tarafından yayınlanmıştır. Sekiz Yükmek Çince'den çevrilmiştir. Budizm'in ahlaki değerleri hakkında bilgi vermektedir. W. Bang, A. Von Gabain ve Reşit Rahmeti Arat tarafından yayınlanmıştır. 1915 yılında Japon Türkolog Toru Haneda "*Kaikotsubun No Tençi Haçiyosin Cukyo*" adıyla yayınlamıştır (Ercilasun, 2015; Eraslan, 2012).

Abidarmalar Budizm'in metafizik yönünü anlatan eserlerdir. Bu eserlerin aslı Sanskritçedir. Mehmet Ölmez Abidarmaların tam bir Uygurca çevirisinin bulunmadığını söylemiştir. *Abidarim Kunlıg Koşavarti Şastir* adlı eser Masahiro Shōgaito tarafından inceleme, sözlük ve tıpkıbasım halinde yayınlanmıştır. Yayınlanan bu eserin bir bölümü Sema Barutçu Özönder tarafında *Üç İtigsizler* adıyla yayınlanmıştır (Ercilasun, 2015).

Çatikler *jataka* ve *çatik* kelimesini karşılık gelmektedir. Budizm'de canlıların birden fazla dünyaya geldiğine inanılmaktaydı. Birden fazla dünyaya gelişleri Nirvana'ya ulaşana dek sürmektedir. Bu eserlerde Buda'nın hayatlarından birini anlatır. Uzun masal olarak nitelendirilmektedir. Çatiklerin bir kısmı Sutraların içerisinde yer almaktadır. Eserlerin çoğu Toharcadan çevrilmiştir. Bu eserler arasında en çok bilineni *Prens Kalyanamkara ve Papamkara hikayesi* ve *Maytrisimit*'tir. Prens Kalyanamkara ve Papamkara hikayesi Uygur Türkçesi ile adı Edgü ögli Tigin ile Ayıg ögli Tigin'dir. Eserde iyi huylu ve kötü huylu iki prensin öyküsünü anlatmaktadır. Paul Pelliot ve Hüseyin Namık Orkun tarafından yayınlanmıştır. Altun Yaruk'ta yer alan *Şehzade ile Aç Pars Hikayesi* adlı bir çatik bulunmaktadır. Eserde açıklıktan ölmek üzere olan parsı kurtaran şehzade

anlatılmaktadır. Buda şehzadenin kendisi olduğunu söylemektedir. Bu hikaye A. Von Gabain ve Zemire Gulcalı tarafından yayınlanmıştır. Maytrisimit Toharcadan çevrilmiştir. Maitreya'nın efsanevi hayatı anlatılır ve tiyatro eseri özelliği taşımaktadır. A. Von Gabain ve Helmuth Scheel 1957 yılında tıpkıbasımını yapmıştır. Eserin ilmi neşrini ise doçentlik tezi olarak Şinasi Tekin yapmıştır. *Dantipali Bey* hikayesinde ise geyikleri kurtarmak için kendini feda eden geyik beyidir. Geyik beyinin öldüren Dantipali Bey ise korkunç felaketlere uğramıştır. *Çaştani Bey* hikayesi Şilazin adlı bir mütercim Toharcadan Uygurcaya çevrilmiştir. Buddha ve hastalıklar şeytanı Çaştana arasındaki savaş anlatılmaktadır. İki eser F. W. K. Müller tarafından yayınlanmıştır (Eraslan, 2012; Ercilasun, 2015).

Vinayalar rahip ve rahibelerin günlük yaşamlarına dair kuralları anlatan metinlerdir. Bu metinler az sayıda bulunmaktadır. *Karmavācana* manastır kıyafetinin kullanımını, *Pravāranā* adlı vinaya rahibin yağmurlu bir günde çekildiği inzivayı son olarak *Vinayavibhaṅga* adlı metin ise manastır kurallarını anlatmaktadır (Ercilasun, 2015).

Astronomi, fal, büyü, biyografi, hukuk, biyografi ve tıp konularında Uygurca metinler bulunmaktadır. Tıp metinlerinde hastaları tedavi etme ve ilaç yapımı gibi konular işlenmiştir. 629-645 yılları arasında Çinli bir rahibin Hindistan'a yaptığı seyahati hayatını anlatan bir eser olan "*Küentso/Xuanzang/ Hsüen Tsang*" adlı biyografidir. Şingku Şeli Tutung tarafından 10. yüzyılda Uygurcaya çevrilmiştir. Eserin parçaları Pekin, Paris ve St. Petersburg'da bulunmaktadır. Semih Tezcan, Mehmet Ölmez, A. Von Gabain, D. Sinor, K. Röhrborn, K. Barat, A. Samet ve A. Mirsultan tarafından yayınlanmıştır. "*Kşanti Kılğuluk Nom*" adlı eser Çince'den Uygurcaya çevrilen 40 bölümden oluşan bir tövbe duasıdır. Uygurca tercümesinde 25-37. bölümleri bulunmaktadır. K. Röhrborn tarafından yayınlanmıştır. "*Dhānisūtra*" doğum esnasında okunan bir büyü formülüdür. W. Bang- A. Von Gabain'in yayınladığı "*Uigurische Studien*" içinde yayınlanmıştır. Doğu Türkistan'da bulunan resmi ve özel mektuplar vardır. Mektupların bazıları Semih Tezcan-Peter Zieme, L. Yu. Tuguşeva A. Sertkaya tarafından yayınlanmıştır. Astronomi konulu metinler Reşit Rahmeti Arat, P. Zieme ve O. F. Sertkaya tarafından yayınlanmıştır. İncelemelerini ise L. Bazin, S. G. Clauson ve P. Zieme tarafından yapılmıştır. Budist çevrede gelişen metinler arasında hukuk belgeleri alım-satım, borç, evlat edinme gibi konularda eserler mevcuttur. Hukuk belgeleri üzerine yapılan çalışmalar Reşit Rahmeti Arat "*Eski Türk Hukuk Vesikaları*", Ahmet Caferoğlu "*Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstihlakları*", Hüseyin Rahmi Orkun'un "*Türk Hukuk Tarihi*

Belgeleri”, W.Radloff, Cl. Huart , N. Yamada, Özkan İzgi ve Ayşe Melek Özyetgin’in çalışmaları bulunmaktadır (Ercilasun, 2015; Eraslan, 2012).

1.1.3. Hristiyan Uygur metinleri

Hristiyanlığın Nesturi mezhebi çevresinde gelişmiştir. Bu eserlerin sayısı oldukça azdır. “*Uigurica I*” Müller tarafından yayımlanmıştır. “*Manihaica II*” ’de Aziz Georg’un ölüm acılarını anlatan metin A. V. Le Coq tarafından yayımlanmıştır. W. Bang “*Manihaica II*” 1926 yılında çalışma yapmıştır. Peter Zieme “*Zu den Nestorianisch-Türkischen Turfantexten*” adıyla yayımlanmıştır (Ercilasun, 2015; Eraslan, 2012).

1.1.4. İslami Uygur metinleri

XIII. yüzyıldan itibaren Hoço ve çevresinde İslamiyet yayılmaya başlamıştır. İslamiyeti kabul eden Uygur türklerinden kalan şiirler vardır. Bu şiirler Mani ve burkan şiirlerine göre daha düzenlidir. Bu kalan şiirleri Reşit Rahmeti Arat tarafından “*Eski Türk Şiiri*” adlı eserini yayımlanmıştır (Ercilasun, 2015).

1.2. Değerli Taş Terminolojisi

Türk dilinde değerli taşlar hakkında yapılan çalışmaların sayısı çok değildir. Var olan çalışmalara bakıldığında daha çok klasik Türk edebiyatı disiplninde bazı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu sebeple ilgili çalışmalara geçmeden önce değerli taş terimi ve değerli taşların sınıflandırması hakkında bilgi vermekte fayda vardır.

1.2.1. Değerli taş kavramı

Değerli taş kavramı üzerine yapılan çalışmalar genellikle madencilik, jeoloji, mineraloji ve gemoloji bilimlerine yöneliktir. Bu kavramla ilgili tanımlamalar da genellikle bu bilim dallarının uzmanlarınca yapılmıştır. Değerli taşların hepsini kapsayan ve genel kabul görmüş bir tanımlama yoktur. Örneğin Hatipoğlu 2020’de “*belli özelliklere sahip albenisi yüksek mücevher, süsleme ve kullanılan organik, mineral ya da kayalardan oluşmuş malzemeler*” şeklinde tanımlanmıştır. Kuşoğlu 2006’da ise “*Mevcudu az, görünüşü güzeli sertliği oldukça fazla olan mineral ve kristallerin ortak adıdır*”, Savaşçın 1988’de “*İnsanlık tarihi boyunca, ender bulunuşları, çekici renkleri, irilikleri ve sertlikleri ile diğerlerinden ayrımlı olarak değerlendirilen değerli taşlar tek bir*

mineraldirler (Elmas, zümrüt, topaz, kuvars vb.) ya da bu minerallerin oluşturduğu kayalardır.” Ethem 1990’da “*Tabiatta bulunan diğer minerallere göre daha güzel görünümlü olan, az bulunan ve daha kıymetli kabul edildikleri için mücevher olarak kullanılan mineraller ve kristallere verilen addır*” (Savaşçın, 1988; Kuşoğlu, 2006; Hatipoğlu, 2020; Ethem, 1990).

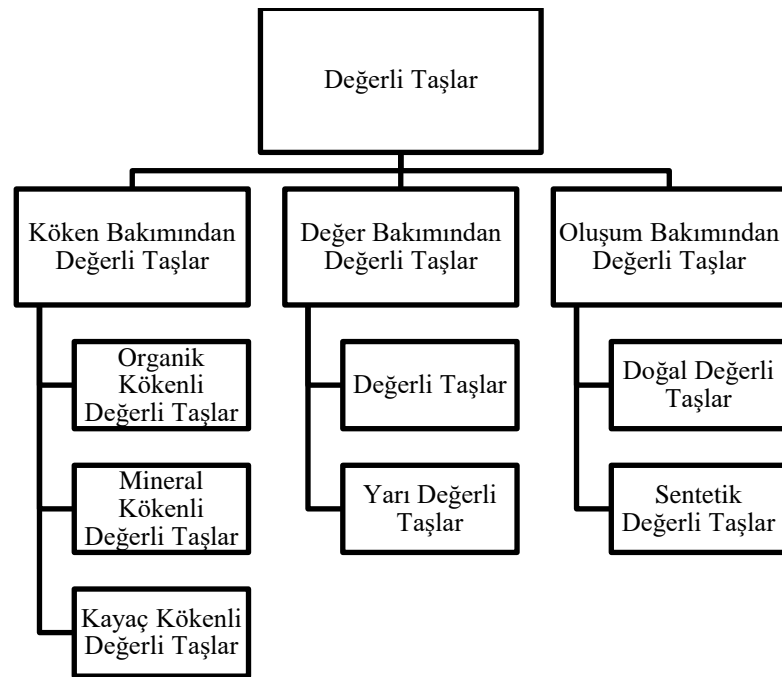
Türkçe ve yabancı dildeki literatürde taşların kıymetlerine ve kullanımına göre değerli taş (precious stone) ve yarı-değerli taş (semi-precious stone) olmak üzere iki ayrı kategoriye ayrılarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Yabancı 2 literatürdeki “precious stone” ya da “edelstein” kavramları Türkçe’de kıymetli taş, değerli taş ve süs taşı isimleriyle tercüme edilebilmektedir. Elmas, yakut, safir, zümrüt ve topaz gibi daha ender ve işlenmesi zor olan taş cinsleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir taşın değerli taş olarak sayılabilmesi için belirleyen pek çok unsur vardır. Bunlar; doğallık, tanınma, saydamlık, saflık, berraklık ve temizlik, güzellik, albenilik, nadirlik, renk, kesim, parlaklık, kristali olma ve sertlik değerli taş olmasını belirleyen özellikleridir. Değerli taşların bahsedilen bu özellikler arasında en önemlisi kristalli ve sert bir yapıda olmasıdır. Bir taş ne kadar sertse o kadar değerlidir. Örneğin en sert taş elmadır. Bunun gibi özelliklerinden dolayı en değerli taş elmadır. Erkaplan (2000) Değerli taşlar kendilerine has bazı özelliklere sahiptirler, sert ve dayanıklı olan bu taşlar hemen ayırt edilmelerine neden olacak farklı renk dizilerine ve parlak kıvılcımlara sahiptir. Güzel ve değerli eserler yaratabilmek için kesilebilen ve cilalanabilen mineral ya da organik maddelerdir. Çoğu değerli taş dünya kabuğunun ısı ve basıncıyla oluştuğundan mineraller olarak sınıflandırılmaktadırlar (Arslan 2021; Erkaplan, 2000; MEB 2006; Menteşeli 2021; Toka ve Selim, 2020).

Değerli taşlar renkleri, yapıları ve doğada nadir bulunmalarından dolayı insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Hatta ilk insanların kristal yapıda olan değerli taşları biriktirdiği bilinmektedir. Değerli taşlar tarih öncesi dönemlerden beri çok farklı alanlarda çeşitli anlamlar yüklenerek insanlar tarafından kullanılmıştır. İnsanlar tarafından özel değer verilmiş, zengin ve soylular tarafından güç ve seçkinlik sembolü olarak kullanılmasının yanı sıra sanat, estetik, dini seramoni ve ritüeller veya şifa gibi amaçlar için faydalanılmıştır ve bu yüzden değerli taşlar; Değerli Taşları (Mücevher Taşları) olarak isimlendirilebilirken, diğerlerini de Yarı Değerli Taşlar (Takı ve Dekoratif Objeler) olarak adlandırmak oldukça yerinde bir gruplamadır. Değerli bir takının mücevher olabilmesi için özel ya da genel bir tasarım kalıbına göre en az bir cins soy metalden ve bir süs taşından yapılmış olması gerekmektedir. Bu özellikleri taşıyorsa bu takı

mücevher olmayıp, değersiz ve çok bulunan maddelerden yapılmış ise “bijuteri”, sadece yüksek ayarlı soy metallerden yapılmışsa “mücevher” olarak adlandırılmaktadır (Hatipoğlu 2011, 2015; Arslan, 2021; Yaylalı, 2000; Savaşçın, 1998).

1.2.2. Değerli taşların sınıflandırılması üzerine

Reyyan Özdemir değerli taşları kökensel, oluşumsal, değersel, ticari, grupsal, kimyasal ve kullanımsal olmak üzere yedi başlık altında incelemiştir. Genel kabul gören sınıflandırma ise üç başlık altında ele alınmıştır. Bunlar; Değersel, Kökensel ve Oluşumsal. Bu sınıflandırma şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 1.1 Değerli Taşların Sınıflandırılması (Babalık, 2009).

Mücevher üretiminde kullanılan taşlar değerli ve yarı değerli taşlar olarak iki gruba ayrılır. Değerli taşları, yarı değerli taşlardan ayıran kesin bir tanımlama yoktur. Yüzyıllardan beri sürüp gelen geleneğe uyularak elmas, zümrüt, safir ve yakut değerli taşlar kategorisinde diğerleri ise yarı değerli taş kategorisinde bulunmaktadır. Bu dört taş taşlandığında ise asil taş kategorisine dahil olmaktadır (Doğar, 2009; Babalık, 2009; <https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/sustasi-1>, 2004). Bahsedilen değerli ve yarı değerli taşlar şunlardır;

Tablo 1.3 Değerli Ve Yarı Değerli Taşlar (Hatipoğlu, 2007, s. 14).

DEĞERLİ TAŞLAR	YARI DEĞERLİ TAŞLAR	
ELMAS	KAPLANGÖZÜ	KALSEDON
YAKUT	KUVARS	AGAT
SAFİR	KRİZOBERİL	KRİSTAL KUVARS
ZÜMRÜT	SPİNEL	OPAL
AKUVAMARİN	ALMANDİN	KRİZOPRAS
ALEKSANDRİT	PİROP	YEŞİM
KIYMETLİ OPAL	SPESSARTİT	OLİVİN
ATEŞ OPALI	GROSULAR	LAPİS LAZULLİ
İNCİ	DEMANTOİD	JASPER
TOPAZ	ZİRKON	MERCAN
	TURMALİN	RODONİT
	HİDENİT	KUNZİT
	AMETİST	DUMANLI KUVARS
	SİTRİN	GÜL KUVARS
	AVANTURİN	KEDİGÖZÜ KUVARS
	KARNELYEN	ŞAHİNGÖZÜ KUVARS
	JADE	TURKUVAZ
	PERİDOT	TANZANİT

1.2.3. Türk dilinde değerli taşlar üzerine yapılmış çalışmalar

Değerli taş ve maden söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar tez, makale ve bildiri bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmalar şu şekildedir:

Meryem Yılmaz'ın XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiiri'nde Değerli Taşlar başlıklı yüksek lisans tezinde öncelikle taşın tarihçesi, Mezopotamya uygarlıklarının ve İslamiyet öncesi türk devletlerinin taşta yükledikleri anlam ve taş ile olan ilişkisi hakkında bilgi verilmiş devamında İnci, Yakut, Zümrüt, La'l, Elmas, Firuze, Akik, Laciverd, Mercan, Yeşim, Yasb, Billur, Mînâ, Kehribar, Zeberced, Talk, Benefşe, Becâdî, 'Aynü'l- Hırr, Cez', Senbâzec, Şebe, Cümşüt, Hamâhân hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Bahsedilen bu değerli taşlar ile ilgili oluşumu, elde edilen yerler, renkleri ve isimleri, doğası, faydaları ve kıymeti hakkında bilgi verilmiş olup değerli taşlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Yeliz Toprak'ın Kanûnî Devri İhtişamının Divan Şiirine Yansıması (Hayâlî, Bâkî Ve Taşlıcalı Yahyâ Divanlarında Değerli Taşlar) başlıklı yüksek lisans tezinde öncelikle değerli taşların türk mitolojisi, İslamiyet, atasözü ve deyimler sözlüğünde nasıl yer aldığı hakkında bilgi verilmiş devamında ise Hayali, Baki ve Taşlıcalı Yahya'nın hayatı ve eserlerine değinilmiştir. Taranan eserlerden bulunan değerli taşlar; Âc, Akik, Altın (Zeheb, Zer, Zerrîn), Bilur, Cevher (Cevâhir, Gevher, Güher, Mücevher), Elmas, Firuze

(Fîrûze, Pîrûze), Gümüş (Nukre, Sîm), İnci (Dür, Dürr, Le'al, Mürvârîd), Kehribar (Keh-rübâ, Kâh-rubâ), Laciverd (Lâciverd, Lâceverd), La'l (Seylân Taşı), Mercan, Mînâ, Şeb-çerâğ/Şeb-çirâğ, Yakut, Zeberced, Zümrüt (Zümürrüd) hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Bahsedilen değerli taşların kullanımları ve bulunduğu beyitlerle örneklendirilmiştir.

Hilal Şimşek Eğer'in Anadolu Sahası Türk Masallarında Taş başlıklı yüksek lisans tezinde öncelikle masal kavramından ve masalın şekil ve muhteva özellikleri hakkında bilgi verilmiş devamında Türk mitolojisinde taş, mezar taşları, taşlarla ilgili bazı inanış ve ritüeller, yöre adıyla bilinen taşlar, işlevsel bazı taşlar, taşlarla oynanan çocuk oyunları, modern şifacılıkta kullanılan taşlar, halk hekimliğinde kullanılan taşlar ve masallarda geçen özel isimli taşlar hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Oleg Alekseyeviç Mudrak (Çev. Emine Atmaca- Reshide Adzhumerova)'ın En Eski Türk Dilinin Metal Adları İle İlgili Sözvarlığı başlıklı makalesinde öncelikle madencilikle uğraşan eski türk kavimler hakkında bilgi verilmiş devamında Altın, Gümüş, Bakır, Kurşun, Demir adlı madenlerin ilk yazılı kaynaklarda karşımıza çıktığı geçtiği ve tarihi türk lehçelerinde kullanılan biçimleri hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Sümevra Alan'ın Çağatay Türkçesi Dönemi Eserlerinde Değerli Taşlar başlıklı makalesinde değerli ve yarı değerli taşlar olarak ayırmıştır. İncelenen metinlerden değerli taşlar başlığında Yakut, Elmas, Zümrüt yarı değerli taşlar başlığı altında ise Firuze, Kehribar, Akik, Lacvert, Lal, İnci, Perpi, Yeşim, Zeberced ve Mercan adlı değerli taşların sözlük bilgisi ve ilgili yerlerde kullanımları hakkında bilgi verilmiştir.

Seda Uysal Bozaslan'ın Divan Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Değerli Taşlar başlıklı bildirisinde öncelikle 80 farklı divan taranmıştır. Taranan eserlerde bulunan Elmas, Zebercet, Zümrüt, Mercan, Yakut, La'l, İnci, Kehribar, Firuze Lacivert (Laciverd) adlı değerli taşların Divan şairlerinin benzetme yoluyla farklı ve yeni anlamlar kazanması ve değerlendirmeleri hakkında bilgi verilmiştir.

Hacer Tokyürek'in Eski Uygur Türkçesinde Mañi, Cintāmañi başlıklı makalesinde öncelikle Mañi, Cintāmañi kelimeleri inci kavramını karşıladığından bahsedilmiştir. Mañi ve Cintāmañi terimlerinin Budist kültüründeki yeri ele alınmış devamında ise ele alınan bu terimlerin dinsel simgelerin kastettikleri anlamlar hakkında detaylıca bilgi verilmiştir.

Mutlu Melis Özgeriş'in Değerli Taşlar Yönünden Ahmet Paşa Divanı başlıklı makalesinde Divan'da 12 farklı değerli taş bulunmuştur. Akik, Yakût, Mercan, Mînâ,

İnci, Elmâs, La'l, Firûze, Zümrüd, Zeberced, Şeb-çerâğ, Lâciverd adlı değerli taşların süs eşyası ve sevgilinin özelliklerine benzetilmesi açısından beyitlerle örneklendirerek detaylı bilgi verilmiştir.

Rumeysa Keskin Aslan'ın Celîlî Divanı'nda Değerli Taşlar başlıklı makalesi öncelikle Celîlî Divanı taranmıştır. Bu çalışmada Celîlî'nin sanat anlayışı hayal dünyası hakkında tespitler yapılmıştır. Divan'da bulunan lal, gevher, yakut, mercan, zümrüt, kehribar, akik ve zebercet adlı değerli taşlardır. Değerli taşlar her biri farklı başlık altında listelenmiştir. Değerli taşları geçtiği beyitler verilmiş devamında beyitlerin şerhi yapılmış şairin kültür-sanat anlayışı ve hayal dünyası hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Semih Yeşilbağ'ın Muhibbî Dîvânı'nda Değerli Taşlar başlıklı makalesinde öncelikle Muhibbî Dîvânı'nda Akîk, Dürr, Elmâs, Kehribâr (Keh-rübâ, Kâh-rübâ), âciverd (Lâcüverd, Lâjüverd), La'l (Seylan Taşı), Mehek (Mihekk, Meheng), Mercân, Yâkût, Zümürüd (Zümrüd) adlı değerli taşlar bulunmuştur. Bu değerli taşların kullanımı, değerli taşlar etrafında oluşan inançlar beyitlerle örneklendirilmiştir.

E. Mulkıbayeva, L. Aliyeva, F. Tulendiyeva'nın Rusçada Somutlaştırma Yoluyla Maden Ve Değerli Taşlardan Oluşturulmuş Renk Adları başlıklı disiplinlerarası çalışmasında öncelikle Rusçada Renk Adlarının Büyük Sözlüğü (Bolşoy Slovar Tsvetooboznaçeniy v Russkom Yazıke) taranmıştır. Sözlükte 6000 renk adı bulunmuştur. Bu çalışmada maden ve değerli taşların somutlaştırma yoluyla oluşturulan renk adları ele alınmıştır. İncelenen renk adları bir ya da daha fazla söz öbeğinden oluşanlar ve Rusçanın gramer yapısına uygun olarak ön ek ve yapım ekleriyle oluşan renk adları hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Feyza Tokat'ın Taş Ve Cevherlerin Türkçe Tıp Yazmalarında Tedavi Amacıyla Kullanılma Şekilleri başlıklı makalesinde Türkçe tıp yazmalarında yer alan taş ve cevherlerin tedavi uygulamalarında kullanılan güç ve enerjileri hakkında bilgi verilmiştir.

Fatma Aydın'ın Divan Şiirinin Yeşil Mücevherleri: Yeşim, Zebercet Ve Zümrüt başlıklı makalesinde öncelikle bahsedilen değerli taşları renk üzerinden ele alınmıştır. Zümrüt, Zebercet ve Yeşim taşlarının beyitlerde kullanılan anlamları ve geçmiş toplumların taşlarla olan ilişkisi hakkında bilgi verilmiştir. Fatma Aydın'ın Divan Şiirinde Elmas başlıklı makalesinde öncelikle elmasın tarih boyunca çeşitli inanışlarda elmas kutsal sayılmış olup ateş karşısında zarar görmemesinden bahsedilmiştir. Divan şiirinde elmasın geçtiği beyitlere yer verilmiş olup beyitteki kullanımlarıyla ilgili hakkında detaylıca bilgi verilmiştir.

Uğur Arabacı'nın Orta Çağ İslam Dünyasında Değerli Taşlar: İnci, Mercan, Yâkût, Yeşim Taşı, Fildişi, Safir başlıklı yüksek lisans tezinde öncelikle taşın tarihçesi ve değerli taşların sınıflandırılması hakkında bilgi verilmiş devamında İnci, Mercan, Yâkût, Yeşim Taşı, Fildişi, Safir adlı değerli taşların adlandırılması, çıkarılması, bulunması, işlenmesi, dini ve sağlık alanında kullanımları detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Ayter Doğar'ın Değerli Taş Ve Mücevherat Sektöründe Tasarım Eğitiminin Yeri Ve Önemi başlıklı yüksek lisans tezinde tasarım ve değerli taşlar üzerine bilgi verilmiştir. Değerli taş ve mücevheratın tasarım sektöründeki yeri hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Sema Arslan'ın Eski Mezopotamya'da Değerli Taşlar Ve Kullanım Alanları başlıklı doktora tezinde öncelikle Jasper, Agat, Karnelyan, Kalsedon, Oniks, Sardoniks, Klorit, Ametist, Hematit, Lapis Lazuli, Turkuaz Ve Obsidiyen adlı değerli taşların anlamı, kullanım alanı ve taşın kaynağı hakkında bilgi verilmiştir. Değerli taşların ticari, dini ve tıp alanlarındaki rolü hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Meral Menteşeli'nin Doğu Anadolu Bölgesi Erzurum İli Oltu Taşı İşlemeciliği Ve Kullanım Alanlarının El Sanatları Açısından İncelenmesi başlıklı yüksek lisans tezinde öncelikle Erzurum ilinin tarihçesi, coğrafi ve sosyokültürel yapısı ele alınmıştır. Erzurum ili Oltu ilçesinde çıkarılan değerli taşların özellikleri süs eşyaları yapımında kullanılan üretim ve süsleme teknikleri hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Hakkı Babalık'ın Türkiye Değerli Taş Potansiyeli Ve Pazarlama Sorunları başlık yüksek lisans tezinde öncelikle değerli taş kavramı ve değerli taş atölyeleri hakkında bilgi verilmiş olup devamında ise Türkiye'de çıkartılan değerli taşlar ve onların pazarlama sorunları hakkında detaylıca bilgi verilmiştir.

1.3. Derlem

Değerli taş ve maden söz varlığını ortaya koyabilmek için Eski Uygur Türkçesine ait pek çok metin taranması gerekmiştir. Bu metinler içerisinde kitap, tez gibi pek çok çalışmaya yer verilmiştir. Tüm eski ve güncel Uygurca metinler dil farkı gözetmeksizin taranmıştır. Değerli taş ve maden adlarıyla ilgili verilen örnekler ise, değerli taş ve maden adlarının en iyi ifade edecek şekilde hangi metinde geçiyorsa o metinden seçilmiştir. Taranan metinlerin tamamı aşağıda yazar adları alfabetik olacak şekilde verilmiştir:

Metinler

1. Arat, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

2. Aris, G. (2018). *Eski Uygurca Ölümler Kitabı Üzerine Bir Çeviri Denemesi*. [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
3. Ayazlı, Ö. (2016). *Eski Uygurca Din Dışı Metinlerinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
4. Ayazlı, Ö. (2012). *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap Karşılaştırmalı Metin Yayını*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
5. Bang, W., Gabain, A. V., (1931). *Türkische Turfantexte V*. Akademie Der Wissenschaften.
6. Barat, K. (2000). *The Uygur-Turkic Biography of the Seventh-Century Chinese Buddhist Pilgrim Xuanzang Ninth and Tenth Chapters*. Bloomington. In: Research Institute for Inner Asian Studies.
7. Barutçu Özönder, F.S. (1998). *Sthiramati'nin Vasubandhu'nun Abhidharmakośasāstra'sına Yazdığı Tefsirin Etü. Tercümesi –Abidarim Kunlig Koşavarti Şastirtaki Çinkirtü Yörüglerning Kingürüsi'nden Üç İtigsizler Giriş-Metin-Tercüme-Notlar-İndeks-XXX Levha*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
8. Barutçu, F. S. (1987). *Uygurca Sadāprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikayesi*. [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
9. Bayat, F., Aliyeva, M. (2020). *Eski Türkçe Sözlük*. Ötüken Neşriyat.
10. Berbercan, M. T. (2013). *Eski Türkçe Bayagut Oğlu Otaçı Beg Hikâyesi*. Derin Yayınları.
11. Çağatay, S. (1945). *Altun Yarıktan İki Parça: 1. Küü Tav'ın canlıları öldürdüğünden dolayı gördüğü ceza 2. Üç Prense Pars hikâyesi (Prens Mahasatvi)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
12. Çetin, E. (2020). *Altun Yaruk VII. Kitap Berlin Bilimleri Akademisindeki Metin Parçaları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
13. Çetin, E. (2020). *Altun Yaruk VIII. Kitap Berlin Bilimleri Akademisindeki Metin Parçaları (Karşılaştırmalı Metin-Çeviri- Açıklamalar-Dizin)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
14. Demirci, Ü. Ö. (2014). *Eski Uygurca Dört Çatik*. Kesit Yayınları.
15. Demirci, Ü. Ö. (2021). *Eski Uygurca Fo Ding Xin Da Tuo Luo Ni*. Kesit Yayınları.
16. Doğan, A. (2022). *Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: Avalokiteśvara-Sādhana*. [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

17. Eimer, H., Jens P. L., Geng S., Klimkeit H. J. (1988), *Das Zusammentreffen Mit Maitreya. Die ersten fünf Kapitel der Hami-Version der Maitrisimit, Teil I: Text. Übersetzung und Kommentar.* Harassowitz Verlag.
18. Elmalı, M. (2019). *Eski Uygurca Altı Dişli Fil Hikayesi.* Türk Dil Kurumu Yayınları.
19. Elmalı, M. (2015). *Eski Uygurca Gramer Terimleri Vibakti-Samaz.* Kesit Yayınları.
20. Elmalı, M. (2016). *Daşakarmapathāvadānamālā Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım.* Türk Dil Kurumu Yayınları.
21. Gulcalı, Z. (2013). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikayesi.* Türk Dil Kurumu Yayınları.
22. Gulcalı, Z. (2021). *Altun Yaruk Sudur X. Kitap (Metin-Türkiye Türkçesine Aktarımı-Çince Metinle Karşılaştırmalı Açıklamalar-Sözlük-İkilemeler Dizini).* Türk Dil Kurumu Yayınları.
23. Hamilton, J. (1986). *Manuscripts Ouïgours du IXe -Xe siècle de Toue-Houang. Tome I.* Peters.
24. Hamilton, J. (2011). *Dunhuang Mağarası'nda Bulunmuş Buddhacılığa İlişkin Uygurca El Yazması İyi ve Kötü Prens Öyküsü.* Vedat Köken. (çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
25. Hazai, G., Zieme, P. (1970). *Fragmente der uigurischen Version des "Jin'gangjing mit den Gāthās des Meisters Fu" nebst einem Anhang von Taijun Inokuchi.* Berliner Turfantexte I. Akademie Verlag.
26. Vorislamische Alttürkische Texte. <https://vatec2.fkidg1.uni-frankfurt.de/vatecasp/Vatectexte.pdf>
27. İsi, H. (2021). *Eski Türkçe Tantrik Bir Metin: Uşñīşa Vijayā Dhārañī Sūtra.* Türk Dil Kurumu Yayınları.
28. İzgi, Ö. (1987). *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre).* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
29. Kaljanova, E. (2005). *Uygurca Dışastvustık (Giriş-Metin-Çeviri-Dizin Ve Tıpkıbasım).* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü].
30. Kara G., Zieme P. (1976). *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung.* Berliner Turfantexte VII. Akademie Verlag.

31. Kara G., Zieme, P. (1977). *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg“ von Saskya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti. Berliner Turfantexte VIII.* Akademie Verlag.
32. Karaayak, T. (2021). *Eski Uygurca Abitaki Metinlerinin Söz Varlığı (Giriş-Metin-Aktarma-Açıklamalar-Dizin).* Türk Dil Kurumu Yayınları.
33. Kasai, Y. (2008). *Die Uigurischen Buddhistischen Kolophone. Berliner Turfantexte XXVI.* Brepols.
34. Kasai, Y. (2011). *Der Alttürkische Kommentar Zum Vimalakīrtinirdeśa-Sūtra. Berliner Turfantexte XXIX.* Brepols.
35. Kılıç Cengiz, A. (2021). *Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sitātapatrādhāraṇī.* Türk Dil Kurumu Yayınları.
36. Mirsultan, A. (2010). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie X. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert.* Harrassowitz.
37. Moriyasu, T. (2019). *Corpus of the Old Uighur Letters from the Eastern Silk Road. Berliner Turfantexte XLVI.* Brepols.
38. Müller, F. W. K. (1910). *Uigurica II.* Akademie der Wissenschaften.
39. Nakamura, K. (2023). Re- examination of the Uigur Version of the Inscription of Mañjuśrī Temple in 1326. *Journal Of Asian and African Studies* (106). 67-109.
40. Oda, J. (2015). *A Study of the Buddhist Sūtra called Säkiz Yükmäk Yaruq or Säkiz Törlügin Yarumış Yaltrimış in Old Turkic. Berliner Turfantexte XXXIII.* Brepols.
41. Ölmez, M. (1988). *Altun Yaruk III. Kitap (5. Bölüm) (Suvarnaprabhasasutra). Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.*
42. Ölmez, M. (1994). *Hsüan-Tsang'ın Eski Uygurca Yaşamöyküsü VI. Bölüm.* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
43. Özbay, B. (2014). *Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası.* Türk Dil Kurumu Yayınları.
44. Özertural, Z. (2008). *Der uigurische Manichäismus, Neubearbeitung von Texten aus Manichaica I und III von Albert v. Le Coq.* Wiesbaden.
45. Özyetgin, A. M. (2004). *Eski Türk Vergi Terimleri.* Köksav Yayınları.
46. Özyetgin, A. M. (2014). *İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku.* Ötüken.
47. Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen.* Helsinki.

48. Röhrborn, K. (1971). *Eine uigurische Totenmesse, Text, Übersetzung, Kommentar, Berliner Turfantexte II*. Akademie Verlag.
49. Röhrborn, K., Róna-Tas, A. (2004). *Spätformen des zentralasiatischen Buddhismus. Die altuigurische Sitātapatrā-dhāraṇī*. Vandenhoeck & Ruprecht.
50. Semet, A. (2005). *Xuanzangs Leben und Werk, Teil 8 Lexikalische Untersuchungen zur Uigurischen Xuanzang-Biographie*. Harrassowitz Verlag.
51. Shōgaito, M. (1991). *Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-tīkā Tattvārthā Volume I Text, Translation, Commentary and Glossary*. Nakanishi Printing.
52. Shōgaito, M. (1993). *Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-tīkā Tattvārthā Volume II Text, Translation, Commentary and Glossary*. Nakanishi Printing.
53. Shōgaito, M. (2008). *Uighur Abhidharma Texts: A Philological Study*. Shoukadoh.
54. Shōgaito, M. (2003). *Uighur Manuscript in St. Petersburg, Chinese Text in Uighur script and Buddhist Uighur texts*. Kyoto: Graduate School Of Letters Kyoto University.
55. Shōgaito, M. (2014). *The Uighur Abhidharmakośabhāṣya preserved at the Museum of Ethnography in Stockholm*. Harrassowitz Verlag.
56. Shōgaito, M., Tugusheva, L., Fujishiro, S. (1998). *Daśakarmapathāvadānamālā / The Daśakarmapathāvadānamālā in Uighur. From the Collection of the St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies Russian Academy of Sciences*.
57. Şen, A. (2004). *Uigurische Sprachdenkmäler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri*. [Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
58. Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. Türk Dili Kurumu Yayınları.
59. Şen, S. (2017). *Körüm Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı*. Kesit Yayınları.
60. Tekin, Ş. (1976). *Uygurca Metinler II: Maitrisimit Burkancıların Mehdisi Maitreya İle Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram (Burkancılığın Vaibhāsika Tarikatine Ait bir Eserin Uygurcası)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
61. Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit nom bitig. Die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāsika-Schule. 1. Transliteration, Übersetzung / 2. Analytischer und rückläufiger Index*. Akademie-Verlag.

62. Tekin, Ş. (1994). *Uygurca Metinler I Kuanşi İm Pusar*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
63. Tekin, T. (2004). *İrk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı*, Öncü Kitap.
64. Tezcan, S. (1975). *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm*. (Doçentlik Tezi). Ankara.
65. Tezcan, S. (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra. Berliner Turfantexte III*. Akademie Verlag.
66. Tokyürek, H. (2018). *Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
67. Uçar, E. (2009). *Altun Yaruk Sudur V. Kitap Berlin Koleksiyonundaki Fragmanların Transliterasyonu ve Transkripsiyonu Açıklamalar ve Dizin*. [Doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
68. Uçar, E. (2013). *Uygurca Altun Yaruk Sudur IX. Tegzinç*. Dinozor Kitabevi Yayınları.
69. Uzunkaya, U. (2020). *Budist Eski Uygur Edebiyatından İki Metin Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizinler*. Kesit Yayınları.
70. Uzunkaya, U. (2020). *Budizm'in Mahāyāna Ekolüne İlişkin Eski Uygurca Belgeler Metin-Aktarma-Açıklamalar-Sözlük-Dizin*. Kesit Yayınları.
71. Vér, M. (2019). *Old Uyghur Documents concerning the Postal System of the Mongol Empire. Berliner Turfantexte XLIII*. Brepols.
72. Wilkens, J (2001). *Die drei Körper des Buddha (trikāya)*. *Berliner Turfantexte XXI*. Brepols.
73. Wilkens, J. (2007). *Das Buch von der Sündentilgung: Edition des alttürkischbuddhistischen Kšanti Kılğuluk Nom Bitig Teil 1-2*. *Berliner Turfantexte XXV*. Brepols.
74. Wilkens, J. (2016). *Buddhistische Erzählung aus dem alten Zentralasien Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadāna-mālā*. *Berliner Turfantexte XXXVII*. Brepols.
75. Yakup, A. (2016). *Altuigurische Aparimitāyus-Literatur und kleinere tantrische Texte*. *Berliner Turfantexte XXXVI*. Brepols.
76. Yakup, A. (2006). *Dišastvustik Eine altuigurische Bearbeitung einer Legende aus dem Catuspariṣat-sūtra*. Harrassowitz Verlag.
77. Yakup, A. (2010). *Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur Teil 1-3*. *Berliner Turfantexte XXVIII*. Brepols.

78. Yamada, N. (1993). *Sammlung Uigurischer Kontrakte Band 1-3*. Osaka University Press.
79. Yunusoğlu, M. K. (2012). *Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
80. Zieme, P. (1975). *Manichäisch-türkische Texte. Berliner Turfantexte V*. Akademie Verlag.
81. Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren. Berliner Turfantexte XIII*. Akademie-Verlag.
82. Zieme, P. (1991). *Die Stabreimtexte der Uiguren von Turfan und Dunhuang. Studien zur alttürkischen*.
83. Zieme, P. (1996). *Altun Yaruq Sudur. Vorworte und das erste Buch. Berliner Turfantexte XVIII*. Brepols.
84. Zieme, P. (2000). *Vimalakīrtinirdeśasūtra. Berliner Turfantexte XX*. Brepols.
85. Zieme, P. (2005). *Magische Texte des uigurischen Buddhismus. Berliner Turfantexte XXIII*. Brepols.
86. Zieme, P., Kara, G. (1979). *Ein uigurisches Totenbuch. Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang*. Akadémiai Kiadó.
87. Тугушевой, Л.Ю. (2008). *Сутра Общины Белого Лотоса Тюркская Версия Транскрипция*. Восточная Литература.

Sözlükler

88. Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Enderun Kitabevi.
89. Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford At The Clarendon Press.
90. Doğan, İ., Usta, Z. (2014). *Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı Sözlük-Gramatikal Dizin*. Altınpost Yayınları.
91. Nadelyayev, V. M. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar (Eski Türkçe Sözlük)*. Leningrad.
92. Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen, (Altuigurisch – Deutsch – Türkisch) / Eski Uygurcanın El Sözlüğü, (Eski Uygurca – Almanca – Türkçe)*. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

2. YÖNTEM

Bu çalışma Değerli taş kavram alanına giren Eski Uygurca metinlerin incelemesini oluşturmaktadır. Eski Uygurcaya ait metinler sayı bakımından hacimli olduğu için hepsinden bahsetmek mümkün değildir. Eski Uygurcaya ait başlıca metinler şunlardır: Maytrisimit, Altun Yaruk, Daşakarmapathāvadānamālā, İyi ve Kötü Prens Öyküsü, Kuamşi İm Pusar ve Berliner Turfantexte. Eski Uygurca metinlerinden hareketle değerli taşlar söz varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tespit edilen değerli taşlar Bayat 2020, Caferoğlu 1993, Clauson 1972, Doğan 2014, Gülensoy 2018, Nadelyayev 1969, Wilkens 2019 sözlüklerde incelenmiştir.

İncelenen metinler dizinleri yardımıyla değerli taşlar ile ilgili kavramlar metinlerde ilgili yerlerde geçen hali ve tercümesi ile birlikte verilmiştir.

Değerli taş örnekleri sayfa ve satır numaralarıyla birlik verilmiş ayrıca dizin kısmında yer alan anlamları da gösterilmiştir. Tespit edilen değerli taşlar “kalın ve düz” şeklinde gösterilmiştir. Tercümeleler ise ‘ ’ işareti kullanılmıştır.

Değerli taşlar hakkında detaylı bilgi toplanmış jeoloji, meineroloji ve gemoloji alanları ait çalışmalar incelenmiştir. Değerli taş adları bir değerli taş bilimi (gemoloji) uzmanı bakış açısıyla değil, dil uzmanı gözüyle incelenmiştir.

Değerli taşların adlandırılması, tanımı ve hangi amaçlar için kullanıldığı hakkında analizi yapılmıştır. Değerli taşlar söz varlığına giren sözcükler farklı biçimlerde kullanımları verilmiş ayrıca köken bilgisi verilerek gösterilmiştir.

Eski Uygur metinlerindeki değerli taş adları tespit edilmiş ve günümüzde yansımaları olup olmadığı incelenmiştir.

Son olarak tespit edilen değerli taşlar söz varlığında maden olmasına rağmen altın, bakır ve gümüş dahil edilmiştir. Bunun dışında yer alan madenler dahil edilmemiştir.

Değerli taşlar eşdizimsel olarak sınıflandırılmış olup, bu sınıflandırmaya göre analizi yapılmıştır.

Araştırma Soruları

Tarih öncesi dönemlerden beri değerli taşlar insanlar için ilgi çekici olmuştur. Değerli taşları takı ve süs eşyası olarak kullanmanın yanı sıra statü, dini ritüel ve tıp alanında kullanımları mevcuttur. Eski Uygurların tılsım ve mitolojik açıdan kullandığı değerli

taşlar sosyal hayatta batıl inanç gözüyle bakılmasını sağlamıştır. Eski Uygurca metinlerinde söz varlığı çalışmaları çok fazla olsa da bu metinlerde değerli taşlar üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Eski Uygurların yaşam şekli, dini inanışları gibi bilgilerden hareketle Eski Uygur metinlerinde yer alan değerli taşlar analiz edilmiştir. Bu çalışmada Eski Uygurca metinlerinde değerli taşlar üzerine ilişkin söz varlığı incelemesini yapmak ve değerli taş kavramı üzerine söz varlığının ortaya çıkmasına katkı sağlamaktır. Değerli taşları analiz etmek amacıyla araştırma soruları şu şekilde gösterilebilir:

- Eski Uygur metinlerinde yer alan değerli taşlar nelerdir?
- Değerli taşların toplumsal hayatta mevcut durumu nelerdir?
- Değerli taşların kavram alanları nelerdir?
- Değerli taşlar etrafından oluşmuş inançlar nelerdir?
- Yer alan değerli taşların köken bilgisi nelerdir?
- Değerli taşların farklı yönleri ve kazandırdığı diğer anlamlar nelerdir?

3. BULGULAR

Tezin derleminden elde edilen bulgular dört kategoride değerlendirilmiştir. İlk kategoride genel kavram olarak ‘mücevher’ ele alınmış, ikinci kategoride değerli madenler konusu işlenmiş, üçüncü kategoride kendine özgü bir adlandırması olan değerli taşlar ve mücevherlere yer verilmiş, son kategoride ise cümle bağlamı içinde tanıklanamayan ancak metinlerde kelime karşılığı olarak geçen kelimelere temas edilmiştir.

3.1. Genel Kavram Olarak “Mücevher”

Eski Uygur metinlerinden oluşan derlemde genel olarak mücevher kavramıyla ilgili iki kelime tespit edilmiştir: *erdini* ve *gohar*.

3.1.1. *erdini* / *ratna* (826)

ärdäni → ‘¹ärdini’ HA 112; ¹*ärdini* ‘<< Skt. ratna Juwel, Edelstein, Kleinod, Kostbarkeit || mücevher, değerli taş, değerli şey; aus Juwelen || mücevherden (s./bk. Parth. radan, Sogd. rtn-, Man.-Sogd. rṭn-, Khotansak. ratana-, ratäna-, raṃna-, Mo. erdeni) (→ r(a)tni)’ HA 112; ²*Ärdini* ‘Bestandteil von Personennamen || kişi adının bir bölümü’ HA 113; *ärdni* → ‘¹ärdini’ HA 114; ¹*ärtini* → ‘¹ärdini’ HA 120; ²*ärtini* † → ‘adyay’ HA 114; *erdeni* ‘mücevher (Alt.Gr.)’ EUTSV 128; *erdini* ‘< Skr. ratna : mücevher, değerli taş, kıymetli eşya, inci’ EUTSV 128; *erdni* ‘< Skr. ratna : değerli taş, mücevher’ EUTSV 128; *ertini* ‘değerli taş, mücevher’ EUTSV 131; *ärdäni* ‘ärdini.’ EUTS 49; *ärdini* ‘<Skr. ratna. Cevher, kıymeti olan her madde ve şey: U. I. 8, 18; Suv.447,15 ärdäni; Moğ. Ärdäni [Kal. Wb. 123; Schm. 33].’ EUTS 49; *ärdni* ‘ärdini: U. III. 29, 32.’ EUTS 49; *ärtini* = ‘ärdini.’ EUTS 50; *erdeni* ‘1. (bk. erdini); 2. hazine, kıymetli şey; 3. (şhs.); erdeni katun. (şhs.)’ ETS 81; *erdini* ‘(< Skr. ratri) mücevher, cevher, hazine, kıymeti olan her madde ve şey’ ETS 81; *ertini* ‘(bk. erdini)’ ETS 83; *erdäni* ‘[скр. ratna] драгоценность, сокровище’ DTS 176; *erdni* ‘(bk. erdini)’ ETS 81; *erdini* ‘[скр. ratna] драгоценность, сокровище (MK I 71, 141) Ср. erdäni, ertini’ DTS 176 ; *ertini*, ‘etc. 'jewel', more vaguely 'precious (object)'; fr. Sanskrit ratna through some intermediate language, prob. Sogdiarn rṭny, with prosthetic e-; the phonetic evolution fr. -rt- -rd- is obscure, owing to the ambiguity of the Uyg. alphabet, but the word became a I-w. in Mong. as erdeni; the only modern form’ EDPT 213

**radna* ‘< Skt. ratna Juwel || mücevher (s./bk. Mo. radn-a)’ HA 567; *r(a)tni* ‘< Sogd. rṭny < Skt. ratna (m) Juwel || mücevher (→ ärdini)’ HA 569; *radna* ‘mücevher=erdini (US)’

EUTSV 267; *ratna* ‘mücevher= erdini (US)’ EUTSV 267; *ratna* ‘ärdini: Suv. 573, 20.’ EUTS 126; *radna* ‘ärdini.’ EUTS 126; *rtni* ‘ratna: İnd. 39. =ärdini. 'mücevherat'.’ EUTS 129; *ratna* ‘c m . erdini.’ DTS 476

- **Türevler:** *ärdinilig* → ‘¹ärdinilig’ HA 113; ¹*ärdinilig* ‘juwelengeschmückt, juwelenbesetzt, mit Juwelen verziert, mit Juwelen, Juwelen-, Kleinodien-, Edelstein- || mücevherle süslenmiş, mücevherli, mücevher ..., değerli taşları (olan); kostbar || değerli, kıymetli’ HA 113; ²*ärdinilig* † ‘(= ärdiniñ Gen. von → ¹ärdini) || (= ärdiniñ → ¹ärdini’nin ilgi hâli ekiyle çekimi)’ HA 114; ¹*ärdnilig* → ‘¹ärdinilig’ HA 114; ²*ärdnilig* † → ‘ärdämlik’ HA 114; *erdenilig* ‘mücevherle süslü (Alt. Gr.)’ EUTSV 128; *erdinilig* ‘mücevherli, değerli, kıymetli, cevherle süslü’ EUTSV 128; *erdinlig* ‘değerli, kıymetli, cevherle süslü (US)’ EUTSV 128; *erdnilig* ‘cevherli’ EUTSV 128; *ertinilig* ‘mücevherli, mücevherle bezenmiş, süsleniş’ EUTSV 131; *ärdinlig* ‘Değerli, kıymetli, cevahirle süslü, cevherli, murassa: TT. V. 24,57.’ EUTS 49; *erdnilig* ‘(bk. erdinlig)’ ETS 81; *ärdnilig* ‘ärdinilig’ EUTS 49; *erdenilig* ‘1. (bk. erdinlig); 2. hazineli.’ ETS 81; *erdinlig* ‘değerli, kıymetli, cevahirle süslü, cevherli’ ETS 81; *erdänilig* ‘имеющий сокровища, драго ценности, украшенный драгоценностями Ср. rddnilig.’ DTS 176

ratnaakkar → ‘ratnak(a)r’ HA 568; *ratnaçantira* ‘< Skt. ratnacandra n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı (→ radnaçandre)’ HA 568; *ratnaçantiraniyana-alaṅkarapr(a)basivara-işvararaça* ‘< Skt. *ratnacandrajñānālaṅkāraprabhāsvaraśvararāja n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 568; *ratnaçite* ‘<< Skt. *ratnacintin n. pr. (ein Kaufmann) || bir tüccarın adı’ HA 568; *ratnadarha* ‘< *TochA ratnadräk < Skt. ratnadaršana (für ratnaparīkṣā) Edelsteinkunde (auch Titel eines Werkes) || mücevher ilmi (bir metnin başlığı da)’ HA 568; *ratnadeve* ‘<< Skt. ratnadeva n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 568; *ratnadivaçe* ‘<< Skt. ratnadhvaja n. pr. (Buddha der südlichen Himmelsgegend) || güney yönünün Buda’sının adı’ HA 568; *ratnadivip* → ‘ratnadvip’ HA 569; *ratnadvip* ~ *r(a)tnadvip* ‘<< Skt. ratnadvīpa n. loc. || yer adı’ HA 569; *ratnak(a)r* ~ *r(a)tnakar* ‘<< Skt. ratnākara n. pr. (ein Bodhisattva) || bir Bodhisattva’nın adı; n. pr. (ein Minister) || bir bakanın adı (s./bk. Mo. radnaggiri, radina-gar-a) (→ radnaṅkare)’ HA 569; *ratnakoše* ‘<< Skt. ratnakośa n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 569; *ratnamidi* † ‘(alter Fehler für →

ratnanimite) ||(→ ratnanimite için eski bir hata) HA 569; *ratnanimite* ‘<< Skt. *ratnanimitta n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı² HA 569; *ratnaottarı* † → ‘ratna-udtare’ HA 569; *ratnaprabase* ‘<< Skt. ratnaprabhâsa n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 569; *ratnaprabe* ‘<< Skt. ratnaprabha n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 569; *ratnapuşpe* ‘<< Skt. ratnapuşpa n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 569; *ratnasanbave* ‘<< Skt. ratnasambhava n. pr. (ein Buddha = einer der fünf Tathāgatas) || bir Buda’nın adı = beş Tathāgata’dan biri (→ ratnasanbaua)’ HA 569; *ratnaşiki* ~ *r(a)tnaşiki* ‘< TochA ratnaşikhi ~ ratnaşīkhi / < TochB ratnaşikhi < Skt. ratnaşikhin n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 569; *Ratnaşiri* ‘<< Skt. Ratnaśrī n. pr. (männlich) || erkek adı (s./bk. Khotansak. ratnaśria-)’ HA 569; *Ratnav(a)çir* ‘<< Skt. Ratnavajra n. pr. (männlich) || erkek adı; Bestandteil von Personennamen || kişi adının bir bölümü’ HA 569; *radnaakkari* ‘< Skr. Ratnākara : bir burkan adı’ EUTSV 267; *radnaprabi* ‘< Skr. Ratnprabha : ö.a.’ EUTSV 267; *radnav(a)çir* ‘< Skr. Ratnavajra : ö.a.’ EUTSV 267; *ratnaalangkari*, *ratnaalangkari* ‘<Skr. Ratna-alamkârakalyana’ EUTSV 267; *ratnaçandırı* ‘< Skr. ratnacandra’ EUTSV 267; *ratnadivaçi* ‘< Skr. ratnadhvaja’ EUTSV 267; *ratnadeve* ‘< Skr. ratnadeva : buddha adı’ HA 568; *ratmadivi* ‘budda adı (US)’ EUTSV 267; *ratnakar* ‘< Skr. ratnākara : ‘mücevherler madeni’, Bodisatva adı’ EUTSV 267; *ratnakoşı* ‘< Skr. ratnakosa’ EUTSV 267; *ratnakr* ‘bodisatva adı=ratnakar’ EUTSV 267; *ratnakuşpi* ‘tanrı adı (US)’ EUTSV 267; *ratnangkari* ‘< Skr. ratnakara’ EUTSV 268; *ratnanimiti* ‘< Skr. ratnanimitta EUTSV 268; ratnaottarı < Skr. ratnottara EUTSV 268; ratnaprabası < Skr. ratnaprabhâsa’ EUTSV 268; *ratnaprabi* ‘< Skr. ratnaprabhâ’ EUTSV 268; *ratnapuşpi* ‘< Skr. ratnapuşpa’ EUTSV 268; *ratnaraşi*, *ratnaraşi* ‘< Skr. ratnaraşi: özel ad’ EUTSV 268; *ratnaşiki* ‘< Skr. ratnasikhin’ EUTSV 268; *ratnavaçir*, *ratnavaçir* ‘< Skr. ratnavajra : özel ad’ EUTSV 268; *Ratnadivi* ‘Buddanın adı: U. I. 32.’ EUTS 126; *Ratnapuşpi* ‘Tanrı adı: U. I. 29.’ EUTS 129; *Ratnaraşi* ‘Özel ad: Suv. 573, 20 <Skr. ratnarâsi’ EUTS 129; *Ratnakar* ‘Bodisatva adı: TT. VI. 44, 358 =Moğ. ratina kara asıl manâsı Mücevherler madeni’ EUTS 129; *Ratnakr* ‘Ratnakar.’ EUTS 129; *Ratnakkr* ‘Ratnakar.’ EUTS 129; *ratnaçadri* ‘(<Skr. ratnaçadra) (şhs.)’ ETS 189; *ratnakar* ‘(<Skr. ratnakara) (şhs.)’ ETS 189; *ratnamiti* ‘(<Skr. ratnamiti) (şhs.)’ ETS 189; *ratnapuşpi* ‘(<Skr. ratnapuşpa) (şhs.)’ ETS 189; *ratnaşiki* ‘(<Skr. ratnasikhin) Budalardan birinin

adı' ETS 189; *rtnakr* '(bk. ratnakar)' ETS 129; *rtnaşiki* '(<Skr.) eski burhanlardan birinin adı; rtni (bk. ranta, erdini)' ETS 129

- **Birleşikler:** *Ärdini Hatun T(ä)ñrim* 'n. pr. (weiblich) || kadın adı' HA 113; *Erdeni Katun* 'kadın adı (US)' EUTSV 128; *ärdäni Katun* 'Kadın adı: Pfahl. 10,14; USp. 38,12.' EUTS 49; *ärdini atl(i)g* 'Der mit Juwelen-Ruhm (Skt. Ratnayaśas = Buddhaname) || mücevher şöhretli, mücevher adlı (Skt. Ratnayaśas = bir Buda'nın adı)' HA 112; *ärdini ay t(ä)ñri* 'Juwelenmond (Buddhaname = Übersetzung von → ratnaçantira) || mücevher ayı (bir Buda'nın adı = →ratnaçantira'nın tercümesi)' HA 112; *ärdini bahşı* 'Juwelen-Guru || mücevher Guru'su' HA 112; *ärdini b(ä)lgülüg* 'Der mit dem Juwelen Merkmal (Buddhaname) || mücevher işaretli (bir Buda'nın adı)' HA 112; *ärdini berdäci* 'Der Juwelen gibt (Skt. Ratnapradatta = Buddhaname) || mücevher veren (Skt. Ratnapradatta = bir Buda'nın adı)' HA 112; *ärdini çäčäk* 'Juwelen-Blume (auch Bez. eines Samādhi) || mücevher çiçeği (bir Samādhi'nin adı da); n. pr. (ein Bodhisattva) || bir Bodhisattva'nın adı' HA 112; *ärdini didim* 'Juwelen-Diadem || mücevher alın çemberi' HA 112; *ärdini ditim* → 'ärdini didim' HA 112; *ärdini etiglig* 'Der mit Juwelen-Schmuck (Skt. Ratnavyūha = Buddhaname) || mücevher süslü (Skt. Ratnavyūha = bir Buda'nın adı)' HA 112; *ärdini kañlı* 'Juwelen-Wagen || mücevher arabası' HA 112; *ärdini kapırçak* 'Juwelen-Schatulle || mücevher kutusu' HA 112; *ärdini lenhwa çäčäk üzä uz turmiş šala söğütlär eligi* 'König der Šāla-Bäume, der sich auf schöne Weise in einer Juwelen-Lotusblume aufhält (Buddhaname) || mücevher nilüfer çiçeği üzerine mahirce oturmuş Šāla ağaçlar kralı (bir Buda'nın adı)' HA 112; *ärdini lenhwa çäčäk üzä yoridaçi mañdaçi* 'Der mit einer Juwelen-Lotusblume wandelt (Buddhaname) || mücevher nilüfer çiçeği ile yürüyen (bir Buda'nın adı)' HA 112; *ärdini mañlig* 'Der mit dem Juwelen-Schritt (Skt. Ratnakrama = Buddhaname) || mücevher adımlı (Skt. Ratnakrama = bir Buda'nın adı)' HA 112; *ärdini monçuk* 'Juwelen und Perlen || mücevher ve inci' HA 113; *ärdini monçuk y(a)rukluğ* 'Der mit Juwelenund Perlenglanz (Skt. Muktāprabha = Buddhaname) || mücevher ve inci ışıklı (Skt. Muktāprabha = bir Buda'nın adı)' HA 113; *ärdini oot* 'Juwelen-Feuer (Skt. *Ratnāgni = Buddhaname) || mücevher ateşi (Skt. *Ratnāgni = bir Buda'nın adı)' HA 113; *ärdini ötürgüci* 'Juwelenbohrer || mücevher delen' HA 113; *ärdini ötürgüci är* 'Juwelenbohrer || mücevher delen' HA 113; *ärdini saplıg* 'mit Juwelengriff (Rasiermesser) || mücevher saplı (traş bıçağı)' HA 113; *ärdini sögüt* 'Juwelen-Baum || mücevher ağacı' HA 113; *ärdini*

sögütlüg arıg ‘Wald aus Juwelen Bäumen || mücevher ağaçlı orman’ HA 113; *ärdini šloklug* ‘mit Juwelen-Śloka || mücevher Ślokalı’ HA 113; *ärdini tavčan* ‘Juwelen-Sänfte || mücevherli tahtirevan’ HA 113; *ärdini töpölüg* ‘Der mit dem Juwelen-Scheitel (Bodhisattvaname = Skt. Ratnaśikhin) || mücevher tepeli (bir Bodhisattva’nın adı = Skt. Ratnaśikhin)’ HA 113; *ärd(i)ni tözlüg äd tavarlar* ‘Besitzgegen stände von Edelstein-Natur || mücevher özlü mal mülkler’ HA 113; *ärdini tümäglig* ‘juwelengeschmückt, mit Juwelen-Schmuck || mücevher süslü’ HA 113; *ärdini ugušlug* ‘Der zur Juwelen-Familie (Skt. ratnakula) Gehörige = n. pr. (ein Buddha) || mücevher ailesine (Skt. ratnakula) ait olan (bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdini ügmäk* → ‘ärdini yügmäk’ HA 113; *ärdini ülüglüg kutlug* ‘Der mit Juwelen-Glück (Skt. Ratnaśrī = Buddhaname) || mücevher kutlu (Skt. Ratnaśrī = bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdini ünlüg* ‘Der mit der Juwelenstimme (Skt. Ratnasvaraghoṣa = Buddhaname) || mücevher sesli (kişi) (Skt. Ratnasvaraghoṣa = bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdini yalunlig* ‘Der mit Juwelen-Glanz = n. pr. (Skt. Ratnārcis = Buddhaname) || mücevher parlaklıklı (kişi), mücevher ışıklı (Skt. Ratnārcis = bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdini y(a)rukun yaltırdaçi* ‘Der mit Juwelen glanz Strahlende (Buddhaname) || mücevher ışığıyla parlayan (bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdini y(a)ruklug* ‘Der mit Juwelenglanz (Buddhaname, Bodhisattvaname; Skt. Ratnaprabha) || mücevher ışıklı (bir Buda’nın adı, bir Bodhisattva’nın adı; Skt. Ratnaprabha)’ HA 113; *ärdini y(a)ruklug kün [t(ä)ñri]* ‘Juwelen Glanz-Sonne (Buddhaname) || mücevher ışığının güneşi (bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdini yinçü* ‘Juwelen und Perlen || mücevher ve inci’ HA 113; *ärdini yinçü adara ukguluk šasatar* ‘Lehrbuch, das detaillierte Kenntnis der Edelsteine ermöglicht (für Skt. ratnadarśana) || kıymetli taşların detaylı bilgisini mümkün kılan ders kitabı (Skt. ratnadarśana)’ HA 113; *ärdini yinçü ağılık* ‘Perlen- und Juwelen schatzhaus (Skt. Mañigarbha = Buddhaname)|| inci ve mücevher hazinesi (Skt. Mañigarbha = bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdini yügmäk* ‘Juwelen-Anhäufung (Skt. Ratnarāśi = Buddhaname) || mücevher yığını (Skt. Ratnarāśi = bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdinilär tuğı* ‘Banner der Juwelen = n. pr. (Skt. Ratnaketu = Buddha, Bodhisattva) || mücevherler bayrağı, mücevherler sancağı (Skt. Ratnaketu = bir Buda’nın veya bir Bodhisattva’nın adı)’ HA 113; *ärdinilärniñ t(ä)ñrisi* ‘Gott der Juwelen (Skt. Ratnadeva = Buddhaname) || mücevherlerin tanrısı (Skt. Ratnadeva = bir Buda’nın adı)’ HA 113; *ärdinin etiglig* ‘Der mit Juwelen Geschmückte (Skt. Ratnālamkāra = Buddhaname) ||

mücevherle süslü (Skt. Ratnālaṃkāra = bir Buda'nın adı)' HA 113; *ärdinilig kıdıg* '(sic) Ufer aus Juwelen, Juwelen-Strand || mücevherli kıyı, mücevher sahili, mücevher kıyısı' HA 113; *ärdinilig ay t(ä)ñri* 'Juwelenmond (Skt. *Ratnacandradeva = Buddhaname) || mücevher ayı (Skt. *Ratnacandradeva = bir Buda'nın adı)' HA 113; *ärdinilig ay t(ä)ñri täg bilgä biliglig yaruk üzä etilmış yaratılmış ärksindäcilärniñ hanı ünlüg* 'König der Souveränen, der geschmückt ist mit dem Weisheitsglanz, der wie der Juwelenmond ist und der eine (schöne) Stimme hat (Skt. *Ratnacandrajñānālaṃ kāraprabhās varesvararāja = Buddhaname) || mücevher ayı gibi bilgi ışığıyla süslenmiş, (güzel) sesli hâkimiyet hükümdarı (Skt. *Ratnacandrajñānālaṃkāraprabhās varesvararāja = bir Buda'nın adı)' HA 113; *ärdinilig ay t(ä)ñri y(a)ruklug* 'Der mit dem Glanz des Juwelenmondes (Buddhaname) || mücevher ayının ışıklısı (bir Buda'nın adı)' HA 114; *ärdinilig äd t(a)var* 'kostbarer Besitz || değerli mal mülk' HA 114; *ärdinilig balık ordo* 'Juwelenstadt und –Palast || mücevherli şehir ve saray' HA 114; *ärdinilig hwa čäčäk* 'Juwelen-Blumen || mücevherli çiçekler' HA 114; *ärdinilig idiş* 'Juwelengefäß (Skt. Ratna bhājana) || mücevherli kap (Skt. ratnabhājana)' HA 114; *ärdinilig kapıglar tüglüklär* 'juwelenbesetzte Türen und Fenster || mücevherli kapılar ve pencereler' HA 114; *ärdinilig kemi* 'Juwelen-Boot || mücevherli gemi' HA 114; *ärdinilig kır* 'Juwelen-Haufen || mücevherli yığın' HA 114; *ärdinilig koñragu* 'Juwelen-Glocken || mücevherli çan' HA 114; *ärdinilig kušatrelar* 'Juwelen-Baldachine || mücevherli şemsiye' HA 114; *ärdinilig lenhwalıg bulutlar* 'Wolken mit Juwelen-Lotussen || mücevher nilüferli bulutlar' HA 114; *ärdinilig lenhwalıg köl* 'See mit Juwelen Lotussen || mücevher nilüferli göl' HA 114; *ärdinilig morvant* 'Juwelen-Kette || mücevher gerdanlığı' HA 114; *ärdinilig ootlug* 'Der mit Juwelen-Feuer (Buddhaname) || mücevher ateşli (bir Buda'nın adı)' HA 114; *ärdinilig ordo karşı* 'Juwelen-Palast || mücevherli saray' HA 114; *ärdinilig oron* 'Juwelen-Thron || mücevherli taht' HA 114; *ärd(i)nilig oronluk* 'Juwelen-Thron || mücevherli taht' HA 114; *ärdinilig otrug* 'Juwelen-Insel || mücevher adası' HA 114; *ärdinilig oturug* 'Juwelen-Insel → ärdinilig otrug' HA 114; *ärdinilig örgün* 'Juwelen-Thron || mücevherli taht' HA 114; *ärdinilig psak* 'Juwelen-Diadem || mücevherli taç' HA 114; *ärdinilig siñäklik* 'Juwelen-Moskitonetz || mücevher cibinliği' HA 114; *ärdinilig šilip* 'Juwelen-Schirm || mücevherli şemsiye' HA 114; *ärdinilig tag* 'Juwelen-Berg || mücevher dağı' HA 114; *ärdinilig tizig* 'Juwelen-Kette || mücevher gerdanlığı' HA 114;

ärdinilig tonlar pralar ‘Juwelen-Gewänder und -Banner || mücevherli kostümler ve bayraklar’ HA 114; *ärdinilig tooglar* ‘juwelengeschmückte Banner || mücevherle süslenmiş bayraklar’ HA 114; *ärdinilig torlar sükanlär* ‘Juwelen-Netze und -Packsättel || mücevherli ağlar ve palanlar’ HA 114; *ärdinilig uçurug* ‘Juwelen-Banner || mücevherli bayrak’ HA 114; *ärdinilig uçuruglar eligi* ‘König der Juwelenbanner (Skt. Ratnaketurāja = Buddhaname) || mücevherli bayraklar hükümdarı (Skt. Ratnaketurāja = bir Buda’nın adı)’ HA 114; *ärdinilig ügmäk* → ‘ärdinilig yügmäk’ HA 114; *ärdinilig v(a)žirlıg tag* ‘Juwelen- und Vajra Berg || mücevher ve Vajra dağı’ HA 114; *ärdinilig viman* ‘Juwelen-Palast || mücevher sarayı’ HA 114; *ärdinilig yarık* ‘Juwelen-Panzer || mücevher zırhı’ HA 114; *ärdinilig yeelpigü y(a)rukluğ* ‘Der mit juwelenhaftem Aureolenglanz (Skt. Ratnaskan dhaprabha = Buddhaname) || mücevherli hale ışıklı (Skt. Ratnaskandhaprabha = bir Buda’nın adı)’ HA 114; *[ärdini]lig yeg ünlüg* ‘Der mit der besten Juwelen-Stimme (Skt. Ratnaruta = Buddhaname) || mücevherli en iyi sesli (Skt. Ratnaruta = bir Buda’nın adı)’ HA 114; *ärdinilig yip* ‘Juwelen-Faden || mücevherden iplik’ HA 114; *ärdinilig yügmäk* ‘Juwelen-Haufen || mücevher yığı’ HA 114; *ärdinilig köntägü* ‘Juwelen-Kette || mücevherli gerdanlık’ HA 114; *ärdinilig otrug* → ‘ärdinilig otrug’ HA 114; *e.-ler* ‘(BÖ. 24)’ EUTSV 128; *e.tuug bra* ‘(AY. 176-20)’ EUTSV 128; *e bul-* ‘(İK. 40-1)’ EUTSV 128; *e.* ‘(AY. 28-17)’ EUTSV 128; *e.-ler* ‘(KP. 19)’ EUTSV 128; *e.* ‘(Maitri. 31-11)’ EUTSV 128; *yiti e.* ‘(AY. 161-10)’ EUTSV 131; *üç e.tarıglag* ‘(AY. 68-20)’ EUTSV 131; *uquş erdäni ol körüklüg turur* ‘разум — драгоценность, он прекрасен (QBN 20 29)’ DTS 176; *erdänilig otruyqa tegdilär* ‘они достигли острова сокровищ (KP 33 7)’ DTS 176; *eligin tuta kigürüp erdänilig orunluq üzä ohyurtü* ‘взяв [принца] за руку и введя [внутрь], он посадил [его] на украшенный драгоценностями трон (KP 46 2).’ DTS 176; *köp telim altun kümüş tartip köp telim qız jaqut taş alp köp telim erdänilär jibärip jumşap oğuz qağanqa sojurqap berdi* ‘собрав мнвго золота и серебра, взяв много редких дорогих камней, он послал и подарил Огуз-кагану много драгоценностей (ЛЮК 14 3).’ DTS 176; *qamaγ burqanlarnıñ köñüllüg erdiniläri artuqraq arı[γ] bolur* ‘у всех будд сердца (букв, сердечные сокровища) предельно чистые (Uig III 73 14).’ DTS 176; *erdini berüp ermiş* ‘he Cave us a precious thing’ EDPT 212; *çintamani erdini bulsar* ‘if he finds the cintamani jewel’ EDPT 212; *etözlüg ağılıkıñızlardakı isig özlüg erdiniñizlerni* ‘your precious souls, which are in the treasury of your body’

EDPT 212; *ertini: özük* ‘meaning 'having a body like a matchless pearl’ EDPT 212; *ajun meñzi bolth ürüñ erdini* ‘the complexion of the world became (like) a white pearl’ EDPT 212; *kop telim erdiniler* ‘very many jewels’ EDPT 212; *ratna-alañkare* ‘<< Skt. *ratnālaṅkāra n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 568; *ratna-arčiš* ‘< Skt. ratnārcis n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı’ HA 568; **radna guru* ‘Juwelen-Guru || mücevher Guru’su’ HA 567; *r(a)tni yinčü äd t(a)var* ‘Juwelen, Perlen und Schätze || mücevher, inci ve hazine’ HA 569; *ratnaçantira ärdini ay t(ä)ñri* ‘Ratnacandra, (das heißt) Juwelenmond (ein Buddha) || Ratnacandra, (yani) mücevher ayı (bir Buda’nın adı)’ HA 568; *ratnadvip otrugdaki* ‘auf der Insel namens Ratnadvīpa befindlich || Ratnadvīpa adasındaki’ HA 568; *r.atlıg tenri burkan* ‘(AY.)’ EUTSV 267; *r.atlıg kız ertim* ‘(AY. 186-12)’ EUTSV 267; *irinç r. Şabi* ‘(AY. 199-16)’ EUTSV 267; *r.atlıg ertinin* ‘(AY. 189-22)’ EUTSV 267; *ratna-udtare* ‘<< Skt. ratnottara n. pr. (ein Buddha) || bir Buda’nın adı; n. pr. (ein Prinz) || bir prensin adı’ HA 569; *ratna’utare* → ‘ratna-udtare’ HA 569; *Ratnav(a)çir Šabi* ‘n. pr. (männlich) || erkek adı’ HA 569; *Ratnav(a)çir Toyın* ‘n. pr. (männlich); *Ratna-vaçir* ‘Özel ad: Suv. 112, 19: USt. 206 not 52.’ EUTS 129|| erkek adı’ HA 569; *rattu akkr* ‘bodisatva adı=ratnakar (US)’ EUTSV 267

Derlemde *erdini/ratna* kelimesine toplamda 826 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin bağlam içi kullanımlarının dağılımı şu şekildedir:

3.1.1.1. *erdini / ratna* (77)

Derlemde *erdini/ratna* kelimesine yalın halde 77 yerde rastlanmaktadır. Kelimenin cümle içi kullanımlarına bakıldığında, yanındaki ifadenin 5 yerde yıpranma, kopma ya da silinmeden ötürü okunamaz halde olduğu görülmektedir.

- (1) [ABSv/122] *[y]ıd yıparlarıg ulatı çint[a]ma[ni ärdini]*... ‘güzel kokuları ve cintāmani mücevheri...’
- (2) [ABSv/1566-1567] ... *[ärd]inilig yuul içintäki ... ärdini* ... ‘... mücevherli nehir içindeki ... mücevher ...’
- (3) [ADF/20-221] *kayu [...]* **erd(i)ni** ... *[...]* *barça tüzü tü[keti] yanaka kəñürü sözledi.* ‘...hangi... değerli taş... bütün, hep... file bütününüle söyledi.’

- (4) [ADF/391-396] [...]y[...] [...] *m(a)hendaras[éné...]* [...] *bitig'w[...]* **erdini** [*si...*] [...] *sözledi[...]* ‘... Mahendrasena ... kitap... mücevheri... söyledi.’
- (5) [DKP/4190-4193] *burkan[larniñ] nomı üç yavlak yolta tüşmiş [t]ınl(i)glarig örü tartıp nızvanılag yagıdın [ozg]urtaçı ol nom **erd(i)ni** ...* ‘Budaların öğretisi, üç kötü yola düşmüş canlıları yukarı çekip ihtiraslı düşmandan kurtaracak öğretici cevheridir.’

Derlemde 1 yerde (UÇİ) kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

- (6) [UÇİ/P475] **ärtini** ‘mücevher’

Kelimenin bağlam gereği ‘erdini / ratna’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 71 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde olarak aşağıda listelenmiştir.

- (7) [BT-XXVI/17:95-99] *bo bir šlok özän nom **ärdini**-[] äšidmäk-niñ bititmäk-niñ buyan ädgü kılınč-nıñ [ülgüsin] täñin [bi]lgäli bulmagay* ‘des Hörens dieses [aus] einem šloka [bestehenden] Essenzsūtra-Juwels oder auch dessen Lehren oder Abschreibenlassen zu wissen wird man nicht vermögen...’ ‘...bunu [içeren] bir šloka [nın] öz mücevherini duymak, hatta onun öğretileri ya da yazıya dökülmesi bile mümkün olmayacaktır.’
- (8) [BT-XXIX/304] ... *mča kaltı (P) K// [] LYK **ärd[ini]?** []* ‘Ebenso wie ... das ... -habende Juwel (?) ... [so] wird ... nicht gemäß der Gelegenheit.’ ‘Tıpkı ... mücevhere (?) sahip olan ... gibi ... [öyle] olacak ... duruma göre değil...’
- (9) [ShoAbhiStock:30V49-30V51] ... *yidyıpar türtünmäk bāzāk üz-ä etinmäk bötimäk irlamaq körmäk tınlamaq-ıy adırıp iki türlüg yänä üsdäšär täginmäk yıymaq-ıy altun kümüş ulatı **ärdini*** ‘If one divides (the sixth) of the eight (items above) into two (items), that is, ‘smearing perfume and decorating with ornament’ and ‘dancing, singing, seeing, and hearing’, and add ‘getting and gathering jewels of gold, silver, etc.’ To hem, one arrives at a total of 10 items.’ ‘güzel koku sürünmek ve süslenmek ve dans etmek, şarkı söylemek, görmek ve işitmek ve altın, gümüş vb. mücevherler almak ve toplamak eklersek, toplam 10 maddeye ulaşırız.’

- (10) [BT-XXXVII/04768-04770] *munčulayu katıglanı*[p] *nomlug ärdin[i] küsâyür ärdi* ‘Indem er sich solchermaßen anstrenge, [...] pflegte er danach zu verlangen, das dharma-Juwel [zu hören].’ ‘Kendini bu tür davranışlara vererek, [...] dharma mücevherini [duymak] için can atardı.’
- (11) [BT-XXXVII/08316-08318] *anta [] bursañ kuvrag [ärdini []* ‘Daraufhin [...] die Gemeinde [Ju]welen [...].’ ‘Bunun üzerine [...] topluluk mücevheri [...].’
- (12) [BT-XXXVII/08327-08330] *ol anca üküš (P) ärdini [] aš suv başlagučı toyunka [] ol toyun yıgđı* ‘[...] diese so zahlreichen Juwelen [vertraute man] dem Mönch [an], der für Speise und Wasser verantwortlich war, [und] jener Mönch häufte es an.’ ‘[...] çok sayıda olan bu mücevherler, yiyecek ve sudan sorumlu keşiş [emanet edildi], [ve] o keşiş bunları biriktirdi.’
- (13) [BT-XXXVII/10615-10620] []/ *turmiş [] [ka]z alıp siñirip [] elig bāgniñ [bu]lmadın ämgäklig bolup [inčä tap tedi] : birök ärdinig bul[masar] [m(ä)n]/KY m(ä)n ol ärdi[ni]* ‘... [der Juwelenbohrer] und [sagte] : [Wenn ich] das Juwel [nicht] finde, werde ich [...] . Jenes Juw[el ...].’ ‘[mücevher hırsız] acı çekti ve [dedi]: [Eğer] mücevheri [bulamazsam], [...] . O mücevher...’
- (14) [BT-XXV/3489-3491] ...]L’R NYNK ärdini KWY[...]/sačmiş öñ[lärin kuzatı körälim ...]eš törlüg T[... ‘[Wir wollen stets] die zerstreuten Farb[en] von ... Juwel der ... [sehen].’ ‘[Biz her zaman] ... mücevherinin ... dağınık renklerini görmek isteriz.’
- (15) [UigTot/27:DP:3] **ratña ärdini** : : : ‘ratna-Juwel’
- (16) [HT-X/23b:3] ... *uladī saptī ärdini* = [HT X:1016] .. *uladı saptı ärdini* ... ‘... succeeded to the jewel.’ ‘... mücevhere ulaşmıştır.’
- (17) [UigTot:24-27] *amđi munda’ inčip bišuruñ- ħuluq al alđay qavir-a-asinča füšin alyu-luq anđirabau tip tidi anđirabu-niñg uduşyu-luq yangi baxši-tin äšidgü-lük ol namo čadñañ [? = radna] guru* ‘Jetzt muß man hier vom Guru die zu verwirklichende Methode, die entsprechend der Zusammenfassung das zu befolgende Ritual der Zwischenexistenz ist, die die Zwischenexistenz des Erhaltens der Frucht genannt wird, hören. Namo ratna (!)’ ‘Şimdi kişi burada gurunun ağzından gerçekleştirilecek yöntemi duymalıdır, ki özete göre bu, meyveyi elde etmenin ara varlığı olarak adlandırılan ara varoluşun izlenmesi gereken ritüelidir.’

- (18) [BT-XXVIII/B072-B073] = [BT-I/A₂:19-21] ... *bo nom ärdini: anin ol šloklarıy tükäl bitıdıti ... bo nom ärdini :anın ol šloklarıg tükäl bititdi ...* ‘Because this sūtra-jewel brings such a profit and advantage, thus he (i.e. Emperor Wu of the Liang dynasty) had those gāthās written down in their entirety...’ ‘Bu sūtra-cevher böyle bir kâr ve avantaj getirdiği için, o (yani Liang hanedanından İmparator Wu) bu gāthāları bütünüyle yazdırdı...’
- (19) [BT-XIII/50:13-21] *ađi kötrülmiš šakimuni burxan üzä nom-latılmıš ariš arıy bo nama sangit nom ärdini ačari kši karuñadaz sidu üzä aqdarılmıš-ı adinčiy mungadinčiy taydu-taqi aq stup-luy uluy vraxar-ta adruq šim šipqan-lıy bars yıl yetinč ay-ta : alku-sı barça ala-sızın tüzü yapa: adak-ıña tägi uz yarası ädgüti bütürüldi ::* ‘Des im āryamāyājāla-mahāyoga-tantra durch den Buddha śakyamuni, dessen Name erhaben ist, gepredigten, allerreinen Nāmasaṅgīti-Sūtra Übersetzung durch den Meistyer Karuñ adāsa Sidu wurde in dem in wunderbaren Taydu befindlichen großen Kloster mit dem weißen Stūpa im ausgezeichneten...’ ‘Adı yüce Buddha Śakyamuni tarafından Āryamāyājāla-Mahāyoga-Tantra’da vaaz edilen saf Nāmasaṅgīti-Sūtra, usta Karuñ Adāsa Sidu tarafından harika Taydu’da bulunan beyaz stūpa ile büyük manastırda tercüme edildi.’
- (20) [HamiZus/262-263] ... *ol ymä nom ärdni adartlayu söz-läsär iki türlüg bolurlar(.)* ‘Und wenn man das Kleinod der Lehre detailliert predigt, so sind es zwei Arten...’ ‘Ve kişi doktrin cevherini ayrıntılı olarak vaaz ettiğinde, iki tür vardır.’
- (21) [HamiZus/298-300] ... *tüz-ün yolluy čintamani ärdni aliglärintä tutylı bolsarlar ..* ‘... wenn sie imstande sind, das čintāmaṇi-Juwel des edlen Weges in der Hand zu fassen...’ ‘...asil yolun čintāmaṇi mücevherini ellerinde kavrayabildiklerinde...’
- (22) [BT-XXVI/95:13-18] [] *anı üçün // [] [] : nom ärd(i)ni alkuda YYK [] []’MYŠ tep :nom ärd(i)ni-niñ [] []’RYN yenikin “D [] [no]m bitig bitimäk //// [] [] ulug buyanın //// QYN / []* ‘Deshalb ... das Sūtra ... für alle ... So ... des Sūtra ...leicht ... das Sūtra zu schreiben ... das Verdienst ...’ ‘Bu nedenle ... Sūtra ... herkes için ... Böylece ... Sūtra’nın ... kolay ... Sūtra’yı yazmak ... liyakat ...’
- (23) [BT-XXVI/48:13-20] *ađi kötrülmiš šakimuni burhan üzä nom-latılmıš :: ariš arıg bo nama sangit nom ärdini: ačari k(ä)ši karunadaz sidu üzä aqtarılmıš-ı :*

adinçig munadinçig taydu-takı a stup-lug ulug v(i)rhar-ta : adrok šim šipkan-lig bars yıl yetinç ay-ta : alku-sı barça ala-sızın tüzü yapa: adak-ıña tãgi uz yarası ädgüti bütürüldi :: ‘Des im āryamāyājāla-mahāyoga-tantra durch den Buddha śākyamuni, dessen Name erhaben ist, gepredigten, allerreinsten Nāmasaṃgīti-Sūtra Übersetzung durch den Meister Karunadaz (=skt. Karuṇadāsa) Sidu (=chin. si tu) wurde in dem im wunderbaren Taydu (=chin. da du) befindlichen großen Kloster mit dem weißen Stūpa im ausgezeichneten Tiger-Jahr, das dem ren der shi gan Reihe (entspricht), im siebenten Monat alles ganz und gar restlos, vollständig, bis zum Ende trefflich und gut ausgeführt.’ ‘Adı yüce Buddha śākyamuni tarafından Āryamāyājāla-Mahāyoga-Tantra’da vaaz edilen en saf Nāmasaṃgīti-Sūtra çevirisi, usta Karunadaz Sidu tarafından harika Taydu’da, beyaz stūpalı büyük manastırda, shi gan serisinin ren’ine tekabül eden mükemmel kaplan yılında, yedinci ayda, her şey mükemmel ve iyi bir şekilde, sonuna kadar tamamlandı.’

- (24) [BT-I/A₂:19-21] *bo muntay asiḡ tusu qıldıçı üçün bo nom ärdini: anın ol šloklarıy tükäl bitıdı* ‘Weil dieses Lehr-Juwel einen solchen Nutzen schafft, deshalb ließ er diese Gāthās vollkommen aufschreiben...’ ‘Bu öğreti mücevheri böyle bir fayda yarattığı için, bu Gāthā’ları mükemmel bir şekilde yazdırdı...’
- (25) [ETŞ/10:93-95] ... *Ram-a ögrünçüg öklitdeçi // Ratna-çantıra erdini ay tengri // raşmı yaruk-lug-ka yükünürman* ‘... rama sevincini artıran ratna-candra cevheri ay tanrı Rasmipraphasa önünde hürmetle eğilirim.’
- (26) [UigTot/1-2] *çinkirdü uluḡ ärdini baxşı quınga yükünür män = [EUÖK/1-2] ... çın kertü ulug ärdini bahşı kuıña yükünür män* ‘Gerçek yüce mücevher (olan) üstadın kutsallığı (önünde) saygıyla eğilirim.’
- (27) [HAM/12:8] ... *atlıḡ sudur ärdini baştinçi* ‘... ... le sūtra ratna du nom de [...], le premier ...’ ‘... sūtra ratna [...] adıyla, ilk ...’
- (28) [UigTot/1399-1402] ...*çakir maṇi radna monçuq vanida radna qız maxada radna bayayut xasdı rad[n]a yñga tuñiga [= turanga] ašu-a radna at kadapa [= katga] radna alpaḡüt* ‘... çakra ratna vajra pūjite hūm āḡ, çakra maṇi ratna, die Perle, vāṇita(ka) ratna, das Mäddchen, mahājāna ratna, der Reiche, hasti ratna, der Elefant, turaṅga aśva ratna, das Pferd, khadgika ratna, der Feldherr.’ ‘...çakra ratna vajra pūjite hūm āḡ, çakra maṇi ratna, inci, vāṇita(ka) ratna, kız, mahājāna ratna, zengin adam, hasti ratna, fil, turaṅga aśva ratna, at, khadgika ratna, komutan.’

- (29) [BT-XXV/2605-2606] *yükünürbiz ärdini berdäçi atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña* = [BT-II/657] *yukünürbiz ärdini birdäçi atl(i)g t(ä)ngri burhan kutıña* = [BT-XXV/0869] *yükünürbiz [ärdini berdäçi] atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña* ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Gottes Buddha namens [„Der Juwelen gibt“].’ ‘Mücevher Veren olarak adlandırılan Tanrı Buddha'nın heybeti önünde saygıyla eğiliyoruz.’
- (30) [ETŞ/20F:183-186] *k..... kilinggemeni // kinsük erdini brahmamanı // K .. çın yinçü toor-ları // King alkıg idiglig saķıngu ol ‘.....*
Brahma'nın tıslımlı incisi, kinsük hakiki inci ağlarının geniş ve vâsi olduğu düşünölmelidir.’
- (31) [KİP/167-168] *bir ülüşin erüş erdni burkanka tutdı ...* ‘Bir bölümü....’
- (32) [MahU/1729-1738] ... *kut ... ançulayu ... çäçäk ,, yıd yıpar ... psak ,, len p(a)ryan ... ,, idiş tavar ,, ... örgün ,, ulug oron ... tog pra ,, ol ornu ... [t]öpödäki ärdini buşı [b(ä)]klig bukagulug tnl(i)glarıg [ya]zmuş yañılmış kişiläriğ ‘... Kutsallık ... bu şekilde ... çiçek, misk ... çelenk, yaşam hücresi ... kap kacak (ve) mal ... taht, büyük yer ... bayrak, o yeri ... baştaki mücevher sadaka ... sıkı bağılı canlıları ... hata etmiş kişileri.’*
- (33) [BT-XXXIII/394:IIc] *bo nom ärdini bütmiş üçün* ‘This sūtra was called Sūtra of Eightfold Light.’ ‘Bu sūtra Sekiz Katlı Işık Sūtra'sı olarak adlandırılmıştır.’
- (34) [BT-XXVIII/G109-G111] *näcä bar ärsär ymä adruk adruk ärdini äd tavarlar:yula yokınt[ı]n karanggu üzä kizlädilip...* ‘Just as no matter how many different kinds of jewels, properties and livestock there are in a dark house...’ ‘Nasıl ki karanlık bir handa ne kadar farklı türde mücevher, mülk ve hayvan olursa olsun...’
- (35) [M/106/12-16] *taki erdni eksik ...hua—lep k///... kin/? ap isen tüket öz(ler)inge tegürü ilitdi* ‘ve cevher ... eksik ... çiçek sâkin, mükemmel özlerine ulaştırıp götürdü.’
- (36) [AY-X/1128-1131] ...*bo nom ärdini eligin, asıg tusu kılgal[ı] imäriğmä kamag tnl(i)gka ,örügin amılın amırtgırmış ärür siz , ‘... bu öğreti cevheri şâhını vaaz edip gösterme lütfünde bulundunuz.’*
- (37) [HamiZus/337-339] *bu muntay türlüğ ülgüsüz sansiz ädgülüg nom ärdni ärdämin öp saqinip...* ‘Die Tugend dieses derartig maßlos guten Gesetzes-Juwels bedenkend ...’ ‘Bu böyle yasa mücevherinin erdemini göz önünde bulundurarak ...’

- (38) [AY-IV/3312-3316] ...*bo altun öñlüg y(a)ruk y(a)ltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom **ärdini** ärtiñü tañlaguluk ...* ‘... bu altın renkli parlak ışıklı en yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti cevherini çok şaşırtacak...’
- (39) [AY-VI/79-83] *atı kötrülmiş ayağka tägimlig t(ä)ñrim biz kamağ tört m(a)haraaçlar öz öz kuvrağımız birlä közünmäs ät’özin bo nom bgu öğreti **ärdini** eyin edärü yorıp küyü küzätü tutğalı* ‘Onun için adı yüceltilmiş saygı değer efendim, biz bütün dört Mahārājalar kendi topluluğumuz ile görünmeyen, gizlenmiş vücudumuzla mücevherine göre takip edip yine bu öğreti mücevherini dinleyecek, (onun gereklerini) yerine getirecek tehlikelerini uzaklaştırmak için yok etmek için uyanık olacağız.’
- (40) [M/52:13-16] ...*ol savıg körüp arşidati arhant küle yarlıkar ötrü sudani bay er **erdni** inçe tip ayıtur ..* ‘Bu şeyleri görüp velî Rşidatı haşmetle güler. Sonra zengin Sudhana-cevher şöyle der ve sorar...’
- (41) [UVD/136-141] *inçä k(a)ltı aditiyagarbe atl(ı)g kkirsiz arı kök kalıkka okşatı arıg y(a)ruk yaşuk mani monçuk **ärdini** inçip öz y(a)rukı üzä yaltrıyu yaşuyu: turmuş* ‘Bu dhārañī, Ādityagarbha adlı gökyüzü gibi saf, temiz ve kusursuz Güneşin Mavi Boncuklu İncisi gibi her yönüyle aydınlatıcı parlaklığa sahiptir.’
- (42) [AY-VI/1220-1223] *k(a)ltı kişiniñ bar ärsär , **ärdini** kam-tsi ävintä, nä k(ä)rgäki boltuğda , tapınça bütäñ köñül eyin , ançulayu* ‘Şayet insanın mücevher Kamtsı evinde gereken ne varsa arzusunca, gönlünce tamamlar.’
- (43) [BT-XXXVII/10621-10623] ...] sizi[ñ] kirmiş YW[... ... **är|dini** kanca [... ‘[Der Juwelen bohrer fuhr den Mönch an:] , [...] eue[r ...] eingetreten [... Ju]wel wohin [...] ?’ ‘[Kuyumcu keşişe doğru sürdürü:] , [...] sizin ...] girdi mücevher nerede [...] ?’
- (44) [İKP/XXIX:1-3] *amtı eçim taluy-qa barıp **ärdini** kälürsär...* ‘Şimdi, ağabeyim okyanusa gider ve mücevheri getirirse...’
- (45) [AY-IX/7a:266-270] ...*odgurak çın kértü köñülin bo nom erdini turur yér orontaki tnl(ı)glarka bo nom **erdini** kéñürü açä yada nomlazunlar* ‘... şüphe duymayan samimi bir gönülle, bu dharma hazinesinin (Altun Yaruk) olduğu meclisteki insanlara bu dharma hazinesini ayrıntılarıyla izah ederek vaaz etsinler!’
- (46) [AY-VI/600-608] *atı kötrülmiş ayağka tägimlig t(ä)ñrim bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom **ärdini**, ken käligmä üddä ap ymä amtı közünür üddä munçulayu uluğ asıg tusu kıltaçı munçulayu ädgülärkä*

tükäl tägürdäçi tetir ‘Adı kötrülmüş ayağka tägimlig yüceltmiş saygı değer yaruk efendim eğer bu altın renkli, parlak, parıltılı her (şey)den yüksek, öğreti hükümdarı (Dharma-rāja) adlı öğreti mücevheri ileride gelecek olan zamanda bir de şimdiki (içinde yaşadığımız) zamanda bunun gibi yüce fayda sağlayacak bunun gibi iyiliklere tamamıyla ulaşacaktır.’

- (47) [BT-XXXVII/10691-10692] *birök siz almadınız ärsär munta turur ärdini kim [altı]* ‘Wenn Ihr selbst es nicht genommen habt, wer hat das Juwel, das hier lag, (denn) genommen?’ ‘Eğer siz almadıysanız, buradaki mücevheri kim aldı?’
- (48) [BT-XVIII/0856-0858] [*burxa*]n *şririy* [] *ärdini qapırçaq* [*ät’ö*]z *qodtuqta... tngri* ‘[...] die [Buddh]a-Reliquie [... in] einen Juwelenbehälter [legen ...]’ ‘[...] [Buddh]a emanetini [...] mücevherli bir kaba koyun...’
- (49) [İKP/XLVII-XLVIII:3-5] *bu yerkä kältiniz bodısaşat tegin inçä tep ötünti bu yertinçüdä qamağ tınlıylar üçün burxan qutın tiläyü yoq çıyay irinç yarlıy tınlıylarga asağ tusu gıyalı .. çintämäni ärdini qolı poşı-qa kältim tep ötünti.* ‘Bu dünyadaki bütün canlılara Buddha’nın sonsuz mutluluğunu dileyerek; yoksul, mutsuz ve zavallı canlılara yara sağlayacak çintāmani mücevherini, bağış olarak istemeğe geldim dedi.’
- (50) [AY-VI/818-819] *bo nom ärdini kopda kötrülmüş nom eligi tetir tep ötündilär...* ‘Bu öğreti mücevheri her şey(den) üstün öğretinin hükümdarıdır diye saygıyla arz ettiler.’
- (51) [BT-XXV/2993-2994] *yükünürbiz ärdini mañlıg atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña...* ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Gottes Buddha namens „Der mit dem JuwelenSchritt”(Ratnakrama).’ ‘Mücevher Adımlı Kişi (Ratnakrama) olarak adlandırılan Tanrı Buddha'nın heybeti önünde saygıyla eğiliyoruz.’
- (52) [BT-XXXVII/11058-11059] *anca ymä ulug ädgülüğ [är]mäz mü bursañ kuvraglıg ärdini munča* ‘Ist es nicht sehr tugendhaft, das sañgha-Juwel?’ ‘Çok erdemli deęil mi, sañgha mücevheri?’
- (53) [BT-VIII/A:273-275] *burxan ärdini nom ärdini ärip bursang quvrağ ärtini ymä ol oq ärür* ‘...so ist er Buddharatna, Dharmaratna und ebenso Sañgharatna.’ ‘Buddharatna, Dharmaratna ve aynı zamanda Sañgharatna’dır.’
- (54) [ETŞ/10:56-63] *togum ulayur nişvanı kılınç-lıg // Topulup önünçsüz berk yigi arıg-ıg // Tuyunmak töz-lüg yalın-ı öz-e // Top-ça kalışız tuyu örtedeçi // Tutçı yaruk-lug çuvalapırabası // Tokılıg körkle munçuk-tın erdmış // Tolu tegirmi*

erdini oot atlıg // Tolp-ta çavıkmış-ka yükünürmen ‘Doğum ile ilgili iptila hareketlerinin aşılıp-geçilen sık, kalın ormanını nüfuz etmek kökünün alevi ile toptan, baştan-başa kavrayıp yakan, her vakit parlak jvala-prabhāsa tokılıg güzel boncuktan geçmiş, dolu, değirmi cevher ateş adı ile her yerde şöhret bulanın önünde hürmetle eğilirim.’

- (55) [İKP/XLVIII-XLIX:6-2] *öñrä yemä bodisaßatlar munçulayu **ärdini** poşıqa kälmişi bar erti* ‘Eskiden de, Bodhisattva’lar, böyle, mücevher dilemeğe gelmişlerdi.’
- (56) [HT-IX/36b:14-16] ... *kün ay tängrilär täg yaruq yaşuq körmäki üzä taşi* **ärdini** *sıqanmış täg...* ‘... sun and moon; like a stone is selected as a jewel...’ G’üneş ve ay kadar parlak görmek; bir taşın mücevher olarak seçilmesi gibi...’
- (57) [COBJ/32a:7-8] *yükünürbiz abita tngri burxan-niing qayu barinça yoriy-inga qut küsüşingä yükünürbiz abita tngri burxan-niing qayu nomlayu yig soyançiy nom **ärdini**-singä*
- (58) [BT-VII/F:3-5] *aldun önglög ong iligindä **ärdini** sol iligindä ärdini sapliy çang tuğar* ‘In der rechten Hand halt er ein Juwel, in der linken Hand eine Glocke mit einem Juwelengriff.’ ‘Sağ elinde bir mücevher, sol elinde ise sapı mücevherli bir çan tutar.’
- (59) [AY-VI/1209-1212] ...**ärdini** *sögüt nä için, b(ä)lgürär ança üzüksüz mänjilärniñ yevägi , ançulayu ymä bar ärsär* ‘... mücevher(den) ağaç varsa orada niçin sürekli sevinç donanımı ortaya çıkar?’
- (60) [FDX/393-398] *ol şabı tüzü tükel bo nom **erdini** tıtaglıg savlarıg sözlep tonınıñ içinte bo burkanlar töpüsi sudurlarınıñ hartayı üç kuin d(a)rni nom barın otgurak takı edgüsin edremin tözü tükel sözlegeli bolmazın u[kıtdı..]* ‘O öğrenci bu sūtra mücevherini etkili (olmasını) müsebbip kelimeleri söyleyip elbisesinin içinde (buyrulan) Buddha Alın Sūtraları’nın özü olan üç rulodan oluşan iyilik (ve) erdemin cevherinin tamamıyla (kâmil) olmadığını öğretti.’
- (61) [ETS/10:272-279] *Küsemış küsüş-lüg top kanturdaçı // Kötrülm-e ağır **erdini** tözlüg // Küden nişvani-lıg kkir yukklunmaksız // Körklenü açılmış lnhu-a oğuş-lug // Köngül tülüki küü kelig öze // Köp-nüing asıg-ınta tutçı evrildeçi // Köni tuyunmak bilge biliglig // Kötidmiş çoğlug-ka yükünürmen* ‘Bütün arzuları birden tatmin eden, kaldırılması ağır cevher köklü kirli iptilalarının kirine bulaşmayan, güzelce açılmış loyüs soyundan gönül kuvveti, şekil değiştirmek

ile umumun menfaati uğrunda her vakit didine, doğru nüfuz etme hikmetine sahip kütidmiş alevlinin önünde hürmetle eğilirim.’

- (62) [AY-IX/7a:267-270] .. *bo nom **erdini** turur yér orontaki tınl(i)glarka bo nom erdini kéñürü açá yada nomlazunlar* ‘... bu dharma hazinesinin (Altun Yaruk) olduğu meclisteki insanlara bu dharma hazinesini ayrıntılarıyla izah ederek vaaz etsinler!’
- (63) [BT-XVIII/S663-S664] [*siz̄yur*]mĩš *altun tág sarıy önglüg [kör]klä **ärdini** tutar* ‘Einer halt ein [schö]nes Juwel,gelb wie [geschmlzenes] Gold.’ ‘Onlardan biri altın gibi sarı, [güzel] bir mücevherdir.’
- (64) [AY-III/176:19-20] ... *tıyü türlüg ku-a çeçek-in yıd-ın yıpar-ın **erdini** tuug bra kuşatri-lerin uzatı ayasar* ... ‘güzel kokuyla (iki.), mücevher (Ratna) (ve) gölgeliklerle (Kşattra) (iki.) sürekli saygı gösterse...’
- (65) [BT-XXV/0140] [*: bo nom **ä**rdini tükäl uz bütđi ärsär...* ‘Sollte [dieses Sūtra-J]juwel vollkommen geschickt vollendet sein...’ ‘Eğer bu Sūtra-mücevheri mükemmel bir ustalıkla tamamlanırsa...’
- (66) [BT-XIII/20:10-13] *ärtingü yurüng tört qool-luy ät’özi **ärdini** tümäg-lig ärdini ditim töpü-lüg äsri torqu bildürük-lüg* ‘Vier äußerst weiße Arme hat er, sein Körper ist juwelengeschmückt, sein Scheitel (trägt) ein Juwelendiadem,er hat einen bunten Seidengürtel.’ ‘Vier äußerst weiße Arme hat er, sein Körper ist juwelengeschmückt, sein Scheitel (trägt) ein Juwelendiadem,er hat einen bunten Seidengürtel.’ ‘Son derece beyaz dört kolu vardır, vücudu mücevherlerle süslüdür, tacı mücevherli bir diadem (takar), renkli ipek bir kemeri vardır.’
- (67) [AY-VI/840-843] *kimlär olarnıñ uğurınta şurate üdkä tığı nom **ärdini** ulağ sapığı üzülmäz [ün] tep y(a)rlıkadı* ‘Kimler onların zamanından duyulan, işitilen bir zamana kadar öğreti mücevherinin bağlantısı kırılmasın diye buyurdu.’
- (68) [BT-III/30:462-466] *äv-tä barq-ta ärdäçi kārđi-lär-niñ ymä bo yañi-ta buşi paramit-ta ulatı ädgü-lär-tä yarağınyuluq –lar-iña **ärđiñü** uluy törlüg tiltaγ[-i] basuđči-si bolıyay* ‘An diesem Vollmondtag wird sie der allergrößte Grund und Helfer der zu Hause seinden Krityas sein.’ ‘Bu dolunay gününde, evdeki Krityaların en büyük nedeni ve yardımcısı olacak.’
- (69) [BT-XLVI:/33:1-v1] <blank> *särgis giwargis]·K ‘äkä-kä qumar]qutlıy **ärdini** urı]·N särgis] qoço-ta urı* ‘Särgis, Giwargis [... ...] to the elder sister [... ...] Qumar [... ...] fortunate and precious son [... ...] Särgis the son

- (residing) in Qoço.’ ‘Särgis, Giwargis [... ...] ablası [... ...] Qumar'a [... ...] şanslı ve değerli oğlu [... ...] Qoço'da (ikamet eden) oğlu Särgis'e.’
- (70) [BT-II/18-29] *öz öz tirin-läri quvray|ları üçün , , anin-biz uqmış inäl šılaQay inäl äliK-birlä , , bökünki kün-tä-ädgü ögli y(a)rliqančuči kongül üzä burxan-lar birlä-täng-kongül|in-burxan-lar birlä-tüz küsüş|in-yirtiçü|nüng uluγ ädgü ögli y(a)rliqančuči|i kongül|lüg-qang-lar|inga tÜzükä-umunup inähüp yukünürbiz ärdini ügmäk-atl(i)γ t(ä)ngri burxan-qutinga-yukünürbiz* ‘Sowie für die verschiedenen Verwandten von diesen, dafür (wollen) wir, Uwmış İnal und ŠılaQay İnal Älik, am heutigen Tag mit Barmherzigkeit und mit der gelichen Gesinnung wie die Buddhas und mit dem gleichen Wunsch wie die Buddhas auf alle sehr barmherzigen Väter der Welt hoffen und vertraun; und wir verneigen uns vor der göttlichen Buddha-Majestät namens: JuwelenAnhäufung;///’ ‘Bunların çeşitli akrabaları için olduğu gibi, bunun için biz, Uwmış İnal ve ŠılaQay İnal Älik, bu günde, merhametle ve Buddhalarla aynı zihinle ve Buddhalarla aynı arzuyla, dünyanın tüm çok merhametli babalarına umut ve güveniyoruz; ve ilahi Buddha-Majestelerine boyun eğiyoruz: Mücevher- birikimi..’
- (71) [BT-XXV/3896-3898] *yükünürbiz ärdini ünliüg atl(i)g t(ä)ngri burhan [k]utuņa* : ‘Wir verneigen uns vor der [M]ajestät des Gottes Buddha namens „Der mit der Juwelenstimme”(Ratnasvaraghoş).’ ‘Mücevher Sesli Kişi (Ratnasvaraghoş) olarak adlandırılan Tanrı Buddha'nın [M]azameti önünde eğiliyoruz.’
- (72) [M/36:1-3] *suryakant erd(ni) viman içinte kunçuy ... tegriklep yortır ..* ‘Güneşte parlayan bir cevher tanrılar arabası içinde kraliçe ... çevreleyip yürütür.’
- (73) [AY-IX/5b:190-193] *yértinçü yér suv erkligi,, suçae beg ol üdün ,, körti erdini yagmışın,,tört divipta barçata* ‘Yeryüzünün efendisi hükümdar Sujāta, bunun üzerine, dört dvipanın her tarafında mücevheratın yağdığını görmüş.’
- (74) [HamiZus/3356-3357] *... alqu kädgü tonayu böz ara [bu böz ärdni yig] ärür ..* ‘Dieses Juwel von Baumwollstoff] ist [das beste] unter allen anziehbaren Baumwollstoffen.’ ‘[Bu pamuklu kumaş mücevheri] giyilebilecek tüm pamuklu kumaşların [en iyisidir].’
- (75) [BT-XXXIII/242-244] *kün aylı ärsär ärtingü yaruq yaşuq yltrqlı rdnin yratmış ordular titir* ‘The sun (Ib:god) and moon god, two palcaes of lights, are(Ia:said to be palaces made of) enormous, vast, and (Ib:very) bright (Ia:shining jewels).’ ‘İki ışık sarayı olan güneş (Tanrı) ve ay tanrısı, muazzam, geniş ve (çok) parlak (mücevherlerden yapılmış) saraylardır.’

- (76) [AY-III/198:7] ...*ançata birök bo nom ertini yok bolsar...* ‘...Ne zaman ki bu öğreti mücevheri (Dharmaratna) yok olsa...’
- (77) [BT-XXV/1972-1973] ...*ärdini yügmäk atl(i)g t(ä)ñri burhan <kutuña> [yü]k[ü]nürbiz* ‘... verneigen wir uns vor <der Majestät> des Gottes Buddha namens,, Juwelenanhäufung (Ratnarāsi).’ ‘... Mücevher Birikimi (Ratnarāsi) olarak adlandırılan tanrı Buda'nın <haşmeti> önünde eğiliyoruz.’

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık üç kelimesiyle birlikte üç *erdini* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin eşdizimli kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.1.1.1.1. *atlıg nom erdini / ratna* (3)

Derlemde *erdini / ratna* ifadesi bir kalıp içerisinde tanıklanmaktadır:

- (78) [BT-XXXVII/00042-00046] ‘*äñ ‘ilki asanke nayut sanınca kutruldaçi vainilelig tnl(i)glarnıñ köñül köküzlärintä kutrulmaklıg töz yiltizläig yañırtı öritdäçi sudur agılık atl(i)g nom ärdini* ‘Es ist erstens das Sūtrapiṭaka genannte dharma-Juwel, welches zuallererst die Befreiungs-Wurzeln in den Herzen der nach asaṃkhyeya-nayutas zählenden zu befreienden vaineyika-Lebewesen sprießen lässt.’ ‘Her şeyden önce, asaṃkhyeya-nayutas'a göre özgürleşecek olan vaineyika varlıkların kalplerinde kurtuluş köklerinin filizlenmesini sağlayan Sūtrapiṭaka adlı dharma mücevheridir.’
- (79) [BT-XXXVII/00061-00062] ... *abidarim atl(i)g nom ärdini* ‘... das Abhidharma genannte dharma-Juwel... ’ ‘... abhidharma denilen dharma mücevheridir ki...’
- (80) [BT-XXXVII/00068-00070] *apamulug arıg turug nirvanlıg mänikä tögürdäçi säkiz törlüg tözün yol atl(i)g nom ärdini...* ‘zur ewige Nirvana genannte dharma-Juwel, welches als allerbester und Ergötzungen überlegen.’ ‘Dharma mücevheri olarak adlandırılan, en iyi ve en üstün tatmin olarak kabul edilen ebedi Nirvana'ya.’

3.1.1.1.2. *erdini / ratna al-* (4)

Derlemde *erdini/ratna al-* ifadesi 4 yerde tanıklanmakta olup, iki yerde {+GA-II}, diğer iki yerde ise {+Xp} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (81) [BU2M/245-246] ... *burhanlıg ärd(i)nilig otrugka kirip kutrulmak tüşlüg ärdini algalı uyur* ‘...Buddhalı, mücevherle süslenmiş adaya girerek kurtuluş mükafatlı mücevher almaya muktedirler.’
- (82) [İKP/XXXV1-2] ...*yegräk çintāmani ärdini alyalı barayın...* ‘... en üstün çintāmani mücevherini almaya gideyim...’
- (83) [İKP/L:1-2] *yettinç kün ärdini alıp berinç tep tedi* ‘Yedinci gün, mücevheri alıp, vereyim dedi.’
- (84) [BT-XXXVII:08321-08323] *ol sartbaw yüz [] yartmakka satıglıg ärdi[ni] alıp buşı b[erdi* ‘Jener Karawanen führer nahm Juwelen, die einen Wert von 100 [...] Münzen hatten,und g[ab] sie als Almosen.’ ‘O kervan lideri 100 [...] sikke değerinde mücevher aldı ve onları sadaka olarak verdi.’

3.1.1.1.3. çintamani erdini / ratna (5)

Derlemde çintamani erdini / ratna ifadesi 5 yerde müstakil olarak tanımlanmaktadır.

- (85) [BT-XXXVII/00124-00127] ... *ädgü ten tarıglag yerkä ogştı azk(ı)ya buşılıg urugnuş ülgüsüz üküş keş alkıg tüş berdäçi. t(ä)ñridäm k(a)lpavrakş söğüt çintamani ärdini...* ‘... die jede Art von Gemeinschaft oder Schaft übertrifft, die jeden Wunsch, den man hegt, erfüllt wie der göttliche kalpavrakşa-Baum, der unermesslich viele und reiche Früchte hervorbringt, (oder wie) das çintāmani-Juwel, der padmaka-Schatz oder der, Glückstopf...’ ‘Her türlü topluluğu ya da hisseyi aşan, kişinin her arzusunu yerine getiren, ölçülemeyecek kadar çok ve zengin meyveler veren ilahi kalpavrakşa ağacı gibi, (ya da) çintāmani mücevheri, padmaka hazinesi ya da mutluluk kabı gibi.’
- (86) [BT-XXXVII/00100-00102] ... *yeti törlüg k(a)rmap(a)t tözlüg sanvarlıg çintamani ärdini töpölärintä kötürdäçi :b[o]dit uyunmak bölöklüg hwa çäčäklär üzä tolp ätözlärin etindäçi yaratındaçı...* ‘... die das çintāmani-Juwel das saṃvara, der auf (der Befolgung) der siebenfachen karmapathas beruht, auf ihren Häuptern tragen, die ihren ganzen Körper mit Blumen der Erleuchtungs-Abteilungen (Skt. bodhyaṅga) geschmückt haben...’ ‘Yedi katlı karmapathalara (riayet) dayalı saṃvara çintāmani-mücevherini başlarına takan, tüm bedenleri aydınlanma bölümlerinin çiçekleriyle (Skt. bodhyaṅga) bezenmiş...’
- (87) [HamiZus/2504-2505] *amti ol qop şakılarning ... [bilgä b]iligliğ burxan çintamani ärdni* ‘Jetzt ... aller jener śakya-[Fürsten], ... das weise Buddha-

cintāmaṇi-Juwel.’ ‘Şimdi... tüm o śākya-[prensler],... bilge Buddha-cintāmaṇi-mücevher.’

- (88) [BT-XXVI/132:1-3] *üç ärdini-kä bāk katag kertgünčlüg čintamani ärdini yüräkindä tutmış süzök köñül-lüg upasanč kutlug kızım kutad oğlum turmış inčä sakınč sakındım* ‘...die an die drei Juwelen einen festen Glauben und einen stets in ihrem (wie) ein cintāmaṇi-Juwel (seienden) Herzen festgehaltenen reinen Sinn habende Laienschwester Kutlug, meine Tochter Kutad und mein Sohn Turmış haben folgende Gedanken gedacht’ ‘üç mücevhere sağlam bir inancı olan ve her zaman kalbinde (tıpkı) bir cintāmaṇi mücevheri (varlığı) gibi tutulan saf bir zihne sahip olan kız kardeşim Kutlug, kızım Kutad ve oğlum Turmış, aşağıdaki düşünceleri düşündük.’
- (89) [BT XXXVII/00924-00927] *ötrü ol suparage bodis(a)t(a)v bo ok tıltagın taloy ügüzkä kirip čintamani ärdini üntürgü ugrınta köñ[ül] öritip* ‘Aus eben diesem Grunde fasste da jener Bodhisattva Supāraga den Entsch[luss], sich aufs Meer zu begeben, um (von dört) den cintāmaṇi-Edelstein hersufzubringen...’ ‘Tam da bu nedenle, o bodhisattva Supāraga cintāmaṇi değerli taşını (oradan) geri getirmek için denize gitmeye karar verdi ve yola çıkmaya oldukça kararlı bir şekilde zihnini harekete geçiren şeyleri tüccar oğullarına ayrıntılı olarak ilettili.’

3.1.1.1.4. čintamani erdini / ratna atlıg (6)

Derlemde *erdini* ifadesi 6 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (90) [AY-VI/847-850] *atı kötrülmüş ayağka tągimlig t(ä)ñrim , mäniñ činča]mani ärdini atl(i)ğ dar(a)num ärür..* ‘Adı yüceltilmiş saygı değer efendim, benim cintāmaṇi mücevheri adlı Dhāraṇi’mdir.’
- (91) [AY-VI/860-862] *bo činčamani ärdini atl(i)ğ darnim ymä birlä sözläsärlär.* ‘Bu cintāmaṇi (adlı) mücevher adlı Dhāraṇi’ m ile söyleseler.’
- (92) [AY-VI/897-899] *bo darniğ yüz säkiz kاتا sözläp antada basa temin čintamani ärdini atl(i)ğ darniğ sözläzün.* ‘Bu Dhāraṇi’yi 108 kez söyleyip ondan sonra hem čintamani mücevheri adlı Dhāraṇi’yi söylesin.’
- (93) [AY-VI/903-910] *Vaişir(a)vane ka ; äd tavar [üzä] tınl(i)ğlar küsüşin alku iş küdökläriğ bütürd[äçi-] kä , kamağ enç mäñi bertäçi bolarka yinçürü töpün yükünüp , bo činčamani ärdini atl(i)ğ özän darniğ sözläyür m(ä)n* ‘vaişravaṇa Maharaja ya mal-mülk ile canlıların isteğini tatmin tatmin edecek (kişiye) bütün

- işi-gücü tamamlayacak (kişiye) herkese huzur verecek onlara, başını eğerek secdeye vararak bu çintamani mücevher adlı en derin Dhāraṇī’yi söylüyorum.’
- (94) [AY-VII/5a:196-202] ... *sizin üskünüzte t(e)ḥrike yalaṇukka asıglıg küsemiş küsüşüg kanturdaçı küyü küzetü tutup enç meñilig kıltaçı **çintamani erdini atl(i)g** iduk d(a)r(a)ni nomug ötünü tegineyin tēp ötrü inçe tēp ötündi* ‘... sizin huzurunuzda gökteki varlıklara ve insanlara yararlı, onların arzuladıklarını bütünüyle yerine getirecek olan, gözetip koruyarak huzur ve mutluluk verici çintamani adlı dharani öğretisini arz edeyim diye ricada bulundu...’
- (95) [AY-VII/7a-7b:295-309] ... *sizin üskünüzte t(e)ḥrike yalaṇukka asıglıg küsemiş küsüşüg kanturdaçı üdsüz ölüm adasın tarkardaçı agular küçin tıddaçı yēlvikmekig kutsıramakıg kēterdeçı ulug törlüg çoğlug yalınlıg küçlüg küsünlüg kıltaçı yme ök **çintamani erdini atl(i)g** iduk d(a)r(a)niğ ötünü teginip t(e)ḥrim siziñe ançulayu ulug y(a)rlıkançuçı köñülin tere yıga alı y(a)rlıkap ...* ‘... sizin huzurunuzda semavi varlıklara ve insanlara yararlı, onları arzuladıkları konusunda tatmin edici, zamansız ölüm tehlikesini yok edici, zehirlerin gücünü engelleyici, büyülenmeyi kutsuz olmayı giderici, türlü türlü parıltılı ve güçlü kılıcı yine çintamani adlı kutsal dharaniyi, yüce merhametli bir gönülle bütünüyle kabul ederek...’

3.1.1.1.5. erdini / ratna atlıg (5)

Derlemde *erdini / ratna* ifadesi 5 yerde tanıklanmakta olup, dört yerde *t(ä)ḥri burhan kutıña* diğer yerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (96) [AY-IV/2997-3000] *yänä y(ä)mä bodis(a)t(a)vlar başdınkı oronka köñül öritmişärintä sukançıg **ärdini atl(i)g** samaği dyanıg öritürlär* ‘Yine Bodhisattvalar birinci yere gönül beslediğinde sevimli cevher adlı samādhi dhyānayı yükseltirler.’
- (97) [BT-XXV/1741-1744] *al[ku kamag] [yerti]ncünün u[lug ädgü ögli] y(a)rlıkançuçı köñüllüg kañla[rıña] [umunu]p inanıp [yü]künmäkin yük[ünü]rbiz **ärdini [atl(i)g]** [t(ä)ḥri bur]han kut[ıña:]* ‘... mitleidigen Vätern der [We]lt (scil. Den Buddhas) unsere Zuflucht nehmen und auf sie vertrauen, verneigen wir uns unter [Ver]beugung [vor] der Majestät des [Gottes Buddha] (namens) „Der, dessen Gesamtheit (scil. Gefolgschaft) reinen G[lanz besitzt]” (Gaṇaprahāsa).’ dünyanın tüm iyiliksever ve şefkatli babalarına (scil.

Buddhalar) ve onlara güvenerek, ‘Bütünlüğü saf iyiliğe sahip olan ‘ [tanrı Buddha'nın] heybetine hürmeten başlarımızı eğiyoruz.’

- (98) [BT-XXV/1775] *aḥḡ kūūlūg ārdini atl(i)g t(ā)ḡri burhan kutiḡa :: yūkūnūr[m(ā)n]* ‘[Ich verneige mich] vor der Majestät des Gottes Buddha namens „Berühmtes Juwel (Yśoratna).’ ‘Ünlü Mücevher (Yśoratna) olarak adlandırılan Tanrı Buddha'nın heybeti önünde eğiliyorum.’
- (99) [BT-II/444-445] *ādrām|lig-ārdini atl(i)ḡ t(ā)ngr-i burḡan-qutiḡa = [BT-XXV/2381-2382] yūkūnūrbiz ādrāmlig ārdini atl(i)g t(ā)ḡri burhan kutiḡa : :* ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Gottes Buddha namens „Tugendjuwel”(Ratnaśrī).’ ‘Erdem Mücevheri (Ratnaśrī) olarak adlandırılan Tanrı Buddha'nın heybeti önünde saygıyla eğiliyoruz.’
- (100) [BT-XXV/3798-3799] *yūkūnūrbiz ülgüsüz ārdini atl(i)g [t(ā)ḡri bur]han kutiḡa* ‘Wir verneigen uns [vor der Majestät des Gottes Buddha namens] „Unermeßliches Juwel mit Ruhm” (Anantaratnakīrti).’ ‘ Tanrı Buddha'nın İhtişamlı eşsiz mücevher (Anantaratnakīrti) olarak adlandırılan heybeti önünde eğiliriz.’

3.1.1.1.6. bo nom erdini / ratna bar er- (3)

Derlemde *erdini / ratna* ifadesi 3 yerde bir kalıp içinde geçmekte olup, iki yerde {+Xp}, bir yerde ise {+sAr} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (101) [AY-III/198:4] *neḡeke'tegi bo nom ertini bar erser ..* ‘ne zamana değin bu öğreti mücevheri (Dharmaratna) var ise...’
- (102) [AY-VI/648-652] *t(ā)ḡrim , birök yānā t(ā)ḡrim kayu eliglār hanlarnuḡ elintā uluḡinta bo nom ārdini bar ārip kertgūnmāsār ādgārmāsār āḡidmāsār tıḡlamasar inan(il)masa dinle(nil)mese ayamasar aḡırlamasar...* ‘Efendim, bazı hükümdarların ülkesinde bu öğreti mücevherinin olduğuna inan(il)masa dinle(nil)mese saygı göster(il)meşe...’
- (103) [BT-XXVIII/B338-B340] ... **bo nom**] [ā]rdini bar ārs[ār ol yertā ymā t(ā)ngri t(ā)ngriḡi burhan-] [n]iḡ tıtsısı [b]ar t[etir] ‘... this sūtra-]jewel exists], there is a disciple of [the Buddha, the God of gods].’ ‘[Bu sūtra-]mücevherin bulunduğu her yerde], [tanrıların tanrısı Buddha'nın] bir öğrencisi vardır.’

3.1.1.1.7. **erdini / ratna belgölüg (2)**

Derlemde *erdini / ratna belgölüg* ifadesi 2 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (104) [AY-V/0347-0348] *yükünürm(e)n **erdini b(e)lgölüg** atl(ı)g t(e)ŋri t(e)ŋrisi burhan kutıŋa* ‘Mücevher alâmetli (Skr. satyaketu) adlı tanrı tanrısı buddha kutuna secde ederim.’
- (105) [HamiZus/1305-1308] *...yarataŋlıŋ körtlä körkin qulačča yaruŋin yaltriŋyu qaltı bulıtdın önmış kün tngri tæg oyulluy čintamani **ärdni blgölüg boltı(.)*** ‘... mit achtzig Nebenzeichen (anwuyañjana) ausgestatteter, schöner, ansehlicher, durch einen klaftergroßen Glanz strahlender Sohn geboren, ein cintāmaṇi-Juwel (von Sohn), der wie der Sonnengott aus einer Wolke erschien.’ ‘... güzel, yakışıklı, pençe büyüklüğünde bir parlıtlıya ışıldayan, bir buluttan güneş tanrısı gibi görünen bir cintāmaṇi-mücevher (oğul).’

3.1.1.1.8. **erdini / ratna birle (2)**

Derlemde *erdini / ratna birle* ifadesi 2 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (106) [ETŞ/34:1-2] *erdemlig kişi **erdini birle** tüz ol // Erdemsiz kişi etük içindeki ulyak bir le tüz ol* ‘Faziletli insan cevherle biridir, faziletsiz insan çizme içindeki taban astarları ile birdir.’
- (107) [BT-XXV/1916-1917] *yükünürbiz altun **ärdini birlä** tæg tüz atl(ı)g [t](ä)ŋri burhan kutıŋa* : ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des [G]ottes Buddha namens „Der dem Gold und den Juwelen ebenbürtig ist” (Kāñcana(sama)).’ ‘Altın ve mücevherlere eşit olan” (Kāñcana(sama)) Buddha'nın heybeti önünde saygıyla eğiliyoruz.’

3.1.1.1.9. **nom erdini / ratna bit(it)- (11)**

Derlemde *erdini / ratna* ifadesi 11 yerde geçmekte olup, üç yerde {+DAcI}, üç yerde {+mIS}, iki yerde {+D(i)-m(i)z}, bir yerde {+sAr-lAr} ve bir yerde {+niŋ} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (108) [BT-XXVI/16:14-16] *... **nom ärdini [bitiŋ]miş buyan ärsär ugrayu nirvan birlä yarası kutrulmiş töz[lüg tü]plüg ol*** ‘...Was das Puñya des [Abschreibenlassen]s eines Lehr-Juwels betrifft, so ist es ausdrücklich dem nirvāṇa gleich vom Wesen

des Befreitseins.’ ‘... Bir öğreti mücevherini [yazıya dökme] puņasına gelince, açıkça özgürleşme doğasının nirvāņasına eşittir.’

- (109) [BT XXXIII/Bx4:7-10] *mn tum... ...-dük upasanč asmış mama birlä bo i-duq bir küin ymlangwang ki bir küin pryoki bir küin kšanti birlä üč küin nom ärdini bititdimz* = [BT-XXVI/131:1-4] *m(ä)n tum[an]DWK upasanč ašmiş mama [bi]rlä bo ı-dok bir küün y(a)mlangwang ki [bir] küün p(a)ryoki bir küün kšanti birl[ä] üč küün nom ärdini bititdim(i)z* ‘Ich,Tum[an]SWK, und die Laienschwester Ašmiş Mama, haben diese drei Juan (umfassenden) dharmajuwelen: das heilige ein Juan (umfassende) Yāmarāja-Sūtra, das ein Juan (umfassende) Ba yan jing und das ein Juan (umfassende) Kšanti,abschreiben lassen.’ ‘Ben, Tum[an] SWK ve rahibe Ašmiş Mama, bu üç juan (kapsamlı) dharmamücevherine sahip olduk ...’
- (110) [BT-XXVI/16:17-18] ... *buşı tözlüg ol nom ärdini bititmiş buyan ärsär ugrayu nom buşı tözlüg ol* ‘Was das Puņya des Abschreibenlassens eines Lehr-Juwels betrifft, so ist es ausdrücklich vom Wesen der dharmaspende.’ ‘Kopyalanmak üzere bir öğretimücevheri bırakma puņasına gelince, bu açıkça dharmabağışı niteliğindedir.’
- (111) [BT-XXVI/16:19-20] ... *ol nom ärdini bititmäk ärsär etiglig alkinmaksız tözlüg buyan ol* : ‘Was das Abschreibenlassen eine Lehr-Juwels betrifft, so ist es ein Puņya von unbedintem (=skt. asaṃskṛta) und unvergänglichem Wesen.’ ‘Bir öğretimücevherini kopyalama puņasına gelince, özünde koşulsuz (=skt. asaṃskṛta) ve süreksiz bir puņyadır.’
- (112) [BT-XXVI/16:42-43] *bo nom ärdini bititmäk-niñ buyanı ädgü kılınçı ülgülänčsiz täñlänčsiz...* ‘Weil die Puņyas, die guten Taten des Abschreibenlassens dieses Lehr-Juwels unermesslich, unmeßbar sind.’ ‘...bu öğretimücevherini yazıya dökmenin iyi eylemleri önemli ölçülemezdir. Dahası, çünkü tüm iyi eylemler tamamen [bu] öğretimücevherine dayanır.’
- (113) [BT-XXVI/62b:1-7] *bo ıdok nom ärdini bititdäči upase küč ogul-nuñ :upasanč el üklitmiş-niñ :oglum [kutad]miş ogul-[nuñ yegädmiş] [ogu]l-nuñ :utmiş ogul-nuñ közün[ü]r-däki küsüş-läri kanıp kenintä burhan bolzun-lar* ‘Die gegenwärtigen Wünsche des Laienbruders Küč Ogul, der Laienschwester El Üklitmiş, meiner Söhne, [Kutad]miş Ogul, [Yegädmiş Ogu]l, Utmiş Ogul,dieses heilige dharmajuwel haben abschreiben lassen, (mögen) erfüllt werden, und (sie mögen) später Buddha werden!’ ‘Bu kutsal dharmamücevherini

kopyalatmış olan meslekten olmayan kardeş Küç Ogul'un, meslekten olmayan kız kardeş El Üklitmiş'in, oğullarım [Kutad]mış Ogul'un, [Yegädmiş Ogu]'un, Utmiş Ogul'un hayırlı dilekleri (yerine gelsin) ve (onlar) daha sonra Buddha olsunlar!'

- (114) [BT-XXVI/66b:1-7] *bo idok nom ärdini bititdäči upase küč ogul-nuḡ: upasanč el üklitmiş-niḡ :oglum kutadmiş ogul-nuḡ yegädmiş ogul-nuḡ: utmiş ogul-nuḡ bo buyan tüšintä közünür-däki küsüş-läri kanıp közünmäztä ...* ‘Durch diese Früchte des Verdienstes mögen die gegenwärtigen Wünsche des Laienbruders Küç Ogul, der Laienschwester El Üklitmiş, meiner Söhne, Kutadmiş Ogul, Yegädmiş Ogul, Utmiş Ogul, die dieses heilige Dharma-Juwel abschreiben ließen, erfüllt werden, und in der nicht gegenwärtigen Welt ...’ ‘Bu liyakat meyveleri sayesinde, bu kutsal Dharma mücevherini kopyalamış olan meslekten olmayan erkek kardeş Küç Ogul'un, meslekten olmayan kız kardeş El Üklitmiş'in, oğullarım Kutadmiş Ogul'un, Yegädmiş Ogul'un, Utmiş Ogul'un şimdiki dilekleri yerine...’
- (115) [BT XXXIII-Bx4:7-10] *mn tum... ...-dük upasanč asmış mama birlä bo i-duḡ bir küün ymlangwang ki bir küün pryoki bir küün kšanti birlä üç küün nom ärdini bititdimz = [BT-XXVI/131:1-4] m(ä)n tum[an]DWK upasanč ašmiş mama [bi]rlä bo ı-dok bir küün y(a)mlangwang ki [bir] küün p(a)ryoki bir küün kšanti birl[ä] üç küün nom ärdini bititdim(i)z* ‘Ich, Tum[an]SWK, und die Laienschwester Ašmiş Mama, haben diese drei Juan (umfassenden) dharmajuwelen: das heilige ein Juan (umfassende) Yāmarāja-Sūtra, das ein Juan (umfassende) Ba yan jing und das ein Juan (umfassende) Kšanti, abschreiben lassen.’ ‘Ben, Tum[an] SWK ve rahibe Ašmiş Mama, bu üç juan (kapsamlı) dharm mücevherine sahip olduk ...’
- (116) [BT-XXVI/16:67-69] *... kim kayu t[in]l(ı)g-lar s[üzö]k kertgünč köñülin birär šlok birär p(a)dak nom ärdini b[iti]tšär-lär okitsar-lar äši-dsär-lär...* ‘... daß wenn irgendein Lebewesen in reinem Glauben je einen śloka (oder) je einen pāda des Lehr-Juwels sch[rei]ben läßt, rezitieren läßt (oder) hört...’ ‘... eğer herhangi bir canlı varlık saf inançla bir śloka okursa (ya da) Öğretme Mücevheri şhäßt'in bir pādasını işitirse, okuyun (ya da) işitin!’
- (117) [BT-XXXIII:394] *... bo nom ärdini bütmiş...* ‘... this sūtra-jewel was accomplished...’ ‘bu sūtra-jewel tamamlandı.’

- (118) [HT-IX/41b:15-18] *bu ıduq nom rdini bitıtdci upasi kc yulnung, upasanç el klitmişning, ylum qutadmiş, utmiş yulnung* ‘The sponsors of writing this sacred jewel book are the Upāsaka Kc yul, Upāsikā El klitmiş, my sons Qutadmiş yul, Yegdmiş yul and Utmış yul.’ ‘Bu kutsal mcevher kitabın yazılmasının sponsorları Upāsaka Kc yul, Upāsikā El klitmiş, ğullarım Qutadmiş yul, Yegdmiş yul ve Utmış yul'dur.’

3.1.1.1.10. bo nom erdini / ratna (5)

Derlemde *bo nom erdini / ratna* ifadesi 5 yerde geçmekte olup, dört yerde *bo*, diğer yerde ise mstakil olarak kullanılmıştır.

- (119) [HT-X:321-323] **bo*** [no]m rdi[ni] *bo yer oron* birl ... tıtaglıg ol =* [HT:X/7b:13-14] *bu nom rdini bu yer orun birl =* [XU-X/365-366] *bo nom rdini bo yer orun birl ...* ‘Bu stra cevheri bu yer ile ilgilidir.’
- (120) [XU-X/401-412] ...**bo nom rdini** *bo muntay b()lg ///ki// -lg taypazaki nom rdinig çay -lar bitigy-lr ,, boşyunay-lar tutay-lar oqay-lar szlgy.* ‘Stra cevheri böylesine belgi Mahprajnpramit stra cevherini ...acaklar, yazacaklar, öğrenecekler, tutacaklar, okuyacaklar, söyleyecekler, her tarafa yayacaklar.’
- (121) [HT-X/8a:23] **bo nom rdini** *bu* ‘The jeweled Stra in this ...’ ‘Mcevherli Stra bu ...’
- (122) [HT-X:355-355a] **bo nom*** *rdini* *bo ... b()l[g] [krkitmk]i ...* ‘, Die Tatsache, dass dieses Dharma Juwel diese ...’ ‘Bu Dharma Mcevheri'nin bunu göstermesi ...’
- (123) [BT-XXXVII:11897] [/anın **bo nom [r]d[in]** ‘Deshalb dieses dharm- [Ju]w[el ...].’ ‘Bu nedenle bu dharm- mcevheri’

3.1.1.1.11. erdini / ratna bul- (6)

Derlemde *erdini / ratna bul-* 6 yerde tanıklanmakta olup,  yerde {+sAr}, bir yerde {+gAy}, bir yerde {+gAlI} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (124) [BT-XXXVII:08532-08535] *seni tg (P) ogullug rdini bulmak (P) z turkaru mniņ knjlm grnjlg svinlig rdi =* [DKP/4365-4368] *s(e)n sini teg ogullu[g] erdini bulmak ze turkaru meniņ knjlm grnjlg sevinlig*

erti .. ‘Senin gibi oğul cevheri bulduğum için gönlüm daima mesut ve bahtiyardı.’

- (125) [İKİP/XIV:7-8] ... *bulunçusuz çi[n?]tāmāni ārdini bulsar*... ‘... bulunmaz çintāmani mücevherini bulursa...’
- (126) [İKİP/XXI:1-3] *tegin inçā tep ötünti lö qanlarında çintāmāni ārdini bulsar bar* ‘Ejderhaların Hanında çintāmani mücevheri var...’
- (127) [İKİP/XXI:3-6] *kim ülüglüg qutluγ kişi ol ārdini bulsar qamay t[n]lγ-larqa asıγ tusu qılır* ‘eğer talihli ve mutlu bir kişi bu mücevheri bulursa, bütün canlılara yarar ve çıkar sağlar.’
- (128) [İKİP/XL:1-2] *qanı-ηa közüngäy siz ārdini bulγay siz* ‘Hanı’na görüneceksiniz ve mücevheri bulacaksınız.’
- (129) [HamiZus/1509-1510] *anı osuyluγkişi āt’öz-lüg čintamani ārdni bulγalı taqı alp ärür..* ‘Ein cintāmani-Juwel von Menschen wie ihn (d.h. den Buddha) zu finden ist sehr schwer.’ ‘Onun (yani Buddha) gibi insanlardan bir cintāmani mücevheri bulmak çok zordur.’

3.1.1.1.12. erdini / ratna čäčäk (3)

Derlemde erdini / ratna čäčäk ifadesi 3 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (130) [BT-XXXVI/G08-G13] ... *suv kudup sudurtakı mončuk yürüng [önglög] torupa birlä karılmaduk ārdini č[äčäk]’ taşlar v(a)čir hua čäčäk birlä tapın[]// d l[] ymä y[] k/[] bogt[a] q’ [] y’z / [] ynt’ p/[]’ ol kum[ga]n ärsär [] säkiz yalpırgakl[ı]g bir le[nhu]a č[äčäk]* ‘... goss in einen brauchbaren (?) Krug Wasser und mit der Perle im Sūtra, mit dem weißen Stein(?), unvermischte Juwelenblu[me], Steine und mit Vajrablume verehren [] ferner [] heilig [] Was den Krug angeht [] eine achtblättrige Lotusblu[me] ‘bir sürahiye su ve Sūtra’daki inci, whiße taşı(?), karıştırılmamış mücevherli çiçek, taşlar ve vajra çiçeği ibadeti [] ayrıca [] kutsal [] Sürahiye gelince [] sekiz yapraklı lotus çiçeği..’
- (131) [HAM/2:32-34] ... *küsāncig bilgä bodisaft yiparliγ yaņa . . bodisaft ārdāni čäčäk bodisaft* ... ‘... le bodhisattva «Éléphant Odoriférant», le bodhisattva «Fleur de Joyau», le bodhisattva ...’ ‘... Güzel Kokulu Fil" bodhisattva, Mücevher Çiçeği bodhisattva’

- (132) [AY-IV/3009-3011] *beşinç oronka köñül öritmişlärintä ärdini çäçäk atl(i)g samaği dyanıg öritürlär* ‘Beşinci yere gönül beslediğinde cevher çiçeği adlı samādhi dhyānayı yükseltirler.’

3.1.1.1.13. *erdini / ratna didim...* (3)

Derlemde *erdini / ratna didim* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, 2 yerde {+lig}, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (133) [BT-VII/C:14-19] ... **ärdini didim-liy** *äsringü ärdini-lär üzä idig-lig tümäg-lig äsri torqu bildürüklüg vşir baydaşinu olurur saqınyu ol* = [AS/153-156] ... **ärdini didim-lig** *äsriñü ärdini-lig üzä eñig-lig tümäg-lig äsri torku beldürüklüg* ... ‘... mücevher taçlı, rengârenk mücevherlerle süslü, alaca ipek kemerli (olduğunu) (ve) vajra-bağdaşı kurup oturduğunu tasavvur etmeli.’
- (134) [HT:IX/14b:6-8] **ärdini didimliy** *xanlar täg amrilmış quti birtämlig tetir* ‘Like the jewelcrowned Emperors, his rested fortune is eternal.’ Mücevher taçlı İmparatorlar gibi, onun da dinlenmiş serveti ebedidir.’
- (135) [BT-XIII/20:10-13] ... *ät’özi ärdini tümäg-lig ärdini ditim töpü-lüg äsri torqu bildürük-lüg* ‘... sein Körper ist juwelengeschmückt, sein Scheitel (trägt) ein Juwelendiadem, er hat einen bunten Seidengürtel.’ ‘Vier äußerst weiße Arme hat er, sein Körper ist juwelengeschmückt, sein Scheitel (trägt) ein Juwelendiadem, er hat einen bunten Seidengürtel.’ ‘... vücudu mücevherlerle süslüdür, tacı mücevherli bir diadem (takar), renkli ipek bir kemeri vardır.’

3.1.1.1.14. *erdini / ratna er-* (10)

Derlemde *erdini / ratna er-* ifadesi 10 yerde tanıklanmakta olup, sekiz yerde {+sAr}, bir yerde {+mAz}, bir yerde ise {+Xp} eki ilke kullanılmıştır.

- (136) [AY-V/1319-1323] *bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmış nom iligi atl(i)g nom **erdini erser*** = [AY III/191:5-7] *kavsiki –y-a bo altun önglüg y(a)ruk yaltrık-lig kopda kötrülmış nom iligi atl(i)g nom **ertini erser***... ‘...bu altın renkli, parlak, parıltılı, her (şey)den (çok) yükseltilmiş öğreti hükümdarı (Dharmaraja) adlı öğreti mücevheri (Dharmaratna) ise...’
- (137) [AY-IV/3339-3342] *bo nom **ärdini ärsär** ävrilinçsiz orontaki bodis(a)t(a)vlarnıñ yeg başdınkı ädgü oom törtünç bir säkiz on yiltuzlar*

urugların burhanlarka öggülük bodis(a)t(a)v larka ayaguluk t(e)nrilerke luularka tapinguluk arhant pratyikabutlarka tutguluk ‘Bu altın renkli öğreti hükümdarı adlı öğreti hazinesi ise...’

- (138) [XU-X/376-382] ... *Bo nom ärdini ärsär y.....kin y// quvray-qa inçä tep tedi....* ‘... bu sūtra cevheri ise ... cemaate böyle deyip dedi.’
- (139) [BT-XXVIII/B056-B059] ... *ymä bo kimkoke atl(i)g nom ärdini ärsär tükäl bilgä t(ä)ngri t(ä)ngri burhanning tetrüm täring yörüglüg idok nom y(a)rlıgıning täringi inçgäsi ärür...* [BT-I/A₂:4-7] ...*ymä bo kimqoki atl(i)g nom ärdini ärsär tükäl bilgä t(ä)ngri burxan-niñ titrüm täriñ yörüglüg idug nom y(a)rlıy-niñ täriñi inçkäsı ärür:* ‘Was nun das Lehr-Juwel namens kimqoki betrifft, so ist es das Tiefste und Subtilste der tiefst sinnigen heiligen Lehre des vollkommen weisen allergöttlichsten Buddha.’ ‘Kimqoki adı verilen öğreti mücevherine gelince, o mükemmel bilge, en ilahi Buddha'nın derin ve parlak öğretisinin en derini ve en incesidir.’
- (140) [BT-VIII/A:273-275] *tip yänä baxşı ärsär burxan ärdini nom ärdini ärip bursang quvray ärtini ymä ol oq ärür* ‘Ferner : „Was den Guru betrifft, so ist er Buddharatna, Dharmaratna und ebenso Saṃgharatna.’ Ayrıca: Guru'ya gelince, o Buddharatna, Dharmaratna ve aynı zamanda Saṃgharatna'dır.’
- (141) [BT-XXVI/16:20-22] *inçip bo nom ärdini ärsär ädgü tetyük ol közünür azunta ok ädgü tüškä tägürdäçi...* ‘Was aber dieses Lehr-Juwel betrifft, so ist es ein gut zu nennendes...’ ‘Ama bu öğreti mücevherine gelince, o iyi olarak adlandırılacak biridir...’
- (142) [BT-XXVI/17:37-40] *buyan ädgü kılınç utar yegädür [nä] üçün tep tesär : bo nom ärdin[i ärsär] üç üdki bügü biliglig bu[rhan-lar]-niñ bahşısı ärür* ‘Warum ? [Was] dieses Sūtra-Juwel [betrifft], so ist es der Meister der wunderbar weisen Buddhas der drei Zeiten.’ ‘Neden? [Bu Sūtra mücevherine gelince, o üç zamanın olağanüstü bilge Buddhalarının efendisidir.’
- (143) [BT-XXVI/17:50-52] *bo nom ärdini ärsär ‘W[]L’RDYN bärü tävşinip simäklöp []umaduk nizvani-lıg kad[gu]* ‘Was dieses dharma-Juwel betrifft, so [verhindert es] die Leidenschafts-L-Kümmernisse, die man seit [urlangen Zei]ten durch Aktionen [angehäuft hat und nicht vernichten] kann ...’ ‘Bu dharma mücevherine gelince, [çağlar boyunca] eylemler yoluyla kişinin [biriktirdiği ve yok edemediği] tutkuları-karları [önler]...’

- (144) [BT-XIII/15:15-16] ... *bo bir-ky-ä nom kãntü buluñcsuz ärdini ärmãz mü* ‘İst diese einzige Lehre selbst nicht ein unerreichbares Juwel ? ‘Bu tek öğretinin kendisi de ulaşılmaz bir mücevher değil midir?’
- (145) [HT-X/332] ... *b]o* nom ärdini ärsär = [HT:X/7b:24] bu nom ärdini ärsär* ‘This jeweled Sūtra is’ ‘Bu mücevherli Sūtra’

3.1.1.15. erdini / ratna äv- (2)

Derlemde *erdini / ratna äv-* ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+gAll}, diğerk yerde ise {+DIyü} eki ile kullanılmıştır.

- (146) [BU2M/242-243] ... *könül eyin ärdini ävdigäli uyur, birök eligi yok ärsär,* ‘...gönlünce mücevher toplamaya muktedirdir.’
- (147) [BU2M/243-244] *ötrü ärdini ävdiyü umadın kurug kalır* ‘... mücevher toplayamadan boş kalır.’

3.1.1.16. erdini / ratna içinte (17)

Derlemde *erdini / ratna içinte* ifadesi 17 yerde tanıklanmakta olup, on dört yerde {+ki} eki ile, diğerk yerlerde müstakil yerlerde kullanılmıştır.

- (148) [AY-III/177:6-10] *bo altun öng -lüg y(a)ruk yaltrık -líg kop-ta kötrülmüş nom iligi atl(i)g nom ertini içinteki kılınç adartmak-ın öçürmek atl(i)g bölüküg boşgunsar... = [AY-III/175:11-14] ... altun önglüg y(a)ruk yaltrık-líg kopta kötrülmüş nom ilig atl(i)g nom ertini içinteki kılınç adartmak-ın öçürmek atl(i)g bölüküg boşgunsar... ‘... altın renkli, parlak, parıltılı, her (şeyden 12 yüksek, öğreti hükümdarı (Dharma-raja) adlı öğreti 13 mücevheri (Dharmaratna) içindeki ‘davranış engellemesini yok etmek’ adlı bölümü öğrense...’*
- (149) [AY-III/183:5-10] *bo nom ertini içindeki yorüg-Ieri adruk nom b(e)lgü-leri öğretin gülük yong-ları yene burkan kutın bulgu-ka ertingü edgüyaraşı erür-ler tEngrim tip ötünü tüketip... ‘Bu öğreti mücevherinin (Dharmaratna) içindeki yorumları, ayrı ayrı öğreti belirtileri (Dharmalaksana); öğrenilmesi gerekli davranış yine, Buda xuisauıanı bulmak için son derece iyi (ve) uygundurlar efendim diye (konuşmasını) saygıyla tamamlayıp...’*
- (150) [AY-III/194:10-13] *bo nom ertini içinteki y(a)rlıg-ça evrilser* ‘bu öğreti mücevheri (Dharmaratna) içindeki buyruk doğrultusunda çevrilses ...’

- (151) [AY-III/199:6-14] *altun önglög y(a)ruk yaltrık-lıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(i)g nom **ertini içinte** kılınç adartmak-ın öçürmek atl(i)g nom yorügin ukıtıdaçı bişinç üliş bölük üçünç tegz-inç nom bitig bitiyü yadıltı* ‘Altın renkli, parlak, parıltılı, her (şeyden daha çok) yükseltilmiş, öğretinin hükümdarı adlı öğreti mücevheri (Dharmaratna) içinde, davranış engellemesini (Karma-avararatna) yok etmek adlı öğretinin yorumunu anlaşılır kılan beşinci bölüm (iki.) üçüncü 13 tomar, öğreti (Dharma) kitabı yazılıp, yayıldı.’
- (152) [AY-V/1210-1215] ... *bo nom **erdini içinteki** nom tözinçe bışrungalı imaho bişinç altı otuz : ögretingeli öyü sakınu tutgalı ötgürü yine adınaguka kiñürü nomlagalı ukıt- y(a)rılıkayur m(e)n tutuzur m(e)n* ‘... Bu dharma hazinesi içindeki dharmanın aslına göre öğrenmeniz gerekeni, düşünüp tutmanız gerekeni, aslına nüfuz ederek yine başkalarına genişçe vaaz etmeniz gerekeni buyuruyorum.’
- (153) [AY-VI/1285-1287] *birök yänä bo nom **ärdini içindäki** kayu kayu pağakları , kayu kayu yörügläri...* ‘Eğer yine bu öğreti mücevheri içindeki pek çok şiir, pek çok anlam...’
- (154) [AY-VII/4a:152-155] *amtı m(e)n yme bo nom **erdini içinte** kamağ tınl(i)g oğlanıña asıglıgın körüp nomlayı y(a)rılıkayur m(e)n tēp y(a)rılıkadı* ‘Şimdi ben de bu öğreti mücevheri içinde bütün insanoğluna yararına görerek vaaz ederek buyuruyorum.’ dedi.’
- (155) [AY-VIII/9a:343-349] *ap yme tünle ap yme küntüz bo nom **erdini içindeki** padakların yörüglerin kolulayı sakınu tükel tip bo çambudivip yertinçüte keñürü yadturup öñreki burhanlar şazınınta urug saçmış....* ‘Gece ve gündüz bu öğreti mücevheri içindeki şiirlerin izahati üzerinde düşünüp tamamlayarak bu Çambudvip dene yeryüzünde genişçe yayılmasını sağlayıp önceki bunların öğretisi sayesinde tohumları saçılmış...’
- (156) [AY-VIII/18b-19a:787-799] *yana öz öz orunlarıntaki kişilerke bo nom **erdini içindeki** birer keye yöleşürügin birerkee bölükin birerkeye üjük akşar padakın birer keye utpad tıtagın birer birer burhanlar atın birer birer bodis(a)t(a)vlar atların sek(i)zinç tokuz yegirmi in ‘eñ mintin bo nom erdiniñ atın erser yme nomlazunlar sözlezünler...* ‘Yine kendi yerlerindeki kişilere bu öğreti mücevheri içindeki birer benzerini, birer bölümünü birer sihirli şiirini, birer öyle gelmiş nedenini birer kez Budhaların adını, birer kez Bodis(a)t(a)vların adlarını,

[Sekizinci (bölüm) on dokuz(uncu varak)] birer şiirini, birer paragrafını ve hatta bu öğreti mücevherinin adını öğretsinler, söylesinler.’

- (157) [AY-VIII/19a:806-809] *vasundariya birök kim kayu tnl(i)glar bo nom eliği atl(i)g nom **erdini içinteki** bir şlok bir padak nomug eşidip ...* ‘Ey Vasundari her kim bu öğreti mücevheri içinde bulunan öğreti dolu bir şiiri bir paragrafı dinleyip ...’
- (158) [AY-VIII/21b:946-954] ... *eñ mintin bo nom **erdini içindeki** bir şlok bir padak nomug bir burhannıñ bir bodi(a)t(a)vnuñ atın bo nom erdininiñ başdınkı atın yme boşgunup tutup öser sakınsar atasar yükünser ağır ayag tapıg udug kılsarlar olarnı barça küyü küzetü<tuta> tegingey men* ‘Hatta bu öğreti mücevheri içindeki bir şiiri, bir paragrafı bir Budha’nın ve Bodis(a)t(a)v’ın adını, bu öğreti mücevherinin adını öğrenip ezberlerse, düşünüp adını anarsa, hürmet edip hizmet ederse onları tümüyle koruyup kollayacağım.’
- (159) [FDX/170-177] *Birök kim kayu tözünler oğlı tözünler kızı edgü ögli biliş böşkke tuş bolup .. anıñ üdi erigi üze bo iduk üç kuin nomug aktarsar bititser .. mhapitak atl(i)g yatysoki ulug agılıg nom **erdini içinteki** sözlemişçe nomlarnıñ edgülüg tüşiñe utlısıña bolur..* ‘Bundan dolayı asiller oğlu ve asiller kızı iyi niyetli birisiyle karşılaştıkları zaman onun tavsiyeleri üzerine bu gönderilmiş kutsal bu üç Yuan’dan oluşan sūtrayı tercüme ettirip yazdırırlarsa, Mahapitaka adlı sūtra mücevherlerinden ‘Da zang jing’ öğretisi içinde söylediği gibi dharmanın iyi meyvelerine tamamıyla ulaşmış olur.’
- (160) [FDX/207-211] *t(e)ñri t(e)ñrisi burkan y(a)rılık[amış burkanlar] töpüsi sudurlarnıñ harta[yı kuanşı im] bodis(a)t(a)v bölüklüg nom [**erdini içinte**] ig agrıg ada tuda [kètermek atl(i)g] [èk]inti tegzinç [...]* ‘Tanrılar Tanrısı Buddha tarafından ferman buyrulan Buddha Alın sūtraları’nın özü (olan) Bodhisattva Avalokiteśvara bölümün(deki) öğreti mücevheri içinde hastalık (ve) ıstıraplar (ile) tehlike(leri) uzaklaştırma adlı ikinci bölüm ...’
- (161) [BT-XXVIII/B091-B093] *tükädi kimkoke atl(i)g nom **ärdini içintäki** tört altmış bölük takşutlug şloklarning törümiş tıltığı şuu yörügi = [BT-I/A₂:39-41] Tükädi kimqoki atl(i)g nom **ärdini içintäki** tört altmış bölük taqşut-luy şlok-lar-niñ törümiş tıltı-ı şuu yörügi:* : ‘Beendet ist die Vorwort-Erklärung des Entstehungs-Anlasses der 54 Teile (umfassenden) Gedichts-Gāthās zum kimqoki genannten Lehr-Juwel.’ ‘Bitti, 54 bölümlük (kapsamlı) şiir-Gāthās’ın Kimqoki adlı öğretim mücevherinin köken-nedeninin önsözü-açıklamasıdır.’

- (162) [BT-XXVI/33b:9-12] *taki y(e)mä bo nom ä[r]dini iĉintäki użik-läri aksar-ları ägsük k(ä)rgäk boltı ärsär kop törlüg [ug]rın dežit křanti bolzun:* ‘Ferner wenn die Silben in diesem Sūtra mangelhaft und unzureichende sein sollten, möge (ma) auf jeden Fall Vergebung erteilen !’ ‘Dahası, eđer bu Sūtra'daki heceler eksik ve yetersiz olursa, (ma) her şekilde affedebilir!’
- (163) [BT-XXV/0019-0022] ... *antag t[in]l(i)glar bo nom ärdini iĉint[äki] [yükünč yükünmäk] kşanti kılmac tıtagı[nta yeg] üstünk[i] [ädgölüg tüş]kä utlıka tägdilär ärki tep tesär...* ‘Fragt man, ob solche Wesen aufgrund (der Methode) [des Niederwerfens], welche in diesem dharm-Juwel entha[lten ist], oder wegen des Sündenbekenntnisses wohl zum [besten] und höchsten [heilsamen Resul]tat (phala) gelangen, und wenn sie (dâhin) gelangt sind, welche (denn dâhin) gelangt sind...’ ‘Böyle varlıkların bu dharm-mücevherde yer alan [secde] yöntemi veya günah itirafı nedeniyle [en iyi] ve en yüksek [sağlıklı sonuca] (phala) ulaşp...’
- (164) [BT-XXVIII/B370] ... *ikinti yana tınl(i)g bo nom ärdini iĉintäki äng mıntın tört p(a)dak* ‘(Buddha said,) “... again a human being [...] even only four verse lines from this sūtra-jewel [...]’ ‘(Buddha dedi ki,) "... yine bir insan [...] bu sūtra-mücevherden sadece dört mısra bile [...]’

3.1.1.1.17. bo nom erdini / ratna kayu (2)

Derlemde *erdini / ratna* ifadesi 2 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır.

- (165) [AY-III/195:3-5] ... **bo nom ertini kayu kayu yir orun -ta kingürü yonyur erser nom-ladaçı** ... ‘...bu öğreti mücevheri(Dharmaratna) her nerede (iki.) ayrıntısıyla yürüyor ise; açıklayacak...’
- (166) [AY-VI/1212-1214] ... **bo nom ärdini kayu eltä , uyur bergäli eliglärkä , yegädinçlig kut buyan** ‘... Böylece bu öğreti mücevheri bazı ülkedeki hükümdarlara üstün saadet verebilir.’

3.1.1.1.18. erdini / ratna kut...(17)

Derlemde *erdini / ratna kut* ifadesi 17 yerde geçmekte olup, on altı yerde {+IngA}, bir yerde {+lug} eki ile kullanılmıştır.

- (167) [UigTot/238-239] *čoγ-luy yalñliγ širi čakir-a sanbar-a-(qa) nom ärdini quđinga yükünü täginür män* ‘Ergebenst verneige ich mich vor Śrī Cakrasaṃvara und vor der Majestät des Dharma-Juwels.’ ‘Śrī Cakrasaṃvara'nın ve Dharma Mücevherinin heybeti önünde saygıyla eğiliyorum.’
- (168) [BT-XIII/14:10-11] *alqu qamay nizvani-līy igning ämi yurüđägi bolmiş ayaγuluq üduq nom ärdini quğinga..* ‘Vor der Majestät des zu verehrenden, heiligen Dharma-Juwels...’ ‘Kutsal Dharma mücevherinin görkemi önünde onurlandırılmak üzere...’
- (169) [BT-XIII/14:12-13] *adaqñ yorñyur tin tariγ-lay tiğmiş ayaüduq bursang quvray ärdini quğinga...* ‘Vor der Majestät des zu verehrenden, heiligen Gemeinde-Juwels...’ ‘Kutsal cemaat mücevherinin görkemi önünde onurlandırılmak üzere...’
- (170) [AY-VII/13b:600-605] *t(e)ñrilerke yalvarıp küzetü bėrgüke öñünzün yinçürü yükünzün burhanka nom erdini kuñña bodis(a)t(a)vlar ulatı pratyikabutlar arhantlarka* ‘Eğilerek secde etsin Buddha’ya öğreti mücevherine, Bodhisattvalara ve ayrıca Pratyikabutlara ve azizlere.’
- (171) [AY-VII/19a:878-880] *... kėrtü eğgülig eğremin ertijü kutlug erür siz...* ‘Öyle ki paha biçilmez bir mücevher gibisiniz.’
- (172) [AY-IX/5a:170-175] *tört yértinçü éyesi,, suçaté beg ol üdün,, tapıγ udug kılğı küsüşin,, bo nom erdini kuñña,, çintamani atl(i)g erdinig,, iki éliginte uz tutup...* ‘Dört dvīpanın efendisi, hükümdar Sujāta, daha sonra bu dharma hazinesine hürmet duyan niyazını, cintamani adlı mücevheri iki elinde dikkatlice tutmak...!’
- (173) [ABSv/379-381] *oom s(a)rva budaya namoštute , tegmä burhan ärdini kuñña yinçürü töpön yükünü täginür biz* ‘oom s(a)rva budaya namo štute, denen Buddha mücevher(i) kutsallığına secde ederek baş aşağı eğiliriz.’
- (174) [COBJI/35b:1-4] *bursang quvray ärdini quğinga yinçürü töpün yükün[ü] täginürbiz*
- (175) [COBJI/35a:4-5] *... ärdini quğinga yinçürü töpün yükünü täginürbiz*
- (176) [ABSv/384-385] *... ärdini kuñña , yinçürü tö[pön] yükünü täginür biz* ‘...öğreti mücevherinin kutsallığına secde ederek baş aşağı eğiliriz.’
- (177) [M/2:52-59] *kim hormuzta tengrite ulatı ulug küçlüg tengriler kirit atlıg dıdımlıγ başları öze yinçürü töpün yükünmiş tözün bursong kuvrag erdni kutınga men kirtülig upası (bo)z bay tirek yidleg birle (i)lgimizni kavışurup...* ‘Tanrı

Hormuzta ve öteki büyük, güçlü tanrılar, Kirita denen taşlarla süslü başları ile önünde eğildikleri asil cemaat cevheri huzûrunda (kut) ben gerçek mümin Boz Bay Tirek, Yidleg ile ellerimizi kavuşturup...’

- (178) [M/18:4-5] *bursong kuvrag erdni kutinga inanur* ‘Cemaat cevheri asâletine inanıyorum!’
- (179) [HamiZus/526-530] ... *didimlay başları üz-ä yinçürü töpün yukünmiş tüz-ün bursong quwray ärdni qutınga mn čuu taş ygän tutuq älgimin q(a)wşurup töpümin yirkä tägürüp ayayu ayrılayu...* ‘... sie sich mit dem Scheitel verneigen, bringe ich, čuu Taş Ygän Tutuq, indem ich meine Hände zusammenlege und meinen Scheitel die Erde berühren lasse, ehrerbietigst...’ ‘(önünde) başlarının tacıyla eğildikleri cemaatin mücevherinin görkemine, ben, čuu Taş Ygän Tutuq, ellerimi birleştirerek ve başımın tacının toprağa değmesine izin vererek...’
- (180) [BT-XXXVII/00082-00087] *bahşılar{ı} nom ärdini kutıga m(ä)n tükätmiş totok alkatmış t(ä)ñrim birlä kop aźundakı kog kıçmıklar sanınca töpölärimin yerkä tägürü ayayu ağırlayı yinçürü töpön yükünü täginür m(ä)n* ‘...(vor ihren Lehrern) verneigt haben,und (ebenso vor der Majestät) des dharm-Juwels,so verbeugen wir uns ergebenst unter Verehrung mit unserem Scheitel.’ ‘(öğretmenlerine) ve (aynı şekilde) dharm mücevherinin heybetine, başımızın tacıyla saygı ile eğiliyoruz.’
- (181) [BT-XXV/0451-0452] *ontun sıñarkı tolp kök kalık uguşıntakı [al]ku kamag ayaguluk nom ärdini kutıga : yükünü täginürbiz = [BT-XXV/0372-0373] [ontu]n sıñarkı tolp kök kalık uguşıntakı alku [kama]g ayaguluk nom ärdini kutıga :manu yükünü täginürbiz = [BT-XXV/0265-0267] ontun sıñarkı tolp kök kalık uguşıntakı alku kamag ayaguluk nom ärdini kutıga :manu yükünü täginürbiz ::* ‘... verneigen uns von der Majestät aller verehrungswürdigen Lehrjuwelen im gesamten Himmelselement (ākāśadhātu) und der zehn Himmelsrichtungen.’ ‘...on ana yöndeki tüm saygıdeğer öğreti mücevherlerinin heybetinden alçakgönüllülükle sığınır ve eğiliriz.’
- (182) [BT-XXV/0464-0465] ... *köñüldäki iglärig :anı üçün biz amtı inanı yükünü täginürbiz : bo nom ärdini kutıga* ‘die stets in Ewigkeit verharret, die Krankheiten in Körper, Zunge (Sprache) und Geist ausmerzen, deshalb nehmen wir ergebenst Zuflucht und verneigen uns vor der Majestät jenes dharm-Juwels.’ ‘zihin hastalıklarını ortadan kaldırmada olağanüstü becerikli oldukları

için, alçakgönüllülükle bu dharma mücevherinin görkemine sığınır ve önünde eğiliriz.’

- (183) [BT-XXV/4389-4390] ... *alku vigne vi[nayikelarü]ç ärdini kutıña yükünü t[äginürbiz ...]* ‘... alle Hindernisbeseitiger (vighnavināyaka)... verneigen [wir uns] e[rgebenst] vor der Majestät der [dre]i Juwelen ...’ ‘... tüm engelleri kaldıranlar (vighnavināyaka) ... üç mücevherlerin görkemi önünde sadakatle eğiliriz...’

3.1.1.1.19. nom erdini / ratna küçinte (4)

Derlemde *nom erdini / ratna küçinte* ifadesi 4 yerde bir kalıp içinde geçmekte olup, iki yerde ol, diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (184) [BT-XXVI/16:51-53] ... *alku barča bo nom ärdini [küç]intä ol ädgü-kä tägir-lär bo nom ärdini ol ämgäkdin [ozar]lar...* ‘... so gelangten alle [kraft] dieses Lehr-Juwels zu diesem Vorzug, (durch ?) dieses Lehr-Juwel werden sie von den Qualen [erlöst]...’ ... hepsi bu öğreti mücevheri [sayesinde] bu avantaja erişir, (bu öğreti mücevheri sayesinde ?) işkencelerden kurtulur ...’
- (185) [BT-XXVI/16:65-67] ... *özliüg ärdini-lär-in titip idalap berip nom ärdinig satgın alır-lar nom ärdini küçintä burhan kutın bulur-lar* ‘Ihre schwer aufzugebenden Güter geben sie wegen des Lehr-Juwel auf. Indem sie ihre Lebens-Juwelen aufgeben und weggeben, kaufen sie das Lehr-Juwels erlangen sie die Buddhaschaft. ‘Yaşam mücevherlerinden vazgeçerek ve onları vererek, Buddhalığa eriştikleri öğreti mücevherini satın alırlar.’
- (186) [AY-V/1383-1386] ... *bo nom erdini küçinde ol kamağ ada tudalar barča özin ök tarıkgaylar kitgeyler* ‘... Bu dharma hazinesi sayesinde o bütün tehlikelerin hepsi kendiliğinden uzaklaşacak.’
- (187) [AY-VI/1190-1191] *bo nom ärdini küçindä , kamağun birgärü bolzunlar...* ‘Bu öğreti mücevheri sayesinde hep bir arada koruma huzuru (içinde) olsunlar...’

3.1.1.1.20. yükürnürmän erdini / ratna linxua čäčäk üzä (2)

Derlemde *erdini / ratna* ifadesi 2 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (188) [ShoManus/Cd:R4-6] **yükünürm(ä)n ärdini linxu-a čäčäk üz-ä yoridači** []
burxan qutinga : yükün [] rmn ärdini linxu-a [] –miş šala söğüt-lär il []
*gi atly t[] = [BT-XXV/1249-1251] **yükünürm(ä)n] ärdini lenhwa čäčäk üzä***
yoridači [mañdači atl(i)g t(ä)ñri] burhan kutıña : ‘[Ich verneige mich] vor der
 Majestät des [Gottes] Buddha [namens] „Der mit einer Juwelen-Lotusblume
 wandelt []”.’ ‘[Tanrı] Buddha'nın [adı] 'Mücevherli Lotus Çiçeğiyle Yürüyen
 olan heybeti önünde [eğiliyorum].’
- (189) [BT-XXV/1251-1252] **yükünürm(ä)n ärdini lenhwa [čäčäk üzä uz tur]miş**
šala söğütlär eligi atl(i)g t(ä)ñ[ri burhan kutıña : ‘... der sich [auf schöne
 Weise auf] einer Juwelen-Lotusblume [aufh]lt.’ ‘... mücevherli bir lotus
 çiçeğinin üzerinde [güzelce ikamet eden] tanrının [Buddha'nın] heybeti önünde
 eğiliyorum.’

3.1.1.1.21. erdini / ratna monçuk (11)

Derlemde *erdini / ratna monçuk* 11 yerde tanıklanmakta olup, iki yerde *yaruklug*, iki yerde {+lAr}, bir yerde {+gA}, diğer yerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (190) [BU2M/250-252] *kertgünç ärsär,suv süzdäçi udakaparasad atl(i)g ärdini*
monçuk *çug suvunlig süzgäli umuşı tæg...* ‘İman ise, su temizleyecek Uda-
 prasāda adlı mücevher, bulanık sıvıları temizlemeye muktedirmiş gibi
 diyerek...’
- (191) [ETŞ/20B:33-44] *yiti erdinilig bir sıruk // Yir-ig kötürü turu-ın // Yintem sekiz*
kır-lar-ı. // Yitiñsiz körkle bolmuş-ın. // Sekiz yüz-ünte yüz-er öngi // Seviglig
erdini munçuk-lar // *Setireksiz tıya-lıg bakdı-lıg // Seça tanglancı idigler. //*
Birer erdini munçuk-tın // Bir-ünte minger yaruk-lar // Birtem uz körü
kanınçsız // Birkerü yalrıyu öner-ler. ‘Yedi cevherli bir direğin yeri üzerinde
 tuttuğunu, bütün sekiz yüzünün de erişilmeyecek derecede güzel olduğunu; her
 sekiz yüzünün de yüzer türlü güzel, kıymetli taş ve boncuklar, seyrek olmayan
 tıya ve bakdi’dan ibaret seçkin, nadir süsler; her bir taş ve boncuktan, her
 birinden bin türlü ışıklar, birden iyice bakıp doyamayacak şekilde, bir arada
 parıldayıp çıkarlar.’
- (192) [SDB/348-349] *tört-tin yingak bulung-larında birer birer tün-üg y(a)rutdaçı//*
erdini monçuk-lar salınduruğ-luğ erti. ‘(Bu kūtāgāra’nın) dört yönden her bir
 köşelerinde geceyi aydınlatan mücevherler ve boncuklar sallantılı idi.’

- (193) [KİP/17-19] *takı yime ming tümen tınlıglar altun kümüş **erdni monçuk satıgsız erdniler tilegeli . .taluy ögüzke kirser ...*** ‘Ve yine sayısız canlı varlıklar, altın gümüş, mücevher, boncuk (ve) baha biçmez değerli şeyleri aramak için deniz (veya) ırmağa girseler ...’
- (194) [BT-XXIX/V031-V032] *ketärip äsän tükäl kächürmiş ärti:bir ugurda P/[] kirip kolusuz üküš **ärdini monçuk ağı barım birlä*** “[] ‘Zu einer Zeit begab sich [der Buddha, der Bodhisattva (Namens)] ... [aufs Meer], als er zusammen mit unmeßbar vielen Juwelen, Perlen und Gütern . . .’ Bir zamanlar [Buda, Bodhisattva (adı)] ... [denize açıldı], ölçülemeyecek kadar çok sayıda mücevher, inci ve malla birlikte ...’
- (195) [BT-II/797] *yükünürbiz **ärdini monçuq** y(a)ruq-luy* ‘namens: Der mit Edelstein–Glanz.’ ‘Adı: Değerli taşlı -parlak.’
- (196) [ShoManus/kad:R4-6] *ötrü [] sagari luu xani-niing qiz-i bir **ärdini monçuq** [] kim aning satiyi bu sap lokadatu atly yirtinçü*
- (197) [BT-XXV/2751-2752] *yükünürbiz **ärdini monçuk** y(a)ruklug atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña :* ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Gottes Buddha namens „Des mit Juwelen- und Perlenglanz” (Muktāprabha).’ ‘Mücevher ve inci parıltılı Des (Muktāprabha) olarak adlandırılan tanrı Buddha'nın heybeti önünde eğiliyoruz.’
- (198) [BT-XIII/24:11-14] *... baş-ta burxan nom köşüngü yaruq kün ay pađır toqlı **ärdini munçuq** siruq sanqay padum čäčäk oq y-a uruq čakar labay badiragat olm-a başlap idiš biliklig-kä:* ‘...Buddha auf dem Kopf, Sūtra, Spiegel, leuchtende Sonne und Mond, Almosen-Schale, Schädel-Schale, Juwelen und Perlen, Stange und Schirm, Padma-Blumen, Pfeil und Bogen, Schlinge, Rad, Muschelhorn und Gefäße, angefangen mit Bhadrageha-Krug.’ ‘... Başında Buddha, Sūtra, ayna, parlayan güneş ve ay, sadaka kasesi, kafatası kasesi, mücevherler ve inciler, asa ve şemsiye, Padma çiçekleri, yay ve ok, ilmik, tekerlek, deniz kabuğu ve Bhadrageha-jar' ile başlayan kaplar...’
- (199) [HT-IX/9b:16-18] *čakravart elig xanlarning töpüsintäki **ärdini munçuqqa** yöläştürsär...* ‘If we resemble it to the jewel bead on the topknot of the Cakravartī kings...’ ‘Eğer onu Çakravarti krallarının tepesindeki mücevher boncuğa benzetirsek...’
- (200) [UigTot/1399-1402] *...čakir mañi **radna monçuq** vanida radna qiz maxada radna bayayut xasđi rad[n]a ynga tuñga [= turanga] ašu-a radna at kadapa [=*

katga] radna alpajüt ‘...yoginī çakra ratna vajra pūjite hūm āḥ, çakra maṇi ratna, die Perle, vāṇita(ka) ratna, das Mädchen, mahājāna ratna, der Reiche, hasti ratna, der Elefant, turaṅga aśva ratna, das Pferd, khadgika ratna, der Feldherr.’ ‘... çakra maṇi ratna, inci, vāṇita(ka) ratna, kız, mahājāna ratna, zengin adam, hasti ratna, fil, turaṅga aśva ratna, at, khadgika ratna, komutan.’

3.1.1.1.22. **erdini / ratna neçek tegi yirtinçüde (2)**

Derlemde *erdini / ratna* ifadesi 2 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (201) [AY-III/197:10-18] *tengleyü kolulayu teginser biz t(e)ngrim tütrüm tering yorüglüg bo nom **erdini neçeke'tegi yirtinçü-de** turup yitlinmeser ...* ‘...Ölçüp açıklarak söylesek tanrım, keskin, derin yorumlu bu öğreti mücevheri (Dharmaratna) ne zamana değin dünyada durup kaybolmasa ...’
- (202) [AY-V/1231-1235] *ançulayu yme birök bo nom **erdini neçeke tegi yirtinçüte** bar erser ançaka tegi üzeliksiz iduk nomlug erdiniler yme yitlinmegey yokadmagay* ‘Öylece de ne zamana değin yeryüzünde dharma hazinesi var olsa, o zamana değin en üstün kutsal dharmalı hazineler de yok olmayacak.’

3.1.1.1.23. **erdini / ratna ol (2)**

Derlemde *erdini / ratna ol* ifadesi müstakil olarak 2 yerde tanıklanmaktadır.

- (203) [BT-XXVI/16:33-34] *...alku ada-lar-tın ozgurdaçınıy [] kop [kü]süşüg kanturdaçi çintamani **ärdini ol*** ‘... es ist das cintāmaṇi-Juwel, das von allen Nöten befreit (und) des ... alle [W]ünsche befriedigt.’ ‘tüm zorluklardan kurtaran (ve) tüm [arzuları] tatmin eden cintāmaṇi mücevheridir.’
- (204) [BT-XXVI/16:51-53] *... alku barça bo nom ärdini [küç]intä ol ädgü-kä tägir-lär bo nom **ärdini ol** ämgäkdin [ozar]lar kutrulur anı <üçün> nomdın turmuş...* ‘... so gelangten alle [kraft] dieses Lehr-Juwels zu diesem Vorzug, (durch ?) dieses Lehr-Juwel werden sie von den Qualen [erlöst] und befreit.’ ... hepsi bu öğreti mücevheri [sayesinde] bu avantaja erişir, (bu öğreti mücevheri sayesinde ?) işkencelerden kurtulur ve özgürleşirler.’

3.1.1.1.24. *erdini / ratna önlüg* (3)

Derlemde *erdini / ratna önlüg* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, bu kullanımların tamamında yalın haline rastlanmaktadır.

- (205) [M/55:21-24] *tag töpüsinte mrkt erdni önglüg yılınçga yumşak erdnilerig töşep urmuş teg ölung çimgenleri erür* ‘Dağ tepesinde, marakata ve ratna-renkli yumuşak mücevherleri döşemiş, koymuş gibi ıslak çayırları vardır.’
- (206) [BT-VI/A:148-151] . . . *ärdini önglüg ärip sasî kängräk tutar sasî (kängräk ün-ingä tükäl-lig-ig) muni üzä kök qalîy-ÿy toşyurup tapînurbiz murçi vçirini vçir-a puçiti a xung:* ‘. . . –juwelen-farbig [es hält] die Lehm-Trommel ; [wir verehren] das mit dem Klang der [Lehm-] Trommel Ausgestattete und erfüllen damit den Himmel.’ ‘. . . -mücevher renginde [kil davulu tutar]; [kil] davulun sesiyle donanmış olana [taparız] ve gökyüzünü onunla doldururuz.’
- (207) [BT-VIII/B:176] *maxanil ärdini önlüg yig üstünki saç-lîy ärür* ‘Er hat allerfeinste Haare von der Farbe der Mahānīla-Juwelen.’ ‘Çok güzel saçları var, Mahānīla mücevherlerinin renginde...’

3.1.1.1.25. *erdini / ratna ötürgüçi* (2)

Derlemde *erdini / ratna ötürgüçi* ifadesi 2 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır.

- (208) [BT XXXVII/10715-10717] *ol ärd[inî] ötürgüçi är seziklig bolup toyinka inçä tep tedî = [BT-XXXVII/10674-10676] ö]trü (P) toyın s[ü]zök közin ärdini [ö]türgüçi / []* ‘Dann [blickte] der [Mönch] mit seinen Augen voller Vertrauen [auf den] Juwelen[bohrer]... ’ Sonra [keşiş] güven dolu gözleriyle mücevher [delicisine] baktı...’
- (209) [BT-XXXVII/10693-10694] *ötrü ärdini ötürgüçi är yänä ök örü turup kıp k[ızıl] t[a]nçu ät täg bolmiş toyinug ikiläyü [tokıga]lı ugradı* ‘Da fuhr der Juwelenbohrer erneut auf und schickte sich an, den Mönch, der (unter den Schlägen schon) feuerr[ot] geworden war wie ein Stück Fleish, wiederum zu [schlagen].’ ‘Sonra mücevher delici tekrar ayağa kalktı ve (darbeler altında) bir et parçası gibi kızarmış olan keşişe tekrar [vurmaya] hazırlandı.’

3.1.1.1.26. *erdni / ratna özeki yaratagları bolur* (2)

Derlemde *erdini / ratna* ifadesi 2 yerde kalıp bir ifade içinde tanıklanmaktadır:

- (210) [M/30:17-18] *vayturi erdni özeke itig yaratagları bolur* .. =[M/29:18-19] *vayturi erdni özeke itigi (yara)tığı bolur* .. ‘Vaidürya ve cevherli şehir damlarının sphetika ve cevher ile (yapılmış) süsleri vardır.’
- (211) [M/29:17-21] *vayturi erdinilig kent tamining saprir erdni özeke itigi yaratagi bolur* ... ‘Sphetika ve cevherli şehrin, vaidürya ve cevher ile (yapılmış) süsü vardır.’

3.1.1.1.27. erdini / ratna sekiz (2)

Derlemde *erdini / ratna sekiz* ifadesi müstakil olarak 2 yerde tanıklanmaktadır.

- (212) [M/52:35-40] *ö(t)rü sudani bay er erdni sekiz (t)ümen tört ming bayagutlar birle üç ay küni tengri tengrisi burkanag ayap ağırlayıp toyın bolup arhant kutın bulurlar* .. ‘Sonra zengin Sudhana-cevher 84 000 zengin ile üç ay Tanrılar Tanrısı Burkan’ı tazim edip râhip olurlar ve veliliğe ulaşırlar.’
- (213) [BT-XXXIII/392-393] *anın bo nom ärdini säkiz törlüğün ančulayu ymä bo nom bitig içintäki anı üçün ----- bo nom bitig -----* ‘...in the same way in this sutra the eight kinds of mind-consciousness become its warp...’

3.1.1.1.28. erdini / ratna tag (2)

Derlemde *erdini / ratna tag* ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+1} eki, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (214) [M/102:13-14] *takıgu adaki osug(lug ü)p erdni tag sengirlerin iti-* ‘Tavuk ayağına benzer, üç cevher dağ eteklerini teçhiz et- ...’
- (215) [HamiZus/3690-3692] ... *burxan] qutınta yigräk adan ärdni taq[ı] bultuqmaz* .. ‘... Buddha, [folgendermaßen zu sprechen]: „Gut sprachst du . . . Warum? Ein anderes Juwel, besser als die [Buddha-] Würde, wird auf dieser Erde überhaupt nicht gefunden.’ ‘... Buddha'nın] saygınlığından daha iyi başka bir mücevher bu dünyada hiç bulunmaz.’

3.1.1.1.29. erdini / ratna teg (16)

Derlemde *erdini / ratna teg* ifadesi 16 yerde tanıklanmakta olup, altı yerde *çintamani*, iki yerde *ätöz*, diğer yerlerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (216) [AY-V/0072-0073] ... *kök vayduri* **erdini teg** *ojaru evrilip tururlar...* ‘...mavi vaidürya mücevheri gibi sağa dönüktür.’
- (217) [BT-VIII/B:174] *maxarag ärdini täg qışil yruq tingraq-liy ärür* ‘Er hat rot glänzende Nägel wie Mahārāga-Juwelen.’ ‘Mahārāga mücevherleri gibi kırmızı parlayan tırnakları var.’
- (218) [AY-X/1084-1087] ... *yulgu yumşak yiltırka , yürüñ s(a)parir ärdini täg...* ‘... (yüzünüzdeki) yumuşak ışıltınız, beyaz sphaşıka mücevheri gibi...’
- (219) [BT-XXIII/H014-021] *tükäl bilgä biliglig t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhan-nıñ kögüzlüg köl-intin şışmiş :agızlıg yuul-intin akmış :ičlig uzun-tonlug-lar –nıñ közlärin açdaçı : kögüzlärin sogıtdaçı ämgäklig karangug tarkardaçı ençgülg y(a)ruk yuka tamturdaçı: čintamani ärdini täg* ‘...die Augen schwangerer Frauen öffnende,ihre Brüste kühlende,das Dunkel der Leiden entfernende,die helle Lampe der Ruhe entflammende,wie das Cintāmañi-Juwel alle Wünsche erfüllende...’ ‘Hamile kadınların gözlerini açar, göğüslerini serinletir, acının karanlığını yok eder, huzurun parlak lambasını yakar, Cintāmañi mücevheri gibi tüm arzuları yerine getirir.’
- (220) [ABSv/1351-1352] ... *arıg süzök y(a)ruklug öñlüg ... [är]dini täg ätöz bolmuşın sakıngu ol* ‘... Saf, parlıtlı, renkli ... (bir) mücevher gibi vücut olduğunu düşünecektir.’
- (221) [ABSv/1352-1354] [*bo montag*] **ärdini täg ätözintin yürüñ öñlüg y(a)ruklar yaltrıklar ünüp ol...** ‘Bu şekilde mücevher gibi vücudundan beyaz renkli parlıtlı ışıklar çıkıp...’
- (222) [ETŞ/11:37-39] ... *Saranlanmak kkir-ig sakındaçı-ning // Saıgaru turur köz-i // Sandanak erdini teg sadıg-sız ermez- mü* ‘... hasislenme kirini düşünenin gözü gittikçe sararı, sandanak cevheri gibi satın alınamaz değil mi?’
- (223) [İKP/XXVI:2-4] ... *kim antay täñri täg ärdini täg ögükünüzni ölüm yerinä ıdur siz* ‘...böyle gök gibi sevgili yavrunuzu bu ölüm yerine gönderiyorsunuz?’
- (224) [BT-XXVI/145:8-9] ... *čintamani ärdini täg yeg ađrok činkim tayzi-lıg kañ-ta b(ä)lgürmiş* : ‘... das cintāmañi-Juwel vorzüglich ist, und der von Säcän Hagan, dem wahrhaftig weisen Sohnessohn von Čingiz Hagan ...’ ‘cintāmañi mücevheri gibi mükemmel olan babası Činkim Tayzi’den doğdu ...’
- (225) [BT-XXIX/V023-V024] ...*y(e)mä []Y ärdini täg kazıp ilti-lär : [ü]dtäbärü ol T[]/Y[* ‘Und wie einen ...-Juwel ... grabend griffen sie an.’ ‘Ve bir ... mücevher gibi ... kazarak saldırdılar.’

- (226) [BT-XXV/2819-2821] *burhan kutınta ornatdaçi čintamani ärdini täg köñüllärin nizvanilartın öñi üđrültürdäçi ...* = [BT-II/863-865] *burçan qutınta ornatdaçi čintamani ärdini täg kongüllärin nizvanilar tin öñgi ütrültürdäçi ...*
‘Sie sollen erlangen und behalten können eine Gesinnug wie das Cintāmaṇi-Juwel, die veranlaßt, daß sie sich in der Buddhaschaft niederlassen; und eine Gesinnung...’ ‘Buddhalığa yerleşmelerine neden olan Cintāmaṇi mücevheri gibi bir zihne erişebilmeli ve onu koruyabilmelidirler...’
- (227) [BT-XXXVII/00016-00017] *ol antag törlüg bulunčsuz čintamani ärdini täg...*
‘...‘Überlegen ist,und der jenem derartigen kostbaren cintāmaṇi-Juwel gleicht.’
‘Bu kadar değerli bir cintāmaṇi mücevherinden daha üstündür.’
- (228) [BT-XIII/12:105-108] *ämğänü tolyanu igitip [ämiglig mäng üzä igitding ärdini täg [mänin]g ö[gü]čüm ärmäz a[]* ‘Leidend und dich quälend hast du aufgezogen, durch Brust-Nahrung hast du aufgezogen, mein wie ein Juwel (seindes)Mütterchen, nicht-seiend [].’ ‘Acı ve eziyet çektirerek büyüttün, emzirerek büyüttün, mücevher gibi (annesini), varlıksız [].’
- (229) [HT-IX/9b:5-9] ... *kizläglic iz oruqlarıy kengürü açä yarlıqamaqı üzä aša yarlıqamış ol satıysız uluy ärdini täg* ‘... In widely revealing the hidden traces and trails, he advanced like a priceless great jewel.’ ‘... Gizli izleri ve izleri geniş ölçüde ortaya çıkarmada, paha biçilmez büyük bir mücevher gibi ilerledi.’
- (230) [HAM/3:3-6] ... *bursiñ ärdäni-kä qamaq qoßbraqtan üztünki tüzüni bilg(ä)si čindämüni ärdäni täg kilbär yäksü uluqnitäg ärdini-liy qidiy täg* ‘Je me prosterne devant le Joyau de la Communauté, dont la vertu et la sagesse, supérieures à toutes les communautés, sont çömme le Joyau Cintāmaṇi, çömme Kubera, chef des yakşa, et çömme le frontière parée de joyaux.’ ‘... Erdemi ve bilgeliği tüm topluluklardan üstün olan Topluluğun Mücevheri'nin önünde secde ediyorum, çömme Mücevher Cintāmaṇi, çömme Yakşa'nın şefi Kubera ve çömme mücevherlerle süslenmiş sınır.’
- (231) [BT-XXVI/39a:56-57] ... *nizvani-larka yuklunmak-sız yolçımız : alp tuşuşguluk čintamani ärdini täg umug-umuz ::* ‘... der durch die Leidenschaften angefangen mit der Gier nicht beschmutzt wird, unsere Hoffnung, die wie das schwer anzutreffende cintāmaṇi ist.’ ‘Ey, baba denen her şeyi bilen Buddha gurumuz, çok daha önce öte kıyıya tamamen geçmiş olan rehberimiz, açgözlülükle başlayan tutkular tarafından kirletilmemiş olan rehberimiz, ele geçmez cintāmaṇi gibi olan umudumuz..’

3.1.1.1.30. *erdini / ratna tep* (3)

Derlemde *erdini / ratna tep* ifadesi 3 yerde geçmekte olup, bu kullanımlarım tamamında *teyür* ifadesi ile birlikte görülmektedir.

- (232) [BT-XXIX/636-637] *altı y(e)g[r]mi čig bodlug t ükäl körklüg ätözüg burhan ärdini tep teyür* ‘... so nennt man den sechzeh[n] chi Fuß hoben und eine vollkommene Gestalt habenden Körper Buddha-Juwel.’ ‘... on altı [n] chi ayak yüksekliğinde ve mükemmel bir forma sahip olan bedene Buddha-mücevher denir.’
- (233) [BT-XXIX/637] *törlüg kertü nomug nom ärdini tep teyür*: ‘Man nennt den vierlei wahren dharma dharma-Juwel.’ ‘Kişi dört katlı gerçek dharma'yı dharma-mücevher olarak adlandırır.’
- (234) [BT-XXIX/637-638] *sortap(a)n sakirtagam : anagam arhant bo (P) tört kutbulmış-larig kuvrag ärdini tep teyür* ‘Sie vier die Würde Erlangt Habenden (wie) srota-āpanna, sakṛdāgāmin, anāgāmin und arhat nennt man Gemeinde-Juwel.’ ‘(Örneğin) srota-āpanna, sakṛdāgāmin, anāgāmin ve arhat gibi dört saygın kazanana cemaat mücevheri denir.’

3.1.1.1.31. *erdini / ratna tet-* (5)

Derlemde *erdini / ratna tet-* ifadesi 5 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında {+Ir} eki ile birlikte görülmektedir.

- (235) [BU2M/247-248] *säkizinç kertgünç ärsär, köñüllüg suvug turuldurtaçı süzdäçi ärdini tetir* ‘Sekizinci iman ise, gönül suyunu arındıracak mücevherdir.’
- (236) [BT-XXIX/639-640] *taiseñ içintä bilgä bilig (P) tugmazı ol burhan ärdini tetir*: Die Deutung des leeren und dem Wandel gewandelt ist, wird Gemeinde-Juwel ge[nannt]. ‘Büyük araçta (=Mahāyāna), bilgelikten doğmamış olmak Buddha mücevheri olarak adlandırılır.’
- (237) [BT-XXIX/640-641] *yok kurug b(ä)lgüsüz nom yörügi ol nom: (P) ärdini tetir* :
- (238) [BT-XXIX/641-642] *nomča yorığınča yorımaz boltokı: ol kuvrag ärdini t[etir* : ‘Boş ve değişimin yorumlanmasına cemaat mücevheri denir.’

- (239) [BT-XXXVII:08578] *almış nomlug ärdini tetir* ‘(Dies) war das dharma-Juwel, das er (sc. Der Prinz) empfing.’ ‘(Bu) onun (Prens’in) aldığı dharma mücevheriydi.’

3.1.1.1.32. *erdini / ratna ti-* (2)

Derlemde *erdini / ratna ti-* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında {+Xr} eki ile birlikte görülmektedir.

- (240) [ETŞ/3:1] [*bizing tengrimiz ed*]güsi **redni tiyür** = [ETŞ/3:2] [*bizing tengrimiz ed*]güsi **redni tiyür** ‘Bizim tanrımızın iyiliği cevherdir derler...’
- (241) [HamiZus/523-524] ...*bursong quwray ärdni titir* .. = [HamiZus:367-368] ... *bursong quwray ärdni titir* (.) ‘Das ist das ganze sogenannte Kleinod der Mönchsgemeinde...’ ‘Bu, manastır topluluğunun sözde mücevheridir...’

3.1.1.1.33. *erdini / ratna ugurın* (4)

Derlemde *erdini / ratna ugur* ifadesi 4 yerde tanıklanmakta olup, üç yerde {+Da}, bir yerde, {+DakI} eki ile kullanılmaktadır.

- (242) [AY-III/197:2-4] ... *bo nom erdini ugurın-takı törter türlüg adruk adruk yig asiğ tusu-lar tip y(a)rılıkadı* ‘... bu öğreti mücevheri (Dharmaratna) zamanındaki dörder türlü, başka başka üstün faydalar (iki.)" diye buyurdu.’
- (243) [AY-V/1400-1405] *ötrü anta biz kamagun bo nom erdini ugurınta ol ilig hanig budunu karası birle bir uçlug köñülin küyü küzetü tutup adasın tudasın etöziñe yagutmagay biz* ‘Daha sonra, orada biz hepimiz bu dharma hazinesi sayesinde o hükümdarı halkı ile birlikte samimi kalple koruyup tutup tehlikelerini bedenlerine yaklaştırmayacağız.’
- (244) [BU2M/180-181] ... *yänä bo nom ärdäni ugurınta yañırtı kertgünç tugar* ‘...yine bu öğreti mücevheri sebebiyle yeniden iman doğar.’
- (245) [BT-I/A₂:8-10] *kim alqu burxan-lar arıy-kälmişlär:inçä ärmäz-lär qamay-un barça bo nom ärdini uşur-ınta törümäsär b(ä)lgürmäsär-lär* = [BT-XXVIII/B060-B062] *kim alku burhanlar arıgın kälmişlär :inçä ärmäzlär kamagun barça bo nom ärdini ugurınta törümäsär b(ä)lgürmäsärlär...* ‘Alle Buddahs, die in Reinheit Gekommenen,wären nichet so, wenn sie nicht aus diesem Lehr-Juwel enstatanden und erschienen wären.’ ‘Tüm buddahlar, saflık

içinde gelenler, bu öğreti mücevherinden ortaya çıkıp görünmemiş olsalardı böyle olmazlardı.’

3.1.1.1.34. *erdini / ratna uguşlugka* (2)

Derlemde *erdini / ratna uguşlugka* ifadesi 2 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (246) [SPD-R/46-47] *yükünürm[(ä)n] atı kötrülmiş ärdini uguşlugka* = [SPD-K/49-50] *yükünürm(ä)n atı kötrülmiş ärdini uguş-lug-ka*: ‘Cevher soylu adı yüceltilmiş [secde] ederim.’
- (247) [SPD-R/42-43] *yükünürm(ä)n atı kötrülmiş monçuk ä[rdin]i uguşlugka*, = [SPD-K/45-46] *yükünürm(ä)n atı kötrülmiş monçuk ä[rdin]i uguşlugkä* ‘İnci [mücevheri] soylu (Skt. Mañī-kula) adı yüceltilmişe saygıyla eğilirim.’

3.1.1.1.35. *nom erdini / ratna üçün* (2)

Derlemde *nom erdini / ratna üçün* ifadesi 2 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (248) [DKP/4278-4280] *burkanlarnıñ yig nom erdini üçün isig özümün [t]itgeli ogşatı* ‘... Budaların mükemmel öğreti cevheri için can feda etmeyi gerektiren töre gibiymiş.’
- (249) [BT-XXVI/16:64] ... *alp titgülük t(a)var-lar-ın nom ärdini üçün titär-lär* ‘Ihre schwer aufzugebenden Güter geben sie wegen des Lehr-Juwel auf.’ ‘Öğretme mücevheri yüzünden terk edilmesi zor mallarından vazgeçerler.’

3.1.1.1.36. *erdini / ratna üze* (10)

Derlemde *erdini / ratna üze* ifadesi 10 yerde tanıklanmakta olup, dört yerde {+ki}, üç yerde *sudur*, iki yerde *yeti*, diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (250) [AY-III/176:12-18] *sumır tag-ça yiti ertini-lerig ögüp buşı birser kaçarı yene ol pratyikabutlar nurvanka kirtüklerinte şarır-lıg süngük-Ierin yiti ertini üz-e ikirer y(e)g(i)nmi yoçan idiz körkle körü kanınçsız astop -lar ıdıp ol...* ‘Sumeru dağı kadar yedi mücevherleri (Saptaratna) 13 övüp, sadaka verse (ve) ne zaman ki yine o Pratyekabuddhalar Nirvana'ya girdiklerinde geride kalan (Sarıra) kemiklerini yedi mücevher (Saptaratna) ile (süslü), on ikişer Yojana yüksekliğinde, güzel, bakmaya doyulamayan Stüpalar yükseltip...’

- (251) [AY-IV/881-886] *kertgünçintin yanmamak ärsär k(a)ltı burhan ärdini üzäki nom ärdini üzäki bursañ kuvrag ärdini üzäki tözünlär sävmiş ç(a)hşap(u)t üzäki süzök kertgünç köñültin yanmamak ärür* ‘İmanından dönmemek, Buddha cevheri, öğretici cevheri ve topluluk cevheri ile asillerin sevdiği śiksapāda ile temiz imanlı gönülden dönmemektedir.’
- (252) [AY-VI/297-299] *artokraq taķı bo nom ärdini üzä ağır ayağ köñül öritmiş k(ä)rgäk tep ötündilär* ‘Dahası bu öğretici mücevheri aracılığıyla saygılı düşünceler beslemiş (olsa) gerek’ diye belirttiler.’
- (253) [DIŞ./699-705] *birök bo dışastvustik atl(i)g sudur erdini üze eñmıntın kurug sögütüg arvasarlar ol sögütññ yapı yavışgusu .. huası yalpırgakı tüşi yimişi butakı çıpıkı ba[(rç)]a yaşargay belgürgey.* ‘Eğer bu Dışastvustik adlı sutra incisi ile en kuru ağacı okuyup üfleseler o ağacın kabuğu, çiçeği, yaprağı, meyvası, dalı, budağı hepsi yeşerir, belli olur.’
- (254) [DIŞ./707-709] ... *kişi yal(a)ñuk bolup kim bo sudur erdini üze öz etözin küümek küzetmek kop kamağ işlemiş işi bütmeser ...* ‘İnsanoğlu bu sutra incisi ile kendi bedenini korusa, (ancak) bütün yaptığı işler bitmese...’
- (255) [HamiZus/2079] ... *bu üç ärdni üz-ä kim qayu tüz-ünlär oyli ayinçsüz...* ‘...diesen drei Juwelen, ein unerschütterliches und reines Herz entstehen läßt, der ist die Scheitel genannte, gute Wurzel.’ ‘... bu üç mücevher için asil oğullardan hangisi sarsılmaz...’
- (256) [BT-VIII/A:211-216] *alqu-ni bildäçi bilgä bilig ükmäk-lig t/... aźun-luy tilgän-ig ariğtaçi :bok ün nom-la’r -liy’ärd[n]i üzä: ärklig-im manga utliñgizta umuy bolyil :siziñ adaq-liy linxu-angiztñ öngi :ärklig-im-ä adinta umuy inaıy yoq ärür :yirtinçü-nüing alp-i uluy ‘ırzi* ‘Du Allwissender, Wissen Anhäufebder, das Rad der Existenzen Reinigender, heute sei mir durch das Juwel der Dharmas,mein Machtvoller, durch Deine Gnade Zuflucht.’ ‘Sen Her Şeyi Bilen, Bilginin Biriktiricisi, Varoluş Çarkının Arındırıcısı, bugün, Dharmaların Mücevheri aracılığıyla, Güçlü Olanım, Lütfunla sığınağım ol.’
- (257) [BT-XXVIII/D016-D020] []/üzä mingär ursar ulug [üç] m[in]g ulug (ming) yertinçü içintä []/l’ry kün a[y] t(ä)ngri :yüz []y :bo munı täg üç ming [ulug ming yertinçüg y]eti ärdini üzä toşgurup... ‘[... ..] If [a person] puts [...] every thousand [...] in the great [...]three] thousand Great Thousand World [...] these [...] sun and moon god [...] hundred [...] filling such a three thousand [Great thousand World with] seven jewels [...] can not be... ’ ‘[... ..] Eğer [bir kişi]

büyük [...üç] bin Büyük Bin Dünya'ya [...] her bin [...] koyarsa [...] bu [...] güneş ve ay tanrısı [...] yüz [...] böyle bir üç bin [Büyük bin Dünya'yı] yedi mücevherle doldurursa...'

- (258) [BT-XXIII/G132-G137] *sarva dara samay-a svaha yükünürbiz puu-kun atl(i)g yultuz kutıña :ärür-siz öñdün yınak vaiduri ärdini üzäki yertinçü-täki otacı-lar eligi vaiduri yaltrıklıg atlıg burhan –nıñ bälgürtmä]si d(a)rni-sı bo ärür* ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Pojun genannten Sterns.Ihr seid in der östlichen Welt “Region entstanden aus dem Edelstein Vaiḍurya” die Verkörperung [des Buddha names “König der Medizin Vaiḍurya-Lichté.’ ‘Pojun adlı yıldızın görkemi önünde eğiliyoruz ve siz Doğu Dünyasında "Vaiḍurya Cevherinden Kaynaklanan Bölge "de "Tıbbın Kralı Vaiḍurya-Lichté" olarak adlandırılan [Buddha'nın] vücut bulmuş halisiniz.’
- (259) [D/784-785] ... *kişi yalnguk bolup kim bo sudur ärdini üzä öz ätözin küümäk küzädümäk...* ‘... als Mensch mit diesem SūtrJuwel seinen eigene Körper zu behüten.’ ‘...Kişi, bir insan olarak, kendi bedenini bu SūtrJuwel ile korumayı da hatırlamalıdır.’

3.1.1.1.37. erdini / ratna vajır... (3)

Derlemde *erdini / ratna vajır* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+lıg}, bir yerde {+ning}, diğer yerde yalın olarak kullanılmıştır.

- (260) [AY-IV/3507-3509] *bo törtünç tægziñç nom ärdiniğ erinç ç(a)hşap(u)t mañgal toyın ikıañ isman ratna v(a)çir ekägününj ötüginjä* ‘Bu dördüncü kitap öğreti cevheri sefil Ç(a)hşap(a)t Mañgal Toyın İkıañ Isman ve Raṭnav(a)çir, ikisinin ricası ile xin tavuk gününde tamamlandı.’
- (261) [DKP/4193-4195] ... *nom [erdini] vajırl(i)g yaragka meñizetgülük [ol] nurvanka barguluk yol körgü* ‘Öğreti (cevheri) her zaman elmastan silaha benzeyecektir.’
- (262) [BT-XVIII/S812-S815] *kuu yi xu-a vixar-qa tayaq-liy bilgä taluy šabi ratna vçir-ning ödügingä tong guvan suşaq-ınta onunç ay ygrmi tört-i qutluy kün üzä bitiyü yolu bolti :: kinki tözün-lärkä ötäg bolşun* ‘Der Novize Bilgä Taluy im Kloster Guñhuā hat auf Bitten Ratnavajra in dem Dorf Dōngguān am Vierundzanzigsten des zehnten Monats,an dişesem glücklichen Tag, (dies) vollständig abgeschrieben.’ ‘Guñhuā Manastırındaki acemi Bilgä Taluy,

Dōngguān köyündeki Ratnavajra'nın isteği üzerine, onuncu ayın yirmi dördüncü gününde, bu uğurlu günde (bunu) tam olarak yazdı.'

3.1.1.1.38. erdini / ratna yaruk... (6)

Derlemde *erdini / ratna yaruk* ifadesi 6 yerde tanıklanmakta olup, üç yerde {+lug}, iki yerde {+ın}, bir yerde {+ı} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (263) [SPD-R/66-70] *yükünürm(ä)n atı kötrülmiş ançulayu kälmiş ayagka tägimlig köni tüzünü tuymış vaiduri ärdini y(a)ruklug otaçılar eligi t(ä)ñri burhan kutıña* = [SPD-K/66-68] *yükünürm(ä)n atı kötrülmiş ançulayu kälmiş ayag-ka tägimlig köni tüz-ünü tuymış vaiduri ärdini y(a)ruk-lug otaçı-lar eligi t(ä)ñri burhan kutıña* 'adı yüceltilmiş (Bhagavat) vaidürya cevheri parlaklığında hekimler hanı ilahi Buda('nın) kutsallığına secde ederim.'
- (264) [BT-VIII/B:177] *maxa-mani ärdini yruq-ï tæg çoy-luy yalin-liy ärür* 'Er ist glänzend wie der Glanz des Mahāmaṇi-Juwels.' 'Mahāmaṇi mücevherinin parlaklığı gibi parlaktır.'
- (265) [BT-XXI/1158-1159] *ärdini y(a)rukın yaltırdaçı atl(i)g burhan boldı* '... wurde der Buddha namens „der mit Juwelenglanz Strahlende.' 'Buda'ya "mücevher parlaklığıyla parlayan kişi" denirdi.'
- (266) [BT-XXI/1167-1173] ... *ärdini y(a)rukın* *yaltırdaçı atl(i)g burhannıñ aatın äsidgüçä ärsär : abiyaz tıtaglıg alku kılınçlıg ürtüglärin üzärlär käsärlär :ölgäysüktä ymä yügärü bolu polar tisi ätöznüñ üzlünçüsi ärür tep bilmiş k(ä)rgäk* '... durch [Juwelenglanz] Erstrahlender" hören,und wenn sie alle Taten-Hindernisse (karmāvaraṇa), die ihre Ursache in der Neigung (abhyāsa) haben,vernichten und abschneiden,so muß man wissen,daß sie (folgende Tatsache) sogar im Moment des Todes realisieren...' 'İçinden parıldayan [mücevherli ışıltıyı]" duyduklarında ve nedeni eğilim (abhyāsa) olan eylemin önündeki tüm engelleri (karmāvaraṇa) yok edip kestiklerinde, ölüm anında bile (şu gerçeği) fark ettiklerini bilmelisiniz...'
- (267) [BT-XXV/0977] *yükünürbiz ärdini y(a)ruklug t(ä)ñri [burhan kutıña]:* 'Wir verneigen uns [vor der Majestät] des Gottes [Buddha] „ Der mit Juwelenglanz.' 'Mücevherlerle parlayan tanrının [Buddha'nın] [heybeti karşısında] eğiliriz.'
- (268) [BT-XXV/4155-4156] *sukançığ [ädrämlig bodis(a)t(a)vka :] ärdini [y(a)ruklug bodis(a)t(a)vka :]*... '... [dem Bodhisattva] „Der mit lieblicher

[Tugend", dem Bodhisattva] „Der [mit] Juwelen[glanz]"(Ratnaprabha),dem [Bodhisattva] ...' ‘... [Bodhisattva] Güzel [erdeme] sahip olan, Bodhisattva] Mücevher [parlaklığına] sahip olan (Ratnaprabha), [Bodhisattva]...’

3.1.1.1.39. **erdini / ratna yinçü (17)**

Derlemde *erdini / ratna yinçü* ifadesi 17 yerde tanıklanmakta olup, üç yerde *çaç*, iki yerde *yıp yıpar*, üç yerde *ed tavar*, bir yerde {+lAr}, bir yerde {+n}, diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (269) [AY-III/170:15-18] *ay-a-ların yadduk-ta tuu türlüğ **ertini yinçü** yagıtıp kamag tunl(i)g -lar küsüş-in kanturdaçı bolz-un-lar* : ‘Ayalarını yadıklarında pek çok, türlü mücevher (Ratna), inci yağdırıp, bütün canlıların isteğini tatmin olsunlar.’
- (270) [AY-X/Ç-613:5] **erdini, yinçü**, *ed tavar öze tapındım*. ‘(mücevherata) servete taptım. (onları taktis ettim.)’
- (271) [AY-IV/2740-2747] *ekinti mokşnsbkı stl(i)g kutrulmak ülüşlüğ orontaki bodis(a)t(a)vlarka bo üç miñ ulug miñ yertinçü yer suv ülgüsüz üküş uçsuz kıdıgsız öñi öñi adrok adrok sukançığ körklä arıg süzök **ärdini yinçülär** üzä etiğlig yaratıglıg aya tæg yapyazı tüp tüz közünür* ‘İkinci mokşanabhäk adlı kurtulmak karakterli yerdeki Bodhisattvalara bu üç milyon dünya sayısız, pek çok, uçsuz bucaksız, başka başka, ayrı ayrı, harika, güzel, temiz, pak, cevher, inciler ile süslü avuç içi gibi ova dümdüz tezahür eder.’
- (272) [AY-VI/184-186] *öz eltingülük äd tavar **ärdini yinçü** çaç kaş keñ uçuz bolur* ‘Kendisi için istediği mal mülk, mücevher, inci, firuze, fazlasıyla değersiz olur.’
- (273) [AY-VI/1052-1057] *birök ol tözünlär oğlı ät’öz kızlägülük törög küsâyür ärsär , azu **ärdini yinçü** b(ä)lgürtgäli küsâyür ärsär* , ‘Eğer o soyluların oğlu vücudunu gizlemek için yasayı, töreyi isterse mücevheri göstermek isterse...’
- (274) [AY-VIII/11a:433-435] **erdini yinçü** *ed tavar .. köñül eyin tapınça.. küsüşleri terk kanar.. tep tedı..* ‘Her kim mücevher ve mal mülk isterse gönüllerindeki isteklere uygun şekilde bu arzuları çabucak yerine gelir dedi.’
- (275) [AY-IX/2a:29-32] *ıdalatım yagız yérig,, taloy ügüz birle birgerü,, **erdini yinçü** toşgurup,, tört diviplig yértinçüte,, anı üze kaldım* ‘O vakit dört dvîpalı yeyüzündeki dünyayı mücevher ve inci ile doldurup, okyanuslar ile birlikte dünyayı terk etmişim.’

- (276) [AY-IX/3b:110-113] *ötrü élig beg kén yazı,, arıg silig oronug tañsok körkle esriñü,, **erdini yinçün** uz étti.* ‘Bunun üzerine, hükümdar, meclisteki geniş, düz ve saf yerleri muhteşem ve renkli mücevherlerle mükemmel bir şekilde süslenmiş.’
- (277) [AY-IX/5a:183-185] *munça tétükte ök kén yağdı,, **erdini yinçü** barça* ‘Bütün bunları der demez, mücevher ve inci her taraftan yağmış.’
- (278) [AY-IX/5b:200-203] ... *erür m(e)n, öñre üdlerte m(e)n tıddım tört yértinçüg toşguru,, **erdini yinçü** çeç kaşın* ‘... Dört kıtayı baştan aşağı mücevher, inci, turkuaz ve yeşim taşı ile doldurarak terk etmişim.’
- (279) [AB/187-192] ... *m(ä)n ilkisizin bärü bo yıdıg sarsıg kanlıg yiriñlig sävgüsüz taplagusuz yarsınçıg ät ’özkä inçip inandım aş içgü ton kadim oron töşäk aţ yaña kanlı kölök **ärdini yinçü** äd tavar üzä tapındım...* ‘...Ben ezelden beri bu kötü kokan, kanlı, irinli, sevimsiz, iğrenç vücuduma böylece inandım, yiyecek içecek, üst baş, ev bark, at, fil, araba, yük hayvanı, mücevher (ve) servete taptım ...’
- (280) [İKP/XXXIV:1-4] *yettinç kün tañ adınçıy **ärdini yençü** kemi-kä tükägüçä urup ... tegin.. inçä tep yarlıyqadı* ‘Yedinci gün, az rastlanır ve seçme inci ve mücevherleri gemiye yeterince yükledikleri zaman, Prens şöyle buyurdu...’
- (281) [XU-X/262-274] *Bodis(a)t(a)v –lar m(a)xas(a)t(a)v-lar quvrayı bo bilgä bilig paramıt tegli nom üçün küyü kälüg ädrämlig küsüşlüg küç-läri üzä uluy ming yertinçüdä tolu ,, soñançıy körklä **ärdini yinçü** yıd yıpar –lıy xu-a ççäk y(e)mä tatıylıy aş içgü tapınur-lar udunur-lar* ‘Bodhisattvalar, Mahāsattvalar cemaati bu “fetanet erdemi” denilen sūtra uğruna olağanüstü doğuş yoluyla kazandıkları ‘istediklerini gerçekleştirme’ güçlerini kullanarak pek çok bin dünyalar dolusu latif, güzel mücevher(ler), inci(ler), güzel kokulu çiçekler ve ... lezzetli yiyecek(ler) içecek(ler) ... saygı gösterirler, hürmet ederler.’
- (282) [HamiZus/1061-1065] *boşyunyuluq säkiz ygrmi türlüg wityastan şasatarlar titir .. inçä qaltı ratnadrxa atlay **ärdni yinçü** adara uqyuluq şasatar witsayaxar(?) atlay şasatar ... basami ş[asatar] oxlan nami şasatar ...* ‘Die zu lernenden sogenannten achtzehn Arten von Vidyāsthāna-Śāstras, sowie das ratnadrxa genannte Śāstra, durch welches man detailliert die Juwelen versteht, das witsayaxar (oder witsawaxar?)-Śāstra, das basami-Ś[āstra]... ’ ‘Öğrenilmesi gereken on sekiz çeşit Vidyāsthāna-Śāstra'nın yanı sıra ratnadrxa olarak adlandırılan ve kişinin mücevherleri ayrıntılı olarak anladığı Śāstra ...’

- (283) [ShoManus/Kc:V2-3] *luu xan-larĭ-nĭng ordu-larĭ qarġĭ-larĭ kntün açĭlip ärdini yinčü čäč qaš ünär blgürär*
- (284) [BT-XXV/1782-1783] *yükünürm(ä)n ärdini yinčü ağı[lık] atl(i)g t(ä)ŋri burhan kutŋa :: ‘Ich verneige mich vor der Majestät des Gottes Buddha namens „Juweln-und Perlenschatz[haus].’ ‘Tanrı Buddha'nın [adı], Mücevher ve İnci Hazinesi[Evi]’nin heybeti önünde eğiliyorum.’*
- (285) [HT X/235-238] ... **ärdini yinčü** *yid yıpar[lıg hua čäčäklär] y[üz törlüg] tat[ıglıg] tap[ınurlar].. = [HT:X5b:23-24] **Ärdini yincü** *yid yıpar xua čäčäklär yüz törlüg tatiylĭy içgü aš azuqlar ‘...jewels,pearls, sweet smelling incense, and flowers, hundred kinds of delicious beverage an food...’ ‘... mücevherler, inciler, güzel kokulu tüsüler ve çiçekler, yüzlerce çeşit lezzetli içecek ve yiyecek...’**

3.1.1.1.40. erdini / ratna yitlin- (3)

Derlemde *erdini / ratna yitlin-* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, iki yerde {+sAr}, bir yerde {+mAdIn} eki ile kullanılmaktadır.

- (286) [AY-III/197:1-18] *..neçe-te birök bo tütrüm tering yorüglüg nom **erdi-ni yitlinser*** ‘Ne zaman ki bu keskin, derin yorumlu öğreti mücevheri (Dharmaratna) kaybolsa.’
- (287) [AY-VII/12a:526-528] *kim bo nom **erdini yitlinmedin** yokağmadın keŋürü yadılıp tnl(i)glarka ulug asıg tusu bolzun tēp y(a)rlıkadı* ‘Öyle ki bu öğreti mücevheri kaybolup yok olmadan geniş alanlara yayılıp canlılara büyük yarar sağlasın.’
- (288) [AY-V/1235-1238] *kaçan birök bo nom **erdini yitlinser** yokadsar ötrü adın nomlug erdiniler yme barça orun orun sayu yitlingey yokadgaylar* ‘Ne zaman bu dharma hazinesi yok olsa, o zaman diğer dharmalı hazinelerin hepsi de yer sayısınca yok olacaklar.’

3.1.1.1.41. erdini / ratna ymä (2)

Derlemede *erdini / ratna ymä* ifadesi 2 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (289) [AY-VI/1119-1120] *bo nom ärdini ymä yertinçütä keñürü yadılğay tep y(a)rılıqadı* ‘Bu öğreti mücevheri de yeryüzünde ayrıntısıyla yayılacak diye buyurdu.’
- (290) [BT-VIII/A:273-275] ... *burxan ärdini nom ärdini ärip bursang quvray ärtini ymä ol oq ärür* ‘Was den Guru betrifft, so ist er Buddharatna, Dharmaratna und ebenso Saṃgharatna.’ ‘...Buddharatna, Dharmaratna ve aynı zamanda Saṃgharatna’dır.’

3.1.1.1.42. erdini / ratna yörüg (3)

Derlemde *erdini / ratna yörüg* ifadesi 3 yerde tanıklanmkata olup, iki yerde {+In}, diğer yerde {+i} eki ile birlikte kullanılmıştır..

- (291) [AY-VI/544-548] *ädgü ädgü uluğ äränlärnin tözün(i)yä , uduñ s(ä)n bo täriñdä täriñ ’ idok nom ärdini yörügün aça yada keñürü nomlağalı yügdiñ s(ä)n* ‘Ey iyi, yüce beylerin soylusu bu derin anlamlı kutsal öğreti mücevherlerinin yorumlarını ayrıntısıyla açıklayarak vaaz edip topladın.’
- (292) [AY-VI/1175-1177] ... *kanığ kañıg b(ä)k köñül ,bo nom ärdini yörügi , täriñdä täriñ keñ teñir.* ‘... gayretli bir gönül yerleştirmesi için bu öğreti mücevherinin yorumu, derin anlamlı, geniştir.’
- (293) [AY-X/1502-1505] *[kim-]lär birök bar ärsär , bodi ulug [sävdäçi ,] olarka m(ä)n keñürü , nomlayın bo nom] ärdini yörügün [tep tedi ;]* ‘Şayet kimler var ise yüce bodhi’yi (aydınlanmayı) seven; ben onlara bu öğreti cevherinin anlamını genişletip vaaz edeyim.” dedi.’

3.1.1.1.43. üç erdini (131)

Derlemde *üç erdini* ifadesi 131 yerde geçmekte olup, yirmi altı yerde {+kA}, yirmi iki yerde {+lAr-kA}, on üç yerde {+lAr}, on iki yerde {lAr-dA}, beş yerde {+lAr-nİñ}, dört yerde {+lAr-Ig}, üç yerde {+Xg}, iki yerde *ulag*, bir yerde {+si} ve diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (294) [BT-XXVI/6:1-5] ... *m(ä)n üç ärdini-lärtä b(ä)k katıg süzök kertgünç köñül-lüg [upasanç] şaraki : [atı kötrül]miş burhan bahşı üzä nomlatılmış : [arış arıg suk]ançig körklä nom çäçäki sudur içintäki : [ary]-a avalokita ‘işvari bodis(a)t(a)v tınl(i)g-lar üçün : [alku]-tın sınar ätöz körkin körkitmäk bölök-intä*

‘... ich, [die Laiin] šaraki, in starkem und reinem Glauben an das triratna aus dem Kapitel, Der Bodhisattva [āry]a Avalokiteśvara zeigt um der Lebewesen willen in [allen] Gegenden (verschiedene) Körper-Gestalten’im [reinen,lie]blichen,schönen Gesetzeblumen-Sūtra, das von dem [erhabenen] Buddha-Guru gepredigt worden ist, weil ich gehört habe daß maßund zahllose...’ ‘...ben, [meslekten olmayan kadın] šaraki, bölümdeki triratna'ya güçlü ve saf bir inançla, Bodhisattva [āry]a Avalokiteśvara, [tüm] bölgelerdeki canlı varlıkların iyiliği için, [saf, sevimli] güzel yasa çiçeği Sūtra'da (çeşitli) beden gestaltları sergiler, yüce] Buddha-guru tarafından vaaz edildi.’

- (295) [BT XXXIII/shanx:17-19] *başlayu-ča varyoki sudur-uY nomladip (?) barčamz bašin üç ärtini-lär qudinga barinča [] bodun-qa : pañčavaršik-liY tapiY'in []* ‘First, having the Varyoki-sūtra preached, starting with all of us, for Their Mjesties Three Jewels...’ ‘First, having the Varyoki-sūtra preached, starting with all of us, for Their Mjesties Three Jewels...’
- (296) [BT-XX/0010-0011] [] *üç ärdin[i] ulagin üz [-ül]gäli käsidgäli idmatın* ‘[Unaufgefordert gingen sie unter die Menschen, machten sie zu ihren Freunden und brachten ihnen den Frieden. Die drei Kleinodien führten sie zur höchsten Blüten und] ließen nicht zu, daß ihre Überlieferung abgebrochen und abgeschnitten wurde.’ ‘[Üç mücevher onları en yüksek çiçeklere götürdü ve] geleneklerinin bozulmasına ve kesilmesine izin vermedi.’
- (297) [BT-XXIII/D057-D059] *yana üç ärtini-läriḡ artatguči yavlak [kiši] yal(a)ñuk-larıḡ adak aşıra kılayın tesär yana üküš ayıḡ kılınč-lıḡ* ‘... wenn man die schlechten Menschen, die die Drei Juwelen verderben, niederdrücken will, ferner wenn man die schwer niederzuwerfenden Lebewesen, die viele Sünden und schwere Vergehen auf sich geladen haben...’ ‘Üç Mücevheri yozlaştıran kötü insanları alaşaḡı etmek istiyorsanız ve alaşaḡı edilmesi zor olan, üzerlerinde pek çok günah ve ağır suç bulunan canlı varlıkları alaşaḡı etmek istiyorsanız.’
- (298) [BT-XXIII/F002-F003] [*y*] *ükünürm(ä)n üç [är]tini atı [kö]trülmiš kut[ı]ña* ‘Ich verneige [vor der] Majestät der Drei Juwelen, des Erhabenen.’ ‘Namo buddhāya, namo dharmāya, namaḡ saṃghāya!’ ‘Üç Mücevher'in, Yüceler Yüces'i'nin heybeti önünde [eğiliyorum].’
- (299) [BT-XXVI/122:3] ... *m(ä)n üç ärdini-kä b(ä)k katıḡ süzök kertgünč köñül(l)üg upasanč üträt burhan-larıḡ öp sakınıp ..* ‘...habe ich, die an die drei Juwelen einen festen, reinen Glauben hegende Laienschwester Üträt, eingedenk der

- (Lehren der) Buddhas erkannt' 'Ben, üç mücevhere sağlam ve saf bir inancı olan rahibe Üträt, Buddhaların (öğretilerini) zihnimde idrak ettim...'
- (300) [BT-XIII/20:46-58] *ymä qutluy king šipqan-liy yunt yil säkizinč ay bir yangi ayir uluy posat bač[a]γ kün üzä :mn üç ärdini-lärtä bk qatiy süzük kirtgünč kongül-lüg [upasan]č šaraki [ati kötrül]miš burxan baxši üzä nomlatılmıš : [aris ariy so]yančiy körklä nom čäčäki sudur içindäki [ary-]a avalokida'isvari bodistv tñly-lar üçün [alqu]-tñ singar ät'öz körkin körkitmäk bölük-intä [ül]güsiz sansiz yuz ming tümän tñly-lar uyuš-i üküš talim açiy tarqa ämgäk-ig täginürtä öyü saqinu qonši im bodistv-iy birök ađasar öngi ödrülür-lär ada-tñ tip äšidmiš* 'Ve Shigan'ın geng'ine tekabül eden uğurlu at yılında, sekizinci ayda, ilk, kutsal, büyük oruç gününde, ben [meslekten olmayan kadın] Šaraki, [yüce] Buddha-guru tarafından vaaz edilen [saf], sevimli, güzel yasa çiçeği Sūtra'daki [tüm] bölgelerdeki canlı varlıklar uğruna Bodhisattva [Ārya]a Avolokiteśvara (farklı) beden biçimleri gösterir] bölümündeki Triratna'ya güçlü ve saf inançla.), [yüce] Buddha-guru tarafından vaaz edilen sevimli, güzel yasa çiçeği Sūtra'da, çünkü bu ölçüyü duydum.'
- (301) [BT-XIII/43:1-2] *ymä kui šipqan-liy ud yil altinč ay bir yangi ayir uluy posad bačay kün üzä : mn üç ärdini-lärtä :bk qatiy süzük kirtgünč kongül-lüg upasañč siliy tigin : alqu törlüg ada-larta umuy boltači :* 'Nun (im) Rind-Jahr, (das) dem Gui der Shigan (-Reihe) entspricht, (im) sechsten Monat, am Ersten, dem sehr großen Fasten-Tag habe ich, die Laien-schwester Siliy Tigin mit starkem, reinem Glauben an das Triratna, dieses in allen Arten von Bedrängnissen Zuflucht seiende reine.' 'Şimdi, Shigan (serisinin) Gui'sine karşılık gelen sığır yılında, altıncı ayda, ilkinde, çok büyük oruç gününde, ben, rahibe Silig Tigin, Triratna'ya olan güçlü, saf inancıyla, her türlü sıkıntıda bir sığınak olan bu saf okudum.'
- (302) [AY-VII/13b:599-605] *anta basa mazun üç erdini kuñıña...* 'Sonra inansın,üç mücevherin kutsallığına...'
- (303) [ETŞ/13A:189] *öz baksı-ka üç erdini kutınga inanıp...* 'Öz hocaya ve üç cevher saadetine inanıp...'
- (304) [AY-III/178:10-15] *... üç ertini -lerke ağır ayag tapıg udug kılmiš buyan edgü kalınç yilikdin süngük -tin'berüki süz-ük kirtgünç üz-e isig öz-iri tite üç ertinig umug inag tutup ...* '...Üç mücevhere (Triratna) saygı (iki.) (gösterip) hizmet

- etmiş (olmak), iyi (ve) iliğinden kemiği-ne kadar temiz inanç ile sıcak (tatlı) canını terk edip, üç mücevheri (Triratna) umut, sığınak kabul edip ...’
- (305) [ABSv/56-57] ... **üç ärdinilärkä** *inanıp ... käreğäk...* ‘... üç mücevherlere inanıp ... gerek.’
- (306) [ABSv/65] *amtı m(ä)n üç [ärdini]lärkä inantım* ‘Şimdi ben üç mücevherlere inandım.’
- (307) [ABSv/68-73] *tol[p] ontın sıñarkı alku burhanlar bodis(a)t(a)vlar , ädgü ögl[i] /y(a)r]lıkançuçı köñülläri üzä sıguru içgärü y(a)rlıkazunlar meni tep monı monçulayu üç kata sözlöp **üç ä[rđ]inilärkä** inanu tükättükdä inçä tep sözläyü bodi köñül[üg öritgü]-lük ol* ‘On taraftaki,bütün Buddhalar (ve) Bodhisattvalar, iyi düşünceli merhametli gönülleri ile koruyup kollasınlar beni diyerek bunu bu şekilde üç defa söyleyerek üç mücevherlere inandıktan sonra böyle söyleyip aydınlanma düşüncesini uyandıracaktır..’
- (308) [ABSv/131] *ayaguluk ıdok **üç ärdinilärkä*** ‘... saygı gösterecek kutsal üç mücevhere ...’
- (309) [ABSv/213-214]... **üç ärdinilärkä** *yükünüp [kut] küsüş örit[gülük] bo ärür* ‘... üç mücevherlere secde ederek mutluluk (ve) istek uyandıracak (olan) budur.’
- (310) [ABSv/490-493] *birök montag kılsar inçip **üç ärdinilärkä** küyü küzätü tutguluk bolup ağır ayıg kılınçları öçüp alkınp ağır buyan ädgü kılınçig bulurlar* ‘Eğer Bu şekilde yaparsa, böylelikle üç mücevherleri koruyup kollayarak yerine getirerek ağır günahları yok olup pek çok sevabı (ve) iyi davranışı bulurlar.’
- (311) [ABSv /375-376] ... *monta basa **üç ärdinilärkä** yumtaru yüküngül[ük] ol* ‘... bundan sonra üç mücevherlere hep birlikte saygı duyacağız.’
- (312) [ETS/26:1-5] *yime kuy şıpkanlıg ud yıl altınç ///* *Ay bir yangı ağır ulug busat baçağ ///* *Kün öz-e men **üç erdinilerke ///** Pek katıg süzük kirtgünç köngüllüg ///* *Upasañ sılıg tigin* ‘Yime kwei shih-kan’a dahil sığır yıl, altıncı ayın ilk günü olan mübarek, büyük oruç gününde, ben üç cevhere çok kuvvetli ve temiz gönül ile inanan, salihat-ı nisvandandır Sılg Tigin.’
- (313) [BT-XXXVI/F003-F010] *yükünürm(ä)n :: :: şiri čakira sanbaranı bışrungalı küsäsär ädgü yarası orunta olurup bahşı b[a]şın **üç ärdinilärkä** üç kata inag täginip ... = [BT-VII/J:12-14] *namo buday-a namo drmay-a namo sanggay-a :* *: tip baxşı başın **üç ärdini-lär-kä** üç qata-inay täginip* ‘Dies sagend muß man dreimal zu den drei Juwelen (Triatne) mit dem Guru an der Spitze Zuflucht nehmen und die Bodhi-Gesinnung hervorbringen...’ ‘Bunu söyleyerek, kişi en*

tepede guru olmak üzere üç mücevhere (triatne) üç kez sığınmalı ve bodhi zihnini ortaya çıkarmalıdır...’

- (314) [BT-VIII/A:371-372] *kongül üzä baxši birlä üç ärdini-lärkä süzüük kirtgünč kongül öritü...* ‘(Der Schüler) muß mit dem Sinn einen reinen Glauben an den Guru und das Triatna entstehen lassen, indem er sagt...’ ‘Öğrenci duyularıyla Guru ve Triatna'ya saf bir inanç yaratmalıdır...’
- (315) [BT-XXVI/129:2-4] ... *ariš arig ädgü nom-ka šazin-ka tušušmiş-im yook-lug asıg-lig bolzun tep yeg üstünki ayaguluk üç ärdini-lär-kä inanıp...* ‘Daß mein Zusammentreffen mit der reinen, guten Lehre und Disziplin nützlich sein möge, glaube ich an das allerhöchste zu verehrende triratna, im Glauben vertraue... die der erhabene, allwissende, vollkommen weise Buddha, unser Guru, liebenswürdigerweise gepredigt hat.’ ‘Benim saf, iyi öğreti ve disiplinle tanışmam faydalı olabilir, tapınılacak en yüksek triratna'ya inanıyorum.’
- (316) [BT-II/177-181] *qatıyländäči küč öngrädin bärüki üç ärdinilärkä inan qalirdin bärü bo ang kinki p(a)dikkä tägiki sav larda istäm sözlädi* ‘Seitdem sie zu den seit jeher existierenden (?) Kleinodien Zuflucht genommen hat, in den bis zu diesem allerletzten Verse (reichenden) Worten den Wunsch (nach der Bodhisattva-Würde (?)) ausgesprochen.’ ‘Ezelden beri var olan mücevherlere sığındığı için (?), bu son mısraya (ulaşan) sözlerle (bodhisattva haysiyeti (?)) dileğini ifade etmiştir.’
- (317) [BT-XXV/0487-0489] *amti biz šabi ata tu boltı t(ä)ñ(r)im birlä: bökünki küntä bo üç ärdinilärkä umunmiş ı[na]nmiş...* ‘Kraft meines Verdienstes (punya), (das darin besteht, daß) ich, Šabi Ata Tu(tuñ) zusammen mit Boltı T(ä)ñrim, am heutigen Tag auf diese drei Juwelen (triratna) gehofft.’ ‘Benim erdemim (punya) sayesinde, (ki buβ) ben, Šabi Ata Tu(tuñ), Boltı T(ä)ñrim ile birlikte, bu gün bu üç mücevhere (triratna) umut edip sığındım...’
- (318) [BT-XXV/2113-2116] *öñ[rä]din bärüki üç ärdinilärkä mangalırdın bärü bo äñkenki p(a)dikkä tägiki savlarda isdäm sözlädi : :* ‘[Die ganze große Gemeinde, die am heutigen Tage an diesem Lehrort (bodhimaṇḍa anwesend ist un eine gemeinsame Betätigung hat,] hat (dies) in Worten, die bis zu diesem allerletzten Wort reichen, daurend ausgesprochen, seit sie zu den von früherer Zeit herrührenden drei Juwelen (triratna) Zuflucht genommen hat.’ ‘[Bugün bu öğretme yerinde (bodhimaṇḍa) bulunan ve ortak bir faaliyete sahip olan tüm

büyük cemaati] eski zamanların üç mücevherine (triratna) sığındıklarından beri, bu son kelimeye kadar ulaşan sözlerle (bunu) söylüyorlar.’

- (319) [BT-XXV/3851-3852] **üç** **ärdinilärkä** : [umunmaklıg... ‘...zu den [drei] Juwelen (triratna)...’ ‘... yani [üç] mücevhere (triratna) sığınmak...’
- (320) [BT-XXV/3965-3967] *uzatı kişiläriğ ütläp äriğläp ((katıglanturup t(a)vran{ : }jurup **üç**)) ärdinilärkä yökünt[ürälim] ‘äñitdürälim* ‘Indem wir die Menschen stets beraten und ermahnen, sie anspornen und ermutigen, wollen wir sie dazu veranlassen, daß sie sich vor den drei Juwelen (triratna) verbeugen und verneigen.’ ‘İnsanlara daima öğüt vererek, onları teşvik ederek ve cesaretlendirerek, üç mücevherin (triratna) önünde eğilmelerini ve secde etmelerini sağlamak istiyoruz.’
- (321) [BT-XXXVI/F056-F058] *...äng ašnu üç kat **üç ärdinilärkä** inanıp bodi köngül öritip...* ‘(müssen) sie (vor allem zuerst) drei Mal zu den drei Juwelen Zuflucht nehmen, den Bodhi-Sinn erwecken und danach [...]’ ‘...(öncelikle) üç mücevhere üç kez sığınmalı, Bodhi duyusunu uyandırmalı...’
- (322) [AY-VIII/8a:289-293] *birök kim kayu tınl(ı)glar kim sen sözlemiş d(a)r(a)nig.. d(a)r(a)ni üzeki şlokleriğ ağızlarınta tutup ..nomça törüçe **üç erdinike** inanıp...* ‘Hangi canlı, senin dediğin, söylediğin dharanayı ve dharanı içindeki şiirleri ağızından düşürmeksizin öğretiyeye uygun olarak üç mücevhere inanıp...’
- (323) [AY-VIII/15b:631-637] *kaçan birök ol tözünler oğlı bo montag tüške utlıka tegserler.. ol bulmuş kazganmışlarınuñ ülüşi üze ašnu **üç erdinike** tapıg udug ağır ayag kılzun* ‘Bu asiller oğlu ne zaman böyle bir sonuca ulaşırsa o kazanmış oldukları için öncelikle üç mücevhere itaat etsin ve saygı göstersiz.’
- (324) [AY-VIII/15b:638-642] *maña tapıg udug kılmış yıd yıpar hua çeçek aş içğüg satıp anıñ satıgı üze yana **üç erdinig** ayazunlar ağırlazunlar* ‘Bana sundukları yiyeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevhere hürmet etsinler.’
- (325) [AY-VIII/21a:897-900] *...burhan nom bursang kuvrag **üç erdinig** tanuklap çınınca kertüsinçe ötünü teginir men tep tedi.* ‘... Budha öğretiyeye ve cemaat olmak üzere üç cevheri onaylayıp doğrulukla arz ediyorum dedi.’
- (326) [ETŞ/14B:21-24] *tuyunmak-ık tanık-lagu öd-kedegi // Tod-ta yig-i **üç erdinig** umug tudup // Tudcı isdim bodı-lıg yig yorıg öz-e // Tolp yirdinçüg tuyunmak-ta ornadayın.* ‘Nüfus etmeği tanıklama zamanına kadar, her şeyin üstünü olan üç cevheri ümit edinip, daima bodhi’nin üstün hareketi ile bütün dünyayı nüfuz etme içinde yerleştireyim.’

- (327) [ABSv/215-217] *biz tolpa ontın sıyarkı üç [ärdini]lär tüpükkinçä alkinçsiz tükätiñsiz üç ärdini ... kutlarıña küsüşümüz ol* ‘Biz bütün on taraftaki üç mücevher tamamlanıncaya kadar sonsuz üç mücevherin kutsallıklarına isteğimizdir.’
- (328) [AS/110-129] *ymä kutluğ biñ şipkan-lıg küskü yıl biryeg(i)rminç ay bir yañı ağır uluğ busat kün üz-ä . m(ä)n üç ärdini-lär-tä bäk katıg süz-ök kertgünç köñül-lüg upasi böri buk-a . atı kötrülmiş burkan bahşı üz-ä nomlatılmış...* ‘Yine kutlu ping-fare yılı, on birinci ay, ilk büyük oruç gününde, ben, üç mücevhere sağlam ve temiz inançlı gönlü olan upāsaka Böri Buka, adı yüceltilmiş Buda Usta üzerine vaaz edilmiş...’
- (329) [XZ-VI/1415-1418] *öz eldä küyü küzätü y(a)rlikayur,beş köliñnü nomlarıg etä yaratu y(a)rlikamiş tetir,üç ärdiniläriğ* ‘Kendi ülkesinde beş taşıt öğretileri, koruyup üç mücevheri süsleyip bezemiştir.’
- (330) [AY-VI/938-941] *muntağ ayıtduğda ol kişi m(ä)n ärsär üç ärdinikä tapıñguluğ ağır ayağ kılğuluğ äd tavar tiläyür m(ä)n* ‘Ben üç mücevhere hizmet etmek ve saygı göstermek için mal-mülk istiyorum.’
- (331) [AY-VI/941-950] *bo küsüşümin vaişiravane m(a)haraaça qanturzun tep tezün , oğlum çanarşabe bo saviğ äşidsär ötrü t(ä)rkin ävrilip maña kälip , t(ä)ñri qañım çambudivip yertinçütä antağ balıkdaki antağ antağ atl(ı)ğ bir kişi üç ärdinikä tapıg uduğ ağır ayağ kılğuluğ süzök kertgünç köñül öritmiş* ‘Bu isteğimi vaişravaña hükümdar tatmin etsin” dese oğlum Janarşabha bu sözü duysa sonra çabucak dönüp bana gelip “Tanrı babam, jambüdvīpa yeryüzündeki bu şekildeki bir soylu kişi üç mücevhere hizmet (edip) saygı göstermek için temiz inançlı gönlünü yüceltmış.’
- (332) [AY-VI/972-974] *ol ädiğ tavarıg ol kün üzä ök yuñlap üç ärdinikä ağır ayağ tapıg uduğ kılzun* ‘O malı-mülkü o gün de kullanıp üç mücevhere saygı gösterebilirsin hizmet etsin.’
- (333) [BT-XXIX/645] [*bo ärür :]* *taişey-taki üç ärdini :adırtı b[o] ärür:* ‘[Das sind] die drei Juwelen im großen Fahrzeug.’ ‘[Bunlar] büyük araçtaki üç mücevherdir.’
- (334) [BT XXXVII/09497-09498] [] [] *Jüç ärdini []* ‘[...] drei Juwelen [...].’ ‘[...] üç mücevher [...].’
- (335) [BT-XXV/3909-3911] *yänä ymä munçulayu ontun sıyrkı tolpa kök kalık uguşintaki alku kamag üç ärdini-* ‘[Indem wir] ferner auch solchermaßen [in

die Majestät] aller drei Juwelen (triratna) im gesamten ätherelement (ākāśdhātu) der zehn Himmelsrichtungen (unsere) [Hoffnung setzen und (zu ihnen) Zuflucht nehmen, erlehen wir ergebenst Heil...]' '[Ayrıca] on yönün tüm eterik unsurundaki (ākāśdhātu) üç mücevherin (triratna) görkemine umut bağlayarak ve sığınarak, alçakgönüllülükle kurtuluş için yalvarıyoruz...]'

- (336) [BT-XXVI/82:4-13] *[inčip yemä üč är]dinikä kertgünč [köñüllüg : yi]dläk 'R''L[boz] [bay tiräk (?) bi]rlä :nomči bahš[i][lard]a (?) : [no]mlug sav [äšidü täg]inip : inčä sakınčim boltı alp bulguluk [ki]ši [ätöz]in bultum:alpta alp sokuşguluk **üč ärdini** b[i]rlä sokuştum ... = [BT-XXVI/99:1-8] inčip y(e)mä [üč] ärdinikä kertgünč [köñüllü]g upase čuu taş y(e)gän totok nomči bahşılarda nomlug sav e[ši]dü täginip inčä sakınčim boltı alp bulguluk kişi ätözin bultum alpta alp sokuşguluk **üč ärdini** birlä sokuştum... = [HamiZus:590-591] ...alpta alp soquşyuluq **üč ärdni** birlä soquştum(.)* '...Mit den drei Juwelen (triratna), mit denen man nur sehr schwer Zusammentreffen kann, bin ich zusammengetroffen.' '... Karşılaşılması çok zor üç mücevherle (triratna) karşılaştım.'
- (337) [BT-XXIX/638-639] *bo ärür ::sevşeñdäki nom (P) yizinčä barıp kutrulmakı **üč ärdinisi*** 'Das sind die Befreiung und die drei Juwelen, wenn man der Spur der Lehre im kleinen Fahrzeug (=Hīnayāna) folgt. Im großen Fahrzeug (=Mahāyāna) wird das Nicht-Geborenwerden der Weisheit Buddha-Juwel genannt. 'Bunlar küçük araçta (=Hīnayāna) öğretinin izini takip eden kişinin kurtuluşu ve üç mücevherdir.'
- (338) [BT-XXIX/642] *bo] ärür (P) taişeñ içintäki bir yörüglüg bir tözlüg **üč ärdini*** '[Das] sind die drei Juwelen im großen Fahrzeug.' '[Bunlar] büyük araçtaki üç mücevherdir.'
- (339) [BT-VIII/A:275-276] *anñg ädgü-sindä bililür uqulur üçün anñn **üč ärdini** ymä ärür tip* Ferner : ,, Durch seine Gunst erlangt man das Wissen, und dadurch ist er das Triatna.' 'Onun iyiliği sayesinde kişi bilgiye ulaşır ve böylece o Triatna'dır.'
- (340) [BT-XXVI/132:1-3] ***üč ärdini-kä** bāk katag kertgünčlüg čintamani ärdini yüräkindä tutmış süzök köñül-lüg upasanč kutlug kızım kutad oğlum turmış inčä sakınč sakındım* '...die an die drei Juwelen einen festen Glauben und einen stets in ihrem (wie) ein cintāmaṇi-Juwel (seienden) Herzen festgehaltenen reinen Sinn habende Laienschwester Kutlug, meine Tochter Kutad und mein Sohn

Turmiş haben folgende Gedanken gedacht’ ‘üç mücevhere sağlam bir inancı olan ve her zaman kalbinde (tıpkı) bir cintāmaṇi mücevheri (varlığı) gibi tutulan saf bir zihne sahip olan kız kardeşim Kutlug, kızım Kutad ve oğlum Turmiş, aşağıdaki düşünceleri düşündük.’

- (341) [BT-XXVI/139:4] ... **üç ärdini-lig** ädgü-kä üd-kä kolu-ka tuşgurdaçı ... ‘...der Zeit des triratna zusammentreffen, [mögen] die Herren dieses ...’ (ve) triratna'nın iyiliği ve zamanıyla buluşalım ...’
- (342) [COBJI/23b:10] ... *ayayuluy iduq üç ärdini-lärgä* ...
- (343) [BT-II/1062-1064] ... *qamay üç-ärdinilär qutinga-umunup inanip qut qolunu täginürbiz.* = [BT-II/1142-1143] ... *qamay üç ärdinilär qutinga , , umunup inanip qut qolunu täginürbiz.* = [BT-II/1250-1251] ... *qamay üç- ärdini|lär qutinga umunup inanip qut-qolunu täginür biz.* = [BT-II/825-827] ...*qamay üç ärdini|lär qutinqa umunup inanip qut-qolun-u täginür biz* = [BT-II/748-750] ... **üç-ärdini|lär** *qutinqa-umunup inanip qut-qolunu täginür biz* = [BT-II/604-605] ...*qamay üç-ärdini|lär qutinqa-umunup inanip qut qolunu täginür* = [BT-II/526-527] ... *qamay üç-ärdini|lär qutinqa , , umunup inanip qut-qolunu täginür biz* = [BT-II/454-456] ... *qamay üç-ärdini|lä-r qutinqa , , umunup inanip qut qolunu täginürbiz* ‘... 3 Kostbarkeiten im ganzen Äther Element in den 10 Himmelsrichtungen;und wir bitten ergebent um Heil.’ ‘...tüm 3 değerliliğin görkemine umut ve güven duyuyoruz; ve kurtuluş için alçakgönüllülükle dua ediyoruz.’
- (344) [BT-XXV/0268-0271] *yänä böküinki küntä bo nomlug orontakı bir işdaş kamag ulug kuvrag köñüllärintä bo üç ärdinilär nä üçün umunguluk inanguluk ärürlär tep sakınsarlar munı inçä ukmıš k(ä)rg(ä)k.:* ‘...Weshalb muß man denn am heutigen Tag in den Herzen der ganzen großen Gemeinde, die sich am Lehrort (bodhimaṇḍa) befindet und eine gemeinsame Betätigung hat, seine Hoffnung auf diese drei Juwelen (triratna) setzen und zu ihnen Zuflucht nehmen?’, dann muß man es so verstehen.’ ‘...bu günde, öğretilme yerinde (bodhimaṇḍa) bulunan ve ortak bir faaliyeti olan tüm büyük topluluğun kalbinde, kişi umudunu bu üç mücevhere (triratna) bağlamalı ve onlara sığınmalı? O zaman kişi bunu bu şekilde anlamalıdır.’
- (345) [BT-XXV/0469-0471] ...*yertincü [yer] suvug küzätdäci üç ärdinilär kutıña ağır ayagın [biz]* ... ‘...unter würdiger Verehrung vor der Majestät der drei Juwelen (triratna), die die Welt behülten,verneigen und mit dem Scheitel (uns)

verbeugen setzen... ’ ‘...dünyayı koruyan üç mücevherin (triratna) görkemi önünde vakur bir saygıyla eğilerek ve (başımızın) tacıyla eğilerek...’

- (346) [BT-XXV/0479-0481] *ontun sıṅarka [ü]ç ärdinilär :ädgü y(a)rlikančuči köñüllüg küçläri üzä* : ‘Durch die Kräfte der Gesinnung des Wohlwollens (maitrī) und des Mitleids (karuṇā), durch die Kräfte des ursprünglichen Gelöbnisses (pūrvapraṇidhāna), durch die undenkbaren und unsagbaren Kräfte, durch die unbegrenzten und zahlreichen Kräfte der Machtvollkommenheit, durch die die Lebewesen rettenden Kräfte, durch die Kräfte des Hoffnung- und Zufluchtseins für die Lebewesen, durch die Kräfte, die die Lebewesen friedvoll und wohlhalten machen, (sollen) die drei Juwelen (triratna) in den zehn Himmelsgegenden ruhen, alle Lebewesen insgesamt zu erwecken und wachzurütteln.’ ‘... on göksel bölgedeki üç mücevher (triratna) tüm canlı varlıkları birlikte uyandırmaya ve uyandırmaya tenezzül etmelidir.’
- (347) [BT-XXV/1628-1629] [*: yänä ymä munčulayu ontun sıṅarka tolṗ*] [*kalık uguşintakı alku kamag üç ärdinilär kutıṅa*] = [BT-XXV/1794-1795] *yänä ymä munčulayu ontun sıṅarka tolṗ*] *kök kalık uguşintakı a[lku kamag üç ärdinilär kutıṅa]* = [BT-XXV/0711-0712] ... [*ontun sıṅarka tolṗ k]ök kalık uguşintakı [alku kamag üç ärdinilär] kutıṅa* : ‘Und indem wir hoffen und vertrauen und uns verneigen vor der Majestät [aller drei Juwelen] (triratna) im [gesamten] ätherelement (ākāśadhātu) [der zehn Himmelsrichtungen], gelobe ich ergebenst..’ ‘Ve [on yönün] eterik unsurunun (ākāśadhātu) [tamamında] [üç mücevherin] (triratna) görkemini umarak, güvenerek ve boyun eğerek, alçakgönüllülükle ant içerim...’
- (348) [BT-XXV/0882-0885] *yänä y[mä munčulayu ontun sıṅarka tolṗ kök kalık uguşin[takı alku kama]g üç ärdinilär [kutıṅa umunup inanıp :bir ikinti]kä tizimin ç[ökutip] [ayamıznı kavşurup... ‘Und indem [wir] ferner [ebenso] zu der Majestät [aller] drei Juwelen [im] gesamten ätherelement (ākāśadhātu) der [zehn Him]melsrichtungen [unsere Zuflucht nehmen und unsere Hoffnung auf sie setzen, beugen wir mitei]nder...’ ‘Ve dahası, [cennetin on yönünün] tüm eterik unsurundakı (ākāśadhātu) [tüm] üç mücevherin görkemine sığınarak ve umudumuzu ona bağlayarak...’*
- (349) [BT-XXV/0908-0912] ... *küvänč yokay k[ı]lıkıg [... ... titd]ükdä ärtük[dä adın ki]şilärniṅ ätöz[intä adrok adrok ayıg] kılınčlarıg örit[- terin k]uvrag üç ärdinilär ... ‘... den [hochmütigen] Charakter ... aufgeben*

habend und (ihn) hinter sich gelassen habend ... [im] Körper [anderer Me]nschen ... [unterschiedliche böse] Tatem hervorgebracht ... [G]emeinde [] drei [Juwelen] ...’ ‘... [kibirli] karakteri terk etmek ... ve onu geride bırakmak ... [diğer insanların] bedeninde ... [farklı kötü] eylemler üretmek ... [toplum] üç [mücevher] ...’

- (350) [BT-XXV/1376-1378] [ka]l[i]k [uguşintakı alku kamag **üç ärdini]lär kutıña [umunup inanıp kut kolunu] täginürbiz = [BT-XXV/1552-1554] kalı]k [uguş]intakı alku **üç [är]dinilär k[utı]ña : umunup inanıp kut kolunu [tä]gi[nü]rm(ä)n = [BT-XXV/1938-1940] kalık uguşındaki alku [ka]mag **üç ärdinilär kutıña umunup inanıp kut kolunu [tä]ginürbiz ...=[BT-XXV/1999-2000] kalık uguşındaki alku kamag **üç ärdi[nilär] kutıña umunup inanıp kut kol<u>nu täginürbiz: = [BT-XXV/2395-2398] kalık uguşındaki alku kamag **üç ärdinilär kutıña :umunup inanıp kut kolunu täginürbiz = [BT-XXV/2471-2473] kalık uguşındaki alku kamag **üç ärdinilär kutıña : umunup inanıp kut kolunu täginürbiz = = [BT-XXV/2698-2702] kalık uguşintakı alku **üç ärdinilär kutıñ umunup inanıp kut kolunu täginürbiz =[BT-XXV/2778-2781] kalık uguşintakı alku kamag **üç ärdinilär kutıña umunup inanıp kut kolunu täginürbiz = [BT-XXV/3018-3022] kalık uguşintakı alku kamag **üç ärdinilär kutıña umunup inanıp kut kolunu täginürbiz: =[BT-XXV/3100-3102] kalık uguşintakı alku kamag **üç ärdinilär kutıña {;} umunup inanıp kut kolunu täginürbiz: = [BT-XXV/3211-3213] kalık uguşintakı alku kamag **üç ärdinilär kutıña umunup inanıp kut *kolunu täginürbiz = [BT-XXV/3451-3452] [kalık uguşı]ndak[i] alku kamag **üç ärdinilär kutıñ[a] umun[up inanıp kut kolunu täginürbiz: ... = [BT-XXV/3548-3549] kalık uguşintakı alku kamag] **üç ärdinilär kutıña kut kolunu täginürbiz: = [BT-XXV/3620-3623] kalık] uguşintakı alku kamag **üç ärdinilär kutıña {;} umunup inanıp kut kolunu täginürbiz: = [BT-XXV/3695-3698] kalık [uguşintakı] alku kamag **üç ärdini]lär kut]ıña umunup inanıp ku [kolun]u tägi[nürbiz] = [BT-XXV/3814-3817] kalık [uguş]intakı alku kamag **üç ärdinilär kutıña :: :: umunup inanıp kut kolunu täginür- {;} biz = [BT-XXV/3990-3991] [kalık uguşı]ndakı alku <kamag> **üç ärdinilär kutıñ[a] [umunu]p inanıp täginürbiz = [BT-XXV/4070-4072] kal[i]k u[gu]şintakı alku kamag **üç [ärdinilär ku]tıña ::umunup inanıp [kut kolunu] täginürbiz :: = [BT-XXV/4274-4276] kalık uguşındak]ı alku kamag **üç [ärdinilär kutıña umunup inanıp kut kolunu] täginür[biz] = [BT-XXV/0993-0995] k[alı]k ug[uş]intakı**************************************

alk[u kamag üç ärdinilär kutıy umunup inanıp kut] kolunu tägi[nürbiz ‘...wir unsere Hoffnung ebenso in die Majestät] aller [drei Juwelen (triratna) der zehn Himmelsrichtungen im] gesamten ät[he]relement (ākāśadhātu), [nehmen zu ihnen Zuflucht] und erflehen erge[benst] Heil.’ ‘...on yönün tüm [üç mücevherinin (triratna)] görkemine [onlara sığınarak] ve kurtuluş için yalvararak umut bağlarız.’

- (351) [BT-XXV/2619-2620] *[üç ärdinilär kutı]ña [umunup inanıp] kut [k]olunu täginürbiz* ‘[Indem wir] auf [die Majestät der drei Juwelen (triratna)...’ “[Üç mücevherin (triratna) görkemine] odaklanarak...’
- (352) [BT-XXV/2549-2551] *kalık uguşıntakı alku kamag üç ärdinilär kutıña umunup inanıp kut...* ‘Indem wir ferner solchermaßen in die Majestät aller drei Juwelen im gesamten Ätherelement (ākāśadhātu) der zehn Himmelsrichtungen (unsere) Hoffnung setzen und (zu ihnen) Zuflucht nehmen, erflehen...’ ‘Dahası, on göksel yönün tüm eterik unsurundaki (ākāśadhātu) her üç mücevherin görkemine (umudumuzu) yerleştirerek ve (onlara) sığınarak, yalvarıyoruz...’
- (353) [BT-XXV/3940-3941] *...]//Q’sözlämäli[m]/// üç ärdinilär[... ‘... drei Juwelen ...’ ‘... üç mücevher ...’*
- (354) [BT-XXVI/6:1-2] *m(ä)n üç ärdini-lärtä b(ä)k katıg süzök kertgünç köñül-lüg [upasanč] šaraki : [atı kötrül]miş burhan bahşı üzä nomlatılmış ... = [BT-XXVI/111b:1-2] m(ä)n üç ärdini-lär-tä bäk katıg süzök kertgünç köñül-lüg upase böri buk-a: atı kötrülmiş burhan bahşı üzä nomlatılmış = [BT-XIII/20:46-51] mn üç ärdini-lärtä bk qatıy süzük kirtgünç kongül-lüg [upasan]č šaraki [atı kötrül]miş burxan baxşı üzä nomlatılmış = [BT-VII/B:108-112] mn üç ärdini-lär-tä bäk qatıy süzük kirtgünç kongül-lüg upasi böri buq-a adi kötrülmiş burxan baxşı üzä nomlatılmış ‘... ich, der Upasi Böri Buqa mit festem und reinem Glauben an das Triatna, weil ich gehört habe, daß durch das Kapitel,, Der Bodhisattva Ārya Avalokiteśvara zeigt seinen Körper um der Lebewesen willen in allen...’ ‘... ben, Upasi Böri Buqa, Triatna'ya olan sağlam ve saf inancım, adı yüceltilen öğretmen Buddha tarafından vaaz edilen Sūtralar'ın 'Bodhisattva Ārya Avalokiteśvara canlı varlıklar uğruna bedenini her yöne gösterir...’*
- (355) [BT-VII/J:6-9] *... üç ärdini-lär-tä üç qata inay täginip alqu tinl̥y-lar-ning asıy-lıy-i üçün* ‘... passenden Platz setzen und dreimal zu den drei Juwelen (Triatna) mit um aller Lebewesen Nutzen willen . . .’ ‘tüm canlı varlıkların yararı için üç mücevhere (Triatna) üç kez meditasyon yapmalıdır...’

- (356) [BT-XXVI/49:6-10] ... **üç ärdini-lärdä** *süzök kertgünč köñül-lüg upase tärbi inäl upasanč ögrünč t(ä)ñrim birlä bo yetikän sudur nom ärd[i]nig bititü tägintim(i)z* ‘...die wir an die Drei Juwelen glauben, der Laie Tärbi Inäl und die Laiin Ögrünč T(ä)ñrim diese Yetikän sudur-Lehr-Juwel ergebenst abschreiben lassen.’ ‘Üç Mücevhere inanan bizler, meslekten olmayan Tärbi Inäl ve meslekten olmayan Ögrünč T(ä)ñrim, bu Yetikän sudur öğretim mücevherlerini alçakgönüllülükle kopyaladık.’
- (357) [BT-XXVI/50:1-5] ... *m(ä)n üç ärdini-lärtä :b(ä)k katıg süzök kertgünč köñül-lüg upasanč sılıg tegin : alku törlüg ada-larta umug boltaçı : arış arıg bo yetikän sudur ärdinig : agzanıp miñ küün tükäl yakturup : adın-larka ülämiş buyan küüçintä* ‘...ich, die Laienschwester sılıg Tegin, mit starkem, reinem Glauben an das triratna,diese in allen Arten von Bedrängnissen Zuflucht seiende reine Yetikän-Sūtra-Juwel reziert und tausend Exemplare vollkommen drucken lassen und an andere verteilt.’ ‘... ben, rahibe sılıg Tegin, triratna'ya olan güçlü, saf inancımlla, her türlü sıkıntıda bir sığınak olan bu saf Yetikän Sūtra mücevherini okudum ve bin kopyasını mükemmel bir şekilde bastırıp başkalarına dağıttım.’
- (358) [BT-XXVI/63c:2-5] ...*biz üç ärdinilärtä sü[z]ök kertgünč köñül-lüg satva va[ŋ oz] činza šila kinsidu šila bo si-en čün nom[nı] okıyu tägintim{m}iz* ‘... haben wir Satva Va[ŋ Oz], Činza Šila,Kinsidu šila, in reinem Glauben an das triratna dieses Buch Ci en zhuan ergebenst gelesen.’ ‘... biz Satva Va[ŋ Oz], Činza Šila, Kinsidu Šila, triratna'ya saf inançla, bu Ci en zhuan kitabını özveriyle okuduk.’
- (359) [BT-XXVI/107:6-14] *bo beř čöpdik kälyük yavuz üdtä koluta t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhan başın üç ärdinilärtä täriñdä täriñ yltız salmış süzök kertgünč köñül-lüg t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhan tištanti tir[i]g äsän y(a)rlıkar orontaki vişaki maliki-ta ulatı upasa[nč] hatun-lar-nıñ m(a)hanami [i]di(?) -ta ulatı šaki-lıg bäg-niñ kur-unta käzigintä turgal[i] tägimlig bolmış* ‘WD// uguřnuñ ud[u]mbar len[hua]-sı ... ‘T(ä)ñrikän Takın Kız T(ä)ñrim, die in der gekommen schlechten Zeit der Fünf Trübungen an das triratna mit dem Göttergott Buddha an der Spitze den die allertiefste Wurzel bewegten (?) reinen Glauben hat, die wie eine Udumbara Blume die Bokug-Ursprung habende Puñdarīka-Blume des...’ ‘T(ä)ñrikän Takın Kız T(ä)ñrim, Beř Sıkıntının kötü zamanında, başında tanrı Buddha'nın bulunduğu triratna'ya inancı olan, en derin kök hareket eden (?) saf inanç, bir Udumbara çiçeği gibi Bokug kökenli Puñdarīka çiçeğidir...’

- (360) [BT-XXVI/130:1-2] **üč ärdini-lärtä** *süzök kertgünč köñül-lüg upas[e buyančo]g bahşı :bir ärsär burhan-lar-nıñ ädgü –lärin öp saknıp ikinti [är]sär öglüg ‘(Ich), der an das triratna glaubende Laienbruder [Buyančo]g Bahşı, habe erstens an di’e Güte der Buddhas gedacht.’ ‘triratna'ya inanan sıradan kardeş [Buyančo]g Bahşı, ilk olarak Buddhaların iyiliğini düşündü.’*
- (361) [BT-XIII/43:1-4] ...*mn üč ärdini-lärtä :bk qatıy süzük kirtgünč kongül-lüg upasañč siliy tigin : alqu törlüg ada-larta umuy boltaçı : arış arıy bo yitikän sudur ärdiniñg : aýşanıp ming kuin tükäl yaqđurup... ‘... ich, die Laienschwester Siliy Tigin mit starkem, reinem Glauben an das Triratna, dieses in allen Arten von Bedrängnissen Zuflucht seiende reine Yitikän-Sūtra-Juwel rezitiert und tausend Exemplare vollkommen drucken lassen und an andere verteilt...’ ‘... ben, rahibe Silig Tigin, Triratna'ya olan güçlü, saf inancımınla, her türlü sıkıntıda bir sığınak olan bu saf okudum.) Yitikän-Sūtra mücevheri okudu ve bin kopyasını mükemmel bir şekilde bastırıp ve başkalarına dağıttı.’*
- (362) [BT-XXVI/129:37-41] **ayaguluk-ı dok üč ärdini-lär-niñ** *adiştit-inta ögüm kañım örü ulug-larım [üz]äliktsiz nom boşgurmış bahşı-larım ülgülänčsiz özlüg-yaş-[lig yertincü]-tä üstün tužit-ta öz öz t[ilämiş tap]-lar-ınča tugmak-ları bolzun: = [BT-XIII/46:37-41] ayayuluq iduq üč ärdini-lär-ning* *adiştit-inta ögüm qañgim örü uluy-larım [üz]äliktsiz nom boşgurmış baxşı-larım ülgülänčsiz özlüg yaş-[liy yirtincü-] tä üstün tužit-ta öz öz t[ilämiş tap]-lar-ınča tuymaqları bolzun* ‘Durch die magische Kraft des zu verehrenden, heiligen Triratna mögen meine Mutter, mein Vate, meine Hoch-(gestellten), meine die unübertreffliche Lehre lehrenden Gurus in der [Welt] des unermesslichen Lebens, (oder) oben im Tuşita ihren jeweiligen [gewünschten Wünschen] gemäß wiedergeboren werden!’ ‘Tapınılacak kutsal Triratna'nın sihirli gücüyle, annem, babam, yüksek (mevkidekiler), aşılmaz öğretiyi öğreten gurularım, kendi [arzularına] göre Tuşita'da, ölçülemez yaşamın [dünyasında] yeniden doğsunlar!’
- (363) [BT-XXV/0497-0500] *[yän]ä ymä bökünki küntä ap ymä üč ärdinilär[n]iñ atın äşidtäçilär ap äşidmätäçilär ymä bügü biliglig burhanlarınñ küü kälilig kücläri üzä ol kamag tnl(i)glar yumkı barça... ‘Indem ferner am heutigen Tage sowohl diejenigen, die den Namen der drei Juwelen (triratna) hören, als auch diejenigen, welche (ihn) nicht hören, (also) jene ganzen Lebewesen insgesamt, durch die abhijiñā-Kräfte der zauberkundigen Buddhas freikommen...’ ‘Ayrıca, bu günde hem üç mücevherin (triratna) adını duyanlar hem de duymayanlar, bir bütün*

olarak tüm canlı varlıklar, büyüdü buddhaların abhijiñā güçleri tarafından özgür bırakılacak...’

- (364) [BT-XXV/1577-1581] ...**üç ärd]inilärniñ** [küü] ädrämlig kücläri üzä : ol tört tugumlartakı altı yollardakı üç üdki öçlüg käckliğlärnin ymä kšanti [kı]lguluk kalınčları ketzüün tarıkzun: ‘[Ergebenst erlehe] i[ch Heil :] Durch die [Zau]berkräfte der [drei Juwe]len (triratna) sollen die zu beich[te]nden Sünden auch der Haßerfüllten in jenen vier Geburtsbereichen (caturyoni), sechs Wegen (şđgati) und drei Zeiten vergehen und schwinden.’ ‘Üç mücevherin (triratna) güçleri sayesinde, günahları itiraf edilecek olanların günahları bu dört doğum küresinde (caturyoni), altı yolda (đgati) ve üç zamanda geçecek ve yok olacaktır.’
- (365) [BT-XXV/1672-1676] ...uzatı munı tög tavčo nomlug oronug turgurup :üküş talim tapıg uđug kılıp :alku kamag tınl(ı)glarka ulug asıg tusu kılıp uzatu **üç ärdinilärniñ** ädgü ögli y(a)rlıkančuçı köñül üzä tutmak içgärmäklärin teginip t... ‘...in der Wohnstatt der Edlen und Heiligen wiedergeboren werden, stets ein bodhimañda wie dieses (hier) errichten, vielfältige Verehrung vollziehen, ellen Lebewesen großen Nutzen bereiten, (sie) stets mit dem Wohlwollen (maitrī) und dem Mitleid (karuṇā) der drei Juwelen (triratna) umfassen und an uns ziehen ...’ ‘Her zaman bunun gibi bir bodhimañda kurarak, çok yönlü ibadet ederek, tüm canlı varlıklara büyük fayda sunarak, her zaman üç mücevherin (triratna) iyilikseverliği (maitrī) ve şefkatiyle (karuṇā) onları kucaklayarak ve çekerek...’
- (366) [BT-XXV/1700-1702] bo munı tıdıgsız ädgükä [tägmäk]im barça ontun sıyrkı **üç ärdinilärniñ** ök čog[lug] yalınlıg kücläri üçün : amtı biz öñin öñ[in bir uçlug] ‘Dadurch daß ich diesen unbeschränkten Vorzug [erlangt habe], und wegen der majestätischen Kräfte der drei Juwelen (triratna) in allen zehn Himmelsrichtungen, wollen wir jetzt jeder für sich [Bmit einem auf einen Punkt gerichteten Geist] ...’ ‘Bu sınırsız avantaja erişmiş olmam ve on yöndeki üç mücevherin (triratna) görkemli güçleri nedeniyle, şimdi her birimiz onu ayrı ayrı [tek bir noktaya odaklanmış tek bir zihinle] alalım...’
- (367) [UigTot/1027-1028] ikinti baxşı baş-ın **üç ärdini-lär-kä** mandal ančulayu-luq ol mandal yangı uçiqdi ‘Zweitesn muß man dem Triratna mit dem Guru an der Spitze Mañdalas als Verehrung darbringen. Das Mañdala-Ritual ist vollendet.’ ‘İkinci olarak, kişi başında Guru'nun bulunduğu Triratna'ya ibadet olarak Mañdalalar sunmalıdır. Mañdala ritüeli tamamlanmıştır.’

- (368) [UigTot/1312-1313] *anða basa baxšī bašin üč ‘ärdini-lär-kä inanip...* ‘Danach muß man mit dem Guru an der Spitze das Triratna verehren...’ ‘Bundan sonra, guru baştayken, kişi triratna'ya ibadet etmeli...’
- (369) [BT-XIII/46:2-4] *ariš ariy ädgü nom-qa šazın-qa tušuş-miš-im yooq-luy asiγ-liy bolzun tip yig üstünki ayaγuluq üč ärdini-lär-kä inānip...* ‘Daß mein Zusammentreffen mit der reinen, guten Lehre und Disziplin nützlich sein möge, glaube ich an das allerhöchste zu verehrende Triratna...’ ‘Saf, iyi öğreti ve disiplinle buluşmanın faydalı olabilmesi için, tapınılacak en yüksek Triratna'ya inanıyorum...’
- (370) [BT-XXV/0185] [**üč ärdinilärig**] *k[ü]yü küzätü ...* ‘[die drei Juwelen (triratna)] bewachend ...’ ‘[üç mücevheri (triratna) korumak] ...’
- (371) [BT-XXV/3917-3919] ... *tilin uzatı [üč ärdinilä]rig ermälīm [ayıγ]lamalım* ‘Die Buddha[schaft erlangt] haben,wollen wir mit der Zunge [die drei Juwel]en (triratna) niemals lästern und (auch) nicht [schlecht]machen.’ Dilimizle asla küfretmeyeceğiz ve üç mücevheri (triratna) (de) kötülemeyeceğiz.’
- (372) [BT-XXVI/124:1-5] *y(e)mä üč ärdini-kä süzülmiş kert[günč] köñüll-lüg kutrul[m]a[k] tö[züg] čintamani ärdini-niñ kögüzlüg kovukı [iç]intä kızläyü tutdaçı upase alp bars upasanč kökäč birlä ätöz ärtimligin äd tavar artaguluk[in bilip] ukup ärtimlig ätöz üzä artamagul[u]k buyan ädgü kılınč :yıg[alım] tep ädgü köñül öritip...* ‘Nun haben wir, der Laienbruder Alp Bars und die Laienschwester Kökäč, die den reinen Glauben an das triratna haben und das Erlösung-Wesen (?) in der Brust-Leerheit des cintāmaṇi-Juwels verborgen halten, die Vergänglichkeit des Körpers und die Verderblichkeit von Hab und Gut [erkannt] und verstanden...’ ‘Şimdi biz, triratna'ya saf inancı olan ve kurtuluşu cintāmaṇi mücevherinin göğüs boşluğunda (?) saklı tutan, meslekten olmayan erkek kardeş Alp Bars ve meslekten olmayan kız kardeş Kökäč, bedenin geçiciliğini ve sahip olmanın fani olduğunu [idrak ettik] ve anladık.’
- (373) [BT-XXVI/82:4-13] *[inčip yemä üč är]dinikä kertgünč [köñüllüg : yi]dläk ‘R’L[boz] [bay tiräk (?) bi]rlä :nomči bahš[i][lard]a (?) : [no]mlug sav [äšidü täg]inip : inčä sakınčım boltı alp bulguluk [ki]ši [ätöz]in bultum:alpta alp sokuşguluk üč ärdini b[i]rlä sokuştum ...* ‘[Nun aber] hatte ich, die [Yi]dläk, [mit] gläubigem [Herzen] an das [trira]tna, [zusam]men mit [Boz Bay Tiräk (?)], als ich [von] den Predigern und Meiste[rn] die [dha]rma-Worte [Bgehört] hatte, folgenden Gedanken...’ Ben, [trira]tna'ya [gönülden] inanan [Yi]dläk, [gri lord

Tiräk (?)] vaizlerin ve Meiste[rlerin] [dha]rma sözlerini [duyduğumda], şu düşünceye kapıldım...’

- (374) [BT-XXVI/132:1-3] **üç ärdini-kä** *bäk katag kertgünčlüg čintamani ärdini yüräkindä tutmış süzök köñül-lüg upasanč kutlug kızım kutad oğlum turmış inčä sakınč sakındım* ‘(Ich), die an die drei Juwelen einen festen Glauben und einen stets in ihrem (wie) ein cintāmaṇi-Juwel (seienden) Herzen festgehaltenen reinen Sinn habende Laienschwester Kutlug, meine Tochter Kutad und mein Sohn Turmiş haben folgende Gedanken gedacht.’ ‘(Ben), üç mücevhere sağlam bir inancı olan ve her zaman kalbinde (tıpkı) bir cintāmaṇi mücevheri (varlığı) gibi tutulan saf bir zihne sahip olan kız kardeşim Kutlug, kızım Kutad ve oğlum Turmiş, aşağıdaki düşünceleri düşündük.’
- (375) [BT-XXVI/16:4-7] *m(ä)n üç ärdinikä b(ä)k katug s[üz]ök kertgünč köñül-lüg upase alp ulug tarhan yaña upasanč kutlug üzük t(ä)ñrim oğlum adıg birlä yänä y(e)mä nomčı bilgä-lärdä inča äši-dt(i)m(i)z* ‘Ich, der Laie mit festem, r[eine]m Glauben an das Dreijuwel (=skt. Triratna) Alp Ulug Tarhan Yaña, die Laiin Kutlug Üzük T(ä)ñrim und mein Sohn Adıg, wir haben weiter nun von den Prediger-Weisen vernommen.’ ‘Ben, Üç Mücevher (=skt. Triratna) Alp Ulug Tarhan Yaña'ya, Kutlug Üzük T(ä)ñrim'e ve oğlum Adıg'a sağlam, r[a]m inancı olan meslekten olmayan kişi, şimdi vaiz-bilgelerden daha fazlasını duyduk.’
- (376) [BT-XXVI/72:1-5] **ü[ç] ärdini-kä** *akinčs[ız] köñüllüg upase inal T'[upasanč(?)] t(ä)ñrim birlä ätöz (P) [ärtimligin äd tavar] män(ü)süzün čingarü (P) [bo nom] bitig bititü (P) [täğintim* ‘Der Laienbrude Inal T’ ... mit unerschütterlichem ... Sinn an das triratna und [die Laienschwester?] ... T(ä)ñrim haben [die Vergänglichkeit des] Körpers und die Vergänglichkeit [von Hab und Gut] wahrhaftig bedenked ... ’ ‘Inal T’ ... sarsılmaz bir ... triratna duygusuyla ve ... T(ä)ñrim [bedenin] geçiciliğini ve [sahip olunanların] geçiciliğini gerçekten düşünmüş ...’
- (377) [BT-XXVI/82:4-8] [*inčip yemä üç är]dinikä kertgünč [köñüllüg : yi]dläk ‘R’L[boz] [bay tiräk (?) bi]rlä :nomčı bahš[i][lard]a (?) : [no]mlug sav [äšidü täg]inip...* ‘[Nun aber] hatte ich, die [Yi]dläk, [mit] gläubigem [Herzen] an das [trira]tna, [zusam]men mit [Boz Bay Tiräk (?)], als ich [von] den Predigern und Meiste[rn] die [dha]rma-Worte [Bgehört] hatte, folgenden Gedanken ...’ ‘Ben, [trira]tna'ya [gönülden] inanan [Yi]dläk, [gri lord Tiräk (?)] vaizlerin ve ustaların [dha]rma sözlerini [duyduğumda], şu düşünceye kapıldım...’

- (378) [BT-XXVI/100:4-8] ... *m(ä)n üç ärd(i)nikä kertgünč könjüllüg upase [čuu] taš y(e)gän totok [kisim] tözün birlä ken kältäci maitri burhan- (P) bázädim(i)z...*
 ‘... ich, der an das triratna Glauben habende Laienbruder, [čuu] Taš Y(e)gän Totok, und [meine Frau], Tözün mit dem später kommenden Budhha Maitreya zusammentreffen...’ ‘... ben, triratna'ya inanan sıradan kardeş, [Taš Y(e)gän Totok ve [eşim] Tözün daha sonra gelecek olan Budha Maitreya ile buluştular...’
- (379) [BT-XXVI/122:3-5] *m(ä)n üç ärdini-kä b(ä)k katıg süzök kertgünč könjül(l)üg upasanč üträt burhan-larıg öp sakınıp bo biziñ ätözümüz ärtimlig ärmış kazganmış äd t(a)var kaltaçı ärmış tep bilip ukup :artamaksız buzulmaksız äd tavar buyan ädgü kılınč-ta adın yok tep :anın bo alku ayıg kılınč-larıg arıtdaçı kšnti nom ärdinig bititü tägindim :* ‘... habe ich, die an die drei Juwelen einen festen, reinen Glauben hegende Laienschwester Üträt, eingedenk der (Lehren der) Buddhas erkannt und verstanden, daß dieser unser Laib vergänglich und das erlangte Hab und Gut zurückbleibend ist; daß es an nicht-vergänglichem und unzerstörbarem Hab und Gut nichts anderes als die Puñya-Tat gibt.’ ‘Ben, üç mücevhare sağlam ve saf bir inancı olan rahibe Üträt, Buddhaların (öğretilerini) aklımda tutarak, bu bedenimizin geçici, edinilen mal ve mülklerin ise kalıcı olduğunu; bozulmayan ve yok edilemeyen mal ve mülkler için puñya eyleminden başka bir şey olmadığını fark ettim ve anladım.’
- (380) [BT-XXVI/123:1-2] *ot kutlug beçin yıl biry(e)g(i)rminč ay beş otuz-ka biz üç ärdinikä akıg-sız b(ä)k katıg süzök kertgünč könjül üzä ärk bulmış višaki-ka ogšati...* ‘Am 25. Des 11. Monats, im Jahr des Affen und des Elements Feuer,haben wir, der durch den unverrückbar reinen Glauben an das triratna Macht erlangt habende und Višākha gleichende Laienbrude Altmışak und die Laienschwester Körklä ... ’ ‘... ateş elementi yılında. 11. ayın 25'inde, maymun ve ateş elementi yılında, biz, meslekten olmayan erkek kardeş Altmışak ve meslekten olmayan kız kardeş Körklä, kızım Adut ve oğlum Kutlug Arslan, triratna'ya değişmez saf inançla güce erişmiş ... !’
- (381) [BT-XXVI/140:1-2] /// *üç ärdini-kä kertgünč könjül(l)üg upasanč körksüz bo bir kün kšanti nom bititü tægint(i)m* ‘Ich, die Laienschwester Körksüz mit dem Glauben an das triratna, habe ergebenst dieses ein Juan [umfassende] Kšanti nom abschreiben lassen...’ ‘Ben, triratna'ya inanan rahibe Körksüz, merhum Kiñtu Ačari'nin ruhu için alçakgönüllülükle bu Juan Kšanti nom'u yazdırdım.’

- (382) [BT-XXVI/152:1-2] [**üç ärdini-kä** akıgsı]z b(ä)k katıg süzök kertg[ünč köñüllüg upase] [äd]gü-lärin öp sakınıp... ‘... Gl[auben an das triratna haben], haben an die [Vorzüge] des (?) ... gedacht und ... ergebenst...’ ‘... [triratna'ya kusursuz ve değişmez saflıkta inanan] ... (?) ...'in [erdemlerini] düşündü...’
- (383) [BT-XXXIII/017] **üküş tngrim üç ärdinikä tapıYçi tınlYlar az yäkkä içgäkkä qamqa tapıYçi tınlYlar üküš tngrim ymä** ‘Beings who honour the Three Jewels are few, beings who honour demons, vampires, and sorcerers are many, may Lord.k .’ ‘Üç Mücevheri onurlandıran varlıklar azdır, iblisleri, vampirleri ve büyücüleri onurlandıran varlıklar ise çoktur.’
- (384) [BT-XXXIII/021n] **üç ärdinikä tapınıp** ‘honour the Three Jewels.’ ‘Üç Mücevher'i onurlandırın.’
- (385) [BT-XXVI/124:1-3] y(e)mä **üç ärdini-kä** süzülmiš kert[günč] köñüll-lüg kutrul[m]a[k] tö[züg] čintamani ärdini-niñ kögüzlüg kovukı [ič]intä kızläyü tutdaçı upase alp bars upasanč kökäč birlä ätöz ärtimligin äd tavar artaguluk[in bilip] ... ‘Nun haben wir, der Laienbruder Alp Bars und die Laienschwester Kökäč, die den reinen Glauben an das triratna haben und das Erlösung-Wesen (?) in der Brust-Leerheit des cintāmaṇi-Juwels verborgen halten, die Vergänglichkeit des Körpers und die Verderblichkeit von Hab und Gut [erkannt]...’ ‘Şimdi biz, triratna'ya saf inancı olan ve kurtuluşu cintāmaṇi mücevherinin göğüs boşluğunda (?) saklı tutan, meslekten olmayan erkek kardeş Alp Bars ve meslekten olmayan kız kardeş Kökäč, bedeninin geçiciliğini ve sahip olmanın fani olduğunu [idrak ettik] ve anladık.’
- (386) [BT-XXXVII/03601-03605] **üç ärdinikä** agınčsız süzök kertgünč] köñüllüg upase Inal te[gi]n :kunčuyumuz arı[g] t(ä)ñrim birlä ätöz (P) [ärtimli]gin [] mänjüsüzin čıngaru (P) [sakınıp. ‘Der Laienbruder, Inal Te[gi]n, und unsere Prinzessin, Arı[g] T(ä)ñrim, die einen unerschütterlichen Glauben an die drei Juwelen (Skt. Triratna) haben, [haben] die [Hinfälligkeit] und Vergänglichkeit des Körpers genau [erwogen] und [dieses dharma]-Buch [ergebenst] abschreiben lassen.’ ‘Üç mücevhere sarsılmaz bir inanca sahip olan meslekten olmayan kardeşimiz İnal Te[gi]n ve prensesimiz Arı[g] T(ä)ñrim, bedeninin [yıpranmışlığını] ve geçiciliğini [dikkatle] değerlendirdiler.’
- (387) [BT-XXXVII/08578-8582] ötrü p[riyan[kar]e tegin üküš ažunlarta [bärü **üç**] [är]d[i]nikä ağır ayag kılı ‘[] bar üçün : anta ok oro[nıntın] kudi enti ‘Da

der Prinz P[riyañkar]a [seit] vielen Existenzen den [drei Ju]w[e]len (Skt. Triratna) tiefe Verehrung entgegengebracht hatte, [...] und weil [...] vorhanden war stieg er eben da [von seinem] Plat[z] herab.’ ‘Prens P[riyañkar]a [birçok varoluş için] [üç mücevhere (Skt. Triratna) derin saygı gösterdiğinden, [...] ve [...] orada bulunduğundan, tam o sırada [yerinden] indi.’

- (388) [DKPAM/1993-1994] *nom [bu]rsang quvray üç [ärdini-kä] tätrü ävriš qilmışim bar ärsär = [BT XXXVII:11391-11392] nom bursañ kuvra üç [ärdin]ikä tätrü ävriš kalmışim bar ärsär...* ‘Wenn ich [Buddha], dharma [sa]mgha, (also) den drei [Juwel]e[n] (Skt. Triratna) gegenüber ein unrechtes Verhalten gezeigt haben sollte...’ ‘Eğer ben [Buddha], dharma [sa]mgha, (yani) üç [mücevhere] (Skt. Triratna) karşı yanlış bir davranış sergilemişsem ...’
- (389) [BT-XIII/12:58-62] *üç ärdini-kä inanip ökünč kongül turçurup öz qonuqumuz titräyü ögümüzkä yangılmış yazuqumuzni ötgürü topulu körälim* ‘Auf die drei Juwelen vertrauend, Reue-Sinn entstehen lassend, wollen wir unter Zittern unseres Inneren (?) unsere Mütter begangenen Sünden durchdringend erschauen!’ ‘Üç mücevhere güvenerek, tövbe duygusu uyanarak, iç varlığımızın titremesiyle (?), annelerimizin işlediği günahların delip geçtiğini görelim!’
- (390) [BT-XXVI/49:4-10] *kutlug koyn y[ı]l törtü[nč] ay beş y(e)g(i)rmi ağır ulug poşad baçag kün üzä biz üç ärdini-lärdä süzök kertgünč köñül-lüg upase tärbı bo yetikän sudur nom ärd[i]nig bititü tägintim(i)z* ‘Gesegnetes Schaf-Jahr, vierter Monat am Fünfzehnten, dem sehr groben Fasten-Tag, haben wir, die wir an die Drei Juwelen glauben, der Laie Tärbi İnal und die Laiin Ögrünč T(ä)ñrim dieses Yetikän sudur-Lehr-Juwel ergebenst abschreiben lassen.’ ‘Mübarek Koyun Yılı, dördüncü ayın on beşinde, çok kaba oruç günü, Üç Mücevhere inanan bizler, meslekten olmayan Tärbi İnal ve meslekten olmayan Ögrünč T(ä)ñrim, bu Yetikän sudur öğretim mücevherini özveriyle kopyaladık.’
- (391) [BT-XX/0010-0011] [] *üç ärdin[i] ulagın üz [-ül]gäli käsıdgäli idmatın* ‘[Unaufgefordert gingen sie unter die Menschen, machten sie zu ihren Freunden und brachten ihnen den Frieden. Die drei Kleinodien führten sie zur höchsten Blüten und] ließen nicht zu, daß ihre Überlieferung abgebrochen und abgeschnitten wurde.’ ‘[Üç mücevher onları en yüksek çiçeklere götürdü ve] geleneklerinin bozulmasına ve kesilmesine izin vermedi.’

- (392) [BT-XXIX/132-133] *bultı ulatı y(a)ruk t(ä)ñri/[] anta basa üç (P) [ärdini]* ‘Und die glänzenden Götter ... danach ... drei [Juwelen] ...’ ‘Ve parlayan tanrılar... ondan sonra... üç [mücevher]...’
- (393) [HT-VIII/264a15] **üç ärdi[ni]** *die Drei Juwelen VII 581 ‘üç mücevher’*
- (394) [M/50:1-10] *takı yime kalmış buyruklar yime öküş ajunlarda üç erdni ögüg kangıg tapınmış tıdunmış üçün burkan körkin itip vrhar yirin sipirmiş üçün nom işidip nom bitig bitimiş üçün ton etük aş içgü buşı birmiş üçün .. çikin etüzlüg ulug (tegi)mliġ arhantlar bolurlar ..* ‘Ve yine diġer kumandanlar da bir çok âlemlerde üç cevher ve anaya babaya hürmet ettikleri için, burkan heykelleri yapıp manastırı süpürdükleri için, vaazı dinleyip dinî eserleri yazdığı için, elbise, ayakkabı ve yiyecek içecek (gibi) sadaka verdiği için ... ibrişim vücutlu, büyük nasipli velî olurlar.’

3.1.1.1.44. yeti / yiti erdini (30)

Derlemde *yeti / yiti erdini* ifadesi 30 yerde geçmekte olup, beş yerde *urup*, beş yerde {+in}, dört yerde {+lig}, iki yerde {+lAr}, iki yerde {+niñ}, iki yerde {+lArIn}, bir yerde {+lArI}, bir yerde {+lArIġ}, bir yerde {+Xg}, diġer yerlerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (395) [AY-IV/2771-2776] ... *tapguluk yeti ärdinin etiġliġ alñun kumin töltäġliġ säkiz törlüg adrokka tükällig noş tatıġliġ süzök suvin top tolu utpal küümüğ punđarikta ulatı lenhua çäçäklärin yaratıġliġ ...* ‘tapılacak yedi mücevher ile süslü, altın kum döşekli,sekiz türlü farklı tatlı temiz suyu, çeşitli pek çok utpala, kumuda, puñdarıkadan başka lotus çiçekleri ile bezenmiş...’
- (396) [BT-XXXVII/00487] *hanlar yeti ärdini* ‘Und ihre sieben Juwelen (Skt. Ratna) [...]’ ‘... onların yedi mücevheri (Skt. Ratna) [...]’
- (397) [AY-III/161:10-11] ...*yirtinçü-de tolu yiti ertini urup kirtü-din kelmiş-ke...* ‘...dünyada bütünüyle yedi mücevher(Saptaratna) yerleştirep gerçeklikten gelmişse...’
- (398) [AY-III/161:14-16] *munung buyan-ı aşnukı yirtinçü-de tolu yiti ertini urup buşı birmiş buyan-ta utar yigedür ne üçün tip'tiser aşnukı buyan erser tavar buşı titir ..* ‘ bunun iyiliġi önceki dünyada bütünüyle yedi mücevher (Saptaratna) koymuş...’

- (399) [BT-XXVIII/C406-C408] *üç ming ulug ming yertinčü yer suvda : yeti ärdini urup ...* = [BT-I/D:164-166] *üç miñ uluy miñ yirtünčü yir suvda : yiti ärdini urup ...* = [AY-III/161:20-22] *kavşiki-y-a üç ming ulug ming yirtinčü-de tolu yiti ertini urup...* ‘Ey Kausika, üç bin ulu bin dünyada, bütünüyle yedi mücevher (Saptaratna) koyup...’
- (400) [AY-VII/3b:120-122] *birök kim kayu tnl(t)glar on asanki kalp sanınca üç miñ yertinçülerte tolu yeti erdini urup ...* ‘Öyle ki hangi canlı sayısız devirlerce çok çok dünyalarda bulunan yedi mücevheri toplayıp...’
- (401) [BT-XXVIII/D094-D095] *... nā kim kayu[kişi üç] ming ulug ming yertinčüdä tolu yeti ärdini urup buşı bersär...* ‘... If any [person] gives seven jewels to fill the [three] thousand Great thousand World ...’ ‘Eğer herhangi bir [kişi] sadaka olarak [üç] bin Büyük bin Dünyayı doldurmak için yedi mücevher verirse...’
- (402) [BT-XXVI/16:7-8] *kim kayu tnl(t)g yeti ärdini yaratıglıg kop i[Jilkä tčkällig [iki kırk] v(i)rhar etsär...* ‘Wenn ein Lebewesen Klöster (=vhāra), ausgestattet mit den sieben Juwelen ...’ ‘Eğer yaşayan bir varlık yedi mücevherle donatılmış manastırlar (=vhāra) inşa ederse...’
- (403) [BT-XXVI/17:34-37] *...ol użik sanınca iki kırk yeti ärdinilig v(i)rhar etmiş buyanda bo bir şlok nom ärdinig bitit[mäk] buyan ädgü kılınč utar yegädür [nā]* ‘...so übertrifft dieses Puṇya die gute Tat, des Schreibens dieses (aus nur) einem śloka (bestehenden) Sūtra-Juwels das Puṇya des Errichtens von 32, die wie bei der Zahl dieser Silben ist, mit den sieben Juwelen ausgestatteten vihāras.’ ‘bu puṇya iyi eylemi aşar, (sadece) bir ślokadan oluşan bu Sūtra-mücevherini yazmak, yedi mücevher vihāra ile donatılmış bu hecelerın sayısını gibi olan 32'yi dikme puṇyasını aşar.’
- (404) [BT-XXVI/39a:70-73] *kut-ın buyan-ın kolulap koğuru ülgülägülüksüz koşar koşar buyan-lıg yeti ärdini-lig kut tag-da :kutlug kıv-lıg v(a)çirasan v(a)çir-lıg örgün-nün kuğulu mantılu turur kop kamag-nıñ at-ı maṅgal-ı bolmiş* ‘(Der Buddha), dessen Verdienste meditierend gänzlich nicht zu ermessen sind, der auf dem glücklichen Vajra-Thron auf dem glücklichen Berg der sieben Juwelen mit den je ein Paar(?) Verdiensten sitzt...’ ‘(Buda), meditasyon yapan, faziletleri tamamen paha biçilemez olan, yedi mücevherin uğurlu dağındaki uğurlu vajra tahtında oturan, her biri bir çift (?) fazilete sahip olan...’
- (405) [BT-XXVIII/B482-B483] *[subuti kim kayu kişi ülgüsüz sansız asanke ko]lusının yertinčülärdä tolu [yeti ärdinilär urup... = [BT-XXVIII/D134-D135] [su]buti*

kim kayu kiş[i] [ül]g[ü]süz sansız asanke kolusunun yertinçü[lär]dä tolu yeti ärdinilär urup... ‘Subhüti, if any person during countless, innumerable asamkhyeya periods fills the World with seven jewels...’ ‘Subhüti, eğer herhangi bir kişi sayısız, sayısız asamkhyeya dönemleri boyunca Dünyayı yedi mücevherle doldurur...’

- (406) [BT-XXXVI/A231-A233] *ming ulug ming [yertinçü] uguşın yeti ärdinilär [üz]ä tolgurup buşi bermiş bolgaylar* ‘[... ..] sie werden (dadurch) den Trichiliokosmos mit den sieben Kostbarkeiten gefüllt und als Almosen gegeben haben.’ ‘(böylece) trikilyosm'u yedi değerli şeyle doldurmuş ve onları sadaka olarak vermiş olacaklar.’
- (407) [BT-XXXVI/A249-A250] *bo ançulayu kälmişlärkä yeti ärdinilär üzä tapınsar udunsar...* ‘[...] Wenn man diese Tathāgatas mit sieben Kostbarkeiten anbetet und (kultisch) bedient.’ ‘Eğer kişi bu Tathāgatalara yedi değerli şeyle ibadet eder...’
- (408) [BT-XXVIII/C499-506] *...yeti ärdiniläriḡ ‘wy[] bermäk titmäktä yorisar / [] bilgäli boltukgay altı ärkliḡ [] yıgmakıḡ : artukrak [] ketip küsüşlüḡ k/ [] yanturu yana kâmişḡü ol [] kaçan birök yokadtursar p[katıḡ-]lanmak...* ‘The seven jewels [...] / If one lives in giving and throwing away [...] it will be possible to know [...] the collection [...] six powerful [...].’ ‘Yedi mücevher [...] Eğer kişi vererek ve atarak yaşarsa [...] [...] altı güçlü [...] koleksiyonu [...] bilmek mümkün olacaktır.’
- (409) [AY-X/882-885] *...ät'özümin [tit]miş süñök yeti ärdinin eḡliḡ [örit]miş bo aşḡup , ärtmäkiñä ülgü [süz sansız]üküş üç kolu = [AY X/Ç:643:16-20] ... etüzümin tutmuş süngüküḡ yiti erdinin itigliḡ (örit)miş bu estup ertmekinge ülgüsüz sansız öküş öd kolu.* ‘... vücudumu tutmuş kemiği yedi mücevharatla süslenmiş yükselmiş bu Stupanın geçtiğine sayısız çok zaman oldu.’
- (410) [AY-IV/2767-2771] *asankevibagabumi atl(i)ḡ asankelarıḡ bölüp ärtürmäk oronluḡ altınç orontakı bodis(a)t(a)vlarka törtđin yınak täḡirmiläyü lankanlıḡ tapguluk yeti ärdinin eḡliḡ...* ‘Asamkhyeyavibhāgabhūmi adlı asmkhyeyaları bölüp ulaştırmak yerli altıncı yerdeki Bodhisattvalara dört tarafa yuvarlak havuz, tapılacak yedi mücevher ile süslü...’
- (411) [AY-V/0589-0591] *... yiti erdinin itigliḡ : ed {ta} tavarlar eḡsüksüz keldeçike kolḡalı :* ‘...Yedi hazine ile süslü mal mülkleri istemek için geleceklere (onları) istedikleri doğrultusunda bağışladım.’

- (412) [MahU/2139-2140] **yeti ärdinin** ... *v(i)rhar* ‘Yedi mücevherini Manastır.’
- (413) [AY-X/848-851] *kamag kişilär kuvragı, ayap [ag]ırlap bir yanlıg , astup etti[lär] kamagun , yeti ärdiniğ etiğlig [ol] şarırıg bäklädi* ‘Bütün insanlar topluluğu aynı şekilde saygı göstererek hepsi birlikte yedi mücevherat ile süslenmiş bir sandık (stupa) yaptılar.’
- (414) [AY-V/0960-0964] *altun kümüş vayduri sıparır ulatı yiti erdinilerin adruk adruk öñi öñi esriñü ed tavarların tolu ulug ulug agılıklar körkitser* ‘altın, gümüş, beril, kristal ve ayrıca yedi mücevheratlı türlü türlü, farklı farklı, alaca hayvanlar ile dolu çok çok hazinelikler gösterse...’
- (415) [ETŞ/20B/33-44] **yiti erdinilig** *bir sıruk // Yir-ig kötürü turu-ın // Yintem sekiz kır-lar-ı. // Yitiñsiz körkle bolmuş-ın. // Sekiz yüüz-inte yüz-er öngi // Seviglig erdini munçuk-lar // Setireksiz tıya-lıg bakdı-lıg // Seça tanglancı idigler. // Birer erdini munçuk-tın // Bir-inte minger yaruk-lar // Birtem uz körü kanıñsız // Birkerü yaltrıyu öner-ler.* ‘Yedi cevherli bir direğin yeri üzerinde tuttuğunu, bütün sekiz yüzünün de erişilmeyecek derecede güzel olduğunu; her sekiz yüzünün de yüzer türlü güzel, kıymetli taş ve boncuklar, seyrek olmayan tıya ve bakdi’dan ibaret seçkin, nadir süsler; her bir taş ve boncuktan, her birinden bin türlü ışıklar, birden iyice bakıp doyamayacak şekilde, bir arada parıldayıp çıkarlar.’
- (416) [ETŞ/20D/92-99] **yiti erdinin idiglig** *// Yir yüüz-inte seviglig // Yime linhu-a-lıg orunug // Yana linhu-a-lıg orun-nung // Yapırgak-ları-ning idigin // Yava e(r)dinilig smır-ın // Yaltrıyu öner yaruk-ın* ‘Yedi cevher ile süslü, yer yüzünde güzel ve bir de lotüsün bulunduğu yeri, Yinçürü kolulayu sakıngu ol tazimle eğilip, kollayarak, düşünmelidir. Yine lotüs çiçeğinin bulunduğu yerin, yapraklarının biçimini, yava e(r)dinilig semir’in parıldayarak çıkan ışığını.’
- (417) [ETŞ/20E:128-135] *alku erdini-lerin idiglig // Amrancıg köl yuul-lar içinte // Aştangik obit suv-ları // Amrılıp tolu turur-ın // Yiti erdinilig yir-lerte // Yig sogancıg yuul-larta // Yigirmişer yoçan king alkıg // Yintem linhu-a çeçek-ler.* ‘Her türlü cevher ile süslü, güzel göl ve pınarların arasında, aştangik obit sularının sükunet içinde dolu durduğunu; Yedi cevherin bulunduğu yerlerde, çok tatlı pınarlarda, yirmişer jojana kadar geniş ve büyük. Hep lotüs çiçekleri.’
- (418) [AY-V/1228-1231] *kaçan birök çakravart ilig kıy(i)lguçı erser ötrü yiti erdinileri yme özin ök yitlinürler yokadurlar :* ‘Ne zaman cakravartin hükümdarı ölecek olsa, o zaman yedi mücevherat da kendiliğinden yok olacak.’

- (419) [AY-V/0960-0964] ... *altun kümüş vayduri sıparır ulatı **yiti erdinilerin** adruk adruk öñi öñi esriñü ed tavarların tolu ulug ulug agılıklar körkitser...* ‘... altın, gümüş, beril, kristal ve ayrıca yedi mücevheratlı türlü türlü, farklı farklı, alaca hayvanlar ile dolu çok çok hazinelikler gösterse..’
- (420) [AY-IX/5a:177-180] ...*amtı munta bo yérte,, çambudivip atl(ı)g ulušta,,barçata yazgun **yeti erdini**,, yévig tizig egsüksüz* ‘... Şimdi burada bu yerde, Jambudvîpa adlı ülkede, her taraftan yedi mücevher ve levazım eksiksiz olarak yağsın!’
- (421) [AY-IX/6a:215-218] *kaltı yene **yeti erdini** buşi bérmiş buyan küçinte,,bultum muntag kamagta,, yég adruk v(a)jir etözüg* ‘Bu nedenle yedi mücevherat ile sadaka vermem sayesinde, pek mükemmel vajra bedenini buldum.’
- (422) [AY V/0058-0061] *kaşınız kavışığı arasınıtı [yürün] urun lakşanıñız ol : onaru evrilip uz turur vayduri **erdiniñ** öñi teg...* ‘Kaşımızın birleştiği noktanın arasında [beyaz] ūrnā alâmetinizdir, vaidürya taşının rengi gibi sağa doğru dönük güzeldir.’
- (423) [AY-V/1191-1196] ... *bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom iligi atl(ı)g nom **erdiniñ** ulug çoğın yalının kimler bo nom erdiniğ süzük kirtgünç köñülin titrü ukup {odsar} eşidserler tutsarlar...* ‘... Bu altın renkli, ışık parıltılı, her şeyin üstündeki dharma hükümdarı adlı dharma hazinesinin yüce ünü ile kimler bu hazineyi saf gönülle iyice anlayıp işitip tutsa, bu gibi iyi ödüle ulaşmaya layık olurlar.’

3.1.1.2. erdinilig (32)

Derlemde *erdinilig* ifadesi 32 yerde tanıklanmaktadır.

- (424) [İKP/XXXIII:5-8] *tegin qutı ülügi üçün adasız tudasız qaç kün içintä **ärdini-lig** otruqqa tägdilär.* ‘Prensın kutu ve talihi sayesinde, tehlikesiz ve engelsiz olarak, birkaç gün içinde mücevher adasına eriştiler.’
- (425) [BU2M/241-243] *inçä k(a)ltı kişi eligi bar ärsär **ärdinilig** otrugka tägsär,köñül eyin ärdini ävdigäli uyur* ‘Öyle ki insanın eli var ise (ve) mücevherle süslenmiş adaya ulaşsa, gönlünce mücevher toplamaya muktedirdir.’
- (426) [DKPAM/1984-1988] *öñgi [ö]ngi türlüg kertgünçlüg ärdini-lär üz-ä etiglig yaratıylıy **ärdinilig** otruq täg iduq siz-lär-ning köngülüngüz –lär ol = [BT XXXVII:11382-11386] öñi öñi törlüg kertgünçlüg ärdinilär üzä etiglig yaratıghıg **ärdinilig** otruk täg idok sizlärniñ köñülünjüzlär ol :* ‘Eure heiligen

Herzen sind wie Juweleninseln, die geschmückt sind mit mannigfachen Glaubensjuwelen.’ ‘Kutsal kalpleriniz, imanın çeşitli mücevherleriyle süslenmiş mücevherli adalar gibidir.’

- (427) [HT-IX/35a:13-17] *anı üçün bilmäzlär üç qangliḡ qoşlunup otluy opridin üngäli; säkiz köni yoluy kölünüp, ärdinilig otruqqa barḡalı* ‘Therefore, they do not know tor ide the Triyāna and get out the valley on fire; they do not know to proceed along the eightfold noble path and reach the Precious Place.’ ‘Bu nedenle, Triyāna'yı bilmiyorlar ve vadiden ateşle çıkamıyorlar; sekiz katlı asil yol boyunca ilerlemeyi ve Değerli Yer'e ulaşmayı bilmiyorlar.’
- (428) [KİP/156-158] *ötrü kentününing tükel türlüg satıgsız erdnilig küntegüsin alıp kuanşı im pusarka tutdı...* ‘Bundan sonra kendisinin türlü türlü baha biçilmez taşlarla bezeli gerdanlığını aldı Kuanşı im pusar'a sundu...’
- (429) [KİP/166-168] *ötrü kuanşı im pusar ol buşı birmiş erdnilig küntegüg alıp iki ülüş kälti...* ‘Böyle buyurunca, Kuanşı im pusar, bu sadaka olarak verilmiş olan, değerli taşlarla bezeli gerdanlığı aldı, ikiye böldü.’
- (430) [COBJI/52b:8] *ärdini-lig linxu-a-liḡ köl iç[intä]*
- (431) [COBJI/38a:8-10] *riti bögülänmäk-lig küc üz-ä ol sukavati uluş-qa barip qamay ärdini-lig lin-[xu-a] čäčäk içintä pohin käligin toyarlarlar*
- (432) [İKp/XLVI:1-3] *elgin tuta kigürüp ärdini-lig orunluq ärklig üzä oḡurtı* ‘Elini tutarak onu içeri soktu ve mücevherli tahta oturttu.’
- (433) [BT-VIII/A:455-459] *nom idisi uluy saskau-a baḡşı-ning sukdor irgalpo tigüči tütsi-si nirvan bolmiş-inta :kök qalıḡ -tiñ ärdini-lig orun kuşadiri xu-a-liḡ yaḡmur yayıḡdu* ‘Als der Geug-tor rgyal-po genannte Schüler des Gurus Dharmarāja Saskya-pa čhen-po in das Nirvāna eingšng, ließ er vom Himmel einen (Juwelen) schirm sich niedersenken und einen Blumenregen regnen...’ ‘Guru Dharmarāja Saskya-pa čhen-po'nun Geug-tor rgyal-po adlı öğrencisi Nirvāna'ya girdiğinde, gökten (mücevherli) bir şemsiye indirdi.’
- (434) [AY-VI/1065-1068] *inçip ärdinilig aḡılıklar üzä tolu ädgü ädrämlär üzä tükällig kılu tägingäy m(ä)n* ‘Böylece (onu) mücevher hazineler ve bütün iyi erdemler ile eksiksiz kılacağım.’
- (435) [ABSv/1566-1567] *[y]oriḡ bir kşan üdtä artokrak mäñilig [ärd]inilig yuul içintäki ... ärdini ...* ‘davranış bir kısa zamanda daha çok huzurlu ... mücevherli nehir içindeki ... mücevher ...’

- (436) [ETŞ/20A:9-12] *et'üz-ler-inge yaraşı // erdinilig idig tümekin // engeyü yoz yoçan yarudur. // Estringü yaruk-lar önmiş-in.* ‘Vücutlarına yakışır şekilde mücevherden her türlü süsler ile Engeyü yüzlerce yojana yeri aydınlatan rengarenk ışıklar çıktığını ..’
- (437) [ETŞ/20D/92-99] *yiti erdinin idiglig // Yir yüz-inte seviglig // Yime lnhu-a-lig orunug // Yana lnhu-a-lig orun-nung // Yapırgak-ları-ning idigin // Yava e(r)dinilig smır-in // Yaltrıyu öner yaruk-in* ‘Yedi cevher ile süslü, yer yüzünde güzel ve bir de lotüsün bulunduğu yeri, Yinçürü kolulayu sakıngu ol tazimle eğilip, kollayarak, düşünmelidir. Yine lotüs çiçeğinin bulunduğu yerin, yapraklarının biçimini, yava e(r)dinilig semir’in parıldayarak çıkan ışığını.’
- (438) [ETŞ/20E:120-123] **erdinilig** *sögüt hu-a-ların // Estringü yapırgak tüş-lerin // Evrilip yana katnayu // Edgüti kolulap körgü ol* ‘Cevher ağacının çiçeklerini, rengarenk yaprak ve meyvalarını, tekrar-tekrar üzerinde durarak, iyice kollayıp görmelidir.’
- (439) [ETŞ/20E:163-170] *altınç kamağ erdinilig // Adırtlıg som-lıg çısuk-l[ug] // Altın yağız yir yir-inte // Artukrak körgeli seviglig // Bişer yüz kortı erdinilig // Birteg kalık ısı...-ları // Birinte... /t-lar // Birteg ülgüsüz erür-ler.* ‘Altıncı, her türlü cevherli, seçkin, som’lu çısuk’lu aşağıdaki kara toprağında bakmak için çok sevimli; Beşer yüz korti cevherli bir gibi gökyüzü . . her birinde Bir gibi ölçüsüzdüler.’
- (440) [İKP/XXXIX:1-4] *ol lenxua yoluy yoyuru usar siz ötrü lö qanı ärdinilig balıq-qa ordo-qa täqqäy siz* ‘Eğer bu lotus yolunu aşabilerseniz bir süre sonra, Ejderhalar Hanı’nın mücevherli şehrine ve sarayına ulaşacaksınız.’
- (441) [İKP/XLI:2-5] *... elgi ärdinilig yıp äñirär elgindä ötrü tegin kim sizlär.. tep ayıttı* ‘... elleri mücevherli ipleri eğiriyordu.’
- (442) [M/52:23-27] *ötrü sudani bay er erdni bir bire ulug tört erdnilig samntapuşp atlıg sengrem itip tengri burkan başın kamağ bursong kuvragka buşı birür* ‘Sonra zengin Sudhana-cevher bir mil büyüklüğünde dört cevherle mücehhez Samantapuşpa adlı manastırı inşa edip Tanrı Burkan başta olmak üzere bütün cemaate sadaka verir.’
- (443) [BT-XXI/1040-1043] *... sumer tagça ärdinilig ügmäklär üzä tolgurup tapınsar udunsarlar ol* ‘... weiter durch dem Meru-Berg(an Größe) entsprechende Juweleanhäufungen angelfült haben,dienstfertig sind, ‘onlardan sonra (o, sc.

trisāhasramahāsāhasralokadhātu) Meru dağına karşılık gelen mücevher birikimleriyle hizmet etmeye hazırdırlar...’

- (444) [BT-XXI/0024-0025] ... **ärdinilig** pra kušatren ağır ayag tapıg uđug kılıp... ‘...mit Edelsteinbannern und –baldachinen (chattra) Verehrungs- und Kult-Handlungen ausführend ...’ ‘değerli taştan sancaklar ve gölgelikler (chattra) ile ibadet ve kült eylemleri gerçekleştirmek....’
- (445) [BT-XVIII/0146-0147] bodistv “**ärdini** [ilig . . .] ‘...der Bodhisattva ‘Juwelen[hand ...]’ ‘...Bodhisattva Mücevherli [el...]’
- (446) [BT-XVIII/S666-S667] *kök önglüg m[arkat]i ärdini-lig [] paš-in tutar* ‘Einer halt [eine Krone] von blauen S[maragd]-Juwelen.’ ‘Biri mavi S[maragd] mücevherlerinden [bir taç] tutar.’
- (447) [ShoAbhiY:10-11] *yinčürü töpün yükünürmn nom ärtini-lig uluğ bilgä biliglig taluy ögüz-kä...*
- (448) [HT-IX/7b:1-4] **ärdinilig** *qir üzä olursar ol qir yämä yadilur osuyluy bolup körklä körki mangizi körklä çoylanur* ‘If one sits on the Jewel Hill, that hill will also be extended, and in this way, its spectacular face will shine under beautiful light.’ ‘Mücevher Tepesi'nde oturulursa, o tepe de genişleyecek ve bu şekilde muhteşem yüzü güzel bir ışık altında parlayacaktır.’
- (449) [HT-X/6a:12-14] ... *adinčiy mungadinčiy etig yaratiiy, tuylar taočanglar ärdinilig kötürgülär xualar panlar oyun bädiz sängräm içintä tolu kördilär* ‘...there were full of wonderful ornaments, flags, curtains, jeweled sedan-chairs, flowers, banners, performances, and decorations inside the temple.’ ... tapınağın içi harika süslemeler, bayraklar, perdeler, mücevherli sedan-sandalyeler, çiçekler, sancaklar, gösteriler ve dekorasyonlarla doluydu.’
- (450) [HT-X/27b:1-2] *Amil ärdinilig taočanglar qop qaylar* ... ‘Streets [are filled with precious curtains.’ ’... Çizgiler [değerli perdelerle süslüdür.’
- (451) [HT-IX/3b:18-22] *anin citavt sängrämdäkiqumaru yarliyi ärdinilig böğüsingä tayanturup üküšräk örü kötürü yarliqadi* ‘With that, the inheritance of Jetavana temple, depending on this jeweled wisdom, raised higher.’ ‘Bununla birlikte, Jetavana tapınağının mirası, bu mücevherli bilgeliğe bağlı olarak, daha da yükseldi.’
- (452) [HT-IX/15a:10-11] **ärdinilig** *qongrayusi örü yaltriyyur* ‘... the jeweled bells emitting light upward.’ ‘... mücevherli çanları yukarıya doğru ışık yayar.’

- (453) [HT-IX/20b:17-21], *tāngri elig qutī ārdinilig örgündä mängün oluru yarlıqap, altun tilgānligig könisinčä kölâyü yarlıqamaqı bolzun* ‘We wish the Heavenly Emperor, His Majesty, by ascending forever on his jeweled throne, drive the golden wheeled (cart) in the right way.’ ‘Cennet İmparatoru Majestelerinin mücevherli tahtına sonsuza dek yükselerek altın tekerlekli (arabayı) doğru şekilde sürmesini diliyoruz.’
- (454) [COBJI/23a:6-8] ... *alqu ārdinilig tay-lariy ulati köp yigi ari[y] sāmāk-lārig köngül-üg ögirt-dürtäci ariy süz-ük amil aylay orun-lariy bu orunlarta ...*
- (455) [COBJI/23b:1-3] [*y*]id *yıpar-lariy ulati čintam[ani] lārig ārdini-lig tor-lariy sökä[n-lārig] öz-in törümiş adruq adruq aşı[larıy] ...*

3.1.1.3. *erdini / ratna + AY (2)*

Derlemde [*erdini / ratna + AY*] biçimine 2 yerde rastlanmaktadır.

- (456) [HT-X/346-350] ... *süü bitigin okıp [sudur] kötürgäli* barduklarinta ötrü taibažake nom ä[r]dinitin y(a)ruk ünüp iraq yaqın orun-lariy bütürü yarutdı = [HT:X/8a:14-18] sü bitigin oqıp sudur kötürgäli barduqlarına ötrü tay ba ža gi nom ārdinitin yaruq ünüp iraq yaqın orunlarıy bütürü yarutdı = [XU-X/394-398] ...suu bitigin oqıp sudur kötürgäli barduq-larında ötrü tay pazaki nom ārdini-tin y(a)ruq ünüp iraq yaqın orun-lariy bütürü yarutdı* ‘Töreni yapılan (sūtra’nın) “giriş bölümü”nü okuyup, sūtra’yı götürmek üzere yola koyulduklarında (bundan) sonra Mahāprajñāpāramitā sūtra cevherinden ışık çıkıp uzak yakın yerleri tamamıyla aydınlattı.’
- (457) [BT-XXV/1631-1633] ...*nom ārdinitin alku ayıg kılınçlıg tıdıglarıg öritdim ärsär : [al]ku bodis(a)t(a)vlarđın adın tözünlärđin ıdoklartın alku ayıg kılınçlıg tıdıglarıg öritdim [är]sär : munčulayu ülgüsüz [dansız uçsuz] kıdıgsız ayıg kılınçlıg tıdıgı[ar]ımnı [bökünki күntä] čin kertü köñülin yalvaru küs[ä]yü kšant[i] [ötünü täginürm(ä)n : ‘...wenn ich alle Sünden-Hindernisse habe entstehen lassen, die vom dharama-Juwel (weführen), oder wenn ich alle Sünden-Hindernisse hervorgebracht habe, die von allen Bodhisattvas und den anderen Edlen und Heiligen (wegführen), so beken[ne ich am heutigen Tage] meine maßlosen, [zahlosen, endlosen] und grenzenlosen Sünden-Hindernisse mit aufrichtiger und wahrhaftiger Gesinnung und unter Flehen und Wünschen.’ ‘...Eğer dharama mücevherinden uzaklaştıran tüm günah-engelleri üretmişsem*

ya da tüm bodhisattvalar ve diğer soylular ve azizlerden uzaklaştıran tüm günah-engelleri üretmişsem, o zaman bu gün samimi ve doğru bir zihinle ve yalvarış ve arzuya maβless, [sayısız, sonsuz] ve sınırsız günah-engellerimi itiraf ediyorum.’

3.1.1.4. **erdini / ratna** + BUL (1)

Derlemde [*erdini / ratna* + BUL] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

- (458) [BT-XXXVI/D09-D10] ... *barça ärdinitä ulaı beš š(a)ntiklärkä tükällig sakingu ol* :: ‘dass man aller Juwelen und der Fünf śāntikas teilhaftig wird.’ ‘... Kişi tüm mücevherlere ve Beş śāntikaya ortak olduğunu hayal etmelidir.’

3.1.1.5. **erdini / ratna** + Ç. (22)

Derlemde [*erdini / ratna* + Ç.] biçimine 22 yerde tanıklanmaktadır.

- (459) [AY-III/161-162:23-4] *birök kim qayu kişi kang ügüz-teki qum sanınca üç ming uluğ ming yirtinçü-lerte tolu yiti **ertini-ler** urup kamağ burkan-larka ağır ayag tapıg udug kılsar...* ‘mücevherler (Saptaraina) koyup, bütün Budalara büyük saygı, izzet, ikram gösterse ...’
- (460) [AY-IV/2793-2802] *çaram(a)baviki atl(i)g äñ kenki bir tuğum aźunluğ ekinti oronluğ tok(u)zunç orontaki bodis(a)t(a)vlarka alıun tilgänlig çakravart elig han ülgüsüz kolti sanınca terini kuvragı birlä tägriglöp tapıg udug kılı sansız sakışsız **ärdinilär** üzä eñiglig oom törtünç ülüş altmış yürün kuşatre töpösintä tuta turur közünür ...* ‘Caramabhavika adlı en sonraki bir doğum hayat şekilli ikinci yerli dokuzuncu yerdeki Bodhisattvalar altın tekerlekli Cakravartin hükümdar sayısız kötü sayısınca topluluk ile dönüp saygı gösterip sayısız mücevherlerle süslü olan beyaz gölgeliği tepesinde tuttuğu görülür.’
- (461) [AY-V/1235-1243] *kaçan birök bo nom erdini yitlinser yokadsar ötrü adın nomluğ **erdiniler** yme barça orun orun sayu yitlingey yokadgaylar anı için bo nom erdinig bir uçluğ süzük köñülin boşgunmuş tutmuş okımuş sözlemiş eşidmiş tınlamış ötgürü yene adınaguka ukıtu nomlamış bitmiş bititmiş k(e)rgek* : ‘Ne zaman bu dharma hazinesi yok olsa, o zaman diğer dharmalı hazinelerin hepsi de yer sayısınca yok olacaklar.’

- (462) [AY-VI/270-278] *közünügli açoq taşan oronta yıdliğ yıparlığ suv saçıp tüü törlüg äsriñü körklä hua çäçäklär töltäp idiz yügsäk arslanlığ örgün urup , ol örgünüg yinçü monçuk tizigi üzä eñip yaratıp adroq adroq pra kuşatrelar asıp öñi öñi **ärdinilär** tooglar tikip...* ‘Görünen geniş yerde güzel kokulu sular saçıp türlü türlü rengarenk güzel çiçekler döşeyip yüksek, arslan motifli tahta çıkıp o tahtı inci boncuk taneleri ile süsleyip harikulade, türlü türlü gölgelikler asıp, farklı farklı mücevherler, bayraklar dikip...’
- (463) [AY-VIII/10a:386-394] ...kamağ tınl(ı)g oğlanların ..kedgülık ton yegülık aş.. öz iltıngülık yevıg tızıg altun kümüş vayduri saparır şışır patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü **erdiniler** üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsunke tegürü y(a)rılıkadı ‘...bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti.’
- (464) [SDB/70-72] *anınğ kent-i-ning taş-ında // yana tegirmileyü alp tap(i)şğuluk çıntamani çudamañi Sblingamani brahma//-mani-ta ulaşı **erdini-ler** üze aralaşturu idmiş yitirer kat tam //-lığ adınçığ körkle yitirer kat kalık-ları ısırğalıq-ları ol* ‘Yine onun, kentinin dışında, etrafında zor bulunan cintāmañi, cūdāmañi, bhilagnamañi ve diğer mücevher ile eşit aralıklarla yapılmış, yedişer kat damlı, muhteşem, güzel, yedi katlı sarayları vardır.’
- (465) [DKP/438-441] *bo monı teg kaç kün [...] taluy kızığıña esen tükel [...]D[...]* *anta öñi öñi **erd(i)niler** üze kim[i] yaratdılar* ‘Bu (ve) buna benzer bir kaç gün deniz kıyısına sağ salım ... orada değişik değişik ayrı değerli taşlarla gemi inşa ettiler.’
- (466) [KİP/17-19] *takı yime ming tümen tınlıglar altun kümüş erdni monçuk satıgsız **erdniler** tilegeli . .taluy ögüzke kirser ...* ‘Ve yine sayısız canlı varlıklar, altın gümüş, mücevher, boncuk (ve) baha biçmez değerli şeyleri aramak için deniz (veya) ırmağa girseler ...’
- (467) [HamiZus/468-471] *bu muntaytürlüg şaz-anlıy ärdinilig otruy içintä säkiz ygrmi türlüg boşyutluy **ärdinilär** äksüksiz krgäksiz blgülig bolurlar..* ‘Diese derartigen, auf der Juweleninsel der Disziplin befindlichen achtzehn Arten von säikşa-Juwelen sind vollkommen deutlich.’ ‘Bunlar, disiplin mücevher adasında, mükemmel bir şekilde farklı on sekiz çeşit säikşa mücevheridir.’

- (468) [HamiZus/1686-1688] *alp bulyuluq burxan qutily ärdnilig otruqta kirip qutrulmaqlay yoluy ädgülüg ärdnilär köngülçä idinglar ..* ‘Betretet die Juwelen-Insel der schwer zu erlangenden Buddha-Würde und vervollkommnet durch ein gutes Juwelenherz den Weg der Erlösung!’ ‘Elde edilmesi zor Buddha haysiyetinin mücevher-adasına girin ve iyi bir mücevher-kalp aracılığıyla dünya-kurtuluş yolunu mükemmelleştirin!’
- (469) [BT-VII/C:7-16] *yurüng önglüg bir yuuzlüg tört qol-luy üstünki iki ilgin kögüzintä qavşuru turur öngdün ikinti iliğin-tä yuz säkiz tana munçuq tuğar sol-tin ikinti iliğin-tä linxu-a tuğar ärdini didim-liy äsringü ärdini-lär üzä idig-lig tümäg-lig ...* ‘... Er hat ein Juwelen-Diadem, er ist geschmückt mit verschiedenfarbigen Juwelen, und er hat einen Gürtel aus bunter Seide. Es sitzt in Vajraparyanka-Stellung.’ ‘... Mücevherli bir diademi vardır, farklı renklerde mücevherlerle süslenmiştir.’
- (470) [BT-VII/D:9] *öngi öngi ärdini-lär (üzä) idig-lig tümäg-lig* ‘Er ist mit verschieden Juwelen geschmückt.’ ‘O çeşitli mücevherlerle süslenmiştir.’
- (471) [BT-XXI/1044-1048] *... yänä olarka yeti ärdinilär üzä inçä k(a)ltı altun kümüş yinçü vaiduri çaç [ka]ş kızıl yinçü ärdinilär üzä [on yoçan] ediz äştuplar turgurup...* ‘... für jene wiederum mit sieben Kostbarkeiten (saptaratna), nämlich mit Gold-, Silber-, Perlen-, Lapislazuli-, Türkis, [jad]e- und „Rotperlen“-Kostbarkeiten [zehn yojanas] hohe Stūpas errichtet haben...’ ‘Onlar için yedi hazine (saptaratna), yani altın, gümüş, inci, lapis lazuli, turkuaz, [jad]e ve "kırmızı inci" hazineleri [on yojanas] ile yüksek stūpalar inşa ettiler.’
- (472) [BT-XXVI/17:5-14] *biz üç (P) ärdini-l[ä]r üzä agınçsız süzök (P) kertgünç köñül(l)üg upase (P) buğra tarkan upasanč üträt t(ä)ñrim birlä [ü]ç üdki burhan-lar-nıy ädgü kılınç-nıy yegin [üstünk]isin bilip ukup üç tör[l]üg [buşını]ñ b(ä)ksizin mänüsüzin [ukup...* ‘Wir, der an das triratna unverrückbar reinen Glauben habende Laie Bugra Tarkan und die Laiin Üträt T(ä)ñrim, haben, eingedenk der Güte der Buddhas der [drei] Zeiten und wissend und versehend den Vorzug und das [Höchs]te des aus dem Abschreibenlassen dieses Sūtra-Juwela [entstehen]de Puṇya, der guten Tat, das Unbeständige, der dreierlei [Spenden erkannt], die Großartigkeit des gesamten ...’ ‘Bizler, triratna'ya değişmez saflıkta inanan meslekten olmayan Bugra Tarkan ve meslekten olmayan Üträt T(ä)ñrim, Üç zamanın buddhalarının iyiliğinin bilincinde olarak ve bu sūtra mücevherinin yazıya geçirilmesinden doğan üç katlı [bağışların]

puṇya'nın, iyi eylemin, süreksiz olanın erdemini ve [yüceliğini] bilerek ve anlayarak, bütünün iğrençliğinin farkına varmış olarak ...'

- (473) [BT-III/28:426-432] *bo yay [-qı] birkčan olurmış yalaṇoq –luy **artini-lär** bo oq yaṇi küntä birgärü yiyilyu-lariṇa qomiyu öṇi öṇi törlüg ädgü-lär-in bulyu-qa yedgükä qadıylanmışların tavrana ädgü-lär-niṇ yayısı bolmış* ‘Diese die Sommerresidenzpflicht ausübenden Menschen Kleinodien werden, indem sie wegen ihres Zusammentreffens eben an diesem Vollmondtag begeistert werden, sich beeilen, durch ihre Bemühungen allerlei Pāramitās zu finden und sie zu erreichen, und so die Nachlässigkeit, den Feind der Pāramitās, aufgeben.’ ‘Bu yazlık ikamet mücevherlerinin bu insanları, bu dolunay gününde buluşmalarından heyecan duyarak, çabalarıyla her türlü Pāramitā'yı bulmak ve onlara ulaşmak için acele edecekler, böylece Pāramitā'ların düşmanı olan dikkatsizliği terk edeceklerdir.’
- (474) [BT-XXXVII/05759-05762] *ötrü [k]amag buryuklar ağır satagl(i)g ülgüsüz üküş buşlık **ärdin[i]lär** kälürtüp ‘äṇitä ätözin elig b[ägkä] inçä tep ötüntilär* ‘Da ließen alle Minister wertvolle und zahllose Kostbarkeiten für die Almosen(spende) herbeibringen und mit verneigtem Körper sprachen sie ergebenst zum König.’ Sonra tüm bakanlar sadaka olarak değerli ve sayısız eşya getirdiler ve eğilmiş bedenleriyle krala alçakgönüllülükle konuştular.’
- (475) [BT-XVIII/1133-1138] *qlti birök uluy bätük king alqıy kimi içintä talim üküş äd tavar **ärdini-lär** birlä tolu urup suv-suz quruq yir-lärtä näçätä yoriyalı bultuq-sar ançata timin tilägülük ol tngri tngrişi* ‘Wenn man große und mächtige, breite und weite Schiffe mit vielen Glütern und Juwelen voll belädt und an wasserlosen, trockenen Orten voranzukommen vermag, dann ist sogleich eine reliquie des Göttergotts Buddha zu erbitten.’ ‘Eğer kişi büyük ve güçlü, geniş ve geniş gemileri birçok mücevher ve mücevherle yüklerse ve susuz, kuru yerlerde ilerleyebilirse, o zaman hemen tanrı Buddha'nın bir kalıntısı talep edilmelidir.’
- (476) [DKPAM/1984-1988] *öṇgi [ö]ṇgi türlüg kertgünçlüg **ärdini-lär** üz-ä etiglig yaratıylıy ärdinilig otruq tæg iduq siz-lär-ning köngülüngüz –lär ol = [BT-XXXVII/11382-11386] öṇi öṇi törlüg kertgünçlüg **ärdinilär** üzä etiglig yaratıglıg ärdinilig otruk tæg idok sizlärniṇ köñülünjüzlär ol :* ‘Eure heiligen Herzen sind wie Juweleninseln, die geschmückt sind mit mannigfachen Glaubensjuwelen.’ ‘Kutsal kalpleriniz, imanın çeşitli mücevherleriyle süslenmiş mücevherli adalar gibidir.’

- (477) [BT-XXXIII/shanx:17-19] *başlayu-ča varyoki sudur-uy nomladip (?) barčamz başin üç ärtini-lär qudinga barinča [] bodun-qa : pančavaršik-liY tapiY'in []* ‘First, having the Varyoki-sūtra preached, starting with all of us, for Their Mjestic Three Jewels,..’ ‘İlk olarak, Üç Mücevher Hazretleri için hepimizden başlayarak Varyoki-sūtra'nın vaaz edilmesi...’
- (478) [BT-XXXVI/H12-H15] alku **ärdinilär** üzä eṭig yaratıglar üzä eṭinmiş yaratınmış y(a)rukluk k[äl]ip ärigindä turu sakingu ol ‘Man muss sich vorstellen, dass die Helligkeit, die mit allen Juwelen, Ausstattungen und Schmuck verziert ist, kommt und bei seinem Aufenthaltsort bleibt.’ ‘Tüm mücevherler, mobilyalar ve takılarla bezenmiş parlaklığın gelip olduğu yerde kaldığını hayal etmelisiniz.’
- (479) [UigTot/1320-1322] ... *tört ‘ärdini-lär üzä itiglig ordu qarši bolmiş-in saqınyu ol* ‘... vier Juwelen verzierten Palast geworden ist.’ ‘.. dört mücevherle süslenmiş bir saray haline geldiğini hayal etmelidir.’
- (480) [UigTot/1402-1403] *bo yiti ‘ärdini-(lär üzä) tapınur-mn saqınyu ol* ‘Durch diese sieben Juwelen verehere ich- so muß man sich vorstellen.’ ‘Bu yedi mücevher adına tapıyorum - işte insan böyle hayal etmeli.’

3.1.1.6. erdini / ratna + Ç. + BUL (2)

Derlemde [*erdini / ratna + Ç. + BUL*] biçimine 2 yerde rastlanmaktadır.

- (481) [XZ-VI/1823-1827] *ud yıl altınç bir y(a)ṅıka poşad baçağ kün üzä biz üç ertinilärtä süzüük kertgünç köñüllüg satva vaṅ oz çınza şıla kinsidü şıla bo si-en-çün nom[nı] okıyu tągintim[m]iz* ‘İnek yılı, altıncı(ay), ilk oruç günü, biz, üç inciye (Tripitaka) içtenlikle, saf bir inançla Sattva vang oz...(?) Çınza Sila, Kinsidu Sila bu Ci-en-zhuan (adlı) kitabı okuyuverdik.’
- (482) [BT-XXIII/G337] *y(ä)mä kui şipkanlıg ud yıl altınç ay bir yaṅı ağır ulug posad baçg kün üzä:m(ä)n üç ärdinilärtä...* ‘Nun (im) Rind-Jahr, (das) dem Gui der Shigan (-Reihe) entspricht, (im) sechsten Monat, am Ersten, dem sehr großen Fasten-Tag, habe ich, die Laienschwester Sılıg Tegin, mit starkem, reinem Glauben an das Triratna...’ ‘Şimdi (Shigan (serisinin) Gui'sine karşılık gelen) inek yılında, (altıncı ayda), ilkinde, çok büyük oruç gününde, ben, rahibe Sılıg Tegin, Triratna'ya güçlü ve saf bir inançla...’

3.1.1.7. **erdini / ratna** + Ç. + İLG. (1)

Derlemde [*erdini / ratna* + Ç. + İ.] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

- (483) [BT-XXV/1782-1783] *yükünürm(ä)n ärdinilärniḡ t(ä)ḡrisi [atl(i)g] t(ä)ḡri burhan kutuḡa* :‘Ich verneige mich vor der Majestät des Gottes Buddha [namens], Gott der Juwelen’ (Ratnadeva). ‘Mücevherlerin Tanrısı [adlı] Tanrı Buddha'nın heybeti önünde eğiliyorum (Ratnadeva).’

3.1.1.8. **erdini / ratna** + 3.Ç.İYE. (8)

Derlemde [*erdini / ratna* + 3.Ç. İYE.] biçimine 8 yerde rastlanmaktadır.

- (484) [AY-V/1224-1228] *altun tilgenlig çakravart iligler hanlar : neçeke tegi yirtinçüte esen erserler ötrü ançaka tegi {tegi} yiti erdinileri yme yitlinmezler yokadmazlar* ‘Altın tekerlekli cakravartin hükümdarları ne zamana değin yeryüzünde sağlıklı olursa, o zamana değin yedi mücevherat da yok olmayacak.’
- (485) [DKP/1636-1639] *sutasomı il[ig] sözledi kamag burkanlarını köñüllüg erdinileri artukrak arıg[...] bolur* ‘Hükümdar Sutasoma cevap verdi: Budaların gönül mücevherleri çok çok temiz olur.’
- (486) [AY-VI/535-543] *ol kamaḡ burhanlar (ä)lgülärig körüp , ötrü büḡü biligläri üzä bilip t(ä)ḡridäm közläri üzä ıraktın körü y(a)rlıḡap inçip öḡin öḡin k(ä)ntü k(ä)ntü oḡaru ävrilmış idok tillig ärdiniläri üzä bir ünin bo nom ärdinig nomladaçı nomçıḡ öḡä alḡayu inçä tep y(a)rlıḡaḡaylar...* ‘Bütün o Budalar, bu işaretleri görüp sonra doğa üstü güçleri ile bilip Tanrısal gözleriyle uzaktan görüp buyurarak böylece başka başka kendilerine doğru çevrilmiş kutsal dilli mücevherleri ile bir sesle bu öğreti mücevherini öğretecek vaizi övüp şöylece buyuracaklar...’
- (487) [BT-XXXVII/01287-01292] *yeti törlüg tuyunmak bölöklüg nomlug ärdiniläri üzä miḡartok dyanlıḡ oḡlanları :säkiz tümän nom butuklıḡ didimlig ps(a)kları üzä täḡrikläp sansarlıḡ kök kalık yüzintä uça kalıyu barıp...* ‘Mit seinem dharma-Juwelen, die aus den siebenfachen Erleuchtungsabteilungen (Skt. saptabodhyāḡa) bestehen, mit seinen mehr als tausend dhyāna-Söhnen und mit seinen Diadem-kränzen aus den 80.000 dharma-Zweigen umgab er sie, reiste fliegend auf dem Himmelsrund des saḡsāra...’ ‘Yedi kat aydınlanma bölümünden (Skt. saptabodhyāḡa) oluşan dharma mücevherleriyle, binden

fazla dhyāna oğluyla ve 80.000 dharma dalından oluşan diadem çelenkleriyle, saṃsāra'nın göksel devresinde uçarak seyahat etti...'

- (488) [BT-XXXVII/02245-02246] ... *ülgüsüz [sansız] [är]d[in]iläri [ä]di t(a)varı bar ärti* '... und hatte unermessliche [und zahllose Ju]w[el]en und Schätze.' '...ölçülemez [ve sayısız] mücevher ve hazinelere sahip olmuştur.'
- (489) [BT-XXXVII/04083-04085] *kamag burhanların köñüllüg ärdiniläri artokrak arıg bolur* 'Alle Geistes-Juwelen der Buddhas sind außerordentlich rein.' 'Buddhaların tüm zihin mücevherleri son derece saftır.'
- (490) [UigTot/1393-1394] *yänä čakıravrt xan-lar-niñ yiti "ärdini-läri üzä tapınur-mn...* 'Durch die sieben Juwelen der Cakravartin-Fürsten verehere ich so....' 'Cakravartin prenslerinin yedi mücevheri adına ibadet ediyorum.'
- (491) [BT-XVIII/0141-0143] bodistv" uluy taluy ögüz iligi bodistv "ärdini-lär tuyi bodistv " uluy *ärdiniler*-[lär tuyi] '...Der Bodhisattva 'Her des großen Meeres' der Bodhisattva 'Juwelenschweif Bodhisattva Großer Juwelenschweif' 'Bodhisattva 'Her of Great Sea' Bodhisattva 'Jewelled Tail Bodhisattva Büyük Mücevherli Kuyruk...'

3.1.1.9. *erdini / ratna* + 3.Ç. İYE. + YÜK (5)

Derlemde [*erdini / ratna* + 3. Ç. İYE. + YÜK] biçimine 5 yerde rastlanmaktadır.

- (492) [AY-IV/1218-1226] ... *ädlärin tavarların oom törtünç altı otuz ärdinilärin yinçülärin k(ä)ntlärin suzakların nalıkların uluşların tolp el uluşların isig özlärinjä tägi tıdıp idalap burhanlar y(a)rılıgı idok bon om ärdining äşidgäli bolup ötrü ol nomtakı y(a)rılıgça bilgä bilig içintä bışrunurlar ögrätinürlär bo ärür burhanlar y(a)rılıkamış* '... atlarını, fillerini, altınlarını gümüşlerini, mallarını mülklerini, mücevherlerini, incilerini, kentlerini, köylerini, şehirlerini, ülkerini bütün memleketlerini, vücutlarına kadar her şeyi terk edip Buddha hükmünü ve bu öğretini cevherini işitmek için o öğretideki kanuna göre bilgiyi öğrenirler.'
- (493) [AY-IV/2685-2688] *ağrok ağrok yeg başdınkı nomlug ärdinilärin b(ä)lgürtgäli umak p(a)ramit temäk savnıñ yörügi ärür* 'Ayrı ayrı üstün baştaki öğreti cevherleri belirtebilmek pāramitā denilen sözün açıklamasıdır.'

- (494) [AY-VI/1140] *ädgölüg , ädgü ärdinilärin yügmäk ol* ‘İyilik, iyilik mücevherlerini yığmaktır.’
- (495) [AY-VIII/2a-2b:15-24] *ol antag södin berü köni kertü y(a)rlıgılgar üçün.. anın amtı keñ yetiz yuka yetiz yumşak yımırğa kkirsiz münsüz arıg süzük yipün linhua yapırgakı teg oñaru evrilmiş iduk tillig erdinilerin ağızlıg vimanlarında üntürü y(a)rlıkap.. tolp yüüzlüg tigenlerin bütürü örte y(a)rlıkayurlar..* ‘Böyle eskiden beri doğru sözlü oldukları için, o nedenle şimdi geniş, ince, yumuşak, kusursuz, saf mor nilüfer yaprağı gibi sağa kıvrılmış kutsal dil mücevherini ağız saraylarından çıkararak yüzlerinin yuvarlağını tamamen kaplıyorlar.’
- (496) [ETS/20E:128-135] *alku erdini-lerin idiglig // Amrancıg köl yuul-lar içinte // Aştangik obit suv-ları // Amrılıp tolu turur-ın // Yiti erdinilig yir-lerte // Yig sogancıg yuul-larta // Yigirmişer yoçan king alkıg // Yintem linhu-a çeçek-ler.* ‘Her türlü cevher ile süslü, güzel göl ve pınarların arasında, aştangik obit sularının sükunet içinde dolu durduğunu; Yedi cevherin bulunduğu yerlerde, çok tatlı pınarlarda, yirmişer jojana kadar geniş ve büyük. Hep lotüs çiçekleri.’

3.1.1.10. erdini / ratna + 3.Ç.İYE. + YÖN (1)

Derlemde [*erdini / ratna + 3.Ç.İYE. + YÖN*] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

- (497) [BT-XXXVI/H102-H108] *ayayu ağırlayu ok yükünürm(ä)n kamagta yeg üstünki vişirlig ning adaklıg iduk koş lenhuasınga kim kayular ulug ärksinmäklig başırap aninning dyanında bişrunayın tesär aşnuça başlap ärdinilärkä ayanıp...* ‘Verehrend un respektierend verneige ich mich genau vor den Füßen, dem heiligen Doppel-Lotus des allerhöchsten Vajragurus. Derjenige Praktizierende (Skt. Yogin), der sich im Dhyāna des Vajrapāṇi mit großer Souveränität (meditativ) vollkommen mçhste, muss erst den Drei Juwelen, anfangen mit dem Guru, eigene Verehrung erweisen...’ ‘Vajrapāṇi'nin Dhyāna'sında kendini büyük bir egemenlikle (meditatif olarak) mükemmelleştirmek isteyen uygulayıcı (Skt. Yogin) önce Guru'dan başlayarak Üç Mücevhere saygı göstermeli...’

3.1.1.11. erdini / ratna + Ç. + YÜK (11)

Derlemde [*erdini / ratna + Ç. + YÜK*] biçimine 11 yerde rastlanmaktadır.

- (498) [AY-III/176:12-19] ... *sumır tag-ça yiti ertini-lerig ögüp buşı birser kaçarı yene ol pratyikabutlar nırvanka kırtüklerinteşarır-lig süngük-Ierin yiti ertini üz-e ikirer y(e)g(i)nmi yoçan idiz körkle körü kanınçsız astop -lar ıdıp ol şarır-Iarın anta urup tuu türlüg* ‘Sumeru dağı kadar yedi mücevherleri (Saptaratna) 13 övüp, sadaka verse (ve) ne zaman ki yine o Pratyekabuddhalar Nirvana'ya girdiklerinde geride kalan (Sarıra) kemiklerini yedi mücevher (Saptaratna) ile (süslü), on ikişer Yojana yüksekliğinde, güzel, bakmaya doyulamayan Stûpalar yükseltip, o geride kalanlarını (Şârîra) kemiklerini yedi mücevher (Saptaratna) ile (süslü), on ikişer Yojana yüksekliğinde, güzel bakmaya doyulamayan Stûpalar Yükseltip, o geride kalanlarını (Şârîra) orada (bir araya) koyup...’
- (499) [SDB/320-326] *antra ötrü ol kız//-ning aņası bayağut arıtı uçuzlamadaçı sada-pira uruğita//bodisatav-ka kentü özleringe kızına ançulayu ok biş yuz tapığçı kız-lar//-inga yme yiti (?) erdinilig kanglı-lar anuþup altun kümüş //yinçü monçuk-ta ulaþı erdini-lerig adın yma bra kuşatri toğ// yumşuk bağ pintavir aş içgü-te ulatı.alku kergelik-çe tapıg uduğ//yiveg-lerin büürtüp yarlıkançuçi köngül-lüg bodisatav-iğ erdini-lig kanglı//-ka kölündürüp yaraşı...* ‘Bunun üzerine o kızın babası; tüccar asla değerinden (bir şey) kaybetmeyen Sadāprarudita Bodhisattva’ya, kendilerine, kızına aynı şekilde beş yüz hizmetkâr kızlarına da yedi mücevherli arabalar hazırlatıp altın, gümüş, inci, boncuk ve başka mücevherleri ve daha bayrak, şemsiye, tuğ, sancak, örtü, perde yiyecek, içecek ve diğer gerekli olan kadar bütün hizmet teçhizatını tamamlatıp merhametli gönüllü Bodhisattva’yı mücevherli arabaya bindirip (ona) yaraşır ...’
- (500) [BT-I/D:212-213] *ärdini-lärig buşı birsär q(a)lti qum saninča:anü üzä bütär yintäm aqıylıy avantlar* ‘Wenn man Schätze spendet, so zahlreich wie Sandkörner, so entstehen dadurch nur die āsrava-Ursachen.’ ‘Kişi kum taneleri kadar çok sayıda hazine bağışlarsa, bundan yalnızca āsrava nedenleri ortaya çıkar.’
- (501) [BT-VII/A:669-670] *anta basa öz yuräk-tin yiti ärtini-lrig käşig-čä ündürüp öđürüp öđüngü ol* ‘Danach muß man aus dem eigenen Herzen die sieben Juwelen hervorbringen und darbringen.’ ‘Bundan sonra, kişi yedi mücevheri kendi kalbinden getirmeli ve sunmalıdır.’
- (502) [BT-XXXVII/08330-08333] *anta [ötrü] ärdinilärig satup anıñ [arasında] üç ay bursañ [] anuþup berdi* ‘Dara[uftin ...] verkaufte er die Juwelen [... in

- der] Zwi[schenzeit ...] drei Monate Gemeinde [...] reichte er dar.’ ‘Bunun üzerine ... mücevherleri sattı [...] arada ... üç aylık cemaat [...] teklif etti.’
- (503) [BT-XXVIII/C191-C193] **ärdinilärig** toš[urup üç ming] ulug ming yertinč[ü]g: tutup anı tarısar... ‘[If] one fills the [thousand] Great thousand World with jewels, and/ takes them and cultivates (them) in the field of merit (puṇya-kṣetra), /by that only defiled actions will be complete.’ ‘[Eğer] kişi [bin] Büyük bin Dünyayı mücevherlerle doldurursa...’
- (504) [M/55:21-24] tag töpüsinte mrkt erdni önglög yılınçga yumşak **erdnilerig** töşep urmuş teg ölung çimgenleri erür ‘Dağ tepesinde, marakata ve ratna-renkli yumuşak mücevherleri döşemiş, koymuş gibi ıslak çayırları vardır.’
- (505) [BT-XIII/1:49-52] ay-ning kün-nü parviš-inta alqu [adinčy **ärdini-lär-ning** yalininta alt[mış] ygrmi] ‘In den Halonen von Mond und Sonne alle [] Im Glanz von außergewöhnlichen Juwelen achtzig [Anuvyañjanas (?)].’ ‘Ayın ve güneşin halelerinde hepsi [] Olağanüstü mücevherlerin parlaklığında seksen [Anuvyañjanas (?)].’
- (506) [BT-XXVI/130:7-10] wu šipkan-lıg beçin yıl altınç ay säkiz ya[η]ı posad baçag kün üzä çuṇdu balık-ta huṇvasi atl[ıg] saṇram-täki in-ban-tın üç ağılık taypa(n)şaki kayimki vaphu-aki su(n)siṇki sipičam kimkoki bo **nom ärdini-lär-ni**: yakturu tägintim... ‘Deswegen habe ich im Affen-Jahr, das dem wu der shi gan entspricht, (im) sechsten Monat, am Achten, dem Fasten-Tag diese Sūtra-Juwelen des Tripiṭaka... ‘Bu nedenle, shi gan'ın wu'suna tekabül eden maymun yılında, altıncı ayda, oruç günü olan sekizinci günde, Tripiṭaka'nın şu Sūtra mücevherlerini bastırdım.’
- (507) [BT/XXXVII/05830-05833] ayıg kılınčl(ı)g kap k(a)ra tünlä ölümlög ogrı kälip ät[öz]lög ag(ı)lıkıñızlardakı isig özlög **ärdiniñizläрни** ogurlayu eltgäy ‘In der pechschwarzen Nacht der schlechten Taten wird der Dieb des Todes kommen und eure Lebensjuwelen, die sich in eurem Schatzhaus des Kö[rp]ers befinden, räuberisch entwenden.’ ‘Kötülüklerin zifiri karanlık gecesinde, ölüm hırsızı gelecek ve vucüt hazinenizdeki yaşam mücevherlerinizi yırtıcı bir şekilde çalacaktır.’
- (508) [COBJ/46b:(b):1-5] ...ay tapıy uduy ... alquyu yig ... **[är]dini-lärig** ... suv-uy

3.1.1.12. **erdini / ratna** + İLG. (33)

Derlemde [*erdini / ratna* + İ.] biçimine 33 yerde rastlanmaktadır.

- (509) [ETŞ/16:101] *k... bu nom **erdining** tutdaçi ...* ‘... bu kanun cevherini tutan’
- (510) [M/57:4-5] *üç **erdning** edgüsi sizik köngül turgururlar erdi .* ‘Üç cevherin üstünlüğü (için) temiz hisler beslerlerdi.’
- (511) [AY-VIII/12a:478-488] *anta basa ol kişi suvka kirip atözin arıg yunug yañı arıg ton kedip etöziñe edgü yıd yıparlar türtüp ol ev içinde kirip meni üçün küntemek üçer kata üç üdte ratnapüşpi atl(i)g teñri teñrisi burhan atın bo nom **erdininiñ** atı birle atayu inçe tep tezün* ‘Sonra o kişi suya girip bedenini temiz bir şekilde yıkayıp yeni elbiseler giyerek ve bedenine güzel kokular sürüp o ev içine girerek benim için her gün üç kez üç öğün Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Budha’nın adını bu öğreti mücevherinin adı ile anarak şöyle desin.’
- (512) [BU2M/192] *anı üçün bo nom **ärdininiñ** şast(a)rında sözl[äyür]* ‘Onun için öğreti mücevherinin şâstrasında söyler.’
- (513) [BT-XXIII/H025-031] *kop küsüş-üg kanturdaçi suvastik agat ot täg:alku adag tudag amırtgurdaçi:ap y(ä)mä ol azunta ap y(ä)mä ol azunta ulug asıg tusu kıltaçi :şaşi uru-vasşi tilotami –ta ulatı t(ä)ngri hatun-ları ürüg uzatı ağızlar-ınta sözlädäçi ilki ärtmiş kum sanınca burhan-lar ögmiş alkamiş üç äñim sansar-ta akaş mañgal bolmış [k]utlug-ta kutlug bo garbaparimančni atl(i)g sudur **ärdini-niñ*** ‘... so wohl in dieser Existenz als auch in jener Welt großen Nutzen schaffende, von Śaśī, Urvaśī, Tilottamā und den übrigen Götterfrauen ständig im Mund geführte Garbaparimančani genannte Sutra-Juwel.’ ‘Śaśī, Urvaśī, Tilottamā ve diğer tanrıçalar tarafından sürekli olarak ağızda tutulan Garbaparimančani adlı sutra mücevheri hem bu varoluşta hem de o dünyada büyük fayda sağlar.’
- (514) [BU2M/236-238] *tartıp tnl(i)glarıg taşgaru üntürti sansarlıg kök titigdin tep, yänä munta basa bo nom **ärdininiñ** ugrayu tüz taplagın sözlätükdä burhanniñ nom nomlamaklıg eligi ärdi* ‘Canlıları samsāralı yeşil çamurdan çekip dışarı çıkardı, diyerek yine bundan sonra bu öğreti mücevherinin eksiksiz bir biçimde doğru öğretisini söylediğinde Buddha’nın öğretiyi açıklamayla donanmış eli vardı.’
- (515) [FDX/412-415] *monı üze bo sudur **erdininiñ** ülgülençsiz teñlençsiz uçsuz kadıgsız edgüliñ edremlig ertükin bilip...* ‘Böylece söz konusu sūtra

mücevherinin ölçülmez (ve) hayal edilemeyecek sınırsız iyilik (ve) erdemleri (olduğunu) anlayıp...

- (516) [DKP/4283-4285] ... *alı y(a)rlikasun t(e)ñri [ba]hşı nomlamış nom **erd(i)niniñ** ögdirin ançusun* ‘Haşmetli üstat, (kendisinin) vaaz etmiş olduğu öğreti cevherinin değerini, kıymetini lütfederek açıklasın.’
- (517) [BT-XXVI/124:1-5] *y(e)mä üç ärdini-kä süzülmiş kert[günč] köñüll-lüg kutrul[m]a[k] tö[züg] čintamani **ärdini-niñ** kögüzlüg kovukı [ič]intä kızläyü tutdaçı upase alp bars upasanč kökäč birlä ätöz ärtimligin äd tavar artaguluk[ın bilip] ukup ärtimlig ätöz üzä artamagul[u]k buyan ädgü kılınč :yığ[alım] tep ädgü köñül öritip...* ‘Nun haben wir, der Laienbruder Alp Bars und die Laienschwester Kökäč, die den reinen Glauben an das triratna haben und das Erlösung-Wesen (?) in der Brust-Leerheit des cintāmaṇi-Juwels verborgen halten, die Vergänglichkeit des Körpers und die Verderblichkeit von Hab und Gut [erkannt] und verstanden...’ ‘Şimdi biz, triratna'ya saf inancı olan ve kurtuluşu cintāmaṇi mücevherinin göğüs boşluğunda (?) saklı tutan, meslekten olmayan erkek kardeş Alp Bars ve meslekten olmayan kız kardeş Kökäč, bedeninin geçiciliğini ve sahip olmanın fani olduğunu [idrak ettik] ve anladık.’
- (518) [BT-XXVI/39a:165-166] *bo altun y(a)ruk nom **ärdini-niñ** ağıştit küčintä : burun ärtmiş ög kañ-larım tugzun ...* ‘Durch die magische Kraft, die Abschrift dieses dharma-Juwels (namens) Altun Y(a)ruk veranlaßt zu haben, mögen meine früher verstorbene Mutter und meine Vater in der Sukhāvati wiedergeboren werden! Wir die Spendeherren...’ ‘Altun Y(a)ruk adı verilen bu dharma-mücevherin transkripsiyonunun olmasına neden olmanın sihirli gücü sayesinde, daha önce ölmüş olan annem ve babam Sukhāvati'de yeniden doğsun!’
- (519) [BT-XXVI/3:12-15] *arıš arıg bo sudur nom **ärd[inini]ñ** :adıl tañısuk ädgü-lärin [] [a] ‘WL/Q basugur [] Y [a] L’RYN S[] üç[ü]n :* ‘Dieses sehr reinen Sūta[-Juwels] vorzügliche, wunderbare Vortrefflichkeiten ... für ...’ ‘Bu çok saf Sūta[-Mücevher] mükemmel, harika mükemmellik ... için ...’
- (520) [BT-XXVI/17:86-88] ...*bo bir šlok nom **ärdini-niñ** bititmäk-niñ bitimäk-niñ buyanın ülgülöp täñläp tükägäli bulmagay* ‘...Man wird das Puṇya des Abschreibenlassens diese (aus) einem śloka (bestehenden) Sūtra-Juwels gänzlich zu ermessen und abzuwägen nicht vermögen.’ ‘..Kişi bu (oluşan) bir

śloka Sūtra-mücevherini yazıya dökmenin punyasını tam olarak ölçüp tartamayacaktır.’

- (521) [BT-XXVI/3:32-34] ... *bo sudur nom ärdini-niḡ (P) ağızta t[u]tup nomlagu-sı kočo-ta [-ZW]N: adın-ka ulalzun tep sakın[]* ‘...und Predigen dieses ausgezeichneten, würdigen Sūtra-Juwels in Kočo [stattfinden!] [In dem] Gedanken, es anderen zu überliefern’ ‘... bu mükemmel, değerli Sūtra-cevher’in okunması ve vaaz edilmesi [Kočo’da gerçekleşsin!] [Başkalarına ulaştırma düşüncesiyle]’
- (522) [BT-XXXVII/10628-10629] *birök m[äniḡ] [oğgura]k ärdiniḡin bulga[y s(ä)n:]* ‘Wenn [du zu] m[einer Mönchsgemeinde Zuflucht nimmst], wirst [du sicherlic]h dein Juwel finden.’ ‘Eğer bir manastır topluluğuna sığınırırsanız, mücevherinizi mutlaka bulacaksınız.’
- (523) [BT-XXXVII/10689-10690] *säniḡ ärdiniḡin ädgülüg []* ‘Dein Juwel tugendhat [...].’ ‘Senin mücevherin erdemli [...].’
- (524) [BT-XXV/1564-1569] *burhanlarınḡ [k]ü[ç]i[ntä :] nom ärdiniḡin küçintä : tözünl[är][ni]ḡ idoklarınḡ küçintä : []/[]// k[üü] kälig ä[dramlar] alkunı bir täg munta t[ä]gürü y(a)rılıkazunlar :* ‘Mit der [K]ra[ft] der Buddhas, mit der Kraft des dharma-Juwels, mit der Kraft der Heiligen und Charismatischen ...’ ‘Buddhaların sayesinde , dharma mücevherinin gücüyle, azizlerin ve karizmatiklerin gücüyle...’
- (525) [BT-XXV/2302-2306] ... *bo burhanlarınḡ küçintä :nom ärdiniḡin küçintä kamag bodis(a)t(a)vlar küçintä alku tözünlärniḡ idoklarınḡ küçintä ämgäk täginmäzünlär ::* ‘Und die Leid erduldenden Lebewesen in den Höllen (insgesamt) sollen durch die Kraft aller Bodhisattvas und durch die Kraft aller Edlen und Charismatischen kein Leid mehr erdulden.’ ‘Ve (bir bütün olarak) cehennemlerdeki acı çeken varlıklar, tüm Bodhisattvaların gücüyle ve tüm Asillerin ve Karizmatiklerin gücüyle, artık acı çekmeyecekler.’
- (526) [BT-XXV/2629-2632] *burhanlarınḡ küçintä nom ärdiniḡin küçintä bodis(a)t(a)vlarınḡ küçintä :tözünlärniḡ idoklarınḡ küçintä ...* ‘Indem sich alle jene Lebewesen durch die Kraft der Buddhas, durch die Kraft des dharma-Juwels, durch die Kraft der Bodhisattvas und durch die Kraft der Edlen und Heiligen gleichsam gemeinsam befreien, (dann) schwinden (auch) die Taten ...’ ‘Tüm bu canlı varlıklar, buddhaların gücüyle, dharma mücevherinin gücüyle,

bodhisattvaların gücüyle ve soyluların ve azizlerin gücüyle kendilerini özgürleştirerek...’

- (527) [HT-X/7b:17-18] ... *bu nom ärdinining küçi tetir* = [HT X:325-326] ... *bo nom ärdiniñ küçi tetir* ‘... der Kraft des Sūtra-Kleinods zu diesem Yuhuagong gesannten Ort gekommen.’ ‘... bu yere Sūtra mücevherinin gücü sayesinde geldim.’
- (528) [HamiZus/2075-2080] ...*bögü biliglig burxanlaning yir suwda blgürmäkingä ädgü nomluy yarlay yrliqamišinga tüz-ün bursong ärdni-ning ädgü törükä qatılmışinga bu üç ärdni üz-ä kim qayu tüz-ünlär oyli ayinčsiz süz-ük köngül öritsär ol ärür...* ‘... zur Verquickung des edlen Gemeinde(samgha)-Juwels mit der edlen Lehre, h. zu diesen drei Juwelen, ein unerschütterliches und reines Herz entstehen läßt, der ist die Scheitel genannte, gute Wurzel.’ ‘... asil cemaat (samgha) mücevherinin asil öğretiyle harmanlanması, yani bu üç mücevher için asil oğullardan hangisi sarsılmaz...’
- (529) [HamiZus/3046-3049] *yaçumišin uqup inčä ymä bursong quwray ärdni(i)ng tartılmışin bulup qamayqa ädgülugin kântü orninta turup törtidin....* ‘Er verstand sein Nahekommen, fand die Mönche des Gemeinde-Juwels weggegangen, erhob sich von seinem Sitz mit Güte allen (Wesen) gegenüber...’ ‘Yaklaştığını anlayınca, cemaat mücevherinin keşişlerinin gittiğini görünce, tüm (varlıklara) karşı nezaketle oturduğu yerden kalktı...’
- (530) [BT-VIII/B:175] *intiranil ärdini-ning tæg uçluy ädgü toqırlıy* ‘Er hat eine wohlgestaltete Krone mit Zacken wie Indrani-la-Juwelen.’ ‘Indrani-la mücevherleri gibi çatalları olan düzgün bir tacı var.’
- (531) [BT-II/680-686] *burçan-lar|ning-küçintä-nom ärdinining-küçintä-bodis(a)t(a)v-lar|ning-ıduqlar|ning –küçintä , ,tözün-lär|ning-ıduqlar|ning-küçintä , , ol alqu qamay tñl(i)γ sīngarqī tamu|lar|qa-iltäđi|i qilinč-lari birtäm kidip tariqip* ‘Durch die Kraft der Buddhas, durch die Kraft der Bodhisattvas, durch die Kraft der Āryas sollen alle diese Wesen insgesamt errettet werden; und ihre Taten, die (sie) zu den Höllen in den 10 Himmelsrichtungen führen (könnten), sollen gänzlich verschwinden.’ ‘Buddhaların gücüyle, Bodhisattvaların gücüyle, Āryaların gücüyle, tüm bu varlıklar hep birlikte kurtulacak; ve (onları) 10 göksel yöndeki cehennemlere (götürebilecek) eylemleri tamamen yok olacak.’

- (532) [BT-XXVIII/B511-B514] [] *lwk tözüg b(ä)lgürttäçi [kimkoke nom ärdini]ning birär birär użık [] kavıra yörmäk [tükädi]* ‘The overall explanation of each letter of [the jingangjing sūtra]-jewel that displays [... is completed].’ ‘[...] [jingangjing sūtra]-mücevherin [... tamamlandığını] gösteren her harfinin genel açıklaması.’
- (533) [BT-XIII/58:12-15] ari[ş]ariy bo sudur nom **[ür]d[finining]** adil tangisuq ädgülärin [] [a]ul[]y basuyur []i [a]larin s[] için ‘Dieses allerreinen Sūtra [-Juwels] vorzügliche, wunderbare Vortrefflichkeiten [] [] für [].’ ‘Bu çok saf Sūtra [mücevher] enfes, harika mükemmellikler [] [] için []’
- (534) [BT-XIII/58:32-33] ... bo sudur nom **ärdinining**: ayızta tutup nomlayu-sşı qoço-ta zu]n.. ‘... würdigen Sūtr-Juwels Rezieren und Predigen in Qoço [stattfinden!] ...’ ‘değerli Sūtr-jewel Qoço'da okusun ve vaaz versin [gerçekleşsin!]...’
- (535) [AY-IV/3443-3447] atı kötrülmüş ayagka tægimlig t(ä)ñrim bi[rök] kayu yer oronta bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom eliği atl(ı)g nom **ärdining okı(sar)**... ‘Adı yüceltilmiş saygıdeğer tanrım hangi yerde bu altın renkli parlak ışıklı en yüce öğreti hükümdarı öğreti cevherini okusa..’
- (536) [AY-IV/1218-1226] ... ädlärin tavarların oom törtünç altı otuz ärdinilärin yinçülärin k(ä)ntlärin suzakların nalıkların uluşların tolp el uluşların isig özlärinä tägi tıdıp idalap burhanlar y(a)rılıgı idok bo nom **ärdining äşidgäli bolup ötrü ol nomtaki y(a)rılıgıça bilgä bilig içintä bışrunurlar ögrätinürlär bo ärür burhanlar y(a)rılıkamış** ‘... mallarını mülklerini, mücevherlerini, incilerini, kentlerini, köylerini, şehirlerini, ülkerini bütün memleketlerini, vücutlarına kadar her şeyi terk edip Buddha hükmünü ve bu öğretini cevherini işitmek için o öğretilerdeki kanuna göre bilgiyi öğrenirler.’
- (537) [AY-VII/14a:623-626] ... edgü tetyük nom **erdining ançulayu ok sakinzun tözleriñe yaraşı dyanta ögretindeçi ertükin bölüklerin yörügün** ‘... İyi olan öğreti mücevherini se öylece düşünsünler; var oluşlarına uygun olarak ruhsal salmaların öğreticiliğini, bölümlerinin anlamını.’
- (538) [AY-VII/8a-8b:348-352] atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim birök kim kayu nomçılar bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom **erdining nomlaguçı erser**... ‘Adı yüce saygıdeğer tanrım, eğer öğreti ustaları, bu altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti mücevherini tebliği ederse...’
- (539) [AY-VIII/18a:757-764] anı üçün atı kötrülmüş ayagka tegimlig teñrim ol ugurtaki yalañuklar maña utlı sevinç tegürmek köñülin inçe tep sakınç

sakınsarlar.. men odgurak bo nom erdining süzük köñülin eşidir men tutar men ayayur men ağırlayur men.. ‘O nedenle adı yüce, saygı değer efendim o zamandaki insanlar beni sevince ulaştırmak düşüncesiyle öyle diyerek düşünseler ben tamamıyla bu öğreti mücevherini samimi düşüncelerle işidip öğretiye sahip çıkacağım...’

(540) [AY-III/184-185:18-2] *O inçip bo munça kuu kelig edrem-ler barça bo nom erdini-ning kamağ-ka bir teg umug inag bolmak-lıg adruk adruk asıg tusu kılmaklıg bodis(a)t(a)v-ıar-nıng adruk adruk edğülüg töz yıldı-ların üklitmek...‘Öyle ki, böylesi başkalaşarak: gelme Upapaduka) erdemleri bütünüyle bu öğreti mücevherinin (Dharmaraina) kamuya aynı umut, sığınak olmaklı, ayrı ayrı fayda (iki.) işlemekli, Bodhisattvalann ayn ayrı iyi kök (Svabhâva) (ve) esaslarını arttırmak...’*

(541) [AY-VIII/23a-23b:1004-1008] *kim bo nom erdining eşitdeçi tnl(i)glar sakınu sözleyü yetinçsiz bilge biliglig y(a)rukın y(a)rup yalt(i)rıp buyanlıg bilge biliglig yeveglerig yevetip... ‘Öyle ki bu öğreti cevherini işiten canlıların hesap edip söylemesi imkansız, hikmet dolu ışıkla parlayıp sevaplı, hikmetli teçhizatla donatıp’*

3.1.1.13. erdini / ratna + 3.T.İYE. + BUL (1)

Derlemde [*erdini / ratna + 3.T.İYE. + BUL*] biçimine bir yerde rastlanmaktadır.

(542) [ABSv/317-318] *abita t(ä)ñri burhannıñ kayu nomlagu yeg sukançıg nom ärdinisiñä , yükünür biz ‘Amitābha Tanrı Buddha’nın her öğüt verme(sine) (ve) daha güzel öğreti mücevherine secde ederiz.’*

3.1.1.14. erdini / ratna + 1.T.İYE. (1)

Derlemde [*erdini / ratna* kelimesinin + 1.T. İYE.] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

(543) [HamiZus/2539-2540] *...alqu ädgüingüz-kä yükünür mn amraq oyulluy ärdnim .. ‘...Ich verneige mich für alle Eure Güte, mein geliebtes Sohnes-Juwel.’ ‘Tüm iyiliğin için eğiliyorum, sevgili oğlum mücevher.’*

3.1.1.15. **erdini / ratna** + 1.T.İYE. + YÜK (1)

Derlemde *erdini / ratna* + 1.T.İYE. + YÜK] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

- (544) [HamiZus/2486-2488] ... *kim mn bu ton ärdinimin burxan çkrwrt ilig xanning kädmišin köräyin ärdi ..* ‘... daß der Buddha, der cakravartin-König, dieses Juwel von Gewand anzieht?’ ‘Buda'nın, cakravartin kralın bu mücevher kaftanı giydiğini göreceğim zaman ne zaman olacak?’

3.1.1.16. **erdini / ratna** + 2. Ç.İYE.+ Ç. + YÜK (1)

Derlemde [*erdini / ratna* + 2. Ç.İYE.+ Ç. + YÜK] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

- (545) [DKP/2265-2268] *ka[pk(a)ra] tünle ölümlüg ogrı kelip et[öz]lüg ag(i)lkiñzlartaki isig özlüg erdiniñizlerni ogrulayu eltgey* ‘Kapkara gecede ölümcül hırsız gelip vücudunuz (üzerinde bulunan) hazinelerinizdeki canlı cevherlerinizi çalarak götürecek.’

3.1.1.17. **erdini / ratna** + 2.Ç.İYE. (1)

Derlemde [*erdini / ratna* + 2.Ç.İYE.] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

- (546) [BT-XXXVII/00935-00936] *sizniñ köñüllüg ärdiniñiz bizi[η yürä]k[i]m[i]z içintä yatur* ‘Euer Herzenjuwel liegt in unser[em Herze]n.’ ‘Kalbinizin mücevheri kalbimizde yatıyor.’

3.1.1.18. **erdini / ratna** + 2. Ç.İYE.+ Ç. + YÜK (1)

Derlemde [*erdini / ratna* + 2. Ç.İYE.+ Ç. + YÜK] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

- (547) [DKP/2265-2268] *ka[pk(a)ra] tünle ölümlüg ogrı kelip et[öz]lüg ag(i)lkiñzlartaki isig özlüg erdiniñizlerni ogrulayu eltgey* ‘Günahlı, kapkara gecede ölümcül hırsız gelip vücudunuz (üzerinde bulunan) hazinelerinizdeki canlı cevherlerinizi çalarak götürecek.’

3.1.1.19. **erdini / ratna** + 3.T.İYE. (20)

Derlemde [*erdini / ratna* + 3.T.İYE.] biçimine 20 yerde rastlanmaktadır.

- (548) [BT-XXXVII/06052-06053] *yalıoklarnıñ ärdinisi [ulu]g elig-a* ‘Juwel der Menschen,o [große]r König!’ ‘Halkın mücevheri, ey [büyük] Kral!’
- (549) [AY-IV/298-302] ... *inçä k(a)ltı altun tilgänlig çakravart elig hanlarnıñ alp är ärdinisi tört törlüg süülüg kuvragın nätäg öz ärkinçä tapınça ävirär ärsär...* ‘Eğer altın tekerlekli Cakravarti hükümdarın komutanının dört türlü ordu topluluğunu nasıl kendi gücünce istediği gibi,arzuladığı gibi çevirse ...’
- (550) [BT-XXXVII/08893-08895] [*yalıoklar]nıñ ärdinisi ‘W[]/[]/kayıklärin tägrikläp kesari arsl[an] turmuş täg korkınçsız köñülin tu[rdı]* ‘[...] Juwel der [Menschen ...] st[and] furchtlos da, so wie Löwe(n) stehen, ihr Wild umstellednd.’ ‘[...] [Halkın...] Mücevheri, avını çevreleyen aslan(lar) gibi korkusuzca durur.’
- (551) [HamiZus/2924-2925] *yitinç alp [är]d[äm]lig suü bägi ur(â)ngu ärdinisi [bolur]* (.) ‘Siebentens hat er ein Juwel von tapferem Heerführer.’ ‘Yedinci olarak, onun yiğit bir mücevheri vardır.’
- (552) [HamiZus/2913-2914] ... *ilki mïng [kigälig çakir tilgän] ärdinisi bolur .. kim...**saqïntačisï...* *bolur* ... ‘... Erstens hat er ein tausend [speichiges Rad-]Juwel ... sein Denker...’ ‘... Birincisi, binlerce [sivri çark] mücevheri var...’
- (553) [HamiZus/2916-2917] *üçünç yi[tinçsiz] yügrük açanay atly at [ärdinisi] b[olu]r ..* ‘Drittens [hat] er ein [unerreichbar] schnellfüßiges, äjäneya (,von edler Rasse (seiend)) genanntes [Juwel] von Pferd.’ ‘Üçüncüsü, äjäneya (‘asil ırktan (varlık) adı verilen hızlı ayaklı [ulaşılamaz] bir ata [sahiptir].’
- (554) [HamiZus/2917-2919] *tört[ün]ç tünlä küntüz [bir bärä yir]d[ä] yaruq y[a]şuq bird[äci] munçuq ärdnisi bolur ..* ‘Viertens hat er ein Juwel von wertvollem Stein, der nachts und tags [eine Meile auf der Erde] Glanz ausstrahlt.’ ‘Dördüncüsü, onun değerli taştan bir mücevheri vardır ki, gece ve gündüz [yeryüzünde bir mil] parlar.’
- (555) [HamiZus/2922-2924] *altinç alqinçs(i)z ayi baram anuq sundaçi bir är ärdinisi bolur(.)* ‘Sechstens hat er ein Juwel von Mann (d. h. Minister), der (immer) bereit ist, unerschöpfliche Güter und Habe ehrfurchtsvoll zu geben.’ ‘Altıncı olarak, (her zaman) tükenmez mal ve mülkleri saygıyla vermeye hazır olan bir adamın (yani bakanın) mücevheri vardır.’
- (556) [KörB/218] *katık tatıgıning erdinisi boltung* ‘Katıkların tadının özü oldun.’ = [ETŞ/35:132-133] *kadıg tatıgı-ning erdinisi boltung // Ne busuş ol takı ilke*

kanka inanç bolguka ‘Gayret (?) tadının cevheri oldun, halkın, hükümdarın mutemedi olmak için ne gibi endişe var.’

- (557) [DKP/3698-3700] ... **erdinisi**[...] *keyiklerin tegriglep kısıarı ars[lan] turmuş teg korkınçsız köñülin T[...]* = [DÇ/0276-0278] ... **erdin[i]si** [...] *kèyiklerin tegriglep kısıarı ar[slan ...] turmuş teg korkınçsız köñülin [...]* ‘... cevheri... geyikleri çevreleyen aslan gibi korkuzca duran gönlünü...’
- (558) [BT-XXXVII/04065-04069] *agızlıg vımanıntın keñ yetiz kirsiz münsüz arıg süzök tillig ärdinisi* *agızınta tar ämgäkin ämgänmädin çoglug yalınl(i)g bolup yatur* = [DKP/1619-1623] *agızlıg vımanıntın kiñ yidiz kirsiz münsüz arıg süzök tillig erdinisi* *agızınta tev (?) emgekin emgenmedin çoglug yalınl(i)g bolup yatur* ‘Geniş, masum ve temiz dilli (öğreti) mücevheri (onların) ağzında, fitne fesattan dolayı acı çekmeden, ışık saçarak, ihtişamlı (bir) saraydan (daha) geniş ve yüksek (olan Budaların) ağzında yatar.’
- (559) [DKP/4681-4682] ... *yal(a)ñuklarınıñ erdinisi* [...] *ëlige ..* ‘... Ey, insanların cevheri! ... hükümdar.’
- (560) [DKP/4696-4701] *ol baranas balıkda [...]*SY’K’ *meñ(i)zetgülük tip [...]* *atl(i)g ilig kan bar [... il]ig begniñ bir körge[li ogul]lug erdinisi togdı* ‘... O Bārāṇas adlı şehirde ... mukayese edilecek diyerek ... adlı hükümdar var ... hükümdarın bir görmeye oğul cevheri doğdu. ...’
- (561) [BT-XXXVII/02663-02664] ... *kunčuy]lar ärdinis[i] []/[]//[]]* ‘... Frauen]perle [...].’ ‘... kadınların incisi...’
- (562) [BT-XXXVII/03545-03548] *t[ükäl bilgä] šakimuni burhannıñ alp tuşgu[luk] ärdinisi birlä tuš bolyuk sizlär :kö[ni] böküş bökünüp inčä sakınmış k(ä)rgäk* ‘Wenn ihr mit dem Juwel des v[ollkommen weisen] Buddha śākyamuni, das schwer anzutreffen ist, zusammengetroffen seid...’ ‘Mükemmel bilge Buddha Śākyamuni'nin mücevheriyle karşılaştığınızda, ki buna ulaşmak zordur...’
- (563) [BT-XXVI/80:35-39] *el ärdinisi id[ok tä]ñrikänim(i)z-kä isig özi-niñ /YK/YN/Y tüzi kunč[u]yumuz-ka burhan kutılıg tü[š] bergü-kä avant tıtag bolmak[i] bolzun* = [BT XXXVII:00228-00232] ... *el ärdinisi idok [t](ä)ñrikänim(i)zkä isig öziñiñ ikinti özi kunč<u>yumuzka burhan kutılıg tü[š] bergükä avant tıtag bolmak bolzun* ‘...dass dem Reichjuwel, unserem hei[ligen] Herrscher und der Prinzessin, dem zweiten Selbst seines Lebens, die Frucht der Buddhaschaft gewährt wird.’ ‘... krallık mücevheri, kutsal[l] hükümdarımız ve hayatının ikinci benliği olan prensese budalalık meyvesinin verilmesine neden olsun.’

- (564) [BT-XXVI/145:13-16] ... *äsirgänčsiz teyim-lig booš köñül-lüg : el-kä asıg-lig tüz köni törö-lüg : el ärdini-si ı-dok uguš-lug tämür hagan ı-dok säcän hagan-nıñ oron-ta olurup* ‘... der uneingeschränkten Mut hat, der freigebigen Sinnes ist, der dem Reich nützt, der den ebenen, wahren dharma hat, der das Juwel des Reiches ist, der dem heiligen Stamm angehört, besteigt dem Thron des heiligen Säcän Hagan...’ ‘... Sınırsız cesarete sahip olan, cömert olan, diyara fayda sağlayan, eşit, gerçek dharma'ya sahip olan, diyarın mücevheri olan, kutsal kabileye ait olan, ikinci [yilda] kutsal Säcän Hagan'ın tahtına çıkar ...’
- (565) [M/35:4-9] ... *ötrü brhmavati katun erdn(isi) ordusında kodı inip açanı at—ların yarat—muş altun—lug kanglıd(a) suryaka(nt) erdnil(ig—) de brhma(y)u bramn birle il // / ...* ‘Sonra Brahmâvati, kraliçe hazretleri sarayından aşağıya inip cins atlann koşulduğu altın bir arabada güneşte parlayan bir cevherle Brahmâyü brahman ile ...’
- (566) [M/38:38-43] *ol savag işidip şanki çkrvirt ilig yiti erdnisi kamag çmbudvip uluş—taki iligler begler birle ayagka tegimlig maytrı bodisvtag bakşı tutar ..* ‘Bu (sözleri) işitince dünya hükümdârî Şankha yedi cevheri ve bütün dünyadaki hükümdar ve beyler ile birlikte, hürmete lâyük Maytrı bodhisattva’yı üstat telâkki eder.’
- (567) [HamiZus/2679-2680] ... *alqu ädgü törülärning turuyı [burson]g quwray ärd[nisi] titir ..* ‘... [die wie] der Aufenthaltsort aller guten Gesetze [sind: diese] werden, das Juwel der Mönchsgemeinde genannt.’ ‘... [bunlar] tüm iyi yasaların meskeni gibidir: bunlara] manastır topluluğunun mücevheri denir.’
- (568) [HamiZus/2527-2528] ... *maxaprçapati gautami qatun iligintä böz ärdinisi birlä anča ymä toylıy yorip kälir (.)* ‘... die Königin Mahāprajāpatī Gautamī kommt so feierlich mit dem Juwel von Baumwollstoff in der Hand.’ ‘Kraliçe Mahāprajāpatī Gautamī elinde pamuklu kumaştan mücevherle çok ciddi bir şekilde geliyor.’

3.1.1.21. erdini / ratna + 3.T.İYE. + YÜK (7)

Derlemde [erdini / ratna + 3.T.İYE. + YÜK] biçimine 8 yerde rastlanmaktadır.

- (569) [DKP/2168-2169] ... *erdinisin bö[künki...] körgeli bultum* ‘... cevherini bugünkü ... görmek için buldum.’

- (570) [DKP/4231-4232] *inçip burkanlarnañ bir [...]LWK nomlug [erdi]nisiin bilir erti* .. ‘Fakat Budaların manzume (şeklinde) öğretiye ait bir cevherini biliyordu.’
- (571) [DKP/2540-2544] *[...]LWK kök S[...] ermez mü M[...] erdinisin bökünki [...] [...]TWM .. raj(a)v(a)rt öñl[üg ...] L'R erti .. ‘gök ... değil mi? ... cevherini bugünkü ... lacivert renkli ... idi.’*
- (572) [M/51:21-25] *tengri tengri—si maytrı burkan yirtinçüde belgür—mişinge sanki çkrvrt ilig kan yiti erdnisin ıdalap maytrı burkan nomınta toyın bolmış ‘Tanrılar Tanrısı Maytrı burkan, dünyada zuhûr edince, dünya hükümdarı Şankha yedi cevherini terkedip, Maytrı burkanın dininde râhip olmuş!’*
- (573) [M/70:22-23] *bursong kuvrag erdn(i-)sin yime körmelim erdi .. ‘Cemaat cevherini de görmeyelim.’*
- (574) [BT-III/12:166-169] *näj inçip mün qaday qılqyu sav tapmadın ärdinisin idturmış sardavax-ı tæg anta munda küdä baq-a tiläyü yoriyur-lar ärkän ‘Als sie keineswegs eine Angelegenheit für eine falsche Beschuldigung gefunden hatten und ständig wie ein sein Juwel verloren habernder Karawanenherr hin und her danach (nach dieser Angelegenheit) suchten.’ ‘Onlar iftira edecek bir şey bulamayınca, mücevherini kaybetmiş bir kervanbaşı gibi sürekli onu arayıp durdular.’*
- (575) [BT-XXXVII/05527-5530] *anca ymä [kutlug kıvılg] ärmöz mü m(ä)n : (P) k[im bo yalñoklar] ärdinisin bo-(P)- [künki kün] körgäli bultum ‘Wie ausgesprochen [glücklich] bin ich doch, d[enn] ich habe es geschafft, [am] he[utigen Tage dieses] Juwel [der Menschen] zu sehen.’ ‘Bugün [halkın] bu mücevherini görmeyi başardığım için ne kadar mutluyum.’*

3.1.1.22. erdini / ratna + YAP. + İLG. (1)

Derlemde [*erdini / ratna + YAP. + İ.*] biçimine 1 yerde rastlanmaktadır.

- (576) [BT-XXV/0168-0170] *bo nom ärdiniliniñ başınta ädgü ögli y(a)rlıkançuçi köñüllüg nomlug oronta tegüçi tört üziklarıg tıtaglıgın urmış ol ‘An den Anfang dieses Sūtra-Juwels hat mana us (gutem) Grunde vier (chinesische) Zeichen gestellt, die bedeuten „ am Lehrort (bodhimañda) des Wohlwollens (maitri) und des Mitleids (karuñā). ‘Bu Sūtra-mücevherin başına mana (iyi) bir sebepten ötürü dört (Çince) karakter yerleştirmiştir, bunlar "iyilikseverlik (maitri) ve merhamet (karuñā) öğretisinin (bodhimañda) yerinde" anlamına gelir.’*

3.1.1.23. **erdini / ratna** + YÖN (33)

Derlemde [*erdini / ratna* + YÖN] biçimine 33 yerde rastlanmaktadır.

- (577) [AY-III/142:6-] ...*yiti ertini-ke tükel-lig çakira-vart ilig kan bolayın tip küş-
eser . . .* ‘...yedi mücevhere (Saptaratna-) (sahip), mükemmel Cakravartin,
hükümdar olayım (iki.)’ diye dilese(ler)...’
- (578) [AY-IV/356-359] *inçip bodis(a)t(a)vlar kertünç ärklig tegmä süzök köñülläri
üzä äñilki burhan ärdinikä süzüülrlär* ‘Şöyle ki Bodhisattvalar iman gücü
denilen temiz gönülleri ile birinci olarak Buddha cevherine geçerler.’
- (579) [AY-VI/507-517] ... *eligintä tütsüg tutup ädgü yıd yıparlarıg köyürüp bo nom
ärdinikä nomlataçı nomçıka tapıg uduğ kılsar , ötrü ol ağır ayağ kılmış tağı
urmuş tütsügnüñ tütünü bir kşan üd içindä üç miñ uluğ miñ yertinçütä tözü
yadılıp...* ‘elinde tütsü tutup tutarak iyi güzel kokuları yakıp bu öğreti
mücevherini öğretecek vaize hizmet etse sonra saygı göstermek için yaktığı
tütsünün dumanı bir anda üç bin ulu, bin yeryüzüne yayılıp ...’
- (580) [AY-VI/752-756] ...*ulatu közünür at’özlüg közünmüz inñin azunluğ uluğ yeg
başdınkı asıgka tusuğa tägırlär üçün anın ol şastırlar bo nom ärdinikä arıtı
oğşayu täginmäzlär,* ‘diğer görünen bedeni görünmeze uzak alemlı yüce, en
üstün faydaya ulaşırlar diye onun o şastra kitapları bu öğreti mücevheri ne tam
olarak benzemez.’
- (581) [AY-VI/855-858] *anı amtı t(ä)ñrim bo nom ärdini-kä täginür* ‘Şimdi onun için
efendim bu öğreti mücevheri ne temizlenmek ulaşır.’
- (582) [AY-VI/1110-1116] ... *ädgü ädgüsü vaişiravaneya , bir ärsär kamağ
yalañuqlarınıñ çığay ämgäklig tuğ tulvı açığı ämgäklärin tarğargululuğ ikinti ärsär
bo nom ärdinikä tağı artokraq süzülgülük , ärtiñü k(ä)rgäklig ötüğ ötündüñ* ‘...
Ey iyi Vaişravaña, birincisi bütün insanları fakirlik zahmetinden aşağılık
sıkıntısından uzaklaştırmak için ikincisi ise bu öğreti mücevheri(yle) fazlasıyla
temizlenmek için son derece gerekli bir söz söyledin.’
- (583) [AY-X/1216-1220] ... *labay täğzinçi täğ boyunuñuz ol , tolun ay t(ä)ñrikä oğşağı
yüüzüñüz äriür , kök lenhua öñiñä oğşağı közüñüz ol , yipün saparir ärdinikä
oğşağı* ... ‘boynunuz labay çalgısının çevrintisi gibidir; yüzünüz dolun aya
benzer; gözleriniz mavi lotus (çiçeğinin) rengine benzer; dudaklarınız kırmızı
neceftaşı (Skr. sphaṭika) mücevherine benzer ...’

- (584) [AY-X/1590-1594] *sadu ädgü lıgso ; altun öñlüg y(a)ruk; yaltrıklıg kopda kötrülmiş nomlug çın ärdinikä* ‘Güzel! Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretili gerçek cevhere!’
- (585) [ABSv/1478-1481] *anta basa [üç] [ä]rdinikä inanıp abita burhan uluşınta ba[rıp] tugguluk kut küsüş öritip inçä tep s[öz]-lägülük ol* ‘Ondan sonra üç mücevhere inanıp Amitābha Buddha’nın ülkesine ulaşım doğacak, mutluluk (ve) istek uyandırarak böyle diye söyleyecektir.’
- (586) [BU2M/187-189] *tört törlüg ävrilinçsiz süzök kertgünç köñülüg tanuklamış üçün,üç ärdänikä ç(a)hşap(a)tkä kertgünür süzülür,* ‘Dört tür sarsılmaz temiz imanlı gönlü tanık gösterdiğinden, üç mücevhere, dini emre iman eder, arınır.’
- (587) [BU2M/187-190] *üç ärdänikä kertgünmiş süzülmiş üçün üç yavlak yoldın ozar kutrulur* ‘Üç mücevhere iman edip arındığından üç kötü yoldan kurtulur.’
- (588) [M/52:10-13] *altı kat tengri yirinte kezigçe sudani bay er erdnike olurgulug mengi mengilegülüg ordu karşılar belgülüg bolur ...* ‘Altı katlı tanrılar yerinde sıra ile, zengin Sudhana-cevher için oturacak, safâ sürülecek saraylar ortaya çıkar.’
- (589) [HamiZus/4-8] *mänj iki otuz-qa mn üç ärdnikä kirtgünč köngüllüg upasi [čuu] taş ygän tutuq kişim tüz-ün birlä kin kältäci maitri burxan- qa tip bir maitri suü böz-ät dimz..* ‘(Tag), habe ich, der an die drei Kostbarkeiten glaubende Laienbruder [Čuu] Taş Ygän Tutuq, zusammen mit meiner Frau Tüzün, in der Hoffnung, den künftigen kommenden Buddha Maitreya zu treffen, eine Einleitung zum Maitreya-(Werk) ausschmücken lassen. ‘Ben, Üç Değerli Varlığa inanan meslekten olmayan kardeş [Čuu] Taş Ygän Tutuq, eşim Tüzün ile birlikte, geleceğin Buddha'sı Maitreya ile tanışmak umuduyla, Maitreya (eseri) için bir giriş yazdım.’
- (590) [HamiZus/1322-1324] *... yiti ärdni[kä] tükäl(l)ig tört yirtinçü yir suwda ärklig čkrwrt ilig xan bolur ...* ‘... wird er ein die sieben Kostbarkeiten besitzender cakravartin-König sein, der die vier Richtungen der Erde beherrscht.’ ‘... yedi değerli şeye sahip, dünyanın dört yönünü yöneten bir cakravartin kralı olacak.’
- (591) [HamiZus/2086-2090] *... kim qayu tinlay öñgrä üç ärdnikä süz-ülüp kin yana ança munca tiltayın aqlap süz-ük köngli işilsär qorasar bu ärür...* ‘...Wenn ein Wesen früher die drei Juwelen verehrt hat und danach wiederum aus irgendeiner Ursache (sie) verachtet und sein Herz (an Glauben) abnimmt, so wird dies das, Herabgleiten vom Scheitel* genannt.’ ‘Eğer bir varlık daha önce üç mücevhere

tapmışsa ve daha sonra bir nedenden dolayı (onları) küçümser ve (inanç) kalbi azalırsa, buna taçtan aşağı kayma denir.’

- (592) [HamiZus/2595-2597] *gautami [qatun] ... qirtiši böz bolti quwray ärdnika* ‘Die [Königin] Gautamī ... ihre Erscheinung ... Baumwollstoff wurde ... dem Juwel der Gemeinde ...’ ‘[Kraliçe] Gautamī ... görünüşü ... pamuklu kumaş ... topluluğun mücevheri haline geldi ...’
- (593) [HamiZus/2753-2755] ... *antay [ärsär mn] guwray ärdnikä buši birü [tägäyin] (.)* ‘[Wenn] es so [ist, will ich] dem Juwel der Mönchsgemeinde eine Gabe geben.’ ‘[Eğer] öyleyse manastır topluluğunun mücevherine bir sunu vereceğim.’
- (594) [HamiZus/2911-2913] *taqi ymä yiti ärdni[kä t]ükäl(l)ig šanki atly ilig xan [bolur]...* Und ferner wird der [mit] den sieben Juwelen (sapta ratnāni)i [v]öllig ausgestattete König Sankha [leben].’ ‘Ve dahası, yedi mücevherle (sapta ratnāni) [tamamen] donatılmış kral Sankha [yaşayacak].’
- (595) [BT-VII/F:6-9] *körgäli bolıuluq-suz ušnir laksan-lıy mxarag ärdini-kä oqşadı qışıl tıngaraq-lıy* ‘Er hat Nägel, deren Rot dem Mahārāga-Juwel ähnlich ist.’ ‘... Kırmızısı Mahārāga mücevheri gibi olan tırnakları vardır.’
- (596) [BT-VIII/A:121-124] ...*anin baxşı-lıy burxan ärdini-kä yalvarmaq tigüci sav ‘ärsär kişläk darni bölük-indäki yağ törü ärür abişik täginmäyük ‘ärsär darni-çi tigäli bolmaz* ‘Flehen zu einem Guru-Buddhajuwel “,so ist er das gute Gesetz im Abschnitt der Geheimen Dhāraṇi-Kenner genannt nicht das Gesetz halt, nicht Mönch genannt wird.’ ‘Bir Guru Buda Mücevherine Yakarış, Gizli Dhāraṇi Bilen’in yasaya sahip olmaması, keşiş olarak adlandırılmaması bölümünde iyi yasa olarak adlandırılır.’
- (597) [BT-XXVI/16:38-40] *yal(a)ñuz bo nom ärdini-kä sapşı buyan ädgü [kılı]nç-nıñ ülgüsin sanın yöläşürügin nomlayu körkitü y(a)rılıkadı* ‘Das Maß und die Vergleiche für die Puṇyas, die guten [Tat]en, die allein diesem Lehr-Juwel angemessen sind, hat er zu predigen und zu zeigen geruht.’ ‘Sadece bu öğreti mücevheri için uygun olan puṇyalar, iyi [eylemler] için ölçü ve karşılaştırmalar vaaz etmiş ve göstermiştir.’
- (598) [BT-XXVI/16:44-45] ... *[bo] nom ärdinikä [tay]aklıgın* ‘... gar auf [dieses] Lehr-Juwel gestützt volenden.’ ‘...hatta [bu] öğreti mücevherine güvenerek...’
- (599) [BT-XXVI/16:54-56] *nom ärdini-kä inanmakınta bo uzun sansar ämgäkdin ozmak kutrulmaklıg iş küdök bütmez:* ‘Durch den Glauben an das Lehr-Juwel

(allein) vollendet sich die Tat des Erlöst-und Befreitwedens aus den Qualen dieses langen saṃsāra nicht.’ ‘Öğretme mücevherine (tek başına) iman ederek, bu uzun saṃsāra'nın işkencelerinden kurtulma ve özgürleşme eylemi gerçekleştirilmez.’

- (600) [BT-XXVI/17:41-45] *biziñ bahşım(i)z y(a)rlık[ančuči köñüllüg] kañım(i)z tükäl bilgä b[ililig] täñri] t(ä)ñrisi burhan:burh[an yarlığın] y(a)rlikamišta bo nom ä[rdini-kä] töpön yükünü y(a)rlikadı* ‘Als unser Meister, unser barm[herziger] Vater, der vollkommen wei[se Götter]gott Buddha den Bu[ddha-Ausspruch zu verkünden] geruhte, geruhte er [vor dem] trira[tna] sich mit dem Scheitel zu verneigen.’ ‘Efendimiz, merhametli babamız, mükemmel beyaz tanrı Buddha, Bu[ddha] sözünü ilan etmeye tenezzül ettiğinde, başının tacıyla trira[tna]'nın önünde eğilmeye tenezzül etti.’
- (601) [BT-III/45:722-732] *luu xani-niñ ayız-liy matkiri yool-ıntin ünmiş til-lig sarasvaği täñrisintin bälgülüg bolmış yuz bir karim-larta öñdün oštaçı-si tetmiş ülgülänčsiz täñlänčsiz uluy uluy iş-lärig işlädäči čintamañi artini-kä oqşadı alqo küsüş-üg qañturtaçı buday-a xarty-a atly mantir-a arviş-iy qop koñül-in aşıđısär-läri (!) tiñlamış-lari kargäk.* ‘...des Königs der Drachen, stammt, die von der sprachbegabten Göttin Sarasvatī erschienen ist, die als allerlösende aller Karmas bekannt geworden ist, die sehr große unmeßbare und nschätzbare Leistungen hervorbringen kann, die wie das Cintāmañi-Juwel alle Wünsche sättigen kann.’ ‘Buda'ya layık Şakra'nın Ağız Yolu, Ejderhaların Kralı, konuşma yeteneğine sahip tanrıça Sarasvatī'den ortaya çıkan, tüm karmaların tüm çözücüsü olarak bilinen, çok büyük ölçülemez ve paha biçilemez başarılar ortaya çıkarabilen, Cintāmañi mücevheri gibi tüm arzuları doyurabilen.’
- (602) [BT-XXV/0175-0176] *t(ä)ñri elig ol nom ärdinikä ädgü ögli y(a)rlikančuči köñüllüg nomlug oron tep at urgu ol* ‘„Göttlicher Herrscher, man soll diesem dharma-Juwel den Titel, Lehrort (bodhimañda) der Gesinnung des Wohlwollens (maitrī) und des Mitleids (karuṇā)’ geben.’ ‘İlahi Hükümdar, bu dharma mücevherine iyilikseverlik (maitrī) ve şefkat (karuṇā) zihninin öğretim yeri (bodhimañda) unvanı verilsin.’
- (603) [BT-XXXIII:017:IIc] *üküş tngrim üç ärdinikä tapıyçı tınlylar az yakkä* ‘Beings who honour the Three Jewels are few, beings who honour demons, vampiresi, and sorcerers are many, may Lord.’ ‘Üç Mücevheri onurlandıran varlıklar azdır, iblisleri, vampirleri ve büyücüleri onurlandıran varlıklar ise çoktur, Tanrım.’

- (604) [BT-XIII/20:2-5] *burxan atly baxši-qa pu[dy]ul ariy nom-inga bursang quvray ärdini-kä bodum-in tutusu inañur-men* ‘Dem Buddha genannten (F:großen) Guru, seiner pudgala-reienen Lehre, dem Gemeinde-Juwel meinen Körper überantwortend, vertraue ich.’ ‘Buda isimli (F:great) Guru'ya, onun pudgala-nadir öğretisine, cemaat mücevherine bedenimi teslim ederek güveniyorum.’
- (605) [HAM/3:16-19] *nom ärdini-kä qamaq qarariq qadyulariq yoqadturtaçi üç tamu ämgäkintä ozyurtaçi üç tüzün ariq uluq qutiña tägürdäçi - - yükünür men* ‘Je me prosterne devant le Joyau de la Loi, qui fait disparaître tous les sombres soucis’ ‘Tüm karanlık endişeleri yok eden, kişiyi üç cehennem acılarından kurtaran ve kişiyi üç büyük erdemli ve saf haysiyete ulaştıran Yasa Mücevheri'nin önünde secde ediyorum.’
- (606) [HAM/3:3-6] ... *bursiñ ärdäni-kä qamaq qoßbraqtan üztünki tüzüni bilg(ä)si çindämüni ärdäni tæg kilbär yäksü uluqnitæg ärdini-liy qidiy tæg - - yükünür men* ‘... Je me prosterne devant le Joyau de la Communauté, dont la vertu et la sagesse supérieures à toutes les communautés sont çömme le Joyau Cintāmañi, çömme Kubera (?), chef des yakşa, et çömme la frontière pare de joyaux.’ ‘... Erdemi ve bilgeliği tüm topluluklardan üstün olan Topluluğun Mücevheri'nin önünde secde ediyorum, Mücevher Cintāmañi'yi çömme, yakşa şefi Kubera'yı (?) çömme ve mücevherlerle süslenmiş sınırı çömme.’
- (607) [BT-XXIII/G140-G143] *birök kim kayu kişi kántü-nün yıl yorıg-ı ada-sıña [tüş] -[sä]r ol kişi bo nom ärdini-kä yeti kata yükünüzün-lär* ‘Wenn jemand im Lauf seines Jahres in Nöte [gerät], der soll diesem edlen Lehr-Juwel siebenmal Verehrung erweisen.’ ‘Eğer bir kimse bir yıl boyunca sıkıntıya düşerse, bu asil öğreti mücevherine yedi kez saygı göstermelidir.’
- (608) [UigTot/236-238] *ärdini-kä oqşadı baxši-niñg adaq-liy iduq qooş linxu-a-singa yinçürü töpün yükünür-mn* ‘Ich verneige mich mit dem Scheitel vor dem heiligen Doppel-Lotos der Füße des einem Juwel ähnlichen Gurus.’ ‘Başımın tacını mücevher gibi gurunun ayaklarının kutsal çift lotusuna eğiyorum.’

3.1.1.24. *erdini / ratna* + YÜK (219)

Derlemde [*erdini / ratna* + YÜK] biçimine 219 yerde rastlanmaktadır.

- (609) [AY-III/134:2-7] ...*bo et'öz-te burkan ertiniğ bilmetin nom erdinig bilme-tin : bursang kuvrag erdinig bilmetin .. edgü-li ayıg-lı iki türlüg kılınç-larığ bilmetin*

.. *et'öz-in kılını yançdım erser...* ‘...Bu bedende Buda mücevher(in)i (Ratna) bilmeden, öğreti mücevher(in)i (Dharmaratna) bilmeden, topluluk mücevher(in)i, hem iyi, hem (de) kötü iki türlü davranışları bilmeden vücut(um)la suç işleyip kabahatte buldum ise...’

- (610) [AY-III/148:1-] **ertinig** *kuyü küzetü tutsar* .. ‘Mücevheri (Triratna) koruyup, tutsa...’
- (611) [AY-III/181:2-5] ...*edgü törülerte yaratıhip aj-un ai-un-ta üç ertinig ayamak ağırlamak-lig* ‘... bütün iyi öğretilenle varlık yolunda (2 kez) (Gatı) üç mücevhere (Triratna) saygı göstermek ...’
- (612) [AY-III/186:15-17] ... *bo altun önlüg y(a)ruk yaltrık-lig kopda kötrülmüş nom iligi atl(i)g nom ertinig eşidip...* ‘... bu altın renkli, her (şey)den (çok) yükseltilmiş, öğreti hükümdarı (Dharmaja) adlı öğreti mücevherini işitip...’
- (613) [AY-III/191:18-21] ... *bo nom ertinig okısar* .. ‘...bu öğreti mücevherini (Dharmaratna) okusa(lar) ...’
- (614) [AY-III/192:7-12] *bo nom ertinig ayayu ağır-layu yir orun-takı il-ig kan-ig begig iiş-ig bodunug karag ez-rua kormuz-ta dört m(a)haraaç t(e)ngri-Ier baş-ın kamag t(e)ngri-ler ürüg uzatı kuyü küz-etü tutarlar.* ‘bu öğreti mücevherini (Dharmaratna) sayıp, saygı gösterip, (o) yerdeki (iki) hakanı, hanı, beyi, hanfendiyi, halkı (iki) Brahma, İndra, dört Maharaja(Caturmaharaja) tanrılar başta olmak üzere, bütün tanrılar uzun süre koruyup, gözetip tutarlar.’
- (615) [AY-III/192:18-21] *bo nom ertinig ayayur ağır -layur yir orun-takı ilig kan-ig begig iiş-ig bodun-ug kara kuyü küz -etü tutmak-ingız çın'kirtü erür mü* ‘Bu öğreti mücevherini (Dharmaratna) sayıp, saygı gösteren yerdeki hakanı, hanı, beyi, hanfendiyi, halkı koruyup, gözetip tutmamız doğru mudur?’
- (616) [AY-III/193:7-10] ... *bo altun öng-lüg y(a)ruk yaltrıkğ kopd(a) kötrülmüş nom iligi atl(i)g nom erdinig okıdaçı* ... ‘... bualtın renkli, parlak, parıltılı her (şey)den (çok) yüceltilmiş, öğretinin hükümdarı adlı öğreti mücevherini (Dharmaratna) okuyacak ..’
- (617) [AY-III/196:13] *bu nom erdinig eşidteçi tutdaçı...* ‘Bu öğreti mücevherini (Dharmaratna) işitecek, tutacak...’
- (618) [AY-IV/3321-3326] *anın kim kayu tnl(i)glar bon om ärdinig tutsarlar täginsärlär ol yalañuklar ötrü alku burhanlarka utlı sävinç täginmiş bolgaylar t(ä)ñriniñ bo ötügin äşidü* ‘Onu hangi canlı bu öğreti cevherini ezberlese, ulaşırsa

o insanlar sonra bütün Buddhalara ödül ve sevinç ulaşmış olacak tanrım, diye söyledi.’

- (619) [AY-IV/3331-3337] *birök kim kayu tnl(i)glar bo nom ärdinig boşgunsar* ‘Eğer sen söylediğin gibi hangi canlılar bu öğreti cevherini öğrense ...’
- (620) [AY-IV/3347-3355] *ulug äzruaya birök kim kayu tnl(i)glar öñrä öñrä azunlarta burhanlarka yakın tapınmaduk ärsärlär azu y(ä)mä nomlug şasınta (ädgü) yiltızlıg urug tarıg saçmatın t(arı)maduk bütürmäyüük bışurmayuk ärsärlär ötrü ol tnl(i)glar bo sukançıg tatı(ğlg) nom ärdinig süzök kertgünç köñülin äşidgäli yinçgä tärin yörüglärin köñüllärinä kigürgäli umazlar* ‘Ey büyük Brahma! Eğer ki hangi canlılar önceki hayat biçimlerinde Buddhalara yaklaşmamışlarsa ya da öğreti şäsna’sında iyi köklü tohum saçmamış, ekmemiş, bitirmemiş, yetiştirmemiş iseler sonra o canlılar bu lezzetli öğreti cevherini temiz imanlı gönül ile işitip ince derin tefsirleri gönüllerine girdiremezler.’
- (621) [AY-IV/3355-3359] *anın süzök kertgünç köñüllüg tözünlär oğlu tözünlär kızı bo nom ärdinig äşidgäli tıñlagalı ögrätig kılmuşları k(ä)rgäk* ‘Onun için temiz imanlı gönüllü asiller oğlu ve asiller kızı bu öğreti cevherini işitip dinlemeli,öğrenmelidir.’
- (622) [AY-IV/3359-3362] *birök bo nom ärdinig süzök köñülin äşidsär tıñlasar kop tsuy erinçü ağır ayıg kılınç adası öçär alkınur* ‘Eğer bu öğreti cevherini itemiz imanlı gönül ile işitse dinlese bütün günah (olan), iğrenç ağır kötü eylem tehlikesi söner, biter.’
- (623) [AY-IV/3459-3464] *yänä bo nom ärdinig nomlamış yer tayçu kılmuş yer oronka kişi yılka ud äşgäktä ulatı tnl(i)glar täpgülük satgaguluk kag yam arıgsız üzä ulıkdurguluk ärmäz ...* ‘Yine bu öğreti cevherini açıklamış yer ve yüceltilmiş yere insan, hayvan, sığır, eşekten başka canlılar tepinecek, çiğneyecek gübre pisliğe meylettirilmez.’
- (624) [AY-IV/3476-3482] *... sizlär kamagun t(ä)ñriđäm (k)uvrag artokrak yıçanıp saklanıp köñül tägürüp bo mäniñ ädgü tetyük nomlug şasınımız ür keç turguguka avant tiltag boldaçı bo nom ärdinig isig özünjüzlär tıda kaçıglanıp ...* ‘... Sizler hepiniz kutsal topluluğu çokça durdurmaya sebep olacak bu öğreti cevherini sıcak vücudunuzu göndererek gayret ederek...’
- (625) [AY-IV/3507-3509] *bo törtünç tägzinç nom ärdinig erinç ç(a)hşap(u)t mañgal toyın ıkıañ isman raña v(a)çir ekägününj ötüğinjä* ‘Bu dördüncü kitap öğreti

cevheri sefil Ç(a)hşap(a)t Maᅇgal Toyın İkıaᅇ Isman ve Raᅇnav(a)çir, ikisinin ricası ile xin tavuk gününde tamamlandı.’

- (626) [AY-V/1265-1270] *biz kamagun arkası bo altun öᅇlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom iligi atl(i)g nom **erdinig** t(e)ᅇrim siziᅇ y(a)rlıkamış iduk y(a)rlıgıᅇızça kılıu tegingeli kut kolu küstüş öritü teginür biz ‘ Biz bütün maiyetimiz, bu altın renkli, ışık parıltılı, her şeyin üstünde dharma hükümdarı adlı dharma hazinesini, tanrım sizin buyurduğunuz kutsal vaazlarınız doğrultusunda, dileriz, düşünürüz.’*
- (627) [AY-V/1288-1289] ... *bo nom **erdinig** eşidgeli boltuᅇuzlar : ‘... bu dharma hazinesini işitebildiniz.’*
- (628) [AY-V/1290-1291] ... *bo nom **erdinig** nomladaçı tutdaçı töziinler kuvragın küyü küzetü tutgalı ‘...bu dharma hazinesini vaaz edecek, tutacak asiller topluluᅇunu koruyarak tutmayı arz ettiniz.’*
- (629) [AY-V/1337-1339] *biz kamag tört m(a)haraaçlar k(e)ntü k(e)ntü tirinimiz kuvragımız birle bo nom **erdinig** eşidip... ‘biz bütün dört mahārājalar kendi topluluᅇumuz (miyetimiz) ile bu dharma hazinesini işitip ...’*
- (630) [AY-V/1408-1411] *atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ᅇrim : birök kayu toyın şamnanç upasi upasançlar bo nom **erdinig** tutdaçı erserler :: ‘Adı yüce, saygıdeᅇer tanrım, eᅇer rahip (ve) rahibe, upāsikā (ve) upāsakalar bu dharma hazinesini tutsalar...’*
- (631) [AY-V/1414-1421] *birök bo nom **erdinig** boşguntacı tutdaçı okıdaçı sözledeçi tnl(i)glarıᅇ öᅇser küleser ayasar aᅇrillasar biz kamagun ol ilig hanıᅇ alku iligler hanlar arasınᅇa aᅇrılıᅇ ayaglıᅇ : adın yat iliglerke hanlarka öᅇgülık alkaguluk kamagta yig kılᅇay biz t(e)ᅇrim tip ötüindiler ‘Eᅇer bu dharma hazinesini öᅇrenen tutan okuyan söyleyen canlıları övse, (onlara) hürmet etse, biz hepimiz o hükümdarı bütün hükümdarlar arasında hürmete layık, diᅇer yabancı hükümdarlarca övülecek, her yerde en üstün yapacaᅇız, tanrım diye arz ettiler.’*
- (632) [AY-V/1426-1428] *yᅇe buşı idisi süzük köᅇüllüᅇ ratnav(a)çir ıkıaᅇ isman ikeᅇünüᅇ kirtgünçıᅇe altun öᅇlüᅇ y(a)rukluᅇ nom **erdinig** ötünmek üze ‘Şimdi, sadaka sahibi samimi gönüllü Ratna-vajra ve İkıaᅇısmān’ın (Rkyan-smān) her ikisinin samimiyetine (dayanarak), Altın renkli ışık parıltılı dharma hazinesini arz etmek için.’*
- (633) [AY-VI/17-23] ... *bo nom] **ärdinig** bilip uᅇup ayaduᅇta ötrü ol elig- altınç bölök iki läriᅇ hanlarıᅇ sizlär küyü küzätüları tutup , ençᅇülüᅇ māᅇnilig kılmaᅇ bo iş*

uğrayu sizlärkä tägimlig iş tetir ‘[bu öğreti] mücevherini anlayıp saygı göstermek sonra o hükümdarları sizler(in) koruyup gözetip huzurlu ve mutlu duruma getirmesi, işte bu size yakışan davranıştır.’

- (634) [AY-VI/23-28] *...inçip sizlär k(ä)ntü k(ä)ntü kuvrağınızlar birlä , birök bo nom ärdinig küyü küzätü tuşsar sizlär ötrü üç üdki burhanlarl’r nuş ädgü tetyük köni nomluğ şazınığ küyü küzätü tutmuş bolğay sizlär* ‘Böylelikle sizler kendi topluluğunuz ile bu öğreti mücevherini gözetip, korursanız, sonra üç dönemdeki budaların iyi yani doğru öğretisini gözetip tutmuş olacaksınız.’
- (635) [AY-VI/36-44] *anı üçün sizlär, kamağ tört m(a)haraaçlara,näçätä birök çambudivip yertinçütä toyın şamnanç upase upasanç tört törlüg terin kuvrağınñ bo nom ärdinig boşgunmuşların tuşmuşların bitimişlärin bititmişlärin okmışların okıtmuşların nomlamış-ların nomlatmışların körsär sizlär* ‘Onun için sizler, ey dört Maharajaların tümü eğer dünyadaki rahip, rahibe, mümin, mümine dört tür topluluğun bu öğreti mücevherini tahsil etmişleri, yerine getirmiş olanları, yazmış, yazdırmış okumuş, okutmuş vaaz etmiş vaaz ettirmişleri görürseniz.’
- (636) [AY-VI/57-65] *atı kötrülmüş ayağka tägimlig t(ä)ñrim myş birök bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıqlıg kopa kötrülmüş nom eligi aıl(ı)ğ her (şey)den yüksek, öğreti hükümdarı nom ärdinig ken käligmä üdlär tä kayu kayu ellärdä uluşlarta kântlärtä suzaklarta tağlarta arıglarta öñlärtä kürtüklärtä kayuta ärsär tägmiş yadılmış*‘Adı yüceltilmiş (Lokajjeştha) saygı değer efendim eğer bu altın renkli, parlak, parıltılı her (şey)den yüksek, öğreti hükümdarı (Dharma-rāja) adlı öğreti mücevheri ilerideki, gelecek olan zamanlarda nice nice ülkelerde, şehirlerde, kasabalarda, dağlarda ormanlarda, ıssız (yerlerde) her nerede (olur) ise (olsun) ulaşmış, yayılmış (olduğu)...’
- (637) [AY-VI/65-69] *... oronlarta birök ol yer orontakı eliglär hanlar bo nom ärdinig süzök kertgünç köñülin äşidsär tıñlasar ögsär küläsär ,tapınsar udunsar ayasar ağırlasarlar , ‘...yerlerde işte bir yerdeki hükümdarlar bu öğreti mücevherini temiz inançlı gönülle dinlese, övse, hizmet etse, saygı gösterecekler...’*
- (638) [AY-VI/70-77] *...bo nom ärdinig boşgundaçı tutdaçı tört törlüg terin kuvrağı açınsar ayasar küyü küzätü berip , adaların ämgäklärin tarķarsar keķarsärlär bo tıltagtın ötgürü biz kamağ tört m(a)haraaçlar ötrü ol eliglärig hanlarığ bodunu karası birlä busuşsuz kağğusuz enç mänilig kılğay biz ...’bu öğreti mücevherini öğrenecek, tutacak dört tür topluluğa özenle saygı gösterse gözetip,*

koruyarak engellerini, sıkıntılarını bu nedenden ötürü biz bütün dört Mahārājalar bundan dolayı o hükümdarları halkı ile kaygısız huzurlu kılacağız.’

- (639) [AY-VI/79-83] *aṭi kötrülmüş ayağka tægimlig t(ä)ñrim , birök ol eliglär hanlar bo nom ärdiniğ boşgundaçı tutdaçı tört törlüg terin kuvrağıg ayayu ağırlayu küyü küzätü tuṭup* ‘Adı yüceltilmiş saygı değer efendim, eğer o hükümdarlar. bu öğreti mücevherini öğrenecek tutacak dört tür topluluğu saygı göstererek koruyup gözetip tutarak...’
- (640) [AY-VI/79-99] *anı üçün aṭi kötrülmüş ayağka tægimlig t(ä)ñrim biz kamağ tört m(a)haraaçlar öz öz kuvrağımız birlä közünmüz ät’özin bo nom bgu öğreti ärdini eyin edärü yorıp küyü küzätü tutğalı ; yänä ymä bo nom ärdiniğ tınladaçı tutdaçı eliglärniñ hanlarnıñ adasın tudasın tarkarğalı , yağısın yavlağın ketärgäli oduğ sağ bolğay biz* ‘Onun için adı yüceltilmiş saygı değer efendim, biz bütün dört Mahārājalar kendi topluluğumuz ile görünmeyen, gizlenmiş vücudumuzla mücevherine göre takip edip yine bu öğreti mücevherini dinleyecek, (onun gereklerini) yerine getirecek tehlikelerini uzaklaştırmak için yok etmek için uyanık olacağız.’
- (641) [AY-VI/99-102] *birök kayu eliglär hanlar bo nom ärdiniğ süzök kertgünç köñülin äşidür tınlayur ärkän...* ‘Eğer herhangi bir hükümdar bu öğreti mücevherini temiz inançlı gönülle dinler iken...’
- (642) [AY-VI/111-116] *birök yänä bo nom ärdiniğ tutdaçı eliglär hanlar tört törlüg süülüg kuvrağın eṭinip tümänip ol yağılağalı uğradaçı ellig yağıniñ elinjä uluşıña bargalı uğrasar...* ‘Bundan başka yine bu öğreti mücevherini tutacak hükümdar dört tür askeri topluluğu ile hazırlanıp o savaşmayı planlayan hükümdar(ın) düşmanının ülkesine varmaya niyetlense...’
- (643) [AY-VI/ 139-146] *... anın birök kayu eliglär hanlar bo nom ärdiniğ boşgunsarlar tutsarlar ayasarlar ağırlasalar äşidsärlär tınlasarlar ötrü ol eliglärniñ hanlarnıñ ig ağıriğ ada tudaları bar ärsär barça yoğadıp ençgüliğ äsängülüğ bolğaylar.* ‘... Dolayısıyla herhangi bir hükümdar bu öğreti mücevherini öğrenip tutsa saygı gösterse, dinlese işte ondan sonra o hükümdarın hastalığı, eksikliği var ise hepsi yok olup huzurlu olacaklar.’
- (644) [AY-VI/194-198] *birök ken käligmä üdlärtä kayu eliglär hanlar bo ärdiniğ süzök köñülin äşidsärlär tınlasarlar ayasar ağırlasar tapınsar uğunsar ...* ‘Eğer ileride gelecek zamanlarda herhangi bir hükümdar bu öğreti mücevherini temiz bir kalple dinlerse saygı gösterirse hürmet ederse...’

- (645) [AY-VI/198-207] *yänä bo ärdinig boşguntacı tutdaçı tört törlüg terin kuvrağığ ymä ögsär küläsär açinsar ayasalar , sizlär kamağ t(ä)ñrilärniñ t(ä)ñridäm kuvrağıñızlarınñ çoğın yalın küçin ynkyz küsünin asılğalı üstälgäli küsäsär sizlär , ötrü ol eliglär hanlar ürüg uzaçı bo nom ärdinig äşidzünlär tıñlazunlar ‘...ve bu öğreti mücevherini tahsil eden dört tür topluluğu da över hürmet ederse sizler bütün tanrıların, ilahi toplulukların aleviyle artıp çoğalmalarını isterseniz işte o zaman hükümdarlar uzun süre bu öğreti mücevherini dinlesinler.’*
- (646) [AY-VI/215-221] *qayu eliglär hanlar bo nom ärdinig süzök kertgünç köñülin äşidtäçi tıñladaçı başdınkıta başdınkı yeg tapığ uduğ üzä maña tapığ uduğ ağır sayğı ayağ kılmış bolğaylar ‘Herhangi bir hükümdar bu öğretiyi temiz bir kalple işitip dinlerse ondan sonra bu en iyi hürmet ile bana hürmet (edip) sayğı göstermiş olacaklar.’*
- (647) [AY-VI/229-238] *anın sizlär bo muntağ uğur yık üzä bo nom ärdinig äşidtäçi tıñladaçı eliglär hanlarığ ol elig hannıñ qatunların kırkınlarnın inançların ulatı bodunun qarasin alpınta ämgäkintä adasınta tudasınta isig özlüg qorqınçınta küyü küzätü tuñıñlar tehlikelerden korusun tep y(a)rılıqadı. ‘Bu sebeple sizler böylesi bir fırsat ile bu öğretiyi dinleyip o hükümdarların hanımlarını, cariyelerini, yöneticilerini ve dahası halkını sıkıntılardan felaketlerden yaşamdaki tehlikelerden korusun diye buyurdu.’*
- (648) [AY-VI/243-253] *birök ken käligmä üddäki qayu eliglär hanlar öz ät’özlärin küzätgäli , azu hatunların tegitlärin ordo qarşı içintäki inançların içär{ä}kilärin küzätgäli , azu balıñın uluşın ordosın qarşısın küzätgäli , bo nom ärdinig äşidsärlär tıñlasalar , olar ötrü saqınu sözläyü yetinçsiz başdınkıda başdınkı uluğ ögrünçlüğ sävinçlig ençgü mänig bulğaylar ; ‘Eğer ileride gelecek olan zamandaki hükümdarlar bedenlerini ve hatunlarını prenslerini, saray içindeki yöneticilerini, cariyelerini ve şehirlerini, topraklarını sarayını korumak için bu öğreti mücevherini dinleyip işitirse, işte bu yolla düşünüp anlatması imkansız üstün yüce sevinci huzuru bulacaklar.’*
- (649) [AY-VI/266-269] *kaçan birök bo nom ärdinig äşidgäli tıñlağalı bu öğreti mücevherini saqınsar ötrü ‘än aşnu ol elig han k(ä)ntü özi sävär ‘Ne zaman bu öğreti mücevherini istese işte o zaman ilk önce o hükümdar kendisini sever.’*
- (650) [AY-VI/286-291] *...süzök kertgünç köñülin asıp üstäp , nomlataçı nomçı üzä yolçı yerçi uluğ bahşı saqınçın turğurup , temin ök bo nom ärdinig äşidmiş tıñlamış k(ä)rgäk , ‘... temiz inançlı düşüncelerini artırıp (öğretiyi) anlatan vaiz*

ve rehber, büyük üstadın düşüncesini yerleştirip hemen bu öğreti mücevherini dinlemiş (olsa) gerek.’

- (651) [AY-VI/305-307] *bo nom ärdinig äşidgäli uğrasarlar nomlataçı nomçıka sizlär ötünmiş tæg ağır ayağ yenig tetir* ‘bu öğreti mücevherini dinlemeye niyetlenseler vaaz edecek vaize sizlerin söylemiş olduğunuz türden saygı hafif kalır.’
- (652) [AY-VI/310-315] *birök kıyü eliglerlär hanlar bo nom ärdinig nomlatğa elig han k(a)ltı öñräki töröçä suvka kirip, ät’özin yumuş arıtmış k(ä)rgäk* ‘Eğer herhangi bir bu öğreti mücevherini öğretmeye niyetlenirse, ilk önce o hükümdar aynı şekilde önceki öğreti gereğince suya girip, vücudunu yıkayıp temizlemiş olması gerekir.’
- (653) [AY-VI/367-374] *tört m(a)haraaçalara , bo muntağ yanlıg tañlançıg muñadinçıg öñi öñi adroķ adroķ uluğ asıg tusularıg körüp , anın ol yalañuqlar hanı k(ä)ntü özläri ök bo nom ärdinig nomlataçı nom- çıka ötrü bir yoçan ulatı yüz yoçan yerkä tægi barmış k(ä)rgäk* ‘Ey dört Mahārājalar böylesine harikulade başka başka, ayrı ayrı büyük faydalar görüp bu nedenle insanlar hanının kendisi işte bu öğreti mücevherini öğretecek vaize bu yolla bir Yojan uzunluk, ilaveten yüz Yojan uzunluktaki yere kadar gitmiş (olsa) gerek.’
- (654) [AY-VI/409-413] *tört m(a)haraaçalara ,ken käligmä üddäki eliglär hanlar bo nom ärdinig nomlataçı nomçıka bo muntağ ağır ayağ kılmış k(ä)rgäk* , ‘Ey dört Māhārājalaralar, ileride gelecek olan zamanlardaki hükümdar bu öğreti mücevherini öğretecek vaize bu şekilde saygı göstermek gerekir.’
- (655) [AY-VI/413-417] *yänä bo nom ärdinig boşguntacı tutdaçı toyın şamnanç upaşe upasanç tört törlüg terin kuvrağıg ymä ayamış açınmış ögmüş külämiş k(ä)rgäk* ‘Yine bu öğreti mücevherini gerçekleştirecek rahip rahibe, mümin, mümineler bu dört topluluk yine saygı gösterip övseler gerek.’
- (656) [AY-VI/438-441] *atı kötrülmüş ayağka tægimlig t(ä)ñrim , birök eliglär hanlar k(a)ltı t(ä)ñrim siz y(a)rılıkağuşı bo töröçä ävrilip bo töröläriğ tükäl kılip* ‘Adı yüceltilmiş, saygı değer efendim, eğer böylelikle efendimizin buyurduğu bu öğreti gereğince hareket edip bu öğretileri eksiksiz yerine getirip...’
- (657) [AY-VI/442-444] *...bo nom ärdinig äşidsärlär , yänä bo nom ärdinig boşguntacı tutdaçı...* ‘...bu öğreti mücevherini dinlerlerse, yine bu öğreti mücevherini tahsil edip ...’

- (658) [AY-VI/442-444] ...*bo nom ärdinig äşidsärlär* , *yänä bo nom ärdinig boşguntacı tutdaçı*... ‘...bu öğreti mücevherini dinlerlerse, yine bu öğreti mücevherini tahsil edip ...’
- (659) [AY-VI/535-543] *ol kamağ burhanlar (ä)lgüläriğ körüp* , *ötrü bügü biligläri üzä bilip t(ä)ñridäm közläri üzä ıraqtın körü y(a)rılıqap inçip öñin öñin k(ä)ntü k(ä)ntü oñaru ävrilmış idok tillig ärdiniläri üzä bir ünin bo nom ärdinig nomladaçı nomçığ ögä alkayu inçä tep y(a)rılıkağaylar* ‘Bütün o Budalar, bu işaretleri görüp sonra doğa üstü güçleri ile bilip Tanrısal gözleriyle uzaktan görüp buyurarak böylece başka başka kendilerine doğru çevrilmiş kutsal dilli mücevherleri ile bir sesle bu öğreti mücevherini öğretecek vaizi övüp şöylece buyuracaklar’
- (660) [AY-VI/548-553] *buyan ädgü kılınçlığ uluğ bädük ediz yügmäkiğ sindirdin bo nom ärdinig äşidtäçilär ymä yetinçsiz tutunçsız uluğ törlüğ buyan ädgü kılınçlarığ bulurlar kazğanurlar* ‘Sevap, büyük(lük), yüce(lik) yığınını, senden (bu öğreti mücevherini) dinleyecek olanlar da erişilmez yüce, türlü sevapları kazanırlar.’
- (661) [AY-VI/558-563] ... *uluğ äränläriñ tözüniyä* , *birök kim kayu tınl(ı)glar bo nom ärdinig äşidsärlär* , *ötrü üzäliksiz üstünki yeg köni tüz tuymak burhan kutıña ağınçsız ävrilinçsiz bolurlar*. ‘...Ey yüce beylerin asili, eğer bazı canlılar öğreti mücevherini dinlerlerse sonra daha üstü olmayan doğru düz sezme buda kutsallığına sebat etmiş, olurlar.’
- (662) [AY-VI/ 608-610] *anı üçün kim kayu eliglä hanlar birök bo nom ärdinig äşidgäli bolsarlar* ‘Onun için bazı hükümdarlar eğer bu öğreti mücevherini dinleyecek olsalar...’
- (663) [AY-VI/648-652] *t(ä)ñrim* , *birök yänä t(ä)ñrim kayu eliglä hanlarıñ elintä uluşınta bo nom ärdini bar ärip kertgünmäsär ädgärmäsär äşidmäsär tınlamasar ayamasar ağırlamasar* ‘Efendim, bazı hükümdarların ülkesinde bu öğreti mücevherinin olduğuna inan(ıl)masa dinle(nil)mese, saygı göster(il)mese...’
- (664) [AY-VI/655-660] ...*kamağun t(ä)ñridäm kuvrağımız birlä bo nom ärdinig äşidgäli bolmatın nomluğ noş tağıtı üzä ägsük k(ä)rgäk bolup nomsüz küsünsüz bolğay biz* ‘...bütün ilahi topluluğumuz ile bu öğreti mücevherini dinlemeden öğretinin lezzet(inden) mahrum kalıp öğreti mutluluğunu. kaçırıp, sönük güçsüz olacağız.’

- (665) [AY-VI/715-719] ...*bo nom ärdinig süzök köñülin äşidzünlär tınlazunlar ayazunlar ağırlazunlar okızunlar okıtunlar bitizünlär bititzünlär* ‘... bu öğreti mücevherini temiz gönülle dinlesin, saygılar göstereyinler, okusun, okutsun, yazsın, yazdırsınlar.’
- (666) [AY-VI/797-805] ... *altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kıpda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom ärdinig aç a yada nomlayu) berip , çambudivip yertinçüdaki eliglärkä hanlarğa ulatı kişi yalañuq kıvrağına elkä uluşğa asıglıg nomuğ törög biltürü uqđuru y(a)rlikamakıñıznuñ oq ädgü-si teñir* ‘... altın renkli parlak-parıltılı her şeyden (çok) yüceltilmiş öğretinin hükümdarı adlı öğreti mücevherini açıklayarak vaaz verip jambüdvıpa yeryüzündeki hükümdarlara ve diğeri insanlar yalañuq kıvrağına elkä uluşğa topluluğuna, yurda, ülkeye faydalı (olan) öğretiyi, yasayı bildirip anlatarak lütfetmeniz işte (bu) iyi (olarak) adlandırılır.’
- (667) [AY-VI/808-811] *yalañuqlar hanı eligläär bāglär barça bo nom ärdinig boşgunzunlar tutzunlar*, ‘İnsanların hükümdarı (olan) hanlar beyler bütün bu öğreti mücevherini tutsunlar.’
- (668) [AY-VI/822-830] *sizläär kıamağ dört m(a)haraaçalar adın ymä t(ä)ñrilär kıvrağı birök ol yalañuqlar hanı bo nom ärdinig süzök köñülin äşidmişin ayamışın körsär sizläär , ol elig hanıg küyü küzätü tutup adasın tudasın tarķarıp enç mäñilig kılıñlar* ‘Sizler bütün dört Maharajalar ve diğeri başka Tanrılar topluluğu eğer o insanların hükümdarının bu öğreti mücevherini temiz bir gönülle duyduğunu, saygı gösterdiğini görürseniz o hükümdarı koruyup gözeterek engelini uzaklaştırap huzurlu kıılın.’
- (669) [AY-VI/830-837] *birök toyın şamnanc upase upasanc dört törlüg terin kıvrağ bo nom ärdinig boşgunsarlar tutsarlar , keñürü yadıp [iş]läsärklär [küyü küzä]tü tutup [adasın] [tudasın] tarķarıp enç mäñi (kä tägingäy)* ‘Eğer rahip, rahibe mümin, mümine, (bu) dört tür topluluk, bu öğreti mücevherini bütünüyle yayıp çalışsalar koruyup tehlikeler uzaklaştırap huzura [erecekler.]’
- (670) [AY-VI/855-860] *anı amtı t(ä)ñrim bo nom ärdini-kä täginür nom ärdinig m(ä)n ötünmiş* ‘Şimdi onun için efendim bu öğreti mücevheri ne temizlenmek ulaşır öğreti mücevheri ... arz etmiş.’
- (671) [AY-VI/1084-1091] *m(ä)n amtı t(ä)ñrim alku yok çığay erinç y(a)rliğ ämgäklig tolğaklıg tınl(i)glarınñ küsüşlärin kıanturğalıır üçün , yänä ymä uğrayu bo nom ärdinig küyü küzätü tutğalıır üçün , anın bo d(a)rni nom uğ törösi birlä aç a yada*

ötünü tågindim, ‘Ben şimdi efendim bütün yoksul, zavallı ızdıraplı canlıların isteklerini doyumak için ve ayrıca özellikle bu öğreti mücevherini koruyup tutmak için bu tılsımı, öğretiyi yasası ile açıklayarak arz ettim.’

- (672) [AY-VI/1170-1173] *altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg , kıpta kötrülmüş bo nom ärdinig , siz on küçlüg uğrayu okıtu nomladım* ‘Altın renkli, parlak parıltılı her (şeyden (çok) yükselmiş, öğreti (Dharma) mücevheri en üstün on gücü özellikle okutarak vaaz ettim.’
- (673) [AY-VI/1238-1241] *kıyu kışılär tınlaşarlar , bo nom ärdinig kıp köñülün ät’özläri köñülläri , kıalanurgaylar ögrünçin , ürüg uzatı yüzär* ‘Bazı kişiler, bu öğreti mücevherini bütün kalbiyle dinlese, vücutları, gönülleri sevinçle sıçrar.’
- (674) [AY-VI/1251-1253] *kıyu kışılär aşidip , bo nom ärdinig boşgünsar , ärklig türklüg alp aıtım çoğlüg yalınlıg bolğaylar* ‘Bazı kimseler bu öğreti mücevherini dinleyip, öğrense güçlü, yiğit ve parıltılı olacak.’
- (675) [AY-VI/1279-1285] *birök kıyu kıyu yer oronta bo nom ärdinig , yänä bo nomuğ nomladaçı nomçı bar ärsär , ança kıvragımız birlä bo nom ärdinig nomlataçı nomçıg eyin edärü oron nom oron sayu öñi öñi yadılıp küyü küzätü tågینگäy biz* ‘Eğer nerede bu öğreti mücevheri ve bu öğretiyi öğretecek vaiz o zaman topluluğumuz ile bu öğreti mücevherini öğretecek vaizi takip ederek her yere farklı farklı yayılıp koruyacağız.’
- (676) [AY-VI/1291-1296] *d(a)rni tegmä üdrülmüş säçilmiş idok nom kıapıglarına tükällig kılıp artokrak takı bo altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kıpta kötrülmüş nom ärdinig keñürü açä yada ...* ‘Tılsım denilen seçkin kutsal öğreti kapılarına fazlasıyla ulaşip ve bu altın renkli, parlak parıltılı her (şey)den üstün öğreti mücevherini genişletip açıklayarak...’
- (677) [AY-VII/8b:360-363] *takı yme bo nom erdinig kim ol öñreki burhanlar şazın<in>ta edgü kılınc kılmış tözün kutlug tınl(ı)glar erserler...* ‘Ayrıca bu öğreti mücevherini önceki Buddhaların öğretisinde iyi amel işlemiş, asil ve kutlu canlılara sunup...’
- (678) [AY-VII/8b-9a:375-380] *m(e)n amtı sizij üskünüzte bo nom erdinig nomladaçı nomçılarka eşitdeçi tınladaçı tınl(ı)glarka g(a)rh lar adası tegmegülük togmış yultuz karşıısı tüş bėrmegülük ...* ‘ben şimdi sizin huzurunuzda bu öğreti mücevherinin vaizlerine,onu işiten ve dinleyen canlılara, yıldızlar tehlikesine maruz bırakmayan, yıldızların doğum sırasındaki kavgalarından vermeyecek ...’

- (679) [AY-VII/9a:391-394] *kim kayu tözünler bon om erdinig nomlagalı tıñlagalı ugrasarlar aşnuça bo iki kırk törlüg ootlarıg alıp yungu kılmuş k(e)rgek ‘Öyle ki hangi asil bu öğreti mücevherini tebliği etmeyi dinlemeye niyetlense öncelikle bu otuz iki tür bitkiyi alarak yıkanmalıdır.’*
- (680) [AY-VII/10b:465-468] *yana kim kayu kişi uzun iglep ne yme em kılıp öñedmeser ötrü bo nom erdinig okıtıp... ‘Ayrıca kim uzun süre hasta olup da bir çare bulunarak iyileşemese bu öğreti mücevherini okutarak ...’*
- (681) [AY-VII/11a-11b:491-498] *atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ñrim birök kim kayu toyın şamnanç upasi upasanç tört törlüg terin kuvrag bo kopta kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom erdinig kayu kayu balıkta uluşta kentte suzakta tagta arıgta viharta señremte okısarlar... ‘Adı yüce, saygıdeğer tanrım; rahip, rahibe inançlı, inançlı kadın bu dört topluluk içinde olanlardan hangisi, bu bütünüyle yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti mücevherini herhangi bir kentte, halk arasında, köyde, dağda, ormanda, manastırda okusa...’*
- (682) [AY-VII/11b-12a:518-526] *anın s(e)n tözün t(e)ñri kızıya kayu köni kértü süzük kértgünç köñülün üze kamag tınl(i)glarka edğülüğün bo ötütgüg yetinç iki y(è)g(i)rmi ötündünj erser ol köni kértü süzük kértgünç köñülünün yügerü kılıp ürüg uzatı bo om erding küyü küzetü ergil ‘Ey asil tanrıça; nasıl doğru, saf bir gönülle ve canlılara iyilik olsun diye bu sözleri söylediyse o doğru ve saf gönlünü yüceltip daima bu öğreti mücevherini de gözetip koru.’*
- (683) [AY-VIII/8a:289-300] *birök kim kayu tınl(i)glar kim sen sözlemiş d(a)r(a)nig.. d(a)r(a)ni üzeke şloklerig ağızlarınta tutup ..nomça törüçe üç erdinike inanıp süzük kertgünç köñül öritip köni ögin köñülin bo nom erdinig okıy d(a)r(a)nıların sözleyü ne törlüg kut kolunsarlar barça köñül eyin kangay bütgey antag küsüş yok kim kanmaguluk bütmeğülük.. ‘Hangi canlı,Senin dediğin, söylediğin dharanayı ve dharanı içindeki şiirleri ağızından düşürmeksizin öğretiyeye uygun olarak üç mücevhere inanıp saf düşünceler besleyerek doğru düşünce ve doğru kalple bu öğreti mücevherini okuyup dharanileri söyleyerek istekte bulunsa bütün istekleri yerine gelecektir.’*
- (684) [AY-VIII/8a-8b:302-308] *... sen bo nom erdinig keñürü yadgalı küyü küzetü tutgalı. ‘... Sen bu öğreti mücevherini geniş alanlara yaymak için onu koruyup kollamak için arzda buldum.’*
- (685) [AY-VIII/9a-9b:331-362] *teñrim men birök kayu toyın şamnanç upasi upasanç bo nom erdinig boşgunmışın tutmışın okımışın ulanmışın bitimişın bititmişın*

körü teginser men .. ötrü olarnı kop köñülün ayayu ağırlayu tapını ötünü teginip yegülük aşın kedgülik tonın olurguluk orunun töletin töşekin iglemişdeki ootn emin takı yme adın ne kergekin berü egsüksüz tolu tükel kılı teginsey men ...

‘İnançlı erkek ve inançlı kadının bu öğreti mücevherinini öğrenip ona sahip çıktığını, okuduğunu, ona bağlandığını, yazdığını veya yazdırdığını görmeye nail olsam onlara tüm kalbimle ve saygıyla hizmet ederek onların yiyeceklerini, giysilerini, meskenlerini döşeklerini hasta olduklarında ilaçlarını ve başka neye ihtiyaçların varsa hepsini onlara vererek her şeylerini eksiksiz, tam hale getireceğim.’

(686) [AY-VIII/10a-10b:394-400] anın teñrim kim kayu süzük kértgünç köñüllüg tınl(ı)glar bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom **erdinig** okısarlar sözleserler.. ‘O nedenle efendim temiz kalpli canlılardan hangileri bu altın renkli, parlak ışıklı her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti mücevherini okusa, söylese...’

(687) [BT-XXVIII/B383-B386] *m(ä)n kertü[din kälmiş ulug kölüngü-] kä köngül [öritmişlärkä nom] ärdin[i]g [] kengü[r (?)] alkını bilir* ‘[...] l [...] the Truly-[Come-One ... to those who raised their] minds to [the great vehicle, to those who raised their] minds [to the unsurpassable, better vehicle ...] the [sūtra]-jewel [...] knows all [...]’ [...] Ben [...] Gerçekten-[Gelmış Olan ... zihinlerini [büyük araca,] zihinlerini [aşılmaz, daha iyi araca] yükseltenlere [...] [sūtra]-mücevher [...] her şeyi bilir...’

(688) [AY-VIII/10b:400-412] yana kün küniñe edgü yıd yıpar köyürüp hua çeçek saçıp meni üçün ol ratnapuşpi atl(ı)g teñri teñrısı burhanka tapıg udug kılsarlar yana küntemek üç kata meniñ atımın atayu öñi öñi yıd yıpar hua çeçek tatıglıg edgü aş içgü üze yme maña yme tapıg udug kılsarlar ..üzüksüz bo nom **erdinig** eşidserler.. ‘ve her gün güzel kokulu tütsüler yakıp türlü çiçek saçıp benim için o Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Budha’ya saygıyla ibadet etse, yine lezzetli yiyeceklerle bana da ibadet etse ve bu öğreti mücevherini kesintisiz dinlese...’

(689) [AY-VIII/11a-11b:439-448] *edgü edgü s(e)n şirinkiya ... öñre ajuntakı edgü kılınçıñnıñ tüşin utlısın öyü sakını yantut sevinç tapıg udug kılğuka ötüg ötünüp tınl(ı)glarka edgülik bo nom erdinig keñürü yadguluk ulug buyan alguluk ertinü kergeklig ötündün tep y(a)rlıkadı..* ‘İyi, iyi seni kutlarım ey Şirikini sen, önceki dünyalardaki iyi amellerinin karşılığını düşünüp hesap ederek karşılığı sevinç olan ibadet etme konusunda arz ederek canlılara iyilik veren bu öğreti

mücevherini genişçe yaymak, çok sevap kazanmak için çok gerekli istekte bulundun diye buyurdu.’

- (690) [AY-VIII/10b:415-418] *kimler birök tutsarlar.. bo nom erdinig monçulayu.. öz etöznüñ kuvragñıñ .. esilmekleri tarıkar..* ‘Her kim böyle sahip çıkarsa bu öğreti mücevherine kendi bedeninin ait olduğu topluluğun eksikliği giderilir.’
- (691) [AY-VIII/15b:649-652] *<ürüg> uzatı bo nom erdinig okıtıp tapıgın udugın üzmedin kılmuş buyanın burhan kutıña evirzünler* ‘Her zaman bu öğreti mücevherini okutarak ibadete ara vermeksizn kazandıkları sevabı kutlu kutlu Budha’ya yönlendirsinler.’
- (692) [AY-VIII/16a:661-664] *... ikidin ulug asıg tusu kıltaçı bo nom erdinig keñürü yadılğuluk ertinü kergeklig ötüğ ötüntün tep yarlıkadı* ‘... İkinci kez, kendine ve başkasına, büyük fayda sağlayacak, bu öğreti mücevherinin genişçe yayılmasını sağlayacak çok gerekli arzda bulundun diye buyurdu.’
- (693) [AY-VIII/16b:687-688] *birök kayu orunta bo nom erdinig nomlayur erser...* ‘Hangi yerde bu öğreti mücevheri nerde öğretiliyorsa...’
- (694) [AY-VIII/16b:688-693] *... ol nomladaçı nomçınıñ azan tüpinte barıp etözümün körkitmedin nomçı adakın töpüm üze kötürü tutup bo nom erdinig eşidü tınlayu tegingey men..* ‘...onu vaaz eden vaizin mukim olduğu yere gidip bedenimi göstermeden bu vaizin ayağını başımın üzerinde tutup bu öğreti kitabını dinleyebileceğim.’
- (695) [AY-VIII/16b-17a:693-703] *bo nom erdinig eşidip nomlug aşka tok bolmakım üze çoğum yalınım ögrünçüm sevincim asılıp üstelip ötrü bo altı yeg(i)rmi tümen sekiz miñ yoçan kalın yetinçsiz yetiz yagız yer tatıgın üklitü keñürtü teginip tört taloy ügüz içindeki yerniñ toprakın yaglıg sek(i)zinç yeti yeg(i)rmi yumşak yerlerin şı şılañ edgü kılı tegingey men.* ‘Bu öğreti mücevherini dinleyip öğretiyeye doyduktan sonra parlaklığım, sevincim artarak bu yüz altmış sekiz bin yoçan ulaşılmaz dünya zevkimi artırarak okyanus arasındaki toprağı verimli, tarlaları nemli ve bereketli [Sekizinci (bölüm) on yedi(nci) varak] kılacağım.’
- (696) [AY-VIII/17b:732-736] *kaçan yalañuklar bo Montag menjilig toñalıg ögrünçlüg sevinçlig boltuklarınta ötrü ançada bo nom erdinig artukrak ayazunlar ağırlazunlar..* ‘Her ne zaman insanlar bunun gibi ve sevinçli olursa o zaman bu öğreti mücevherine daha çok hürmet etsinler.’

- (697) [AY-VIII/17b:736-740] *yana bo nom erdinig nomladaçı nomçıka ötüğçi bolzunlar ..* ‘Ayrıca bu öğretini mücevherini anlatan vaizlere bütün halk topluluk halinde yaklaşarak bu öğretini mücevherinin vaizinden ricacı olsunlar.’
- (698) [AY-VIII/17b:741-746] *atı kötrülmüş ayagka tegimlig teñrim bo nom erdinig nomlamak tıtagınta men başın kamag terin kuvragımnıñ çoğumuz yalınımız küçümüz küssünümüz körkümüz meñizimiz üklyü asılu teginür* ‘Ey adı yüce, saygıdeğer efendim bu öğretini mücevherini onların öğretmesi sayesinde ben başta olmak üzere bütün cemaatin aydınlığı gücü kuvveti, güzelliği arttıkça artar.’
- (699) [AY-VIII/18b:774-779] *biz bo künki kutlug künte üzeliksiz üstünki yeg teriñde teriñ bo nom erdinig eşid geli bolup sakınu sözleyü yetinçsiz <ulug> buyan edgü kılınç kazgantımız.* ‘Biz bugün, bu kutlu günde en üstün anlamı derinlerden derin bu öğretini mücevherini işitmiş olmakla hesap edip söylemesi imkansız olan büyük sevap kazandık.’
- (700) [AY-VIII/21a:906-909] *... bo nom erdinig nomladaçı nomçı birle küyü küzetü tutgalı tınl(ı)glar küsüşin kanturgalı ötündüñ* ‘... Öyle ki sen bu doğru sözlerle bu öğretini mücevherini öğreten vaiz ile öğretiyi koruyup kollayan canlıların arzularını yerine getirmek üzere arzda bulundum.’
- (701) [AY-VIII/21b-22a:931-96] *añ kötrülmüş ayagka tegimlig teñrim bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom eliği atl(ı)g nom bitig kayu kayu yer orunta bar erser ötrü men sançanaçayı uruñut takı sekizinç iki otuz.. yme sekiz otuz bag yekler erkligleri birle ol yer orunta barıp öñin öñin közünmez etözin bo nom erdinig nomladaçı nomçıg tınladaçı tözünler oglın tözünler kızın küyü küzetü <tuta> teginip busuşın sakınçın keterip enç meñilig kılğay biz..* ‘Adı yüce saygıdeğer Tanrım, bu altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreticiler hükümdarı adlı öğretini kitabı nerelerde bulunuyorsa ben komutan Sançanayı yirmi sekiz bölüm cinler topluluğu ile o yerlere giderek başka başka görünmez bedenlerle bu öğretini mücevherini öğreten vaizleri, dinleyen asiller oğlu ve asiller kızını koruyup kollayarak sıkıntılarını giderip onları huzurlu kılacağız.’
- (702) [AY-VIII/23a:985-986] *bo nom erdinig nomladaçı nomçılarıg tılañurmakın asgalı...* ‘Bu öğretini mücevherini öğreten vaizlerin hitabet kabiliyetini arttırmak ...’
- (703) [AY-VIII/25b:1103-1107] *bo iduk dar(a)nig törüsi birle sözlemekig bo nom erdinig küyü küzetü tutmakıñıñ buyanlığı asığı kolusuz erür tep y(a)rılıkadı* ‘Bu

kutsal dharaniyi uygulamasıyla söylemenin, bu öğreti cevherini koruyup kollamanın sevap kazandıran faydası ölçsüzdür.’

- (704) [AY-X/910-916] ... [*ol üdün*] *tükäl bilgä biliglig t(ä)ñ[ri t(ä)ñrisi]* *burhan bo nom ärdinig nomlayu y(a)rlıkamış üddä ötrü ondın sıñar yertinçüdüki ülgüsüz üküş yüz miñ tümän kolti bodis(a)t(a)vlar kuvragı öñin öñin k(ä)ntü k(ä)ntü öz öz uluşlarıntın kälip ... ‘O zaman kâmil bilge tanrılar tanrısı Buddha, işbu öğreti cevherini vaaz ettiği sırada, yeryüzünün on yönünden sayısız milyonlarca Bodhisattvalar topluluğu ayrı ayrı (olarak) kendi öz ülkelerinden gelerek ...’*
- (705) [AY-X/1288-1292] *altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigtä bo nom ärdinig tutuzmak atl(i)g bir kırkıncı bölök ; ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti (Skr. dharma) şâhı adlı sūtra kitabında “Bu öğretiyi teslim etmek” adlı 31. Bölüm.’*
- (706) [AY-X/1315-1321] *sizlärneñ ara kayusu m(ä)n nirvanka kirmiştä ken , bo nom ärdinig küyü küzätü tut[up] bo çambudivip ulušta ke[ñürü] yadıp nomlug şazınımnı[n uzun] üdüñ yertinçüdü turg[uru tägingäli yer] sayu ugay sizläñ ‘Sizlerin içinde hanginiz ben nirvaña’ya girdikten sonra, bu öğreti cevherini koruyup bu jambüdvīpa ülkesinde genişçe yayarak, dinî öğretimi uzun süre yeryüzünde yaşatmaya kadir olacaksınız?’*
- (707) [AY-X/1339-1342] ... *siz nirvanka kirü y(a)rlıkamışta [ken] bo nom ärdinig keñürü yadıp nomlug şazınıñıznı yertinçü[dä ür ke]ç uzun turguru tägingäy ‘... siz nirvaña’ya girdikten sonra bu öğreti cevherini genişçe yayarak dinî öğretinizi yeryüzünde uzun (süre) yaşattıralım.’*
- (708) [AY-X/1346-1352] *atı kötrülmiş t(ä)ñrim siz , kertü savıg inçip y(a)rlıkap , ornanmış siz ençgülig , köni kertü çın nomta , antag yañlıg çın kertü äzügsüz idok savıñız üçün anın küyü küzätü tutgay biz bo nom ärdinig turkaru ; ‘Adı yüceltilmiş tanrım, siz doğru sözü böylece emrederek gerçek öğretilerde huzur içinde yaşamışsınız; öylesi doğru (ve) kutsal sözlerinizden ötürü bu öğreti cevherini daima koruyacağız.’*
- (709) [AY-X/1356-1362] *antag yañlıg yeg adrok y(a)rl[ıkançu]çı köñülünüz küçindä küyü küzätü tutgay biz bo nom ärdinig turkaru , buyan ädgü kalınc arkalıq yevigläriğ toşgurup , b(ä)lgürtdü[ñüz yañırtı , bilgä bilig arkalıq yeviglig ‘Öylesi mükemmel, şefkatli gönlünüzün gücüyle, biz bu öğreti cevherini daima koruyacağız; erdem ile ilgil, birikimleri tamamlayıp bilgelik ile ilgili birikimleri yeniden ortaya çıkardınız.’*

- (710) [AY-X/1362-1365] *anṭag yaṅlıg ägsüksüz yeviglärinijz tolu üçün ; küyü küzätü tutgay biz , bo nom ärd[inig] turkaru...* O şekilde eksiksiz donanımlarınız Tastamam olduğu için, bu öğreti cevherini daima koruyacağız...’
- (711) [AY-X/1366-1370] ..., [kamag yavlak] *sözçiläriḡ , uzatdaç[ı siz ?] tarkarmışınijz üçün ... onunç tört kırk , yavlak körümüg , küyü küzätü tutgay biz bo nom ärdinig turkaru , ‘...bütün kötü sözcüleri uzaklaştıransınız; yanlış görüşleri (de) ortadan kaldırdığımız için, bu öğreti cevherini koruyacağız.’*
- (712) [AY-X/1370-1376] *yertinçüg küzätçi küçlüglär , äzrua hormuzta t(ä)ñrilär , antata ulatı ‘äñ mintın , asure-larınijz kuvragı , luular yäklär ulatı , gandarvelar kinarelar tüzi , küyü küzätü tutgay biz [bo nom] ärdinig turkaru ‘Dünyayı koruyucu güçlüler, Brahmā ve İndra tanrılar, bunun dışında hatta cinler topluluğu, ejderhalar, ruhlar, şeytanlar ve ayrıca gandharvalar, kimnaralar vesaire, bu öğreti cevherini daima koruyacağız.’*
- (713) [AY-X/1376-1382] *yagız yertä [turda]çı , kök kalıkka tayaklıg , san[sız] sakışsız kolusuz , kut vahşik[lar]nıñ kuvragı , uzun üdüñ [y(a)r]lıgıñızını , ayayu ağırlayu tut[mı]şka , anın küyü küzätü tutgay biz [bo] nom ärdinig turkaru ‘Yeryüzünde yaşayanlar, gökyüzüne dayanan sayısız iyi ruhlar topluluğu, uzun süre emrinizi saygı göstererek devam ettirmek adına bu öğreti cevherini daima koruyacağız.’*
- (714) [AY-X/1385-1388] ... *tört törlüg ş(i)mnu [kuv]ragın , tüzi barça utyuk siz [anın] küyü küzätü tutgay biz , bo nom. [ärdinig] turkaru , ‘...dört çeşit şeytan topluluğunu tamamıyla yenmişsiniz; onun için biz bu öğreti cevherini daima koruyacağız.’*
- (715) [AY-X/1404-1409] *birök bar ärsär kim kayu , bo nom ärdinig tutdaçı , burhan kutıña avant tıtag , kılğalı udaçı tıtagıg ürüg uzatı bir yaṅlıg , törttin yınak tägrıkläp ayayu ağırlayu tapınu küyü küzätü tutgay biz ‘Şayet kim var ise bu öğreti cevherini devam ettiren, Buddha saadetine yol açacak olan sebebi gerçekleştirebilen, sürekli aynı şekilde dört tarafı sararak (ona) saygıyla tapıp koruyacağız.’*
- (716) [AY-X/1420-1425] *anın amtı m(ä)n özüm , ol burhan kutıña , sävinç bilmäk törösinçä , [uza]tı tapıg kılğalı , küyü küzätü. [tutay]ın , monçulayu bo nomug , bo nom ärdi[nig] tıutdaçı , tözünlärig ymä [an]nçulayu ok tep tedi ‘Ondan dolayı, şimdi ben bizzat o Buddha saadetine şükranla, daima ibadet etmek için bu böylesi öğretiyi koruyayım; bu öğretiyi devam ettiren azizleri de aynı şekilde (koruyayım).’*

- (717) [AY-X/1454-1458] ... [kayu] oronta bar ärsär , bo nom **ärdinig** nomlataçı , m(ä)n k(ä)ntü özüm idalap , Brahmālok, äzrua [yer] tinçüsindäki mänimin bo nom är[dinig tıñlagalı, barı tägingäy m(ä)n ... ‘(Şayet) Nerede var ise bu öğreti cevherini vaaz eden biri, ben kendim Brahmāloka dünyasındaki saadetimi bırakarak, bu öğreti cevherini duymak için (ona) varacağım... ’
- (718) [AY-X/1485-1490] ... kimlär birök bar ärsär , bo nom **ärdinig** tutdaçı , m(ä)n olarnı bir yañlıg yıga terä täginip , küç küşün berü täginip , m(ä)n birök olarka , eyin yorıp uzatı , ögä alkayu bergäy m(ä)n ‘... Kimler var ise eğer bu öğreti cevherine sahip çıkan, ben onları aynı şekilde bir araya getirip; onlara güç kuvvet verip, buna takiben ebediyen (onları) öveceğim.’
- (719) [AY-X/1500-1502] amtı yügärü äşidtim atı kötrülmiş tin bo nomug , kopta k[ötrülmiş] nom eligi , atl(ı)g sudur **ärdinig** , ‘Şu an işittim bu öğretiyi; her şeyden yüce öğreti şâhı adlı sūtra cevherini.’
- (720) [AY-X/1506-1512] anta ötrü tü[käl bilgä t(ä)ñri t(ä)ñrisi] onunç yeti kırk , burhan ol kamağ bodis(a)t(a)vlarnıñ kişili t(ä)ñrili ulug terin kuvragıñ bo nom **ärdinig** küyü küzätü tutguka keñürü yadguka küsüş turgurmuşların körü y(a)rılıkap ötrü olarnı ögä alkayu inçä tep y(a)rılıkadı ‘Ardından, kâmil bilge tanrılar tanrısı Buddha, o bütün Bodhisattvaların, insanlar ve tanrılardan oluşan büyük topluluğun bu öğreti cevherini koruyup sahip çıkmaya, genişleterek yaymaya niyet ettiklerini görünce, onları takdir ederek şöyle buyurdu.’
- (721) [AY-X/1512-1525] monı monçulayu [yañın] sizlär tözünlär üstün [t(ä)ñri] altın yalañuk bo nom **ärdinig** [yadgu]ka küyü küzätü tutguka [küsüş] öritmäkiñizlär tıtagınta [u]latı yänä m(ä)n nirvanka kirmiş[tä] ken bo üzäliksiz yeg idok burhan kutınıñ ugrayu tıtagı , bo [nom] **ärdinig** saçılğalı yokağalı idmamakıñızlartın ötgürü k(a)ltı gañ ügüzdäki kum sanınça kalp üdlärkä tägi sözläp nomlap alkamag[lu]k ulug buyan ädgü kılınçığ kaz[gantı]ñızlar, ‘Böylelikle, sizler azizler, üstteki tanrılar alttaki insan(lar), bu öğreti cevherini yaymaya, koruyup sahip çıkmaya niyet ettiğinizden dolayı; ve ayrıca özellikle ben Nirvaṇa’ya erdikten sonraki bu en üstün kutsal Buddha saadetinin nedeni (olan) bu öğreti cevherini dağılmaya (ve) yok olmaya terk etmediğinizden ötürü; tıpkı Ganj nehrindeki kum sanı kadar (sayısız) devirler boyu vaaz ederek, bitmeyecek sevap kazandınız.’
- (722) [AY-X/1525-1529] anın birök kim[lär to]yin şamnanç upase upasanç [tört törlü]g tetsilig kuvrag ar- [asınta kayu]lar birök bo nom **[ärdinig]** ayasar ... ‘

- Onun için şayet kimler rahip, rahibe, inanan erkek, inanan kadın (ve) dört çeşit müridi olan cemaat arasında kim ki bu öğretiyi cevherine hürmet ederse...’
- (723) [AY-X/1541-1546] *montada ulatı bögü biliglig tükäl bilgä t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhan bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom ärdinig adakına tãgi tolu tükäl nomlayu y(a)rlıkadı ...* ‘Bundan başka, büyüdü, kâmil bilge tanrılar tanrısı Buddha bu altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretiyi şâhı adlı öğretiyi cevherini sonuna kadar büsbütün vaaz etti.’
- (724) [BU2M/350-353] *ol kayu ol tesär,k(a)ltı bo nom ärdinig nomlasar ayagka tãgimlig nomlug süü bãgi şariputre arhant [k](ä)ntü özi bulmuş arhant kutın ärtä kutgarıp maña nägülik ärdi..* ‘O hangisidir derse, öyle ki, bu öğretiyi mücevherini açıklasa, saygıdeğer, öğretili, kıdemli Arhat Śāriputra, kendisinin eriştiği Arhat kutsallığını aşır kurtarıp bende nasıl var oldu?’
- (725) [ETŞ/7:221-224] *[eş]siz iduk tilingsiz öze // Edgü tityük nomlug [retnig] // [es]irkençsizin üleyü yarlıkatingız // Emgeklig [tolgaklıg t]ınlı]glarkã* ‘Eziyet çeken ve zahmet içinde bulunan mahlûklara eşsiz mübarek diliniz ile iyilik denilen kanun cevherini esirgemedi, dağıtmak lütfunda buldunuz.’
- (726) [ETŞ/12:21-24] *bir ağız-kı edgü söz bar söz-leyin sanga // Biraty-a tigli manu sinte tip Birgül anga // Birdem kirtgünüp tudgil yemü siz-inm-e manga // Birük tapsar ol erdinig ne satıg munga* ‘Bir ağızcık iyi söz var, sana söyleyeyim. Tam bir iman ile ona sarıl, olur mu; benden şüphe etme, pratyaya denilen inci sendedir diye, ona ver, eğer o cevheri bulursan bulursan, buna baha biçilmez.’
- (727) [ETŞ/16:101] *k... bu nom erdining tutdaçı ...* ‘... bu kanun cevherini tutan ...’
- (728) [FDX/233-235] *anın monı üze bilmiş k(e)rgек bon nom erdinig bititip koturtup tapınmak udunmaknuñ edgüsin edremin neñ bolmaz = [FDX/229-231] anın monı üze bilmiş k(e)rgек.. bon nom erdinig bititip koturtup tapınmak udunmaknuñ edgüsin edremin .. neñ bolmaz* ‘Bu yüzden bilinmesi gerekli (olan) bu sūtra mücevherini yazdırıp çoğalttırıp (ona) saygı göstermek (ve ona) hürmet (etmek) iyiliğin erdemlerini saymakla bitmez.’
- (729) [FDX/274-276] *yinçü [altun ...] bèrip b[o nom erd]inig [miñ] kün [bititip] kün küniñe üzüksü[z t]apıntı* ‘İnci, altın... verip bu sūtra mücevherinden 1000 nüsha yazdırıp (ona her) gün aralıksız saygı gösterip taptı.’
- (730) [FDX/277-280] *monı üze bilmiş k(e)rg[ek] bo iduk [nom] erdinig ayakmak ağırlamak tapınmak udun[mak-]nuñ edgüsin edremin ülgülegeli teñ[legeli] bolmaz. = [FDX/282-284] monı üze bilmiş k(e)rgек.. bo iduk [nom e]rdinig*

ayamak ağırlamak tapınmak udunmak[nıy] [edgü]sin edremin ülgüleli tenleli bol[maz] ‘Bundan dolayı bilinmelidir ki bu kutsal sūtra mücevherini söylemek, (kutsal sūtra mücevherine) saygı gösterip değer vermenin iyilik ve erdemleri saymakla bitmez.’

- (731) [FDX/286-288] *bo burkan[lar] töpüsü sudurların hartayı nom **erdini**[g] tutup kün küniye tapınur udunur erti o[l]* ‘Bu Buddhaların Alın Sūtraları’nın özü olan öğreti mücevherine (sıkı sıkıya) bağlanıp (ona) günü gününe tapar, hürmet ederdi.’
- (732) [DIŞ./667-669] *kim kayu tınl(i)glar bo dışastvustık atl(i)g sudur **erdinig** agızda tutsar...* ‘Herhangi bir canlı varlık Dışastvustık adlı bu sutra incisini ezberlese...’
- (733) [DIŞ./713-718] *bo dışast{t}vustık sudur **erdinig** kiñürü boşgunup s(a)rit kılıp okı[(sar)]lar {r} ortusında barmışda y(e)me köñül kermiş k(e)rgek.* ‘(İnsanlar) bu Dışastvustık (adlı) sutra incisini bütünüyle öğrenip ezbere okusalar (bile), evlerine gittiği zaman da (bu sutrayı) düşünmeleri gerek.’
- (734) [DIŞ./718-722] *ogrılar arasında barmışda y(e)me .. suv korkınçına tegmişde y(e)me .. öñ kürtük otrasında boltukda utgurak bo sudur **erdinig** köñülkermiş k(e)rgek.* ‘Hırsızların arasına gittiği zaman da, sel felaketiyle karşılaştığında da, kar yığını ortasında kaldığında da muhakkak bu sutra incisini düşünmeleri gerek...’
- (735) [DIŞ./722-725] *takı y(e)me kauşıka-ya t(e)ñri t(e)ñrisi burkan bo nom **erdinig** y(e)me monçulayu ög ömiş sakınmış k(e)rgek* ‘Ey Kauşıka!’ Tanrılar tanrısı Buda bu öğreti incisini böyle düşünmek gerektiğini (öğretti).’
- (736) [İKP/LV-LVI:7-1] *ötrü ädgü ögli tegin başın taqı **ärdinig** alıp inisin berdi* ‘Bunun üzerine İyi Düşünceli Prens başındaki mücevheri alıp küçük kardeşine verdi.’
- (737) [M/3:47-53] *m(u)nta turmuş buyan edgü kalınç öng ülüg evirer men angilki tengri burkannıg isig özin satag yulug birip satagın almış nomlug **erdinig** küzetdeçi ezrua hormuzta vişnu mheşvri tört mharaçlarda ulatı* ‘Bundan hâsıl olan sevâbm birinci kısmını, anca Tanrı Burkanhn kendi hayatını, fedâ ederek satın aldığı ve din cevherinin koruyucusu olan Ezrua, Hormuzta, Yişnu ve Maheşvara adlı dört büyük hükümdâra bağışlarım.’

- (738) [M/37:1-4] ... (vişv)akrmi tengrike inçe tip yarlıkar amtı siz ol sögüt **erdnig** adruk adruk itigin iting yarating ‘Şimdi siz cevher-ağacını türlü türlü süslerle süsleyin!’
- (739) [M/54:4-7] ... nom **erdnig** bursong kuvragag tapınsar udunsar ol tınlıglar alku çalaprbasi lu ogrınta kutrulmak yolka tegirler ‘...Din cevherine ve cemaate tapınsalar, bu yaratıklar hep Jalaprabhâsa (adlı) ejder sâyesinde kurtulma yoluna ulaşırlar.’
- (740) [M/70:14-20] ayagka tegimlig maytrı burkanıg körüp kim öngre kişi etüzinte erken üç **erdnig** aklaguçı sarsıg salık tevlig kürlüg urunçak yigüçi erserler .. olar inçe tip sakınç sakınurlar... ‘Hürmete lâyıık Maytrı burkanı görünce vaktiyle insanlar âleminde iken üç cevheri reddettikleri, kötü, fena ve hileli (oldukları) ve emâneti yedikleri için bunlar şöyle düşünürler...’
- (741) [M/90:11-14] kutlugda kutlug siz erür siz kim muntag türlüg ogullug **erdnig** on ay tüni kanınta kötürü tutdunguz siz ‘Bahtiyarlar bahtiyârı sizsiniz ki bunun gibi bir oğul cevherini on ayın gecesi kanınızda taşıdınız.’
- (742) [M/101:11-14] an(ta ötrü) ... bursong **erdnig** —/ütüg ... —/ti idıp uzun (yaşa) mışlarınga / / / —np mengi mengiley ‘Bundan (ötürü) ... cemaat cevherini ... yollayıp, uzun müddet yaşadıkları için ... sevinirler.’
- (743) [HamiZus/2557-2558] birökin bu böz **ärdnig** bursong quwray ara buşi birsär ... ‘„Wenn du dieses Juwel von Baumwollstoff in der Mönchsgemeinde als Geschenk verteilst...’ ‘Bu pamuklu kumaştan mücevheri manastır topluluğuna hediye olarak dağıtırsan...’
- (744) [BT-I/D:19-21] ...bo nom **ärdinig** :ymä antay bolur q(a)lti oot içintä linxu-a ünmiş-täg ‘... die an dieses Lehr-Juwel glauben, werden auch gleich dem Lotos herauskommt.’ ‘...Bu öğreti mücevherine inananlar da hemen lotustan çıkacaktır.’
- (745) [BT-XXVI/139:1-2] []Y tuş tolvı [oron]-lardın ozup çinžu tegmä []Tv-LYQ b[u]lunçsuz çintam[ani] **ärdinig** bulguluk ... ‘[Es mögen sein] die Ursachen, daß (wir?) aus ... den wertlosen [Orten] erlöst werden (und) das uner[re]ichbare cintām[ani]-Juwel des zheu ru (=Tathatā) genanten ... erlangen’ ‘[Bu] (bizlerin?) değersiz [yerlerden]) ... değersiz [yerlerden] kurtarılır (ve) ... denilen zheu ru'nun (=Tathatā) ulaşılmaz cintām[ani] mücevherine ulaşıyoruz ...’

- (746) [BT-XXVI/17:26-28] ... *m(a)hayan nom-lar-nıy özäni bolmiş :tsušij waŋki : atl(i)g nom **ärdinig** bitiüi tägindim(i)z ‘... Mahāyānasūtras seiende Zui sheng wang jing genannte Sūtra-Juwel ergebenst abschreiben lassen.’ Mahāyānasūtraların Özü, Zui sheng wang jing olarak adlandırılan bu Sūtra mücevherinin faydasız ve anlamsız bir şekilde geçip gitmesin.’*
- (747) [BT-XXVI/17:61-72] *munča tänlig ılsuz tüp-süz yertinčü-l[är]täki tag iş tam suzak söğüt ıgaç yagız yer suv süttä ulatı-lar-ıg yumkı-nı yığıp parmanu-ky-a-lar-ın sanap nätäg bilgäli bulmaz ärsär anču-layu [o]k y(e)mä bo tört p(a)dak üzä []P[] šlok özän nom **ärdinig** [] ukıtmak äšidmäk [tıŋla]mak-nıy bu[y]an [äd]gü [kılınč]-ıg nänj ülgülöp tänlöp [bilgäl]i bultukmaz: ‘Gleichermaßen wie man Berge und Gebirgsweiden, Mauern und Dörfer, Bäume, braune Erde, Wasser und Milch und alles andere in den endlosen Welten nicht zusammenzuhäufen und deren Atömchen nicht zu zählen vermag, ebenso kann man das Puñya, die gute Tat des [Schreibens], deLehrens und des Hörens dieses (aus einem) śloka zu vier pādas [bestehenden] Essenz-Sūtra-Juwels keineswegs ermessen und abwägen.’ ‘Nasıl dağlar ve dağ otlakları, duvarlar ve köyler, ağaçlar, kahverengi toprak, su ve süt ve sonsuz dünyalardaki diğer her şey bir araya getirilemez ve küçük atomları sayılamazsa, puñya, dört pādadan oluşan bu ślokayı [yazma], öğretme ve öz-sūtra-mücevherden [oluşan] dört pādadan oluşan bu (tek) ślokayı dinleme iyiliği de ölçülemez ve tartılamaz.’*
- (748) [BT-XXVI/17:77-81] /K’tükä[llig] ıdok nom **ärdini[g]** ukıtmak-nıy (P) [äšidmäk-niŋ] tıŋlamak-nıy (P) [buyan ädgü] kılınči ärtmägäy (P) [tükämägay] ‘[Das Puñya, die gute] Tat des [Schreibens], des Lehrens [und des Hörens] und des Vernehmens [dieses] mit ... ausgestatteten ... heiligen Sūtra-Juwels wird nicht vergehen, [nicht zu Ende gehen].’[Puñya, [yazma], öğretme [ve işitme] ve ... kutsal Sūtra mücevheri ile donatılmış [bunu] işitme [iyi] eylemi geçmeyecek, [sona ermeyecek]’
- (749) [BT-XXVI/17:131-137] ...*agi-ların (P) [bar]ım-ların äd-lärin (P) tavar-ların ärdini-lärin (P) yinčü-lärin ogul-ların kızların kunčuy-ların hatun-ların amrak işig özläriñä [täg]i tiŋip ıdalap temin ok nom **ärdinig** [äsi]dgäli bultı-lar ‘...ihre Schätze und Besitztümer, ihre Güter und ihre Habe, ihre juwelen und Perlen, ihre Söhne und Töchter, ihre Frauen und Nebenfrauen bis hin zu ihrem geliebten Selbst aufgeben und verlassen haben,konnten sie sogleich das dharma-Juwel [hö]gen.’ ‘...Hazineleri ve eşyaları, malları ve eşyaları, mücevherleri ve incileri,*

oğulları ve kızları, eşleri ve cariyeleri, sevgili benliklerine kadar, dharma mücevherini hemen duyabilirdi.’

- (750) [BT-XXVI/27b:2-4] *bo törtünč tągzinč nom ärdinig erinč č(a)hšao(a)t maᅇgal toyin ikıaᅇ isman raᅇna-v(a)čir ikägününj ötügiᅇä:: sin takıgu kün tolu boltı ::* ‘Dieses 4. Buch, das dharma-Juwel, hat der geringe č(a)hšp(a)t Maᅇgal Toyin auf Bitte der beinden, Ikıaᅇ Isım und Raᅇnav(a)čir , [geschreiben], am xin Huhn-Tag ist es vollendet worden.’ ‘Bu 4. kitap, dharma mücevheri, alçakgönüllü č(a)hšp(a)t Maᅇgal Toyin tarafından bulunan, Ikıaᅇ Isım ve Raᅇnav(a)čir'in isteği üzerine, tamamlandıđı xin tavuk gününde [yazıldı].’
- (751) [BT-XXVI/39a:130] *... ötrü bititdik küč yetmiş-čä bo nom ärdinig ::* ‘...dann haben (wir) dieses dharma-Juwel abschreiben lassen, soweit die Kraft ausreicht.’ ‘...sonra (biz) bu dharma mücevherini gücümüz yettiđince yazıya geçirdik.’
- (752) [BT-XXVI/49:4-10] *kutlug koyn y[ı]l törtü[nč] ay beš y(e)g(i)rmi ağır ulug pošad bačag kün üzä biz üç ärdini-lärdä süzök kertgünč köᅇül-lüg upase tärbi bo yetikän sudur nom ärd[i]nig bititü tągintim(i)z* ‘Gesegnetes Schaf-Jahr, vierter Monat am Fünfzehnten, dem sehr groben Fasten-Tag, haben wir, die wir an die Drei Juwelen glauben, der Laie Tärbi İnal und die Laiin Ögrünč T(ä)ᅇrim dieses Yetikän sudur-Lehr-Juwel ergebenst abschreiben lassen.’ ‘Mübarek Koyun Yılı, dördüncü ayın on beşinde, çok kaba oruç günü, Üç Mücevhere inanan bizler, meslekten olmayan Tärbi İnal ve meslekten olmayan Ögrünč T(ä)ᅇrim, bu Yetikän sudur öğretim mücevherini özveriyle kopyaladık.’
- (753) [BT-XXVI/61b:1-9] *[b]o idok tsi in čüen [atıg] nom ärdinig bititmiş buy[an] ädgü kılınč küčintä [küč ogul-] [nu]ᅇ el üklitmiş-niᅇ...* ‘Durch die Kraft der [Pu]ᅇya-Tat, daß (wir) diese heilige Dharma-Juwel namens Ci en zhu anhaben abschreiben lassen ...!’ ‘Puᅇya eyleminin gücüyle, (biz) Ci en zhu adlı bu kutsal Dharma mücevherinin yazıya dökülmesine izin verelim...’
- (754) [BT-XXVI/119:1-3] *bo nom ärdinig bititmiş buyan ädgü kılınč küčintä tüş-intä m(ä)n balačuk-nuᅇ közünürtä kop kamag küsüşüm kanzum bützün* ‘Durch die Kraft und die Frucht des Puᅇya, der guten Tat, diese Sūtrajuwel schreiben lassen zu haben, mögen alle, sämtliche meine, der Balačuk, Wünsche in der Gegenwart erfüllt und zufriedengestellt werden!’ ‘Puᅇya'nın gücü ve meyvesiyle, bu öğretimi mücevheri yazdırmanın iyi eylemiyle, benim, Balačuk'un tüm arzuları yerine gelsin ve şimdiki zamanda tatmin olsun!’

- (755) [BT-XXVI/17:73-76] *bo bir šlok [nom ärdini]g keñ ulug buyan []-NY yolki []YNČ' [] y(e)mä Y[]-* ‘Das weire und große Puñya dieses (aus) einem šloka (bestehenden) [Sūtra-Juwels]...’ ‘Bunun beyaz ve büyük puñyası bir šloka'dan [Sūtra-mücevher] yapılmıştır...’
- (756) [BT-XXVI/17:101-102] ... *birär šlok nom ärdiniğ äšidgäli bultı* ‘... konnte er das [aus] je einem šloka [bestehende] dharma-Juwel hören.’ ‘... her biri bir šloka'dan oluşan dharma mücevherini [duyabilir].’
- (757) [BT-XXVI/35:1-2] *altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kop[da kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitig on (?)] küün tükäl bititü tägintim :bo nom ärdiniğ bititmiş [buyanıg ävirär män äzrua hormuzta višnu]* ‘[Das Sūtra namens „Über alles erhabener Gesetzeskönig des goldfarbenen Lichtglanzes” zehn] Juan habe ich vollständig abschreiben lassen.’ ‘Altın renkli ışığın tüm yüce yasa-krallarının üstünde" adlı sūtra'yı [on] Juan'a bütünüyle kopyalattım.’
- (758) [BT-XXVI/23:1-5] *bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom ärdiniğ bititmiş [buyan ädgü kılınč] L'R-NYNK (P) [] oğullar-ı (P) [] L'RY /D/// []* ‘[Die Puñya-Tat], daß [ich(?)] dieses Sūtra namens „ [Über alles erhabener Gesetzeskönig] des goldfarbenen Licht[glanzes]” habe abschreiben lassen, [wende ich zu : (?)]... seine (?) Söhne ...’ ‘[Puñya eylemi] [Ben (?)] bu Sūtra'yı, altın renkli ışığın [parıltısının] [Tüm Yasaların Üstündeki Kral], kopyalattım, [Dönüyorum : (?)]... onun (?) oğulları...’
- (759) [BT-XXVI/28:3-7] ... *altun önlüg y(a)rukluğ nom ärdiniğ ötünmäk üzä erinç č(a)hšap(a)t mañgal toyın bešinč ayınıñ y(e)g(i)rmi ikisi :ki toñuz :či tegmätutmak kün kamag pınsun tınl(i)glar asıgıña yagızka enär kün üzä toñguvan balıkda ratnav(a)čirniñ evintä* ‘... an dem alle devatäs zum Nutzen der Lebewesen auf die Erde herabsteigen, im 5. Monat, im Hause des Ratnavačir in dem Dorf Ding guan das gold-farbige Licht habende dharma-Juwel (abgeschreiben).’ ‘... tüm devataların canlı varlıkların yararı için yeryüzüne indiği günde, 5. ayda, Ding guan köyündeki Ratnavačir'in evinde, (transkripsiyonu) altın renkli ışığa sahip dharma mücevheri.’
- (760) [DKPAM/1606-1609] *ančaqaat[ägi] [no]m ärdi[ni]g bitimäk oq[i] [-maq] oqıtmaq-tin turmiş buyan [äd]gü qi[li]nč-lar üdiräyü ükliyü = [BT-XXVI/80:31-39] ančakat[ägi] [no]m [är]d[ini]g bititmäk bitimäk ok[ı][maq] okıtmak-tin turmiş buyan [äd]gü kılınč-lar üdräyü ükliyü : [üstä]lü asılu turup*

el ärdinisi iđuq tängrikänimz-käisig öz-i-ning //////////////y qunčuyumuz-qa burxan qutiliy tü[š] mänggü-kä avant tiltay bolmaqı bo[lz-un] ‘... Inneren aufgegeben und vernachlässigt hat, an [Mängeln?] besteht, som ögen in dem Maße die aus dem Schreibenlassen, Schreiben, Lesen und Lesenlassen der Lehr-Juwelen entstandenen guten Verdienste anschwellen, zunehmen, [wachsen] und sich mehren!’ ‘... öğretme mücevherlerinin yazılması, yazılması, okunması ve okunmasından kaynaklanan iyi erdemler o ölçüde şişsin, artsın, [büyüsün] ve çoğalsın!’

- (761) [BT-XXVI/6:14-17] ...*alku ada-larta umug boltaçı bo nom ärdinig : arış arıg ögdi aştab yükünç-i birlä : arıg uz bititiş ugrayu sok-a tamga-ka enürüp : artok-suz ägsüksüz miñ küün yakıurup üläyü tägintim : : ‘(so) habe ich diese in allen Nöten Hoffnung seiende dharm-Juwel mit der reinen Lopreis-Widmung rein und gut abschreiben, sorgfältig auf Druckstöcke schneiden lassen, nicht mehr und nicht weniger, tausend Abzüge drucken lassen und ergebenst verteilt.’ ‘(böylece) tüm zorluklarda bu Umut-Varlık dharm-mücevherini saf Lopreis adanmışlığı ile saf ve iyi bir şekilde kopyaladım, baskı kalıplarında dikkatlice kestim, ne daha fazla ne de daha az, bin kopya bastım ve alçakgönüllülikle dağıttım.’*
- (762) [BT-XXVI/17:36-37] ... *bo bir šlok nom ärdinig bitit[mäk] buyan ädgü kılınç utar yegädür [nä] ‘... des Schreibens dieses(aus nur) einem šloka (bestehenden) Sūtra-Juwels das Puṇya des Errichtens von 32, die wie bei der Zahl dieser Silben ist, mit den sieben Juwelen ausgestatteten vihāras.’ ‘... Bu (sadece) bir šloka'dan oluşan Sūtra-mücevheri yazmak, bu hecelerinde sayısında olduğu gibi, yedi mücevherle donatılmış vihāralar olan 32'yi dikme puṇyasını aşar.’*
- (763) [BT-XXVI/16:65-67] *isig özlüg ärdini-lär-in titip idalap berip nom ärdinig satgın alır-lar nom ärdini küçintä burhan kutın bulur-lar ‘Indem sie ihre Lebens-Juwelen aufgeben und weggeben, kaufen sie das Lehr-Juwels erlangen sie die Buddhaschaft.’ ‘Yaşam mücevherlerinden vazgeçerek ve onları vererek, Buddhalığa eriştikleri öğreti mücevherini satın alırlar.’*
- (764) [BT-XXVI/122:5] ... *anın bo alku ayıg kılınç-ları arıtıdacı kšnti nom ärdinig bititiü tägindim ‘Deswegen habe ich diese alle bösen Taten reinigende Bekenntnis-Sūtrajuwel.’ ‘Bu nedenle tüm kötülüklerden arındıran itiraf öğreti mücevherine sahibim.’*

- (765) [DKPAM/1606-1609] *ančaqaqat[ägi] [no]m ärdi[ni]g bitimäk oq[i] [-maq] oqitmaq-tin turmiş buyan [äd]gü qi[li]nč-lar üdiräyü ükliyü: [üstä]lü asilu turup: el ärdinisi iduq tängrikänimz-käisig öz-i-ning //y qunčuyumuz-qa burxan qutiliy tü[š] mänggü-kä avant tiltay bolmaqı bo[lz-un] = [BT XXXVII:00224-00232] ... ančakay[a] [no]m [ä]rdi[ni]g bititmäk bitimäk ok[i][mak] okitmaktın turmiş buyan [äd]gü kul[i]nčlar üdiräyü ükliyü üstäli asilu turup :el ärdinisi idok [t](ä)ñrikänim(i)zkä isig öziñ ikinti özi kunč<u>yumuzka burhan kutılıg tü[š] bergükä avant tiltag bolmak bolzun ‘... Rezitierenlassen eines geringen [Sütr]a-[J]uw[els].Mögen (diese Verhaltensweisen) die Ursache dafür sein, dass dem Reichjuwel, unserem hei[ligen] Herrscher und der Prinzessin, dem zweiten Selbst seines Lebens, die Frucht der Buddhaschaft gewährt wird.’ ‘(örneğın) düşük bir öğreti mücevherinin transkripsiyonu, transkripsiyonu, ezberden okunması ve ezberden okunmasından doğan (bu davranışlar) krallık mücevheri, kutsal[l] hükümdarımız ve hayatının ikinci benliğı olan prensese budalalık meyvesinin verilmesine neden olsun.’*
- (766) [BT-XXXVII/08470-08471] [*šlo]k ärdinig bökön sö[zläzün] ‘[Möget Ihr] heute ein [... šlo]ka-Juwel ver[künden]!’ ‘[Bugün] bir [... šlo]ka mücevher ilan edebilirsiniz!’*
- (767) [BT-XXV/0015-0019] *bo] nom ärdinig boşgunda[č]ı tutdači okitači [okitdač]ı äšidtäči tıñlatači bitid[äč]i bitid[äč]i :tö[zün] [lär oglı tözü]nlär kızı to[yn š(a)mnanč upase u]pasanč [tört törlüg ter]in kuvragıñ köñüllär <ın>tä a[nta]g[] [sakinčları tursar: ‘... welche [jetzt hier dieses] dharmajuwel lernen, halten, rezitieren, [rezitieren lassen], hören, vernehmen, (selbst) schre[i]ben oder abschrei[ben lassen] und in deren Herzen (als Nitglieder) dieser [vierfachen] Gemeinde s[olche Gedanken entstehen] ?’ ‘Bu dharmajuvelini [şimdi burada] öğrenen, tutan, okuyan, [okumuş olan], duyan, işiten, yazan veya (kendi kendilerine) yazıya döken ve bu [dört katlı] topluluğun (nit-üyeleri olarak) kalplerinde bu tür düşünceler ortaya çıkan] kimlerdir?’*
- (768) [BT-XXV/0026-0031] ... *idok nom ärdinig lovudi atl(i)g t(ä)ñri t(a)vgač han adın aźunka barmış amrak junčuy čiži hatunug yavuz aźuntın ozgurgu kutgargu üçün tolp tai[tsoki] ulug ağılık nomta äv((di))tip yıgturup yaratdurmiş kul[t]urmuş ärür ‘A[uch] ließ der göttliche chinesische Kaiser namens Lovudi das heilige dharmajuwel, welches [diese] (obengenante) Methode, die*

Sündentilgung durchzuführen, lehrt, aus dem Taitsoki (Dacangjing), den Schriften (des) großen Schatzhauses, zusammenfassen und zurechtmachen um (seine) geliebte Frau Čiži, welche in eine andere Existenzform eingegangen war, vor dieser bösen Existenzform zu retten.’ ‘Lovudi adlı ilahi Çin imparatoru da, büyük hazine evinin yazıları olan Taitsoki'den (Dacangjing) derlenmiş ve başka bir varoluş biçimine girmiş olan sevgili eşi Čiži'yi bu kötü varoluş biçiminden kurtarmak için hazırlanmış olan [bu] günahtan kurtulma yöntemini öğreten kutsal dharma mücevherine sahipti.’

- (769) [BT-XXV/0141-0142] [*no*]m **ärdinig** ok[it]ıp muntaki burhan [*yükünč*] *yükünüp* ... ‘[Das ... dhar]ma-Juwel ließ er rezitieren und, indem er sich vor den dort befindlichen Buddha[statuen ...] verneigte...’ ‘[Dhar]ma mücevherini okudu ve oradaki Buddha [heykelleri...] önünde eğilerek...’
- (770) [BT-XXV/0153-0157] [*asılma*]ki üstälmäki ba[rč]a ugr[ayu] [*]/bolmiş tep odğurak bilip [*lovu*]di han bo nom **ärdinig** ordosint[a] [*]Y okıtıp yükünč yükünüp kılmuş [*] L'R* ‘Nachdem er klar erkannt hatte, daß das [Anwach]sen und die Zunahme al[le] spe[ziell] ... erkannt ist, ließ Kaiser [Lovu]di dieses Sūtra-Juwel in seinem Palast ... rezitieren, verneigte sich und begangenes ... war ...’ ‘Artış ve çoğalmanın özel olarak ... gerçekleştiğini açıkça fark eden İmparator [Lovu]di, bu Sūtra-mücevherini ... sarayında okuttu, eğildi ve kendini ... adadı...’**
- (771) [BT-XXV/1530-1533] *ädgü ög[li]* **ärdinig** biz šazın // [*] kuđıki asıraki ya [vız y(a)vlaklar] uluşınta altun öñlüg lenhwa içintä [*]* ‘Wohlwollend ... das Juwel, wir ... Disziplin (šāsana) ... die niedrigen und minderwertigen B[ösen mögen] im Land [Amitābhas] in einem goldfarbenen Lotus [wiedergeboren werden].’ ‘Yardımsever ... mücevher, biz ... disipline ederiz (šāsana) ... düşük ve aşağı b[ies] altın bir lotus içinde [Amitābha'nın] ülkesinde [yeniden doğabilir].’*
- (772) [BT-XXVIII/B383-B395] *m(ä)n kertü[din kälmiş ulug kölüngü-] kä köngül [öritmişlärkä nom] ärdin[i]g [*] kengü[r (?)] alkunı bilir...* ‘[...] I [...] the Truly-[Come-One ... to those who raised their] minds to [the great vehicle, to those who raised their] minds [to the unsurpassable, better vehicle ...] the [sūtra]-jewel [...] knows all...’ ‘[...] Ben [...] Gerçekten-[Gelmiş Olan ... zihinlerini [büyük araca,] zihinlerini [aşılmaz, daha iyi araca] yükseltenlere [...] [sūtra]-mücevher [...] her şeyi bilir...’*

- (773) [BT-XXV/0545-0548] ...*bo nom ārdinīg tutar boṣgurur okıyur sözläyür ärkän yänä adınagutın tuṭka uçuzka tägsär ...* = [BT-XXVIII/A065-A067] *bo nom ārdinīg tutar boṣgunur okıyur sözläyür ärkän inçip yana adınagutın tuṭka uçuzka tägsär* ‘... is despised or ridiculed by others even though he keeps,teaches,recites or preaches this sūtra-jewels’ ‘...bu sūtra-mücevherleri sakladığı, öğrettiği, okuduğu ya da vaaz ettiği halde başkaları tarafından hor görülür...’
- (774) [BT-XXVIII/B109-B112] *bo muntag osuglug tözünlär oğlu tözünlär (kızı) kimkoke sudur ārd[in]ig otuz tümän kata okımış* ‘...in this way (it would be equal to) noble men and noble (women) reding the jingangjing sūtra-jewel 300 thousand times.’ ‘... bu şekilde soylu erkeklerin ve soylu (kadınların) jingangjing sūtra-mücevherini 300 bin kez tekrarlamasına eşit olacaktır.’
- (775) [BT-XXVIII/B331-B333] *takı ymä subuti ökayuda [kim kayu kişi (?)] bir šlok tänginçä ärsä[r ymä bo sudur] [no]m ārdinīg nomla[sarlar bilmiş k(ä)rgäk (?)]...* [] ‘Furthermore, Subhūti, [if anyone] anywhere preaches [and speaks about this doctrine, [the sūtra]-jewel, even though it be as [little] as one gāthā, [must know that]’ ‘Dahası, Subhūti, [herhangi biri] herhangi bir yerde bu doktrini, [sūtra] mücevheri, bir gāthā kadar [küçük] olsa...’
- (776) [BT-I/D:106-107] ...*bo aḏun –ta bo nom ārdinīg boṣḡunsar tutsar* = [BT-XXVIII/C348-C349] ... *bo aḏunta bo nom ārdinīg boṣgunsar tutsar..* = [BT-XXVIII/B407-B408] ...*bo aḏunta bo nom ārdinīg boṣgunsar tutsar* ‘If one who is covered by the fruit of deeds in (his) former/upholds and learns this sūtra-jewel in this life’ ‘...bu yaşamda bu sūtra-cevherini tutar ve öğrenirse...’
- (777) [BT-XXVIII/C592-C595] *m(ä)n buitso šilavanti öritip [tuyun-] maklıg küsüşüg tuttarm(ä)n bo kimko[ke sudur-] n[u]ng yör[ü]glüg nom ārdinīg [yokaru] ärsär* ‘I, Buitso Śīlavant allow tor ise the wish of [enlightenment],uphold this sūtra-jewel, the commentary of the Vajracchedikā Sūtra.’ ‘Ben, Buitso Śīlavant, [aydınlanma] dileğiyle, Vajracchedikā Sūtra'nın şerhi olan bu sūtra mücevherini koruyorum.’
- (778) [D/89-96] []/dyn []/dyn []/mys ançulayu [t(ä)ngri]lär :luular :talım [k(a)ra kuşlar gant(a)rve]lar :yäklär: [rakşaslar vaymanuke t(ä)ngri]lär :amti m(ä)n [ü]skintä d(a)kşna alkış []/ :bo dişastvustik [sudur ār]dinig alku işlarig ‘... so ... [Gött]er, Nāgas, Garu[ḏas Gandharva]s, Dämonen [und Vaimāika Götter], jetzt ich ... angesichts von ... Segen... dieses Dişāsauvātika

- [Sūtra-Ju]wel ... das alle Werke vollendet.’ ‘... öyleyse... [tanrılar], Nāgalar, Garu[ḍas Gandharva]lar, iblisler ([ve Vaimāika tanrıları], şimdi ben... kutsamalar karşısında... bu Diśāsauvātika öğreti mücevheri tüm işleri tamamlar.’
- (779) [D/747-753] ... *bo diśastvustik atl(i)g sudur ārdinig agızta tutsar sarıt kılsar boşgunsar okısar nomlasar köngültä tutsar : azu y(ä)mä ätöztä kö[rkit]sär :ol kişi bir otuz katın aẓunlarda tugumın ödüci çaıismare bolur* ‘... Höre, o König der Götter, den Lobpreis dieses Sūtras! Diejenigen Lebewesen, die dieses Diśāsauvāstika-Sūtra im Munde behalten und rezitieren lernen, lesen, predigen und im Sinne behalten oder auf dem Körper darstellen, diese Menschen werden ein Jātismara, der sich an seine Existenzen in einundzwanzig Existenzen erinnern kann.’ ‘... Bu Diśāsauvāstika-Sūtra'yı ağızlarında tutmayı öğrenen ve onu okuyan, vaaz eden ve zihinlerinde saklayan veya bedenlerinde sergileyen canlı varlıklar, bu insanlar yirmi bir varoluşta varlığını hatırlayabilen bir Jātismara olurlar.’
- (780) [D/795-799] ... *ogrılar arasinta barmišta y(ä)mä :suv korkinçinga tægmişdä y(ä)mä :öng kürtük otrasında boltukda oğgurak bo sudur ārdinig köngülkärmış k(ä)rgäk* ‘Nachdem man in den Palast des Königs gegangen ist, muss man es durchdenken; wenn jemand unter die Diebe gegangen ist, oder auf Wasser-Gefahren getroffen ist, oder wenn jemand sich inmitten der Wildnis befindet, muss er bedingt an dieses Sūtra-Juwel.’ ...hırsızların arasına girmişse ya da su tehlikesiyle karşılaşmışsa ya da çölün ortasındaysa, şartlı olarak bu Sūtra-mücevherini düşünmelidir.’
- (781) [BT-XIII/20:63-66] ...*alqu ada-larta umuy boltaçi bo nom ārdinig ariş ariy ögdi asḍab yukünç-i birlä ariy uz bitidip uyrayu soq-a tamıya-qa inḍürüp artuq-suz ägsüksüz miñg kuün yaqḍurup üläyü tægintim* ‘hane ich dieses in allen Nöten Hoffnung seiende Dharma-Juwel mit der reienen Lobpreis-Widmung rein und gut abschreiben, sorgfältig auf Blockdrucke schneiden lassen, nicht mehr und nicht weniger, tausende Abzüge drucken lassen und ergebenst verteilt.’ ‘...tüm zorluklarda umut-varlık Dharma-cevheriyle reienen övgü adanmışlık saf ve iyi kopyalanmış, dikkatlice blok baskılarda kesilmiş, ne daha fazla ne daha az, binlerce kopya basılmış ve alçakgönüllülükle dağıtılmıştır.’
- (782) [BT-XIII/43:3] *ariş ariy bo yitikän sudur ārdinig : aıřanıp*... ‘Yitikän-Sūtra-Juwel rezitiert...’ ‘Yitikän öğreti mücevheri okudu...’

- (783) [HT-X/8b:2-6] *tay ba ža gi nom ärdinig bitigäylär kengürgäylär boşyunaylar tutaylar oqıyaylar sözlägäylär kengürü yadaylar* ‘... they ought to copy, extend, learn, keep, read, recite, and wide spread [the Da Bo Rua Jing] jeweled Sūtra.’ ‘... [Da Bo Rua Jing] mücevherli Sūtra'yı kopyalamalı, genişletmeli, öğrenmeli, saklamalı, okumalı, ezberlemeli ve yaymalıdırlar.’
- (784) [HT-X/355-358] ... [tört] törlüg* [terin kuvrag] ...[n]om ärdinig [bitigäy][lär]... ‘... die vierfache Gemeinde wird das Dharma-Juwel [des Prajñāpāramitā-Sūtra] abschreiben und abschreiben lassen; und sie werden es lernen, behalten, lesen, weitersagen und weit verbreiten.’ ‘... dört katlı topluluk [Prajñāpāramitā-Sūtra'nın] Dharma Mücevheri'ni kopyalayacak ve yazıya dönecek.’
- (785) [AY-VIII/23a:995-1004] ... *taki yme bo kamag tnl(i)glar öñreki burhanlar nomınta şazınınta üküş törlüg buyan edgü kılınç kılmuş erseler bo nom erdinig keñürü nomlatıp terk üdün yitlingülüksüz yokadgu<luk>suz kılı tegingey men* ‘...Ayrıca bütün bu canlılar arasında hangi canlı önceki Budhaların öğretisiyle çok türlü sevaba erdi ise o canlıların gönlüne girip bu öğreti mücevherini ayrıntılı şekilde öğreterek tez zamanda ebedi kılacağım.’
- (786) [AY-III/182:15-19] *biz kamag t(e)ngri-ler kuvrag-ı bo altun y(a)ruk yaltrık lıg kopda köt-rülmiş nom iligi atl(i)g nom ertinig eşidü teginip...* ‘Bütün tanrılar topluluğu, bu altın renkli, her (şeyden (çok) yükseltilmiş, öğreti hükümdarı (Dharmaraja) adlı öğreti mücevherini (Dharmaratna) saygıyla işitip ...’
- (787) [BT-XXVI/15:1-2] *bo vibaaki nom ärdini-ni män muşsuz kuluı kay-a okıyu tągintim bo* ‘Dieses Vibaki (=chin. Wei mo jing)-Sutrajuwel habe ich, Kay-a, der Diener des Muşsuz, ergebenst rezitiert.’ ‘Bu Vibaki sutra mücevheri ben, Muşsuz'un hizmetkarı Kay-a, alçakgönüllülükle okudum.’
- (788) [BT-V/5→Dp.5] *Textes Ch 5539 r (bo darvapansaki nom ärtini-ni mn bul/da tanpı-qy-a[?] bititim* ‘,Dieses Darvapansaki[?]-Sūtra-Juwel gabe ich, Bul/da Tanpı-qy-a, geschrieben “ , vgl. BTT VI, 34)
- (789) [BT-XXXIII/B7:1-6] *üč ağıliq iki ygrmi bölük nom-lar-ning äriqi tirgini bolmiş bo paryoki sudur nom ärdini-ni [] uluq tuyunmaq burxan qutı küsüş-lüg i[] torçı tarugaçı :upasanč tegin birlä:bir ärsär burhan-lıg idok [igä]m(i)z = [BT-XXVI/68:4-9] ...üč ağılık iki y(e)g(i)rmi bölök nom-lar-nıñ äriqi tergini bolmiş bo p[aryo]ki su[d]ur nom ärdini-ni [] ulug tuyunmak burhan kutı küsüş-lüg i[] torçı tarugaçı :upasanč tegin YWR [] birlä: bir ärsär burhan-*

lig idok [igä]m(i)z ‘... zu rechnen (wollen wir) dieses durch Almosengeben den hoffnungslosen Bettlern käuf[lich erwor]bene Sūtrajuwel P[a]ry[o]ki, das das Wesen und die Sammlung der in zwölf Abteilungen (aufgeteilten) Schriften der drei Schätze ist, (wollen wir), Torči Tarugači und die Laiin Tegin Yur...’ ‘Bu Sūtrajuwel P[a]ry[o]ki'yi, üç hazinenin (on iki bölüme ayrılmış) kutsal yazılarının özü ve toplamı olan Torči Tarugači ve umutsuz dilencilere sadaka vererek satın alınan kadın Tegin Yur'u hesaba katmak için...’

- (790) [BT-XXXIII/B7:6-7] *bo paryoki sudur nom **ärdini-ni** [] uluY tuyunmaq burxan qutı küsüş-lüg i[]* ‘... purchased by giving alms to masterless and refugeless mendicants,...’ ‘... sığınaksız dilencilere sadaka vererek satın alınan bu Paryoki sūtra-cevher...’
- (791) [BT-XXXIII/B7:1-6] [] *özin tapıy-cı-larqa ymä [] nom-ča sangsarmatın anaz umuysuz bušiči qoltyučı-lar-qa buši birmäk üzä satyın almiš üç ayiliq iki ygrmi bölük nom-lar-niing äriği tirgini bolmiš bo paryoki sudur nom **ärdini-ni** [] uluY tuyunmaq burxan qutı küsüş-lüg i[]* ‘... ... without counting oneself in accordance with the Dharma (?) even among the worshippers, this Paryoki sūtra-jewel, collected from the Tripiṭaka and twelve-part teachings and purchased by giving alms to masterless and refugeless mendicants...’ ‘... kendini Dharma'ya uygun olarak (?) tapanlar arasında bile saymadan, Tripiṭaka ve on iki bölümlü öğretilerden toplanan ve efendisiz ve sığınaksız dilencilere sadaka vererek satın alınan bu Paryoki sūtra-cevher...’
- (792) [BT-XX/1090-1091] *tört y(i)g(i)rminč bo nom **ärdinig** [] -m[a]k atl(1)g bölök :* ‘Das vierzehnte Kapitel namens “[Übergab]e dieses Sūtra-Juwels.”’ ‘On dördüncü bölümün adı "[Bu] Sūtra Mücevheri'nin [Teslim Edilmesi]"dir.’
- (793) [BT-XX/1108-1111] [n]om **ärdinig** tınl(1)g-lar [] : ol tınl(1)g-lar [] taplamak-l[1]g köñülüg [öritürlär: äši]dm[i]š nom-larig töpölärintä ‘Wenn diese Lebewesen dieses [Sū]tra-Juwel hören, dann wird [ihre Freude am Glauben stark werden].’ ‘Bu canlı varlıklar bu [Sū]tra mücevherini duyduklarında, [imandaki sevinçleri güçlenecektir].’
- (794) [BT-XX/1167-1174] ... bo nom **ärdinig** elig –lärintä tutsar-lar :m(ä)n inčip olarka ög köñül berip täginü tuta ukıtu sözläyü ötrüm yan adın [-larka k]eñürü ukıtu nomla [-yu küč k]üsün berü tägin [-gäymän atı kötr]ülmiš ‘...Sūtra in den Händen halten,(ihnen) Denkkraft und (ihnen) ergebenst Kraft und Macht verleihen,zu lehren und zu rezitieren und dann ander[en w]eit und breit zu lehren

und predigen.’ ‘... bu Sutra'yı ellerinde tuttuklarında, (onlara) düşünce gücü ve (onlara) öğretmek ve okumak için adanmış güç ve kudret vereceğim ve sonra uzak ve geniş başkalarına öğretecek ve vaaz edeceğim.’

- (795) [BT-XXIII/B006-B0010] [] **ärdinig** bökön s[] [tı]ηlagay m(ä)n tep umunur-[] [b]ahşı-a :bo savıg ä[šid] []
tep tedi : [] ‘Das [...] Juwel heute [...] werde ich hören (so)hoffend [sprach er : [...]’ ‘Bugün [...] mücevheri [...] umarak (öyle) duyacağım [dedi: [...]’
- (796) [BT-XX/1174-1177] atı kötr]ülmüş [birök kă]lm[ädük] ödtä [yalηuk]-lar bo nom **ärdin[ig]** t[ä]g[in]s[är] ... ‘Mein Gott],dessen Name erhaben ist!Wenn es in der [nicht gekommenen] Zeit in anderen predigen,som ögen dieses SÜtra-Juwel erlangen...’ ‘Adı yüce olan Tanrım], [henüz gelmemiş olan zamanda] başkalarına vaaz ederken, bu Sutra mücevherine ulaşsın...’
- (797) [BT-XXIII/G324-G330] kutlug koyn yıl törtü[nč] ay beş y(i)g(i)rmi ağır ulug posat baçag kün üzä biz üç *ärdini-lärdä* süzök kertgünč köñül-lüg upasi tärbi mal upasanč ögrünč t(ä)ηrim birlä bo yetikän sudur nom **ärdinig** biti –tü tägintim(i)z ‘Gesegnetes Schaf-Jahr, vierter Monat, am Fünfzehnten, dem sehr großen Fasten-Tag,haben wir, die wir an die Drei Juwelen glauben, der Laie Tärbi Inal und die Laiin Ögrünč T(ä)ηrim dieses Yetikän sudur-Lehr-Juwel ergebnst abschreiben lassen.’ ‘Mübarek Koyun Yılı, dördüncü ay, on beşinde, çok büyük oruç gününde, Üç Mücevhere inanan bizler, meslekten olmayan Tärbi İnal ve meslekten olmayan Ögrünč T(ä)ηrim, bu Yetikän sudur öğreti mücevherini en sadık şekilde yazdırdık.’
- (798) [BT-XXIII/G337-G341] alku türlüğ adalarta umug boltaçı:arış arıg bo yetikän sudur **ärdinig**: agzanıp miη küün tükäl yakturup:adınlarka ülämiş küçintä ‘...dieses in allen Arten von Bedrängnissen Zuflucht seiende reine Yetikän sudur-Juwel rezitiert...’ ‘...her türlü sıkıntıya karşı sığınak olan bu saf Yetikän sudur mücevherini okuyarak’
- (799) [BT-XXIII/H225-H227] bo nom **ärdinig** bitimiş buyan ädgü kılınč küč –intä tüş intä m(ä)n balaçuk-nuη közünür –tä kop kamag küsüşüm kanzun bützün ‘Durch die Kraft und die Frucht des Puñya,der guten Tat,dieses Sūtrajuwel haben schreiben zu lassen,mögen alle,sämtliche meine,der Balaçuk,Wünsche in der Gegenwart erfüllt und zufriedengestellt werden.’ ‘Puñya'nın gücü ve meyvesiyle, bu Sūtra mücevherini yazdırmanın iyi eylemiyle, benim, Balaçuk'un tüm dilekleri yerine gelsin ve şimdiki zamanda tatmin olsun.’

- (800) [İKP/LV-LVI:7-1] ...ädgü ögli tegin başın taqı **ärdinig** alıp inisin berdi ‘...İyi Düşünceli Prens başındaki mücevheri alıp küçük kardeşine verdi.’
- (801) [BT-XX/1108-1111] [n]om **ärdinig** tınl(ı)g-lar [] : ol tınl(ı)g-lar [] taplamak-l[ı]g köñülüg [öritürlär ‘Wenn diese Lebewesen dieses [Sü]tra-Juwel hören,dann wird [ihre Freude am Glauben stark werden].’ ‘Bu canlı varlıklar bu [Sü]tra mücevherini duyduklarında, [imandaki sevinçleri güçlenecektir].’
- (802) [BT-XX/1160-1168] [takı] [y]mä atı kötrülmiş t(ä)ñrim yana (?) ken käligmä ödtä [ko]lu-ta kim kayu [tö]zün-lär oğlu tözün-lär kızını taişin nom-larıg küsüyü tiläyü bo nom **ärdinig** elig –lärintä tutsar-lar... ‘[Ferner a]uch :Mein Gott,desssen Name erhaben ist! In Zukunft werde ich,wenn Söhne von Edlen,Töchter von Edlen die Mahāyāna-Lehren wünschen und begehren und dieses Sūtra in den Händen halten...’ ‘Gelecekte, soyluların oğulları, soyluların kızları Mahāyāna öğretilerini istediklerinde ve arzuladıklarında ve bu Sutra'yı ellerinde tuttuklarında...’
- (803) [AY-IV/125-127] ... inçä k(a)ltı tört divip **ärdinin** eñiglig taglar hanı sumeru tag alkuka nätäg asıg tusu kılur ärsär... ‘...Eğer dört dvīpa cevheri ile süslü dağlar hanı Sumeru Dağı her şeye nasıl fayda sağlarsa...’
- (804) [AY-IV/204-210] ... inçä k(a)ltı kim ärsär bir kişi **ärdinin** eñiglig törtin yınak kapıgıg tapguluk äsrinü kalık içintä olorup tört yınaktınkı kapıgların tın kirmiş sogık äsinlär üzä nätäg sogınur mäniläyür ilinçüläyür ärsär... ‘... Eğer ki bir kişi cevher ile süslü dört tarafta kapısı bulunan farklı mücevherlerle süslü saray içinde oturup dört taraftaki kapılardan girmiş serin rüzgarlar nasıl serinletir, huzur verir, eğlendirirse ...’
- (805) [AY-III/189-190:20-2] ...yuz min kang ügüz-deki kum sanınca burğanlar ukluş-ınta inaru ratna-alankari atl(i)g **ertinin** itiglig yirtinçü- de oluru omanu y(a)rlıkap ‘...yüz bin Ganj (Gaṅgâ) ırmağındaki kum sayısınca Budalar ülkesinden (Buddakşetra) bu yana Ratna-alamkârakalyâna (?) adlı mücevherle (Ratna) bezenmiş, dünyada oturup, yerleşip, buyurup.’
- (806) [AY-VIII/18b-19a:787-799] yana öz öz orunlarıntaki kişilerke bo nom erdini içindeki birerkeye yöleşürügin birerkee bölükin birerkeye üjük akşar padakın birerkeye utpad tıltagın birer birer burhanlar atın birer birer bodis(a)t(a)vlar atların sek(i)zinç tokuz yegirmi in ‘eñ mintin bo nom **erdiniñ** atın erser yme nomlazunlar sözlezünler... ‘Yine kendi yerlerindeki kişilere bu öğretici mücevheri içindeki birer benzerini, birer bölümünü birer sihirli şiirini, birer öyle gelmiş

nedenini birer kez Budhaların adını, birer kez Bodis(a)t(a)vların adlarını, [Sekizinci (bölüm) on dokuz(uncu varak)] birer şiirini, birer paragrafını ve hatta bu öğreti mücevherinin adını öğretsinler, söylesinler.’

- (807) [AY-VIII/22a:946-954] *eñ mintin bo nom erdini içindeki bir şlok bir padak nomug bir burhannıñ bir bodi(a)t(a)vnuñ atın bo nom **erdiniñ** başdınkı atın yme boşgunup tutup öser sakınsar atasar yükünser ağır ayag tapıg udug kılzarlar olarnı barça küyü küzetü<tuta> tegingey men* ‘Hatta bu öğreti mücevheri içindeki bir şiiri, bir paragrafı bir Budha’nın ve Bodis(a)t(a)v’ın adını, bu öğreti mücevherinin adını öğrenip ezberlerse, düşünüp adını anarsa, hürmet edip hizmet ederse onları tümüyle koruyup kollayacağım.’
- (808) [MahU/1083-1090] ... *lar üzä,, ülgüsüz üküş ... yerlär ,, **ärdinin** ... altun lankanlıg ... üzä ... etiglig ...lar sogıngu ... tüşrök hua söğüt* ‘... ile sayısız ... yerler, mücevherini... altın parmaklıklılı ... ile ... süslü ... serinletici mekan ... rengarenk çiçek ... ağaç.’
- (809) [ETŞ/11:25-26] *vaydurı **erdinin** idilmiş karşı-ta // Vahşik-ler kut-lar turz-un.* ‘Vaidürya cevheri ile süslenmiş sarayda ruhlar ve periler yaşasın.’
- (810) [ETŞ/20D/92-95] *yiti **erdinin** idiglig // Yir yüz-inte seviglig // Yime lnhu-a-lıg orunug //* Yinçürü kolulayu sakıngu ol ‘Yedi cevher ile süslü, yer yüzünde güzel ve bir de lotüsün bulunduğu yeri, tazimle eğilip, kollayarak, düşünmelidir.’
- (811) [HT-X:265-267] *k(a)ltı nomda aymış **ärdinin** etiglig burhanlar uluşı tæg = [HT-X/6b:5-7] qaltı nomda aymış **ärdinin** etiglig burxanlar uluşı tæg = [XU-X/304-306] q(a)ltı nom –da yaymış **ärdinin** etiglig burxan-lar uluşı tæg* ‘Sanki sūtrada anlatılan mücevherlerle süslü Buddhalar ülkesi gibi.’
- (812) [HamiZus/541-551] ... *tört **ärdinin** yaratıylıy säkiz tümän tört ming kánt uluş-larda b(a)rçada baştın ačsız qız-sız qisıysız qawrıysız yayısız börisiz başinčiz iy(i)nčsız irtsiz birtsiz mungsuz taqsız tälim taşım bay barımlıy sansız öküş kotişwar bayayutlar awläri barqları üz-ä tiqmış tæg yigi säkiz ygrmi uluy **ärdinin** itilmiş qaylarin bältirlärin yarataılay* ‘...die an der Spitze von 84000 Hauptstädten steht, welche mit den viererlei Kleinodien geschmückt sind, wo kein Hunger und keine Dürre, keine Bedrängnis und keine Folter, keine Feinde oder Wolf (gefaht), keine Unterdrückung oder Verfolgung, keine Steuern oder Abgaben, keine Not oder Elend ist (und wo) die Häuser der zahlreichen, begüterten Reichen sind (wrtl.: das wie vollgestopft ist mit den Häusern der ... Reichen), (in diesem KetumatI), wo die Straßen und Wege dicht mit achtzehn

großen Juwelen geschmückt sind...’ ‘...Dört çeşit mücevherle süslenmiş 84.000 başkentin başında bulunan, açlık veya kuraklığın, sıkıntı veya işkencenin, düşman veya kurdun (faht), baskı veya zulmün, vergi veya haraçların, sıkıntı veya sefaletin olmadığı (ve) sayısız, varlıklı zenginlerin evlerinin ...zenginlerin evleriyle tıka basa dolu olan zenginlerin evlerinin bulunduğu, sokakların ve yolların on sekiz büyük mücevherle yoğun bir şekilde süslendiği...’

- (813) [HamiZus/1986-1989] ...**ärdinin** *itmiş altunluγ tay osuγluγ yüz iki ygrmi türlüγ uluγ qut buy(a)nlay çoy yalinin arslanlay örgün üz-ä olurup nom nomlayu yrliqamişin.* ‘...wie er geruhte, das Gesetz zu predigen, indem er mit 112 Arten großen Glücks- und Verdienstes-Glanzes auf dem Löwenthron saß, der wie ein goldener Berg war, geschmückt von Juwelen.’ ‘...mücevherlerle süslenmiş altın bir dağa benzeyen, mutluluk ve erdemin 112 çeşit görkemli ihtişamına sahip aslan tahtında oturarak yasayı vaaz etmeye tenezzül etti.’
- (814) [BT-XXVIII/A026-A029] ... [*kişi üç ming*] *uluγ ming yertinçü yer suvug [yeti] ä[r]dinin a[g]ısin barımın toş[gurup buşı] bersär...* ‘If someone fills the three thousand Great thousand World with [seven] jewels as well as with all properties and gives them [as alms]...’ ‘Birisi üç bin Büyük bin Dünyayı [yedi] mücevherle ve tüm mülklerle doldurursa...’
- (815) [BT-XXXIII/242-244] *kün ayli ärsär ärtingü yaruq yaşuq yltrqlY rdnin* *yratmiş ordular titir* ‘The sun(Ib:god) and moon god,two palcaes of lights,are(Ia:said to be palaces made of) enormous,vast,and (Ib:very) bright (Ia:shining jewels).’ ‘İki ışık sarayı olan güneş (Tanrı) ve ay tanrısı, muazzam, geniş ve (çok) parlak (mücevherlerden yapılmış) saraylardır.’
- (816) [BT-XXXIII/242-243] *künli ayli ärsär ärtingü yaruq yaşuq yltrqlY rdnin* *yratmiş ordular titir* ‘The sun(Ib:god) and moon god,two palcaes of lights,are enormous,vast,and bright.’ ‘İki ışık sarayı olan güneş ve ay tanrısı parlak.’
- (817) [M/24:10-11] ...*yaragay erding erdnin erser ayag kıl -... ‘ ... Sana yakışacak idi Cevherde olsa hürmet et-...’*
- (818) [M/29:7-8] *yiti kat tört erdnin yarataglıg tal atlıg söğütler tegriklep...* ‘Yedi kat, dört cevherle mücehhez tâla adlı ağaçlar çep çevre sarmıştır.’
- (819) [M/31:7-11] *takı yime ol kidin otrasınta yarım bire king yarım bire tering tört erdnin itilm(iş) çldar atlıg yul bolur* ‘Ve yine o evlerin ortasında yarım mil genişliğinde, yarım mil derinliğinde, dört cevher ile tanzim edilmiş Jaladhara adlı bir göl vardır.’

- (820) [M/31:34-35] *tört erdnin itmiş . .. -lar kimiler bolur.* ‘Dört cevher ile düzenlenmiş ... gemiler vardır.’
- (821) [M/50:12-13] *mening ogullug erdnin burkan kutın bulup nomlug tilgen tevirmiş* ‘Benim oğul cevherim, Burkanlığa ulaşip din tekerleğini çevirmiş.’
- (822) [M/104:21-25] *... azu tü türlüğ bodugin altunun kümüşin erdnin yinçün burkan körkin itser yaratsar alku kutlug tınlıglar maytrı burkan birle tegişürler* ‘... çeşitli boylarla, renklerle, altın, gümüş, cevher ve incilerle burkan resimlerini süslese bütün mesut yaratıklar, Maytrı burkan'a rastlarlar.’
- (823) [BT-III/58:917-919] *... piğiri (?) täñri qut qolsar indiranił ärdinin eğiglig idoq bo tuşığ eğilti* ‘... Gott Pidiri(?), (Euch) pries, wurde dieser mit dem Saphir-Juwel geschmückte heilige Tuşita(-Himmel) gebaut.’ ‘Rab Tanrı Pidiri(?) geçmişteki hizmetleriniz için (sizi) övdüğünden, safir mücevherle süslenmiş bu kutsal Tuşita (cennet) inşa edildi.’
- (824) [BT-III/60:960-963] *siyınç köküž-lüg täñri-lär simta –siz koñül-in quđ qolsar sirinçqañ tam-lıy bu tuşığ siparur ärtini[n] eğilti* ‘Da die Götter, deren Herzen Zufluchsorte (?) der (Lebewesen) sind, (Euch) mit ihren eifrigen Herzen priesen, wurde dieses Tuşita mit seinen Glas-Wänden, mit Bergkristall geschmückt.’ ‘Kalpleri (canlı varlıkların) sığınağı olan tanrılar, istekli kalpleriyle seni övdükleri için, cam duvarlı bu Tuşita, kaya kristali ile süslendi.’
- (825) [BT-III/61:977-980] *čaxşapat küşätmiş täñri-lär čin kertö koñülin qut qolsar čimsiz ariy bo tuşđ činđamañi ärtiniñ eđilti* ‘Da die Vorschriften hütenden götter in Wahrhaftigkeit (Euch) priesen, wurde dieses makellos reine Tuşita mit dem cintāmañi-Juwel geschmückt.’ ‘Kural tutan Tanrıların doğruluğu seni övdüğü için, bu tertemiz saf Tuşita cintāmañi mücevheriyle süslendi.’
- (826) [BT-III/62:987-988] *... ärgü-lär xanı bo tuşığ ärdiniñ vaydurin eğilti* ‘... wurde dieses Tuşita, Königin der Wohnungen, mit Juwelen und Beryll geschmückt.’ ‘... bu Tuşita, evlerin kraliçesi, mücevherler ve beril ile süslendi.’

3.1.2. gohar (1)

gohar ‘< Frühneupers. gouhar Juwel || mücevher’ HA 274; gühär ‘жемчуг’ DTS 195; gävähär ‘жемчуг’ DTS 195

- **Birleşikler:** *ädiblär ädibi fazillar bası gühärdin söz ajmıs* ‘писатель из писателей (букв, писатель писателей), предводитель достойных [людей], произносящий слова из жемчуга (Юг Сда).’ DTS 195; *gühär jüncü* ‘парн. Жемчуг’ DTS 195; *gühär jüncü jaqut* ‘жемчуга, яхонты (QBN 316 7).’ DTS 195; *kümüs gävhar altun baqir* ‘серебро, жемчуг, золото, медь (QBN 252 8)’ DTS 195; *teñizdäki gävhar tügämäs señä* ‘жемчуг, находящийся в морях, не иссякает для тебя (QBN 385 4).’ DTS 195

Eski Uygurcada *goxar* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır.

- (827) [BT-XIII/5:21-22] ... **goxar** *tilämiš täg qaraq-liḡ : gösar čintan täg kuü yid-[liḡ :]* ‘... wie Juwelen gewünscht,[mit] Ruhm-Düften wie Gosāra-Candana.’ ‘... mücevherler gibi arzulanan gözbebekleriyle, Gosāra-Candana gibi şöhret kokularıyla.’

3.2. Değerli Madenler

Eski Uygur metinlerinden oluşan derlemde değerli madenler kavramıyla ilgili üç kelime tespit edilmiştir: *altun, bakır ve kümüş*.

3.2.1. altun (371)

¹*altun* ~ (*a*)*ltun* ‘Gold, golden, gülden, aus Gold, goldfarben, Gold- || altın, altından, altından olan, altın renkli, altın ...; kaiserlich || imparatora ait; Goldstück || altın para; Metall || metal; Metallglocke || metal çan (s./bk. Mo. *alta(n)*)’ HA 40; ²*altun* ‘n. pr. (männlich) || erkek adı; Bestandteil von Personennamen || kişi adının bir bölümü’ HA 41; ³*altun* † → ¹*altın* HA 41; *altun* ‘altın’ EUTSV 54; *altun* ‘I 1. золото; 2.золотой (монета): 3. Золотой’ DTS 40; *altun* ‘II altun aryu ulus юогр. одно из названий города Талас (Man I 26 29) DTS 40; *altu:n* ‘gold’. A very early l.-w. in Mong. as altan (Haenisch 6, Kow. 85). S.i.a.m.l.g., usually as altın. Exceptionally in Yakut altan means ‘copper’ Pek. 82.’ EDPT 131; *altun* ‘1. Altın, 2. Zühre yıldızının adı, sabah (Akşam) yıldızının adı: T T. VII. 11,45’ EUTS 9; *altun* ‘1. altın; 2. kızıl; 3. Zühre yıldızının adı, Sabah (Akşam) yıldızının adı.’ ETS 25

- **Türevler:** *altunçi* ‘Goldschmied || kuyumcu (s./bk. Mo. *altaçi*)’ HA 41; *altunçi* ‘золотых дел мастер (TT VIII B 47)’ DTS 40; *altunk(i)ya* ‘Goldstaub || toz altın’ HA 41; *altunlayu* ‘wie Gold, goldgleich || altın gibi’ HA 41; *altunlug* ‘golden, aus Gold, goldfarben || altından (yapılmış), altın renginde’ HA 41; *altunlug* ‘altınlı, altın gibi, altından, altın işlemeli’ EUTSV 54; *altunluγ* ‘золоченый, украшенный золотом, золотой’ DTS 40; ²*altunlug* † → *altunluk* HA 41; *altunluk* ‘im Wert von ... Goldstücken, zum Preis von ... Goldmünzen || ... altın değerinde olan; Mantel aus Goldbrokat || altın dıbadan yapılmış manto’ HA 41; *altunlug* ‘Altınlı, altınla süslenmiş, altın gibi: T T. II. 8, 6.’ EUTS 9; *altunçi* ‘mahir, üstat, elleri sanat yaratan kimse’ ETS 25; *altunlug* (bk. *altunlug*) ETS 25; *altunlug* ‘altınlı, altınla süslenmiş, altın gibi’ ETS 25
- **Birleşikler:** *Altun Edi* ‘n. pr. (männlich) || erkek adı’ HA 41; *Altun Y(ä)ñäč* ‘n. pr. (weiblich) || kadın adı’ HA 41; *altun arugu* ‘bir boy, kabile adı (US)’ EUTSV 54; *altun yartmak* ‘altın sikke (US)’ EUTSV 54; *altun yaruk* ‘altın ışık (AY. 685-18)’ EUTSV 54; *Altun yış* ‘Büyük Altay Dağı anlamında kullanılır (US)’ EUTSV 54; *Altun arugu* ‘Bir boyun, halkın adıdır: Alt. Gr. 293.’ EUTS 9; *altun yartmak* ‘Altın sikke: T T. X. 554.’ EUTS 9; *Altun yış* ‘Toponimdir: Ram. 56 Büyük Altay dağı anlamında kullanılır.’ EUTS 9; *altun agızlıg* ‘der mit dem Goldmund (scil. Buddha) || altın ağızlı (yani, Buda)’ HA 40; *altun argu yegän k[ä]nt* ‘n. loc. || bir yer adı’ HA 40; *altun arugu uluś* ‘(m) der Stamm Gold-Argu || Altın Argu soyu’ HA 40; *altun ärdini birlä täγ tüz* ‘Der Gold und Juwelen ebenbürtig ist (Skt. Kāñcana(sama) = Buddhaname) || altın ve mücevherle aynıdeğerde (Skt. Kāñcana(sama) = bir Buda’nın adı)’ HA 40; *(a)ltun b(a)şl(i)g yıl(a)n* ‘(r) eine Schlange mit goldenem Kopf || altın başlı yılan’ HA 40; *(a)ltun budl(a)l(i)g* ‘(r) mit goldenem Nasenpflock (Kamelhengst) || altın burunluklu (erkek deve)’ HA 40; *altun burhan* ‘goldene Buddhastatue || altın Buda heykeli’ HA 40; *altun ekişi* ‘Gold-Staub || altın tozu’ HA 40; *altun el* ‘das Gold-Reich = Khotan || Altın İmparatorluğu = Hotan (s./bk. Khotansak. ysarnai bādä)’ HA 40; *altun etig* ‘goldener Schmuck || altın süs, altın takı’ HA 40; *altun hamtse* ‘goldenes Kästchen || altın kutucuk’ HA 40; *altun hwa* ‘goldene Blume || altın çiçek’ HA 40; *altun kanatlıg* ‘mit goldenen Flügeln || altın kanatlı’ HA 40; *altun kapırçaklıg* ‘mit goldenen Schreinen (als Aufbewahrungsort) || (saklama yeri olarak) altın dolaplı’ HA 40; *altun kapız* ‘goldener Sarg, goldener Sarkophag || altın tabut, altın lahit’ HA 40; *altun k[ä]nt* ‘n. loc. || bir yer adı’ HA 40; *altun k[ä]s[ä]k* ‘Goldbarren ||

külçe altın' HA 40; *altun kinpak* 'Blattgold || varak halinde altın' HA 40; *altun kiši* 'goldene Statue || altın heykel' HA 40; *altun kötürgü* 'goldene Sänfte || altın tahtirevan' HA 40; *altun közliug* 'mit goldenen Augen || altın gözlü' HA 40; *altun kutlug* 'dem Element Gold zugehörig || altın elementine ait' HA 40; *altun kümüš* 'Gold und Silber || altın ve gümüş' HA 40; *altun kümüš čintan burhan* 'Buddha-Statuen aus Gold, Silber und Sandelholz || altın, gümüş ve sandal ağacından Buda heykeli' HA 40; *altun kümüš yartmak* 'Gold- und Silber-münzen || altın ve gümüş para' HA 40; *altun küzäč* 'goldener Topf || altın çanak' HA 40; *altun öñlüg* 'goldfarben || altın renkli' HA 40; *altun öñlüg altun kırtıšlıg* 'goldfarben || altın renkli' HA 40; *altun öñlüg ätöz* 'goldfarbener Körper || altın renkli vücut' HA 40; *altun öñlüg elig* 'goldfarbene Hand || altın renkli el' HA 40; *altun öñlüg kırtıšlıg* 'von goldfarbener Haut || altın renkli ciltli' HA 40; *altun öñlüg sudur nom* 'das goldene Sūtra (Werktitel = Goldglanzsūtra) || altın renkli Sūtra (bir metnin başlığı = Altun Yaruk)' HA 40; *altun öñlüg y(a)ruk* 'goldfarbener Strahl || altın renkli ışık, altın renkli ışın' HA 40; *altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiš nom eligi* 'Über alles erhabener Sūtra-König mit goldfarbenem Glanz (Werktitel = Gold-glanzsūtra) || altın renkli, parlak parıltılıher şeyden yükseltilmiş, Sūtra hükümdarı(bir metnin başlığı = Altun Yaruk)' HA 40; *altun öñlüg yogačare* 'goldener Yogācārin || altın renkli Yogācārin' HA 40; *altun satguči* 'Goldhändler (Äquivalent von Skt. hairaṇyika) || altın satıcısı (Skt. hairaṇyika'nın eş değeri)' HA 40; *altun tag* 'Goldberg (auch für den Sumeru stehend) || altın dağ (Sumeru için de kullanılır)' HA 40; *altun t(a)mga* 'goldenes Siegel || altın damga' HA 40; *altun t(a)mgasız* 'ohne das goldene Siegel || altın damgasız' HA 40; *altun taši* 'Golderz || altın cevheri' HA 40; *altun t(ä)gri burhan* 'goldene Buddha-Statue || altın Buda heykeli' HA 40; *altun tilgän* 'goldenes Rad (eines der sieben Insignien eines Cakravartin) (Skt. Kāñcana-cakra) || altın tekerlek (Cakravartin'in yedi nişanından biri) (Skt. kāñcanacakra); Rad des Goldes (in der buddh. Kosmologie = Skt. kāñcanamaṇḍala) || (Budist kozmolojide) altın tekerleği (Skt. kāñcanamaṇḍala)' HA 40; *altun tilgänlig* 'der mit dem Gold-Rad (Epitheton eines Cakravartin) || altın tekerlekli (Bir Cakravartin'in lakabı)' HA 40; *altun tilgänlig č(a)kirav(a)rt han* 'der Cakravartin-Herrscher mit dem Gold-Rad || altın tekerlekli Cakravartin hükümdarı' HA 40; *altun tirgök* 'goldene Säule || altın sütun' HA 40; *altun tokırlıg* 'Der mit goldenem Haarschopf (Skt. Suvarṇacūḍa = Buddhaname) || altın saç demetli (Skt. Suvarṇacūḍa = bir Buda'nın adı)' HA 40; *altun tözi* 'Gold-

Natur || altın cevheri' HA 40; (*a*)*ltun tuyuglug* 'mit goldenen Hufen || altın toynaklı' HA 41; *altun uguš* 'der Goldene Stamm (des uigurischen Königshauses) || (Uygur hükümdar ailesi için) altın soy, altın hanedan' HA 41; *altun ulunlug* 'mit goldenen Stängeln || altın saplı' HA 41; *altun urug* 'kaiserlicher Nachkomme || imparatorluğa ait soy' HA 41; *altun yalpurgak* 'Blattgold || altın yaprak' HA 41; *altun yaltrıklıg sudur* 'das Sūtra mit goldenem Glanz = Goldglanzsūtra (Werkittel) || altın parıltılı Sūtra = Altun Yaruk (bir metnin başlığı)' HA 41; *altun yapşur-* 'als (Blatt)gold aufkleben || altın yapıştırmak' HA 41; *altun yartmak* 'Goldmünze || altın para' HA 41; *altun yastok* 'Goldbarren || külçe altın' HA 41; *altun yiltızlıg* 'mit goldenen Wurzeln || altın köklü' HA 41; *altun yıplıg* → 'altın yiplig' HA 41; *altun yip* 'Goldfaden || altın iplik' HA 41; *altun yiplig* 'mit Goldfäden (Brokat) || altın ipli (kumaş, brokar)' HA 41; *altun yultuz* 'der ,Gold-Stern' (scil. Venus; nach der chin. Zuordnung der Elemente zu den Planeten; Chin. 金星 jin xing) || ,altın yıldız' (yani, Çoban Yıldızı; Çin kültüründe elementlerin gezegenlerle eşlenmesine göre; Çince 金星 jin xing)' HA 41; *altun zmuran küzi* 'Gold, Myrrhe und Weih-rauch || altın, mür ve buhur' HA 41; *altunlı ootlı* 'Metall und Feuer || metal ve ateş' HA 41; *altunlı taşlınuj* 'üni der Ton von Metall glocken und Klingsn || metal çanlar ve sesli taşların sesi' HA 41; *altunlug bodıg* 'goldene Farbe || altın renk' HA 41; *altunlug kaya* 'Goldener Fels (Epitheton des Buddha Ratnasūrya) || altından kaya, altın kaya (Buda Ratnasūrya'nın lakabı)' HA 41; *altunlug kümüšlüg* 'golden und silbern || altın ve gümüş' HA 41; *altunlug kümüšlüg hwa čäčäklär* 'goldene und silberne Blumen || altın ve gümüş çiçekler' HA 41; *altunlug küp* 'goldener Topf || altın küp' HA 41; *altunlug küvrüg* 'goldene Trommel || altın davul' HA 41; *altunlug oronluk* 'goldener Thron || altın taht' HA 41; *altunlug örgün* 'goldener Thron || altın taht' HA 41; *altunlug sıruk* 'goldene Säule || altın sütun' HA 41; *altunlug šatu* 'goldene Leiter, goldene Treppe || altın merdiven' HA 41; *altunlug tag* 'Goldberg, goldener Berg || altın dağ' HA 41; *altunlug tag başgoklug* 'mit goldenen Berg-Gipfeln || altın dağ başlı, altın zirveli' HA 41; *altunlug yagız yer* 'die goldene Erde || altın yer' HA 41; *altunlug yer* 'goldene Erde (Bereich der indischen Kosmologie) (Skt. kãñcanacakra) || altın yer (Hint kozmolojisinde yer/alan) (Skt. kãñcanacakra)' HA 41; *a.kümüš erdni monçuk* '(KP. 18)' EUTSV 54; *a.tag* '(İKP. 37-6)' EUTSV 54; *tengridem a.küvrügler* '(AY. 184- 6), (Maitri. 28-6)' EUTSV 54; *altun gümüš*

‘servet, devlet, hazine’ ETS 25; *altun argu uluş* ‘Talaş şehrinin adlarından biri’ ETS 25; *altun yartmak* ‘altın sikke’ ETS 25; *altun yış* ‘Altay ormanı’ ETS 25; *altun kara* ‘(şhs.)’ ETS 25; *altun tay sangun* ‘(şhs.)’ ETS 25; *altun arugu* ‘(kbl.)’ ETS 25; *altun kır* ‘(coğ.)’ ETS 25; *altun tamgan tarkan* ‘(şhs.)’ ETS 25; *altun yış* ‘(coğ.)’ ETS 25; *altun basli yılan men* ‘я — змея с золотой головой (ThS II 12)’ DTS 40; *kümüs künkä ursa altun adaqın kelir* ‘если серебро положить на солнце, то придет на золотых ногах (МК I 165)’ DTS 40; *altun jartmaq* 2золотые монеты (Uig III 68 12)’ DTS 40; *altun etig* ‘золотое украшение (ТТ VII 30 9)’ DTS 40; *altun jultuz* ‘асмр . планета Венера (ТТ VII 1 45)’ DTS 40; *altun kümüs* ‘парн. богатства, ценности, сокровища’ DTS 40; *nelük terdim erti bu altun kümüs* ‘зачем скопил я эти богатства? (QBIT 48 15)’ DTS 40; *ayır neñ kisikä bu altun kümüs* ‘это богатство для человека...ценная ночь(QBK 84)’ DTS 40; *bojnın anıñ qadirdim/altun kümüs judurdum* ‘я покорил их и/забрал у них сокровища (МК I 370)’ DTS 40; *altun qazıq* ‘асмр. Полярная звезда (буке, золотой кол)’ DTS 40; *anıñ basında ataslıy jaruqlıy bir meñi bar erdi altun qazıq teg erdi* ‘на голове у нее была огненная, сверкающая родинка, она была подобна Полярной звезде (ЛОК /- 1;)’ DTS 40; *altun tarım* ‘титул для жен кагана (МК I 396)’ DTS 40; *elig altunı* ‘с.м. elig I.’ DTS 40; *altun jis* ‘гетр. Алтумская чернь (ня территории Алтая) (КТ36)’ DTS 40; *altun qayan* ‘у. собств. (ЛОК 13 8)’ DTS 40; *altun qan* ‘(— Хан) геогр. название горы (МК I 91)’ DTS 40; *altun qara* ‘у. собств. (USp 21 7)’ DTS 40; *altun taj sañun* ‘у. собств. (ThS IV 5)’ DTS 40; *altun tamyan tarqan* ‘у. собств. у тумуа (ИА b 1)’ DTS 40; *altunlu y belbayı birla jıyacqa bayladı* ‘он привязал (его) к дереву своим золоченым поясом (ЛОК 4 6)’ DTS 40; *altunlu y örgin üzä olurdi* ‘[царь] воссел на украшенный золотом трон (ТТ II А 68)’ DTS 40; *altunlu y erdinilig cesäk* ‘золотой драгоценный цветок (Suv 52Q3)’ DTS 40; *altu:n kümüş* ‘gold and silver’ EDPT 131; *Sarıg altu:n kümüş* ‘yellow gold and white silver’ EDPT 131; *altu:n yış* ‘the altay mountain forest’ EDPT 131; *altu:n örgi:n üze* ‘on a gold throne’ EDPT 131; *yüz altu:n* ‘100 gold coins’ EDPT 131; *altu:n arugu uluş* ‘the golden country of Argu’ EDPT 131; *altu:n öñlög* ‘gold coloured’ EDPT 131; *sarıg altun yıp* ‘yellow gold thread’ EDPT 131; *beş yüz altun yartmak* ‘500 gold coins’ EDPT 131; *altun ke:ş* ‘golden quiver’ EDPT 131; *altun taş* ‘the gold ore’ EDPT 131; *altun kümüş altun* ‘a gold coin’ EDPT 131

Görsel 3.1 Altun, (<https://media-cdn.t24.com.tr/media/library/2019/08/1565760299655-3333.jpg>,16/11/23).

Derlemde *altun* kelimesine 371 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin 8 yerde bağlamı eksiltili olup, diğerlerinde ya bir kelimeyle ya da çekim ekleriyle kullanımları bulunmaktadır. 8 yerde +*lug*, 1 yerde ise +*II* ekiyle kullanımı görülmektedir.

3.2.1.1. altun + [...] (18)

Derlemde *altun* kelimesinin geçtiği 8 yerde yıpranma, kopma ya da silinmeden ötürü bir sonraki kelime okunamaz haldedir.

(828) [FDX/274-276] *yinçü [altun ...] bèrip b[o nom erd]inig [miñ] kün [bititip] kün küniñe üzüksü[z t]apıntı u[duntı anın]* ‘İnci, altın... verip bu sūtra mücevherinden 1000 nüsha yazdırıp (ona her) gün aralıksız saygı gösterip taptı.’

(829) [ABSv/695-698] *burhanlarınñ şopag alt[un] ötügdä [sa]kını turup yığınmış bir uç[ug] aralaştıruru inçä tep kolula[gul]luk ol, ‘Buddhaların saf altın istekte düşünüp tamamen yoğunlaşmış çeşitlendirip böyle diyerek (derinlemesine) düşünecektir.’*

- (830) [MahU/2166-2169] *tülüg* ,, **altun**
köyürgü ‘... .. tüylü altın
yakacak.’
- (831) [BT-XIII/12:189-190] **altun** [] *ariš ar[ïy] (Lücke)* ‘Golden [] Rein []’ ‘Altın [] Saf []’
- (832) [BT-XIII/1:57-60] *üč uruš-in [:] önglämiš altun [:] [ü :] [ü ::]* ‘Die drei Stämme (Akk.) [] gefärbtes Gold [] [] []’ ‘Üç kabile (acc.) [] renkli altın [] [] [].’
- (833) [HT-IX/6a:26] **altun** ‘gold’
- (834) [HT-IX/30a:23] *bašinta uryu altun* ‘the golden ... to prince’s head ...’ ‘altın ... prensin kafasına ...’
- (835) [DKPAM/662-663] *ötrü loxita [-ket]u elig bäg sansiz üküš altun...*

Derlemde 8 yerde, UÇİ’nin formatı gereği kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

- (836) [UÇİ/P473] **altun** ‘altın’
- (837) [UÇİ/P243] **altun yarmaq-liq** bars ‘altın sikkeli pars’
- (838) [UÇİ/P443] **altun abçam-a** ‘altın kâse’
- (839) [UÇİ/P987] **altun tamγ-a** ‘altın damga’
- (840) [UÇİ/P462] **altun quur** ‘altın kemer’
- (858) [UÇİ/P42] **altun qazuq** ‘Kutup yıldız’
- (859) [UÇİ/P395] **altun qarşı** ‘altın köşk’
- (860) [UÇİ/P396] **altun qapı** ‘altın kapı’

3.2.1.2. altun + KELIME (45)

Kelimenin bağlam gereği ‘altın’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 50 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

altın + FİİL (1)

- (861) [USKT/139] ... *sengekdez ak-a-tin // Altmış altun alıp mübarek koç adlıg // Oğlum-nı men adası kutluk temür ak-a // -sı er togmış ak-a-sı tokdamış üçegü birle // Bo(lup) (to) guru tomlıdu satdım = [SUK/SA26:4-8] ... sängäkdäz aq-a-tin altmıš altun alıp mubäräk qoç adlıy oylum-ni män adası qutluγ tämür aq-*

a-si är tuymış aq-a-si toqdamış üçägü birlä bolup toyruru tomlıdu sağtım = [USHB/57:4-8] ... *sejezdaz aq-a-tın altmış altun alıp mübarek çoç atlıg oğlum-nı men açası kutluğ temür aq-a-sı er toğmış aq-a-sı toqtamış üçegü birle bo<lup to>guru tomlıdu sağtım(i)z =* [DDM/SUK: Sa 26:5-10] ... *sänäktäs akatın altmış altun alıp mübäräk hoc<a> atlıg oğlumnu män aqsı kutlug tämür akası är tugmış akası toqtmış üçägü birlä bo[lup to]guru tumlıtu sağdım män bu ogulka miñ yıl tümän künkä tägi sänäktäs aka ärklig bolzun ‘. . . Sänäktäs ağabeyden 60 altın alıp Mubarak Hoca adlı oğlumu ben babası Kutlug Tämür, ağabeyi Är Tuğmış ve ağabeyi Toktamış üçümüz birlikte tam ve eksiksiz sattık.’*

altın + ISIM (54)

- (862) [M/97:25-31] ... *m(i)ş burkanlarğa ... -r bolup üç ağı- -(lık) ... üçün iki ... -i oğuşlarığ ... -dra uduğ ... -tın tört ... -/ altun ‘... burkanlara ... olup üç hazine ... için iki ... nesilleri ... hürmet ... dört ... altın .’*
- (863) [DKPAM/1537-1545] *isig öz-in ‘yd///// körklüg arž-iy///// köz-lärni qutluğ//// bolmiş-ingiz-lar ////////// känd kiçig ///// tav[işqa]n (?) ///// //////////-l`r//////// //////////-mäk///// şobay altun/////*
- (864) [BT-XXIII/D097-D098] *säkizinč elgintä kut [b]uy[an] altun ayak tutar ‘In ihrer siebenten Hand halt sie eine segensvolle Goldschale.’ ‘Yedinci elinde altından kutsanmış bir kâse tutmaktadır.’*
- (865) [SUK/WP05/4-7] ... *alquyun tört sitir biş ba`qir sökti(?) altun iki sitir itig altun tört ming quanpu biş qoyn munça tavar-ni män il üşünmiş oylnim yrp turmiş-qa bg turmiş-qa äniçük-kä birürmän =* [USHB/127:4-7] ... *alkuğun tört satır biş bakır sökti altun iki satır itig altun tört miñ kuanpo [...] biş qoyn munça tavar-nı m(e)n il ösünmiş oğlanım y(a)rp turmuş-qa beg turmuş-qa eniçük-ke birürm(e)n. ‘... hep birlikte dört satır, beş bakır sökti iki satır altın, dört bin kuanpo [...] beş koyun, bu kadar davarı ben İl Ösünmiş, oğlum Yrp Turmuş’a (ve) Erinük’e veririm.’*
- (866) [BT-XXIII/G0101-G106] *yükünürbiz luu-sun atl(i)g yultuz kutıña :ärür-siz öndün yınak tolu tägirmi yertinçü-täki altun öñ üzä tükäl –lig atl(i)g burhan-nıñ b(ä)lgürtmä –si d(a)rni-sı bo ärür ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Lucun genannten Sterns.Ihr seid şn der östlichen Welt “Rund und vollkomme” die Verkörperung des Buddha names vollkommen durch Goldglanz.’ ‘Lucun*

adlı yıldızın görkemi önünde saygıyla eğiliyoruz, sen Buda'nın doğu dünyasındaki isminin vücut bulmuş halisin, yuvarlak ve eksiksiz, altın parlaklığıyla mükemmelsin.'

- (867) [BT-V/434-438] ... *uluy qutun suun yalanar tärkän qunčuy-lar tözün tgitlär alqatmış altun uyuşin birlä oluru yrlqayur bökünki qutadmış qutluuy uluy yangi küntä:tngri* '... geruhen die mit großem glück und Segen flammeden Damen und Prinzessinnen, die edlen Prinzen mit ihrem gesegneten goldenen Stamm Platz zu nehmen, an dem hutigen gesegneten, glücklichen, großen Neu-Tag.' ... büyük servet ve kutsamayla yanan hanımefendilere ve prenseslere, kutsanmış altın kabileleriyle asil prenslere, kutsanmış, mutlu, büyük yeni günde yerlerini almaları için lütfedin.'
- (868) [IB/8] **Altun başlıg yılan men** 'Altın başlı yılanım.'
- (869) [IB/5] **Altun budl(a)lug** bugralık yaragay 'Altın burunsalıklı buğra olmak yaraşır diye düşünmüş.'
- (870) [HT-VIII/259C04] **altun** {burhan} kümüş burhan die Buddha-Figuren aus Gold und Silber VII 1115
- (871) [XZ-VI/1730-1732] ... **altun** çıgrılıg bitigü üzä kök [t(ä)ŋ]rig köntürdi '... altın çevreli hokka (?) ile gökyüzünü düzeltti.'
- (872) [HT-IX/13a:20-23] ... *qutı yana altun çiziyi çizip, tört ünlärig yaltritmış...* '... His Majesty he has drawn the golden strokes, and illuminated four rhymes' Şimdi, İmparatorumuz, Majesteleri altın vuruşları çizdi ve dört kafiyeyi aydınlattı;'
- (873) [UigTot/374] ... **alđun** çöki tişip urmiş täg turur '... als ob man goldene Eßstäbchen aufgereiht hätte.'... Sanki altın yemek çubukları birbirine dizilmiş gibi.
- (874) [ShoManus/bs59] **altun** didim-liy çakravrt Ξ -larqa sanliy / bolur ärsär
- (875) [BT-XXV/1916-1917] *yükünürbiz altun ärdini birlä täŋ tüz atl(ı)g [t](ä)ŋri burhan kutıŋa* : 'Wir verneigen uns vor der Majestät des [G]ottes Buddha namens „Der dem Gold und den Juwelen ebenbürtig ist“ (Kāñcana(sama)).' "Altın ve mücevherlere eşit olan" (Kāñcana(sama)) Buddha'nın heybeti önünde saygıyla eğiliyoruz.'
- (876) [HT-IX/15a:9-10] **altun** xuası qodı yaratur... 'Their golden flowers shine downward...' "Altın çiçekleri aşağıya doğru parlalar...'

- (877) [UVD/144-147] *çampunat altun inçip ärtiñü kkirsiz tapçasız ärtiñü säviglig ärür* ‘... Jambunād altını gibi son derece saf ve temiz ; hoş ve sevimidir.’
- (878) [HT-IX/33a:8-11] *...tängri eliğimiz qutnung altun qangli eyin yorunu täginmäkimiz üzä öz tuymış yerkä tägmäk* ‘... following the golden carriage of our Heavenly Emperor, His Majesty, we have come to our home town.’ ‘... Cennet İmparatorumuz Majestelerinin altın arabasını takip ederek memleketimize geldik.’
- (879) [AY-VI/1044-1048] *dentar körkin kılıp eligimtä çințamani ärdini altun kaçpuķ birlä tuta mañdal içindä kirip ät’öz üm üzä ağır ayağ kılı...* ‘rahip güzelliğiyle elimde Çintamani mücevherini altın küçük bir kap ile tutarak mañdala (daire) içine girip bedenimle saygı göstererek ...’
- (880) [XZ-VI/1793-1797] *bir yintäm [a]ymanur m(ä)n kirlig tapçalıg p(i)r üzä altun k(a)ra kalmışımka //dyp sasıg sayıg yinçülüg arıg tep körkitmişimkä* ‘Bir yandan kirli pasaklı fırça ile altın [çerçeveyi] karartmış olmamdan, [diğer yandan da] çakıl, çanak-çömlek parçasını inci yığını olarak göstermekten utanırım.’
- (881) [USHB/21:6-11] *... küç t(e)mür başlıg b(e)gler bu altun k(a)y-a-ğaru erk tutup turur kalan-ın il öñdün –inde üzüp budaşiri-ka borluķ-çı birtimiz tip tamğ-a-lar(i)mız-nı basıp birtimiz* ‘... Küç Temür başkanlığındaki beğler bu Altın-K(a)ya’yı (ve) Karku’nun tutarak durduğu kalan (vergi)ını halk huzurunda kesip Budaşiri’ye bağ işçisi (olarak) verdik diye damgalarımızı bastık.’
- (882) [ÖzertMani/554-566] *... katıklıg al[tu]n kısıda arıyurça ; takı inçä [k(a)ltı] ütsüz kapakug ymä yügürügli alkıgı suvka k(ä)mişip ...[äli]gin arıt[ır]ça* ‘... ferner wie das vermischte (unreine) Gold im Schmelzofen gereinigt wird; und ferner wie jemand einen Deckel (?) ohne Loch (?) in schnell fließendes Wasser wirft und mit der Hand reinigt’ ‘... karışmış (saf olmayan) altının fırında arıtılması gibi; ve dahası, birinin deliksiz (?) bir kapağı (?) hızla akan suya atıp onu eğimle temizlemesi gibi.’
- (883) [BT-XXIX/317-318] *kaşip burha[n] ///// mahakaşip [] altun kinpak buşı berdi* ‘(Er) hat den goldenen Brokatstoff als Almosen gegeben.’ ‘(O) altın brokar kumaşı sadaka olarak verdi.’
- (884) [DDM/LAT:IV] *... Biligsizniñ yanınka // Altun koysa taş bolur* ‘... bilgisizin yanına altın koysa(n) taş olur.’
- (885) [BT-XXXVI/E18-E19] *tülintä tečo m(a)hakałnı körür ažuca altun közlüg agulug yılan körür bolur* ‘Im Traum wird man den Tejo-Mahākāla sehen oder

man wird eine Giftschlange mit goldenen Augen sehn.’ Bir rüyada kişi Tejo-Mahākāla’yı görecek ya da altın gözlü zehirli bir yılan görecektir.’

- (886) [HT-IX/7b:17-21] *mān huen tso ayayliyin ali tāginmiškā öngrāki ayayin čiltāgin inča qaltī xua yaviš’yu altun közüngütä közünmiš tæg* ‘I, Xuan Zang, honorably received the respects in the previous times, like a bouquet reflected on the Golden Mirror.’ ‘Ben, Xuan Zang, Altın Ayna’ya yansıyan bir buket gibi, önceki zamanlarda saygıları onurla kabul ettim.’
- (887) [HT-IX/24b:8-10] *qaltī gaudami qatun āgirmiš altun kraža tep öngrāki tüzünlär sözläyür...* ‘It is like the Golden Cloak woven by Lady Gautamī as described by previous nobles...’ Önceki soylular tarafından tarif edildiği gibi Lady Gautamī tarafından dokunan Altın Pelerin gibidir...’
- (888) [AY-IV/2767-2779] ... *tapguluk yeti ārdinin eṭiglig altun kumun töltāglig säkiz törlüg adrokka tükällig noş tatıglig süzök suvin top tolu utpal kümüğ punđarikta ulatı lenhua çäçäklärin yaratıglig ...* ‘tapılacak yedi mücevher ile süslü, altın kum döşekli, sekiz türlü farklı tatlı temiz suyu, çeşitli pek çok utpala, kumuda, puñdarıkadan başka lotus çiçekleri ile bezenmiş...’
- (889) [IB/8] **Altun** *kurugsakımin kılıcın kesipen özüm[in] yul [in]intin, başımın yul ebintin tir.* ‘Altın kursağımı kılıç ile keserek nefsimi kopar ininden, başımı kopar evinden, der.’
- (890) [MahU/1083-1090] ... *lar üzä,, ülgüsüz üküš ... yerlär,, ārdinin ... altun lankanlıg ... üzä ... etiglig ...lar sogıngu ... tüšrök hua söğüt* ‘... ile sayısız ... yerler, mücevherini... altın parmaklıklılı ... ile ... süslü ... serinletici mekan ... rengarenk çiçek ... ağaç.’
- (891) [AY-VI/960-961] *bir qarşapan altun miñ altı yüz yartmağ bolur* ‘Bir Karşapana altın bin altı yüz yartmak’tır.’
- (892) [UTH/155] ... *bizgä takı biziñ uruğ uruğımızğa du’a alqıl ite tursun tip tuta turırğa altun nişanlıg al tamgalıg yarlıq birildi* ‘... bize ve bizim soyumuza sopumuza hayır dua ede dursunlar diye elinde (sürekli) bulundurmak üzere (Muhammed’e) altın nişanlı, al damgalı yarlık verildi.’
- (893) [HAM/1/29] ...*taqi bu burxan altun nom tilgänin täβirdiniz ...* ‘De plus, cette[...?] roue de la Loi d’or du Bouddha vous avez tournée...’ ‘..Dahası, çevirdiğiniz Buda’nın Altın Yasası’nın bu [...?] çarkı...’

- (894) [HamiZus/1629-1630] ... *qoduru bişürmiş şopay altun osuyluy qirtiši ärür..* ‘Seine Haut ist wie vöellig geläutertes Schmelzofengold (?) (suvarṇavarṇa)’ Teni tamamen saflaştırılmış fırın altını gibidir...’
- (895) [IB/1] *Yarın kiçe altun örgin üze olurupan mengileyür men.* ‘Sabah akşam altın taht üzerinde oturarak mutlu oluyorum.’
- (896) [KörB/220-221] *altun küzeç erser ornaglıg idiş ol = [ETŞ/35:133] altun küzeç erser ornağ-lığ idiş ol ...* ‘Altın kaba gelince, o iyice yerleşen bir kaptır ...’
- (897) [UTH/60:3-7] *onluq inçü-lär-tin üncü borluq-qa ädlägü-çi bir ärk-lig kişi birz-ün timiş üçün biz turmuş tämür tükäl qar-a kârây küç tämür başlıg bæg-lär bu altun qar-a garu ärk tutup...* ‘Onluq inçülerinden (timarlarından) inçü bağıını işleyecek bir güçlü kişi versin dediği için biz Turmuş, Temür Tükel Kara Kerey...’
- (898) [ShoManus/Kbb:R5] *kämliġ tinly-lar üçün altun ptir tu[]*
- (899) [HAM/16:12-13] ... *altun sariyinta körü eşiç qarasi ye yürünj* ‘... Plutôt que le jaune de l’or, mieux vaut le noir de la marmite.’ Altının sarısından daha iyi olan, çömleğin siyahıdır.’
- (900) [DKPAM/1865-1872] *//// l’nlyq ///* *kntü öz // //// blgürtmä elig // //// [u]luy elig bu //// bädük altun [sa]viy äsidip-p // //// üküš ärän [-lär] // //// [k]älürüp t // ////*
- (901) [DKP/3360-3361] *[... a]ltun t(e)ñri [...][...] üküš t(e)ñridem m[a]n[darak...]* ‘... altın Tanrı ... pek çok kutsal mändäraka (çiçeği) ...’
- (902) [BT-XXV/1911-1912] *yükünürbiz altun [t]okırlıg atl(ı)g t(ä)ñri burhan kutıña* ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Gottes Buddha namens „Der mit dem goldenen [H]aarsschopf“ (Suvarṇacūḍa).’ ‘Altın [H]aar'lı Kişi" (Suvarṇacūḍa) olarak adlandırılan tanrı Buddha'nın heybeti önünde eğiliyoruz.’
- (903) [IB/5] *Altun tuyuglug adgırlık yaragay* ‘Altın toynaklı bir aygır olmak yaraşır diye düşünmüş.’
- (904) [USHB/127:1-7] ... *alķugun tört satır biş bakır sökti altun iki satır itig altun tört miñ kuanpo [...] biş koyın munça tavar-nı m(e)n il ösünmiş oġlanım y(a)rp turmuş-ķa beg turmuş-ķa eniçük-ke birürm(e)n.* ‘... hep birlikte dört satır, beş bakır sökti altın, iki satır altın, dört bin kuanpo [...] beş koyun, bu kadar davarı ben İl Ösünmiş, oğlum Yrp Turmuş’a (ve) Erinük’e veririm.’
- (905) [İKP/LXXI.int.] *altun ud* ‘altın öküz’
- (906) [SPD-K/152-154] *altun [v(a)ç]ırlıg y(a)ruk közliġ v(a)çir tumşuklug* ‘... altın vajralı [gibi] parlak gözlü’; “[vajra] gagalı ve beyaz...’

- (907) [BT-XXV/1449-1452] *[sog]ık suvlug [köllä]r b(ä)lgürüp :antaki o[otlarıg] altun yalpırgak[lig lenh]wa čäčäklär b(ä)lgürt[üp alku] kam[ag] tä[mi]r tumšuk[lug] kurtlarıg barča ö[rädä]klär kazlar [b](ä)lgür[tü]p...* ‘... das dört befindliche F[euer sich in Lot]usblumen mit goldenen Blättern verwandelt [al][e] Würmer [mit] eise[rnen] Mäulern sich in W[illden]ten und Wildgänse transformieren...’ ... [o yerdeki] ateş [altın yapraklı] çiçeklere dönüştükçe, [tüm] sinsi ağızlı solucanlar [solucanlara ve] yaban kazlarına dönüştükçe...’
- (908) [HT-X/923-926] *üč* kraža tonun eldin handı[n] bulmuş yüz altun yagşı .. k(a)rada öñtün yo[rıtdılar]* ‘Sie liebten seine drei Mönchsgewänder und hundert Goldstücke, die er vom Staat und Kaiser als Almosen (?) ... bekommen hatte, dem Leichnam vorangehen’ ‘Devletten ve imparatorndan sadaka (?) olarak aldığı üç keşiş cübbesini ve yüz altını ... cesedin önüne bıraktılar.’
- (909) [BT-XIII/27:2-3] *altun yaruq b[] [] [] lligim* ‘Goldener Glanz [] Mein []!’ ‘Altın parıltı [] Benim []!’
- (910) [AY-IX/3b:102-103] ... *amtı maña nomlasun,, altun y(a)ruklug nom erdinig* ‘... şimdi (sen) bana altın parıltılı dharma hazinesini (Altun Yaruk’u) vaazda bulunasın!’
- (911) [HAM-20/13-14] *altun yänğäč qatıy-laniñ...* ‘Altun yänğäč, soyez forte...’ ‘Altun yänğäč, güçlü ol.’
- (912) [HAM/33/1-5] *yoši qamsi ürün quš altun yärnigän/farn-yegän ...* ‘so gene (?) son roseau (?) oiseau blanc (faucon blanc? Nom de personne?) or (nom de personne?)...’ ‘Yani gen (?) onun kamışı (?) beyaz kuş (beyaz şahin? kişinin adı?) altın (kişinin adı?) ...’
- (913) [İKP/XLIII:1-2] *tañ arıy qızlar sarıy altun yıp äñirär-lär* ‘Olağanüstü temiz kız, sarı altın bir ipi vardı.’
- (914) [UÇİ/P1002] *altun yüz-ning yuyı çılapçı* ‘yüz yıkamak için kullanılan altın taş’

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *altun öñlüg* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin diğer kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.2.1.2.1. altun agız (10)

Derlemde *altun agız* ifadesi 10 yerde tanımlanmakta olup, sekiz yerde {+ın} eki ile, bir yerde {+ıñız} ve diğer yerde ise {+IArInIng} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (915) [AY-VII/14a:634-637] *kértütin kelmiş altun agzın nom nomlayu y(a)rlıkap eñiri edgü üninli t(e)ñrili kişilig yavalturdı* ‘Buddha gerçekliği yansıtan altın ağzıyla öğretiyi anlatıp buyurarak etkileyici güzel sesiyle tanrı insanlı herkesi etkiledi.’
- (916) [BT-XXVI/42:3-6] ... *alp şakimuni [burhan :] at-ı kötrülmüş burhan-nıñ : altun agızı[n kántü] özi: aça adır-a nomlamış : = [BT-XIII/40:3-6] ...alp şakimuni [burxan ad-ı kötrülmüş burxan-niñ altun ayizi[n kntü] özi aça adır-a nomlamış* ‘... kahraman [Buddha] Śakyamuni, adı yüceltilen Buddha, altın ağız (tarafından) [kendisi] tarafından açıkça vaaz edilen...’
- (917) [ShoAbhiY/2261-2263] *munda adı ködrülmüş altun ayiz-in ögä taplayu tükätmäk üz-ä ärür tngri burxan-qa tapladılmış tep. = [ShōAbhi I:2261-2263] ol munda adı ködrülmüş altun ayizin ögä taplayu tükätmäk üz-ä ärür tngri burxan-qa tapladılmış tip*
- (918) [ShoAbhiY/2263-2264] *amtı abidarim-ta qayu orun-ta bar vyančan üz-ä adı ködrülmüş altun ayiz-in munday ögmış-i taplamış-ı. = [ShōAbhi I:2263-2264] amtı abidarim-ta qayu orun-ta bar vyančan üz-ä adı ködrülmüş altun ayiz-in munday ögmış-i taplamış-ı*
- (919) [BT-XXVI/44:2-5] *alku yertinçü-niñ atı mañgal-ı : : : anaz umug-suz-lar-nıñ yolçı-sı yerçi-si : : : atı kötrülmüş burhan bahşim(i)znıñ : : : altun agızın nomlayu y(a)rlıkamış : = [BT-XIII/47:2-6] ymä kim inçip ol alqu yirtinçü-niñ adı manggali: : : anaz umuğ-suz-lar-niñ yolçı-si yirçisi : : : adı kötrülmüş burxan baxşimznıñ : : : altun ayizin nomlayu yrliqamış: : = [SPD-K/483-487] ymä kim inçip ol alku yertinçüniñ atı mañgalı: anaz umugsuzlarnıñ yolçısı yerçisi: atı kötrülmüş burhan bahşim(i)znıñ: altun agızın nomlayu y(a)rlıkamış: ‘Yine böylece o bütün dünyanın mutluluğu ve bereketi (olan), zavallı ve umutsuzların rehberi, adı yüceltilmiş Buda üstadımızın altın ağzıyla vaaz edip buyurduğu...’*
- (920) [AY-X/1079-1080] *ıdok altun agızınız ol tüzd[äm] yigi sädräksiz...* ‘Kutsal ağzınız bakıp doyulmaz güzeldir...’

- (921) [XZ-VI/1433-1436] *k(a)ltı tük[äl] bilgä t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhan al[tun] agızın yañırtı nomlayu y(a)r[lıka]mıš täg* ‘[Tıpkı] eksiksiz bilge, tanrılar tanrısı Buda’nın ağzıyla yeniden açıklayıp buyurduğu gibidir.’
- (922) [BT-XXVI/39a:114-118] *inčip kanmaz noš tatıg-lıg rasayan-ın : kamag nom-lar arasında eligin han-ın kalın üküš tnl(i)g-lar-ka altun agız-ın: kalıngurtu y(a)rlıkadı bo nom yörügin:: : : ‘So geruhte (der Buddha) für die vielen Lebewesen seinen goldenen Mund das unerschöpfliche Lebenselixier, den König unter allen Sūtras, diese dharma-Lehre durchspringen zu lassen.’ ‘Böylece, birçok canlı varlık için, (Buddha) altın ağzının tükenmez yaşam iksirinin, tüm Sūtralar arasındaki kralın, bu dharma öğretisi aracılığıyla sıçramasına izin verdi.’*
- (923) [HT-IX/21a:11-12] *ol altun ağızlarıning köni ongaru yarlıyın* ‘They believed the straight words of His Golden Mouth.’ ‘Onun Altın Ağzından çıkan doğru sözlere inandılar.’
- (924) [SPD-K/486-487] *... atı kötrülmiş burhan bahşım(i)znıñ: altun agızın nomlayu y(a)rlikamıš:* ‘... adı yüceltilmiş Buda üstadımızın altın ağzıyla vaaz edip buyurduğu...’

3.2.1.2.2. altun el (2)

Derlemde *altun el* ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+KA} eki ile, diğer yerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (925) [HAM/16:2-5] *... yunt yıl beşinç ay altun el yalaşaç kältimiz şaçuqa yüz eligin qiz qolayali...* ‘... dans la bienheureuse (et bénie?) année du Cheval, à la cinquième lune, nous les ambassadeurs de l’État d’Or sommes arrivés à Chatcheou pour demander en mariage la fille de cent rois (?).’ ‘... At yılı beşinci ayda Altın ülke(sinden) biz elçiler (olarak) yüz hükümdarın kızını istemek için Şaçu’ya geldik...’
- (926) [HAM/16:6-8] *ög+tägi qañ+tägi yana altun el-kä esän tükäl tägmäkimiz bolzun* ‘..... Quiconque lit (ceci), qu’il devienne sans souci et riche.’ ‘... Annesine ve babasına kadar yine Altın ülkesine sağ salim ulaşmamız (mümkün) olsun.’

3.2.1.2.3. altun atlıg (3)

Derlemde *altun atlıg* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, 2 yerde *darni nomug*, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (927) [AY-V/0262-0264] ... *ol tnl(i)glar toŋ altun atl(i)g d(a)rni nomug boşgunzunlar : tutzunlar* : ‘O canlılar som altın adlı dhāranīyi öğrensinler, (ona) sahip olsunlar.’
- (928) [AY-V/0362-365] ... *bo kamag bodis(a)t(a)vlar m(a)has(a)t(a)vlar kutıŋa : yinçürü töpün yükünüp toŋ altun atl(i)g d(a)rni nomug sözleyü teginürm(e)n* : ‘Bu bütün bodhisattvalar mahāsattvalar kutuna secde ettikten sonra som altın adlı dhāranīyi söylüyorum.’
- (929) [HAM/18:3-4] *ölti ini-sin altun atlıy oŷul taŝar alip äŝigä bardı* ‘Son frère cadet, I’oŷul dun om d’Altun, a pris les marchandises et les a emportées chez lui.’ ‘Küçük kardeŝi, Altun’dan I’oŷul dun om, malları aldı ve eve taŝıdı.’

3.2.1.2.4. altun argu (2)

Derlemde *altun argu* ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (930) [ÖzertMani/216-220] ... *ymä küsi sorulmiŝ kutlug uluŝ y(a)raŝlag altun argu uluŝ kaŝu y(ä)gänk(ä)nt ordo k(ä)nt čigi[l k(ä)nt] balıg...* ‘...Kaŝu, Yägänkänt, Ordokänt und Čigilkänt des gesegneten Stammes, des friedliebenden Stammes Gold-Argu, dessen Namen man hört und nach dessen Ruhm man fragt oben (in Norden)...’ ‘yine yukarıda adı geçen kutlu millet barıŝsever altun arugu milleti, Kaŝu, Yägänkänt, Ordokänt, Čigilkänt ŝehri...’
- (931) [ÖzertMani/231-233] ... *al]tun argu [t(a)las ul]uŝ kaŝu hanı ordo čigil k(ä)nt ärkligi* ... ‘... der Chan des Reiches (oder: Stammes) Altun Argu und von [der Stadt] Kaŝu, der Herrscher von Ordo[känt] und Čigilkänt...’ ‘Altun Argu milletinin ve Kaŝu ŝehrinin hanı, Ordokänt ve Čigilkänt’in hükümdarı...’

3.2.1.2.5. altun ber- (2)

Derlemde *altun ber-* ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+gII} ve diğer yerde {+sAr} eki ile kullanılmıştır.

- (932) [AY-VI/956-959] *oğlum s(ä)n t(ä)rkin tavraı barıp ol kişikä kün küntä miñ yüzär qarşapan altun bergil tep tutuzğay m(ä)n* ‘Oğlum sen çabucak gidip o kişiye her gün bin yüz Karşapana altın ver.’ deyip emredeceğim.’
- (933) [UigTot/895:DP:6] *muni ming sütün altun birsär sözlämä : : (rot:) [. . . .]* ‘Wenn man für dieses tausend Sütün Gold geben sollte, so stimme nicht zu!’ ‘Eğer bunun için bin altın vermek gerekirse, kabul etme!’

3.2.1.2.6. altun etig (4)

Derlemde *altun etig* ifadesi 4 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+KA} eki ile, diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (934) [KörB/209-211] *eki köngül birikip altun étig elgingde tutgay sen* ‘İki gönül buluşup altın süsü elinde tutacaksın.’
- (935) [KörB/212-213] *eki kişi altun étig tözi bir* ‘Altın süsün esası birdir.’
- (936) [AY-V/0064-0065] ... : *kesmiş altun iğig teg : tikiz köni ...* ‘Kesme altın süs gibi, dik (ve) düzdür...’
- (937) [BT-XIII/11:9-12] *adiy biçin arslan-niing [a]sar nā[č]ä m-ä altun iğig-kä tükäl-[li]g [[a]di öz tözin* ‘Bär,Affe -,Löwe,deren wie man auch [mit goldenem Schmuck versehen,] [] sein eigenes Wesen.’ ‘Ayı, maymun, aslan, aynı zamanda [altın süslerle bezenmiş] [] kendi varlığı.’

3.2.1.2.7. altun kapız şal söğüt-lär ulatı (2)

Derlemde *altun* ifadesi 2 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (938) [XU-X/1074-1078] ... *altun qapız kümüş qapız şal söğüt-lär ulatı tuu törlüg öngi öngi etig-ig yaratıy-ıy taştın qay-da bältir-dä* ‘... yer, altın tabut, gümüş tabut, şala ağaçları ve pek çok çeşitli, değişik değişik süsleri, bezekleri dışarıda cadde(lerde) meydan(lar)da’
- (939) [HT-X:902-906] ... *altun kapız [kümüš ka]pız, şal söğütlär ulatı [beš yüz t]örlüg öñi öñi [etigig ya]ratıgıg taştın kayda [bältirä] ... turgurdılar* ‘... place, a gold coffin, a [silver coffin], Sāla trees, and also [five hundred] kinds of arrangements [arrayed] outside streets ... ‘... yer, bir altın tabut, bir [gümüş tabut], Sāla ağaçları ve ayrıca sokakların dışında [dizilmiş] [beş yüz] çeşit düzenleme taşıdılar...’

3.2.1.2.8. altun kanatlıg (2)

Derlemde *altun kanatlıg* ifadesi 2 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (940) [BT-III/17:248-262] *anta öđrü alqo qamay bilgülig kök qaliy-niñ altun qanatlıy garudi quş-ça tälbirü yarlıqadaçi adı köğrülmiş qañımaz tükäl bilgä biliglig täñri täñri-si burxan ...* ‘Dararuf geruhte unser Vater, der vollkommen weise Göttergott Buddha, dessen Name erhaben ist, der wie der im Angesicht des Himmels (fliegende) goldflügelige Vogel Garuda Herumzuspähen geruhte, erstens zu wissen, daß das Mädehen Sundaṛi gestorben war, und verstandzweitens, daß die Zeit der von den anderen vollbrachten Verleumdungstat gekommen war, und durchdachte drittens:., Die anderen werden,um (mich) zu erschrecken. Die Tat ergreifen ‘, viertens sagte er: „Stößt meinen Schülern, die in späterem-n Jahren kommen werden, Verleumdung.’ ‘O zaman babamız, adı yüceltilmiş olan mükemmel bilge tanrı Buddha, cennetin yüzünde (uçan) altın kanatlı kuş Garuda gibi, etrafa bakmaya tenezzül etti ...’
- (941) [IB/3] **Altun kanatlıg** *talım kara kuş men* ‘Altın kanatlı yırtıcı bir kartalım.’

3.2.1.2.9. altun kümüş (22)

Derlemde *altun kümüş* ifadesi 22 yerde tanıklanmakta olup, üç yerde *erdini*, iki yerde *yinçü*, iki yerde *küseyür*, iki yerde {+DA} *ulati*, iki yerde {+lüg}, bir yerde {+IAr-I} ve diğer yerlerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (942) [AY-V/0960-0964] **altun kümüş** *vayduri sıparır ulati yiti erdinilerin adruk adruk öñi öñi esriñü ed tavarların tolu ulug ulug agılıklar körkitser* ‘altın, gümüş, beril, kristal ve ayrıca yedi mücevheratlı türlü türlü, farklı farklı, alaca hayvanlar ile dolu çok çok hazinelikler gösterse...’
- (943) [ShoAbhiStock:30V48-30V51] ... *üz-ä etinmäk bötimäk irlamaq körmäk tñnlamaq-iy adirip iki türlüg yänä üsdäşär täginmäk yïymaq-iy altun kümüş ulati ärdini* ‘... that is, ‘smearing perfume and decorating with ornament’ and ‘dancing, singing, seeing, and hearing’, and add ‘getting and gathering jewels of gold, silver, etc.’ To hem, one arrives at a total of 10 items.’ ‘Eğer (yukarıdaki) sekiz maddeden (altıncısını) ikiye bölersek, yani güzel koku sürünmek ve

- süslenmek ve dans etmek, şarkı söylemek, görmek ve işitmek ve altın, gümüş vb. mücevherler almak ve toplamak eklersek, toplam 10 maddeye ulaşırız.’
- (944) [AY-V/0986-0992] ... *tek yilviçi erniñ yilvi küçi üze yalañuklar közin bamaktın ötgürü ezügin armakın bo muntag at yañata ulatı tınl(ı)glar kuvragın **altun kümüşte** ulatı ed tavarlar yügmekin körkitmiş közüntürmiş erür* : ‘Yalnızca büyücü adam büyü gücü ile insanların gözünü bağlamadan (illüzyon) dolayı aldatmaca ile bu gibi at fil ile canlılar topluluğunu (ve) bu altın gümüş ile hayvanlar yığınını göstermiştir.’
- (945) [BT-XXXVI/G05-G07] *upasilar[nın]g atın(?) munung a[m]rak yangın işl[ämiščä (?)] **altun kümištä** ulatı kayu ...* ‘Jetzt hier im eignen Namen und im Namen der laienbrüder [macht wie] man in dessen beliebter Weise [] Gold und Silber sowie [] goss in einen brauchbaren (?)’ ‘Şimdi burada kişi kendi adına ve meslekten olmayan kardeşler adına [] popüler bir şekilde [] altın ve gümüşün yanı sıra [] kullanılabilir.’
- (946) [AY-VI/1055-1057] ... *ķamağ kişikä amrak ayağlıg bolğalı kūsäyür ärsär, azu äd tavar **altun kümüş** kūsäyür ärsär* ‘Bütün insanlara sevgi ve saygılı olmayı isterse ya da mal-mülk altın gümüş ...’
- (947) [AY-VII/10a:428-430] ... *mantal içinte tütsüg hua çeçekler saıp: **altun kümüş** idişlerte tolu mir sütte ulatı ...* ‘Alan içine güzel kokulu çiçekleri saçsın, altın ve gümüş kaseleri bal ve sütle doldursun.’
- (948) [AY-VIII/15a-15b :628-631] ...*ed tavar ağı barım **altun kümüş** koyñ yılka ı tarıg aş içgü ton kedim üze kūsüşlerig kanturu tegingey men* ‘... Mal mülk, zenginlik, altın, gümüş, türlü hayvanlar, mahsül, yiyecek içecek ve giysi ile ilgili dileklerini yerine getireceğim.’
- (949) [AY-VIII/24a-24b:1050-1054] ... *ed tavar ağı barım **altun kümüş** erdini yinçü çaç kaş aş içgü ton kedim hua çeçek tüş yemiş< alku ba[rç]a> bergey men* ‘... Mal mülk, altın, gümüş, mücevher, inci, firuze, yeşim, yiyecek içecek, giyim kuşam, çiçek ve meyve her türlü ihtiyaçlarımı karşılayacağım ...’
- (950) [AY-VIII/25a:1081-1083] *birök ol kişi **altun kümüş** küseyür erser altun kümüş bergey men* ‘Eğer o kişi altın, gümüş istiyorsa altın, gümüş vereceğim.’
- (951) [KörB/157-158] *agzanmış saving edikti **altun kümüş** teg = [ETSŞ/35:100] Ağzanmış saving edikdi **altun kümüş** teg* ‘ağızından çıkan söz itibar gördü, altın, gümüş gibi.’

- (952) [SPD-K/384-388] ... **altun //kümüſ** *erdini yinçü oyun bediz hu-a tütsüg-te ulaſı.adruk adruk // tapıg uduğ yivig-lerig.alqu-nı barça bölüp İKİ ülüſ kılıp ...* ‘Bunu iſitip Sadāprarudita Bodhisattva tüccar kızı ile birlikte altın, gümüş, mücevher, inci, ſarkı, tasvir, çiçek, tütsü ve diğeri ayrı ayrı hizmet teçhizatını her ſeyi tamamen bölüp iki pay edip...’
- (953) [HT-X/10b:16-22] *taqı yämä sansiz saqiſsiz altun kümüſ üzäki ütsilarda kötürgülärdä bu yertincüdä körülmädük öngi öngi yüz, ming önglüg mängizlig äsriñü yıdlig yıpar[lıg aſ]l[a]r yemiſlärlar ... = [XU-X/532-538] taqı y(e)mä sansiz saqiſsiz altun kümüſ üzäki ıtsı-lar äsriñü yıdlig yıpar[lıg aſ]l[a]r yemiſlärlar* eltü [kälmaq] = [HT-X/463-467] takı ymä sansiz saqiſsiz altun kümüſ üzäki wıtsılar[da kö]türgülärdä, bo yertincü[dä körül]mädük öñi öñi [yüz , mıñ] öñlüg mäñizlig äsriñü yıdlig yıpar[lıg aſ]l[a]r yemiſlärlar* eltü [kälmaq] ...* ‘[Auf] zahllosen mit Gold und Silber geschmückten Tablett, verschiedene, hunderte, tausende, farbige, wohlriechende Speisen und Obst bringend, die man in dieser Welt noch nicht gesehen hatte; [und] dadurch verehrten sie den Dharma Meister ...’ ‘[Altın ve gümüşle] süslenmiş sayısız tepsi üzerinde, bu dünyada henüz görülmemiş çeſitli, yüzlerce, binlerce renkli, hoſ kokulu yiyecek ve meyve getirdiler...’
- (954) [BT-XIII/16:35-36] **altun kümüſ qazıymang bir azun-luy taſım^e ol** ‘Gold und Silber erwerbt nicht!’ ‘Altın ve gümüş edinmeyin!’
- (955) [SDB/323-325] ... **altun kümüſ //yinçü monçuk-ta ulaſı erdini-lerig adın yma bra kuſatri toğ// yumſuk bağ pintavir aſ içgü-te ulaſı.alqu kergek-lig-çe tapıg uduğ//yiveg-lerin büürtüp...** ‘... altın, gümüş, inci, boncuk ve baſka mücevherleri ve daha bayrak, ſemsiye, tuğ, sancak, örtü, perde yiyecek, içecek ve diğeri gerekli olan kadar bütün hizmet teçhizatını tamamlatıp...’
- (956) [HamiZus/3590-3593] ... *kin käligmä ödtäki tınlaylar altun kümüſlüg bolıyay[lar tngriäm] aſın içgün mängilägäylär [biſ tür]lüg inckä oyunin kitumati* ‘Die Lebewesen in der spätere kommenden Zeit werden mit Gold und Silber geschmückt sein.’ ‘Gelecek zamanda yaſayan varlıklar altın ve gümüşle süslenecekler.’
- (957) [BT-VIII/A:127-131] ... *aſ içgü ton kadim altun kümüſ yir suv äv bar’q at kölük ulatı baxſi-qa kärgk-lig alp buljulug aſır sağiy-lıy äd tavar-larıy baxſi-(qa) qavırlanmaq-siz kongül-in buſi birgü ol* ‘... man dem Guru Speisen und Getränke, Kleidung, Gold und Silber, Land, Haus und Hof, Pferde und Lasttiere

sowie andere dem Guru notwendige, schwer erlangbare und teuer zu bezahlende Güter mit einem Herzen ohne Geiz als Almosen geben.’ ‘...yiyecek ve içecek, giyecek, altın ve gümüş, arazi, ev ve çiftlik, atlar ve yük hayvanları ve ayrıca gerekli, elde edilmesi zor ve ödenmesi pahalı olan diğer malları cimri olmayan bir kalple guruya sadaka olarak vermelidir.’

- (958) [HamiZus/836-844] ... *säkiz tümän yaşlay tünliylar ... ödüntä mängilig to[ng]alıyy ödtä [altun] kümüş ağı baram king alqiy är[kän] üç asanki ämgäk to[şyurup]...* ‘In der Zeit, ... wenn das Leben der Lebewesen 80000 Jahre [dauern] und glücklich sein wird, wenn [Gold], Silber, Besitz und Habe sehr verbreitet sind, er[füllt] er die Leiden von drei asamkhyeyas und wird als [Hoffnung und Zuflucht der]... ‘ ‘... Canlıların yaşamının 80000 yıl [süreceği] ve mutlu olacağı, [altının], gümüşün, malın ve mülkün çok yaygın olacağı [zamanda], üç asamkhyeyanın acılarını [dolduracak]...’
- (959) [KİP/17-19] *takı yime ming tümen tınlıglar altun kümüş erdni monçuk satıgsız erdniler tilegeli .. taluy ögüzke kirser ...* ‘Ve yine sayısız canlı varlıklar, altın gümüş, mücevher, boncuk (ve) baha biçmez değerli şeyleri aramak için deniz (veya) ırmağa girseler ...’
- (960) [M/63:38-39] *alğunung altun (kümüşlü)g kırtısları bolur ..* ‘Hepsinin altın ve (gümüşe benzer) güzel çehreleri olur.’
- (961) [BT-XXIII/D019-D021] *yañı arıg tapıg udug kılgu-luk idiş-lär käreğäk altun kümüş bışıg tuç labai özäki kaş taş sırıçga ıgaç-ta ulatı* ‘Notwendig sind neue, reine Gefäße zum Opferdienst aus) Gold, Silber, geschmiedetem Kupfer, Muschelspiralen (?), Jade, Stein, Glas, Holz usw.’ ‘Kurban hizmeti için altın, gümüş, dövme bakır, deniz kabuğu spiralleri (?), yeşim taşı, taş, cam, ahşap vb. malzemelerden yapılmış yeni ve saf kaplara ihtiyaç vardır.’
- (962) [BT-XXI/1044-1048] ... *yänä olarka yeti ärdinilär üzä inçä k(a)ltı altun kümüş yinçü vaiduri čač [ka]š kızıl yinçü ärdinilär üzä [on yočan] ediz äştuplar turgurup...* ‘... für jene wiederum mit sieben Kostbarkeiten (saptaratna), nämlich mit Gold-, Silber-, Perlen-, Lapislazuli-, Türkis, [jad]e- und „Rotperlen - Kostbarkeiten [zehn yojanas] hohe Stūpas errichtet haben...’ ‘Onlar için yedi hazine (saptaratna), yani altın, gümüş, inci, lapis lazuli, turkuaz, Yeşim taşı ve kırmızı inci hazineleri [on yojanas] ile yüksek stūpalar inşa ettiler.’
- (963) [BT-XXI/0793-0795] *adrok adrok yinçü čač kaş [altun] kümüş äd tavarlar barça b(ä)lgürär ärsärlär...* ‘... [unterschiedlichen] Perlen, Türkise, Jade,

[Go]ld,Silber und (andere) Besitzstücke insgesamt ständig erscheinen...’ [Farklı inciler, turkuaz, yeşim taşı, [altın], gümüş ve (diğer) eşyalar sürekli olarak görünür...’

3.2.1.2.10. altun küvrüg (3)

Derlemde *altun küvrüg* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+DIn}, bir yerde {+Xg} ve diğer yerde ise {+in} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (964) [AY-V/0014-0021] ... *ol ruçirakitu atl(t)g bodis(a)t(a)vnuñ tülinte körmüş **altun küvrügtin** burhanlar edgüsin ögmeklig yene kşanti kilmaklig ulug bedük ün ünmiş tıltagın sizlerke anı amtı nomlayı bireyin...* ‘O Ruciraketu adlı bodhisattvanın düşünde gördüğü altın davuldan buddhaların erdemini (alâmetlerini) övmesi ve af dilemesi ile yüksek ses çıkarmasının nedenini sizlere şimdi vaaz edivereyim. Dikkatlice dinleyin (ve) iyice düşünün.’
- (965) [AY-V/0163-0166] ... *uzatı köreyin tülümte : ulug **altun küvrügü** eşideyin ...* ‘Düşümde, devamlı yüce altın davulu göreyim ...’
- (966) [AY-V/0181-0182] **altun küvrügin** *tapınayın : atı kötrülmiş burhanlarka ...* ‘Altın davul ile, adı yüce buddhalara hizmet edeyim ...’

3.2.1.2.11. altun nirvanka (2)

Derlemde *altun nirvanka* ifadesi 2 yerde tanıklanmaktadır:

- (967) [HAM/1:30] ...*burxan **altun nirbanqa** kirdiñiz täñrim . .* ‘Vous êtes entré, Mon Dieu, au Nirvāna d’or du Bouddha...’ ‘...Tanrım, Buddha'nın altın Nirvāna'sına girdin...’
- (968) [BT-XXIX/612-613] **altun nirv(a)nka** *yöläşürür...* ‘... Das Gold vergleicht man mit dem Nirvāna ...’ ‘Altın Nirvāna ile karşılaştırıldı...’

3.2.1.2.12. şobag altun öñi teg (3)

Derlemde *altun* ifadesi 3 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (969) [AY-V/0041-0042] ... *etözünüz y(a)ruki : koptın sıñar y(a)rutur : **şobag altun öñi teg*** ‘Bedeninizin parlaklığı her tarafı saf altın rengi gibi aydınlatır ...’

- (970) [AY-X/925-926] *t(ä)ñrim siziñ ät'özünüz, şopag altun öñi täg, körüp idi kanınçsız* ‘Tanrım, sizin bedeniniz saf altın rengi gibi (olup) bakmaya asla doyulmaz.’
- (971) [AY-X/1214-1216] *t(ä)ñrim siziñ ät'özünüz, şopag altun öñi täg ärür ...* ‘Tanrım, sizin bedeniniz saf altın rengi gibidir.’

3.2.1.2.13. altun öñlög (138)

Derlemde *altun öñlög* ifadesi 138 yerde tanıklanmaktadır. *altun öñlög* ifadesi kendi içerisinde sınıflandırılmıştır.

3.2.1.2.13.1. altun öñlög (4)

Derlemde *altun öñlög* ‘altın renkli’ ifadesi 4 yerde müstakil olarak tanıklanmıştır.

- (972) [M/105:21-25] ... *tükel bilge maytrı burkan ... (tö)zun altun ö(ñlög) /...l- ...- / tun/- ... -rup çkr lak(şan) yaratıgl(ıg) ... ilig öze yirig börte (yarlıkar)* ‘... Mükemmel hikmetli Maytrı burkan ... asıl, altın renkli ... tekerlek (çkr< skr. cakra) alameti (lakşan < skr. laksana) (ile) mücehhez eli ile yere (haşmetle) temas eder.’
- (973) [HamiZus/2532-2534] *tngrilär iligi xormuz-ta... ... -lig tngri tngri burxan... ... yumşaq altun ön[glög]... ...* ‘... der Götterkönig Indra ... der Göttergott Buddha ... mild und goldfar[big] ...’ ‘... tanrı-kral Indra... tanrı-tanrı Buddha... yumuşak ve altın renkli...’
- (974) [BT-XXIX/315-316] *bilmiş k(ä)rgäk tugmı- (P) şinta ätöz[i al]tun öñl[ög] [JL[] birlä tugdı* ‘Als (Mahākāśyapa) geboren wurde, wurde [sein] Körper mit einem [go]ld[far]bigen ... geboren.’ ‘(Mahākāśyapa) doğduğunda, [onun] bedeni bir altın renk ile doğdu ...’
- (975) [DKPAM/300-302] *tolp ät'öz-i tüüsi tärisi şobay alt[un öng]lög ärti = [BT-XXXVII/04286-04288] tolp ätözi tüüsi tärisi şobag altun öñlög ärti = [DKP/1792-1794] tolp et'özi tüüsi terisi şobak alt[un öñ]lög erti ..* ‘...bütün bedeni, tüyü, derisi saf altın (gibi) renkli idi.’

3.2.1.2.13.2. altun öñlög yaruk (2)

Derlemde *altun öñlög yaruk* ‘altın renkli ışık’ ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında {+In} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (976) [AY-VI/492-497] *oḡ bo muntaḡ yañın ol tütsüḡ turum ara bo ƣamaḡ t(ä)ñrilär orḡosiña tözükä täḡip, altun öñlüḡ y(a)ruƣın y(a)rutu yaşutu turḡaylar t(ä)ñrim tep ötündilär.* ‘İşte böylece o tütsü hemen bütün bu tanrılar sarayının tamamına ulaşp altın renkli ışıklar saçp yükselecek efendim diye belirttiler.’
- (977) [HamiZus/3214-3215] ... *luu xanī osuyluy [altun] öñlüḡ yaruƣın yaltriti...* ‘wie der aus seinem Gefolge hervortretende Drachenkönig mit [gold]farbigem Glanz. // Ejder Kral'ın çevresinden [altın] renkli bir parlaklıkla çıkması gibi...’

3.2.1.2.13.3. altun öñlüḡ yaruk yaltrıklıḡ kopda kötrülmiş nom iligi (66)

Derlemde *altun öñlüḡ yaruk yaltrıklıḡ kopda kötrülmiş nom* ‘altın renkli, parlak ışıltılı, en yüce öğreti hükümdarı’ ifadesi altmış altı yerde tanıklanmakta olup bunların otuz üç yerde *atlıḡ nom bitig*, yirmisinde *atlıḡ nom erdini*, ikisinde ise müstakil olarak birlikte kullanılmıştır. Bununla beraber bir yerde ifadenin *kötrülmiş* kelimesinden sonra *nomluḡ ƣın* şeklinde sürdürüldüğü görülmektedir.

altun öñlüḡ yaruk yaltrıklıḡ kopda kötrülmiş nom iligi atlıḡ nom bitig (33)

Derlemde *altun öñlüḡ y(a)ruk yaltrık-lıḡ kopda kötrülmiş nom iligi atl(i)ḡ nom bitig* ifadesi 33 yerde geçmekte olup, yirmiz dokuz yerde {+DA}, bir yerde {+gü-kA}, diğerk yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (978) [AY-III/III. 1 ? :2-7] **altun öñlüḡ y(a)ruk yaltrık-lıḡ kopda kötrülmiş nom iligi atl(i)ḡ nom bitigde** *kalıñ ƣ adartmakın öçürmek atl(i)ḡ bişinç bölük üçü[nç tegz]-inç* : ‘Altın renkli, parlak parıltılı her (şeyden (çok) yükseltilmiş, öğreti (Dharma) hükümdarı adlı öğreti kitabında davranış engellemesini yok etmek adlı beşinci bölüm üçüncü to)mar...’
- (979) [AY-IV/4-9] **altun öñlüḡ y(a)ruk yaltrıklıḡ kopda kötrülmiş nom eligi aḡl(i)ḡ nom bitigdä** *arıḡ yer oronlar sayukı d(a)r(a)ni tegmä tutruk nomlarıḡ okıtmak atl(i)ḡ altınç bölök törtinç täḡzin.* ‘Altın renkli, parlak ışıltılı, en yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında ‘temiz yerlerdeki, dhārāñi adlı öğretileri okuma’ adlı altıncı bölüm, dördüncü kitap.’
- (980) [AY-IV/3483-3487] **altun öñlüḡ yaruk yaltrıklıḡ kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)ḡ nom bitigdä** *arıḡ yer oronlar sayukı d(a)r(a)ni tegmä tutruk nomlarıḡ bodi tegmä tuyunmak...* ‘Altın renkli parlak ışıklı en yüce öğreti hükümdarı adlı

dharmā kitabında temiz yerler her bir dhāraṇī denilen yönetme adlı öğretileri, bodhi denilen uyanmış ...’

- (981) [AY-IV/3502-3505] **altun öñlüg y(a)ruk y(a)ltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitig nom bitiyü okıyu yağıldı** ‘Altın renkli parlak ışıklı en yüce öğreti hükümdarı adlı dharmā kitabı olan öğreti yazılıp, okunarak yayıldı.’
- (982) [AY-V/0005-0009] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(i)g nom bitigte linhua çeçek yöleşürügi üze ögmek atl(i)g yitiñ bölük bişinç** ‘Altın renkli, ışık parıltılı, her şeyin üstündeki dharmā hükümdarı adlı sūtra metninde Lotus çiçeği tasvirine göre övmek adlı yedinci bölüm beşinci kitap...’
- (983) [AY-V/0249-0252] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(i)g nom bitigde toñ altun d(a)rnig okıtmak atl(i)g sek(i)zinç bölük** ‘Altın renkli, ışık parıltılı, her şeyin üstündeki dharmā hükümdarı adlı sūtra metninde som altın dhāraṇīyi zikretmek (sesli okumak) adlı sekizinci bölüm.’
- (984) [AY-V/0427-0431] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmiş nom iligi atl(i)g nom bitigte yok kurug tözin ukıtmak atl(i)g tok(u)zunç bölük** ‘Altın renkli ışık parıltılı her şeyin üstündeki dharmā hükümdarı adlı sūtra metninde yokluk (Skr. śūnyata) aslını açıklamak adlı dokuzuncu bölüm.’
- (985) [AY-V/0642-0647] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(i)g nom bitig-te yok kurug töziñe tayanıp küsemiş küsüşüg kanturmak atl(i)g onunç bölük** ‘Altın renkli, ışık parıltılı, her şeyin üstündeki dharmā hükümdarı adlı sūtra metninde yokluk (Skr. śūnyatā) esasına dayanıp istenen isteği tatmin etmek adlı onuncu bölüm.’
- (986) [AY-V/1422-1425] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(i)g nom bitigte tört m(a)haraaç t(e)ñriler t(e)ñri yalañuk kuvragın körmek atl(i)g bir y(i)g(i)rminç bölük** = [AY-V/1302-1306] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(i)g nom bitigte tört m(a)haraaç t(e)ñriler t(e)ñri yalañuk kuvragın körmek atl(i)g bir y(i)g(i)rminç bölük** ‘Altın renkli ışık parıltılı her şeyin üstündeki dharmā hükümdarı adlı sūtra metninde dört mahārāja tanrısının tanrılar ve insanlar topluluğuna bakması adlı on birinci bölüm.’
- (987) [AY-VI/1317-1324] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigdä tört m(a)haraaç t(ä)ñrilär yertinçüg küzätmək atl(i)g iki y(e)g(i)rminç bölök** = [AY VI/4-10] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigdä tört m(a)haraaç t(ä)ñrilär yertinçüg**

küzätmäk atl(ı)g iki y(e)g(i)rminç bölök] nom üzä yertinçükä uluğ asıg tusu kılm[ak].. ‘Altın renkli, parlak her (şey)den (çok) yükselmiş, öğreti (Dharma) hükümdarı adlı öğreti kitabında “Dört Mahārāja Tanrıların yeryüzünü koruması” adlı 12. Bölüm ...

- (988) [AY-VII/1a:2-6] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom bitigde ilinmeksiz tégme dar(a)ni nomug ukıtmak atl(ı)g üç y(é)g(i)rminç bölük yetinç tegzinç bölük** ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretilerden hükümdarı adlı öğreti kitabında bağlanmama dene dharaniyi anlatmak adlı yedinci kitap on üçüncü bölüm.’
- (989) [AY-VII/4a:138-142] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom bitigde çintamani atl(ı)g d(a)r(a)ni nomug ukıtmak atl(ı)g dört y(é)g(i)rminç bölük** ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretiler hükümdarı adlı öğreti kitabında çintamani adlı daharani öğretiyi anlatmak adlı on dördüncü bölüm.’
- (990) [AY-VII/20a:923-929] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom bitigte sarasvați t(e)ñri kızı ötüg ötünmek atl(ı)g beş y(é)g(i)rminç bölük = [AY-VII/8a:338-342] altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom bitigde sarasvati atl(ı)g t(e)ñri kızı ötüg ötünmek atl(ı)g beş y(é)g(i)rminç bölük** ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretiler hükümdarı adlı öğreti kitabında Saravati adlı tanrıçanın saygıyla arzı adlı on beşinci bölüm.’
- (991) [AY-VIII/8b:318-322] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom bitigde şirikini atl(ı)g teñri kızı ötüg ötünmek atl(ı)g altı yegirminç bölök** ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretiler hükümdarı adlı öğreti kitabında Şirikini adlı tanrıçanın arzı adlı on altıncı bölüm.’
- (992) [AY-VIII/11b:448-454] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom bitigde şirikini kut teñri hatunı ed tavarıg üstemek atl(ı)g yeti yegirminç bölük** ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında kutlu Şirikini Tanrıçanın malı mülkü artırması adlı on yedinci bölüm.’
- (993) [AY-VIII/16a:665-669] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom bitigte vasundari atl(ı)g sekiz yegirminç bölük** ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında Vasundari adlı yer tanrıçasının arzı adlı on sekizinci bölüm.’

- (994) [AY-VIII/21b:914-919] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigde** *sançanaçayı atl(i)g teyriler uruñatı ötünmek atl(i)g tokuz yegirminç bölük* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında Sançanaçayı adlı tanrılar komutanın arzı adlı on dokuzuncu bölüm.’
- (995) [AY-VIII/21b:931-935] ... *bo altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitig kayu kayu yer orunta bar erser...* ‘Bu altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreticiler hükümdarı adlı öğreti kitabı nerelerde bulunuyorsa...’
- (996) [AY-VIII/25b:1107-1112] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigte** *eligler hanlarnıñ köni törüsin aymak atl(i)g yegirminç bölük* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce, öğretiler hükümdarı adlı öğreti kitabında hükümdarların doğru töresini anlatmak adlı yirminci bölüm.’
- (997) [AY-VIII/38b:1704-1712] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigde** *raçaşastır tegme begler törüsin ukıtmak atl(i)g yegirminç bölük: sekizinç tegzinç: bitiyü okıyu yadıltı* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında Rajaşatr adlı hanlar öğretisini anlatmak adlı yirminci bölüm, sekizinci kitap yazılıp okunarak yayıldı.’
- (998) [AY-IX/1a: 0006-0011] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(i)g nom bitigte** *suçaté atl(i)g élig hannıñ tıtagın ukıtmak atl(i)g bir otuzunç bölök* ‘Altın renkli, parıltılı, en yüce dharma şahı adlı dharma kitabında sujāta adlı hükümdarın açıklması adlı yirmibirinci bölüm.’
- (999) [AY-IX/6a: 0248-0252] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(i)g nom bitigde** *t(e)ñriler yekler küzetmek atl(i)g iki otuzunç bölök* ‘Altın renkli parıltılı her şeyin üstündeki dharmaların şahı adlı sūtrada tanrılar ve yakşaların muhafazası adlı otuzikinci bölüm.’
- (1000) [AY-X/906-910] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigtä** *ondın sıñarkı bodis(a)t(a)vlar [t(ä)ñri] t(ä)ñrisi burhan[ıg] ögmäk [atl(i)g yeti] otuzunç bölök [; ol üdüñ]* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti (Skr. dharma) şahı adlı öğreti kitabında (Skr. sūtra), ‘On taraftaki Bodhisattvalar(ın) tanrılar tanrısı Buddha’yı övmesi’ adlı yirmi yedinci bölüm.’

- (1001) [AY-X/1011-1016] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigtä** *somaketu bodis(a)t(a)v t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhanıg ögmäk atl(i)g säkiz otuzunç bölök* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, herşeyden yüce öğreti (Skr. dharma) şâhı adlı sūtra kitabında “Somaketu (Skr. Ruciraketu) Bodhisattva’nın tanrılar tanrısı Buddha’yı övmesi” adlı 28. Bölüm.’
- (1002) [AY-X/1100-1104] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom biñig[t]ä** *bodi sögüt t(ä)ñrisi t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhanıg ögmäk atl(i)g tokuz otuzunç bölök ; ; ;* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti (Skr. dharma) şâhı adlı sūtra kitabında “Aydınlanma (Skr. bodhi) Ağacı tanrı(ça)sının tanrılar tanrısı Buddha’yı övmesi” adlı 29. Bölüm.’
- (1003) [AY-X/1202-1206] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom [bitigtä]** *sarasvatı t(ä)ñri kızı [t(ä)ñri t(ä)ñrisi] burhanıg ögmäk [atl(i)g otuzunç] bölök* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti (Skr. dharma) şâhı adlı sūtra kitabında “Sarasvatı tanrıçasının tanrılar tanrısı Buddha’yı övmesi” adlı 30. Bölüm.’
- (1004) [AY-X/1288-1292] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigtä** *bo nom ärdinıg tutuzmak atl(i)g bir kırkıñç bölök ;* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti (Skr. dharma) şâhı adlı sūtra kitabında “Bu öğretiyi teslim etmek” adlı 31. Bölüm.’
- (1005) [AY-X/1559-1566] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigdä** *onunç ülüş tægziñ nom biñiyü okıyu tükädi* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti şâhı adlı öğreti kitabında onuncu bölüm sūtra(yı) yazıp okuyup tamamladı.’
- (1006) [BT-XXVI/22a:13-21] **altun önlüg [yaruk yaltrıklıg] kopda kötrülmiş n[om eligi atlıg] nom bitigdä** *burhan[larnıñ] üç ätöz tüzin [adırtlamak] altun küvrügdin [yañkulug] tigisintin kšanti kıl[mak burhan]lar ädgüsin ögmäk k[ut kolunmak] yañıg körkitmäk atl(i)g [ikinti] ülüş nom tükädi* ‘In der Sūtra-Schrift namens „Über alles erhabener Ge[setzeskönig] des Goldfarbenen [Lichtglanzes] das Buch namens „Das Unterscheiden der Drei-Körper-Wesenheit der Buddhas und „Durch das Echo das Tonsa us goldenen Trommel um Vergebung flehen, das die Art und Weise aufzeigt, in der man die Güte der Buddhas preist und Gelübde ablegt, ist beendet.’ ‘Her Şeyin Üstünde adlı Sūtra kutsal kitabında, Buddhaların Üç Bedenli Özünü Ayırt Etmek ve Buddhaların iyiliğini övmenin

ve yemin etmenin yolunu gösteren Altın Davulun Tonsa'sının Yankısı Aracılığıyla, Bağışlanma İçin Yalvarmak adlı kitap tamamlanmıştır.'

- (1007) [BT-XXVI/35:1-2] **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kop[da kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitig on (?)]** *küün tükäl bititü tägintim :bo nom ärdinig bititmiş [buyanıg ävirär män äzrua hormuzta višnu]* '... [Das Sūtra namens „Über alles erhabener Gesetzeskönig des goldfarbenen Lichtglanzes“ zehn] Juan habe ich vollständig abschreiben lassen.' '... [Altın Işık Parıltısı Yasasının Her Şeyin Üstündeki Yüce Kralı] Juan adlı Sūtra'nın tamamını kopyalattım.'
- (1008) [BOOB/14:6-10] **altun-önlüg-yaruq-yaltrıq[ılg]-kõpda-kõtrülmiş-nom-iligi-atlıg nom bitigde** *udakanişandi urınıñ işin ködügin oqıtmaq atlıg biş otuzunç bölük = [AY IX/27b:0748-0752] altun önlüg y(a)ruk yaltrık[ılg] kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigde,* *udakanişandi urınıñ işin küdügin ukıtmaq atl(i)g bés otuzunç bölök.* 'Altın renkli, parıltılı, her şeyden yüce, dharmaların şahı adlı dharma kitabında (Altın Yaruk) Udakanisyanda oğlanın macerasını anlatmak adlı yirmibeşinci bölüm.'
- (1009) [BT-XVIII/0458-0460] *[tngri tngri]-si burxan [yrlıqa]mi[ş altun] [önlüg y]ruq ya[ltriqlıy qopda kötrülmiş] [nom iligi atly nom bitig]gdä []* 'Aus dem vom [Göttergott] Buddha [gepredig]te[n Sūtra-Buch namens 'Über alles erhabener Gesetzeskönig des Goldfarbenen G]lanzes' [das zweite Kapitel,betieilt "Die Lebenszeit des Tathāgata"].' 'Buddha tarafından [vaaz edilen] 'Altın Renkli Mızrağın Yüce Yasa Kralı' adlı Sūtra kitabından [ikinci bölüm, "Tathāgata'nın Yaşamı" başlığını taşır).'
- (1010) [BT-XXI/0006-0011] *[altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg] [kopda kötrülmiş nom eligi] [atl(i)g nom bitig]dä [kertüdin kälmişlärnıñ üç] [ätözin adırtmaklamak atl(i)g üçünç] [bölök ikinti tägzinç :: ::]* 'In dem„goldfarbig glänzender,über alles erhabener Sūtra-König” genannten Sūtra-Text (beginnt nun) das dritte Kapitel der zweiten Buchrolle genannt „das Unterscheiden der drei Körper (trikāya) der Tathāgatas.]' 'Altın renkli, parlayan, yüce Sūtra-kral" olarak adlandırılan Sūtra metninde, "Tathāgataların üç bedeninin (trikāya) ayırt edilmesi" adlı ikinci tomarın üçüncü bölümü başlar.'
- (1011) [BT-XVIII/S209-S214] **altun önlüg [yruq yaltrıq-lıy] qopda kötrülmiş nom iligi atly nom bitigü-kä** *küsüş öritgäli usar –sn bo ämgäk-ingdin oşyalı qutrul –yalı ay ärding tip titi-lär* '...des Goldfarbenen Glanzes' vollständig abschreiben zu lassen,dann könntest du von deinem Leid erlöst und befreit werden.' '...altın

renkli ışıltının' tamamen, o zaman serbest bırakılabilir ve acılarınızdan kurtulabilirsiniz.'

altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmış nom iligi atlıg nom erdini (23)

Derlemde *altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmış nom iligi atlıg nom erdini* ifadesi 23 yerde geçmekte olup, on beş yerde {+Xg, }, iki yerde *içinteki kılınç adartmak-ın öçürmek atl(i)g*, iki yerde {+ng}, iki yerde *ken käligmä üç*, bir yerde {+niñ} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (1012) [AY -I/Ç-2:6-15] *bu yme altun öñlüg y(a)ruķ yaltrıklıg kopta kötrülmış,nom iligi atl(i)ğ nom erdinig boşğundaçı tutdaçı okıdaçı tıngladaçı bitideçı bititdeçı tüzünler oğlı tüzünler kıızı toyın samnanç upasi upasanç, tört türlüg tirin kuvrağlarning köngülingüzlerle antağ sakınçingızlar tursar...* '(Dahi) bu altın renkli nurlu gayet (her şeyden) yüksek, şeriat cevherlerini öğrenen (öğrenici), tutan (tutucu), okuyan, dinleyen, yazan yazdıran, asiller oğlu asiller kıızı, rahip ve rahibe erkek ve kadın müridler, dört türlü cemaatin gönüllerinizde böylece düşünceler(iniz) varsa...'
- (1013) [AY-III/177:4-10] ... **altun öng -lüg y(a)ruk yaltrık -lıg kop-ta kötrülmış nom iligi atl(i)g nom ertini içinteki kılınç adartmak-ın öçürmek atl(i)g bölüküg boşğunsar...** = [AY-III/175:7-14] ... **altun öñlüg y(a)ruk yaltrık-lıg kopta kötrülmış nom ilig atl(i)g nom ertini içinteki kılınç adartmak-ın öçürmek atl(i)g bölüküg boşğunsar...** '... altın renkli, parlak, parıltılı, her (şeyden 12 yüksek, öğreti hükümdarı (Dharma-raja) adlı öğreti 13 mücevheri (Dharmaratna) içindeki 'davranış engellemesini yok etmek adlı bölümü öğrense ...'
- (1014) [AY-III/193:7-10] *bo altun öng-lüg y(a)ruk yaltrık-lıg Kopd(a) kötrülmış nom iligi atl(i)g nom erdinig okıdaçı ...* '... Bu altın renkli, parlak, parıltılı her (şeyden (çok) yüceltilmiş, öğretinin hükümdarı adlı öğreti mücevherini (Dharmaratna) okuyacak ...'
- (1015) [AY-III/199:6-14] **altun ön-lüg y(a)ruk yaltrık-lıg kopda kötrülmış nom iligi atl(i)g nom ertini içinte kılınç adartmak-ın öçürmek atl(i)g nom yorügin ukıtdaçı bişinç ülüş bölük üçünç tegz-inç nom bitig bitiyü yadıltı .** 'Altın renkli, parlak, parıltılı, her (şeyden daha çok) yükseltilmiş, öğretinin hükümdarı adlı öğreti mücevheri (Dharmaratna) içinde, davranış engellemesini (Karma-

avarana) yok etmek adlı öğretinin yorumunu anlaşılır kılan beşinci bölüm (iki) üçüncü tomar, öğreti (Dharma) kitabı yazılıp yayıldı.’

- (1016) [AY-IV/3312-3316] *aṭi kötrülmüş ayagka tægimlig t(ä)ñrim bo altun öñlüg y(a)ruk y(a)ltriqlıg kopda kötrülmüş nom eligi atl(i)g nom ärdini ärtiñü tañlaguluk ...* ‘Adı yüceltilmiş saygıdeğer tanrım, bu altın renkli parlak ışıklı en yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti cevherini çok şaşırtacak ...’
- (1017) [AY-IV/3443-3447] *aṭi kötrülmüş ayagka tægimlig t(ä)ñrim bi[rök] kayu yer oronta bo altun öñlüg y(a)ruk yaltriqlıg kopda kötrülmüş nom eligi atl(i)g nom ärdiniñ okı(sar) ...* ‘Adı yüceltilmiş saygıdeğer tanrım hangi yerde bu altın renkli parlak ışıklı en yüce öğreti hükümdarı öğreti cevherini okusa ...’
- (1018) [AY-V/1191-1196] *bo altun öñlüg y(a)ruk yaltriqlıg kopda kötrülmüş nom iligi atl(i)g nom erdiniñ ulug çoğın yalının kimler bo nom erdiniñ süzük kirtgünç köñülin titrü ukup {odsar} eşidserler tutsarlar...* ‘Bu altın renkli, ışık parıltılı, her şeyin üstündeki dharma hükümdarı adlı dharma hazinesinin yüce ünü ile kimler bu hazineyi saf gönülle iyice anlayıp işitip tutsa...’
- (1019) [AY-V/1264-1270] ... *bo altun öñlüg y(a)ruk yaltriqlıg kopda kötrülmüş nom iligi atl(i)g nom erdiniñ t(e)ñrim siziñ y(a)rlıkamış iduk y(a)rlıgıñızça kulu tegingeli kut kolu küsüş öritü teginür biz ‘ ... bu altın renkli, ışık parıltılı, her şeyin üstünde dharma hükümdarı adlı dharma hazinesini, tanrım sizin buyurduğunuz kutsal vaazlarınız doğrultusunda, dileriz, düşünürüz.’*
- (1020) [AY-VI/59-65] *bo altun öñlüg y(a)ruk yaltriqlıg kopda kötrülmüş nom eligi atl(i)g nom ärdiniñ ken käligmä üđlärtä qayu qayu ellärdä uluñlarta kântlärtä suzaklarta tağlarta arığlarta öñlärtä kürtüklärtä qayuta ärsär tægmiş...* ‘...bu altın renkli, parlak, parıltılı her (şey)den yüksek, öğreti hükümdarı (Dharma-rāja) adlı öğreti mücevheri ilerideki, gelecek olan zamanlarda nice nice ülkelerde, şehirlerde, kasabalarda, dağlarda ormanlarda, ıssız (yerlerde) her nerede (olur) ise (olsun) ulaşmış ...’
- (1021) [AY-VI/602-608] ... *bo altun öñlüg y(a)ruk yaltriqlıg kopda kötrülmüş nom eligi atl(i)g nom ärdini, ken käligmä üddä ap ymä amtı közünür üddä munçulayu uluğ asıg tusu kıltaçı munçulayu ädgülärkä altınç beş y(e)g(i)rmi tükäl tægürdäçi tetir.* ‘... bu altın renkli, parlak, parıltılı her (şey)den yüksek, öğreti hükümdarı (Dharma-rāja) adlı öğreti mücevheri ileride gelecek olan zamanda bir de şimdiki (içinde yaşadığımız) zamanda bunun gibi yüce fayda sağlayacak bunun gibi iyiliklere tamamıyla ulaşacaktır.’

- (1022) [AY-VI/792-805] *sakınguluksuz sözlägüluksüz üç törlüg adroqka tükällig idok ulug yarlıkançuçı köñülüñüz artok bolu y(a)rlıkap bo idok kutlug altun öñlüg y(a)ruk yaltrıqlıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom ärdinig aça yada nomlayu berip, çambudivip yertinçüdäki eliglärkä hanlarka ulatı kişi yalañuk kuvrağıña elkä uluşka asıglıg nomuğ törög biltürü uqduru y(a)rlıkamañızñıñ oq ädgü-si teñir* ‘Düşünülemeyecek söylenemeyecek üç tür değişikliğe sahip, kutsal ulu bağışlayıcı gönlünüz ile fazlasıyla lütfedip bu kutsal, kutlu altın renkli parlak-parıltılı her şeyden (çok) yüceltilmiş öğretinin hükümdarı adlı öğreti mücevherini açıklayarak vaaz verip jambüdvıpa yeryüzündeki hükümdarlara ve diğer insanlar topluluğuna, yurda, ülkeye faydalı (olan) öğretiyi, yasayı bildirip anlatarak lütfetmeniz işte (bu) iyi (olarak) adlandırılır.’
- (1023) [AY-VI/1170-1173] **altun öñlüg y(a)ruk yaltrıqlıg, kopda kötrülmiş bo nom ärdinig**, *üzäliksiz on küçlüg uğrayu okıtu nomladım.* ‘Altın renkli, parlak parıltılı her (şey) den (çok) yükselmiş, öğreti (Dharma) mücevheri en üstün on gücü özellikle okutarak vaaz ettim.’
- (1024) [AY-VI/1291-1299] *biz , d(a)rni tegmä üdrülmiş säçilmiş idok nom kapıglarıña tükällig kılıp artokraq tağı bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıqlıg kopda kötrülmiş nom ärdinig keñürü aça yada nomlaguluk yitlingäli batğalı idmağuluk... ulug küsüşin asa üstäyü täginür biz t(ä)ñrim tep ötünü tägindilär.* ‘Tılsım denilen seçkin kutsal öğreti kapılarına fazlasıyla ulaşip ve bu altın renkli, parlak parıltılı her (şey)den üstün öğreti mücevherini genişletip açıklayarak vaaz etmek için (öğreti mücevherinin) kaybolup gitmemesi için, büyük bir arzuyla çoğaltarak ulaşırsız efendim” diye saygıyla belirttiler.’
- (1025) [AY-VII/8a-8b:348-352] *ağı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ñrim birök kim kayu nomçılar bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıqlıg kopda kötrülmiş nom erdining nomlaguçı erser...* ‘Adı yüce saygıdeğer tanrım, eğer öğreti ustaları, bu altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti mücevherini tebliği ederse ...’
- (1026) [AY-VIII/16a-16b:676-684] *bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıqlıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom erdini ap yme közünür üdde ap yme ken keligme üdlerte kayu kayu kentlerte suzaktarta eligler begler ordusında karşısında ar(a)nyadan orunlarta taglarta arıglarta bar erser...* ‘Bu altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabı hem yaşadığımız zamanda hem de gelecek dönemler de hangi kentlerde, köylerde, hükümdarlar sarayında ormanlık alanlarda, dağlarda taşlarda var ise...’

- (1027) [AY-VIII/10a-10b:396-400] ... *bo altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom erdinig okısarlar* ... ‘... bu altın renkli, parlak ışıklı her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti mücevherini okusa...’
- (1028) [AY-X/1541-1546] *montada ulatı bügü biliglig tükäl bilgä t(ä)ñri t(ä)ñrisi burhan bo altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom ärdinig adakıña tãgi tolu tükäl nomlayu y(a)rıkadı* ... ‘Bundan başka, büyü, kâmil bilge tanrılar tanrısı Buddha bu altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti şâhı adlı öğreti cevherini sonuna kadar büsbütün vaaz etti.’
- (1029) [BT-XXVI/23:1-5] *bo altun önlüg y(a)ruk yalt[rıklıg kopda kötrülmiş nom eligi] atl(i)g nom ärdinig bititmiş [buyan ädgü kılınč] L’R-NYNK (P) [] ogul-lar-ı (P) [] L’RY /D/// []* ‘ich(?) dieses Sūtra namens „[Über alles erhabener Gesetzeskönig] des goldfarbenen Licht[glanzes]” habe abschreiben lassen...’ ‘[Punya eylemi], [Ben (?)] bu Sūtra'yı altın renkli ışığın [parıltısının], [Her şeyden yüce Kanun Kralı]" kopyalattım ...’
- (1030) [AY-III/182:15-19] *biz kamağ t(e)ngri-ler kuvrag-ı bo altun y(a)ruk yaltrık lıg kopda köt-rülmiş nom iligi atl(i)g nom ertinig eşidü* ... ‘Bütün tanrılar topluluğu, bu altın renkli, her (şeyden (çok) yükseltilmiş, öğreti hükümdarı (Dharmaraja) adlı öğreti mücevherini (Dharmaratna) saygıyla işitip...’
- (1031) [AY-III/191:5-14] ... *bo altun önglüg y(a)ruk kötrülmiş nom iligi atl(i)g nom ertini erser* ... ‘... bu altın renkli, parlak, parıltılı, her (şey)den (çok) yükseltilmiş öğreti hükümdan (Dharmaraja) adlı öğreti mücevheri (Dharmaratna) ise ...’
- (1032) [BT-XVIII/S007-S012] *altun önlüg yruq yaltrıq-lıy qopda kötrülmiş nom iligi atly nom ärdinig boşyundäçi tutdäçi bititdäçi oqıdaçi tıngladaçi bitidaçi bititdäçi...* ‘Söhne von edlen,Töchter von Edlen,die dieses Sūtra-Juwel namens “Über alle erhabener Gesetzeskönig des Goldfarbenen Glanzes’ lernen,behalten,rezitieren,hören,schreiben oder schreiben lassen ...’ ‘Soyluların oğulları, soyluların kızları, "Altın Renkli İhtişamın Her Şeyin Üstündeki Yüce Yasa-Kralı" adlı bu Sūtra Mücevheri'ni öğrenen, muhafaza eden, okuyan, işiten, yazan veya yazdıran ...’
- (1033) [BT-XVIII/S220-S224] ... *ötrü altun önlüg yruq yaltrıq-lıy qopda kötrülmiş nom iligi atly nom ärdinig tolu tükäl bititgü-kä kongül öritdim yana bititgäli gut* ‘Über alles erhabener Gesetzeskönig des Goldfarbenen Glanzes’ genannte Sūtra-Juwel ganz und gar abschreiben zu lassen.’ ‘Altın İhtişamın Her Şeyin

Üstündeki Yüceler Yücesi Kanun Kralı' olarak adlandırılan Sūtra mücevherinin tamamen silinmesi.'

- (1034) [BT-XVIII/S290-S293] **altun önlüg yruq yaltrıq-lıy qopda kötrülmiş nom iligi atly nom ärdinig** *tüşü tükäl bititgü-kä küsüş öritip qut qoldi* 'Über alles erhabener Gesetzeskönig des Goldfarbenen Glanzes' ganz und gar abschreiben zu lassen.' 'Her şeyden önce, altın renkli ihtişamın yasasının yüce kralı' tamamen silinmek üzere.'
- (1035) [BT-XVIII/S383-S386] **altun önlüg yruq yaltrıq-lıy qopda kötrülmiş nom iligi atly nom ärdinig** *tavrati bititgil aning içindäki törü-čä kšanti qilyil* 'Über alles erhabener Gesetzeskönig des Goldfarbenen Glanzes.' 'Her şeyin üstünde yüce, Altın İhtişamın Kanun Kralı.'

altun önlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi ... (5)

Derlemde altun önlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi ifadesi 5 yerde geçmekte olup, iki yerde *sudur* ifadesi ile, diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1036) [BT-XXVI/16:75-76] ... *anın bo* **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi** ulalzun '... deshalb möge der „Über alles erhabene Gesetzeskönig des Goldfarbenen Glanzes“ überliefert werden!' '...bu nedenle "Altın İhtişam Yasasının Her Şeyin Üstündeki Yüce Kralı" teslim edilsin!'
- (1037) [BT-XIII/13:1-4] **altun [ön]gl[ü]g yr[uq y]altrıq-lıy [qopda] kötrülmiş nom iligi** *[atly nom-da qilinč adartmaqin] [öçürmək atly nom] bir tägzinč [] [] []* '[Aus dem Sūtra,genannt],, [Über alles] erhabener Dharma-König des goldfarbenen Glanzes "das eine Rolle (umfassende) [Buch, genannt,, Beseitigung der Hindernisse der Taten"]'. '[Altın İhtişamın Yüce Dharma Kralı olarak adlandırılan Sūtra'dan] tek tomar (kapsamlı) [kitap, adı, Eylemlerin Önündeki Engellerin Kaldırılması].'
- (1038) [BT-XXI/1174-1177] *bo* **altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi** *suđurnuñ adrok adrok ädgü asıgı bar ärür* '... goldfarbig glänzender,über alle (andren Sūtras) erhabener Sūtra-König (suvarṇaprabhāsottamasūtrendrarāja) genannten Sūtras ist tatsächlich vorhanden.' 'Altın renkli parlayan Sūtra Kralı (suvarṇaprabhāsottamasūtrendrarāja), hepsinin (diğer Sūtraların) üzerinde yüceltilmiş, aslında mevcuttur.'

- (1039) [BT-XXI/1182-1186] **bo altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi** suður ärdinig boşgunup nomlayur ol ulusta tört törlüg asıg tusularıg bulur : ‘... goldfarbig glänzender, über alle (anderen Sūtras erhabener Sūtras-König (suvarṇaprabhāsottamasūtrendrarāja) (genannt) Sūtras-Juwel lernen und verkünden,so findet man in jenem Land vierfachen Nutzen.’ ‘Tüm (diğer Sūtraların) üzerinde yüceltilmiş altın renkli parlayan Sūtras-kralını (suvarṇaprabhāsottamasūtrendrarāja) (denilen) Sūtras-mücevherini öğrenir ve ilan ederseniz, o topraklarda dört kat fayda bulacaksınız.’
- (1040) [BT-XXI/1237-1240] **bo altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eliğın nomlataçı ukıtdaçı bilgälär bar ärsär** ‘Diesen goldfarbig glänzenden über alle (anderen Sūtra-König (suvarṇaprabhāsottamasūtrendrarāja) predigen.’ ‘Bu altın renkli parıltıyı hepsinden (diğer Sūtra krallarından (suvarṇaprabhāsottamasūtrendrarāja) üstün tut.’

altun önlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nomlug

- (1041) [BT-XXVI/32b:1-4] **altun önlüg y(a)ruk yaltrık-lıg kopda kötrülmiş nom-lug** çın ärdini-kä :: :: :: arıg yeg üstünki köni tüzünü [tuy]mak-ıg bütürtäçi ärklig-kä ... = [AY X/1590-1594] **altun önlüg y(a)ruk; yaltrıklıg kopda kötrülmiş nomlug** çın ärdinikä ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretili gerçek cevhere!’

3.2.1.2.13.4. altun önlüg yaruklar (6)

Derlemde *altun önlüg yaruk* ‘altın renkli ışık’ ifadesi altı yerde tanıklanmakta olup bunların birinde müstakil olarak, üçünde *ün-(mek)*, ikisinde ise *közün-(mek)* fiiliyle birlikte kullanılmıştır.

- (1042) [BT-XIII/56:15] ... *manočap ridi altun önlüg yruq-lar yuz otuzli yuz qırq-li yuz säk[iz on] siz ar[]* ‘..Manojava (und) Rddhi, die hundertunddreißig, die ägi yahundertundvierzig, die hundertundacht[zig]’ ‘...Manojava'nın altın renkli ışık ışınları (ve) Rddhi, yüz otuz, ägi yah yüz kırk, yüz seksen]’

altun öñlüg yaruklar ün-

- (1043) [AY-VI/466-470] ... *biz ol kuşatreğ körüp, tütsüg yıdın tıyduğumuzta ol tütsüglüg kuşatreğın altun öñlüg y(a)ruqlar ünüp orđomıznu qarşımıznu y(a)rutğay yaşutğay* ‘O tütünün dumanı hemen gökyüzüne yayılıp yine bizim sarayımıza ulaşıp ilahi bir gölgelik olup çevreleyerek biz o gölgeği görüp tütsünün kokusunu duyduğumuzda o tütsülü sayvandan altın renkli parıltılar yükselip sarayımızı aydınlatacak.’
- (1044) [AY-VI/524-527] ... **altun öñlüg y(a)ruqlar ünüp** ; *ol o yer oronlarığ barçanı yarutğay yaşutğaylar* ... ‘O altın renkli ışıklar yükselip o yerlerin tamamını aydınlatacak.’
- (1045) [AY-VI/527-535] *antada basa oğ bo tütsüglüg kuşatreler ondın sınar yertinçülärtä ülgüsüz sansız gañ ügüzdäki kum sanınca burhanlar uluşınta keñürü yadılıp ol kamağ burhanlar üzäsintä tægzinü turup , altun öñlüg y(a)ruqlar ünüp y(a)ruğu yalritu turgaylar* ‘Ondan sonra işte bu tütsülü gölgelikler on taraftaki yeryüzüne uçsuz bucaksız Ganj nehrinde kum sayısınca Budalar ülkesinde yayılarak bütün o Budalar üzerinde dolaşıp altın renkli ışıklar yükselip ışıyacak.’

altun öñlüg yaruklar közün-

- (1046) [AY-III/183:20-22] *biş türlüg tüzülmüş yinçke oyun-lar üni eşidildi .. altun öñlüg y(a)ruk-lar közünti ..* ‘Beş tür düzenlenmiş, hafif, müzik sesleri işitildi, altın renkli ışıklar görüldü.’
- (1047) [AY-III/184:3-5] *bo altun öñlüg y(a)ruk-lar közünmek-i biş türlüg tüzülmüş inçke oyun-lar üni eşidilmeki...* ‘Bu altın renkli ışıkların görünmesi; beş tür düzenlenmiş, hafif müzik seslerinin işitilmesi...’

3.2.1.2.13.5. altun öñlüg etöz (5)

Derlemde *altun öñlüg etöz* ‘altın renkli beden’ ifadesi beş yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (1048) [COBJI/52a:5-6] *abita tngri [burxan-niing]* **altun öñlüg ätöz-i üz-ä...** = [ABSV/1019-1021] *abita t(ä)ngri [burhannıı]* **altun öñlüg ätözi üzä** ‘wyz

yaguk kälip turmuşın... ‘Amitābha Tanrı (Skr. Deva) Buddha’nın altın renkli (Skr. Rūpa) vücuduyla...’

- (1049) [ABSv/699-700] *burhan tep açantaçı altun öñlüg ätö[zi üzä] burhan ançulayu kälmiş ärmäz* ‘Buddha diye adlandırılacak altın renkli (Skr. Rūpa) vücudu (Skr. Kāya) başkada (olsa) bu şekilde gelmiş (Skr. Tahāgata) olmaz.’
- (1050) [BT-XXXVII/#00728] **altun öñlüg ätözi ärti** ‘Sein Körper war golden.’ ‘Vücudu altın gibiydi.’
- (1051) [AY-VII/14a:620-623] *t(e)ñri t(e)ñrisi burhan lakşanın altun öñlüg etözin ögin köñülin saçmatun yügerü sakınzun üskinte* ‘Tanrılar tanrısı Buddha’nın alametini, altın renkli bedenini, aklını ve gönlünü ayırmadan her şeyden çok düşünsünler.’
- (1052) [SDB/156-157] *üç on iki lakşan-lar-ka tükel-lig sekiz on nayrağ//-lar üze iñlig altun öng-lüg et’özüg ulatı burқан-lar-ning sakınu söz-leyü // yitiñsiz edgülerin* ‘... otuz iki lakşana’ya sâhip (ve) seksen anunvyañjana ile mücehhez altın renkli vücudu ve Buddha’ların düşünerek söyleyerek yetiştirilmeyen vasıflarını bulduk.’

3.2.1.2.13.6. altun öñlüg muyyaq (6)

Derlemde *altun öñlüg muyyaq* ‘altın renkli geyik’ ifadesi altı yerde müstakil olarak tanıklanmıştır.

- (1053) [DKPAM/320-327] // *ydy (töz-ün)amraq bāgim-ä:t//// //mk’y’n atly ariy s{ä}mäk//// -l’r ol ariy-ta antay //// [körk-lüg] mangiz-lig altun öng[lüg muyyaq] bar ärmış: birök aning//// oluryali bolsar /// bu igim-tä //// //mn////////*
- (1054) [DKPAM/363] *bu altun öng[l]üg muyyaq*
- (1055) [DKPAM/344-346] //// **[altun] öñlüg muyyaq ilinmiş [-in körü]p ärtinü sävinip tirig tutup** //// *bayin bap urti* = [BT-XXXVII/04308-04310] **[bir altun] öñlüg muygak ilinmiş[in körü]p ärtinü sävinip tirig tutup [katıg] bagın bap urti** ‘[Als de jäger gesehen hatt]e, dss sich [in seinem Netz eine gold]farbene Hirsch (kuh) verfangen hatte, freute er sich sehr, fing sie lebend und band sie zu einem [festen] Bündel zusammen.’ ‘... altın renkli bir geyik takıldığını görünce çok sevinmiş ve onu canlı yakalayıp bir bohçaya bağlamış.’
- (1056) [BT-XXXVII/04310-04312] *ötrü ol altun [öñlü]g muyg(a)k yalñoklarnıñ tilin [ol k]äyikçi ärkä inçä tep tedi* ‘Da sagte jene gold[farben]e Hirsch (kuh) in

menschlicher Sprache zu [jenem J]äger:’ ‘Sonra o altın geyik [o avcıya] insan dilinde şöyle dedi ...’

- (1057) [BT-XXXIII/04328] *bo altun öñlüg muygak* {.:} *idač* ‘Ich will die goldfarbene Hirschkuh freilassen.’ ‘Altın hindiyi serbest bırakmak istiyorum.’
- (1058) [BT-XXXVII/04371-04373] [*altun öñlüg muygak yeti kün bir yerdä* []/ *ol käyikçi ‘äriğ küdgäli turdı* ‘[Jene gold]arbene Hirschkuh [blieb] sieben Tage an einem Ort und stand da, um auf jenen Jäger zu warten.’ ‘[O altın] arka yedi gün boyunca bir yerde [kaldı] ve orada durup avcıyı bekledi.’

3.2.1.2.13.7. altun öñlüg kırtışlıg (5)

Derlemde *altun öñlüg kırtışlıg* ‘altın renkli görünüşlü’ ifadesi beş yerde tanıklanmış olup iki yerde *otuz iki lakşanlıg*, diğerlerinde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

altun öñlüg kırtışlıg otuz iki lakşanlıg

- (1059) [AY/859-864] ...*bo biş çöptik yavlak üddeki neçe tnl(i)glar erserler : olar barça bir yanlıg altun öñlüg kırtışlıg otuz iki lakşanlıg körü kanınçsız körklüg meñizlig bolup...* ‘... beş bulanıklık (Skr. pañca-kasāyā) kötü zamanda (Skt. kali) ne kadar canlı varsa, onların hepsi aynı şekilde altın renkli, otuz iki alâmetli (Skr. mahāpurusalaksana), bakmaya doyulmaz, güzel görünüşlü oldu.’
- (1060) [AY-V/0844-0849] ... *bo biş çöptik yavlak üddeki kutı buyanı azumış egsümiş sansız sakışsız tnl(i)g oylanları kamagun barça bir yanlıg altun öñlüg kırtışlıg otuz iki lakşanlıg ertinü körklüg meñizlig bolzunlar* ‘... bu beş bulanıklık (Skr. pañca-kasāyā) kötü zamandaki (Skt. kali) sevabı (Skr. punya) azalmış, sayısız canlıların bütün hepsi aynı şekilde, altın renkli, otuz iki alâmetli (Skr. mahāpurusalaksana), pek güzel görünüşlü olsun.’
- (1061) [HamiZus/2012] ... **altun önglüg qirtışı** ‘seine goldfarbige Haut’ ‘altın renkli teni’
- (1062) [BT-XXXVII/03864] [*kutlug*] *tı[n]l(i)gnıñ altun öñlüg kırtışı* ‘Die goldene Hautfarbe [des charismatischen] Le[b]ewesens [...]’ ‘[Karizmatik] yaşamın altın rengi [...]’
- (1063) [XZ-VI/1568-1575] ... **altun [öñ]lüg kırtışınıñ öñi kölitälip [yaru]maz boltukda, üç miñ y(a)ruk[ın] körklä körkiniñ bädizläri [ku]rıp yok boltukta tört**

kata [sä]kiz [tın]l(ı)glarıg üç y(a)vlak yoltın, kalmış ‘... ‘altın görünümlü benzinin rengi gölgelenip parlamaz olduğunda, [işte o zaman] dört çarpı sekiz Lakşanaaları ve ince öğretisi genişlemesine yayılıp canlıları üç kötü yoldan çekti.’

3.2.1.2.13.8. altun önlüg sıgun (3)

Derlemde *altun önlüg sıgun* ‘altın renkli geyik’ ifadesi 3 yerde geçmekte olup, bir yerde {+lAr}, bir yerde {+nuñ}, diğer yerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1064) [BT-XXXVII/04577-04579] [*ymä ol arı]gda antag [körklüg] mänizlig altun önlüg sıgun] bar ärmış* ‘[Und] in [jenem Wal]d gibt es einen derartig [schönen], goldfarbe[nen Maralhirsch].’ ‘[Ve] [o balinanın] içinde öyle [güzel] altın renkli bir maral geyiği var ki...’
- (1065) [BT-XXXVII/00775-00778] ... *ol altun önlüg sıgunlar bägi :kayudın [s]ıñar d(a)ntipale elig ärdi :and[in] sıñar bardı* = [DKP/297-299] ... *ol altun önlüg sıgunlar begi .. kayudın [sı]ñar (?) d(a)ntipalè elig erti .. anta [ok] sıñar bartı* .. ‘... o altın renkli geyikler beyi, Hükümdar Dañdapala nerede ise hemen (onun bulunduğu) yöne doğru gitmiş.’
- (1066) [BT-XXXVII/00798-00801] ... *altun önlüg sıgu[n]nuñ ötügin tıñlagalı unamatın köziñä karakiña kan kudulup...* [DKP/319-320] ...*altun önlüg sıgu[n]nuñ ötügin tıñlagalı unamadın* ‘... altın renkli geyiğin ricasını dinlemeğe tenezzül (bile) etmemiş.’

3.2.1.2.13.9. altun önlüg lenhua (2)

Derlemde *altun önlüg lenhua* ‘altın renkli lotus’ ifadesi 2 yerde müstakil olarak birlikte kullanılmıştır.

- (1067) [BT-XXV/1533] ... *altun önlüg lenhwa içintä []...* = [BT-XXVI/54:5] ...*altun önlüg lenhu-a i[ç]intä []...* ‘...einem goldfarbenen Lotus [wiedergeboren werden].’ ‘... altın bir lotus içinde [Amitäha'nın] ülkesinde [yeniden] doğabiliriz.’
- (1068) [BT-XXVI/3:29-31] ... *abita burhan-nıñ uluş-ınta altun önlüg lenhu-a* č[äčä]k *içintä : adırtlıg ođgurak barıp tugzun-lar* = [BT-XIII/58:30-31] ... *altun önglüg linxu-a* č[äčä]k *içintä : adırtlıy otyuraq barıp tuγzun-lar...* ‘... der goldfarbenen

Lotos-B[lüt]e, sicher (dorthin) gelangend, wiedergeboren werden, mögen dieses ausgezeichneten ...' '... altın lotus b[lüt]e'deki Buda Abita'nın diyarında atılan bir ok gibi hızla doğabilecekler...'

3.2.1.2.13.10. altun önlüg yaruklug (3)

Derlemde *altun önlüg yaruklug* 'altın renkli parlıtlı' iafdesi 3 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1069) [AY-IX/3b:0095-0097] ... **altun önlüg y(a)rluklug**,, *alku nomlar arasinta,, éligi hanı yég no[mug,,]* '... altın rengi parlaklığında bütün sūtraların şâhı ve en üstünü (olan) sūtrayı (Altun Yaruk'u) aklında muhafaza edebilmiştir.'
- (1070) [AY-IX/7b:0285-0290] ... **altun önlüg y(a)ruklug**,, *kopda kötrülmiş sudurug,, barmış k(e)rgek tavrata,, ol yıñaktın oronta,, tegmiş k(e)rgek viharta,, bo nom nomlanmış seşremke* '... altın renkli, parlıtlı en üstün sūtrayı her nerede arzularsa, (o zaman) hemen o tarafta yer alan , bu dharmanın vaaz edildiği manastıra (yani) vihāraya ulaşmak gerekir.'
- (1071) [BT-XXVI/28:3-9] **altun önlüg y(a)ruklug nom ärdiniğ ötünmäk üzä erinç** *ç(a)hşap(a)t mañgal toyın beşinç ayınıñ y(e)g(i)rmi ikisi: ki toñuz: çi tegmä tutmak kün kamag pınsun tınl(i)glar asıgıña yagızka enär kün üzä toñguvan balıkda ratnav(a)çirniñ evintä biz ç(a)hşap(u)tmañgal isdavrı toyın : suvastı toyın : bilge taluy toyın üçegü başlayu bitidük...* = [AY-V/1428-1434] **altun önlüg y(a)ruklug nom erdiniğ ötünmek üze erinç** *ç(a)hşap(u)t mañgal toyın bişinç ayınıñ y(i)g(i)rmi ikisi : ki toñuz : çi tigme tutmak kün kamag pınsun tınl(i)glar asıgıña yagızka iner kün üze toñguvan balıkta ratnav(a)çirniñ evinte biz ç(a)hşap(u)tmañgal isdavrı toyın : suvastı toyın : bilge taluy toyın üçegü başlayu bitidük ...* '... Altın renkli ışık parlıtlı dharma hazinesini arz etmek için, sefil Ç(a)hşap(a)t Mañgal Toyın beşinci ayın yirmi ikisi, domuz adlı 'tutmak' gün, (yani) bütün devâtarın canlıların yararına yeryüzüne indiği gün, Toñguvan şehrinde, Ratna-vajra'nın evinde, biz, Ç(a)hşap(a)t Mañgal Isdavrı Toyın, Suvatsı Toyın, Bilge Taluy Toyın üçümüz, (sūtrayı) yazmaya başladık...'

3.2.1.2.13.11. altun önlüg böz (3)

Derlemde *altun önlüg böz* ‘altın renkli kumaş ifadesi’ 3 yerde tanıklanmış olup, bunların birinde müstakil olarak, ikisinde *tut-(mak)* fiiliyle birlikte kullanılmıştır.

altun önlüg böz tut-

- (1072) [HamiZus/2547-2549] *anta ötrü gautami qatun iki iligintä alt[u]n önglüg böz tuta...* ‘Dann sprach die Königin Gautami, den goldfarbigen Baumwollstoff in beiden Händen haltend ...’ Sonra Kraliçe Gautami, altın renkli pamuklu kumaşı iki elinde tutarak ...’
- (1073) [HamiZus/3351-3354] **altun önglüg böz-[üg tut]a ornınta turup uluy [ayar ayamaqın] tngri tngri burxanqa [yükünüp inçä ti]p ötünti .. = [M/24:1-5] ant(a) ötrü a(yağka) (teğimlig) maytrı bodisvt ol yalınayu turur altun önglüg bözüg tuta ornınta turup uluğ ayamaqın** ‘... Bunun üzerine h(ürmete) (lâyık) Maytrı bodhisattva, o pırıl pırıl parlayan altın renkli kumaşı tutup yerinden kalktı.’
- (1074) [HamiZus/2480-2483] *anta ötrü biş yuz šaki töz-lüg qatunlar birlä täğriklâp ol altun önglüg böz iligintä tuta maxaprčapa-ti gautami qatun ...* ‘Dann sprach die Königin Mahāprajāpatī Gautamī, umringt von 500 Prinzessinnen des Śākya-Stammes und den goldfarbigen Stoff in ihrer Hand haltend...’ ‘O zaman kraliçe Mahāprajāpatī Gautamī, Śākya kabilesinden 500 prensesle çevrili ve elinde altın renkli bir kumaş tutarak...’

3.2.1.2.13.12. altun önlüg öng (3)

Derlemde *altun önlüg öng* ‘altın renkli’ ifadesi üç yerde tanıklanmış olup, iki yerde *kirtiş*, diğer yerde *ong* ifadesi ile birlikte olarak kullanılmıştır.

altun önlüg öng kirtis

- (1075) [HamiZus/2442-2446] *... ol oçurqa altun önglüg öng qirtis bolyuluq buyan [bö]gtäg qaz-yanip burxan qutınga oçul ilig bolyuluq orunqa täğir ärmiş ...* ‘... ein goldfarbiges Aussehen zu erlangen, und er wird den Ort erlangen, wo er ein Königssohn (d.h. Nachfolger) werden kann auf die Buddhaschaft hin.’ ‘...o

zaman altın renkli bir görünüme kavuşmak için punya'ya sahip olacak ve Buddhalık yolunda bir kralın oğlu (yani halefi) olabileceği yere erişecektir.’

- (1076) [HamiZus/3423-3427] ... **[alt]un [ön]glüg [ö]ng qirtiš bolup ... -kintigä kin kälir ödtä bolyuluq kntü çoyin yalinin işidip angsz süzülüp tngri [tngri]isi burxan adaqinta yinçürü yükünüp inčä tip ötünti ...** ‘ daß er allein eine [goldfar]bige Erscheinung haben und ... in späterer Zeit mit Macht (wrtl.: mit Glanz und Leuchten) begabt sein würde, wurde er außerordentlich gläubig, verneigte sich zu Füßen des Götterfgottes]...’ ... altın renkli bir görünüme sahip olacağını ve güçle donatılacağını duyduğunda, son derece dindar oldu. Daha sonraki zamanlarda kendisine güç bahşedileceğini duyduğunda, son derece dindar oldu, tanrı] ...’

aldun önlüg ong ilig

- (1077) [BT-VII/F:3-5] burxan **aldun önlüg ong iligindä ärdini sol iligindä ärdini saplıy çang tuğar** ‘Er ist goldfarben.In der rechten Hand halt er ein Juwel, in der linken Hand eine Glocke mit einem Juwelengriff.’ ‘Altın rengindedir.Sağ elinde bir mücevher, sol elinde ise mücevherli sapı olan bir çan tutmaktadır.’

3.2.1.2.13.13. altun önlüg sakın- (3)

Derlemde *altun önlüg sakın-* ‘altın renkli düşün (mek)’ ifadesi 3 yerde tanıklanmış olup, iki yerde {+gu} ol, diğer yerde {+sAr} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (1078) [ABSv/1267-1269] abita t(ä)ñri burhannıñ [ätöz]in bir yüüzlüg iki kollug samaya muğur tü[güp] olorur **altun önlüg sakıngu ol** ‘Amitābha Tanrı (Skr. Deva) Buddha’nın vücudu (Skr. Kāya) bir yüzlü ve iki kollu (olup), samaya-mudrā bağlayıp altın renkli (Skr. Rūpa) şekilde oturacağını düşünecektir.’
- (1079) [ABSv/1278-1279] [to]n kadim y<e>vig tizig üzä etiglig tüm[äg]lig **altun önlüg sakıngu ol** ‘...elbise, giysi, süs ve takı ile süslenmiş bezenmiş (Skr. saṃskṛta) (şekilde) altın renkli (Skr. Rūpa) (olarak) düşünecektir.’
- (1080) [ABSv/1269-1270] azuça ymä **[alt]un önlüg sakınsar ymä bolur abita [t(ä)ñri]** ‘Diğer taraftan da (Amitābha Tanrı (Skr. Deva) Buddha’yı) altın renkli (Skr. Rūpa) düşünse de olur.’

3.2.1.2.13.14. altun öñlüg täri (2)

Derlemde *altun öñlüg täri* ‘altın renkli deri’ ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında {+si} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (1081) [BT-XXXVII/04560-04564] *ötrü vaideh ulusštaki [] y(a)vlak sakınčl(i)g T/[] kuut käyikniñ a[ltun öñlüg] tärisi ol tep sumanapraba [hatunka] [tep] ötünti* ‘amals gab es einen bösen [Jäger] im Lande Vaideha [...],der der [Königin] Sumanaprabhā mitteilte,dass es einen Kūṭa-Hirsch mit gold[enem ...] Fell gebe.’ ‘Bir zamanlar Vaideha topraklarında kötü bir [avcı] vardı [...] [Kraliçe] Sumanaprabhā’ya altın kürklü bir Kūṭa geyiği olduğunu söyledi.’
- (1082) [BT-XXXVII/04564-04566] *anı äšidip o[l hatun] [] ku]ut käyikniñ a[ltun öñ][lüg] tärisi üzä* ‘Als sie dies gehört hatte, [hatte] je[ne Königin das Verlangen sich] auf das g[oldene] Fell des [Kū]ṭa-Hirsches [zu setzen].’ ‘Bunu duyduğunda, her kraliçe [Kū]ṭa geyiğinin altın postunun üzerine oturma arzusuna kapıldı.’

3.2.1.2.13.15. altun öñlüg yaltrık (2)

Derlemde *altun öñlüg yaltrık* ‘altın renkli ışık’ ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bir yerde {+ı}, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1083) [AY-X/1047-1048] ... *[kök kalıkıg] altun öñlüg yaltrıkı, yipüni yürüñi uz adırtlıg...* ‘... (parıltınız) altın renkli ışığı, kırmızısı (ve) beyazı oldukça güzelce ayırt edilebilir oldukça belirgindir...’
- (1084) [HamiZus/1954-1956] ... *yatnopawit atly yop yoriüng srwanti yörgänmiš altun öñlüg yaltrıq yalma yaqsınmiš yinčülüg sap xay ...* ‘...der yajnopavita genannten, sehr weißen Opferschnur (sävitra), umhüllt von einem goldfarbigen, lichthaften Mantel, (sie sahen ihn) mit perlenbesetzten Sandalen angezogen.’ ‘(onu) yajnopavita denilen bembeyaz kurban ipiyle (sävitra) dolanmış, altın renkli, açık renkli bir pelerine sarınmış, inci işlemeli sandaletler giymiş...’

3.2.1.2.13.16. altun öñlüg körgali (1)

- (1085) [BT-XXXVII/00730-00732] *adın bir arıgda a[lt]un öñlüg körgäli körklä sıgun bar ärdi = [DKP/251-253] adın bir arıgda altun öñlüg körgeli körkle sıgun bar*

erti ‘Başka bir ormanda altın renkli, görmeye değer, gösterişli (bir) geyik varmış.’

3.2.1.2.13.17. altun önlüg ati (1)

(1086) [HamiZus/2434-2435] ... *ol tünly aź-unta otyurati altun önglüg ati qirtiši bolur* .. ‘...dann wird jenes Wesen bestimmt (noch) in diesem Leben ein goldfarbiges Aussehen erhalten.’ ‘...bu varlık kesinlikle (bu yaşamda) altın renkli bir görünüme sahip olacaktır.’

3.2.1.2.13.18. altun önlüg qalin (1)

(1087) [HamiZus/3275-3279] *turup biş başlay luuqa oşati kör//lin altun önglüg qalin kraž-a ton üz-ä öntürü yrliqap türk...* ‘... wie der-fünfköpfige Drache ... und geruhte, ihn (d.h. Maitreya) von dem goldfarbigen, dichten Gewand herauszunehmen...’ ‘... beş başlı ejderha gibi... ve onu (yani Maitreya'yı) altın renkli yoğun cübbeden çıkarmaya tenezzül etti...’

3.2.1.2.13.19. altun önlüg ärip (1)

(1088) [BT-VII/A:139-142] *vşir-liy mgri qizi ärür bilir atly altun önglüg ärip bilir tutar.bilir ün-ingä tükäl-lig-ig.muni üzä kök qaliy-iy toşyurup tapinurbiz.* ‘[Es gibt] -[Göttermädchen] [Flöte] gennant, es ist von goldener Farbe, [es halt die Flöte]; wir verehren das mit dem Klang [der Flöte] Ausgestattete und erfüllen damit [den Himmel].’ ‘[Flüt] denilen -[tanrı-kız] vardır, altın rengindedir, [flütü tutar]; [flütün] sesiyle donatılmış olana taparız ve [gökyüzünü] onunla doldururuz.’

3.2.1.2.13.20. altun önlüg edgü (1)

(1089) [DKPAM/310-311] *kečmädin ara anta ol altun önglüg ädgülüg muyyaq tuz-aq-ta = [BT-XXXVII/04296-04297] kečmädin ara ol altun önlüg ädgülüg muygak tuzakta = [DKP/1802-1803] kečmedin ara anta ol altun önlüg edgülüg muygak tuzakta* ‘Çok geçmeden orada o altın renkli, iyilik (sahibi) diş geyik tuzakta...’

3.2.1.2.13.21. altun öñlüg lakşan (1)

(1090) [ABSv/1498-1501] ... *köligä tæg ärip şobag altun öñlüg [lakşan][lar] nayraglar üzä etilmiş yaratılmış tok[ılıg] [k]örklä ätözlüg ärdinilig lenhua [üzäsi][ntä] oluru turur sakıngu ol* ‘... gölge gibi olup saf altın renkli işaretler (ve) alametler (Skr. lakşana) ile süslenmiş donatılmış görkemli (ve) güzel vücutlu (Skr. Kāya), mücevherle (Skr. Ratna) süslenmiş nilüfer çiçeği üzerinde oturur (diye) düşünecektir.’

3.2.1.2.13.22. altun öñlüg eligi (1)

(1091) [ABSv/1027-1028] ... *monça sakınu birlä ol üdtä ab[ita t(ä)ñri burhannıñ] altun öñlüg eligi üzä töpös[intä]...* ‘... bunu düşünüp birlikte o zamanda Amitābha Tanrı (Skr. deva) Buddha’nın altın renkli (Skr. Rūpa) eli ile tepesinde ...’

3.2.1.2.13.23. altun öñlüg nom (1)

(1092) [BT-XIII/13:38-40] *al[tun ö]nglüg [no]m iligi sudur-luy tamγay[:] ayi[zinta] tutup [s]özläğü-ka bolzun tip [:] ay[ir]...* ‘Go[ldf]arbener [Dhar]ma-König” auswen[dig] behält und rezitieren kann, weil der fahle Lehm der Taten schwer ist, [deshalb] habe ich ergebenst gedichtet [diese Verse].’ ‘Biri Sūtra'nın baskısını koruyabilsin ve okuyabilsin diye, altın renkli Dharma Kralı, çünkü eylemlerin soluk kili ağırdır...’

3.2.1.2.13.24. altun öñlüg körk (1)

(1093) [HT-X/13b:19-23] *muntay sözlämişdä ken ol oq kün ol vırxardağı si cu huy tik açri tüşädi: mıng Altun önglüg körk* ‘After [said] that, on that day, The abbot of the temple, master Hui De had a dream that he saw a thousand [golden figures]’ Bunu [söyledikten] sonra, o gün Tapınağın başrahibi üstat Hui De rüyasında binlerce [altın figür] gördü....’

3.2.1.2.13.25. altun öñlüg iduq (1)

(1094) [COBJ/36b:1-2] **altun öñlüg iduq** *ätöz-in körüp yuuz yüg[ärü] yüküingäli bolalim*

3.2.1.2.13.26. altun öñlüg ilig (1)

(1095) [COBJ/52b:4-5] *munča saqïnu birlä ol ödtä abita [tngri burxan]* **altun öñlüg iligi** *üz-ä töpüs-[in]...*

3.2.1.2.13.27. altun öñlüg koguš (1)

(1096) [BT-XXXVII/04630-04632] ... *k[ut]lug k[u]t käyikniñ [altun] öñlüg kogušin* ‘... [zog] das [...] goldene Fell des charismatischen Kūṭa-Hirsches ab.’ ‘karizmatik Kūṭa geyiğinin altın postunu [kopardı].’

3.2.1.2.13.28. altun öñlüg kuut (1)

(1097) [BT-XXXVII/04585-04587] [] **altun öñ[lüg kuut** *käyik]niñ kog[ušin] t(ä)ркин маңа [k(ä)lürgil:]* ‘[Bring] mir schnell [...] das goldfarbene Fe[II] des [Kūṭa-Hirsches]!’ ‘[Kūṭa geyiğinin] altın renkli tüylerini bana hemen [...] getirin!’

3.2.1.2.13.29. altun öñlüg susur (1)

(1098) [BT-XIII/51:2-5] **altun öñlüg susur** *nom-nung üçünč küin-intä: ayıy qilinč-iy öcürmäk-lig bišinč bölüktä: ayayu aṣır-layu kavšiki ötündük-inyä ađi kötrülmiš nomlayu yrliqamış bo nom içintä* ‘[Dieses] aus der dritten Rolle des Goldglanz-Sūtra aus dem fünften Kapitel der, Beseitigung der schlechten Taten, worin Kauśika vereht-rend bittet, (aus) diesem Sūtra, das vom Erhabenen gnädigst gepredigt wurde, (stammend)...’ ‘[Bu] Altın Parlayan Sūtra'nın üçüncü tomarından, Kauśika'nın tapınmayı istediği Kötü İşlerin Ortadan Kaldırılması'nın beşinci bölümünden, Yüce Olan tarafından lütfedilen bu Sūtra'dan (geliyor)...’

3.2.1.2.13.30. altun öñlüg käyik (1)

(1099) [BT-XXXVII/04549-04552] *uzun tur[karu alku ädgülärniñ] ornagı tæg []*
YN katıglan[-] t(ä)ñri :altun [öñlüg käyik] ‘Immer gleichsam wie ein
Rastplatz [aller Tugenden] bemüh[te sich] mit [...] Gott [...] der gold[farbene
Hirsch].’ ‘Her zaman olduğu gibi, [tüm erdemlerin] dinlenme yeri gibi, [...] altın
geyik [...] [...] Tanrı ile mücadele etti.’

3.2.1.2.13.31. altun öñlüg karža (1)

(1100) [DKPAM/1958-1959] ... **altun öñlüg karž-a** [tonin] /// *yıya[a]lip (?) ... =*
[BT- XXXVII/07032-07033] ... **altun] öñlüg kraaža** *toonın ägnint[ä yıga]*
alıp... ‘.. sein [gold]farbenes kâşāya-Gewand [a]n seiner Schulter und [mit]
seiner edlen und weichen Hand...’ ‘ [altın] renkli kâşāya cübbesini [omzundan]
ve [asil ve yumuşak eliyle] çıkardı, Bin çivili cakralakşana ile süslenmiş olarak,
önce hasta keşişin vücudundaki dışkıyı çıkardı ve 'onu düzeltmeye' tenezzül etti.’

3.2.1.2.13.32. altun öñlüg kümüş (1)

(1101) [M/29:21-24] *inçip kitumati kent uluş altun öñlüg kümüş öñlüg yörüng*
öñlüg tegriklep turkaru yartlayur ... ‘Fakat Kerumatışhri altın renkli, gümüş
renkli beyaz renkli ... çevreleyip daima parıldar ...’

3.2.1.2.13.33. altun öñlüg altun (1)

(1102) [M/51:13-18] *qayu ödün maytrı burқан yirtinçüde belgürser .. tengri yirintin*
qodı inip sumani inal birle tuşup altun öñlüg altun kırtışlığ arħant (bolurlar)
‘Ne zaman Maytrı burkan dünyada zuhur ettiğinde, tanrılar yerinden (tengri yiri
=skr. Devaloka) aşağıya inip İnal Sumana ile bulaşarak altın renkli, altın yüzlü
velî (arħant< skr. Arħant) olurlar.’

3.2.1.2.13.34. altun öñlüg bolıuluq (1)

(1103) [HamiZus/2560-2561] *ol tıltayın tüz-ün maitrining aź-un [al]tun öñlüg*
bolıuluq (?) ädgü ‘Aus dieser Veranlassung wird die Erscheinung des edlen

Maitreya ... [go]ldfarbig werden, und gut ... wird er sein.' 'Bu sebepten dolayı asil Maitreya'nın görünüşü (yaşamı) ... [renklenecek ve iyi olacaktır].'

3.2.1.2.13.35. altun önlüg maydari (1)

(1104) [BT-III/63:1008-1010] ... *tuṣīt-ta altun önlüg (!) maydarī-y-a* '... im Tuṣita wiedergeboren,o goldfarbener Maitreya!' '...Tuṣita'da yeniden doğdun, ey altın saçlı Maitreya!'

3.2.1.2.13.36. altun önlüg sudur (1)

(1105) [BT-XXVI/40:2-7] *altun önlüg sudur nom-nuḡ üçünč küün-intä : ayıg kılınç-ıg öcürmäk-lig bešinč bölök-tä: ayayu ağır-layu kavṣike ötündük-intä : aṭı kötrülmış nomlayu y(a)rlıkamış bo [nom] içintä :: yintäm kılınč arıtdacı ulug k[ölük]-üḡ : yeg üstünki čog yalın-lig [] ülügüḡ...* '[Dieses] aus der dritten Rolle des Goldglanz-Sūtra aus dem fünften Kapitel der „Beseitigung der schlechten Taten“, worin Kauśika verehrend bittet, (aus) diesem [Sūtra], das vom Erhabene gnädigst gepredigt wurde,(stammende), Kapitel,in welchem zusammengefaßt und in Verse gesetzt sind die Dharma[-Lehren,]die das große Fahrzeug ...' '[Bu] Altın Parlayan Sūtra'nın üçüncü tomarından, Kötü Eylemlerin Ortadan Kaldırılması'nın beşinci bölümünden, Kauśika'nın tapınarak sorduğu [bu Sūtra'dan], (Yüce Olan tarafından lütufla vaaz edilmiş olan bu [Sūtra'dan], içinde Dharma'nın özetlendiği ve ayetlere döküldüğü bölümünden [-öğretiler,] ki bunlar büyük araçtır...'

3.2.1.2.13.37. altun önlüg yiniḡizte... (1)

(1106) [AY-V/0069-0072] ... *altun önlüg yiniḡizte : birer birer tüü sayu : kut buyanlar b(e)lgüsi : koduru taṅlançıḡ erürler* 'Altın renkli cildinizde, her bir tüy kutluluk işareti olup son derece mükemmeldir...'

3.2.1.2.13.38. altun önlüg ıdok (1)

(1107) [ABSv/409-411] *lenhua çaçäk açılıtkda abita [burh]annıḡ şop[ag] altun önlüg ıdok ätözin kö[r]üp yüüz yügä[rü] yüküngäli bolalım* 'Nilüfer çiçeği açıldığında

Amitābha Buddha'nın saf altın renkli (Skr. Rūpa) kutsal (Skr. Ārya) vücudunu (Skr. kāya) görüp yüzünü görebilir hâle geldiğimizde secde edelim.'

3.2.1.2.13.39. altun önlüg altun yaltrık... (1)

(1108) [BU2M/021-024] *ol uzäk tägşilip kün t(ä)ñri tilgäni täg arıg süzök altun öñlüg altun y(a)ltr(ık)l(ı)g luşanta burhan ätözin bütmişin sakınmış käreğäk* 'O hece değışip güneş tekerleğı gibi saf altın renkli, altın ışıltılı Buddha Lochana bedenini tamamladığını düşünmeli.'

3.2.1.2.13.40. altun önlüg yaruk yaltrıklıg nom bitig... (1)

(1109) [BT-XVIII/0002-0006] **altun önlüg yruq yaltrıqlı nom bitigä** 'äng'ilki *başlay bölüki baştınqı bir tägzinç* 'Das erste Anfangskapitel, die erste eine Rolle aus der Sūtra-Schrift namens 'Über alles erhabener Gesetzeskönig des Goldfarbenen Lichtglanzes.' 'İlk açılış bölümü, Sūtra kutsal kitabından 'Her Şeyin Üstünde Yücedir Altın Renkli Işık Parıltısının Kralı' adlı bir parşömen.'

3.2.1.1.14. altun / alđun öz (2)

Derlemde *altun* öz ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+KA} eki ile, diğer yerde müstakil olarak kullanılmıştır.

(1110) [AY-IV/2802-2806] *vayragyabumi atl(ı)g vayrag barmış öñi oronlug onunç orontaki bodis(a)t(a)vlarka şobak altun öz ätözlär altun öñlüg ök y(a)ruklar ätözindä saçırayu ünä turur* 'Vairāgyabhūmi adlı vairāg gitmiş farklı yerli onuncu yerdeki Bodhisattvalar śobhana altın renkli ışıklar bedeninde sıçrayıp yükselip durur.'

(1111) [BT-XLVI/78/17-19] *buyan qay-a kälın-i-ning tomağ-a baş köz idig tümäg-i yänä yägrmi «stır» alđun öşgä närz-ä-läri bar ärti tip turur* '... Head and Eye ornament of the cap of Buyan Qaya's daughter-in-law (i.e. bride of his son), twenty stır gold and other things.' '... Baş ve Göz süsü, yirmi stır altın ve diğer şeyler olduğunu söylüyor.'

3.2.1.1.15. altun psaklıg (2)

Derlemde *altun psaklıg* ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1112) [SPD-R/145] ... *amrılmış alt[un psa]kılıg...* = [SPD-K:143] ... *amrılmış alt[un psa]kılıg...* ‘... sükûn içinde ve altın taçlı ...’
- (1113) [SPD-R/150-151] ... *şopag altun psaklıg hua öñlüg ...* = [SPD-K:148-149] ... *şopag altun psaklıg kusumba hua öñlüg...* ‘saf altından yapıma taçlı; kusumbhā çiçeği renkli...’

3.2.1.1.16. altun suv (3)

Derlemde *altun suv* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, buir yerde {+1} eki ile diğer yerlerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1114) [BT-XXIX/610] [... *altjun suvı birlä katarča katılmaz-kan ...* ‘‘Als ob man ... zusammen mit [Gol]d-Wasser mischt...’ ‘...[Altın] su ile ... karıştırılırsa ya da karıştırılmazsa...’
- (1115) [BT-XXIX/610] ... *altun suv tözinli altun[...]* ‘... der Grund des Gold-Wassers und... Gold...’ ‘... altın suyunun özü altın...’
- (1116) [BT-XXIX/611] ... *amtı katıltı altun suv boltı...* ‘... jetzt wurde es gemischt und das Gold-Wasser entstand.’ ‘... şimdi karıştı ve altın su oluştu.’

3.2.1.1.17. altun tag (3)

Derlemde *altun tag* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1117) [AY-V/0110-0111] ... *körkle öñi yene : altun tag birle t[en] titir...* ‘Mükemmel rengi yine altın dağ ile denktir.’
- (1118) [HT-VIII:264a29] *altun tag der Goldberg VII 656* ‘altın dağ’
- (1119) [İKP/XXXVII:4-6] *oñlum muntuda inaru ög(=ñ?)tün yınıaq .. altun tay bar* ‘Oğlum ilerde, doğu yönünde doğru, bir altın dağ var.’

3.2.1.1.18. altun taş (2)

Derlemde *altun taş* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bir yerde {+lArInIng}, diğer yerde ise {+ın} eki ile kullanılmıştır.

- (1120) [ShōAbhi-I/913-914] *inčä qaltı alqu (qamay) altun taş <-lar-ï-nïng ar-a-sin-ta> :čïn altun ördülüp kizlälip turmiş täg tip = [ShoAbhiY/913-914] inčä qaltı alqu (qamay) altun taş <-lar-ï-nïng ar-a-sin-ta> :čïn altun ördülüp kizlälip turmiş täg tep.*
- (1121) [BT-XXI/0824-0826] ... *kimlär birök altun taşın küsüyü alku yer oronlarta til[äp] alñun taşın bulsar* ‘... vergleicht man (wie) einige nun nach Goldsteinen verlangend an jedem Ort su[chen], und wenn sie Goldsteine gefunden haben ...’ ‘... şimdi bazılarının her yerde altın aradıklarını, altın bulduklarında...’

3.2.1.1.19. altun teg (4)

Derlemde *altun teg* ifadesi 4 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (1122) [AY-V/0085-0088] .. *sızgur- mış bışığ altun teg : titrü körüp kanıñsız: yüüzlüg tegirminiz yaltrıyur : ay t(e)ñri tilgen-i teg : eriniñiz kızılı yaltrıyur...* ‘Erimiş işlenmiş altın gibi, iyice bakmaya doyumaz bedeninizin parlaklığı her tarafı aydınlatır.’
- (1123) [BT-VIII/A:199-202] ... *ät’özi tili kongül-i inča qltı qonđimış aritmiş altun tæg ariy süzük bolmis-iñta . . . adištıt-lıy qapıy-ıy açyu ol : ‘... der Körper, die Rede und der Sinn rein wie poliertes und gereinigtes Gold geworden sind, das Adhištıta verleihen.’ ‘... beden, konuşma ve zihin cilalanmış ve saflaştırılmış altın gibi saf hale geldikten sonra, Adhištıta'yı bahşetmelidir.’*
- (1124) [BT-XIII/5:57-60] *ängäyök qamay [] s/n ärdini-lig [] ärgürmiş altun t[ä]g yruq-in ämgäk* ‘Besonders (?) alle [], Juwelen [-], seinen wie geschmolzenes Gold (seinden) Glanz [von (?)] Leiden [].’ ‘Özellikle (?) tüm [], mücevherler [-], erimiş altın gibi (olan) parlayan [acıardan (?)].’
- (1125) [BT-XVIII/S663-S664] *[sizyur]miş altun tæg sariy önglüg [kör]klä ärdini tutar* ‘Einer halt ein [schö]nes Juwel, gelb wie [geschmolzenes] Gold.’ ‘Onlardan biri altın gibi sarı, [güzel] bir mücevherdir.’

3.2.1.1.20. altun tilgen (8)

Derlemde *altun tilgen* ifadesi 8 yerde geçmekte olup, dört yerde {+IIg}, bir yerde {+in}, bir yerde {+IIgig}, diğer yerlerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1126) [BU2M/044-046] *ol ot yalını yel tilgän altun tilgän suv tilgän yer tilgän yerig örtüp...* ‘O ateş(in), rüzgar tekerleği(nin), altın tekerleği(nin), su tekerleği(nin), toprak tekerleği(nin) yer yüzünü kaplayarak...’
- (1127) [AY-III/187-188:22-2] *yene sekiz on tört yuz ming kata altun tilgen-lig yiti ertini-ke tükel-lig cakravart kan boltum..* ‘Yine sekiz yüz kırk bin defa, altın tekerlekli yedi mücevhere (Saptarata) eksiksiz Caktavartin han oldum.’
- (1128) [AY-IX/2a:26-28] *öñre üdlerte m(e)n boldum,, altun tilgenlig cakravart han tıddım* ‘Daha önce altın tekerlekli Cakravartin han olmuştum.’
- (1129) [AY-IX/2b:49-51] *altun tilgenlig han bolup,, tört yértinçüg başlatı* ‘(O hükümdar) altın tekerlekli bir han imiş ve dört kıtaya hükmedermiş.’
- (1130) [HT-IX/3a:5-9] ... *qutı altun tilgänin ärginçä ävirip qaş saqışın ödinçä elänü yarlıqamışi üzä asıy tusu qılmaqın* ‘...his majesty who turned the Golden Wheel to the end; with jade calendar, he ruled all the time.’ ‘... Altın Çarkı endeye çeviren majesteleri; yeşim takvimi ile her zaman hükmetti.’
- (1131) [HT-IX/14b:3-8] ... *altun tilgänlig eliglär täg bögülänmäk ädrämi ülgülänçsiz ärir; ärdini didimliy xanlar täg amrilmış qutı birtämlig tetir* ‘Like the golden-wheeled kings, his divine merits are countless; Like the jewel-crowned Emperors, his rested fortune is eternal.’ ‘Altın tekerlekli krallar gibi, onun ilahi erdemleri sayısızdır.’
- (1132) [HT-IX/20b:16-24] *küsäyü täginür biz, tängri elig qutı ärdinilig örgündä mängün oluru yarlıqap, altun tilgänligig könisinçä köläyü yarlıqamaqı bolzun* ‘We wish the Heavenly Emperor, His Majesty, by ascending forever on his jeweled throne, drive the golden wheeled (cart) in the right way.’ ‘Cennet İmparatoru Majestelerinin mücevherli tahtında sonsuza dek yükselerek altın tekerlekli (arabayı) doğru yolda sürmesini diliyoruz.’
- (1133) [ShoManus/Kc:V8-9] *yir altınqı kançanacr altun tilgän vž-ir-liy yir tilgän suv tilgän kök qalıq tilgän bar[] qamayun köz-ünür*

3.2.1.1.21. altun tilgenlig cakravart (6)

Derlemde *altun* ifadesi 6 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (1134) [AY-IV/299-302] ... **altun tilgänlig çakravart elig hanlarınıñ alp är ärdinisi tört törlüg süülüg kuvragın nätäg öz ärkinçä tapınça ävirär ärsär...** ‘... altın tekerlekli Cakravarti hükümdarın komutanının dört türlü ordu topluluğunu nasıl kendi gücünce istediği gibi, arzuladığı gibi çevirse...’
- (1135) [AY-IV/314-322] ... **kök kalık kovukınlı altun tilgänlig çakravart elig hanlı nätäg tıdıgsız ärsär ançulayu ok y(ä)mä bodis(a)t(a)vlar bo köñül küçi üzä alkı bilgülük nomlar tözintä tıdıgsız bolmakıg tuyunup ol ...** ‘... Gökyüzü kovuğu ile altın tekerlekli Cakravarti han nasıl engelsiz ise o şekil Bodhisattvalar da bu gönül sayesinde bütün bilgi öğretileri esasında engelsizliği bulmayı anlayıp...’
- (1136) [AY-IV/1424-1427] **erkäk ätözin tapladaçılarta bar antag tınl(ı)glar altun tilgänlig çakravart elig han bolgalı tapladaçı bar antag tınl(ı)glar kuudaraça kiçig eligläp hanlar bolgalı tapladaçı...** ‘ Erkek vücudunu sevenlerden de var olan canlılar altın tekerlekli Cakravartin hükümdar olmayı seveceklerdir...’
- (1137) [AY-IV/2794-2799] ... **bir tugum aźunlug ekinti oronlug tok(u)zunç orontakı bodis(a)t(a)vlarıka altun tilgänlig çakravart elig han ülgüsüz kolti sanınca terini kuvragı birlä tägriglöp...** ‘... bir doğum hayat şekilli ikinci yerli dokuzuncu yerdeki Bodhisattvalar altın tekerlekli Cakravartin hükümdar sayısız kötü sayısınca topluluk ile dönüp...’
- (1138) [AY-V/1224-1226] ... **altun tilgenlig çakravart iligler hanlar : neçeke tegi yirtinçüte esen erserler...** ‘... Altın tekerlekli cakravartin hükümdarları ne zamana değin yeryüzünde sağlıklı olursa...’
- (1139) [AY-VI/345-347] ... **altun tilgänlig çakiravart elig han bolguluğ uluğ buyan ädgü kılınçığ kılmuş kazğanmış bolur** ‘... içerisinde altın tekerlekli Cakravartin han olmak için gereken büyük sevabı kazanmış olur.’

3.2.1.1.22. altun töz(lüg) (4)

Derlemde *altun töz(lüg)* ifadesi 4 yerde geçmekte olup, üç yerde {+i}, diğer yerde ise {+IUg} eki ile kullanılmıştır.

- (1140) [BT-XXVI/39a:147-148] ... **altun tözlüg yer tilgäninñä tag-ka ...** ‘ Der Erdscheibe von goldener Natur!’ ‘Altın doğanın yeryüzü diskine!’

- (1141) [BT-XXI/0832-0833] *uvšatmiš altun tözi ymä tägsilmäz* ‘... so verändert sich die Natur des zerkleinerten Goldes doch nicht.’ ‘ezilmiş altının niteliği değişmez.’
- (1142) [BT-XXI/0899-0900] *...öz tözi arımıš süzülmiš altun tözi b(ä)lgürär* ‘ (so) erscheint dessen eigene Wesenheit (svabhāva) als gereinigte Goldnatur, ohne daß der Staub und die dunstigen Schmutzteile als ein Rest verbleiben.’ ‘...kendi özü (svabhāva) saf altın doğası olarak görünür, toz ve buharlı kir kalıntı olarak kalmaz.’
- (1143) [BT-XXI/0900-0902] *arığ süzök altun tözi ymä yok ärmäz bar tetir* ‘Auch wird die reine Goldnatur als „nicht nichtseiend,(also) seiend” bezeichnet.’ ‘Saf altın doğası aynı zamanda "var olmayan, (dolayısıyla) var olan" olarak da tanımlanır.’

3.2.1.1.23. altun urug (8)

Derlemede *altun urug* ifadesi 8 yerde tanıklanmakta olup, beş yerde {+lAr-I}, bir yerde {+lAr-In}, bir yerde ise {+lAr-InIn} eki ile, diğer yerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1144) [BT-XXVI/44:12-13] ... *ançulayu ok : hagan han hatun huñ tayzi altun urug-lar-ı* : : *ada-sız tuda-sızın tümän tümän yaşazun* : : [ETS/25:1-2] *ançulayu oq kağan kan katun kung tayz-ı altun uruğ-ları* // *Adasız tuda-sız-ın tümen tümen yaşaz-un* = [BT-XIII/47:13-14] ... *ançulayu oq : xayan xan xatun xung tayzi altun uruy-lar-ı* : : *ada-siz tuda-sizİN tümän tümän yaşazun* : = [SPD-K/494-496] ... *ançulayu ok kagan han hatun huñ tayzi altun urugları adasız tudasızın tümän tümän yaşazun* : : ‘... böylece Kağan, Hatun, veliaht Şehzade ve imparatorun soyundan gelenler uğramadan on binlerce yıl yaşasın!’
- (1145) [BT-XIII/20:70-71] ... *pundarik čäčäkdäg yin wang taysi altun uruy-lar-ı birlä* : : *pudyl mängiligin uşun ödlärkädägi yaşamaq-larİ bolzun* : : = [BT-XXVI/6:20-21] ... *pundarik čäčäk tæg yin wang taysi altun urug-ları birlä* : : *pudgul mäñiligin uzun üdlärkätägi yaşamak-ları bolzun* : : ‘... dem wie die puñdarİka-Blume (seienden) Prinzen von Yan und den (enderen) goldenen Nachkommen (=kaiserlichen Nachkommen) in reiner Seligkeit bis zu langen Zeiten leben!’ Yan prensi (puñdarİka çiçeği gibi olan) ve (ender) altın torunlarla (=imparatorun soyundan gelenler) birlikte uzun çağlara kadar saf mutluluk içinde yaşasınlar!’

- (1146) [BT-XXVI/48:2-6] [] [yak]turmiş buyan küçintä : alku-nuñ är[kligi] hagan han-ım(1)znıñ : ançulayu ok hatun-nuñ **altun urug-ları-nıñ** : : ada-ları tuda-ları amrılıp ... ‘Kraft des Verdients, [die Nāmasaṃgīti dr]uçken lassen zu haben, mögen unseres Kaisers, des Herrn des Universums, ebenso auch der Kiserin und ihrer goldenen Nachkommen Nöte und Gefahren verschwinden...’ ‘Nāmasaṃgīti dr]uçken'i kazanmış olmanın erdemiyle, zorluk ve tehlikeler İmparatorumuz, Evrenin Efendisi, İmparatoriçe ve onun altın yavrularının üzerinden kalksın...’
- (1147) [BT-XIII/43:5-10] ... *adın-larqa ülämiş buyan küçintä* : : *adınçıy iduq xayan xan suü-si* : *ayır buyan-lıy xung tayxiu qutı* : *ançulayu oq xung xiu qutı* : *kuşal-a sitibal-a başlap altun uruy-ları birlä alqu ödtä buyan-ları asılıp üşdälip* ... = [BT-XXVI/50:5-13] *adın-larka ülämiş buyan küçintä* : : *adınçıg ı-dok hagan han suü-si ağır buyan-lıg huñ tayhiu kutı* : *ançulayu ok huñ hiu kutı* : *kuşal-a sitibal-a :başlap altun urug-ları birlä : alku üdtä buyan-ları asılıp üştälip*... ‘Kraft dieses Verdiensts mögen seine Majestät, der auserwählte, heilige Kaise, seine Majestät, die sehr verdienstvolle Kaiserinmutter, ebenso auch seine Majestät, die Kaiserin und ihre goldenn (=kaiserlichen) Nachkommen, anfangen mit Kuşala (=skt. Kuśala) (und) Sitibala (=skt. Siddhibala), alle Zeit mögen ihre Verdienste anwachsen und zunehmen. Gefahrenlos mögen sie lange leben.’ Bu liyakat sayesinde Majesteleri, seçilmiş, kutsal Kaise, Majesteleri, çok liyakatli İmparatoriçe Anne, aynı şekilde Majesteleri, İmparatoriçe ve onun Kuşala (=skt. Kuśala) (ve) Sitibala (=skt. Siddhibala) ile başlayan altın (=imparatorluk) torunları, her zaman liyakatleri artsın ve çoğalsın. Tehlikesiz uzun yaşasınlar. Her türlü arzuları tatmin olsun. Her şeyi bilen Buddhalık'a erişsinler!’
- (1148) [BT-XXVI/128:56-57] **altun urug-ları köpädip** : *artokrak mänjilig-in ašazun* : : ‘Ihre goldenen Nachkommen mögen sich mehren und in äußerster Seligkeit (das Leben) genießen!’ Onların altın soyları çoğalsın ve en büyük mutluluk içinde (hayatın) tadını çıkarsınlar!’
- (1149) [BT-XIII/46:12-13] ... **altun uruy-ların b[uqun]-in bodun-in qara-sın suü-sin çäriğin alp-in alpağıt-in**... = [BT-XXVI/129:12-13] ... **altun urug-ların b[okun]-in bodun-in k[ara]-sın suü-sin çäriğin** : *alp-in alpağıt-in*... ‘... ihre goldenen (=kaiserlichen) Nachkommen, das Volk und die Le[ute], das Heer, die Tapferen, die Krieger, meine heiligen abhişeka verleihenden Gurus, meine zu

verehrenden, wohlgesinnten Glaubensbrüder, meine geliebten leiblichen Verwandten, meine schlechtgesinnten, böse Gedanken habenden Feinde gleichermaßen ohne Ausnahme behüten und beschützen!’ ‘... altın (=imparatorluk) soyundan gelen prenslerden başlayarak, halka ve le[ute]'ye, orduya, cesurlara öğretebilirler...’

- (1150) [BT-XIII/49:56-57] **altun uruy-ları** *köpädip artuqraq mängilig-in aşazun* ‘Ihre goldenen Nachkommen mögen sich mehren...’ ‘Onların altın soyları çoğalsın...’
- (1151) **2.altun urug** (Altın tohum) Seçkin soy,asil nesil: altun urugları köpedip artukrak mengiligın aşazun “Seçkin soyları çoğalıp büyük mutlulukla afiyette olsunlar.” (BT XIII: 49 [176], 47 [171], 50 [178] ; UigFalt:167 [97]; TTVII: 40 [52]; Inscouig: III [19]; BuddhStab: 13 [200]; SertkLopr: 15 [190].) **DV 69**

3.2.1.1.24. altun üze (3)

Derlemde *altun üze* ifadesi 3 yerde geçmekte olup, bir yerde {+ki} eki ile, diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1152) [SDB/350-351] ... *yana bir erdini//-lig kurikar içinde törtgil çambunat altun üzeki orun//erti* ‘Yine, en birinci mücevherden kütāgāra içinde, şeref mevkinde dört köşeli, jāmbūnadaa-altın kaplamalı taht vardı.’
- (1153) [BT-XXI/08300-08302] ... *ken ol altun üzä bilärzöktä ul[atu] äsriñü adrok etiglärig köñülinçä bütürsär:* ‘nachdem (das Gold) äußerst rein geworden ist,bunte und mannigfaltige Schmuckstücke wie Armbänder e[tc.] nach Herzenslust mit jenem Gold herstellen.,’ ‘(Altın) son derece saf hale geldikten sonra, bu altınla gönlünüzce bilezik vb. renkli ve çeşitli takılar yapın...’
- (1154) [FDX/181-185] ... *ıduk nom ağılıklarığı bititip çambunad şopag altun üze burkanlarını körkin kodturup bütürmektin turmuş buyanlarıg neteg ülgülegeli teñlegeli bolmaz erser...* ‘... kutsal öğreti hazinelerini yazdırıp (veya) altın üzerine Buddha heykelleri resmetterip tamamlamanın erdemleri nasıl ölçülemez sayılamaz ise...’

3.2.1.1.25. altun yaltrık (2)

Derlemde *altun yaltrık* ‘altın ışık’ ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bir yerde {+IIg}, diğer yerde ise {+Iag} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (1155) [AY-V/0445-0447] ... *amtı yene bo nomta : altun yaltrıklıg sudurta kısqa kavıra sözleyin : sakınu yitiñsiz <yok> kurug nomug* ‘Şimdi yine bu sūtrada, altın ışıklı sūtrada kısaca özetleyerek tasavvuru kabil olmayan <yok> luk(Skr. śūnyatā) dharmasını söyleyeyim.’
- (1156) [HamiZus/3319-3323] ... *ayayqa tögimlig anant ol altun yaltrıqlay böz-üg qamay toyin quwray ara kigürüp başlayu tngri [tngrisi burxa]n tapa iltı* ‘... hat der verehrungswürdige Ānanda jenen goldenen, leuchtenden Baumwollstoff in die versammelte (wrtl.: ganze) Gemeinde hineingebracht.’ ‘... saygıdeğer Ānanda o altın, parlayan pamuklu bezi toplanan (lit.: tüm) cemaatin içine getirdi...’

3.2.1.1.26. altun yarat- (2)

Derlemde *altun yarat-* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bir yerde {+mIs} eki ile, diğer yerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1157) [M/11:16-19] *biligsiz braman birükın altun yaratmaq ...-r sen .../ / / şungın kıanta ...* ‘... ‘Câhil Eğer altın ... sen ... nerede’
- (1158) [ShoAbhiStock/30R61-30R62] ... *yalintiğ-tin qooş altun yar{a}tmış bolmiş tög...* ‘It is as if a gold (coin) becomes two (coins by adding another one to it)...’
Bir altın (sikke) iki (sikke) haline geldiği gibi...’

3.2.1.1.27. altun yart- (8)

Derlemde *altun yart-* ifadesi 8 yerde tanıklanmakta olup, iki yerde {+In} eki ile, diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1159) [DKP/1512-1514] *ol braman altun yartmak [bu]lmış üçün artukrak sevinip han evintin ünüp bartı ..* ‘O brahman altın para bulduğu için olağanüstü sevinerek saraydan çıktı.’
- (1160) [DKP/1525-1528] ... *kalmaşapadé eliğ maña kærtü sakınıp bramanka altun yartmak bergegir üçün meni monta idtı ..* ‘... Hükümdar Kalmāşapāda bana

inanıp, brahmana altın parayı (sadaka olarak) vermem için beni buraya gönderdi.’

- (1161) [DKP/1508-1512] *anta ötrü élig beg han eviñe b[ar]m[ış]d[a] bēş y[üz] altun yartmak alıp süzük köñülin bramanka buşı bërti ..* ‘Daha sonra hükümdar, sarayına gidip, beşyüz altın para alıp temiz kalplilikle brahmana sadaka verdi.’
- (1162) [HT-X/21a:17-19] ... *eldin xandın bulmiş yüz altun yarmaqın qarada öngtün yoritdilar* ‘They carried his Three Kraža robes and a hundred gold [coins] received from the state and the Emperor in ahead of the corpse.’ ‘...devletten ve İmparatorndan aldıkları yüz altını cesedin önünde taşıdılar.’
- (1163) [DKP/3178-3186] [...] *ötrü {W} hansasvaré bodis(a)t[(a)v ...] bēş yüz altun yart[mak ...] atl(i)g sın [...] [...] tegdük [...]P çandallarka [...]YM bo bēş yüz [...]W’ [...] yarlıg aşçı erniñ [...] umug inağ boluñlar* ‘... Bunun üzerine bodhisattva Hamsasvara ... beş yüz altın para ... isimli türbe ... erişen ... cellatlara ... bu beş yüz ... zavallı aşcının ... umutlu olunuz.’
- (1164) [HamiZus/2810-2811] *kün içintä yuz altun yartmaq asaγ bulsar ...* ‘,,Wenn [ein Mensch] während eines Tages hundert Goldmünzen findet (wrtl.: den Nutzen von...’ Eğer [bir kişi] bir gün boyunca yüz altın bulursa...’
- (1165) [XU-X/1099-1101] *üç karaža tonın el-din xan-dın bulmış yuz altun yarmaqın qoğdı...* ‘Üç elbisesini, halktan ve imparatorndan bulunduğu (=kendisine verilmiş olan) yüz latin akçesini koydular...’
- (1166) [M/99:3-6] ... *künte kırk tümen altun yartmaq satağı ed (tavar) aş içgü yigeli yunglağalı ... bolur* ‘...bir günde 400 000 altın, yartmak değerinde mal, yiyecek ve içecek şeyleri yemeye ve kullanmaya ... oldu.’

3.2.1.1.28. altun yastuk (7)

Derlemde *altun yastuk* ifadesi 7 yerde müstakil olarak tanıklanmaktadır:

- (1167) [SUK/SA11:18-21] *uluγ suü-kä bir altun yasduq içgar-i ayiliq- -qa bir kümüš yastuq bāğät-lär-kä birär ädär-kä yaraşu at qişyut birip sö- -lär-i yorımazun. =* [UTH/101] ... *ulug süü-kä bir altun yastuq içgär-i ağılıq -qa bir bir kümüš yastuq bāğät-lär-kä birär ädärkä yaraşu at qısgut birip sözlär-i yorımazun =* [USKT/129] *ulug suü-ke bir altun yastuk içker-i ağılık // -ka bir kümüš yastuk beget-ler-ke birer // Eder-ke yaraşu at kişgut birip söz // -ler-i yorımaz-un =*

- [DDM/SUK:Sa11: 18-21] *ulug süükä bir altun yastuk içgäri agılıkka bir kümüş yastuk bągätlärkä birär ädärkä yaraşu at kızgut berip sözläri yorımazun* ‘... ulu majesteye bir altun yastuk, içeri hazineye bir gümüş yastuk, beylere birer eyer uygun at olmak üzere) ceza verip sözləri geçmesin.’
- (1168) [SUK/SA12:11-14] *uluy suü-kä bir altun yastuq basıp il bąg-lär-ingä ädär-kä yaraşu at birip sözlär-i yorımazun. Bu kün-tin minča bur borluqqa yir-kä suv-qa äv-kä barq-qa vapso tu ärklig bolzun taplasar özi tuđzun.* = [UTH/176:11-12] ... *ulug süü-kä bir altun yastuq basıp il bąg-lär-ingä ädär-kä yaraşu at birip sözläri yorımazun* = [DDM/SUK:Sa12:11-12] *ulug süükä bir altun yastuk basıp el bəgläriñä ädärkä yaraşu at berip sözläri yorımazun* ‘... yüce majesteye bir altun yastuk basıp memleketin beylerine eyere uygun at verip sözləri geçmesin.’
- (1169) [DDM/SUK:Mi01:16-19] ... *ulug süükä beş altun yastuk aka[ini] tegitlärkä birär altun yastuk kızgu[t] ötünüp ıdok kutka bir altun yast[uk] kögürüp...* = [SUK/Mİ01:16-19] ... *uluy suü-kä biş altun yastuq aqa ini tigät-lär-kä birär altun yastuq qışyut ötünüp İduq-qut-qa bir altun yastuq kögürüp...* ‘... sollen sie der Großen Majestät (d.h. dem mongolischen Kaiser) 5 Gold-yastuq, den älteren und jüngerer Prinzen je 1 Gold-yastuq als Strafe darbringen, dem İduqut 1 Gold-yastuq offerieren...’ ‘... ceza olarak Büyük Majeste'ye (yani Moğol İmparatoru'na) 5 altın yastuk, büyük ve küçük prenslere 1'er altın yastuk, İduqut'a 1 altın yastuk sunacaklar...’
- (1170) [SUK/WP02/14-16] ... *içgärü aylıq-qa bir altun yastuq H qoço bəgingä bir at balıq bəgingä bir ud birip ayır qıyn-qa təgzün tanuq* = [DDM/SUK:Wp02:14-16] ... *içgärü agılıkka bir altun yastuk H koço bəgiñä bir at balık bəgiñä bir kud berip ağır kıynka təgzün* ‘... iç hazineye 1 altun yastuk, Koço Bey’ine 1 at, şehir Bey’ine 1 sığır vermek üzere ağır cezayaa çarp(tırıl)sın.’
- (1171) [DDM/SUK:Em01:15-16] *ulug suuka bir altun yastuk aka ini təgiğlär birär kümüş y[as]tuk ıdok [k]utka bir y(a)stuk şazın ayguçıka bir at kızguğ ötünüp [s]özläri yo[rıma]zun* = [SUK/EM01:15-16] *uluy suu-qa bir altun yastuq aqä İni təgiğ-lär birär kümüş yastuq İduq-qut-qa bir ystug şazın ayguçı-qa bir qışyud ödünüp sözlärü yorımazun* = [UTH/175:18-21] ... *ulug suu-kä bir altun yastuq içgär-i agılıq-qa bir bir kümüş yastuq bəgät-lär-kä birär ädär-kä yaraşu at kızgut birip sözlär-i yorımazun* ‘... Ulu majestelerine (Büyük Kağana) 1 altun

yastuk, saray hazinesine 1 gümüş yastuk, beylere birer eyere yaraşır at ceza (parası olarak) verip sözleri geçmesin!’

- (1172) [SUK/WP01:11-17] ... *uluğ suü-kä bir altun yastuq oylan tigiđlärkä birär kümüş yastuq içgärü ayiliq-qa bir at birip ayir qäyn-qa tgip sözläri yorimazun* = [USHB/78:11-17] ... *uluğ suü-ke bir altun yastuq oylan tigiğlerke bir kümüş yastuq içkerü ağılık-ka bir yastuq bir at birip ağır kün-ka tegip sözləri yorimaşun* = [USKT:145] ... *uluğ suü-ke // Bir altun yastuk oylan tigid // -lerke birer kümüş yastuk // İçgerü ağılık-ka bir yastuk // İçgerü ağılık-ka bir at birip // Ağır kıyın-ka tegip söz-leri...* ‘... Büyük Ordu’ya bir altın yastuk, şehzadelere birer gümüş yastuk, iç hazineye bir at vermek suretiyle ağır cezaya çarptırılınsın...’
- (1173) [USHB/115:16-19] ... *uluğ suu-ke biş altun yastuq ağa i<ni> tigit-ler-ke birer altun yastuq kısgut ... ötünüp iduk kut-ka bir altun yast<uq> kögürüp....* ‘... büyük orduya beş altın yastuk, büyük-küçük prenslere birer altın yastuk kısgut... gönderip İduk-kut’a bir altın ceza verip... ’

3.2.1.1.29. altun yängäč (2)

Derlemde *altun yängäč* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bir yerde {+KA} eki ile, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1174) [HAM/20:1-2] *tüzün qilinu bilgä tüzün qilinč-lay bilgä biliglig ädgü ati yängäçimiz altun yängäč-kä uri ..* = [BT-XLVI/88:1-2] ... *tözün qilinu bilgä tözün qilinč-lay bilgä biliglig ädgü ati yängäçimiz altun yängäč-kä uri* ‘Well, to our siter-in-law Altun, who is of noble birth, has grown up wise, is refined in conduct, possesses wise wisdom, and is good name.’ Asil bir soydan gelen, akıllıca yetişmiş, davranışları zarif, bilgece bir bilgeliğe ve iyi bir isme sahip olan yengemiz Altun’a.’
- (1175) [BT-XLVI/88:13-14] **altun yängäč qatïγ-lanïng** ‘äv barq uz qya başlap turung... ‘Sister-in-law Altun, be strong. Continue to manage the property ably.’ Yengem Altun, güçlü ol, mülkü iyi yönetmeye devam et, kötü şöhretli olma, güçlü ol (=iyi ahlaklı ol).’

3.2.1.3. altunlug (8)

Derlemde *altunlug* ifadesi 8 yerde tanıklanmaktadır.

- (1176) [DKP/3362-3363] [...] **altunlug** kumı[n ...] [...] k]örkle hualar çeçekl[er ...] [...]M[...] ada tepre[...] altın gibi kumla ... güzel çiçekler ... tehlikeyle titremek ...’
- (1177) [AY-X/927-928] ... **altunlug** tagka ogşaı, kopdın sınar y(a)rutur... ‘... (Bedeniniz) altın(dan) dağa benzer (ve) her tarafı aydınlatır...’
- (1178) [BT-XXVI/39a:28-29] **altun-lug** tag-ka ogşaı sukançig körklä ätöz-lüg arıg ... ‘... der einen dem Goldberg vergleichbaren wunderbaren, schönen Körper hat...’, ‘... altın dağa benzer güzel bir vücuda sahip olan...’
- (1179) [HT-X/2a:3-6] **altunlu**y limläri bädizlig bilmiläri közig sıyurur tüşrük tonlarē... yaltritur ‘Its gilden pillars and decorated beams, its dazzling dresses of rosy cloud illuminate...’ ‘Altın yaldızlı sütunları ve süslü kirişleri, göz kamaştırıcı pembe bulut elbiseleri aydınlatır...’
- (1180) [BT-XXVI/39a:63-64] ... körklä ärip **altunlug** tag basguk-lug körü kannçsız koııräk monçuk täg... ‘... der goldene Berg, der erwünscht und schön ist, der aus dem Ikşvāku-Geschlecht ist wie die unersättlich anzusehenden koııräk (?) Perlen...’ ‘... güzel olan altın dağ, doyumsuz koııräk (?) incileri gibi...’
- (1181) [BT-XXVI/39a:147-148] mangal sumer tag ulaıı yeti **altun-lug** tag-ka: ‘Den Bergen sei Preis! Dem Berg Sumeru und den sieben goldenen Bergen! ‘Övgüler olsun dağlara! Sumeru Dağı'na ve yedi altın dağa!’
- (1182) [BT-XXI/0021-0024] töpön yükünüp körü kanınçsız körklä adınçig ädgü **altunlug** lenhwa çäçäklärin ärdinilig... ‘...vorzüglichen goldenen Lotosblumen,an denen man sich nicht sattsehen konnte,und,mit Edelsteinbannern ...’ ‘İnsanın bakmaya doyamadığı enfes altın lotus çiçekleri ve değerli taştan sancaklar...’
- (1183) [HT-VIII:258c01] yüz **altunluk** die hundert Goldstücke VII 634

3.2.1.4. altun + İYE. + YÜK (6)

Derlemde [*altun* + İYE. + YÜK] hal biçimi 6 yerde tanıklanmaktadır.

- (1184) [MahU/1068-1069] **altunın** kümüşin kapız yaraturlar ‘Altın (ve) gümüş ile tabut süslerler.’
- (1185) [M/104:21-25] ... türlüg bodugın **altunın** kümüşin erdnin yinçün burkan körkin itser yaratsar alku kutlug tınlıglar mayrı burkan birle teğışürler ‘... çeşitli

boyalarla, renklerle, altın, gümüş, cevher ve incilerle burkan resimlerini süslese bütün mesut yaratıklar, Maytrı burkan'a rastlarlar.’

- (1186) [M/28-29:17-5] ... *bire king çmbudvip uluşlug . . . (o)rtusinta altun—m (kü)müşin vayturin spririn bu türlüg t] // gmça kitumati balık tengr(i) yiti kat altunun kü(müşin) (vayturin) sapririn itiglig balıkkentleri bolur ‘... 10 000 mil geniş(liğinde)ki dünya ortasında altın gümüş Vaidürya, Sphatika ile bu çeşit Ketumati şehri tanrı yedi kat altın, gümüş, (vaidürya) ve Sphatika ile mücehhez şehirleri vardır.’*
- (1187) [BT-III/60:952-955] *ay-sız kün-süz yaroq-luy ayır uluy tãñri-lãr ... ay-a-ların qavşurup quđ qolsar.. altun-ın bo tuşığ edilti ‘Da (selbst) ohne Mond und Sonne glãzende, bedeutende, große Götter ihre Hanflächen zu sammenlegten und (Euch) priesen, wurde mit Gold dieses Tuşita geschmückt. ‘Ay ve güneş olmadan (bile), parlayan, seçkin, büyük tanrılar avuçlarını birleştirip (seni) övdükleri için.’*
- (1188) [M/104:21-23] ... *türlüg bodugın altun-m kümüşin erdnin yinçün burkan körkin itser yaratsar... ‘... çeşitli boyalarla, renklerle, altın, gümüş, cevher ve incilerle burkan resimlerini süslese bütün mesut yaratıklar ...’*
- (1189) [HamiZus/895-896] *altunin kümü[şin] itip yaratip a[yayın] ayarlayaylar... ‘... sie sekmücken mit Gold und Silber, und sie werden ihn mit V[erehrung] ehren.’ // ‘... altın ve gümüşle süsleyecekler ve onu hürmetle onurlandıracaklar..’*

3.2.1.5. altun + YÖN (4)

Derlemde [*altun* + YÖN] biçimine 4 yerde tanıklanmaktadır.

- (1190) [COBJI/30b:6-8] *uluy yrliqançuçi köngül-lüg umuy inay tãng[rım] tãngriđãm şopay altun-qa oyşatı önglüg qirtış-liy ärip...*
- (1191) [ABSv/283-286] ... *ulug y(a)rliqançuçi köñüllüg umug inag t(ä)ñ[rım] t(ä)ñridãm şopag altunka okşatı öñlüg kurtşlig ärip, tãñärgülüksüz tüzgärgülüksüz tokılıg körklä lakşan nayraglarka tükällig tetir siz ‘... Tanrım (Skr. lokajyeştha) ilahi (Skr. Divya saf altına benzeyen renge (ve) görünüşe (Skr. Rūpa) sahip... eşsiz (ve) olağanüstü görekemli güzelliklere (Skr. Śobhā, śobhita) (ve) alametlere (Skr. lakşana) sahipsiniz.’*
- (1192) [BT-XXVIII/D223-D226] [*Jwn altunka yöläşürür [Jw umazın biltürtgäli ört ... ‘ [...] compares [...] to gold [...] in order to have [...] known flame [...]*

will not able to [...]’ ‘bilinen aleve [...] sahip olmak için [...] altınla [...] karşılaştırır [...]’

- (1193) [BT-XLVI/90:1-4] kälmiş-kä särmiş-kä särmiş-kä KWYY //// -kä K///N-kä tuyluy qay-a-qa torçî-qä sävinç qay-a-qa **altun T//// -kä** bîrya-qa sudan-qa orun-qa K’’’’ –qa bulat-qa baçaq tigin-kä sävinç qîz-qa burxan qulî-qa nom qulî-qa taqî barça äv-täki-lär-kä qayîmtu-tîn buyan orđuq ‘To Kälmiş,Särmiş, KWYY ////, K///N, Tuyluy Qaya, Torçî, Sävinç Qaya, Altun T////,Bîrya, Sudan, Orun, K’’’’, Bulat, Baçaq Tigin, Sävinç Qîz, Burxan Qulî, Nom Qulî, and to all the family From Qayîmtu.’ Kälmiş, Särmiş, KWYY ////, K///N, Tuyluy Qaya, Torçî, Sävinç Qaya, Altun T////, Bîrya,Sudan,Orun,K’’’, Bulat, Baçaq Tigin, Sävinç Qîz, Burxan Qulî, Nom Qulî ve tüm aileye Qayîmtu’dan.’

3.2.1.6. altun + YÜK (2)

Derlemde [*altun* + YÜK] biçimi 2 yerde tanıklanmaktadır.

- (1194) [KörB/75-76] *oot köyürti altunug adırtlaguluk b(e)lgü bar* = [ETS/35:53] *ot köyürdi altunug...* ‘Ateş altını yaktı, ayırt edecek işareti var...’
- (1195) [BT-XXI/0897-0898] ... k(a)ltı ädgü **altunug** sızguru särgürsär ‘Wen man z.B. gutes (sc. Gediegenes) Gold lange Zeit schmilzt...’ ‘... eğer biri iyi altını uzun süre eritirse...’

3.2.1.7. altunlu taşlı (1)

Derlemde *altunlu taş* ifadesi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1196) [HT-VIII/257c05] **altunlu taşlı**niñ üni der Ton von Metall[glocken] und Klingstein VII 203

3.2.2. bakır (44)

bakar → ‘¹bakır’ HA 139; ¹*bakır* ‘Kupfer, Kupfermünze || bakır, bakır para; ein Maß (Gewichtseinheit) || ağırlık birimi’ HA 139; ²*bakır* † → ‘üy’ HA 139; *bağar* : ‘bağır’ EUTSV 77; *bakı* ‘1- bakır, 2 - tartı ölçüsü, 3- sikke, para, mangır (US)’ EUTSV 78; *bakır* ‘bakır para, mangır; bakır kızıl’ EUTSV 78; *bakr* ‘pakır para, mangır =krş. ‘bakır (US)’ EUTSV 78; *bakı* ‘1. Bakır: T T. VII. 34.11., 2. Tartı ölçüsü: T T. VII. 36, 6., 3. Sikke,

para, mangır: USp. 266. [F. W. K. Müller, Uigurische Glossen, 320]; H. 1.4, 6.' EUTS 21; *bakr* 'bakır: Man. III. 32, 2-3.' EUTS 21; *bağır* '1. karaciğer, göğüs, karın; 2. bir ilaçtır; 3. (mec.) sevgili, dost, akraba; 4. bakır; 5. yayın orta yeri' ETS 39; *bakar* '(bk. bakır)' ETS 40; *bakır* '1. bakır; 2. tartı ölçüsü; 3. sikke, para, mangır; 4. Mars gezegeni' ETS 40; *bakr* '(bk. bakır)' ETS 40; *baqır I* '1. медь [металл] 2. бакы р (мера веса, вероятно, несколько менее четырех граммов) 3. медные деньги: 4. бакыр (денежная единица)' DTS 82; *baqır II*: *baqır soqım* асmp. Марс (МК 18 17) DTS 82; *bakır* 'copper'; sometimes 'a copper coin', or 'the weight of a copper coin', a 'mace' one-tenth of a Chinese ounce. S.i.s.m.l. in most groups, but more often replaced by I.-w.s. Cf. tu:ç' EDPT 317

- **Türevler:** *bakırlıg* 'aus Kupfer || bakırdan yapılmış' HA 139; *bakırlağ* 'bakırdan yapılmış kızıl' EUTSV 78; *bakırlag* 'Bakırdan yapılmış.' EUTSV 21; *bakırlag* 'bakırdan yapılmış' ETS 40; *bakırlıg* '1. bakırdan düzeltilmiş; 2.(coğ.) bir yer adı' ETS 40; *baqırlıy I* 'медный' DTS 82; *baqırlıy II* 'геогр. местность Бакырлыг вблизи Баласагуна (МК 248 2)' DTS 82; *baqırsoqım* 'см. baqır II.' DTS 82; *baqırsoqına* 'см. baqır II.' DTS 82
- **Birleşikler:;** *bar baqır joq altun* 'что есть- медь, чего нет — золото (МК 18 15)' DTS 82 ; *baqır soqına* 'асmp. Марс' DTS 82; *bakır yartmak* 'Kupfermünze, Geld || bakır para, para' HA 139; *bok bakır* 'Kupferschlacke || bakır cürufu' HA 186; *kızıl bakır* 'Kupfer (auch Äquivalent von Skt. phelā ‚Speiserest‘) || bakır (Skt. phelā ‚gıda atığı'nın da eş değeri)' HA 377; *kızıl bakır eşiçlig* 'Kupferkessel- || bakır kazan ...' HA 377; *kızıl bakır tavlıg* 'mit Kapitellen aus rotem Kupfer (Säulen) || kırmızı bakırdan sütun başlığı olan' HA 377; *ärgürtmiş kızıl bakır* 'geschmolzenes Kupfer || eritilmiş bakır' HA 115; *bulung bakır çeki vahidi* ETS 40; *bakır sokma* 'Mars gezegeni' ETS 40; *bakır sokra yultuz* 'Mars gezegeni' ETS 40; *jayız jer baqır bolmayınca qızıl* 'пока бурая земля не станет' DTS 82; *murc t[ört] baqır pitpidi bes baqır bisiy siñir alti baqır cur[ni] qilip* 'красного перца четыре бакыра, черного перца пять бакыров [и] разваренны х сухожилий шесть бакыров [взять и], сделав порошок (Rach I 7)' DTS 82; *bisiy siñir pitpidi mürç jidiy tuz qara tuz birär baqır curni qilip* 'приготовить порошок из разваренных сухожилий, черного перца, красного перца, „вонючей" (jidiy) соли, „черной" соли, [взятых] по одному бакыру(Rach II I 17)' DTS 82; *baqizi buñsiz erti qara sacın teg* 'денег у него было много, как черных волос (E 267)'

DTS 82; *bolmİsnİy İc satır İc jarİm baqİr bertim* ‘три сатыра [и] три с половиной бакыра, [при надлежащих] Болмышу, я отдал (USp 50 1).’ DTS 82; *udİp bardİ azraq odundi jana/tİpİdin savİlmİs baqİr soqİna* ‘поспал немного ипроснулся снова, / сверху склонилась планета Марс [QBK 290,)]’ DTS 82; *baqİr soqra jultuz* ‘асмп. Марс (ТТ VII 57).’ DTS 82; *baqİrlİy tay* ‘гора с залежами меди, медная гора (МК 2483).’ DTS 82; *bakı:rı: buııı:z erti:* ‘his ... and his copper were without limit’ EDPT 317; *bir bakır* ‘one mace’ EDPT 317; *bakır sukım* ‘the name of the planet Mars’ EDPT 317; *yağız yer bakır bolmağınça kızıl* ‘the Brown earth is a red as copper’ EDPT 317; *bakır boldı tildin çıkarsa anı* ‘they become copper if you let them pass your tongue’ EDPT 317; *bagır (VU) şığan* ‘the star called Aldebaran’ EDPT 317

Görsel 3.2 Bakır, (<https://institut-seltene-erden.de/wp-content/uploads/2019/08/Kupfer-Metall.jpg>,

16/11/2023).

3.2.2.1. bakır (7)

Derlemde 2 yerde (UÇİ) kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

(1197) [UÇİ:P477] **baqır** ‘bakır’

(1198) [UÇİ:P595] **baqır** ‘para,sikke’

Kelimenin bağlam gereği ‘bakır’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 4 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

- (1199) [SUK/Mİ13:1-3] *biz-lär krsin arslan balban bilä bæg tuða’r altı stür altı bqır kümüş-tä biş –stür- biş bqır altımz* ‘Wir, Krsin, Arslan und Balban, haben von den vom bæg behaltene 6 stür, 6 baqır Silber 5 stür, 5 baqır erhalten.’ ‘Biz, Krsin, Arslan ve Balban, beg tarafından tutulan 6 stür, 6 bakır gümüşün 5 stür, 5 bakırını aldık.’
- (1200) [USHB/50:1-2] *bolmuş-nıñ üç satır üç yarım **baqır** birtim.* ‘Bolmuş’ın üç satır üç yarım bakır verdim.’
- (1201) [FDX/375-377] ... *tsi çiu atl(ı)g balıkda pukoosi atl(ı)g sañramdaki sañgik bakırta yüz kın **baqır** kolup alıp...* ‘... Sizhou şehrindeki Puguangsi adlı manastıra ait yüzlerce bakır para isteyip alıp...’
- (1202) [SUK/Mİ26:2-6] ... *sadi-niñ orđuqluğ adaq toğoq-taqı üç **baqır** lal-ni män sadi öng-tün kidin sadiğ-qa yorip yuz yasduq-qa käsişdimiz = [DDM/SUK:Mi26:2-6] ... *sadınıñ orđuklug adak totoktaki üç **baqır** lalni män sadi öntün kedin satıgka yorip yüz yastuk ka käsişdimiz...* ‘Sadı, ortaklı (olduğum) Adak Totok taki 3 bakır yakut taşının doğudan batıya (doğru) satışını (ticaretini) yapıp 100 yastuk’a anlaştık.’*
- (1203) [BT-XXV/2908-2911] *at küü **baqır** yartmak ärdinilig äd t(a)var bolar ymä ök yalñoklarınıñ... = [BT-II/952-954] *at-kuu **baqır** yaratmaq ärdini | lig äd-t(a)var bolar y(i)mä-ok-yal(a)nguq lar | niñg...* ‘Ruhm , Geld und kostbare Habe, die man als Vorzug und glanz, Reichtum und Ehre bezeichnet...’ ‘Şöhret, para ve değerli mallar, ki bunlara imtiyaz, zenginlik ve onur denir...’*

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin 22 farklı kullanımla en sık *bakır kümüş* şeklinde eşdizimli örneğinin bulunduğu görülmektedir. Kelimenin *kümüş* kelimesi ve diğ erleriyle kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.2.2.1.1. bakır kümüş (21)

Derlemde *bakır kümüş* ‘bakır gümüş’ ifadesi cümle bağlamında 21 yerde tanıklanmakta olup, altı yerde *kopçır*, dört yerde *birle köni birür men*, 4 yerde {+nI}, iki yerde *altımız*, 2 yerde *ber* (-Ip), iki yerde {+DA} ve diğ er yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1204) [USHB/47:3-4] *Bir ay-ta birer **bağır kümüş** asığ<ı> birle köni birür m(e)n* = [DDM/SUK:Lo09:3-4] *bir ayta birä’r **bağır kümüş** asığ birlä köni berür män* ‘Her ay birer bakır gümüş faizi ile tam olarak veririm.’
- (1205) [SUK/LO08/3-4] *qaç ay tutsar-män ay sayu birär **bağır kümüş** asiğ-i bilä köni birürmän...* = [USHB/52:3-4] *<k>aç ay tutsar m(e)n ay sayu birer **bağır kümüş** asığ-ı irle köni birürm(e)n.* = [USHB/18:4-6] *kaç ay tutsar m(e)n ay <sa>yu birer yarım **bağır kümüş** asiğ <-ı> bilen köni birür m(e)n* = [DDM/SUK:Lo07:4-6]] ... *kaç ay tutsar män ay [s]ayu birär yarım **bağır kümüş** asığı bilä berür män* ‘... Kaç ay alıkoysam her ay (için) bir buçuk bakır gümüş faizi ile tam veririm.’
- (1206) [USHB/125:1-3] *luu yıl çakşaput ay biş yanıka bizler k(e)rsin arslan balban bile beg tuğ u altı stır altı **ba<ğır>** k<ümü>ŝte biş stır biş bağır altımız* ‘Ejderha yıl(ının) çakşaput ay(ının) beşinci gününde bizler Kersin, Arslan (ve) Balban, bey tarafından tutulan altı stır altı ba[ğır] gümüşten beş stır beş bakır aldık.’
- (1207) [DDM/SUK:Mi14:2-6] ... *basa t(ä)mir käd t(a)ŝ birlä açığıkka kudar arpa kümüŝintä ‘ädgü unıntaki bir şıg iki küri arpanıñ üç s(i)tır altı **bağır kümüş** altım(i)z* ‘... Basa Tâmir ve Käd Taş, ambara dökülen arpanın gümüş için 1 şığ, 3 sıtır, iyi un için 2 küri arpa, 6 bakır gümüş aldık.’
- (1208) [USHB/49:6-8] *biğ-ni kaçan belgülep kelser asiğın bir **bağır kümüş-ni** birürmen* ‘Senedi ne zaman belgeleyerek gelse, faizi ile bir bakır gümüşü veririm.’
- (1209) [USHB/53/1:6-11] *iki at-ta bağağ tan yüz-inte bolmuş-tan bir at ulağ birip iki kün birip üç **bağır kümüş** kopçır-ka tutsun.* = [USHB/53/2:5-9] ...*iki at-ta*

- baçak-tan yüz-inte bolmış tan bir at ulağ birip üç **baqır kümüş** kopçır-ka tutsun.*
‘... iki attan Baçak’tan yüzinte Bolmış’tan bir binek atı vererek üç bakır gümüş kopçır’a tutsun.’
- (1210) [USHB/53/3:4-11] ... *kurla ilçi kan ilçi soktu ilçi ulağ-ta balıq-ta müngü altı at ulağ-ka baçaqtan yüz-inte bolmıştan bir at iki kün birip üç **baqır kümüş** kopçır-ka tutsun.* ‘... Kurla İlçi, Han İlçi, Soktu İlçi Ulaktan şehirde binmek için altı at Ulağ’a Baçak’tan yüzinte Bolmış’tan bir at iki kün için vererek üç bakır gümüş kopçır’a tutsun.’
- (1211) [USHB/53/4:3-10] ... *bor-çı salğar-ka bor tarıqlı balıq-ta müngü bir at ulağ<-ka> baçak-a tan yüz-inte bolmış tan birip bir yarım **baqır kümüş** kopçırına tutsun.* ‘... Şarapçı Salgar’a şarap tarıqlı şehirde binmek için bir at Ulağ’a Baçak’tan yüzinte Bolmış’tan vererek bir yarım bakır gümüşü kopçırına tutsun.’
- (1212) [USHB/125:1-3] *luu yıl çakşaput ay biş yanıka bizler k(e)rsin arslan balban bile beg tuğtu altı stır altı **ba<qır> k<ümü>šte** biş stır biş bakır altı* ‘Ejderha yıl(ının) çakşaput ay(ının) beşinci gününde bizler Kersin, Arslan (ve) Balban, bey tarafından tutulan altı stır altı ba[qır] gümüştan beş stır beş bakır aldık.’
- (1213) [USHB/125:3-4] *bir stır bir **baqır kümüş-ni** beg boşutu* ‘Bir stır bir bakır gümüşü bey bırakmış.’
- (1214) [SUK/Mİ14/1-6] *biz basa tmir käd tş birlä açiy-qa qudar arpa kümüş-intä ‘ädgü unın-ta-qı bir şiy iki küri arpa-nıng üç stır altı **baqır kümüş** altı* = [USHB/126:1-6] *biz basa temir keç taş birle açığ-ka kuđ ar arpa kümüş-inte edgü un-tağı bir şık iki küri apra-nıñ üç stır altı **baqır kümüş**.. altı* ‘Biz Basa Temir (ve) Ked Taş birlikte Açığ’ın ambarına dökülen arpanın (bedeli olan) gümüşünden iyi un ki bir şık iki küri arpanın (bedeli olan) üç stır altı bakır gümüşü aldık.’
- (1215) [USKT/122] ... *ay(sa) yu birer yarım **baqır kümüş** asıg ... birle köni birürmen* ‘... her ay, her bir gümüş için bir buçuk faiz vereceğim.’
- (1216) [SUK/LO07:4-6] *män ay sayu birär yarım **baqır kümüş** asiyi bilä köni birürmän...* ‘Wieviele Monate ich sie behalte, gebe ich sie mit Zinsen von je anderthalb baqır Silber pro Monat zurück.’ ‘.. her ay bir buçuk akçe gümüş faiziyle geri veririm.’
- (1217) [SUK/LO09:3-4] *bir ay-ta birä’r **baqır kümüş** asiy birlä köni birür-män* ‘Mit den Zinsen von je einem baqır Silber pro Monat gebe ich es korrekt zurück.’ ‘Her ay bir bakiye gümüşün faiziyle birlikte doğru bir şekilde iade ediyorum.’

- (1218) [SUK/Mİ13:3-4] *bir stİR bir bQİR kÜmÜŞ-nİ bÄg boŞudİ* ‘1 stİR, 1 baqİR Silber hat der baäg erlasse (oder :ausgegeben?)’ ‘1 stİR, 1 bakır gümüş beg tarafından havale edildi (ya da harcandı?).’
- (1219) [BT-XLIII/PO020-1-9] *Üç bAKIR kÜmÜŞ-nİ tÜmÄn bukan on totok biçkün kayak-a olar bütürü[p] berzün.* ‘... three bakır silver altogether,Tümän Buka,On Totok,Biçkün Kayak-a, they shall give it in full.The Buddhist and Christian communities have to give it in full.’ ‘...üç bakır gümüş, Tümän Buka, On Totok, Biçkün Kayak-a, bunu tam olarak verecekler. Budist ve Hıristiyan topluluklar bunu tam olarak vermek zorundalar.’
- (1220) [BT-XLIII/PO:22/7-9] *... bolmiş taz bir at ulag berip üç bAKIR kÜmÜŞ kupçir-ka tutzun* ‘... Bolmiş Taz of the Baçak-a Tarkan’s hundred-household-unit shall deliver one horse-ulag and regard it as three bakır of silver of the kupçir(-tax).’ ‘Baçak-a Tarkan'ın yüz hanelik birliğinden Bolmiş Taz bir at-ulag teslim edecek ve bunu kupçir'in (-vergi) üç bakır gümüşü olarak kabul edecektir.’
- (1221) [BT-XLIII/PO23/8-11] *... bolmiş taz bir at iki kün berip üç bAKIR kÜmÜŞ kupçir-ka tutzun.* ‘... Bolmiş Taz of the Baçak-a Tarkan’s hundred-household-unit shall deliver one horse (for) two day(s) and regard it as thre bakır of silver of the kupçir(-tax).’ ‘... Baçak-a Tarkan'ın yüz hane-biriminin Bolmiş Taz'ı iki gün(lük) bir at teslim edecek ve bunu kupçir(-vergi)'nin üç bakır gümüşü olarak kabul edecektir.’
- (1222) [BT-XLIII:PO:24/8-10] *... berip bir yarım bAKIR kÜmÜŞ kupçir-ınga tutzun.* ‘...one and a half bakır of silver of the kupçir(-tax).’ ‘...bir buçuk bakır gümüş kupçir(-vergi).’
- (1223) [BT-XLIII:OAcc02/1-4] *küskü yılkı ögrinä-niņ kupçir kÜmÜŞintä mısıra-nıņ at tär-in-gä üç bAKIR kÜmÜŞ {...} berip san-ınta tutzun* ‘From Ögrinä’s kupçir(-tax)-silver inthe Rat year (he) shall pay three bakır silver fort he rent of Mısıra’s horse;take it into account.’ ‘Ögrinä'nın Rat yılındaki kupçir(-vergi)-gümüşünden (o) Mısıra'nın atının kirası için üç bakır gümüş ödeyecek; bunu hesaba katın.’
- (1224) [BT-XLIII:Oacc04/1-5] *küskü yılkı ögrinä-niņ kupçir kÜmÜŞ-intä altın-a-nıņ at tär-ingä iki bAKIR kÜmÜŞ berip sanınta tutzun* ‘From Ögrinä’s kupçir(-tax)-silver in the Rat year (he) shall pay two bakır silver fort he rent of Altın-a’s horses;take it into account!’ ‘Ögrinä'nın Sıçan yılındaki kupçir(-vergi)-gümüşünden (o) Altın-a'nın atlarının kirası için iki bakır gümüş ödeyecek; bunu hesaba katın!’

3.2.2.1.2. beş bakır (3)

Derlemde *beş bakır* ifadesi 3 yerde tanıklanmakta olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (1225) [SUK/Mİ13/1-3] ... *krsin arslan balban bilä bæg tuđa'r altı stır altı bqır kümüş-tä biş -stır- biş bqır altımz* = [DDM/SUK:Mi13:1-3] ... *k(ä)rsin arslan balban birlä bæg tuta'r altı s(i)tır altı b(a)k[ır] kü[mü]ştä beş s(i)tır beş b(a)kır altım(i)z* ' ... Kârsin, Arslan ve Balban, beyin alıkoyduğu 6 sıtır ve 6 bakır gümüştän, 5 sıtır, 5 bakır aldık.'
- (1226) [SUK/WP05/4-5] *alquyun tört sītir biş ba'qır sökti* ... = [USHB/127:4-5] ... *alkuğun tört satır biş bakır sökti...* '... hep birlikte dört satır, beş bakır sökti...'
- (1227) [BT-XLIII/OReg02/1-10] *čoban yığmış atı beş bakır Q[]Y togrıl atı beş bakır kır čäčäk atı beş bakır yığmış taş atı beş bakır tamir asak atı beş bakır irčük atı beş bakır ıg-ba atı beş bakır berip čuv alzun kupčir-ka* '(Fort he) horse of čoban Yıgmiş five bakır, (for the) horse of Q[.]Y Togrıl five bakır, (for the) horse of Kır čäčäk five bakır, (fort he) horse of Yıgmiş Taş five bakır,(for the) horse of Yägänčük five bakır, (for the) horse of Tämir Asak five bakır,(for the) horse of Irčük five bakır, (for the) horse of Ig-ba (?) five bakır is given,(they) shall take the voucher fort he kupčir(-tax).' '(čoban Yıgmiş'in atı için beş bakır, Q[.]Y Togrıl beş bakır, (Kır čäčäk'in) atı için beş bakır, (Yıgmiş Taş'ın) atı için beş bakır, (Yägänčük'ün) atı için beş bakır, (Tämir Asak'ın) atı için beş bakır, (Irčük'ün) atı için beş bakır, (Ig-ba'nın) atı için (?) beş bakır verilir, (onlar) kupčir (-vergi) için kuponu alacaklar.'

3.2.2.1.3. kızıl bakır (9)

Derlemde *kızıl bakır* ifadesi 9 yerde tanıklanmakta olup, dört yerde *iç* (-mek), iki yerde *eşiglig*, bir yerde {+Ig} eki ile ve diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1228) [M/71:1-2] *čanakların kızartmış kızıl ba(kır) (suv-) -susup içerler* 'Çanakları ile kızıl bakır, susayıp içerler.'
- (1229) [M/72:8-12] *kayu aşçılar erdi .. olar amtı kızarmış isiçler irklikler öze kötürüp sızğurmuş kızıl bakır örtlüg kamaçın susup içerler ..* 'Aşçı olanlar ise şimdi kızgın kazan ve kaplar üzerine götürüp, eritilmiş kızıl bakır, alevli kepeçlerle daldırıp içerler.'

- (1230) [M/72:17-19] ... *amti örtlüg yalınlıg burnaç enginlerinte kötürüp sızgürmiş kızıl bakır içerler* ‘... şimdi alevli ibrikleri omuzlarında götürüp eritilmiş kızıl bakır içerler.’
- (1231) [BT-XXXVII/04418-04420] ... *erinç tınl(i)glar kız[artmış] tām[i]r yumgak yep : sızgürmiş kızıl b[akır] içip...* ‘... Wesen in der Hölle essen heiß[glühende] Eisenkugeln, trinken rotglühendes geschmolzenes K[upfer]...’ aldanmış varlıklar kızgın demir topları yer ve kızgın erimiş bakır içerler, böylece tüm vücutları alev alır ve yanar.’
- (1232) [BT-II/467-470] |*unč-ärgürmiş qızıl baqır*| *r içürmāk-lig-kömür*| *lüg-qarim liy*| *ta-ulatı tamu*| *daqı*| *lar üçün-burxan-larqa-yükünmāk* ‘„Das Verneigen vor den Buddhas für (die Wesen in der Hölle), wo man geschmolzenes, rot(glühendes) Kupfer zu trinken bekommt, in der Kohlen-(Hölle) Abrgrund-(Hölle) und in den übrigen Höllen.’ ‘Erimiş kırmızı bakırın içildiği yerde, kömür (cehennem) uçurumunda (cehennemde) ve diğer cehennemlerde (cehennemdeki varlıklar) için Buddhaların önünde eğilmek.’
- (1233) [BT-II/528-533] *biz, , ärgürmiş qızıl baqır*| *iy içürdäci ulatı tamu*| *larda-amti yukärü ämgäk-tägindäci tınl(i)ylar, , ning-alqu ayıy qilinč-liy tidiyläri alqujun-barča-öçüp amril*| *ip ..* ‘Alle die (in der Hölle), wo man geschmolzenes rot (glühendes) Kupfer zu trinken bekommt, und in den übrigen Höllen jetzt Leid empfinden’ ‘Erimiş kırmızı (kızgın) bakırın içildiği (cehennemdeki) ve şimdi acı çeken diğer cehennemlerdeki herkes tamamen yok olacak ...’
- (1234) [BT-II/556-557] *bı bıçqu*| *luγ tamu*| *daqı açurdaçi tamu*| *daqı, , qızıl baqır işiç-lig* ‘... in der Messer Hölle, in der Hölle, wo man hungert, in der Hölle mit dem rot(glühenden) Kupfer-Kessel ... (Lücke) ...’ ‘... bıçak cehenneminde, açlıktan öldüğünüz cehennemde, kırmızı (parlayan) Kupfer çaydanlığının olduğu cehennemde...’
- (1235) [BT-XXV/2409-2414] ... *ärgürmiş kızıl bakır içürmāklig kömürlüg karımlıgta ulatı tamudakılar üçün* ... ‘Neunundzwanzigstes Kapitel (namens),, Verneigung vor den Buddhas um der in den Höllen Befindlichen wie (in der, wo einem) geschmolzenes Kupfer eingeflößt wird...’ ‘... Erimiş bakırın içine döküldüğü (yer) ve kömür çukuru (cehennem) vb. gibi cehennemlerde bulunanların iyiliği için...’
- (1236) [BT-XXV/2502-2503] ... *kızıl bakır eşiçlig atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña* : ‘... (für) [die in der Hölle] des rotglühenden Kupfer-Kessels, [und für die in den

übrigen unzähligen Höllen Befindlichen ...’ ‘... kızgın bakır kazan cehennemdekiler için, [ve diğer sayısız cehennemdekiler için,] şu anda acı çeken canlı varlıklar için..’

3.2.2.2. bakır + EŞ (1)

Derlemde [*bakır* + EŞ] biçimine 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1237) [BT-III/11:152-154] *purāṇi tīrdī baślap brahman-lar ir[i]g (?) pun baqīr-ča ymā idi kārḡāk-i bilmādin...* ‘Die brahmanen unter Führung des Irrlehrers Pūraṇi, wie grobes und ungereinigtes (?) Jupfer, ohne zu wissen...’ Sahte öğretmen Pūraṇi tarafından yönetilen brahmanlar, kaba ve temizlenmemiş (?) bakır gibi, ne yapacaklarını bilmeden...’

3.2.2.3. bakır + YÜK (3)

Derlemde [*bakır* + YÜK] hal biçimi 3 yerde tanıklanmaktadır.

- (1238) [BT-XXXVII/04421-04423] ... *suvsamakın ögsüz bolup ol t[ämir] yumgakak kızıl bakarıg aš sakınčın yeyürlär* = [DKP/1891-1893] ...*suvsamakın ögsüz bolup ol [...]* *yumgakag kızıl bakarıg aš sakınçı[n] yeyürler ..* ‘Susamaktan şuurunu yitirip o ... yumağı kızıl bakırı yemek zannederek yerler.’
- (1239) [BT-XXV/1654-1655] *prept yoluntakı ärgürmiš kızıl bakarıg ağızka kuğup :ič<ä>gü sıızılmak bışmaklıg ämgäklärkä tägmälim ...* ‘Wir wollen nicht zu den Leiden gelangen, (die darin bestehen, daß einem als Wesen) in der preta-Existenzform geschmolzenes Kupfer in den Mund gegossen wird... ’ ‘Varoluşun preta formunda (bir varlık olarak ağızına erimiş bakır dökülmesinden ibaret olan) acılara varmak istemiyoruz.’
- (1240) [BT-XXV/24713-2478] ... *ärgürmiš kızıl bakarıg içürdäči ulatı tamularda amtı yügärü ämgäk tägindäči tnl(i)glar-{:} nıñ alku ayıg kılınčlıg tıdıgları alkugun barça öcüp amrılıp ...* ‘... in der (einem) geschmolzenes Kupfer eingeflößt wird etc., [sollen] insgesamt schwinden und zur Ruhe kommen; (die Lebewesen) [sollen] von allen Leiden insgesamt freikommen ... [kleine Lücke]’ ‘... Şu anda erimiş bakırın döküldüğü cehennemler gibi cehennemlerde acı çeken canlı varlıkların günah işlemesinin önündeki tüm engeller tamamen ortadan kalkacak...’

3.2.3. kümüş (144)

kümüş → ¹'kümüş' HA 439; ¹*kümüş* 'Silber, Silbergeld || gümüş, gümüş para' HA 439; ²*kümüş* 'Bestandteil eines Ortsnamens || yer adının bir bölümü' HA 439; ³*kümüş* † → 'köküş' HA 439; *Kümüş* 'gümüş' EUTSV 215; *kümüş* 'Gümüş: URD. 130. 6.' EUTS 81; *kümüş* 'gümüş' ETS 128 *kümüş* I серебро, серебряны е деньги DTS 326; *kümüş* II u. совста. (МК I 371) DTS 326; *kümüş* '(g-) 'silver'; s.i.a.m.l.g.; NW Kk. gümis; Kumyk gümüş; SW Osm. Gümüş. but Tkm. Kümüş'. EDPT 723

- **Türevler:** *kümüşlüg* 'silbern, aus Silber, Silber- || gümüşlü, gümüş, gümüş ...' HA 440; *kümüşlüg* EUTSV 215; *kümüşlüg* 'Gümüşlü: P.P. 36,5.' EUTS 81; *kümüşlüg* 'gümüşlü' ETS 128; *kümüşlüg* 'с серебром, серебряный' DTS 326
- **Birleşikler:** *kümüş tag* 'n. loc. || bir yer adı' HA 439; *kümüş butıklıg* 'mit silbernen Zweigen || gümüş dallı' HA 439; *kümüş çanak* 'Silberschale || gümüş çanak' HA 439; *kümüş ırgak* 'silberner Haken (Kalligrafie) || gümüş çengel (kaligrafi)' HA 439; *kümüş közüngü* 'silberner Spiegel || gümüş ayna' HA 439; *kümüş öñlüg* 'silberfarben || gümüş renginde olan, gümüş renkli' HA 439; *kümüş t(a)mgalıg* 'mit silbernem Siegel || gümüş damgalı' HA 439; *kümüş yalpırgaklıg* 'mit silbernen Blättern || gümüş yapraklı' HA 439; *kümüş yip* 'Silberfäden (Stickerei) || gümüş ip (el işi, işleme)' HA 439; *kümüş tag* 'n. loc. || bir yer adı' HA 439; *kümüşlüg altunlug hwa çäçäklär* 'silberne und goldene Blumen || gümüş ve altın çiçekler' HA 440; *kümüşlüg keş* 'silberner Köcher || gümüş okluk' HA 440; *kümüşlüg otrug* 'Silberinsel || gümüş ada' HA 440; *kümüşlüg tag* 'Silberberg || gümüş dağ' HA 440; *k.* '(AY. 70-6)' EUTSV 215; *yürün k.-yıp* '(İKР 42-3)' EUTSV 215; *gümüşlü altunlug k.* '(Maitri. 31-47)' EUTSV 215; *bir tümän ayı altun kümüş kergäksiz kelürti* 'они принесли множество (букв. 10 000) даров и несметное [количество] золота и серебра (КТ б 32)' DTS 326; *ol kümüş altundan çöktürdi* 'он отделил серебро от золота (МК II 181)' DTS 326; *meñä bulmişqa kümüş kergäk bolup közüncidin tört satır kümüş altım* 'мне, Булмышу, понадобилось, серебро, н я взял четыре сатыра серебра у Кёзюнчи (USp 47 2)' DTS 326; *Kümüş tegin* 'u. совста. (МК I 413).' DTS 326; *kümüşlüg otrug* 'серебряный остров (КР 36 5).' DTS 326

Görsel 3.3 Kümüş, (<https://www.twinklejewellery.com.tr/wp-content/uploads/2022/03/Gumus-nedir.jpg>, 16.11.2023).

3.2.3.1. kümüş (19)

Derlemde 2 (UÇİ) yerde kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

(1241) [UÇİ:P474] **kümüş** ‘gümüş’

(1242) [UÇİ:P988] **kümüş tamı-a** ‘gümüş damga’

Derlemde *kümüş* kelimesine 144 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin bağlam gereği ‘kümüş’ anlamında fakat, farklı kelimelerle de beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 30 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde aşağıda listelenmiştir.

(1243) [DDM/SUK:Mi33:4-6] //// **kümüş**//// *kurug kalır män kümüş bilä sa[]///// yaraşı(?) ärmäsär(?) ‘..... gümüş Kuru (faizsiz) kaldığında gümüş ile veririm.’*

(1244) [USHB/126:1-6] *biz basa temir keç taş birle açığ-ka kuđ ar arpa kümüş-inte edgü un-tağı bir şık iki küri apra-nıñ üç stır altı bakır **kümüş**.. altınz. ‘Biz Basa Temir (ve) Ked Taş birlikte Açığ’ın ambarına dökülen arpanın (bedeli olan)*

gümüşünden iyi un ki bir şık iki küri arpanın (bedeli olan) üç stır altı bakır gümüşü aldık.’

- (1245) [M/29:9-10] ... *altunluğ sögütler kümüş ... (ya)prağakı çeçeki tüşi bolur* ‘... Altın ağaçlar ... gümüş ... yaprakları, çiçekleri ve meyvaları olur.’
- (1246) [DDM/SUK:Mi01:3-8] *artı oğlu [] ////7 //// teşip sözläşip aty kızka berm[i]ş(?) //// iki yastuk y(e)g(i)rmi s(i)tır kümüş //// y[an]turu berip atay kız /// barça orpaki tälüki birlä män kut[lug] [to]ña aty kızını igälöp alıp kett[im]* ‘Artı Oğlu anlaşıp Atay Kız’a vermiş (?) 2 yastuk 20 sıtır gümüş Geri verip Atay kız hepsini yırttığı pırtığı ile ben Kutlug Toña, Atay Kız’ı sahiplenip aldım.’
- (1247) [HamiZus/842-846] ...*[altun] kümüş ayi baram king alqiy är[kän] üç asanki ämgäk to[şyurup]*... ‘... [Gold], Silber, Besitz und Habe sehr verbreitet sind, er[füllt] er die von drei asamkhyeyas...’ ...’ ‘... [altın], gümüş, mal ve mülkün çok yaygın olacağı zamanda, o [üç] asamkhyeyanın kileri dolduracak...’
- (1248) [BT-XXI/0793-0795] ... *adrok adrok yinçü çaç kaş [alt]un kümüş äd tavarlar barça b(ä)lgürär ärsärlär...* ‘... [unterschiedlichen] Perlen, Türkise, Jade, [Go]ld, Silber und (andere) Besitzstücke insgesamt ständig erscheinen...’ ‘[Farklı inciler, turkuaz, yeşim taşı, [go]ld, gümüş ve (diğer) eşyalar sürekli olarak toplamda görünür...’
- (1249) [BT-XXIII/D019-D021] *yañı arıg tapıg udug kılgu-luk idiş-lär kargäk altun kümüş bişig tuç labai özäki kaş taş sırıçga ıgäç-ta ulatı* ‘Notwendig sind neue, reine Gefäße zum Opferdienst aus Gold, Silber, geschmiedetem Kupfer, Muschelspiralen (?), Jade, Stein, Glas, Holz usw.’ ‘Kurban hizmeti için altın, gümüş, işlenmiş bakır, deniz kabuğu spiralleri (?), yeşim taşı, taş, cam, ahşap vs.den yapılmış yeni, saf kaplara ihtiyaç vardır.’
- (1250) [DDM/SUK:Mi33:4-6] *//// ka kümüş//// kurug kalır män kümüş bilä sa[]//// yaraşı(?) ärmäsär(?)* ‘... Kuru (faizsiz) kaldığında gümüş ile veririm.’
- (1251) [HT-VIII/259c04] *iki altun {burhan} kümüş b[u]rhan* ‘zwei Buddha-Figuren aus Gold und Silber’ ‘altın ve gümüşten iki Buda figürü.’
- (1252) [HAM/34:2-3] ... *altunçida ekki kümüş čanaq ekki kümüşlüg keş alyu qalti* ‘... l’orfèvre deux écuelles en argent et deux carquois argentés sont restés à apprendre.’ ‘...kuyumcuda iki gümüş kase ve iki gümüş sadak alınmayı bekliyordu.’

- (1253) [AY-VII/10a:427-430] ... *mantal içinte tütsüg hua çeçekler saçıp:altun **kümüş** idişlerte tolu mir sütte ulatı ...* ‘... Alan içine güzel kokulu çiçekleri saçsın, altın ve gümüş kaseleri bal ve sütle doldursun.’
- (1254) [HT:IX/5b:17-21] *qaş bädizlig savlar munta yaruq yaşuq uqulmuş ärsär yämä tüşrük banlar qiyilyali uyramiş ärip inçip yana **kümüş** irqayin bititäci yoqi üzä...* ‘Although the jade ornamented words were clearly understood and an emerald sk-labs are prepared to be carved, but the Silver Hooks have not yet been written, and the Red characters [have not] been turn red.’ ‘Yeşim taşı süslemeli kelimeler açıkça anlaşılmiş ve zümrüt sk-lablar oyulmaya hazırlanmış olsa da, Gümüş Çengeller henüz yazılmadı...’
- (1255) [HT-X/20b:18-21] ... *altun qapiz, **kümüş** qapiz, sal söğütlär ulati beşyüz törlüg öngi öngi etigig yaratıyiy taştin qayda* = [XU-X/1074-1078] ... *altun qapiz **kümüş** qapiz şal söğüt-lär ulatı tuu törlüg öngi öngi etig-ig yaratıy-ıy taştın qayda bältir-dä* ‘... altın tabut, gümüş tabut, şala ağaçları ve pek çok çeşitli, değişik değişik süsleri, bezekleri dışarıda cadde(lerde) meydan(lar)da’
- (1256) [BT-XIII/16:35] *altun **kümüş** qazymang ...* ‘Gold und Silber erwerbt nicht! Es ist ein die existenz Überflutendes’ ‘Altın ve gümüş edinmeyin!’
- (1257) [AY-VIII/15a:626-631] *ne törlüg tilekin kergekin tükel ayıtıp ed tavar ağı barım altun **kümüş** koyn yılka tarıg aş içgü ton kedim üze küsüşlerig kanturu tegingey men* ‘Ne dileği ihtiyacı varsa hepsini söyleyip mal mülk, zenginlik, altın, gümüş, türlü hayvanlar, mahsül, yiyecek içecek ve giysi ile ilgili dileklerini yerine getireceğim.’
- (1258) [SUK:WP04/23-28] *tükäl atly ////////////// qliş bakın(?) bilä üläşip almış olurur äv bir qngli ////////////// ingäk üç äşgäk bir bädük bir kiçig iki işiç bir ////////////// kişmän on ayaq bir **kümüş** quping an-a tfir-i mamt mongyol-çin ödäkçi bilä ortuq altı şiy yir bilä munç-a tgir-ni bu munça m(a)ña birmiş = [USHB/55:24-29] *tükel atlıg [...]kl(ı)ğ bekine bilen üleşip almış olurur ev bir k(a)ñlı [bir] inek üç eşgek bir bedük bir kiçig iki işiç bir [...] kitmen on ayaq bir **kümüş** kupin an-a tegir-i memet moñgol-çın [...ö]dekçi bile ortuq altı şık yir bile munç-a t(e)gir[-ni]z bu munça m(a)ña birmiş* ‘Tükel adlı [...]lı Bekine ile paylaşıp, alıp oturduğu ev, bir arabayı [bir] inek, üç eşek, bir büyük, bir küçük, iki kap, bir [...] kitmen, on tabak, bir gümüş koping an-a tegir-i Memet Monggolçın [... Ö]degçi (?) ile ortak altı şık yer ile bana düşen [... ...] bu kadar bana verilmiş...’*

- (1259) [M/29:21-24] ... *kitumati kent uluş altun önglög **kümüş** önglög yörüng önglög tegriklep turkaru yartlayur ...* ‘...Kerumatışhri altın renkli, gümüş trenkli beyaz renkli ... çevreleyip daima parıldar ...’
- (1260) [İKP/XXXVI:6-8] *yeri qumı alqu **kümüş** ötrü tinturyalı saqıntı* ‘Oranın yeri ve kumu, tümüyle gümüşlendi.’
- (1261) [DDM/SUK:PI02:4-5] *bo tutug kümüşlüg [tu]tug bermiş kün üzä män kädire beş [otuz] s(i)tır yarmak **kümüş** sanap altım män sambokdu tutuñ tükäl bertim* ‘Bu gümüşü rehin dediğim günde ben Kädire 25 sıtır sikke gümüş sayıp aldım.’
- (1262) [DDM/SUK:Mi06:1-5] *it yıl ikinti ay tokuz yañıka män kanturmuş tog<r>ıl kädiräkä bermiş asıglıg beş [s(i)]tır kümüşüg tükäl altım ög bitigi yok bolmışka buçuñ bitig berdim* ‘İt yılı ikinci ayın dokuzunda ben, Kanturmuş Toğrıl, Kädire’ye faiz karşılığında verdiğim 5 sıtır gümüşü tamamıyla aldım.’
- (1263) [KörB/157-158] *agzanmış saviñg edikti altun **kümüş** teg = [ETŞ/35:101] ...Ağzanmış saviñg edikdi altun **kümüş** teg* ‘...ağzından çıkan söz itibar gördü, altın, gümüş gibi.’
- (1264) [SUK/AD02/7-8] *män titso bitig qılmış kün üzä ygrmi stir **kümüş** tükäl altım = [USKT/144] men titso bitig kilmış kün // Üz-e yegrmı stir **kümüş** tükel altım = [DDM/SUK:Ad02:7-8] män titso bitig kılmiş kün üzä y(e)g(i)rmi s(i)tır **kümüş** tükäl altım* ‘Ben Titso sözleşmenin yapıldığı günde 20 sıtır gümüşü eksiksiz aldım.’
- (1265) [ShoAbhiStock/30V49-30V51] ... *yıdyıpar türtünmäk bázäk üz-ä etinmäk bötimäk ırlamaq körmäk tınlamaq-ıy adirıp iki türlüg yänä üsdäşär täginmäk yıymaq-ıy altun **kümüş** ulatı ärdini* ‘If one divides (the sixth) of the eight (iteems above) into two (items),that is, ‘smearing perfume and decorating with ornament’ and ‘dancing, singing, seeing, and hearing’, anf add ‘getting and gathering jewels of gold, silver, etc.’ To hem, one arrives at a total of 10 items.’ ‘... güzel koku sürünmek ve süslenmek ve dans etmek, şarkı söylemek, görmek ve işitmek ve altın, gümüş vb. mücevherler almak ve toplamak eklersek, toplam 10 maddeye ulaşırız.’
- (1266) [HT-X:463-465] ... *sansız saqişsiz altun **kümüş** üzäki wıtsılar[da = [HT-X/10b:16-18] ... sansız saqişsiz altun **kümüş** üzäki ütsilarda ... = [XU-X/532-533] ... sansız saqişsiz altun **kümüş** üzäki ıtsı-lar* ‘... hesapsız altın ve gümüşle süslü arabalar da (?) ...’

- (1267) [HT-IX/13a:23-24] ... **kümüş** *yaraqaqıy tartıp, äringü iz oruquy turıyurmış ol* ‘... he has hung silver hook and fixed marvellous ...’ ... gümüş çengel astı ve muhteşem [izleri] sabitledi....’
- (1268) [İKP/XLII:1-4] ötrü tört körklä qırgın yürün .. **kümüş** *yıp änjirär bu qapaq közädü turur-lar* ‘O zaman, dört güzel kızın, beyaz gümüş bir ipi eğirdiklerini gördü.’
- (1269) [SDB/321-325] ... *kızınga ançulayu oq biş yüz tapıgçı kız-lar//-ınga yme yiti (?) erdinilig kaŋgı-lar anıtuıp altun kümüş //yinçü monçuk-ta ulatı erdinilerig.adın yma bra kuşatri toğ//yumşuk bağ pintavir aş içgü-te ulatı.alku kergeklig-çe tapıg uduğ//yiveg-lerin bütürtüp...* ‘... kızına aynı şekilde beş yüz hizmetkâr kızlarına da yedi mücevherli arabalar hazırlatıp altın, gümüş, inci, boncuk ve başka mücevherleri ve daha bayrak, şemsiye, tuğ,sancak, örtü, perde yiyecek, içecek ve diğer gerekli olan kadar bütün hizmet teçhizatını tamamlatıp...’
- (1270) [BT-XXI/1044-1048] ... *yänä olarka yeti ärdinilär üzä inçä k(a)ltı altun kümüş yinçü vaiduri çaç [ka]ş kızıl yinçü ärdinilär üzä [on yočan] ediz äştuplar turgurup...* ‘... für jene wiederum mit sieben Kostbarkeiten (saptaratna),nämlich mit Gold-,Silber-,Perlen-,Lapislazuli-,Türkis, [jad]e- und „Rotperlen“-Kostbarkeiten [zehn yojanas] hohe Stüpas errichtet haben...’ ‘Onlar için yedi hazine (saptaratna), yani altın, gümüş, inci, lapis lazuli, turkuaz, [jad]e ve kırmızı inci hazineleri [on yojanas] ile yüksek stüpalılar inşa ettiler.’
- (1271) [BT-VIII/A:126-131] *täg yänä ymä äd-in tavar-in birlä tüş-lüg asıy-lıy qılju üçün aş içgü ton kadim altun kümüş yir suv äv bar’q at kölük ulatı baxşı-qa käreğk-lig alp bul’julug añır sadıy-lıy äd tavar-larıy baxşı-(qa) qavirlanmaq-siz kongül-in buşi birgü ol* ‘Ferner nun, um auch mit Gütern Nützlich (Hend) zu schaffen muß man dem Guru Speisen und Getränke, Kleidung, Gold und Silber, Land, Haus und Hof, Pferde und Lasttiere sowie andere dem Guru notwendige, schwer erlangbare und teuer zu bezahlende Güter mit einem Herzen ohne Geiz als Almosen geben.’ ‘Bundan sonra, mallarla bile yararlılık yaratmak için, yiyecek ve içecek, giyecek, altın ve gümüş, arazi, ev ve avlu, atlar ve yük hayvanları ve ayrıca guru için gerekli olan, elde edilmesi zor ve ödenmesi pahalı olan diğer malları cimri olmayan bir kalple sadaka olarak vermelidir.’
- (1272) [SUK/WP06:2-5] ... **kümüş** *yol-ınta basa bitig-siz altı ülüş-tä tägmiş ‘är qul küng yol-ınta yänä tigin-ning kantin yinä qay-a-qa yaıtut bolmış.* = [DDM/SUK:WP06:2-5] ... **kümüş** *yolınta basa bitigsiz altı ülüştä tägmiş ‘är*

kul künyolınta yänä teginniñ kantın yinä kayaka yaıtut bolmuş gümüş ile ilgili sonra (kendilerine) senetsiz (olarak) altı pay erkek ve kadını köle ile ilgili prensin şehri ile ilgili Yinä Kaya'ya iadede bulunmuş.'

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *kümüş kargäk* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin eşdizimli olduğu düşünülen kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.2.3.1.1. kümüş al- (9)

Derlemde *kümüş* ve *al-(mak)* kelimeleri 9 yerde tanıklanmakta olup, 6 yerde *stır*, 2 yerde *baqır*, bir yerde ise *yastuk* kelimeleriyle kullanılmıştır.

s(t)tır/satır kelimesiyle

- (1273) [DDM/SUK:Ad02:3-5] ...*inim antsonı tugmışım(t)z toynak şilavantika süt sävinçi y(e)g(i)rmi s(t)tır kümüş alıp ogulluk bertim(i)z* '... kardeşim Antso'ya akrabamız Toynak Şilavanti'den süte denk (süt fiyatına) 20 stır gümüş alıp (Toynak Şilavanti'ye) evlatlık verdik.'
- (1274) [SUK/LO10:2-4] *manga şivsadu tutung-qa küsmiş[=kümiş] kargäk bolup şinsun şälitä on stır kümiş altım* = [USHB/113:2-4] *maña sivşidu tutuñ-ka kü{s}müş k(e)rgek bolup şinsun şelite on stır kümüş altım.* = [DDM/SUK:Lo10:2-4] ... *maña şivsadu tutuñka küsmiş {oku :kümiş} kargäk bolup şinsun şälitä on s(t)tır kümüş altım* '... Şivsadu Tutuñ'a gümüş gerekli olunca Şinsun Şäli'den 10 stır gümüş aldım.'
- (1275) [SUK/LO09:1-3] ...*manga bolmiş-qa kümüş kargäk bolup kösün-çi-tä tört satır kümüş altım* = [USHB/47:1-4] *yunt (tağıu) yıl bisinç ay sekiz yañıka maña bolmuş-qa kümüş ke>rgek> bolup küsün-çi-tin tört satır kümüş altım* *Bir ay-ta birer bakır kümüş asıg<t> birle köni birür m(e)n* = [DDM/SUK:Lo09:1-5] ...*maña b[ol]muşka kümüş kăr[gä]k bolup kösünçitä tört satır kümüş altım bir ayta birä'r bakır kümüş asıg birlä köni berür män* 'Tavuk yılı, beşinci ayın sekizinde bana bolmuş'a gümüş gerekli olunca Kösünçi'den 4 stır gümüş aldım. Her ay birer bakır gümüş faizi ile tam olarak veririm.'
- (1276) [SUK/LO07/2-4] ... *manga bolmiş-qa asıy-qa kümüş kargäk bolup qra oyl-ta altı stır kümüş altım* = [USHB/52:1-2] ...*maña bolmuş-qa asıg <-k>a kümüş*

- kergek bolup işire-tin üç s(i)tır kümüş altım.* = [DDM/SUK:Lo08:1-2] ...*maña bolmuşka asıg[k]a kümüş kârgäk bolup işirätä üç s(i)tır kümüş altım* ‘... bana Bolmuş’a faiz karşılığında gümüş gerekli olunca İşirä’den 3 stır gümüş aldım.’
- (1277) [USHB/18:2-4] ... *<ma>ña bolmuş-ka asıg-ka kümüş <ker>gekl bolup qara oğul-ta altı stır <kü>müş altım* = [DDM/SUK:Lo07:2-4]] ...*maña bolmuşka asıgka kümüş [kär]gäk bolup k(a)ra ogulta altı s(i)tır [k]ümüş altım* ‘... bana Bolmuş’a faiz karşılığında gümüş gerekli olunca Kara Oğul’da 6 stır gümüş aldım.’
- (1278) [SUK/AD02:2-5] ... *akam-ning boguz-ın yigedgeli alp bolmuş-ka inim antso-nı togmış-ıms toynak şilavanti-qa süt sävinç-i ygrmi stır kümüş alıp oğul-luq birtimiz* = [USKT/144] ...*akam-ning boguz-ın yigedgeli // Alp bolmuş-ka inim antso-nı togmış-ıms // toynak şilawanti-ka süt sevinç-i yegrmı stır // kümüş alıp oğul-luk birtimz* ‘...ağabeyimin (evinde) yemek yapmak güç olduğundan küçük kardeşim Antso’yu akrabamız Toynak Şilavanti’ye süt sevinci karşılığı (olarak) yirmi stır gümüş alıp oğulluk verdik.’

bakır kelimesiyle

- (1279) [UTH/75] ...*bir şıg iki küri arpanıng üç str altı baqır kümüş altımız...* ‘Bir şıg iki küri arpayı 3 stır, 6 bakır gümüşe aldık.’
- (1280) [SUK/Mİ14:1-6] *biz basa tmir käd tş birlä açiğ-qa qudar arpa kümüş-intä ‘ädgü ünin-ta-qı bir şiy iki küri arpa-nıng üç stır altı baqır kümüş altımız...* ‘Wir, Basa Tmir und Käd Tš, haben von(?) dem Silber für die in den Speicher eingeschüttete Gerste für 1 šiy, 2 küri Gerste für gutes Mehl 3 stır, 6 baqır Silber erhalten. Diese Gerste werden wir zum Speicher bringen und abliefern.’ ‘Biz, Basa Tmir ve Käd Tš, ambara dökülen arpanın gümüşünü (?) 1 šiy, iyi un için 2 küri arpa 3 stır, 6 baqır gümüşe aldık.’

yastık kelimesiyle

- (1281) [SUK/Mİ03:10-11] ... *inäçi-tin yarım yastuq kümüş alıp H üzüşüp...* = [USHB/116:10-11] ...*ineci-tin yarum yastuq kümüş alıp üzüşüp...* = [DDM/SUK:Mi 03:10-11] ... *inäçitin yarım yastuk kümüş alıp H üzüşüp...* ‘...İnäçi’den yarım yastuk gümüş alıp anlaştık.’

3.2.3.1.2. birer / yarım bakır kümüş asıg birle / bile köni birür-män (4)

Derlemde *kümüş* ifadesi 4 yerde bu kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (1282) [SUK/LO09:3-4] *bir ay-ta birä'r baqır kümüş asıy birlä köni birür-män* = [USHB/47:3-4] ... *Bir ay-ta birer bakır kümüş asıg<ı> birle köni birür m(e)n.* = [DDM/SUK:Lo09:3-4] ... *bir ayta birä'r bakar kümüş asıg birlä köni berür män* 'Her ay birer bakır gümüş faizi ile tam olarak veririm.'
- (1283) [USKT:122] *kaç ay tutsar men ay // (sa) yu birer yarım bakır kümüş asıg bile köni birür m(e)n* = [SUK:LO08/3-4] *qač ay tutsar-män ay sayu birär baqır kümüş asıy-ı bilä köni birürmän* = [SUK/LO07:4-6] ... *män ay sayu birär yarım baqır kümüş asıy-ı bilä köni birürmän* = [USHB/18:4-6] ... *kaç ay tutsar m(e)n ay <sa>yu birer yarım bakır kümüş asıg <-ı> bilen köni birür m(e)n* = [DDM/SUK:Lo08:3-4] ... *[k]aç ay tutsar män ay sayu birär bakar kümüş asıg [b]ilä köni berür män* 'Kaç ay alıkoyarsam her ay birer bakır gümüş faizi ile doğrudan veririm.'
- (1284) [UTH/75] ... *birär yarım bakır kümüş asıgı bilä köni birürmän*... 'Birer yarım bakır gümüş faizi ile doğrudan vereceğim.'
- (1285) [UTH/75] ...*ay sayu birär bakır kümüş asıgı bilä köni birürmän*... 'Her ay birer bakır gümüşü faizi ile birlikte doğrudan vereceğim.'

3.2.3.1.3. bakır kümüş berip sanıta tutzun (2)

Derlemde *kümüş* ifadesi 2 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (1286) [BT-XLIII/OAcc02:1-4] *küskü yılkı ögrinä-niņ kupçir kümüşintä mısıra-nıņ at tär-in-gä üç bakır kümüş {...} berip san-ınta tutzun* 'From Ögrinä's kupçir(-tax)-silver in the Rat year (he) shall pay three bakır silver fort he rent of Mısıra's horse;take it into account.' 'Ögrinä'nın Rat yılındaki kupçir(-vergi)-gümüşünden (o) Mısıra'nın atının kirası için üç bakır gümüş ödeyecek; bunu hesaba katın.'
- (1287) [BT-XLIII/Oacc04:1-5] *küskü yılkı ögrinä-niņ kupçir kümüş-intä altın-a-nıņ at tär-ingä iki bakır kümüş berip sanıta tutzun* 'From Ögrinä's kupçir(-tax)-silver in the Rat year (he) shall pay two bakır silver fort he rent of Altın-a's horses;take it into account!' 'Ögrinä'nın Sıçan yılındaki kupçir(-vergi)-gümüşünden Altın-a'nın atlarının kirası için iki bakır gümüş ödeyecek; bunu hesaba katın!'

3.2.3.1.4. altun kümüş erdini (2)

Derlemde *altun kümüş erdini* ifadesi 2 yerde tanıklanmaktadır:

- (1288) [AY-VIII/24a:1050-1054] ...* z iltin l k ed tavar ağı barım altun kümüş erdini yin u  a  kaş aş i g  ton kedim hua  e ek t ş yemiş< alku ba[r ]a> bergey men .. ‘... kendilerine alacakları türlü türlü mal mülk, altın, gümüş, mücevher, inci, firuze, yeşim, yiyecek içecek, giyim kuşam,  i ek ve meyve her türlü ihtiyaçlarını karşılایacađım...’*
- (1289) [K P/17-19] *takı yime ming tümen tnlıglar altun kümüş erdni monçuk satıgsız erdniler tilegeli . .taluy ögüzke kirser ... ‘Ve yine sayısız canlı varlıklar, altın gümüş, mücevher, boncuk (ve) baha biçmez değerli Şeyleri aramak için deniz (veya) ırmağa girseler ...’*

3.2.3.1.5. kümüş k rg k bolup (12)

Derlemde *kümüş k rg k bolup* ifadesi 12 yerde tanıklanmakta olup bunların sekizinde ilgili ifadeden sonra başka bir kelime gelmekte, birinde ise sonraki kısım eksik kalmakta olup, kalan dokuz yerde ise farklı kelimelerin eşdizimlilik gösterdiği anlaşılmaktadır.

- (1290) [SUK/SA21:1-8] *manga liv atypu-nung oyli kov  -k  yunglaq-liq kümüş krg k bolup pukin  atly  r qara-başimin kingsun ayay-qa t gimligk  yiti  lig st r yarmaq kümüş-k  toyruru tomlıdu satd m bu satıy yiti  lig –st r- kümüş- g bu bitig qilm ş k n özü m n kingzun ayay-qa t gimlig t k l sanap birtim = [USKT:141] ... manga // Liw taipu-nung ogli kow  -ke (yu)nglak-lıg kümüş // Kergek bolup pokung atlg er (k)arabaşımın // Kingsun ayag-ka tegimligke (yiti) elig s(e)tir // Yarmak kümüş-ke toguru tomlidu (s)atdım = [DDM/SUK:Sa21:1-5] ...maņa liv taypunuň ogli kov  k  [yur]laklık kümüş k( )rg( )k bolup pukin  atl(i)g  r [k]arabaşımın kiņsun ayagka t gimligk  [yet]i  lig s(i)tir yarmak k m şk  toguru tumlıtu satdım ‘...bana Liv Taypu’nun ođlu Kov  ’ye kullanmak için gümüş gerekli olunca Pukiņ adlı erkek kölemi sayđıya değer Kiņsun’a 47 st r yarmak gümüşe tam ve kesin olarak sattım.’*
- (1291) [SUK/SA22:1-4] *manga yrp toyril-qa // kümüş krg k bolup kimzun atly  b i qarabaşim-n   lig st r yarmaq kümüş-k  in  i-k  toyruru tomlıdu satd m... = [USKT/143] ... manga yap togrıl-ka // ... kümüş kergek bolup kimz-un atlag eb i karabaşı(m) // -nı elig s(e)tir yarmak kümüş-ke ineci-ke togru tamlid(u)*

satdım = [USHB/114:1-4] ...*Maņa yrp togrıl-ka [yujlak]-lıg kümüş k(e)rgek bolup kimzun atlg ebçi qarabaşı<m>nı el(l)ig stır yarmak kümüş-ke ineci-ke toğ<u>ru tomlıd<u> <sat>dım.* = [DDM/SUK:Sa22:1-4] ...*maņa y(a)rp togrılka [yujlaklık] kümüş k(ä)rgäk bolup kimzun atl(i)g äbçi karabaşımnu älig s(i)tır yarmak kümüŝkä inäçikä togru tumlı[tu] [sat]dım* ‘... bana Y(a)rp Togrıl’a kullanmak için gümüş gerekli olunca, Kimzun adlı kadın kölemi 50 stır yarmak gümüşe İnäçi’ye tam ve kesin olarak satdım.’

- (1292) [SUK/Sa26:2-8] ... *qutluy tämür är tuymış toqdamış olar-qa yunglaq-ıq yarmaq kümüş kargäk bolup sängäkdäz aq-a-tin altmış altun alıp mübäräk qoç adlıy oylum-ni män adası qutluy tämür aq-a-si är tuymış aq-a-si toqdamış üçäğü birlä bolup toyuru tomlıdu sağtim* = [USKT/139] *kut(luk) temür er togmış // Tokdamış olar-ka yunglak-lig yarmak // Kümüş kergek bolup sengekdez ak-a-tin // Altmış altun alıp mübarek koç adlıg // Oglum-nı men adası kutluk temür ak-a // -sı er togmış ak-a-sı tokdamış üçegü birle // Bo(lup) (to) guru tomlıdu sattım* = [USHB/57:2-8] ... *kut<luğ> temür er togmış toktamış olar-ka yujlaklıg yarmak kümüş kergek bolup sejezdaz aq-a-tin altmış altun alıp mübarek koç atlıg oglum-nı men atası kutluğ temür aq-a -sı er togmış aq-a-sı toktamış üçegü birle bo<lup to>guru tomlıdu sağtim(i)z* = [DDM/SUK:SA26:2-8] ...*kut[lug] tämür är tuymış toktamış olarka yujlaklık yarmak kümüş kargäk bolup sänjäktäs akatın altmış altun alıp mübäräk hoc<a> atlıg oglumnu män atısı kutlug tämür akası är tuymış akası toktmış üçäğü birlä bo[lup to]guru tumlıtu sağdım* ‘... Kutlug Tämür’e Är Tuymış ve Toktamış’a kullanmak için yarmak gümüş gerekli olunca Sänjäktäs ağabeyden 60 altın alıp Mubarak Hoca adlı oğlumu ben babası Kutlug Tämür, ağabeyi Är Tuymış ve ağabeyi Toktamış üçümüz birlikte tam ve eksiksiz sattık.’

- (1293) [SUK/LO09:1-3] *manga bolmiş-qa kümüŝ kargäk bolup kösün-çi-tä tört satır kümüŝ altım* = [USHB/47:1-3] *yunt (tağıgu) yıl bisinç ay sekiz yañıka maņa bolmiş-qa kümüŝ ke>rgek> bolup kösün-çi-tin tört satır kümüŝ altım..* = [DDM/SUK:Lo09:1-5] *maņa b[ol]mişka kümüŝ kăr[gä]k bolup kösünçitä tört satır kümüŝ altım* ‘... bana Bolmış’a gümüş gerekli olunca Kösünçi’den 4 satır gümüş aldım.’

- (1294) [SUK/LO07/2-4] *manga bolmiş-qa asıy-qa kümüş kargäk bolup qra oyl-ta altı stır kümüş altım* = [USHB/18:2-4] *<ma>ņa bolmiş-qa asıg-ka kümüş <ker>gek bolup kara oğul-ta altı stır <kü>müş altım.* = [DDM/SUK:Lo07:2-

- 4] *maña bolmışka asıgka kümüş [kär]gäk bolup k(a)ra ogulta altı s(ı)tır [k]ümüş altım* ‘bana Bolmuş’a faiz karşılığında gümüş gerekli olunca Kara Oğul’da 6 sıtır gümüş aldım.’
- (1295) [USHB/115:1-3] ... *maña kutluğ toñ-ka kümüş krgæk bolup] aday kız-nı [ineç]ike birtim erti..* ‘[... bana, Kutlug Tonga’ya gümüş lâzım olup] Aday Kızı [İneç]i’ye vermiş idim.’
- (1296) [DDM/SUK:Lo 08:1-2] *maña bolmışka asıg[k]a kümüş kãrgæk bolup işirätä üç s(ı)tır kümüş altım* ‘...bana Bolmuş’a faiz karşılığında gümüş gerekli olunca İşirä’den 3 sıtır gümüş aldım’ = [USHB/52:1-2] ...*maña bolmış-ka asıg <-k>a kümüş kergæk bolup işire-tin üç s(ı)tır kümüş altım.* ‘...bana Bolmuş’a faydalanmak (için) gümüş gerekli olduğu için, İşire’den üç stır gümüş aldım.’
- (1297) [SUK/LO10/2-4] *manga şivsadu tutung-qa küsmiş[=kümiş] kãrgæk bolup şinsun şälitä on stır kümiş altım* = [DDM/SUK:Lo10:2-4] *maña şivsadu tutuñka küsmiş {oku :kümiş} kãrgæk bolup şinsun şälitä on s(ı)tır kümüş altım* ‘...bana Şivsadu Tutuñ’a gümüş gerekli olunca Şinsun Şäli’den 10 sıtır gümüş aldım.’
- (1298) [UTH/170:1-6] *Yunt yıl törtünç ay säkiz ygrmikä bizing-gä mausı ädgü bäg ogul-qa biz ikägü-kä yunglaq-lıq kümüş krgæk bolup ögüz içintäki açgu öläng -ni toyınçog-qa toquz stır kümüş-kä sibilqasar üskin-tä togru tomlutu satdım* ‘At yılı, dördüncü ay(ın) onsekizinde, bize Mausı Edgü ve Beg Oğul’a, biz ikimize kullanmak için gümüş gerek olup su kanalı içinde açılavak otlı tarlayı (bataklığı) (?) Toyınçoq’a 9 stır gümüşe Sibilqasar’ın önünde doğrudan sattım.’ = [SUK:SA08/2-6] *bizing-gä mausı ädgü bäg oyul-qa biz ikägü-kä yunglaq-lıq kümüş krgæk bolup ögüz içintäki açgu öläng-ni toyinçoy-qa toquz stır kümüş-kä sibilqasar üskin-tä toyru tomluğu satdım* = [DDM/SUK:Sa08:2-6] *biziñkä mausı ädgü bäg ogulka biz ikägükä yuñlaklık kümüş k(ä)rgæk bolup ügüz içintäki açgu öläñni toyınçogka tokuz s(ı)tır kümüşkä sibilkasar üskintä togru tomluğu satdım* ‘... Bize Mausı Ädgü ve Bäğ Oğul’a ikimize kullanmak için gümüş gerekli olunca nehir içindeki açık çayırılığı Toyınçoğ’a dokuz sıtır kümüş’e Sibilkasar huzurunda tam ve kesin olarak sattım.’
- (1299) [UTH/53] *Küskü yıl üçünç ay altı yangıqa manga ozmış tog<r>il –qa yunglaqlıq kümüş krgæk bolup öz borluq-um-nı basa tog>r>il-qa toguru tomlitu sattım* ‘Sıçan yılı, üçüncü ay(ın) altıncı gününde, bana Ozmış Togrı’la kullanmak için gümüş gerek olup, kendi bağını Basa Togrı’la doğrudan sattım.’

- (1300) [SUK/PL01/1-4] *manga k(a)ytso tutung-qa yunglq-liq kümüš krgäk bolup özüm-tä tuymış titso* ‘atly oylum-ni čintso šila-qa üç yıl-liq tutuy birtim
- (1301) [USHB/51:1-4] *maņa kedire-ke yuñlak-lağ [kümüš kergäk bolup öz]üm-te toğmış bolmış adlağ toyın ogulum-nı yigen kay-a [tutuk küm]üş-iñe sambokdu tutuñ-qa yarım yastuq kümüş-ke tutuq [birdim].* ‘Bana Kedireke’ye kullanmak için gümüş lazım olup kendimden doğan Bolmuş adlı rahip oğlumu, Yegen Kaya rehin gümüşüne Sambokdu Tutung’a yarım yastuk gümüş verdim.’ = [DDM/SUK:PI02:1-5] *...maņa kädıräkä yuñlaklak [kümüš k(ä)rgäk bolup öz]ümtä tuğmış bolmış* ‘atlag toyın ogulumnu yägän kaya ////////// [] WS YNK’ *sambokdu tutuñka yarım yastuk kümüşkä tutuq [bertim]...* ‘...bana Kädırä’ye kullanmak için gümüş gerekli olunca benden doğmuş Bolmuş adlı rahip oğlumu Yägän Kaya Sambokdu Tutuñ’a yarım yastuk gümüşe rehin verdim.’

3.2.3.1.6. kümüş közüngü (2)

Derlemde *kümüš közüngü* ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bu kullanımların hepsinde müstakil olarak rastlanmaktadır.

- (1302) [HT-IX/7b:21-24] *ayiriyin balu tägingümkä kenki tapiyin adayin inčä qaltı söğüt köligä kümüş közüngütä* ‘I venture to bound with next favor, like a shadow of tree [reflected] on the Silver Mirror.’ ‘Gümüş Ayna’da [yansıyan] bir ağaç gölgesi gibi, bir sonraki iyilikle bağlanmaya cüret ediyorum.’
- (1303) [HT-IX/10a:1-3] *körmäk üzä kümüş közüngütä öritkülüg bolzun bodi köngülüg bu küntä ...* ‘Seen on the Silver [Mirror] to cherish the mind of Bodhi today’ ‘Bugün Bodhi’nin zihnini beslemek için Gümüş [Ayna] üzerinde görüldü...’

3.2.3.1.7. kümüş kopçır (6)

Derlemde *kümüš kopçır* ifadesi 6 yerde tanıklanmakta olup, dört yerde {+KA}, bir yerde {+In-A} ve bir yerde {+In-gA} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (1304) [USHB/53/2:7-9] *... bolmış tan bir at ulağ birip üç bakır kümüş kopçır-qa tutsun.* ‘... = [USHB/53/1:7-11] *... bolmış-tan bir at ulağ birip iki kün birip üç bakır kümüş kopçır-qa tutsun.* ‘... Bolmuş’tan bir binek atı vererek, iki kün vererek, üç bakır gümüş kopçır’a tutsun.’

- (1305) [USHB/53/3:8-11] ... *bolmıştan bir at iki kün birip üç bakır kümüş kopçır-ka tutşun.* ‘... Bolmış’tan bir at iki kün için vererek üç bakır gümüş kopçır’a tutşun.’
- (1306) [USHB/53/4:7-10] ... *bolmıştan birip bir yarım bakır kümüş kopçırına tutşun.* ‘... Bolmış’tan vererek bir yarım bakır gümüşü kopçırına tutşun.’
- (1307) [BT-XLIII/PO22:7-9] ...*bolmış taz bir at ulag berip üç bakır kümüş kupçır-ka tutşun* ‘... Bolmış Taz of the Baçak-a Tarkan’s hundred-household-unit shall deliver one horse-ulag and regard it as three bakır of silver of the kupçır(-tax).’ ‘... Baçak-a Tarkan'in yüz hanelik birliğinin Bolmış Taz’ı bir at-ulag teslim edecek ve bunu kupçır'in (-vergi) üç bakır gümüşü olarak kabul edecektir.’
- (1308) [BT-XLIII/PO23:8-11] ...*bolmış taz bir at iki kün berip üç bakır kümüş kupçır-ka tutşun.* ‘Bolmış Taz of the Baçak-a Tarkan’s hundred-household-unit shall deliver one horse (for)two day(s) and regard it as thre bakır of silver of the kupçır(-tax).’ ‘Baçak-a Tarkan'in yüz hanelik birliğinin Bolmış Taz’ı iki gün(lük) bir at teslim edecek ve bunu kupçır(-vergi)nin üç bakır gümüşü olarak kabul edecektir.’
- (1309) [BT-XLIII/PO24:7-10] ...*bolmış taz berip bir yarım bakır kümüş kupçır-ınga tutşun.* ‘...Bolmış Taz of the Baçak-a Tarkan’s hundred-household-unit shall give to Salgar,the wine-merchant (wine-tax collector?), tor ide into the city for dispersing the wine one horse-ulag and regard it as one and a haf bakır of silver of the kupçır(-tax).’ ‘...Baçak-a Tarkan'in yüz hane-biriminden Bolmış Taz, şarap tüccarı (şarap vergisi tahsildarı?) Salgar'a, şarabı dağıtması için şehre bir at-ulag verecek ve bunu kupçır (-vergi) için bir ve bir haf bakır gümüş olarak kabul edecektir.’

3.2.3.1.8. altun kümüş küsâyür erser (2)

Derlemde *kümüş* ifadesi 2 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (1310) [AY-VIII/25a:1081-1083] *birök ol kişi altun kümüş küseyür erser altun kümüş bergey men* ‘Eğer o kişi altın, gümüş istiyorsa altın, gümüş vereceğim.’
- (1311) [AY-VI/1054-1058] ...*azu kamağ kişikâ amrak ayağlığ bolđalı küsâyür ârsâr , azu âd tavar altun kümüş küsâyür ârsâr...* ‘...bütün İnsanlara sevgi ve saygılı olmayı isterse ya da mal-mülk altın gümüş isterse...’

3.2.3.1.10. kümüş tag (3)

Derlemde *kümüş tag* ifadesi 3 yerde geçmekte olup, bir yerde {+IngA}, 1 yerde {+Da} ve diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1312) [BT-XLVI/49:01'-05'] *qutnga qulut kümüş tay-nga tgintim* 'To your (lit. His) Lordship // his slave (=I) arrived at the Silver mountain (Kümüş Tay)' Efendinize (lit. O'nun) // kölesi (=Ben) Gümüş dağa (Kümüş Dağ) vardım.'
- (1313) [BT-XLVI/174/2-3] *kümüş tay XYş 'N WX tigin il* 'Kümüş Tay [... ...] Prince (tigin) // Kümüş Dağ [... ...] Prens (tigin) //
- (1314) [BT-XLVI/174:v2-v7] *]p klzn [] yarlıy yarlıqa[] skz otuzn] totoq g]gci kümüş tayda ol* 'May he go [... ...] issue a commnd [... ...] twenty-eighth (date?) [... ...] totoq g [... ...] it is at Kümüş Tay ['Gidebilir [... ...] bir emir yayınlayabilir [... ...] yirmi sekizinci (tarih?) [... ...] totoq g [... ...] Kümüş Dağ'da.'

3.2.3.1.11. altun kümüş vayduri sıparır (2)

Derlemde *kümüş* ifadesi 2 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır.

- (1315) [AY-V/0960-0964] ... *altun kümüş vayduri sıparır ulatı yiti erdinilerin adruk adruk ņi ņi esriņ ed tavarların tolu ulug ulug ağuluklar körkitser* 'altın, gümüş, beril, kristal ve ayrıca yedi mücevheratlı türlü türlü, farklı farklı, alaca hayvanlar ile dolu çok çok hazinelikler gösterse ...'
- (1316) [AY-VIII/10a:386-394] ... *kamag tn(l)g oğlanların ..kedglk ton yegülük aş.. z iltnglk yeviğ tizig altun kümüş vayduri saparır şişir patu sta kobık a kaş yinçü monçuk ulatı esriņ erdiniler ze bay barımlığ kguluk ulug kke küsünke tegürü y(a)rlıkadı ...* '... Bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti...'

3.2.3.1.12. kümüş yastuk (11)

Derlemde *kümüş yastuk* ifadesi 10 yerde tanıklanmakta olup, beş yerde *bgtlrk*, iki yerde *içgörü ağulukka*, diğer yerlerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1317) [SUK/Sa11:18-21] ... *uluy suü-kä bir altun yasduq içgar-i ayılıq- -qa bir kümüş yastuq bəgät-lär-kä birär ädär-kä yaraşu at qışyut birip sö- -lär-i yorımazun.* = [USKT/129] *ulug suü-ke bir altun yastuk içker-i ağılık // -ka bir kümüş yastuk beget-ler-ke birer // Eder-ke yaraşu at kışgut birip söz // -ler-i yorımaz-un* = [DDM/SUK:Sa11:15-21] *apam birök ärklig bəg eşi yat yalavaç küçin tutup çam çarım kılzarlar ulug süükä bir altun yastuk içgäri ağılıkka bir kümüş yastuk bəgätlärkä birär ädärkä yaraşu at kızgut berip sözlärş yorımazun* ‘... ulu majesteye bir altun yastuk, içeri hazineye bir gümüş yastuk, beylere birer eyer uygun at olmak üzere) ceza verip sözləri geçmesin.’
- (1318) [DDM/SUK:Sa27:20-24] ... *kim kim mä bolup çam çarım kılzar ulug süükä ak yastuk bəglärkä ädärkä ya[r]agu at berip sözləri yorımazun* ‘Her kim itiraz ederse ulu majestelerine beyaz yastuk (gümüş), beylere eyerlerine uygun at verip sözləri geçmesin.’
- (1319) [SUK/WP06/13-23] *muñtin taş yitining suvi-niñ yaqa-siñga yänä iki bölük bu bitig-täki tvar-qa tutup on tamya büdün kümüş yastuq-ı bir yürüng toyin atly açri oylñ ‘älig(?) -tä birip otuz yaştın altın y(e)g(i)rmi yaştın üstün ortun är äbçi iki k(a)rabaş iki at iki ud birlä munça t(a)varñı uur kaya başlap inilärimkä berip öz köñülüm bolup yaraşıp ymä vapça yanlaça nägü mä çam ç(a)rım bar ärsär kodupbo bitigñi bertim...*’ = [DDM/SUK:WP06:13-23] ...*muntın taş yeriniñ suviniñ yakasıña yänä iki bölük kümüş yastukı bir yürün toyin atl(i)g a[çar]i ogl(a)ñ ‘älig(?)tä berip otuz yaştın altın y(e)g(i)rmi yaştın üstün ortun är äbçi iki k(a)rabaş iki at iki ud birlä munça t(a)varñı uur kaya başlap inilärimkä berip öz köñülüm bolup yaraşıp /// [] ymä vapça yanlaça nägü mä çam ç(a)rım bar ärsär kodup bo bitigñi bertim...*’ ‘... bunun dışındaki toprağının kirasını ve bu iki parça olan sözleşmedeki malı kimin) aldığı, 10 damgalı tam gümüş :) 30 yaşın altında 20 yaşın üstünde, orta yaşlı erkek ve kadın 2 köle, 2 at, 2 sığır ile bunca malı Uuur Kaya ile başta olmak üzere herhangi bir itiraz olursa (diye) bu seneti verdim.’
- (1320) [USHB/78:11-17] ... *uluğ suü-ke bir altun yastuk oğlan tigitlerke bir kümüş yastuk içkerü ağılık-ka bir yastuk bir at birip ağır kın-ka tegip sözləri yorımaşun* = [DDM/SUK:WP01:11-17] ... *ulug süükä bir altun yastuk oğlan tegitlärkä birär kümüş yastuk içgärü ağılıkka bir yastuk içgärü ağılıkka bir at berip ağır kıynka t(ä)gip sözləri yorımazun* ‘... yüce majestelerine 1 altın yastuk, prenlere

birer gümüş yastuk, iç hazineye 1 yastuk, iç hazineye 1 at vermek üzere ağır cezaya çarptırılıp (onların) sözleri geçmesin.’

- (1321) [SUK/EM01/15-176] *uluḡ suu-qa bir altun yastuḡ aqä ini tägiḡ-lär birär kümüš yastuḡ iduḡ-qut-qa bir ystuḡ šazin ayḡučı-qa bir qışḡud öḡünüp sözlärü yorımazuN* = [DDM/SUK:Em01:15-16] *uluḡ suuka bir altun yastuk aka ini tägiḡlär birär kümüš y[as]tuk idok [k]utka bir y(a)stuk šazin ayḡuçıka bir at kızḡuḡ ötüniüp [s]özläri yo[rıma]zun* ‘... yüce majestelerine 1 altun yastuk, büyük ve küçük prenlere birer gümüş yastuk, Idokkut’a 1 yastuk, öğreti sözcülerine 1 at ceza ödeyip (onların) sözleri geçmesin.’
- (1322) [DDM/SUK:Mi01:19-20] ... *koço balık ayḡuçıka bir kümüš yastuk berip ağır kıynka tägzünlär* = [SUK:Mi01/19-20] ... *qoço baliḡ ayḡučı-qa bir kümüš yastuḡ birip...* = [USHB/115:19-20] ... *koço balık ayḡuçı-ka bir kümüš yastuḡ birip ağır kıyn-ka tegşün-ler.* ‘... Koço şehri hazinedarına bir gümüş yastuk verip, ağır cezaya çarptırılınsınlar.’
- (1323) [SUK/WP01/12-17] ... *oylan tigiḡlärkä birär kümüš yastuḡ içḡärü ayiliḡ-qa bir at birip ağır kıynka tegip sözləri yorımazun* = [USKT/145] *oglan tigiḡ // -lerke birer kümüš yastuk // İçḡerü aḡlık-ka bir yastuk // İçḡerü aḡlık-ka bir at birip // Ağır kıyn-ka tegip söz-leri // Yorımaz-un* ‘şehzadelere birer gümüş yastuk, iç hazineye bir at vermek suretiyle ağır cezaya çarptırılınsın ve sözleri geçmesin.’
- (1324) [UTH/175:15-21] ... *uluḡ suu-kä bir altun yastuḡ içḡär-i aḡlıḡ-qa bir bir kümüš yastuḡ bāḡät-lär-kä birär äḡär-kä yaraşu at qızḡut birip sözlär-i yorımazun* ‘Fakat eḡer ḡüçlü bey ve eşi(nin), yabancıların nüfuzunu kullanıp itiraz ederlerse Ulu majestelerine (Büyük Kaḡana) 1 altun yastuk, saray hazinesine 1 gümüş yastuk, beylere birer eyere yaraşır at ceza (parası olarak) verip sözleri geçmesin!’

3.2.3.2. kümüşlüḡ (2)

Derlemde *kümüşlüḡ* ifadesine 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1325) [DDM/SUK:PI02:4-5] *bo tutuḡ kümüşlüḡ [tu]tuḡ bermiş kün üzä män kädire beş [otuz] s(i)tır yarmak kümüš sanap altım* ‘Bu gümüşü rehin dediḡim günde ben Kädire 25 sıtır sikke gümüš sayıp aldım.’

- (1326) [İKP/XXXVI:1-6] *ol ödün ädgü ögli tegin yerçi aβıçqa qolın yetip yetti kün belçä boyuzça suβda yorip kümüşlüg otruq-qa yayqa tägdi* ‘Bunda sonra, iyi Düşünceli Prens yaşlı rehberi kolundan tutarak, yedi gün boyunca, bellerine boğazlarına kadar su içinde yürüdüler ve gümüslü adaya, gümüslü dağa eriştiler.’

3.2.3.4. kümüş + YÜK (11)

Derlemde [*kümüş* + YÜK] biçimi 11 yerde tanıklanmaktadır.

- (1327) [SUK/SA22/1-6] *bu qarabaş atıyî kümüş-ni bitig qılmış kün üzä män inäci tükäl sanap birtim män yrp toyril ymä tükäl sanap aldım //// ötkürü stzun bu qarabaş yol-ınta* ‘Das Silber, den Kaufpreis für diese Sklavin, habe ich, İnäci, an dem Tag, an dem der Kontrakt ausgefertigt wurde, vollständig abgezählt gegeben.’ ‘Bu kadın kölenin satın alma bedeli olan gümüşü, sözleşmenin yapıldığı gün tam olarak sayarak İnäci'ye verdim.’
- (1328) [BT-XLIII/PO020:5-8] Üç bakır *kümüş-ni* tümän bukan on totok bičkün kayak-a olar bütürü[p] berzün. ‘... three bakır silver altogether, Tümän Buka, On Totok, Bičkün Kayak-a, they shall give it in full.’ ‘... toplam üç bakır gümüş, Tümän Buka, On Totok, Bičkün Kayak-a, tam olarak verecekler.’
- (1329) [USHB/49:1-5] *sekiz-inç [ay] sekiz yañı-ka tüş üze[...]-i-ke tolu -ka bolmış-ka bular üçegü -ke tegün birmiş bir yarım satır kümüş-ni m(e)n temir aldım.* ‘Sekizin ay(ın) sekizinci gününde faiz ile Ye[...]’ye, Tolu’ya, Bolmuş’a bunlar(ın) üçüne tegün vermiş bir yarım satır gümüşü ben Temir aldım.’
- (1330) [USHB/49:6-8] *biñig-ni kaçan belgülep kelser asıgın bir bakır kümüş-ni birürmen* ‘Senedi ne zaman belgeleyerek gelse, faizi ile bir bakır gümüşü veririm.’
- (1331) [USHB/64:2-4] *...tamgaçı tarıg apıg nikü esen buka olar-taķı koyn yılķı <ü>ç stır kümüşni m(e)n nikü tükäl altım.* ‘... Tamgaçı Tarıg Apık Nikü Esen Buka onlardaki, koyun yılındaki üç stır gümüşü ben Nikü tamamen aldım.’
- (1332) [SUK/Sa22:4-5] *... bu qarabaş stiyî kümüş-ni bitig qılmış kün üzä män inäci tükäl sanap birtim = [USHB/114:4-5] bu qarabaş satıgı kümüş-ni bitig qılmış kün üz-e m(e)n ineci tükäl sanap birtim.* ‘Bu hizmetçinin bedeli gümüşü senedin yazıldığı gün ben İneci tamamıyla sayarak verdim.’

- (1333) [SUK/Mİ13:4] *bir bqır kümüš-ni bāg boşudī* = [USHB/125:3-4] *bir bakır kümüš-ni beg boşuŧu* ‘Bir stır bir bakır gümüšü bey bırakmıš.’
- (1334) [USHB/125:4-5] *bu kümüšni basa tođrıl-tın altınz* ‘Bu gümüšleri biz Basa Togrıl’dan aldık.’
- (1335) [SUK/PL02:10-11] *mān kādirā samboqdu tutung-qa //// birmiš bolmiš atly – oŧulum-niŋ- biš otuz stır kümüš-ni tükāl altım* ‘Ich, Kādirā, habe 25 stır Silber für meinen dem Samboqdu Tutung als Pfand gegebenen.’ ‘Ben, Kādirā, Samboqdu'ya tutungum için rehin olarak 25 stır gümüš verdim.’
- (1336) [SUK/Mİ33:2-3] *mān ođaçi ta<y>šī kümüš-ni šiusay ya<y>šī-tin alip* ‘Ich, Ođaçi Ta<y>šī, habe von Šiusay Ta<y>šī Silber erhalten.’ ‘Ben, Ođaçi Ta<y>šī, Šiusay Ta<y>šī'den gümüš aldım.’
- (1337) [SUK/PL01:6-8] *bu on satır kümüš-ni bitig qılmıš kün üzā mān qaytso tu tükāl tartip altım* ‘Diese 10 satır Silber(münzen) habe ich, Qaytso Tu, am Tag, an dem der Kontrakt ausgefertigt wurde, vollständig abgewogen erhalten.’ ‘Bu 10 satır gümüš (sikke) ben, Qaytso Tu, sözleşmenin imzalandığı gün tam olarak tartılmıš olarak teslim aldım.’

3.2.3.5. kümüš + BUL (5)

Derlemde [*kümüš* + BUL] hal biçimi 5 yerde tanıklanmaktadır.

- (1338) [USHB/125:1-3] ... *k(e)rsin arslan balban bile beg tuđđu altı stır altı ba<kır> k<ümü>šte biš stır biš bakır altınz* ‘... Kersin, Arslan (ve) Balban, bey tarafından tutulan altı stıraltı ba[kır] gümüšten beš stır beš bakır aldık.’
- (1339) [BT-XXXVI/G05-G07] *upasilar[nun]g atın(?) munung a[m]rak yangın išl[ämiščä (?)] altun kümištā ulatı kayu...* ‘... man in dessen beliebter Weise [] Gold und Silber sowie [] goss in einen brauchbaren (?)’ ‘... meslekten olmayan kardeşler adına [] popüler bir şekilde [] altın ve gümüšün yanı sıra [] kullanılabilir (?)’
- (1340) [BT-XLIII/PO020:5-8] *üč bakır kümüš-ni tümän bukan on totok bičkün kayak-a olar bütürü[p] berzün.* ‘... three bakır silver altogether, Tümän Buka, On Totok, Bičkün Kayak-a, they shall give it in full.’ ‘... toplam üç bakır gümüš, Tümän Buka, On Totok, Bičkün Kayak-a, tam olarak verecekler.’

- (1341) [HAM/16/14-16] ... **kümüşdə** körü ayaq tolusi yeg ayil iti alişlq bolsa bõriligi bõriligi töz keyik nãçä yol bilsä aşıçi anca al bilir ‘... Plutôt que l’argent blanc, mieux vaut le plein de la coupe.’ ‘...gümüşün beyazı yerine, çanağın dolusu daha iyidir.’
- (1342) [AY-V/0986-0996] *tek yilviçi erniñ yilvi küçi üze yalañuklar közin bamaktın ötgürü ezügin armakın bo muntag at yañata ulatı tnl(i)glar kuvragın altın kümüşte ulatı ed tavarlar yügmekin körkitmiş közüntürmiş erür* ‘Yalnızca büyücü adam büyü gücü ile insanların gözünü bağlamadan (illüzyon) dolayı aldatmaca ile bu gibi at fil ile canlılar topluluğunu (ve) bu altın gümüş ile hayvanlar yığını göstermiştir.’

3.2.3.6. kümüş + 3.T.İYE. + YÖN (1)

Derlemde [kümüş + 3.T.İYE. + YÖN] hal biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1343) [USHB/51:1-4] [*küskü yıl ikinti ay se]kiz otuz-ka maña kedire-ke yuñlağ-lağ [kümüş kergek bolup öz]üm-te toğmuş bolmuş adlağ toyın ogulum-nı yigen kay-a [tutuk küm]üş-iñe sambokdu tutuñ-ka yarım yastuğ kümüş-ke tutuğ [birdim]. ‘...bana, Kedire’ye kullanmak için gümüş lâzım olup kendimden doğan Bolmuş adlı rahip oğlumu, Yegen Kaya rehin gümüşüne rehin verdim.’*

3.2.3.8. kümüş + 3.Ç.İYE+ YÜK (1)

Derlemde [kümüş + 3.Ç.İYE+ YÜK] biçimi 10 yerde tanıklanmaktadır.

- (1344) [AY-IV/1218-1222] ... *ağların yañalrın altınların kümüşlärin ädlärin tavarların oom törtünç altı otuz ärdinilärin yinçülärin k(ä)ntlärin suzakların nalıkların uluşların tolp el uluşların isig özläriñä tägi tıdıp ıdalap... ‘... atlarını, fillerini, altınlarını gümüşlerini, mallarını mülklerini, mücevherlerini, incilerini, kentlerini, köylerini, şehirlerin, ülkerini bütün memlketlerini, vücutlarına kadar her şeyi terk edip...’*

3.2.3.10. kümüş + 2.T.İYE. (10)

Derlemde [kümüş + 2. T.İYE.] biçimi 10 yerde tanıklanmaktadır.

- (1345) [MahU/1068-1069] *altunun kümüſin kapız yaraturlar* ‘Altın (ve) gümüş ile tabut süslerler.’
- (1346) [UTH/84] ...*satıg kümüſ-in inçä sözläſdimz bir yastuq biſ stir kümüſ-kä käſiſdimz bu bir yastuq biſ sıtır kümüſ-üg bitig qılmıſ kün üzä män basa tog<r>ıl tükäl birtim män ozmuſ tog>r>ıl ymä tükäl tartıp altım* ‘Sattım (bedeli) gümüş için şöyle konuştuk: 1 yastuk, 5 stir gümüşe anlaştık: Bu 1 yastık 5 sıtır gümüşü senet yapılan günde ben Basa Togrıl tamaen verdim. Ben Ozmıſ Togrıl da tamamen tarıp (sayıp) aldım.’
- (1347) [UTH/165:3-5] *satıg kümüſ-in inçä sözläſdimz bir yastuq biſ stir kümüſ-kä käſiſdimz* ‘Satıſ (bedeli) gümüş için şöyle konuştuk : 1 yastık, 5 sıtır gümüşe anlaştık.’
- (1348) [BT-XLIII/OAcc05:1-3] küskü yılkı ögrinä-niñ bir yarım s(1)tır kupçır *kümüſ-in* män älik alıp ulag tär-in-kä bertim bo tamga mäniñ ol ‘Älik, received Ögrinä’s one and a half sıtır kupçır (-tax)-silver fort he Rat year and spent it on ulag hire.’ ‘Älik, Ögrinä’nin Rat yılı için bir buçuk sıtır kupçır (-vergi)- gümüşünü aldı ve ulag kiralamaya harcadı.’
- (1349) [M/28-29:18-5]. . . (o)rtusınta altun—m (kü)müſin *vayturin spririn bu türlüg t] // gmça kitumatı balık tengr(i) yiti kat altunun kü(müſin) (vayturin) sapririn itiglig balıkkentleri bolur* ‘... dünya ortasında altın, gümüş, Vaidürya, Sphatika ile bu çeſit Ketumatı ſehri tanrı yedi kat altın, gümüş, (vaidürya) ve Sphatika ile mücehhez ſehirleri vardır.’
- (1350) [SUK/PL01/5] *tutıuy kümüſ-in inçä sözläſtmz...* = [DDM/SUK:PI01:5] *tutıug kümüſin inçä sözläſtim(i)z* ‘Rehin gümüşünü şöyle anlaştık.’
- (1351) [M/104:21-25]... *azu tü türlüg boduğın altunun kümüſin erdnin yinçün burkan körkin itser yaratsar...* ‘... çeſitli boyalarla, renklerle, altın, gümüş, cevher ve incilerle burkan resimlerini süslese...’
- (1352) [HamiZus/895-896] *altunun kümüſin itip yaratıp a[ıyayın] aıarlayaylar (.)* ‘... werden sie mit Gold und Silber, und sie werden ihn) mit V[erehrung] ehren.’ ‘... altın ve gümüşle olacaklar ve onu ibadet ile onurlandıracaklar.’
- (1353) [BT-III/59:944-947] *künsüz aysüz yaroq-luy küçlüg uluy täñri-lär küsüş-lärin öriğip qut qolsar kümüſin bo tuſıđ eğilti* ‘Da (selbst) ohne Sonne und Mond glänzende, kraftvolle, große Götter ihre Wünsche erweckten und (euch) priesen, wurde mit Silber dieses Tuſıta geschmückt.’ ‘Güneş ve ay parlamadan (bile)

güçlü, büyük tanrılar arzularını uyandırdıkları ve (seni) övdükleri için, bu Tuşita gümüşle süslendi.’

- (1354) [SUK/SA05/3-4] ...*satīy kümüş-in inča sözläšdimz* ‘Über die Silber(münzen) als Verkaufspreis haben wir uns wie folgt abgesprochen.’ ‘Satış fiyatı olarak gümüş (sikke) üzerinde şu şekilde anlaştık.’

3.2.3.11. kümüş + 2.T.İYE.+ BUL (1)

Derlemde [*kümüş* + 2.T.İYE.+ BUL] biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1355) [DDM/SUK:Mi14:1-6] ... biz basa t(ä)mir käd t(a)ş birlä açıgkka kudar arpa *kümüştü* ‘ädgü unıntakı bir şığ iki küri arpanıñ üç s(1)tır altı bakır kümüş altım(1)z ‘Biz Basa Tämir ve Käd Taş, ambara dökülen arpanın gümüş için 1 şığ, 3 sıtır, iyi un için 2 küri arpa, 6 bakır gümüş aldık.’

3.2.3.12. kümüş + YÖN (13)

Derlemde [*kümüş* + YÖN] biçimi 13 yerde tanıklanmaktadır.

- (1356) [SUK/SA05/4-5] *bir yastuq bişsitiir kümüş-kä käsišdimz* = [DDM/SUK:Sa5:4-5] *bir yastuk beş sıtır kümüşkä käsišdim(i)z* ‘1 yastuk, 5 sıtır gümüşe anlaştık.’
- (1357) [USHB/61:2-6] ...*maña liv taypu-nuñ oğlu kovçü-ke <yon>lağ-lıg kümüş k(e)rgek bolup poķiñg atl(i)ğ er<ka>ra başımın kiñsun ayağ-ka tegimligke [yiti] el<l>ig stır yarmağ kümüş-ke toğuru tomlıd<u> s>atdım* = [DDM/SUK:SA21:1-5] ...*maña liv taypunuñ oğlu kovçükä [yuy]laklık kümüş k(ä)rg(ä)k bolup pukiñg atl(i)g är [k]arabaşımın kiñsun ayağka tägimligkä [yet]i ñlig s(i)tır yarmağ kümüşkä toğuru tumlıtu satdım* ‘Tavuk yılı, dördüncü ayın sekizinde bana Liv Taypu’nun oğlu Kovçü’ye kullanmak için gümüş gerekli olunca Pukiñ adlı erkek kölemi saygıya değer Kiñsun’a 47 stır yarmağ gümüşe tam ve kesin olarak sattım.’
- (1358) [SUK/PL01/5-6] *on satir kümüş-kä tutıyuy birtim* ‘On satır gümüşü rehin verdim.’
- (1359) [DDM/SUK:PI02:2-4] ... *öz]ümtä tugmış bolmış ‘atlag toyın ogulumnu yägän kaya // [] WS YNK’ sambokdu tutuñka yarım yastuk kümüşkä tutuğ [bertim]* [USHB/51:2-4] ... *öz]üm-te toğmış bolmış adlağ toyın ogulum-nı yigen*

*kay-a [tutuk küm]üş-ije sambokdu tutuq-ka yarım yastuq **kümüş-ke** tutuq [birdim].* ‘Kendimden doğan Bolmuş adlı rahip oğlumu, Yegen Kaya rehin gümüşüne rehin verdim.’

- (1360) [UTH/170:1-6] Yunt yıl törtünç ay säkiz ygrmikä bizing-gä mausı ädgü bäg ogul-qa biz ikägü-kä yunglaq-lıq **kümüş** krgäk bolup ögüz içintäki açgu öläng -ni toyınçog-qa toquz stır **kümüş-kä** sibilqasar üskin-tä togru tomlutu satdım ‘At yılı, dördüncü ay(ın) onsekizinde, bize Mausı Edgü ve Beg Ogul’a, biz ikimize kullanmak için gümüş gerek olup su kanalı içinde açılavak otlu tarlayı (bataklıǵı) (?) Toyınçoq’a 9 stır gümüşe Sibilqasar’ın önünde doğrudan sattım.’
- (1361) [UTH/165:3-5] *satıg **kümüş-in** inçä sözläşdimz bir yastuq biş stır **kümüş-kä** käsişdimz* ‘Satış (bedeli) gümüş için şöyle konuştuk : 1 yastık, 5 stır gümüşe anlaştık.’
- (1362) [SUK/SA08/2-6] *bizing-gä mausı ädgü bäg oyul-qa biz ikägü-kä yunglaq-lıq kümüş krgäk bolup ögüz içintäki açgu öläng-ni toyınçoy-qa toquz stır **kümüş-kä** sibilqasar üskin-tä toyru tomluğu satdım* = [DDM/SUK:SA8:2-6] *biziñkä mausı ädgü bäg ogulka biz ikägükä yunlaklık kümüş k(ä)rgäk bolup ügüz içintäki açgu öläñni toyınçogka tokuz s(t)tır **kümüşkä** sibilkasar üskintä togru tumluğu satdım* ‘bize Mausı Ädgü ve Bäğ Oğul’a ikimize kullanmak için gümüş gerekli olunca nehir içindeki açık çayırılıǵı Toyınçoğ’a dokuz stır kümüş’e Sibilkasar huzurunda tam ve kesin olarak sattım.’
- (1363) [USKT/143] ... *kimz-un atlag ebçi karabaşı(m) // -ni elig s(e)tir yarmak **kümüş-ke** ineci-ke togru tamlıd(u)* = [USHB/114:2-4] ...*kimzun atlg ebçi qarabaşı<m>ni el(l)ig stır yarmak **kümüş-ke** ineci-ke toğ<u>ru tomlıd<u><sat>dım.* ‘... Kimzun adlı kadın hizmetçimi elli stır yarmak gümüşü İneçi’ye usulüne ugun (olarak) sattım.’
- (1364) [SUK/SA21/1-5] *manga liv atypu-nung oyli kovçü-kä yunglaq-lıq kümüş krgäk bolup puking atly är qara-başımin kingsun ayay-qa tägimligkä yiti älig stır yarmaq **kümüş-kä** toyuru tomlığu satdım* = [USKT/141] *manga // Liw taipu-nung ogli kovçü-ke (yu)nglak-lıg kümüş // Kergek bolup pokung atlg er (k)arabaşımin // Kingsun ayag-ka tegimligke (yiti) elig s(e)tir // Yarmak **kümüş-ke** toguru tomlıdu (s)atdım* ‘bana Liw Taipu’nun oǵlu Kövçü’ye kullanmak için gümüş lâzım olduğundan Poking isimli erkek kölemi hürmete layık Kingsun’a kırküş stır yarmak gümüşe tamamen sattım.’

- (1365) [UTH/80] ... *ögüz içintäki açgu öläng –ni toyınçog-qa toquz stır kümüş-kä sibilqasar üskin-tä togru tomlutu satdım.* ‘Su kanalı içinde açılacak otlu tarlayı (bataklığı) (?) Toyınçoq’ a 9 stır gümüşe Sibilqasar’ın önünde doğrudan sattım.’
- (1366) [UTH/83] *yunt yıl törtünç ay säkiz ygrmikä bizing-gä mausı ädgü bäg ogul-qa biz ikägü-kä yunglaq-lıq kümüş krgäk bolup ögüz içintäki açgu öläng –ni toyınçog-qa toquz stır kümüş-kä sibilqasar üskin-tä togru tomlutu satdım* ‘At yılı, dördüncü ay(ın) onsekizinde, bize Mausı Edgü ve Beg Ogul’a biz ikimize kullanmak için gümüş gerek olup su kanalı içinde açılacak otlu tarlayı (bataklığı) (?) Toyınçoq’a 9 stır gümüşe Sibilqasar’ın önünden doğrudan sattım.’
- (1367) [HamiZus/3597-3599] ... *altun] kümüşkä ymä artuq az[lanmayayla]r...* ‘... [Gold] und Silber nicht gie[rig sein werden],den achtfachen edlen Weg gehen.’ ‘...altın ve gümüşe açgözlü olmadıkları için sekiz katlı asil yolda yürüyecekler.’
- (1368) [UTH/84] ...*satıg kümüş-in inçä sözläşdimz bir yastuq biş stır kümüş-kä käsişdimz bu bir yastuq biş sıtır kümüş-üg bitig qılmış kün üzä män basa tog<r>ıl tükäl birtim män ozmuş tog>r>ıl ymä tükäl tartıp altım* ‘Sattım (bedeli) gümüş için şöyle konuştuk: 1 yastuk, 5 stır gümüşe anlaştık:Bu 1 yastık 5 sıtır gümüşü senet yapılan günde ben Basa Toğrıl tamaen verdim.Ben Ozmuş Toğrıl da tamamen tarıp (sayıp) aldım.’

3.2.3.13. kümüş + YÜK (16)

Derlemde [*kümüş* + YÜK] biçimi 27 yerde tanıklanmaktadır.

- (1369) [DDM/SUK:SA5:5-6] *bo bir yastuq beş sıtır kümüşüg bitig qılmış kün üzä {P} män basa tog<r>ıl tükäl bertim* ‘Bu bir yastık beş sıtır gümüşü sözleşmenin yapıldığı gün, ben Basa Toğrıl tamamını verdim’
- (1370) [USHB/61:7-9] *yiti el<l>ig stır kümüş-üg bu b<it>ig qılmış kün üze m(e)n kiñşun ayağ-ka tegiml<ig t>ükel sanap birtim.* ‘Bu bedel, kırk yedi sıtır gümüşü bu sened yazıldığı gün ben saygıdeğer Kingsun hazretleri, tamamiyle sayarak verdim.’
- (1371) [UTH/165:5-6] *bu bir yastuq biş sıtır kümüş-üg bitig qılmış kün üzä män basa tog<r>ıl tükäl birtim* ‘Bu 1 yastık 5 sıtır gümüşü senet yapılan günde ben Basa Toğrıl tamamen verdim.’

- (1372) [SUK/SA21/20-22] *män kovçü puking atly är qara-baş satıy-ı yiti älig stır kümüş-üg tükäl altım* = [USKT:141] ... *men kowçü poking // Atlas er kara baş satıg-ı yiti (elig) s(e) tir kümüş // -üg tükel altım* = [USHB/61:20-22] ... *m(e)n kovçü pokinj atl(i)ğ er qara-baş satıg-ı yiti <elli> g stır kümüşüg tükel altım* = [DDM/SUK:SA21:20-22] ... *män kovçü pukinj atl(i)g karabaş satıgı yeti [äli]g s(i)tir kümüşüg tükäl altım* = [SUK:SA21/20-22] *män kovçü puking atly är qara-baş satıy-ı yiti älig stır kümüş-üg tükäl altım* = [USHB/61:20-22] ... *m(e)n kovçü pokinj atl(i)ğ er qara-baş satıg-ı yiti <elli> g stır kümüşüg tükel altım*. ‘...ben Kovçü, Poking adlı erkek hizmetkârımın bedeli kırk yedi satır gümüşü tamamiyle aldım.’
- (1373) [DDM/SUK:PI01:23-25] ... *apam üntür<ür> män tesär män bo kümüşüg bermiş küntin bärüki H asıgı bilä köni berür män* ‘Eğer iade ederim dersem bu gümüşü verdiğim günden itibaren faizi ile tam olarak veririm.’
- (1374) [UTH/84] ...*satıg kümüş-in inçä sözläşdimz bir yastuq biş stır kümüş-kä käsişdimz bu bir yastuq biş sıtır kümüş-üg bitig qılmış kün üzä män basa tog<r>ıl tükäl birtim män ozmış tog>r>ıl ymä tükäl tartıp altım* ‘Sattım (bedeli) gümüş için şöyle konuştuk: 1 yastuk, 5 stır gümüşe anlaştık:Bu 1 yastık 5 sıtır gümüşü senet yapılan günde ben Basa Togrıl tamaen verdim.Ben Ozmış Togrıl da tamamen tarıp (sayıp) aldım.’
- (1375) [USHB/48:1-3] ...*m(e)n kanturmuş togrıl kedir-e-ke birmiş asıg-lıg biş stır kümüş-üg tükel altım* ‘...Ben Kanturmuş Togrıl Kedire’ye vermiş (olduğum) faizli beş stır gümüş tamamen aldım.’
- (1376) [SUK/SA21/5-8] ... *bu satıy yiti älig –stır- kümüş-üg bu bitig qılmış kün üzä män kingzun ayağ-qa tægimlig tükäl sanap birtim* = [USHB/61:6-9] *bu satıg yiti el<l>ig stır kümüş-üg bu b<it>ig qılmış kün üze m(e)n kişsun ayağ-ka tegiml<ig t>ükel sanap birtim*. ‘Bu bedel, kırk yedi satır gümüşü bu sened yazıldığı gün ben saygıdeğer Kingsun hazretleri, tamamiyle sayarak verdim.’
- (1377) [SUK/Mİ07/4-7] *asıy-lıy kümüş-tin basa toy<r>ıl-nıng basıy-qa tæg-miş säkiz sitir kümüş-üg män yuqa H altım ög bitigin titp* = [USHB/112:4-7] *asıg-lıg kümüş t<in> basa togrıl-nıñ basıg-ka tegmiş sekiz stır kümüş-üg m(e)n yoğa-a altım*. ‘Ve[rilen] faizli gümüş d[e]n Basa Togrıl basıg (vergisine göre) hesaplanmış sekiz stır gümüşü ben Yoka aldım.’

- (1378) [USHB/114:15-17] ...*m(e)n yrp toğrıl kimzun atlg qarabaş s(a)tı<ğı> elig stır yarmaq kümüş-üg ineçitin tükäl altım.* ‘ben Yrp Toğrıl, Kimzun adlı hizmetçinin bedeli elli satır yarmak gümüşü, İneçiden tamamiyle aldım.’
- (1379) [USHB/115:3-6] *oğlı [arunı] t(i)y(i)şip sözleşip aday kızka birm<iş> [...]* *iki yastuq ygrmi stır kümüş[-üg] [ineçi-k]e yançuru birip...* ‘Oğlu [Arun’a ile] konuşup sözleşip Aday kıza ver[diği] [...] iki yastuk yirmi satır gümüş[ü] [İneçi’y]e geri verip...’
- (1380) [SUK/SA21:5-8] *bu satıy yiti älig –stır- kümüş-üg bu bitig qılmış kün üzä män kingzun ayaç-qa tägimlig tükäl sanap birtim* ‘Die 47 stır Silber, den Kaufpreis, habe ich, Hochwürden Kingsun, an dem Tag, an dem Kontrakt ausgefertigt wurde, vollständig abgezahlt gegeben’ ‘Ben, Muhterem Kingsun, sözleşmenin yapıldığı gün, satın alma bedeli olan 47 stır gümüşün tamamını verdim.’ = [SUK:SA05:5-6] *bu bir yastuq biş sitir kümüş-üg bitig qılmış kün üzä {P} män basa toy<r>il tükäl birtim* ‘Diese 1 yastuq und 5 sitir Silber habe ich, Basa Toyrıl, an dem Tag, an dem der Kontrakt ausgefertigt wurde, vollständig gegeben.’ ‘Bu 1 yastuk ve 5 sitir gümüşü ben, Basa Toyrıl, sözleşmenin imzalandığı gün tam olarak verdim.’
- (1381) [SUK/SA22/15-17] *män yrp toyrıl kimzun altly [=atly] qarabaş atıyı älig stır yarmaq kümüş-üg inäçi-tin tükäl altım tanuq taqičuq* ‘Ich, Yrp Toyrıl, habe die 50 stır Münzsilber, den Kaufpreis für die Kimzun genannte Sklavin, von İnäçi vollaändig erhalten.’ ‘Ben, Yrp Toyrıl, Kimzun adlı kölenin satın alma bedeli olan 50 stır sikke gümüşü İnäçi'den tam olarak aldım.’
- (1382) [SUK/PL02:4-5] *Bu tutuy kümüş-üg tutuy birmiş kün üzä män kädırä biş ... //* *// stır yarmaq kümüş sanap altım* ‘Dieses Pfand-Silber habe ich, kädırä, am Tag, an dem das Pfand übergeben wurde, (als) 25 stır Münzsilber abgezahlt erhalten.’ ‘Bu rehin gümüşü, kädırä, rehin verildiği gün, 25 stır sikke gümüş olarak (sayıldı) aldım.’
- (1383) [SUK/PL01:24-25] *...kümüş-üg birmiş kün-tin bärüki H asıy-ı bilä köni birürmän* ‘... gebe ich die Silber(münzen) korrekt zurückt mit den Zinsen von dem Tag an, an dem (sie) übergeben wurden. ‘... gümüş (paraları) doğru bir şekilde (teslim edildikleri) günden itibaren faiziyle birlikte iade ediyorum.’
- (1384) [SUK/Mİ06:1-3] *män qanturmış toy<r>il kädırä-kä birmiş asıy-lıy biş stır kümüş-üg tükäl altım bitiği* ‘Ich, Qanturmış Toyrıl, habe die Kädırä mit Zinsen

gegebenen 5 stür Silber vollständig erhalten.’ ‘Ben, Qanturmış Toyril, Kädırä’yı faiziyle birlikte 5 stür gümüş vererek tam olarak aldım.’

3.3. Özel Adı Olan Değerli Taş Ve Mücevherler

Derlemde özel bir adı olan 49 değerli taş ve mücevher tespit edilmiştir. Bunların bir kısmıyla ilgili, literatürde ayırt edici bir ifade bulunmaksızın ‘bir mücevher’ tanımı tercih edilmiştir. Bunlar için tezde örnek görsel kullanılmamıştır. Ancak ‘bir mücevher’ şeklinde belirsiz bir tanımı olmayan, ayırt edici özellikleri belirtilen kelimelerde tespit edilen örnek görseller madde içinde yer almıştır.

3.3.1. adityagarbe (1)

aditi-a-karbi † → ‘adityagarbe’ HA 13; *adityagarbe* ‘<< Skt. ādityagarbha ein Juwel || bir mücevher’ HA 13; *aditiyagarbhe* <Skr. *Ādityagarbha* “Güneş Deva’sının oğlu” UVD 281

İki farklı okunuşa sahip olan kelime derlemde 1 cümle bağlamında kullanılmaktadır¹.

(1385) [U-II/52-59] *inčä χlti aditi-akarbi atly kkir’-siz arıy kök χaliy-ya oqsati arıy süzük yruy yasuy mani mončuy ärdini inçip öz yruy-ï üzä yaltrıyu yasuyu turmus tæg* = [UVD: 136-141] *inçä k(a)ltı aditiyagarbe dhārañi, Ādityagarbhagarbe atl(i)ğ kkir-siz arığ kök kalık-ka okşati arığ süzök y(a)ruk yaşuk mani monçuk ärdini inçip öz y(a)ruk-ı üz-ä yaltrıyu yaşuyu: turmuş tæg* ‘Bu adlı gökyüzü gibi saf, temiz ve kusursuz Güneşin Mavi Boncuklu İncisi gibi her yönüyle aydınlatıcı parlaklığa sahiptir.’

3.3.2. amuli (1)

amuli << Skt. amala Bergkristall || saf kuvars (dağ kristali) HA 46

¹ adityagarbe <Skr. *Ādityagarbha: Aditya*, Çin. 阿泥底耶 şeklinde olup “Aditi’nin oğlu, güneş; gök; Güneş Devasının oğlu” anlamlarına gelmektedir. (SH 1937: s. 289). UW’de terim “skr. *ādityagarbha* “Güneşin rahmi” (1977: s. 57) olarak geçer (UVD 197).

- **Birleşikler:** amuli yinčü ‘Perle aus Bergkristall || saf kuvarsdan inci, saf kuvars inci’ HA 46

Görsel 3.3 Amuli, (<https://kiymetlitaslar.blogspot.com/p/kuvars-grubu.html> 16.11.2023).

Eski Uygurcada *amuli* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *Amuli* ifadesi yinçü kelimesiyle birlikte kullanılmıştır.

- (1386) [BT-XIII/5:15-18] *altun-luy siruq tæg är b[o]dluy a[]prï t[ä]g in bil-[lig ampar yimiš tæg irin-lig amuli yinčü tæg tözlüg* ‘Von männlicher Statur wie ein goldener Stab, [mit] weiten Hüften wie [] Weites(?), mit Lippen wie Mango-Früchte, von Natur wie amuli-Perlen.’ ‘Altın bir çubuk gibi erkeksi boylu, [] geniş (?) gibi geniş kalçalı, mango meyvesi gibi dudaklı, amuli incileri gibi doğal.’

3.3.3. aşirvat (1)

aşiravat † ‘(lies rşirvat → ražav(a)rt) || (oku: rşirvat → ražav(a)rt)’ HA 76; *aşiravat* → ‘aşirvat’ HA 76; ¹*aşirvat* ‘< TochB āširvāt < Skt. āširvāda Lobpreis, Segensspruch, Segen || övgü, hayır dua, iyi dilek, kutsama’ HA 76; ²*aşirvat* → ‘ražav(a)rt’ HA 76; *raširavart* → ‘ražav(a)rt’ HA 568; *ražav(a)rt* ~ *r(a)žav(a)rt* (→ ražaw(a)rt, r(a)žvart, ražvit) ‘< TochA rājavart < Skt. rājā-vartaLapislazuli || lacivert taşı, lazurit (vgl./krş. TochB rājawat, Mo. rasivar, rasivard, rašivard, rasivar-un)’ HA 569; *ražaw(a)rt* → ‘ražav(a)rt, ražv(a)rt’ HA 569; *ražv(a)rt* ~ *r(a)žvart* → ‘ražav(a)rt’ HA 569; *ražvit* ‘< TochB rājawat < Skt. rājāvarta Lapislazuli || lacivert taşı (vgl./krş. TochA rājavart) (→ ražav(a)rt,

raḡaw(a)rt, r(a)ḡvart)’ HA 569; *raḡvurt* → ‘raḡv(a)rt’ HA 569; *aḡırvat* ‘< Skr. Râjavarta (AY. 347-3)’ EUTSV 69; *aḡırvat, rajıvart* ‘(AY. 651-12)’ EUTSV 267; *rajıvart* ‘< Skr. râjavarta : krş.’ EUTSV 267; *rzvrt* : ‘lacivert=razvrt (US)’ EUTSV 268; *razvrt* ‘Lacivert: U. III. 13,10.’ EUTS 126; *rzvrt =razvrt* ‘lacivert’. EUTS 126; *racavrt* (<Skr. rajâvarta) ‘lacivert taşı’ ETS 189; *aḡırvat, rajıravart* : ‘(AY. n347-3)’ EUTSV 267; *razavrt* ‘[c/çp, rajâvarta] минерал лазурит’ DTS 477; *raḡawrt* ‘с.«. razavrt, raḡırt см. Razavrt’ DTS 477 ; *raḡvrt* см . razavrt. DTS 477

- **Türevler:** *raḡav(a)rtlıg* † → ‘aḡırvatlıg’ HA 569; *raḡvartlıg* ‘Lapislazuli- || lacivert taşı ...’ HA 569; *raḡvartlıg şap* ‘Lapislazuli-Segen (Metapher) || lacivert taşı kutsaması (mecaz)’ HA 569
- **Birleşikler:** *aḡırvat ögdi* Lobpreis || ‘övgü’ HA 76; *raḡav(a)rt öḡlüg kök* ‘lapislazuliblau || lacivert taşı mavisi, lazurit mavisi’ HA 569; *kök razavrt öḡlüg közin* ‘голубыми лазурноцветными глазами (ТТ X₁₈₆)’ DTS 477

Görsel 3.4 Aḡırvat, (<https://boleyncrystal.com/blog/lapis-lazuli-tasi-ozelliklerivefaydalari/>, 16.11.2023).

Eski Uyğurcada *aḡırvat* şeklinde geçen derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır.

(1387) [AY-V/0048-0049] ... *evinlig kök aşırvat önlüg titir...* ‘...tohumun erguvan mavisı rengindedir...’

3.3.4. at (1)

at ~ (*a*)*t* ‘Pferd (auch Äquivalent von Skt. *turaṅga*), Relais-Pferd, Postpferd || *at* (Skt. *turaṅga*’nın da eş değeri), posta zincirindeki at, posta atı; Name eines zyklischen Jahres || dönemsel bir yıl adı; auch eines der sieben Juwelen (Skt. *saptaratna*) || yedi mücevherden biri de (Skt. *saptaratna*)’ HA 79

Eski Uyurcada *at* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde geçmektedir. *at* ifadesi *ärdini* kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır. Budizmde kutsal sayılan yedi mücevherden biri de *at erdini*’dir.

(1388) [BT-VII/A:696-698] *bo yig üşdüñki at ärdini-ni buşi birmäk-imiz üzä : tuyum aşun-luy toor-tin oğyuraq oşup quğrulup ...* ‘.. Durch unsere Almosen-Darbringung dieses allerbesten Pferd-Juwels mögen wir aus dem Netz der Geburten-Existenz gänl-zlich befreit werden...’ ‘Bu en iyi at mücevheri sadakamız sayesinde doğum-varoluş ağından tamamen kurtulalım...’

3.3.5. bışıg (1)

bışıg ‘gekocht, reif || pişmiş, olgun; getrocknet || kuru; (Gold, Edelmetall) geschmiedet, aufbereitet || (altın, değerli maden) çekiçle dövülmüş; verararbeitet || işlenmiş; eifrig || gayretli, harareтли; Reifer || olgun kişi; Reife || olgunluk’ HA 168

- **Birleşikler:** *bışıg aş agılıkı* ‘Speicher für gekochte (verdaute) Speise (Skt. *pakvāśaya*) || pişmiş (sindirilen) yemeklerin deposu (Skt. *pakvāśaya*)’ HA 168; *bışıg aş ornı* ‘Ort für gekochte (verdaute) Speise (Skt. *pakvāśaya*) || pişmiş (sindirilen) yemeklerin yeri (Skt. *pakvāśaya*)’ HA 168; *bışıg aş turgu* ‘Ort für gekochte (verdaute) Speise (Skt. *pakvāśaya*) || pişmiş (sindirilen) yemeklerin yeri (Skt. *pakvāśaya*)’ HA 168; *bışıg bışgut* ‘reif || olgun’ HA 168; *bışıg isig sūt* ‘gekochte heiße Milch || pişmiş, sıcak sūt’ HA 168; *bışıg kıl-* ‘vervollkommen || mükemmelleştirmek’ HA 168; *bışıg siñir* ‘getrockneter Ingwer (auch Äquivalent von Skt. *śunṭhi*) || kuru zencefil (Skt. *śunṭhi*’nin de eş değeri)’ HA 168; *bışıg torku*

‘verarbeitete Seide || işlenmiş ipek’ HA 168; *bıŝıg tuč* geschmiedetes Kupfer || çekiçle dövülmüş bakır HA 168

Eski Uygurcada *bışıg* / *bışıg* şeklinde geçen kelime birleşik yapı olarak da kullanılabilir. Derlemde *bışıg* kelimesine cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *Bışıg* ifadesi altun kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır.

(1389) [AY/348:17-19] *sızgurmıŝ bışıg altun teg titrü körüp kanıñsız yüzlüg tegirmiñiz yaltrıyur* ‘Süzülmüş altın gibi tam görüp doyulmaz yüzlü basınız parlar.’

3.3.6. buyruk (1)

¹*buyruk* ‘Minister, Beamter, (c) Prokurator || bakan, memur, (H) vekil; Befehlshaber || komutan, amir; auch Äquivalent von Skt.purohita || Skt. purohita’nın da eş değeri; auch eines der sieben Juwelen (Skt. saptaratna) || yedi mücevherden biri de (Skt. saptaratna)’ HA 210; ²Buyruk † → Bürt HA 210; ³buyruk † → porun HA 210

- **Birleşikler:** *buryuk ärdini* ‘Minister-Kleinod (Skt. pariñāyakarātna) || bakan mücevheri (Skt. pariñāyakarātna)’ HA 210; *buryuk inanč* ‘Minister und Vertrauter || bakan ve güvenilir arkadaş’ HA 210; *buyruk amanč* ‘Minister || bakan’ HA 210; *buyruk bütürk* ‘Minister und Befehlshaber || bakan ve komutan’ HA 210; *buyruklar bäglär* ‘die Befehlshaber und die Begg || komutanlar ve beyler’ HA 210

Eski Uygurcada *buyruk* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde geçmektedir. *buyruk* ifadesi *ärdini* kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır. Budizmde kutsal sayılan yedi mücevherden biri de *buyruk erdini*’dir.

(1390) [BT-VII/A:690-690d] *bo buryuq ärdini-ni buŝi birmäkimiz üzä iç ta// . . ./ig üč kölüngü-täki saqınu sözläyü..* Durch unsere Almosen-Darbringung dieses Befehlshaber-Juwels mögen wir an der im . . .’ ‘Bu komutan mücevheri sadakamızla, Triyāna’da bulunan disipline bağlı kalalım.’

3.3.7. a (7)

a ‘Türkis || firuze, turkuaz (s./bk. Mo. aš; vgl./krş. Chin. 石車磔 *che qu*; Spätmittelchin. tşhia kfiyă Perlmutt || sedef) (→ aš)’ HA 215; *aš* → ‘a’ HA 223; *e*; *e qaš* ‘бирюза (?)’ DTS 143; *eš* ‘бирюза’ DTS 144

- **Birleşikler:** *a kaš yinçü monçuk* ‘Türkis, Jade und Perlen || firuze, yeşim, inci ve boncuk; firuze, yeşim ve inci’ HA 215; *altun kümüs jenü vajduri e qaš qizil jenü erdinilär üzä etiglig ediz estuplar turyurup* ‘из драгоценностей - золота, серебра , жемчуга, бериллов, бирюзы, нефрита, кораллов -построили разукрашенные высокие ступы {Suv 81 6)’ DTS 143; *ed tavağ erdini : jenü e qaš keñiuz, bolur* ‘богатства, драгоценности, жемчуг, бирюза и нефрит будут в изобилии и дешевыми (Suv 412,)’ DTS 143; *ol jenüini eš bilâ saşurdi* ‘он нанизал на нитку жемчуг вперемежку с бирюзой (МК 308 13)’ DTS 144; *jarattî jasîl eš savurdi ürüg qas* ‘[бог] создал лазоревую бирюзу (м. е. небо) и рассыпал [по нему] белый нефрит (м. е. звезды) (МК 308KI).’ DTS 144

Görsel 3.5 a, (Farges, 2013; 52).

3.3.7.1. a

Derlemde a kelimesine 7 yerde cümle bağlamında rastlanmaktadır. Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık a kaş şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir.

3.3.7.1.1. a kaş (7)

Derlemde a kaş ifadesi ‘firuze, yeşim taşı’ ifadesi 7 yerde tanıklanmakta olup bunların dört yerde *ärdini yinçü*, diğer yerlerde ise müstakil şekilde kullanıldığı görülmektedir.

- (1391) [AY-VI/184-186] *öz eltingülük äd tavar ärdini yinçü a kaş keş uçuz bolur* ‘Kendisi için istediği mal mülk, mücevher, inci, firuze, yeşim taşı fazlasıyla değersiz olur.’
- (1392) [AY-VIII/10b:386-394] ... *kamağ tınl(ı)g oğlanların ..kedgülik ton yegülük aş.. öz iltüngülük yevig tizig altun kümüş vayduri saparir şışir patu sita kobık a kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küke küsünke tegürü y(a)rlıkadı ...* ‘.... bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti...’
- (1393) [AY-VIII/24a:1051-1054] ...*altun kümüş erdini yinçü a kaş aş içgü ton kedim hua çeçek tüş yemiş< alku ba[r]a> bergey men ...* ‘... altın, gümüş, mücevher, inci, firuze, yeşim, yiyecek içecek, giyim kuşam, çiçek ve meyve her türlü ihtiyaçlarını karşılayacağım...’
- (1394) [AY-IX/5b:201-203] *bütürü tört yértinçüg toşguru,,erdini yinçü e kaşın* ‘... dört kıtayı baştan aşağı mücevher, inci, turkuaz ve yeşim taşı ile doldurarak terk etmiştim.’
- (1395) [ShoManus/Kc:V2-3] *luu xan-lari-niñ ordu-lari qarşı-lari kntün açilip ärdini yinçü ä qaş ünär blgürär*
- (1396) [BT-XXI/0793-0795] ... *adrok adrok yinçü ä kaş [alt]un kümüş äd tavarlar barça b(ä)lgürär ärsärlär* ‘... [unterschiedlichen Perlen, Türkise, Jade, [Go]ld, Silber und (andere) Besitzstücke insgesamt ständig erscheinen, genauso treten auch...’ ‘[Farklı inciler, turkuaz, yeşim taşı, [altın], gümüş ve (diğer) eşyalar bir bütün olarak sürekli ortaya çıkmaktadır.’

(1397) [BT-XXI/1045-1048] inčä k(a)ltı altun kümüş yinčü vaiduri **čac** [ka]š kızıl yinčü ärdinilär üzä [on yočan] ediz äštuplar turgurup... ‘... nämlich mit Gold-, Silber-, Perlen-, Lapislazuli-, Türkis, [jad]e- und „Rotperlen“-Kostbarkeiten [zehn yojanas] hohe Stüpas errichtet haben...’ ‘Yani altın, gümüş, inci, lapis lazuli, turkuaz, yeşim ve kırmızı inci mücevherlerle [on yojanas] yüksek stüpalılar inşa ettiler ve onları [mükemmel] ince standartlarla süslediler.’

3.3.8. ç(a)kir (1)

č(a)kir ~ *č(a)k(i)r* ~ *čakir* ‘< TochA cākkār ~ cākrā / < TochB cākkār / < Sogd. ckr- ~ cxr- ~ cγr- < Skt. cakra Rad || tekerlek; Diskus (eine Waffe) || disk (bir silah); Schönheitszeichen des Buddha oder Maitreyas || Buda’nın ve Maitreya’nın güzellik işareti; auch eines der sieben Juwelen (Skt. saptaratna) || yedi mücevherden biri de (Skt. saptaratna); (im Tantra) ein meditativ bzw. rituell erzeugtes Rad für magischen Schutz || büyüdü koruma için meditasyonla veya ritüelle oluşturulan teker (s./bk. Khotansak. cakra-, cakrra-, cakkra-) (→čakira)’ HA 218

- **Birleşikler:** *č(a)kar tilgänlig* ‘mit dem Cakra-Rad, mit Rad || Cakra tekerlekli, tekerlekli’ HA 218; *čakir ärdini* ‘Cakra-Juwel (Skt. cakraratna) || Cakra mücevheri (Skt.cakraratna)’ HA 218; *č(a)k(i)r lakšan* ‘das Cakralakşana || Cakralakşana’ HA 218; *čak(i)r lakšan etigi* ‘Schmuckzeichen des Cakralakşana || Cakralakşana’nın takı işareti’ HA 218; *č(a)k(i)r tilgän* ‘Rad || tekerlek’ HA 218; *č(a)k(i)r tutdačılarnıñ ayagulukı* Verehrungswürdiger der Cakradharas (Skt. *Cakradhara = Buddhaname) || Cakradharaların muhteremi (Skt. *Cakradhara = bir Buda’nın adı) HA 218

Eski Uygurcada *čakir* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde geçmektedir. *čakir* ifadesi *ärdini* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Budizmde kutsal sayılan yedi mücevherden biri de *čakir erdini*’dir.

(1398) [BT-VII/A:675-677] ... **bo čakir ärdini-ni öđünmäk-imiz üzä sansar-liv tilgänig üşüp käsip...** ‘... dieses Cakra-Juwels allen Sugatas mögen wir das Rad des Saṃāra zerbrechen...’ ”Bu cakra mücevherini tüm sugatalara sunarak Saṃāra’nın çarkını kıralım ...’

3.3.9. ın (4)

¹ın ‘< Chin. 震 zhen (Spätmittelchin. tşin) wahr, wahrhaftig, veritabel, korrekt, real || gerçek, doğru; (Edelstein, Dokument usw.) echt, genuin, authentisch || (mücevher, belge vb.) gerçek, özgün, sahih; gewiss, sicher || şüphesiz, kesin; berechtigt || haklı; tatsächlich, wirklich || gerekten, sahiden; untrüglich || kesin; ernst, ernsthaft || ciddi; Wahrheit, Wahrhaftigkeit || gerçek, hakikat, doğruluk; der Wahre || hakiki kiři; Wahres || gerçek şey; Substanz (Skt. dravya; gemäß der Lehre der Vaišeşikas) || madde (Skt. dravya; Vaišeşika öğretisine göre); als Verstärkungs- bzw. Bekräftigungspartikel: fürwahr! tatsächlich! || pekiştirme edatı olarak: şüphesiz, gerçekten’ HA 228

Eski Uygurcada ın şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 4 yerde tanıklanmaktadır. Derlemde iki yerde *ärdini*, diğer yerlerde müstakil olarak tanıklanmaktadır.

- (1399) [ETŞ/20F:183-186] *k..... kilinggemeni // kinsük erdini brahmamanı // K .. ın yinçü toor-ları // King alkığ idiglig sağıngı ol ‘.....*
Brahma’nın tılsımlı incisi,kinsük hakiki inci ağlarının geniş ve vâsi olduğu düşünölmelidir.’
- (1400) [AY-X/1591-1594] *sadu ädgü lıgso ; altun önlüg y(a)ruk; yaltrıklıg kopda kötrölmüş nomlug ın ärdinikä ‘Güzeli! Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretili gerçek cevhere!’*
- (1401) [BT-XXVI/32b:1-8] *altun önlüg y(a)ruk yaltrık-lıg kopda kötrölmüş nom-lug ın ärdini-kä :: :: :: arıg yeg üstünki köni tüzüni [tuy]mak-ıg büütürtäçi ärklig-kä ... = [AY X/1591-1594] altun önlüg y(a)ruk; yaltrıklıg kopda kötrölmüş nomlug ın ärdinikä ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretili gerçek cevhere!’*
- (1402) [ShöAbhi-I/913-914] *inä qaltı alqu (qamay) altun taş <-lar-ı-niing ar-a-sin-ta> :ın altun ördölüp kizlälip turmiş täg tip.*

3.3.10. oturaz (1)

oturaz ‘<< Skt. jyotırasa ein Edelstein || bir mücevher’ HA 239

- **Birleşikler:** *oturaz ärdini* ‘das Jyotırasa-Juwel || Jyotırasa mücevheri’

Görsel 3.6 Çoturaz, (<https://www.dunyadogaltas.com.tr/akik-tasi-50-gr>, 16.11.2023).

Eski Uygurcada çoturaz şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *çoturaz* ifadesi *ärdini* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Çoturaz Sanskritçe’de Jyotīrasa adlı bir değerli taşın karşılığı akik taşıdır.²

(1403) [Manj.Temp./7] *çoyluy yalīn-līy ol qan-tīn // çoyşiramaq-sīz kertgünč-lüg //*
çodīraz ärdini kāsđami // *čübäy alpayut törüdi*

3.3.11. didim (4)

didim ~ *did(i)m* ‘< Sogd. *dyđym* ~ *dyđm* ~ *dyđmh* / < MP/Parth. *dīdēm* << Gr. *Διάδημα* Diadem, Herrscher-Diadem, Krone, Kranz, Geschmeide || alın çemberi, alın bağı, hükümdarın alın çemberi, taç, daire biçiminde bir şey, çelenk, mücevherat; Kopfschmuck, Kopfbedeckung || kafa süsü, başlık (s./bk. Mo. titim)’ HA 247

² <https://srath.com/misc/jyoti%E1%B9%A3a-gems/22-jyoti%E1%B9%A3a-gems/>

- **Birleşikler:** *didim pasak* → ‘didim psak’ HA 247; *didim psak* ‘Diadem, Kranz || alın çemberi; alın bağı, çelenk’ HA 247

Eski Uygurcada *didim* / *ditim* / *dıdım* şeklinde geçen kelime birleşik yapıları olarak da kullanılabilir. Derlemde *didim* kelimesine cümle bağlamında 5 yerde rastlanmaktadır. Üç yerde *didimlig* şeklinde diğer iki yerde ise *ked*-(mek) ve *töpö* ifadeleriyle birlikte kullanılmıştır.

- (1404) [BT-VII/C:12-19] ... *sol-tün ikinti iligin-tä linxu-a tuğar ärdini **didim**-liry äsringü ärdini-lär üzä iğig-lig tümäg-lig äsri torqu bildürüklüg ...* = [AS/149-156] ... *sol-tın ikinti eligin-tä lenhu-a tuğar ärdini **didim**-lig äsriñü ärdini-lig üzä eđig-lig tümäg-lig äsri torku beldürüklüg* ‘Soldan ikinci elinde lotus tuttuğunu, mücevher taçlı, rengârenk mücevherlerle süslü, alaca ipek kemerli (olduğunu) (ve) vajra-bağdaşı kurup oturduğunu tasavvur etmeli.’
- (1405) [HT:IX/14b:6-8] *ärdini **didimliry** xanlar täg amrilmış quti birtämlig tetir* ‘Like the jewelcrowned Emperors...’ ‘Mücevher taçlı İmparatorlar gibi...’
- (1406) [AY/313:9-16] *avavanaşanpraştıtlı atl(i)g yanmaksızıda turmuş bişinç orun-takı bodis(a)t(a)vlarka körü kanınçsız körkle kız erdinisi tölp et’özin üküş törlüg erdinilig yivig tizigler üze itip yaratın töpösinte yene hualig **dıdım** kedmişleri közünür*
- (1407) [BT-XIII/20:11-12] ... *ät’özi ärdini tümäg-lig ärdini **ditim** töpü-lüg ...* ‘Vier äußerst weiße Arme hat er, sein Körper ist juwelengeschmückt, sein Scheitel (trägt)...’ vücudu mücevherli, başının tacı mücevherli bir diadem takıyor...’

3.3.12. **guk** (1)

guk → ‘gük’ HA 275; *gük* ~ *guk* < ‘Chin. 玉 yu (Spätmittelchin. nywk) Jade, Nephrit || yeşim, nefrit’ HA 276

Görsel 3.7 Guk, (<https://www.kayseriilkhaber.com/images/haberler/erciyes-daginda-degerli-taslar-bulundu.jpg>, 16.11.2023).

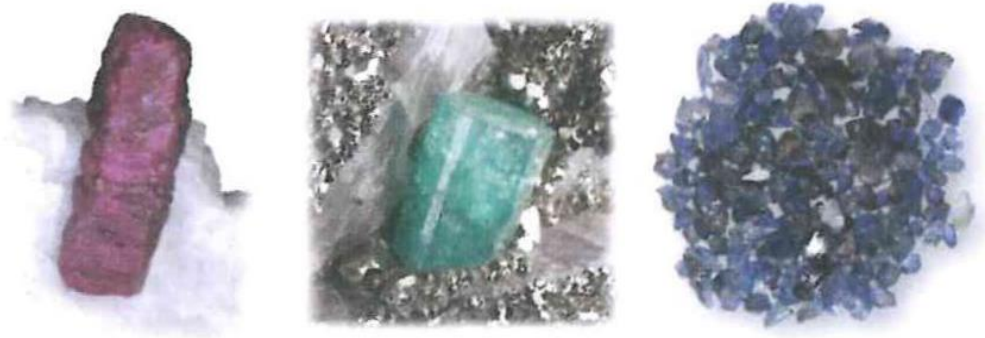
Eski Uygurcada *guk* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır.

- (1408) [BT-XXV/3583-3587] [k]ulk[akın] uzatı äšidmälīm :čuy [ko]ηragu [l]abay kövrüg kim sır huŋk(a)w lim loo atl(ı)g kaš oyun [g]uk bay atl(ı)g kaš oyun üzä kişiläriḡ yaŋılturdači ünläriḡ ‘[Wir wollen lange Zeit nicht] die Geräusche vernehmen, welche durch Glocken, Schellen, Muschelhörner, Trommeln, Zithern, Harfen, Lauten und durch Jadegehänge aus sogenannter Lin- oder Lang- (Jade) bzw. Aus Nephrit oder durch Bay genannte Jadegehänge die Menschen betören.’ ‘[Uzun süre] çanlar, ziller, deniz kabukları, davullar, ziterler, arplar, lavtalar ve lin veya uzun (yeşim) veya nefrit denilen yeşim taşından yapılmış kolyeler veya defne denilen yeşim taşından kolyeler aracılığıyla insanları kandıran sesleri duymak istemiyoruz.’

3.3.13. indranil (1)

İndranil ‘< TochB indranīl < Skt. indranīla Saphir, Smaragd || safir, yakut, zümrüt (s./bk. Mo. indiranil, indr-a-nila; vgl. auch die Adjektivableitung indranilši in TochA / krş. Toharca A dilinde sıfat indranilši)’ HA 307

- **Birleşikler:** *indranil m(a)haranil* ‘Smaragd und Saphir || zümrüt ve yakut, zümrüt ve safir’ HA 306; *intiranil ärdini* ‘das Indranīla-Juwel || Indranīla mücevheri’ HA 306

Görsel 3.8 İndranil, (Farges, 2013; 43).

Eski Uygurcada *indranil* / *intiranil* şeklinde geçen kelime birleşik yapılı olarak da kullanılabilir. Derlemde *intiranil* kelimesine cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *intiranil* ifadesi *ärdini* kelimesiyle birlikte kullanılmıştır.

(1409) [BT-VIII/B:175] **intiranil** *ärdini-ning täg uçluy ädgü toqırlıy* ‘Er hat eine wohlgestaltete Krone mit Zacken wie Indranīla-Juwelen.’ ‘Indranīla mücevherleri gibi çatalları olan düzgün bir tacı var.’

3.3.14. kız (1)

¹*kız* ‘Mädchen, Tochter, Jungfrau || kız, kız (evlat), bakire; auch eines der sieben Juwelen (Skt. saptaratna) || yedi mücevherden biri de (Skt. saptaratna) HA 376; ²*kız* ‘beschränkt, geizig || sınırlı, dar, cimri; kurz || kısa; Geiz || cimrilik; Knappheit || darlık, yokluk; Hungersnot || açlık; Not || sefalet, kıtlık; Teuerung || zam, pahalılık HA 376; ³*Kız* ‘Bestandteil von Personennamen || kişi adının bir bölümü’ HA 376; ⁴*kız* †’ (statt *kızka* lies *kışga* → *kışga*) || (*kızka* yerine oku: *kışga* → *kışga*)’ HA 376

- **Birleşikler:** *kız aşı* ‘Hochzeitsmahl || düğün yemeği’ HA 376; *kız ärdini* ‘Mädchen-Kleinod (Skt. strīratna) || kız mücevheri (Skt. strīratna)’ HA 376; *kız bārgülük tün am* ‘Abend als man die (zukünftige) Braut übergeben wollte || kız

verilecek akşam, kız istenilecek akşam’ HA 376; *kız beriş-* ‘einander die Mädchen (zur Heirat) geben || birbirine (evlilik için) kız vermek’ HA 376; *kız karabaş* ‘Sklavenmädchen || köle kızı’ HA 376; *kız kâlin* Mädchen || kız’ HA 376; *kız kırkın* ‘Mädchen || kız’ HA 376; *kız ogul ävi* ‘Haus von Tochter und Sohn = drittes Haus (Geomantie) || kız oğul evi = üçüncü ev (toprak falı)’ HA 376; *kızıg taşgar-* ‘das Mädchen (aus dem Haus) geben (bei einer Hochzeit) || (düğünde) kızını (evden) vermek’ HA 376; *kızın ber-* ‘seine Tochter (als Frau) geben || (eş olarak) kızını vermek’ HA 376; *kız ada Not* ‘|| sefalet, darlık, kıtlık’ HA 376; *kız kısqa* ‘beschränkt, kurz || sınırlı, kısa’ HA 376; *kız kısqa üdtä* ‘in kurzer Zeit || kısa zamanda’ HA 376; *kız kıvrkak saran tınl(i)g* ‘geiziger Mensch || cimri insan’ HA 376; *kız saran* ‘Geiz || cimrilik’ HA 376; *kız saran köñül* ‘Geiz || cimrilik’ HA 376; *kız saran köñüllüg* ‘geizig || cimri’ HA 376; *Kız Tämür* ‘n. pr. (männlich) || erkek adı’ HA 376; *Kız Turmiş* ‘n. pr. (weiblich) || kadın adı’ HA 376; *Kız Turmiş T(ä)ñrim* ‘n. pr. (weiblich) || kadın adı HA 376

Eski Uygurcada *kız* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *kız* ifadesi *ärdini* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Budizmde kutsal sayılan yedi mücevherden biri de *kız erdini*’dir.

(1410) [BT-VII/A:685-690] ... *bo qiz ärdini-ni ödünmâkimiz üzä bilgsiz bilig-lig qarngyu-lrimiz tariqip pirty-a bilgä bilig-ning yörüg-in bilip uqup al atly bilgä [bilig] –ig bärkdürmâkimiz...* ‘... Durch unser Darbringen dieses Mädchen-Juwels möge die Finsternis unseres Unwissens aufhören, und wir mögen die Deutung des Prajñā-Wissen erfassen.’ ‘Bu kızlık mücevherini sunmamız sayesinde, cehaletimizin karanlığı sona ersin ve Prajñā-bilgisinin yorumunu kavrayalım.’

3.3.15. kaş (30)

kaş ‘Jade || yeşim (taşı) (s./bk. Mo. qas, qaš) kaş bädizlig jade-verziert (metaphorisches Attribut für einen kaiserlichen Text) || yeşim bezeli (imparatorluk metni için mecazi nitelme sıfatı)’ HA 341; *Kaş* ‘Bestandteil eines Personennamens || kişi adının bir bölümü’ HA 341; *kaş* ‘1- kaş , 2- tepe (US), 3- değerli taş, süs taşı’ EUTSV 170; *kaş* ‘1.

Tepe: USp. 279., 2. = Kas., 3. Kaş, değerli taş, süs taşı: TT.VII. 44,11; X. 48., 4. Yada taşı: Uig.-Wb. 67.’ EUTS 112; *kas* ‘1.= kaş: T T .1.11,94., 2. = Kabuk: H. II. 16,17.’ EUTS 112; *kaş* ‘1. tepe; 2. (bk. kas); 3. Yada taşı, değerli taş, süs taşı’ ETS 138; *qaş I* ‘бровь’ DTS 431; *qaş II* ‘край, берег, бровка, граница’ DTS 431; *qaş III* ‘минерал нефрит (МК III 152)’ DTS 431; *qaş IV*. DTS 431; *qaş V* ‘[скр. kaša] u. собств . (Tiş 41 b7).’ DTS 431; *qaş VI* DTS 431

- **Birleşikler:** *Kaş Kaya Tarhan* ‘n. pr. (männlich) || erkek adı HA 341; kaş bölöki Jade-Splitter || yeşim parçası’ HA 341; *kaş çäçäk tegli ordo* ‘der ‚Jade-Blume‘ genannte Palast (Übersetzung von chin. 玉华宫 yu hua gong) || ‚yeşim çiçeği‘ adlı saray (Çince 玉华宫 yu hua gong’un tercümesi)’ HA 341; *kaş çäçäklig ordo* ‘der Jade-Blumen-Palast || yeşim çiçeği sarayı’ HA 341; *kaş hamtse* ‘Behälter aus Jade || yeşimden kap’ HA 341; *kaş haptsu* ‘Behälter aus Jade || yeşimden kap’ HA 341; *kaş hatun* ‘n. pr. (eine lokale weibliche Gottheit) || yerel bir tanrıçanın adı’ HA 341; *kaş közüngü* ‘Jadespiegel (im Kaiser-Palast, Sinnbild für die Regierung eines moralischen Herrschers) || (imparatorluk sarayında, ahlaklı bir hükümdarın hükümeti için sembol) yeşimden ayna’ HA 341; *kaş küvrüglüg* ‘die mit Jade-Trommel (scil. die chin. Kaiser) || yeşim davullu (yani, Çin imparatorları)’ HA 341; *kaş küzädlik* ‘Jadepass || yeşim geçidi’ HA 341; *kaş oyun* ‘Jadegehänge || yeşimden takı’ HA 341; *kaş önlüg* ‘jadefarben || yeşim renkli’ HA 341; *kaş sakışi* ‘Jadecalender (divinatorische Aufzeichnungen im alten China) || yeşim takvimi (eski Çin’deki kehanet kayıtları)’ HA 341; *kaş sögüt* ‘Jade-Baum || yeşimden ağaç’ HA 341; *kaş tägzinçlig* ‘mit Einfassung aus Jade (metaphorisch für ein Geleitwort des Kronprinzen zu einem buddh. Text) || yeşimden kenar süsü (mecazi olarak bir Budist metnin veliaht tarafından yazılan bir ön sözü için)’ HA 341; *kaş tirgök tüplüg* ‘mit Säulensockeln aus Jade || yeşimden sütun kaidesi olan’ HA 341; *kaş użaklıg* ‘mit Buchstaben aus Jade || yeşim harfli’ HA 341; *kaşıg kästäçi* ‘Jadeschneider (Instrument) || yeşim kesicisi (alet)’ HA 341; *kaşlı yinçüli* ‘Jade und Perlen || yeşim ve inci’ HA 341; *k.-i* ‘(ETŞ. 4-5)’ EUTSV 170; *k.-m* ‘(Maitri. 13-5)’ EUTSV 170; *beglärim bodunim közi qaşı jablaq boltaçi* ‘вот [скоро] испортятся очи и брови моих правителей, моего народа (КТ 31)’ DTS 431; *közläri al saçları qaşları qara erdilär erdi* ‘его глаза были карими, волосы и брови — черными (ЛОК 1 6)’ DTS 431; *oñdiñ qaş tebräsär ögsüz bolur* ‘если

[у кого-нибудь] дергается правая бровь, он останется сиротой (ТТ VII 34 11).’ DTS 431; *qaš jaz-* ‘проясняться, разглаживаться (о лиш>)’ DTS 431; *sevinčün turup cıqtı qašın jaza* ‘[Огдюльмиш] радостно поднявшись, вышел с прояснившимся лицом (QBN 360 8)’ DTS 431; *sevinčlig bolur anda jazlur qaši* ‘[человек] радуется, и у него лицо проясняется (QBK 35 10)’ DTS 431; *qaš jazıq tut-* ‘быть радостным, веселым; благодушествовать’ DTS 431; *özünjüni jol ötgän saqın ajqadaş / sevinč qılma artuq jazıq tutma qaš o* ‘брат, подумай, что ты прошел уже свой путь, / слишком не радуйся, не благодушествуй (QBN 437 15)’ DTS 431; *qaš köz jaz-* ‘проясняться (о либис), становиться спокойным, радостным’ DTS 431; *qulı köñli jüksär jazar qaš köz-* ‘енастроение у раба повышается, лицо его проясняется (QBK 89 7)’ DTS 431; *sevüñdi elig jazdı qašın közin* ‘правитель обрадовался, лицо его прояснилось (QBK 298 2)’ DTS 431; *qaš köz tüg-* ‘шуриться; сердиться’ DTS 431; *bu er ol tutçı qaşiközi tügülgän* ‘этот человек постоянно сердится (МК I 524)’ DTS 431; *qaš tüg-* ‘сердиться, гневаться’ DTS 431; *jırağ boldım elig tapuyında taş/ erigläñti özläk maña tügti qaš* ‘я был в отдалении, не на службе у правителя; / судьба отвернулась от меня, насупила брови (QBH 63 7)’ DTS 431; *qasiñ tügmä aşnu eşitgil sözüim* ‘не сердись, прежде выслуш ай мои слова (QBN 358 3)’ DTS 431; *qalıq qaşi tügti közi jaş saçar* ‘небо нахмурилось, из глаз его брызжут слезы (/м. е. пошел дождь) (QBN 18 13)’ DTS 431; *qaşi körtlä* ‘прекраснобровый, с красивыми бровями’ DTS 431; *qaşi körtläm qavışuysajur* ‘меп я желаю соединиться с моим прекраснобровым (Man II 8 7).’ DTS 431; *jar qaşi* ‘край яра (МК III 152)’ DTS 431; *etindi qolı qaşi kök al kedip* ‘долины и склоны [гор] украсились, надев зеленый и красный [наряд] (QBN 18 3)’ DTS 431; *kimniñ bilä qaš bolsa jaşın jaqmas* ‘если у кого будет с собой нефрит, [того] не убьет молнией (МК III 22)’ DTS 431; *jarattı jaşıl çeş / savurdi ürün qaş* ‘[бог] создал зеленую бирюзу (м. е. небо) и рассыпал [по нему] белый нефрит (м. е. звезды) (МК I 330)’ DTS 431; *çeş qaş* ‘с.м. çeş.’ DTS 431; *qara qaş ögüz* ‘с.м. qara III’ DTS 431; *ürün qaş ögüz* ‘с.м. ürün II’ DTS 431; *qaş ojun* ‘название игры (?) (ТТ I 94)’ DTS 431

Görsel 3.9 Kaş, (<https://www.belgindal.com.tr/sifali-taslar.html>, 16.11.2023).

3.3.15.1. kaş (29)

Kelimenin bağlam gereği ‘kaş’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 19 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

- (1411) [BT-XXI/0793-0795] ... adrok adrok yincü çaç **kaş** [alt]un kümüš äd tavarlar barça b(ä)lgürär ärsärlär... ‘... [unterschiedlichen Perlen, Türkise, Jade, [Go]ld, Silber und (andere) Besitzstücke insgesamt ständig erscheinen...’ ‘[Farklı inciler, turkuaz, yeşim taşı, [go]ld, gümüş ve (diğer) eşyalar sürekli olarak toplamda görünür...’
- (1412) [HT-IX/5b:17-22] *täg qaš bädizlig savlar munta yaruq yaşuq uqulmiš ärsär yämä tüšrük banlar qiyilyali uyramiš ärip inçip yana kümüširqaşin bititäçi yoqi üzä qizil üzıklar yalnguz qizaris-* ‘Although the jade ornamented words were clearly understood and an emerald sk-labs are prepared to be carved, but the Silver Hooks have not yet been written, and the Red characters [have not] been turn red.’ ‘Yeşim taşı süslemeli kelimeler açıkça anlaşılmiş ve zümrüt sk-lablar oyulmak üzere hazırlanmış olsa da, Gümüş Kancalar henüz yazılmamış ve Kırmızı karakterler [kırmızıya] dönüşmemiştir.’

- (1413) [DDM/LAT:IV] *biliglig är belihä // Taş kurşanza **kaş** bolur // Biligsizniñ yaninka // Altun koysa taş bolur* ‘Bilgili er beline Taş kuşansa değerli bir taş (süs taşı) olur Bilgisizin yanına Altın koysa(n) taş olur.’
- (1414) [HT-IX/21a:7-10] *bular ärmişlär ol qirmiş **qaş** bölükintä yinçgä köznäklig tor yadmış tæg keng alqiy tüzün yavaş ärürlär* ‘As if an open net with fine meshes made of carved jade pieces, they were wide and kind.’ ‘Sanki oyma yeşim taşlarından yapılmış ince gözenekli açık bir ağ gibi geniş ve naziktiler.’
- (1415) [HT-X/123-126] *han güh hua küñ atl(i)g **kaş** çäçäk tegli ordota akarzun tep tapladı* = [HT-X/3b:4-7] *xan güx xua güng atl(i)g **qaş** çäçäk tegli orduta aqtarzun* = [XU-X/141-144] *Xan qüy xu-a küñ atl(i)g **qaş** çäçäk tegli ordu –ta äqtarzun tep tapladı* ‘İmparator, Yu Hun Küng adlı “Mücevher Çiçek” denilen sarayda çevirsin, diye uygun gördü.’
- (1416) [BT-XXIII/D019-D021] *yañı arıg tapıg udug kılgu-luk idiş-lär kargäk altun kümüš bışıg tuč labai özäki **kaş** taş sıriçga ıgaç-ta ulatı.* ‘Notwendig sind neue, reine Gefäße zum Opferdienst aus) Gold, Silber, geschmiedetem Kupfer, Muschelspiralen (?), Jade, Stein, Glas, Holz usw.’ ‘Kurban hizmeti için altın, gümüş, işlenmiş bakır, deniz kabuğu spiralleri (?), yeşim taşı, taş, cam, ahşap vb. malzemelerden yapılmış yeni ve saf kaplar gereklidir.’

Derlemde 3 yerde (UÇİ) kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

- (1417) [UÇİ/P444] **qaş abçam-a** ‘yeşim taşlı kase’
- (1418) [UÇİ/P461] **qaş quur** ‘yeşim taşlı kemer’
- (1419) [UÇİ/481] **qaş taş** ‘yeşim taşı’
- (1420) [HT-VIII/261a16, 267b09] **kaş** *küvrüglüg [die Leute] mit der Jade-Trommel Vu 1741, VIII 1951 Yeşim taşı davul*
- (1421) [BT-XXI/1044-1048] ... *yänä olarka yeti ärdinilär üzä inçä k(a)ltı altun kümüš yinçü vaiduri çäç [ka]š kızıl yinçü ärdinilär üzä [on yočan] ediz äştuplar turgurup...* ‘... für jene wiederum mit sieben Kostbarkeiten (saptaratna), nämlich mit Gold-, Silber-, Perlen-, Lapislazuli-, Türkis, [jad]e- und „Rotperlen“-Kostbarkeiten [zehn yojanas] hohe Stüpas errichtet haben...’ ‘Onlar için yedi

hazine (saptaratna), yani altın, gümüş, inci, lapis lazuli, turkuaz, [jad]e ve "kırmızı inci" hazineleri [on yojanas] ile yüksek stüplar inşa ettiler.'

- (1422) [UigTot/1032-1042] *törtünč tmir bšrunyuluq kəşig ärsär äzrua tälük-tin aldin včir-qadägi avaduti tamir-iy qaš önglög saqinip aning ongđin yanında qışil önglög rasaña tamir-iy saqinip sol-tin yanında yurüng önglög lalana tamir-iy saqinip bo iki tamir-lar-niň üstün uçı burun-nung ikidin singar-ında tikilip turur bo oq iki tamir-lar-niň altın uçı kindik-tin tört ilig altın tuğuşup turur* 'Was viertens die Reihe des Verwirklichens der Adern betrifft, so muß man sich vorstellen, daß vom Brahma-Loch abwärts bis zum Vajra die Avadhūti-Ader jedefarben ist; auf ihrer rechten Seite muß man sich die rotfarbene Rasanā-Ader vorstellen, auf ihrer linken Seite muß man sich die weißfarbene Lalanā-Ader vorstellen; und man muß sich vorstellen, daß die oberen Spitzen dieser beiden Adern zu beiden Seiten der Nase hineingesteckt sind, daß die unteren Spitzen derselben beiden Adern vier Handbreit unter dem dem Nabel zusammenreffen.' Dördüncü olarak, idrak eden damarlar dizisiyle ilgili olarak, Brahma deliğinden Vajra'ya doğru Avadhūti damarının yeşim renginde olduğunu hayal edin; sağ tarafında kırmızı renkli Rasanā damarını hayal edin; sol tarafında beyaz renkli Lalanā damarını hayal edin; ve bu iki damarın üst uçlarının burnun her iki yanına yerleştirildiğini, aynı iki damarın alt uçlarının göbeğin dört parmak altında birleştiğini hayal edin.'
- (1423) [BT XXXVII/07691-07694] *[kayu] kişi t(ä)ñri yerintä tugup pandukampal atl(i)g kaš örgün üzä [olu]rup t(ä)ñri mänisin mäniläsär : 'äj kenintä antran tayıp...* 'Wenn Menschen im Himmel wiedergeboren werden, sich [nieder]assen auf dem Jadethron namens pāṇḍukambala und sich in göttlichen Freuden vergnügen, gleiten sie schließlich von dort herab und verdienen es, dass sie sich an flammenden und brennenden...' 'İnsanlar cennette yeniden doğduklarında, pāṇḍukambala denilen yeşim tahtta oturduklarında ve ilahi zevklerin tadını çıkardıklarında, sonunda oradan aşağı süzülürler...'
- (1424) [HT-IX/3a:4-9] *saqinu täginsär biz tängri eliğimiz qutı altun tilgänin ärginčä ävirip qaš saqışin ödinčä elänü yarliqamişi üzä asiğ tusu qılmaqın* 'If we think about that, our Heavenly Emperor, his majesty who turned the Golden Wheel to the end; with jade calendar, he ruled all the time.' Bunu düşünürsek, Cennet İmparatorumuz, Altın Çarkı ende'ye çeviren majesteleri; yeşim takvimi ile her zaman hükmetti.'

- (1425) [KörB/104-105] **kaş** *tingı teg edgüing basdı* ‘Yeşim taşından rüzgar zilinın tınısı misali iyiliğın etrafı kapladı.’
- (1426) [ShoManus/Kc:V2-3] *luu xan-larî-nîng ordu-larî qarşî-larî kntün açilip ârdini yinçü çäç **qaş** ünär blgürär*
- (1427) [BT-XXXVI/H069-H073] *ol **kaş** üzäki ol orunluk üzä öz ätözüg yüp yürüng ap arıg barhan m(ä)n tep sakınu...* ‘Auf diesem Sitz aus Jade muss man sich seinen eigenen Körper so vorstellen, denkend...’ ‘Bu yeşim taşı koltuğunda, kişi kendi bedenini bu şekilde hayal etmeli...’
- (1428) [XZ-VI/1787-1791] *samtso açarika [inçkä] tep biz ädrämim(i)z üzä inanur [b]iz süzük **kaş** yañlıgka savım(i)z [ü]zä uvtanur biz keñürü ötmış [kä]* ‘Tripitaka ustasına şöyle der: ‘Biz yeteneğımız ölçüsünce pürüzsüz kaş taşı gibi olan öğretiyeye inanırız; açıkladığımız sözlerimizden utanırız.’

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *çaç kaş*, *kaş atlıg* ve *kaş közüng* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin diğer kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.3.15.1.1. **çaç kaş (2)**

Derlemde *çaç kaş* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bir yerde {+In} eki ile, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1429) [AY-VIII/24a-24b:1047-1056] *birök kim kayu kişi bo dar(a)ni arvışig boşgunsar tutsar <sakınsar> sözleser men ötrü olarka köp törlüg öz iltıngülük ed tavar ağı barım altın kümüş erdini yinçü **çaç kaş** aş içgü ton kedim hua çeçek tüş yemiş< alku ba[rç]a> bergey men .. azu oğulsuz kızsız erip ogul kız küseserler ol küşüşlerin yme kanturgay men* ‘Her kim bu büyülü dharaniyi öğrenip ezberler, düşünüp söylerse ben onların kendilerine alacakları türlü türlü mal mülk, altın, gümüş, mücevher, inci, firuze, yeşim, yiyecek içecek, giyim kuşam, çiçek ve meyve her türlü ihtiyaçlarını karşılayacağım veya oğulsuz, kız olup oğul, kız isteseler o dileklerini de yerine getireceğim.’
- (1430) [AY-IX/5b:197-203] *bilmiş k(e)rgek öñreki,, suçaté atl(i)g han erser,, inçip amtı m(e)n özüm,, şakimuni burhan erür m(e)n öñre üdlerte m(e)n tıddım, yakın yérig bütürü tört yértinçüg toşguru,, erdini yinçü **çeç kaşım*** ‘O halde, bundan sonra,

şöyle bilinmesi gerek: Geçmişteki Sujāta adlı hükümdar, yani şu anki şahsım, Şakyamuni Buddha olan ben, evvelki zamanlarda, yakın yeri(dünyayı), dört kıtayı baştan aşağı mücevher, inci, turkuaz ve yeşim taşı ile doldurarak terk etmişim.’

3.3.15.1.2. kaş atlıg (2)

Derlemde *kaş atlıg* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1431) [HamiZus/2217-2220] *şakılarniṅ qatunī maxaparčapati gaudami kântü iligin uluy ämgäkin işläp tñgridäm kaş atlay ayıqa üläşi böz toqup aray yup anuq turmiş ärir ..* ‘Die Königin der Śākyas, Mahāprajāpatī Gautamī, hat mit eigener Hand mit Großer Mühe gearbeitet und einen göttlichen, kāśi genannten Baumwollstoff, vergleichbar einem Schatz, gewebt, rein gewaschen und bereitet.’ ‘Śākyların kraliçesi Mahāprajāpatī Gautamī, kendi eliyle büyük zorluklarla çalıştı ve kāśi adı verilen, bir hazineye benzeyen ilahi bir pamuklu kumaş dokudu, yıkadı ve hazırladı.’
- (1432) [HamiZus/3603-3604] ... **k[āş at]lay böz asiṅ ton [itip kädgäylär]...** ‘Sie werden [kāśi gen]annte Baumwollgewänder [anfertigen und anziehen]. [Sie werden] in der Sta[dt Ke]tumatī Freuden genießen.’ Tanrı Māra [şöyle] dedi: ‘Onlar [kāśi gen]annte pamuklu giysiler [yapacak ve giyecekler]. [Sta[dt Ke]tumatī'de zevk ve sefa sürecekler.’

3.3.15.1.5. kaş közüng (2)

Derlemde *kaş közüng* ‘yeşim ayna’ ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bir yerde {+DA}, diğer yerde {+Xg}ekleri ile kullanılmıştır.

- (1433) [HT-IX/25a:20-23] *talim oṅul üzä kötrülü yarlıqazunlar uçsuz qidiysiz qut buyan üzä uzadiközünü yarlıqazunlar qaş közüngütä* ‘May they be reflected long in the Jade Mirror with endless blessings.’ ‘Yeşim Ayna'da sonsuz bereketlerle uzun süre yansısınlar.
- (1434) [HT-X/31b:6-7] *ödtä tängri xanimiz sözlämiş* **qaş közüngüg** ‘At that time, our heavenly Emperor said: ... jade mirror..’ ‘O zaman, Göksel İmparatorumuz şöyle dedi: ... yeşim aynası...’

3.3.15.1.6. kaş oyun (2)

Derlemde *kaş oyun* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak rastlanmaktadır.

- (1435) [BT-XXV/3583-3587] [k]ulk[akin] uzatı äšidmälim :çuñ [ko]ñragu [l]abay kövrüg kim sır huñk(a)w lim loo atl(i)g **kaş oyun** [g]uk bay atl(i)g **kaş oyun** üzä kišiläriğ yañılturdaçı ünläriğ ‘[Wir wollen lange Zeit nicht] die Geräusche vernehmen, welche durch Glocken, Schellen, Muschelhörner, Trommeln, Zithern, Harfen, Lauten und durch Jadegehänge aus sogenannter Lin- oder Lang- (Jade) bzw. Aus Nephrit oder durch Bay genannte Jadegehänge die Menschen betören. [kleine Lücke]’ ‘[Uzun süre] çanlar, ziller, deniz kabukları, davullar, ziterler, arplar, lavtalar ve lin veya uzun (yeşim) veya nefrit denilen yeşim taşından yapılmış kolyeler veya defne denilen yeşim taşından kolyeler aracılığıyla insanları kandıran sesleri duymak istemiyoruz.’
- (1436) [KörB/101-102] on kat **kaş oyun** yangkusı eşidilür ‘On çeşit yeşim taşından rüzgar zili yankısı işitilir.’

3.3.15.1.7. kaş yinçü (2)

Derlemde *kaş yinçü* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bir yerde {+IUg}, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1437) [AY-VIII/10a:386-394] ... ol uluştaki kamağ tnl(i)g oğlanların ..kedgülik ton yegülik aş.. öz iltینگülik yevig tizig altun kümüş vayduri saparir şişir patu sita kobık çaç **kaş yinçü** monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsünke tegürü y(a)rıkadı .. ‘... O ülkedeki bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti.’
- (1438) [SDB/120-122] kasiñiğ körkle ol orun üze-sinde qarqumi // barcın-ta ulaşı orun töşek suk sunçuk-lariğ. kat kat yaraşturu töltep töşep. **kaş yinçü**-lüg toor-lariğ asar-lar salındurur-lar. ‘Korkunç güzel o tahtın üzerine, cins cins ipeklerden minderleri, yastıkları kat kat düzelterek döşeyip değerli taş (ve) incil ağları asarlar, sallandırırılar.’

3.3.15.2. kaş + 2.T.İYE. (1)

Derlemde [kaş + 2.T.İYE.] hal biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1439) [DKP/2173-2189] *edgü ögli sakınçı [...] tüzü yadılıp y(a)rlıkan[çuçı ...] tartıtıp bo yırtınçüde [...] üç yañıdaki ay t(e)ñr[i ...] kaşın itiglig dyanka olurup bir tokımakiña akru ak[ru ...] huaniñ çıpıki teg [...]oglagu etözin [... dyan]-ka olurup közin [...]ança y(i)me seviglig [...] hormuzta t(e)ñri [... agrı] ayagin alaçu [...] etözin TWY[... h(a)rı]- çandrı tigin [... h(a)rı]- çandrı ilig [...] ordusun [...]* ‘iyi, güzel düşüncesi ... tamamıyla yayılıp merhametli ... çektirip bu dünyadan ... (ayın) üçüncü günündeki Ay (gibi) ... değerli taşla süslenmiş ... meditasyon için oturup bir ... vurmasına yavaş yavaş ... çiçeğin dalı gibi ... zarif vücuduyla ... meditasyon için oturup gözünü ... ve yine sevimli ... Tanrı Indra ... saygıyla çadıra ... bedeni ... Prens ... Háriścandra ... Háriścandra hükümdar ... sarayını ...’

Cenaze törenlerinde kullanılan yeşim taşı önemli bir yere sahiptir. Yeşim taşı ölünün cesedinin parçalara ayrılmasını engellediğine inanılmaktadır.

3.3.16. kimko (1)

¹kimko ‘< Chin. 金剛 jin gang (Spätmittelchin. kim kaŋ) Vajra || Vajra’ HA 381; ²Kimko

‘< Chin. 金剛 jin gang (Spätmittelchin. kim kaŋ) n. pr. (männlich) || erkek adı’ HA 381

Görsel 3.10 Kimko, (Forges, 2013;53).

Eski Uygurcada *kimko* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır.

(1440) [BT-XXXVI/H099-H101] **kimko** *taišeng nomta ögräntäçi kutluglar ängilki tört ulug* ‘Die Glücklichen, die in der Vajra-Lehre des Mahāyāna sich belehrt haben, [...] zuerst vier große [...]’ ‘Mahāyāna'nın vajra öğretilerinde kendilerini eğitmiş olan talihli kişiler [...] ilk dört große [...]

3.3.17. kinsuk (1)

kinsük † → ‘kinšuk’ HA 382; *kinšok* † → ‘kinšuk’ HA 381; *kinšuk* << ‘Skt. kiṃśuka ein roter Edelstein (meist der Rubin) || kırmızı değerli bir taş (çoğunlukla yakut); Name eines Baumes, Malabar-Lackbaum (Butea frondosa Roxb.) || bir ağacın adı (Butea frondosa Roxb.)’ HA 382

Görsel 3.11 Kinsuk, (<https://radugam.com/en-populer-10-kirmizi-tas.html>, 16.11. 2023).

Eski Uygurcada *kinsuk* şeklinde geçen kelime derlemde *yakut* kelimesine cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *kinsük* ifadesi *ärdini* kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır.

- (1441) [ETS/20F:183-186] *k..... kilinggemeni // Kinsük erdini brahmamanı // K.. çin yinçü toor-ları // King alkıg idiglig sakıngu ol ‘.....*
Brahma'nın tılsımlı incisi, kinsük hakiki inci ağlarının geniş ve vâsi olduğu düşünölmelidir.’

3.3.18. kobık (2)

kobık † → ‘hupık’ HA 387; *hupık* ‘< Chin. 婆胡 hu po (Spätmittelchin. xuǎ’pha:jk) Bernstein (Succinum) || kehribar, kehribar taşı (s./bk. Mo. quba(n))’ HA 283; *kopık* † → ‘hupık’ HA 387; *kubık* ‘< Çin. Hupo’ EUTSV 206; *kobık* ‘1-kehrüba 2-köpük (US)’ EUTSV 192; *kobık* ‘1. kehribar; 2. (bk. köpük)’ ETS 144

Görsel 3.12 Kobık, (Forges, 2013;45).

Eski Uygurcada *kobık* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır.

- (1442) [AY-VIII/10a-10b:386-394] ... *kamağ tnl(i)g oğlanların ..kedgülık ton yegülık aş.. öz iltıngülık yevıg tızıg altun kümüş vayduri saparır şışır patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esrıñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ... ‘.... bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek...’*

Derlemde 1 yerde (UÇİ) kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

(1443) [UÇİ/P483] **qubıq** ‘kehribar’

3.3.19. lal (1)

lal ‘< Neupers. la‘l Rubin || lal (Yakut taşı) (→ nal)’ HA 450; *nal* ‘< Neupers. la‘l Rubin || lal (yakut taşı) (s./bk. Mo. nal) (→ lal)’ HA 484

Görsel 3.13 Lal, (<https://boleyncrystal.com/blog/sans-icin-en-etkili-dogal-taslar/>, 16.11.2023).

Eski Uygurcada *lal* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır.

(1444) [SUK7Mİ26:3-6] ... *adaq toğoq-taqi üç baqır lal-ni mán sadı öng-tün kidin sadıy-qa yorip yuz yasduq-qa käsişdimiz* = [DDM/SUK:Mi26:1-11] ... *ortuklug adak totoktaki üç bakır lalni mán sadı öntün kedin satıgka yorip yüz yastukka käsişdimiz*... ‘...Adak Totok’taki 3 bakır yakut taşının doğudan batıya (doğru) satışını (ticaretini) yapıp 100 yastuk’a anlaştık.’

3.3.20. mahanil (1)

mahanil ‘<< Skt. mahānīla Saphir || gök yakut, safir (s./bk. Mo. maqanila)’ HA 461

- **Birleşikler:** *mahanil ärdini önlüg* ‘von der Farbe des Mahānīla-Edelsteins || Mahānīla mücevheri renkli’ HA 461

Görsel 3.14 Mahanil, (<https://boleynycrystal.com/blog/safir-tasi-ozellikleri-ve-faydalari/>, 16.11.2023).

Eski Uygurcada *mahanil* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *mahanil* ifadesi *ärdini* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.

(1445) [BT-VIII/B:176] **maxanil ärdini önlüg yig üstünki saç-lîy ärür** ‘Er hat allerfeinste Haare von der Farbe der Mahānīla-Juwelen.’ ‘Mahānīla mücevherlerinin renginde en güzel saçlara sahip...’

3.3.21. mani (41)

3.3.21.1. mani (1)

¹*mani* ‘< Sogd. m’ny < Syr. m’ny Mani, Begrün der des Manichäismus (216–276/7 n. Chr.) || Mani, Maniheizm’in kurucusu (MS 216–276/7)’ HA 466; ²*mani* ‘< Skt. maṇi Edelstein, Kleinod || değerli taş, mücevher (s./bk. Mo. mani)’ HA 466; ³*Mani* ‘< Sogd. M’ny < Syr. M’ny Bestandteil von Personennamen || kişi adının bir bölümü’ HA 467;

Mani Ag(a)de n. pr. (männlich) || erkek adı HA 467; *mani* ‘< Skr. mani : mücevher’ EUTSV 225; *mani* : *mâni* : =*manas* : ‘mani dinini kuran (Alt.Gr.)’ EUTSV 225; *Mani* ‘Mâni: TT. III. 4, 2; U. II. 37, 55 (=Manas, mâni dinini kuran 215/6—276).’ EUTS 86; *mani* ‘u. совста. Мани, основатель манихейства—религиозно-ірилософского учения, возникшего на Ближнем Востоке в III в. н. а. (TT IX 92).’ DTS 336

- **Birleşikler:** *Mani Taş* ‘n. pr. (männlich) || erkek adı’ HA 467; *mani monçuk erdini* (*şhs.*) ETS 158; *mani burhan* ‘(m) der Prophet Mani || Peygamber Mani’ HA 466; *mani monçuk* ‘Mañi-Kleinod || Mañi mücevheri’ HA 467; *mani monçuk ärdini* ‘Mañi-Kleinod || Mañi mücevheri’ HA 467; *mani moncuq erdini* ‘рел, драгоценность,, Жемчужина Мани" (Uig II 37 55)’ DTS 336

Derlemde *mani* kelimesi cümle bağlamında müstakil olarak 1 yerde rastlanmaktadır.

- (1446) [ETŞ/12:23] ... *Biraty-a tigli mani sinte tip* ... ‘... pratyaya denilen inci sendedir.’

3.3.21.2. *bilinğamani* (2)

bilinğamani ‘<< Skt. śakrābhilagnamañi (stark verderbte Form) Name eines Juwels || (çok bozulmuş bir şekil) bir mücevherin adı’ HA 175; *bilinğamani* → ‘*bilinğamani*’ HA 175

Derlemde *bilinğamani* kelimesi cümle bağlamında 2 yerde müstakil olarak rastlanmaktadır.

- (1447) [SDB/70-72] *aning kent-i-ning taş-ında // yana tegirmileyü alp tap(i)şguluk çintamani çudamañi bilinğamani brahma//-mani-ta ulatı erdini-ler üze aralaşturu idmiş* ‘Yine onun, kentinin dışında, etrafında zor bulunan cintāmañi, cūḍamañi, bhilagnamañi ve diğer mücevher ile eşit aralıklarla yapılmış ...’

- (1448) [BT-III/60:969-971] ... *koñülin täñri-lär birgärü yīyīlīp quḍ qolsar bilak-īy līk-īy bo tuşit bilinğamañi birlä. . .* ‘Da die Götter mit ihrem auf ein Ziel gerichteten Sinn sich versammelten und (Euch) priesen, wurde dieses mit bilak (?) und like (?) ausgestattete Tuşita mit bilinğaka(?)–Perlen ausgestattet.’ ‘Tanrılar zihinleri tek bir hedefe odaklanmış olarak toplandıklarında ve (seni) övdüklerinde, bu Tuşita bilak (?) ve lik (?) bilinğaka (?) boncukları ile donatıldı.’

3.3.21.3. brahma-mani (1)

brahmamani ‘<< Skt. brahmamaṇi ein Edelstein || bir mücevher’ HA 194; *br(a)mamani*
→ ‘br(a)hmamani’ HA 194

Derlemde *brahma-mani* kelimesi 1 cümle bağlamında rastlanmakta olup, {+ta} eki ile birlikte kullanılmıştır.

(1449) [SDB/70-72] *aning kent-i-ning taş-ında // yana tegirmileyü alp tap(i)şguluq çintamani çudamañi bilingamani brahma//mani-ta ulañi erdini-ler üze aralaşturu idmiş ...* ‘... onun, kentinin dışında, etrafında zor bulunan cintāmaṇi, cūḍāmaṇi, bhilagnaṇi ve diğer mücevher ile eşit aralıklarla yapılmış ...’

3.3.21.4. çintamani (35)

čindamani → ‘çintamani’ HA 233; *čindamuni* → ‘çintamani’ HA 233; *čindāmūni* † → ‘çindamuni → çintamani’ HA 233; *čintamani* ‘< TochA/B cintāmaṇi ~ cintāmaṇi / <

Sogd. *cynt*’ mny ~ *cynt*’ mny ~ *cnt*’ mny < Skt. *cintāmaṇi* Wunschjuwel || istek mücevheri; Name einer Dhāraṇī || bir Dhāraṇī’nin adı (s. auch Khotansak. *candāvani* und Sogd. *cynt*’ m’ n/bk. da Khotansak. *candāvani* ve Sogd. *cynt*’ m’ n; vgl./krş. Mo. *čindamani*)’ HA 233; *çintamani* ‘< Skr. *cintāmaṇi*:mücevher, inci’ EUTSV 116; *Çintamani* ‘Antroponim: P.P. 14,7; 21, 3 <Skr. *çintamani*: TT. IX. 40.’ EUTS 42; *çintamani* ‘< Skr. *cintāmaṇi*’ EUTSV 114; *çintamani* ‘1. (< Skr. *çintāmaṇi*) (şhs.); 2. bir tür mücevher; budanın sahip olduğu yedi efsanevi taştan biri, bu inci sahibinin isteğini yerine getirir’ ETS 67; *čintamani* ‘[скр. *cintamani*] миф. жемчужина, способная выполнить желания ее обладателя, — одна из семи сказочных драгоценностей, которыми обладал Будда’ DTS 146

- **Türevler:** *čintamanilag* → ‘çintamanilig’ HA 233; *čintamanilig* ‘mit Wunschjuwel, Wunschjuwel- || istek mücevherli, istek mücevher ...’ HA 233
- **Birleşikler:** *čindamani ārdinisi* ‘Wunschjuwel || istek mücevheri’ HA 233; *čintamani ārdini* ‘Wunschjuwel || istek mücevheri; Name einer Dhāraṇī || bir Dhāraṇī’nin adı’ HA 233; *čintamani čudamani bilingamani br(a)mamani Cintāmaṇi, Cūḍāmaṇi, Śakrābhilagnaṇi und Brahmamaṇi* || ‘Cintāmaṇi,

Cūḍāmaṇi, Śakrābhilagnaṃaṇi ve Brahmamaṇi’ HA 233; *čintamani r(a)tni* ‘(m) Wunschjuwel || istek mücevheri’ HA 233; ç. ‘(BÖ. 20)’ EUTSV 116; ç.*erdini* ‘(AY. 170-13)’ EUTSV 116; *men bu muntuda jegräk čintamani erdini alyali barajin* ‘я отправлюсь, чтобы добыть эту лучшую среди других драгоценность čintamani (KP 35 1).’ DTS 146; *čintamani erdini* ‘[скр. čintamani ratna] будд. „Драгоценность Чинтамани"— название одной из заклинательных формул’ DTS 146; *bu dananiy jüz sekiz qata sözläp antada basa temin čintamani erdini atliy daraniy sözläzün* ‘произнеся сто восемь раз это заклинание, тотчас после этого он должен произнести заклинание, называемое „Драгоценность Чинтамани" (Suv 129 19).’ DTS 146

Görsel 3.15 Mahamani, (<https://arkeofili.com/abu-dabide-8-000-yillik-dogal-inci-kesfedildi/>, 16.11.2023).

3.3.21.4.1. čintamani (35)

Derlemde *čintamani* kelimesine 35 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin bağlam gereği ‘čintamani’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 3 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

- (1450) [COBJ/23a:4-5] ...soyančiy ot čur(n)i-lariy qayu barinča alqu **čin[tamani]** yirtinčü-däki qayu barinča ariy yig soyančiy...
- (1451) [SDB/70-72] aning kent-i-ning taş-ında // yana tegirmileyü alp tap(i)şguluq **çintamani çudamani bilingamani brahma//-mani-ta ulatı erdini-ler üze aralaşturu idmiş yitirer kat tam //-lıg.ağınçıg körkle yitirer kat kalıq-ları ısırgalıq-ları ol:** ‘Yine onun, kentinin dışında, etrafında zor bulunan cintāmani, cūđāmani, bhilagnamani ve diğer mücevher ile eşit aralıklarla yapılmış.’
- (1452) [ABSv/114-155] sukançıg ot çur<n>ilarıg kayu bar[in]ça alku **čin[tamani]** yertinçüdäki kayu barınca arıg yeg sukanç[ıg] ‘Hoş bitkilerin tozlarını her ne varsa bütün hepsi cintāmani dünyasında temiz (ve) güzeldir.’

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *çintamani ärdini* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin diğer kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.3.21.4.1.1. çintamani ärdini (29)

Derlemde *çintamani ärdini* ifadesi 29 yerde geçmekte olup, dört yerde *täg*, üç yerde *atlıg*, üç yerde {+KA} *darnim*, iki yerde *atlıg iduk darani*, iki yerde *bul* (-sAr), bir yerde {+n}, bir yerde {+IIg} ekleri ile ve diğer yerlerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1453) [AY-VI/848-850] ... mäniñ **çinça]mani ärdini** atl(i)ğ dar(a)nım ärür... ‘... benim cintāmani mücevheri adlı Dhāraṇī’mdır...’
- (1454) [AY-VI/860-862] bo **çinçamani ärdini** atl(i)ğ darnim ymä birlä sözläsärlär. ‘Bu cintāmani (adlı) mücevher adlı Dhāraṇī’ m ile söyleseler.’
- (1455) [AY-VI/897-899] bo darniğ yüz säkiz kاتا sözläp antada basa temin **çintamani ärdini** atl(i)ğ darniğ sözläzün ‘Bu Dhāraṇī’yi 108 kez söyleyip ondan sonra hem çintamani mücevheri adlı Dhāraṇī’yi söylesin.’
- (1456) [AY VI/909-910] ... bo **çinçamani ärdini** atl(i)ğ özän darniğ sözläyür m(ä)n ‘...bu çintamani mücevher adlı en derin Dhāraṇī’yi söylüyorum.’
- (1457) [AY-VI/1045-1047] ... eligimtä **çinçamani ärdini** altun қапçуқ birlä tuta maṇdal içindä kirip ... ‘... elimde Çintamani mücevherini altın küçük bir kap ile tutarak maṇdala (daire) içine girip ...’

- (1458) [AY-VII/5a:199-202] ... *küyü küzetü tutup énc meñilig kıltaçı **çintamani erdini** atl(i)g iduk d(a)r(a)ni nomug öñünü tegineyin tęp ötrü inçe tęp ötündi* ‘... gözetip koruyarak huzur ve mutluluk verici çintamani adlı dharani öğretisini arz edeyim diye ricada bulundu ve sonra arz etti.’
- (1459) [AY-VII/7a-7b:300-306] ... *küçlüg küstünlüg kıltaçı yme ök **çintamani erdini** atl(i)g iduk d(a)r(a)nig ötüni teginip t(e)ñrim sizije ançulayu ulug y(a)rlıkançuçı köñülin tere yıga altı y(a)rlıkap biz kamag luularnıñ ajun üzeki siñmiş...* ‘... güçlü kılıcı yine çintamani adlı kutsal dhraniyi, yüce merhametli bir gönülle bütünüyle kabul ederek biz bütün ejderhaların dünya üzerindeki sinmiş...’
- (1460) [ABSv/122] [y]ıd yıparlarıg ulatı **çint[a]ma[ni ärdini]**.. ‘güzel kokuları ve cintāmani mücevheri...’
- (1461) [İKP/XIV-XV:7-1] ... *bulunçusuz **çi[n?]tāmāni ärdini** bulsar qamay yertünçüdäki tınlıylar-nıñ küsüşin* ‘... bulunmaz çintāmani mücevherini bulursa, bu dünyadaki bütün canlıların arzularını [yerine getirebilir].’
- (1462) [İKP/XXI:2-3] *lö qanlarınta **çintāmāni ärdini** bulsar bar.* ‘Ejderhaların Hanında çintāmani mücevheri var.’
- (1463) [İKP/XXXIV-XXXV:8-2] ... *men bu muntuda yegräk **çintāmāni ärdini** alyalı barayın* ... ‘Ben burada, en üstün çintāmani mücevherini almaya gideyim.’
- (1464) [İKP/XLVII-XLVIII:6-5] *bu yertünçüdä qamay tınlıylar üçün burxan qutın tiläyü yoq çıyay irinç yarlıy tınlıy-larga asağ tusu gılyalı .. **çintāmāni ärdini** qolı poşı-qa kältim tep ötünti.* ‘Bu dünyadaki bütün canlılara Buddha’nın sonsuz mutluluğunu dileyerek; yoksul, mutsuz ve zavallı canlılara yara sağlayacak çintāmani mücevherini, bağış olarak istemeğe geldim dedi.’
- (1465) [BT-XXI/0791-0792] **çintamani ärdini**[kä tayanıp ‘indem man [sich auf] den cintāmañi-Edelstein [stützt]’ ‘cintāmañi mücevherine [yaslanarak]...’
- (1466) [BT-XXI/0796-0798] *ulug samadi dyanlıg ulug bilgä biliglig **çintamani ärdinikä** tayanıp ülgülänçsiz...* ‘... indem man sich auf das cintāmañi-Juwel der großen samādhi-Versenkung und des großen Wissens stützt, die unermesslichen...’ ‘Büyük samādhi daldırmasının ve büyük bilginin cintāmañi mücevherine güvenerek, ölçülemez.’
- (1467) [HamiZus/298-303] ... *tüz-ün yolluy **çintamani ärdni** aliglärintä tutylı bolsarlar .. tüz-ün yolluy yıparlay suwın niz-waniliy kirin yumaq yusarlar ol ödün timin ök tüzün titirlär* ‘... wenn sie imstande sind, das çintāmañi-Juwel des edlen

Weges in der Hand zu fassen, und wenn sie den Befleckung(kleša)-Schmutz mit dem wohlriechenden Wasser des edlen Weges abwaschen, dann werden sie alsbald edel genannt.’ ‘asil yolun čintāmaṇi mücevherini ellerinde kavrayabildiklerinde ve asil yolun kokulu suyuyla lekeyi (kleša) kiri yıkadıklarında, o zaman hemen asil olarak adlandırılırlar.’

- (1468) [HamiZus/1305-1308] ... *körtlä körkin qulačča yaruqin yaltriyu qaltı bulıtdın önmış kün tngri täg oyluy čintamani ärdni blgülig bolti(.)* ‘mit achtzig Nebenzeichen (anwuyañjana) ausgestatteter, schöner, ansehnlicher, durch einen klaftergroßen Glanz strahlender Sohn geboren, ein cintāmaṇi-Juwel (von Sohn), der wie der Sonnengott aus einer Wolke erschien.’ ‘güzel, yakışıklı, kusursuz bir ihtişamla ışıldayan, bir buluttan güneş tanrısı gibi görünen bir cintāmaṇi-mücevher (oğul).’
- (1469) [HamiZus/1509-1510] *anı osuylykişi ät’öz-lüg čintamani ärdni bulyalı taqı alp ärür..* ‘Ein cintāmaṇi-Juwel von Menschen wie ihn (d.h. den Buddha) zu finden ist sehr schwer.’ ‘Onun (yani Buddha) gibi insanlardan bir cintāmaṇi mücevheri bulmak çok zordur.’
- (1470) [HamiZus/2504-2505] *amtı ol qop šakılarnıng ... [bilgä b]ililig burxan čintamani ärdni* ‘Jetzt ... aller jener śakya-[Fürsten], ... das weise Buddha-cintāmaṇi-Juwel.’ ‘Şimdi... tüm o śakya-[prenslar], ... bilge Buddha-cintāmaṇi-mücevher.’
- (1471) [ShoManus/Kbb:R1-2] *ämğäkintä oz-ğurdunguz qutyriñiz t[] –in čintamani ärdini []*
- (1472) [BT-III/45:727-732] ... *čintamaṇi artini-kä oqşadı alqo küsüş-üg qanturtači buday-a xarç-a atly mantir-a arviş-iy qop koñul-in aşıdisär-läri tiñlamış-läri kargäk.* ‘... die wie das Cintāmaṇi-Juwel alle Wünsche sättigen kann.’ ‘... Cintāmaṇi mücevheri gibi tüm arzuları doyurabilen.’
- (1473) [BT-III/61:977-980] *čaxşapat küşätmiş täñri-lär čin kertö koñülin qut qolsar čimsiz arıy bo tuşd čindamaṇi artiniñ edilti* ‘Da die Vorschriften hütenden götter in Wahrhaftigkeit /Euch) priesen, wurde dieses makellos reine Tuşita mit dem cintāmaṇi-Juwel geschmückt.’ ‘Kural tutan Tanrılar in doğruluğu seni övdüğü için, bu tertemiz saf Tuşita cintāmaṇi mücevheriyle süslendi.’
- (1474) [BT-XXXVII/00016-00017] *ol antag törliüg bulunčsuz čintamani ärdini täg burhanlıg...* ‘Überlegen ist, und der jenem derartigen kostbaren cintāmaṇi-Juwel gleicht.’ ‘Bu kadar değerli bir cintāmaṇi mücevherinden daha üstündür.’

- (1475) [BT-XXXVII/00100-00102] ... *yeti törlüg k(a)rmap(a)t tözlüg sanvarlig čintamani ärdini töpölärintä kötürdäči...* ‘Entwickeln, die das cintāmaṇi-Juwel das saṃvara, der auf (der Befolgung) der siebenfachen karmapathas beruht ...’ ‘Yedi katlı karmapathalara (riayet etmeye) dayalı saṃvara cintāmaṇi-mücevherini başlarına takan...’
- (1476) [BT-XXXVII/00124-00127] ... *ädgü ten tarıglag yerkä ogštı azk(ı)ya buşılıg urugnuñ ülgüsüz üküš keñ alkıg tüš berdäči. t(ä)ñridäm k(a)lpavrakš söğüt čintamani ärdini...* ‘... die jede Art von Gemeinschaft oder Schaft übertrifft, die jeden Wunsch, den man hegt, erfüllt wie der göttliche kalpavrakša-Baum, der unermesslich viele und reiche Früchte hervorbringt, (oder wie) das cintāmaṇi-Juwel, der padmaka-Schatz oder der Glückstopf...’ ‘Her türlü topluluğu ya da hisseyi aşan, kişinin her arzusunu yerine getiren, ölçülemeyecek kadar çok ve zengin meyveler veren ilahi kalpavrakša ağacı gibi, (ya da) cintāmaṇi mücevheri, padmaka hazinesi ya da mutluluk kabı gibi.’
- (1477) [BT-XXXVII/00924-00927] *ötrü ol suparage bodis(a)t(a)v bo ok tultagın taloy ügüzkä kirip čintamani ärdini üntürgü ugrınta köñ[ül] öritip* ‘Aus eben diesem Grunde fasste da jener Bodhisattva Supārāga den Entsch[luss], sich aufs Meer zu begeben, um (von dort) den cintāmaṇi-Edelstein hersufzubringen...’ ‘Tam da bu nedenle, o bodhisattva Supārāga cintāmaṇi değerli taşını (oradan) geri getirmek için denize gitmeye karar verdi ve yola çıkmaya oldukça kararlı bir şekilde zihnini harekete geçiren şeyleri tüccar oğullarına ayrıntılı olarak ilettiler.’
- (1478) [BT-II/863-865] *burçan qutınta ornatdači čintamani ärdini tæg kongüllärin nizvanılar tın öngi* [BT-XXV/2819-2835] ... *burçan qutınta ornatdači čintamani ärdini tæg köñüllärin nizvanıların öngi...* ‘... die wie das cintāmaṇi-Juwel es bewerkstelligt, daß man sich in der [unübertrefflichen] Buddhaschaft niederläßt (diese) ihre Gesinnung...’ ‘Cintāmaṇi mücevheri gibi kişiyi [aşılmaz] Buddhalığa yerleştiren zihinlerini...’
- (1479) [HAM/3:21-23] ... *čindämüni ärdini tæg kilbär yäksü uluqni tæg ärdini-liq qidiq tæg - - yükünür men = [HAM/3:4-6] ... čindämüni ärdäni tæg kilbär yäksü uluqnitæg ärdini-liy qidiq tæg - - yükünür men* ‘... le Joyau Cintāmaṇi, çömme Kubera (?), chef des yakša, et çömme la frontière pare de joyaux.’ ‘... Mücevher Cintāmaṇi'yi çömme, yakša şefi Kubera'yı (?) çömme ve mücevherlerle süslenmiş sınırı çömme.’

- (1480) [BT-XXIII/D094] *sol-tıñkı ikinti elgintä čıntamani ärtini-lig sıruk tutar* ‘In ihrer linken zweiten Hand halt sie eine Stange aus dem cintāmañi-Juwel.’ ‘Sol ikinci elinde cintāmañi mücevherinden bir çubuk tutar.’
- (1481) [BT-XXIII/H005] *čıntamani ärdini tæg...* ‘wie das Cintāmañi-Juwel alle Wünsche erfüllende...’ ‘... Cintāmañi mücevheri gibi...’

3.3.21.4.1.2. čıntamani atlıg (3)

Derlemde čıntamani atlıg ifadesi 3 yerde geçmekte olup, 2 yerde *darani nom*, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1482) [AY-VII/4a:138-142] *altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(i)g nom bitigde čıntamani atl(i)g d(a)r(a)ni nomıg ukıtmak atl(i)g tört y(é)g(i)rminç bölük* ‘Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretiler hükümdarı adlı öğreti kitabında čıntamani adlı daharani öğretiyi anlatmak adlı on dördüncü bölüm.’
- (1483) [AY-VII/4a:147-150] ... *inçip monta alku ada tudalarıg tarkardaçı yaşı tüşmekin tıddaçı čıntamani atl(i)g dar(a)ni nom bar erür* ‘Öyle ki bütün tehlikeleri yok eden, yıldırım düşmesini engelleyen čıntamani adlı dharani öğretisi vardır.’
- (1484) [AY-IX/5a:173-177] ... *čıntamani atl(i)g erdinig,, iki eliginte uz tutup ,, b(e)k katıg köñülin kut koldı,, yalañok kamag oğlanı üçün* ‘cintamani adlı mücevheri iki elinde dikkatlice tutmak sağlam bir düşünceyle, bütün insanoğlu için arzetmiş.’

3.3.21.4.2. čıntamani + Ç. + YÜK (1)

Derlemde *čıntamani* + *çokluk* + *yük* hal biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1485) [COBJ/23b:1-3] [*y*]id *yıpar-lariy ulati čıntam[ani]lärig ärdini-lig tor-lariy sökä[n-lärig] öz-in törümiş adruq adruq aş[lariy]...*

Eski Uygurcada inci ayrı bir yere sahiptir. İnci sağlık alanlarında özellikle ölüm ve doğum konularında faydanılan değerli bir taştır. Çin doktorları inci’yi etkili bir ilaç olarak kullanmaktadır. Özellikle tüm göz hastalıklarını tedavi ettiği düşünülmektedir. Çin imparatorluğunda ölüyü yeniden doğuma hazırlanması için ölünün ağzına inci

konulmaktadır. Çintamani yedi mücevherden biri olarak kabul edilmekte olup, her isteği yerine getiren bir istek mücevheri olarak yer almaktadır. Ayrıca çintamani Buda'nın üçüncü gözü olarak bilinmektedir.

3.3.21.5. mahamani (1)

m(a)hamani ~ *mahamani* '« Skt. mahāmaṇi Smaragd || zümrüt' HA 460;

- **Birleşikler:** *m(a)hamani ārdini* 'das Smaragd-Juwel || zümrüt mücevheri' HA 460

Görsel 3.16 Mahamani, (Forges , 2013; 53).

Derlemde *maxa-mani* kelimesi 1 cümle bağlamında rastlanmaktadır.

- (1486) [BT-VIII/B:177] **maxa-mani** *ārdini yruq-ī tāg čoy-luy yalīn-līy ārūr* 'Er ist glänzend wie der Glanz des Mahāmaṇi-Juwels.' '... Mahāmaṇi mücevherinin parlaklığı gibi parlaktır.'

3.3.22. monçuk (26)

mončuk 'Perle, Kleinod || boncuk, inci, mücevher; Girlande, Perlenkette || çelenk, inci gerdanlık; auch eines der sieben Juwelen (Skt. saptaratna) || yedi mücevherden de biri (Skt.saptaratna) (vgl./krş. Sogd. mwz'kk, Mo. mončoγ, mončay)' HA 478; *munčuk* † → 'mončuk' HA 479; *monçuk (munçuk ?)* 'cam ya da taş boncuk, değerli taş' EUTSV 230; *munçuğ* 'boncuk, kıymetsiz taş (US)' EUTSV 231; *munçuk* 'boncuk (US)' EUTSV 231; *monçuk* 'İnci: TT. V. 26, 100.' EUTS 88; *munçuğ* 'Boncuk, mücevherat, kıymetsiz taş: P.P. 6,8; H. 1.10, 130' EUTS 89; *munçuğ* 'munçuğ: H. I. 10,130.' EUTS 89; *moncak* '(bk.

monçuk)' ETS 160; *monçuk* 'inci, boncuk' ETS 160; *munçuğ* 'boncuk, mücevherat, kıymetsiz taş' ETS 160; *munçuk* '(bk. munçuğ)' ETS 160; *moncaq* 'ожерелье, бусы (Suv 495 15). Ср. moncuq.' DTS 346; *moncuq* '1. бусы, ожерелье (МК II 123); драгоценность 2 . талисман, амулет (драгоценный камень , львиный коготь и т. п.) (МК III 121); 3. перен. зерно, зернышко Ср. moncaq' DTS 346; *monçuk* 'See bonçuk.' EDPT 767; *bonçuk* (?*bonçok*) 'bead, bead necklace'; in some early occurrences perhaps, more generally, 'jewel'. The modern forms suggest strongly that the second vowel was originally' EDPT 349

- **Türevler:** *monçuklug* 'mit Perlen versehen, mit Perlen || boncuklu, incili; mit Girlande || çelenkli' HA 478; *munçuklug* † → 'monçuklug' HA 479
- **Birleşikler:** *monçuk ärdini* 'Perlen-Juwel (Skt. mañiratna) || boncuk mücevheri, inci mücevheri (Skt. mañiratna)' HA 478; *monçuk ärdini uguşlug* 'Der zur Perlenjuwel-Familie (Skt. cintāmañikula) Gehörige (ein Buddha) || boncuk mücevheri aileli (Skt. cintāmañikula) (bir Buda'nın adı)' HA 478; *m.teg* '(İKP. 6-8) (KP. 18)' EUTSV 230; *bir evin javaz kök monçuq* 'бусина голубого драгоценного камня, приносящего зло (ТТ V Арнм 117)' DTS 346; *jençülüg monçuqlar* 'жемчужное ожерелье (ТТ II В 12)' DTS 346; *başlandi jeti paçarliniñ jemä 5 türlüg monçuquq taşlarıñ erdämi belgülig sablar* 'начались слова, описывающие достоинства семи планет, а также пяти видов драгоценностей и [драгоценных] камней (ThB 2)' DTS 346; *monçuq murç* 'зерно перца (Rach I 149)' DTS 346; *Bođ monçuq* 'см, bođ IV'; *mani monçuq erdini* 'с.м. mani' DTS 346; *murvant monçuq* 'с.м. murvant.' DTS 346; *törlüg monçu:ku:ñ taşları:n* 'of various jewels and (precious) stones' EDPT 349; *yinçülüg monçuklar* 'pearl necklaces' EDPT 349; *mani monçuk ertini* 'the Mani (Sanskrit) necklace(?) jewel' EDPT 349; *morvarit* '(fr. Greek margarifes) monçuk 'a pearl necklace' EDPT 349; *ayadako yinçü monçuk teg* 'like a pearl necklace in the palm of the hand' EDPT 349; *yılan başı monçukni* 'meaning obscure, 'a necklace of snake's heads', or 'the beads in (or on) a snake's head' EDPT 349; *monçuk kull xaraza mina'l-huli* 'any bead used as a personal ornament' EDPT 349

Görsel 3.17 Monçuk, (<https://hthayat.haberturk.com/incinin-faydalari-nelerdir-1078365>, 16.11.2023).

3.3.22.1. monçuk (14)

Derlemde *monçuk* kelimesine 26 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin bağlam gereği ‘monçuk’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 14 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

- (1487) [BT-XXXVII/05846-05847] ...*amtu morvant monçuk* [] *Q' sävgülük ... =*
[DKP/2295-2296] [... *a]mtu murvand monçuk* [...] *sevgülük taplaguluk...*
'Şimdi değerli taş ... sevilecek ...'
- (1488) [ShoManus/kad:R4-6] *ötrü* [] *sagari luu xani-niing qiz-i bir ärdini monçuq* []
kim aning satiyi bu sap lokadatu atly yirtinçü
- (1489) [UigTot/27:DP:4] *vuxi monçuq* : : : 'vyüha Perle' 'vyüha İnci'
- (1490) [BT-XXIX/V031-V032] *ketärip äsän tükäl kächürmiš ärti:bir ugurda P/[]*
kirip kolusuz üküš ärdini monçuk agı barım birlä "[] 'Zu einer Zeit begab
sich [der Buddha, der Bodhisattva (Namens)] ... [aufs Meer], als er zusammen
mit unmeßbar vielen Juwelen, Perlen und Gütern . . .' 'Bir zamanlar [Buddha,
Bodhisattva (adı)] ... [denize] gitti, ölçülemeyecek kadar çok mücevher, inci ve
malla birlikte ...'
- (1491) [BT-XXV/3891-3892] [*yükünürbiz arı]g yinçü monçuk atl(i)g [t(ä)ñri burha]n*
kutıña : : : '[Wir verneigen uns] vor der Majestät [des Gottes Buddha] namens

- „[Rei]ne Perle “(Mañivísuddha).’ ‘Saf inci (Mañivísuddha) denilen [Tanrı Buddha'nın] heybeti önünde [eğiliyoruz].’
- (1492) [HT-IX/30b:2-5] *yunyu suvluq, bitig qodyu qa tsī, saan munçuq čingratyu yunyuq qap tsī patir içintä yunyuqi birlä idip* ‘...sent a bathing jug, a book [reading] sheld, a rosary, a bell, and a detergent box with detergent in it.’ ‘...bir banyo sürahisi, bir kitap, bir tespih, bir çan ve içinde deterjan bulunan bir deterjan kutusu gönderdi.’
- (1493) [BT-XLVI/89:10-11] *män sän manga monçuq idmaq ačting idmatäng...* ‘... You promised that you would send me (a string of) beads (=probably a Budhisst rosary)...’ Bana (bir dizi) boncuk (=muhtemelen bir Budhisst tespihi) göndereceğine söz vermiştin...’
- (1494) [BT XXXVII/08393-08395] *näčük kim ärsär kiši yipün yinčü tizigintä :bir ävin yavaz kök mončuk körüp...* ‘Wenn nämlich ein gewisser Mensch in einer Kette von rosigen Perlen nur eine einzige minderwertige, graue Perle bemerkt ... ’ ‘Çünkü bir kişi pembe incilerden oluşan bir dizide yalnızca bir tane kalitesiz gri inci fark eder...’
- (1495) [KİP/17-19] *takı yime ming tümen tınlıqlar altun kümüş erdni monçuk satıgsız erdniler tilegeli . taluy ögüzke kirser* ‘Ve yine sayısız canlı varlıklar, altın gümüş, mücevher, boncuk (ve) baha biçmez değerli şeyleri aramak için deniz (veya) ırmağa girseler ... ’
- (1496) [AS/149-156] ... *oñtın ikinti eligin-tä tana monçuk tuñar sol-tın kinti eligin-tä lenhu-a tuñar ärdini didim-liğ äsriñü ärdini-lig üzä eñig-lig tümäg-lig äsri torku beldürüklüg* ‘...Soldan ikinci elinde lotus tuttuğunu, mücevher taçlı, rengârenk mücevherlerle süslü, alaca ipek kemerli (olduğunu) (ve) vajra-bağdaşı kurup oturduğunu tasavvur etmeli.’
- (1497) [BT-XXIII/D089-D090] törünč {elgintä} *m[u]n[č]u[k]* tutar ‘In ihrer vierten [Hand] halt sie ein Juwel.’ ‘Dördüncü [elinde] bir mücevher tutuyor.’
- (1498) [UigTot/1396-1402] *oom čakir-a sarva tadagata širi čakir-a sanbar-a mandal-a <savir-a> pusidi xung a čakir mañi radna monçuq vanida radna qiz maxada radna bayayut xasdi rad[n]a ynga tuñiga [= turanga] ašu-a radna at kadapa [= katga] radna alpañut* ‘Om çakra sarva tathāgata śrī cakrasamvara maṇḍala çakra sarva vira yoginī çakra ratna vajra pūjite hūm āḥ, çakra mañi ratna, die Perle, vāñita(ka) ratna, das Mädchen, mahājāna ratna, der Reiche, hasti ratna, der Elefant, turaṅga aśva ratna, das Pferd, khadgika ratna, der Feldherr.’ ‘Om çakra

sarva tathāgata śrī cakrasaṃvara maṇḍala çakra sarva vira yoginī çakra ratna vajra pūjite hūm āḥ, çakra maṇi ratna, inci, vāṇita(ka) ratna, kız, mahājāna ratna, zengin adam, hasti ratna, fil, turaṅga aśva ratna, at, khadgika ratna, komutan.’

- (1499) [BT-II/797] *yükünürbiz ärdini monçuq y(a)ruq-luy atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña* = [BT-XXV/2751-2752] *yükünürbiz ärdini monçuk y(a)rukug atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña* : ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Gottes Buddha namens „Des mit Juwelen- und Perlenglanz” (Muktāprabha).’ ‘Mücevher ve inci parıltılı Des (Muktāprabha) olarak adlandırılan tanrı Buddha'nın heybeti önünde eğiliyoruz.’
- (1500) [BT-XXXVI/G06-G10] *altun kümištä ulatı kayu’ / [] // [] l/[ış]l[ät]gükä tükällig kumgañ içint[ä] suv kudup sudurtakı monçuk yürüng [önglüg] torupa birlä karılmaduk...*’ *yalpırgakl[ı]g bir le[nhu]a ç[äçäk]* ‘Jetzt hier im eigenen Namen und im Namen der Laienbrüder [] macht wie] man in dessen beliebter Weise [] Gold und Silber sowie [] goss in einen brauchbaren (?) Krug Wasser und mit der Perle im Sūtra, mit dem weißen Stein(?), unvermischte...’ ‘[] altın ve gümüşün yanı sıra [] kullanışlı (?) bir sürahiye su ve Sūtra'daki inci, whiße taşı(?), karıştırılmamış...’

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *monçuk teg* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin diğer kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.3.22.1.1. monçuk erdini (2)

Derlemde *monçuk erdini* ‘bonçuklu inci / inci mücevheri’ 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır..

- (1501) [UVD/136-141] *inçä k(a)ltı adityagarbe atl(i)g kkirsiz arıg kök kalıkka okşatı arıg y(a)ruk yaşuk mani monçuk ärdini inçip öz y(a)rukı üzä yaltrıyu yaşuyı: turmuş* ‘Bu dhāraṇī, Ādityagarbha adlı gökyüzü gibi saf, temiz ve kusursuz Güneşin Mavi Boncuklu İncisi gibi her yönüyle aydınlatıcı parlaklığa sahiptir.’
- (1502) [SPD-R/42-43] *yükünürm(ä)n atı kötrülmiş monçuk ä[rdin]i uguşlugka* = [SPD-K/45-46] *yükünürm(ä)n atı kötrülmiş monçuk ä[rdin]i uguşlugkä* ‘İnci [mücevheri] soylu (Skt. Maṇi-kula) adı yüceltilmişe saygıyla eğilirim.’

3.3.22.1.2. monçuk teg... (3)

Derlemde *monçuk teg* ‘boncuk (inci) gibi’ ifadesi 3 yerde geçmekte olup, bir yerde {+sInU}, iki yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1503) [İKP/VI:6-8] ... *amraq ögüküm seni inçä seßär men ayadaqı yençü 2 monçuq täq közdäki* ‘Sevgili yavrum, ben seni avcumun içindeki iki inci tanesi kadar, gözümdeki ... severim.’
- (1504) [XZ-VI/1603-1604] *t(ä)ñridäm yazı yerdäki y(a)ruk ärd[ini] monçuk täg ärdi* ‘Kutsal ovadaki parlak mücevher, boncuk gibi idi.’
- (1505) [BT-XVIII/S647-S649] *drni-liy munçuq täğşinü* turu saqinip drni-sin tnginçä yaray-inça birgär sarit qilu sözlägu ol ‘...daß das Dhāraṇī-Juwel sich freht, die Dhāraṇī soll man entsprechend dem Maß und der Norm machen (?) und rezitieren.’ ‘Dhāraṇī mücevherinin serbest bırakılması için, Dhāraṇī yapılmalı (?) ve ölçü ve standarda göre okunmalıdır.’

3.3.22.2. monçuk + AY (2)

Derlemde [*monçuk* + AY] biçimi 2 yerde tanıklanmaktadır.

- (1506) [ETŞ/10:60-63] ... *Tutçı yaruk-lug çuvalapırabası // Tokılıg körkle munçuk-tın erdmiş // Tolu tegirmi erdini oot atlıg // Tolp-ta çavıkmış-ka yükünürmen* ‘... her vakit parlak jvala-prabhāsa tokılıg güzel boncuktan geçmiş...’
- (1507) [ETŞ/20B/37-44] ... *Sekiz yüz-inte yüz-er öngi // Seviglig erdini munçuk-lar // , Setireksiz tıya-lig bakdı-lig // Seça tanglancı idigler // Birer erdini munçuk-tın // Bir-inte minger yaruk-lar // Birtem uz körü kanınçsız // Birkerü yaltrıyu öner-ler.* ‘her sekiz yüzünün de yüzer türlü güzel, kıymetli taş ve boncuklar seyrek olmayan tıya ve bakdı’dan ibaret seçkin, nadir süsler; her bir taş ve boncuktan, her birinden bin türlü ışıklar, birden iyice bakıp doyamayacak şekilde, bir arada parıldayıp çıkarlar.’

3.3.22.3. monçuk + BUL (1)

Derlemde [*monçuk* + BUL] biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1508) [SDB/323-325] ... *altun kümüş //yinçü monçuğ-ta ulatı erdini-lerig.adın yma bra kuşatri toğ// yumşuk bağ pintavir aş içgü-te ulatı.alku kergek-lig-çe tapıg uduğ//yiveg-lerin bütürtüp...* ‘... altın, gümüş, inci, boncuk ve başka mücevherleri ve daha bayrak, şemsiye, tuğ, sancak, örtü, perde yiyecek, içecek ve diğer gerekli olan kadar bütün hizmet teçhizatını tamamlatıp...’

3.3.22.4. monçuk + Ç. (2)

Derlemde [*monçuk* + Ç.] biçimi 2 yerde tanıklanmaktadır.

- (1509) [ETŞ/20B:37-44] ... *Sekiz yüz-inte yüz-er öngi // Seviglig erdini munçuk-lar // , Setireksiz tıya-lıg bakdı-lıg // Seça tanglancı idigler // Birer erdini munçuk-tın // Bir-inte minger yaruk-lar // Birtem uz körü kanınsız // Birkerü yaltrıyü öner-ler.* ‘her sekiz yüzünün de yüzer türlü güzel, kıymetli taş ve boncuklar seyrek olmayan tıya ve bakdı’dan ibaret seçkin, nadir süsler; her bir taş ve boncuktan, her birinden bin türlü ışıklar, birden iyice bakıp doyamayacak şekilde, bir arada parıldayıp çıkarlar.’
- (1510) [SDB/348-349] *tört-tin yingak bulung-larında birer birer.tün-üg y(a)rutdaçı// erdini monçuğ-lar salınduruk-luğ erti.* ‘dört yönden her bir köşelerinde geceyi aydınlatan mücevherler ve boncuklar sallantılı idi.’

3.3.22.5. monçuk + Ç. + YÜK (1)

Derlemde [*monçuk* + Ç. + YÜK] biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1511) [BT-XXXVII/08395] ... *alku monçuklarig yavazlasar* ‘... graue Perle bemerkte und (daraufhin) alle Perlen tadelt ...’ ‘...(bunun üzerine) tüm incileri azarlarsa ...’

3.3.22.6. monçuk + YÖN (1)

Derlemde [*monçuk* + YÖN] hal biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1512) [HT-IX/9b:16-19] *çakravart elig xanlarniing töpüsintäki ärdini munçuqqa yöläştürsär* ‘If we resemble it to the jewel bead on the topknot of the Cakravartı kings...’ ‘Çakravarti krallarının tepesindeki mücevher boncuğa benzetirsek...’

3.3.23. mrkt (4)

markat ~ *m(a)rk(a)t* ‘< Sogd. *mryt* (manS) ~ *mrkt* (sogdS) < Skt. *marakata* Smaragd || zümrüt (s./bk. Mo. *maryad*, *margad*)’ HA 470; *markati* → ‘*markat*’ HA 470; *mrkt* ‘< Skr. *marakata* : bir tür değerli taş’ ETSV 231; *mrkt* ‘(< Skr.) bir tür değerli taş’ ETS 161; *marakat*: ‘*marakat raqdalıy* (скр.*marakata rakta*+*-liy*) имеющий цвет драгоценного камня — *смарагда*’ DTS 337

- **Birleşikler:** *markat ärdini* ‘Smaragd || zümrüt’ HA 470; *m(a)rk(a)t ärdini öñlüg* ‘von der Farbe des Smaragds || zümrüt renkli’ HA 470; *markat öñlüg* ‘von der Farbe des Smaragds, *smaragden* || zümrüt renkli’ HA 470; *marakat raqdalıy tegli erdini* ‘сокровище, именуемое „с цветом смарагда" (Suv 681 3).’ DTS 337

Görsel 3.18 Mrkt, (Forges, 2013; 51).

Eski Uygurcada *markat* / *mrkt* şeklinde geçen kelime birleşik yapılı olarak da kullanılabilir. Derlemde *markat* kelimesine cümle bağlamında 4 yerde rastlanmaktadır. İki yerde *öñlüg* bir yerde *erdini* ifadesiyle birlikte kullanılmıştır.

- (1513) [M/55:21-23] *tag töpüsinte mrkt erdni öñlüg yılınçğa yumşak erdnilerig töşep urmış ...* ‘Dağ tepesinde, marakata ve ratna-renkli yumuşak mücevherleri döşemiş ...’

- (1514) [BT-VII/A:167-168] *vsir-liy tngri qizi arür büdigçi atly markat önglög ärip büdiyü turur ...* ‘Es gibt ein Vajra-Göttermädchen [Tänzerin genannt,] es ist von smaragdener Farbe, es tanzt... ‘Bir vajra tanrı-kızı var [dansçı deniyor,] zümrüt renginde, dans ediyor...’
- (1515) [BT-VII/A:202-203] ... ton kişim atly *markat* önglög ärip ton kişim tuğar ... ‘... Kleidung [genannt], es ist smaragdfarben, es halt die Kleidung ...’ ‘... giysi [denir], o zümrüttür, giysiyi tutar.’
- (1516) [BT-XVIII/S666-S667] kök önglög *m[arkat]i* ärdini-lig [] paş-în tutar ‘Einer halt [eine Krone] von blauen S[maragd]-Juwelen.’ ‘Biri mavi S[maragd] mücevherlerinden [bir taç] tutar.’

3.3.24. mharag (2)

m(a)harag ~ *maharag* ‘<< Skt. mahārāga ein Juwel (von roter Farbe) || (kırmızı rengin) mücevheri’ HA 462

- **Birleşikler:** *m(a)harag ärdini* ‘das Mahārāga-Juwel || Mahārāga mücevheri’ HA 462

Görsel 3.19 Maharag, (https://lovepineov.life/product_details/96330204.html , 16.11.2023).

Eski Uygurcada *maxarag* /*mxarag* şeklinde geçen kelime birleşik yapılı olarak da kullanılabilir. Derlemede *maxarag* kelimesine cümle bağlamında 2 yerde rastlanmaktadır. İki yerde *maharag ärdini* biçiminde kullanılmıştır.

(1517) [BT-VII/F:7-9] ... **mxarag ärdini-kä oqşadı qışıl tıngaraq-lïy**... ‘... deren Rot dem Mahārāga-Juwel ähnlich ist. . .’ ‘... Kırmızısı Mahārāga mücevherine benzeyen tırnakları vardır.’

(1518) [BT-VIII/B:174] **maxarag ärdini täg qışıl yruq tıngraq-lïy ärür** ‘Er hat rot glänzende Nägel wie Mahārāga-Juwelen.’ ‘Mahārāga mücevherleri gibi kırmızı parlayan tırnakları var.’

3.3.25. morvant (1)

morvant ‘< Sogd. mwrβnt Kette (auch Äquivalent von Skt. sraj), Perlenkette, Geschmeide || kolye (Skt. sraj’ın da eş değeri), inci gerdanlık, mücevherat’ HA 478; *murvant* † → ‘morvant’ HA 482; *morvant* ‘(bk. murvant)’ ETS 160; *murvant* ‘(<Skr. maurva) mücevher, değerli eşya, süs’ ETS 161; *morvant* ‘c.m. murvant.’ DTS 346; *murvant* ‘[скр. maurva 'пояс'?] драгоценность, украшение, ожерелье’ DTS 347

- **Birleşikler:** *suv(a)rnasutra morvant monçuk* ‘das Suvarṇa sūtra-Geschmeide || Suvarṇasūtra mücevheratı’ HA 635; *yinçlülüg morvant* ‘Perlenkette (auch Äquivalent von Skt. muktāsraj) || inci gerdanlık (Skt. muktāsraj’ın da eş değeri)’ HA 904; *ärdinilig morvant* ‘Juwelen-Kette || mücevher gerdanlığı’ HA 114; *murvant monçuk* ‘(birlikte) mücevher’ ETS 161; *jençülüg murvantlar asnap* ‘повесив ожерелье из жемуга (TT VIII I 17)’ DTS 347; *murvant monçuq* ‘пари . ожерелье; драгоценности (Uig III 15 4).’ DTS 347

Eski Uygurcada *morvant* şeklinde geçen kelime derlemede 1 yerde cümle bağlamında rastlanmaktadır. *morvant* ifadesi *monçuk* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.

(1519) [BT-XXXVII/05846-05847] m(ä)n] amtı **morvant** monçuk []Q’ sävgülük taplaguluk... ‘[Ich] werde jetzt Perlen , [...] die den [...] liebenswert...’ ‘[Şimdi, [...] sevilen ve [...] hoş giden inciler vereceğim...’

3.3.26. oyun (1)

¹*oyun* ‘Spiel (auch Äquivalent von Skt. *līlā*), Liebesspiel, Amusement || oyun (Skt. *līlā*’nın da eş değeri), eğlence; Lied, Musik, Musik || şarkı, müzik, müzik ...; Musikinstrument || çalgı; Schmuckgehänge || değerli süs takısı; Ornament || süs’ HA 519; ²oyun † → ¹üt

- **Birleşikler:** *oyun ätiz-* ‘Musik spielen || müzik çalmak’ HA 519; *oyun ätiztür-* ‘Musik spielen lassen || müzik çaldırmak’ HA 519; *oyun bädiz* ‘Musik und Malerei, Musik || müzik ve resim, müzik’ HA 519; *oyun bivlik* ‘Musikinstrument || çalgı’ HA 519; *oyun ır* ‘Musik || müzik’ HA 519; *oyun ır üni* ‘Klänge von Musik und Gesang, Klang von Melodien || müzik ve şarkının sesleri, melodinin sesi’ HA 519; *oyun kaŋlı* ‘Musikwagen (am chin. Kaiserhof) || (Çin kraliyet sarayındaki) müzik arabası’ HA 519; *oyun kırı* ‘Vergnügen || zevk, eğlence’ HA 519; *oyun küg* ‘Musik und Lied || müzik ve şarkı’ HA 519; *oyun oyna-* ‘Spiele spielen, musizieren, Musik spielen || oyun oynamak, müzik yapmak’ HA 519; *oyun oynat-* ‘Musik(stücke) spielen lassen, Musik(stücke) darbieten || müzik (parçası) çaldırmak, müzik (parçası) sunmak’ HA 519; *oyun üni* ‘Schall der Musik || müziğin yankısı’ HA 519

Eski Uygurcada *oyun* şeklinde geçen kelime derlemde 1 yerde cümle bağlamında rastlanmaktadır.

- (1520) [BT-XXV/3583-3587] [*k*]ul[k]akın] uzatı äšidmälim :čun [ko]ŋragu [l]abay kövrüg kim sır huŋk(a)w lim loo atl(i)g kaš oyun [g]uk bay atl(i)g kaš **oyun** üzä kišiläriġ yaŋılturdači ünläriġ ‘[Wir wollen lange Zeit nicht] die Geräusche vernehmen, welche durch Glocken, Schellen, Muschelhörner, Trommeln, Zithern, Harfen, Lauten und durch Jadegehänge aus sogenannter Lin- oder Lang- (Jade) bzw. Aus Nephrit oder durch Bay genannte Jadegehänge die Menschen betören.’ ‘[Uzun süre] çanlar, ziller, deniz kabukları, davullar, ziterler, arplar, lavtalar ve lin veya uzun (yeşim) veya nefrit denilen yeşim taşından yapılmış kolyeler veya defne denilen yeşim taşından kolyeler aracılığıyla insanları kandıran sesleri duymak istemiyoruz.’

3.3.27. patu (1)

patu † → ‘batu’ HA 554; *batu* ‘Name eines Halbedelsteins || bir yarı kıymetli taşın adı’ HA 151; *patu* ‘< Skr. pata (AY. 515-17)’ EUTSV 262; *batu* ‘değerli taş’ ETS 43; *batu* ‘драгоценный камень! DTS 89

- **Birleşikler:** ‘sisir batu драгоценности (Suv 515 17).’ DTS 89

Eski Uygurcada *patu* şeklinde geçen kelime derlemde 1 yerde cümle bağlamında rastlanmaktadır.

(1521) [AY-VIII/10a:386-394] ... *kamağ tınl(i)g oglanların ..kedgülik ton yegülük aş.. öz iltingülük yevig tizig altun kümüş vayduri saparir şişir patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsünke tegürü y(a)rlıkadı ...* ‘...ülkedeki bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti...’

3.3.28. rajavart / ražavart (20)

ražav(a)rt ~ *r(a)žav(a)rt* ‘(→ *ražaw(a)rt*, *r(a)žvart*, *ražvit*) < TochA *rājavart* < Skt. *rājāvarta*Lapislazuli || lacivert taşı, lazurit (vgl./krş. TochB *rājawat*, Mo. *rasivar*, *rasivard*, *rašivard*, *rasivar-un*)’ HA 569; *ražaw(a)rt* ‘→ *ražav(a)rt*, *ražv(a)rt*’ HA 569; *ražv(a)rt* ~ *r(a)žvart* → ‘*ražav(a)rt*’ HA 569; *ražvit* ‘< TochB *rājawat* < Skt. *rājāvarta* Lapislazuli || lacivert taşı (vgl./krş. TochA *rājavart*) (→ *ražav(a)rt*, *ražaw(a)rt*, *r(a)žvart*)’ HA 569; *ražvurt* → ‘*ražv(a)rt*’ HA 569; *ražvrt* ‘Lacivert: U. III. 13,10.’ EUTS 126; *ražavrt* ‘[çkp, *rajavarta*] минерал лазурит’ DTS 477; *ražawrt* ‘с.м. *ražavrt.*’ DTS 477; *raž'irt* ‘с.м. *ražavrt.*’ DTS 477; *ražvrt* ‘с.м. *ražavrt.*’ DTS 477

- **Türevler:** *ražav(a)rtlıg* † → ‘*aşirvatlıg*’ HA 569; *ražvartlıg* ‘Lapislazuli- || lacivert taşı ...’ HA 569
- **Birleşikler:** *ražav(a)rt öñlüg kök* ‘lapislazuliblau || lacivert taşı mavisi, lazurit mavisi’ HA 569; *ražvit öñlüg* ‘lapilazulifarben || lacivert taşı rengi’ HA 569; *kök ražavrt öñlüg közin* ‘голубыми лазурноцветными глазами (ТТ X 186).’ DTS 4

Görsel 3.20 Rajavart , (<https://www.taslar.net/wp-content/uploads/2022/01/lacivert-tasi.jpg>, 16.11.2023).

3.3.28.1. rajavart/ ražavart (1)

Derlemde *ražawart* kelimesine 20 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin bağlam gereği ‘razawart’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 1 cümle tespit edilmiştir.

(1522) [BT-XXXVII/01087-01091] *yänä ağı r(a)žv[art] ünmištä anta ///* ‘Und waren Lapisl[zuli ...] hervorkommend...’ ‘Ve lapisl[zuli ...] ortaya çıkıyordu.’

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *ražawart önlüg* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir.

3.3.28.1.1. rajavart / ražavart önlüg (19)

Derlemde *ražawart önlüg* ifadesi 19 yerde tanıklanmakta olup, dokuz yerde *közin*, iki yerde *kök saç* ve diğer yerlerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

(1523) [HamiZus/1951-1954] ... *ayağqa tägimlig maitri bodiswtning raž-awrt önlüg köküš saçliḡ toqirın bašin yaratmiš* ‘ (alle diese) sahen des ehrwürdigen Bodhisattva Maitreya Kopf geschmückt mit einem Knoten blauer Haare, (sei sahen ihn) umwunden mit der yajñopavīta genannten, sehr weißen Opferschnur

(sāvitra).’ (tüm bunlar) saygıdeğer Bodhisattva Maitreya'nın başının mavi saçlarıyla, (onu) yajñopavīta denilen bembeyaz kurban ipiyle (sāvitra) dolanmış.’

- (1524) [HamiZus/2000-2001] ... **raṣ-awrt önglög kök saçi...** ‘sein rājavarta-fabenes,blaues Haar’ ‘Rājavarta rengindeki mavi saçları...’
- (1525) [BT-XXXVII/09875-09878] ...] **anta ötrü br(a)hmadev[e... ... r]aṣvit önglög kö[zinr(a)]tik(a)re tagonči tapa [tetrü körüp... ...]** ‘Daraufhin [blickte der ... dem] Brahmadev[a gleichende ... mit l]apislazulifarbenen Au[gen] auf den Spaßmacher [Ra]tikara ... ‘Bunun üzerine ... Brahmadev[a benzeri] ... l]apis lazuli gözleriyle Spaßmaker [Ra]tikara'ya baktı ...’
- (1526) [BT XXXVII/05774-05778] **kök raṣv(a)rt önglög yaşlıg közin säviglig külçirä yüzün ür keč üdün maitri sakınč sakınu ...** ‘Mit seinen tränenerfüllten Augen, die die Farbe von blauem Lapislazuli hatten, und mit lächelndem Gesicht dachte er über lange Zeit maitrī-Gedanken und blickte unverwandt auf ihre Gesichter.’ ‘Mavi lapis lazuli rengindeki gözyaşlarıyla dolu gözleri ve gülümseyen yüzüyle, uzun süre metrī düşünceler düşündü.’
- (1527) [BT-XXXVII/06718-06720] **kök raṣv(a)rt [önglög] [[közin seni tapa]] körüp..** ‘Er blickt [[mit seinen Augen]], die blau wie Lapislazuli sind, [[auf dich und mit sanften]] Worten [[wird er]] [...], [als riefte er] [dich]. ‘Lapis lazuli kadar mavi [[gözleriyle]] bakıyor...’
- (1528) [DKPAM/1947-1949] ... tükäl bilgä tngri tngri burxan kök **[ra]ṣ-avrt önglög köz-in iglig toyin tapa çınγaru körüp inča [tep y]rliqad[i] ... = [BT-XXXVII/06994-06997] anta ötrü tükäl bilgä t(ä)ngri t(ä)ngri [burhan kö]k **raṣv(a)rt önglög közin ig[lig] to[yun] tapa çınγaru körüp inča tep y(a)rliqadı** ‘[Darauf]hin geruhte der vollkommen weise Göttergott [Buddha] mit seinen lapislazuli-[blau]en Augen unverwandt auf den kr[anken] M[önch] zu blicken und zu sprechen.’ ‘... mükemmel bilge tanrı [Buddha] lapis lazuli [mavi] gözleriyle eğri büğrü keşişe kararlılıkla bakıp konuşmaya tenezzül etti.’**
- (1529) [BT-XXXVII/07089-07090] **kök raṣv(a)rt önglög közin [igliglär]...** ‘Indem er [...] seine lapislazuliblaue Augen auf [die Kranken] richtete, [sprach er]...’ ‘Lapis lazuli gözlerini [hastaya] çevirerek [konuştu].’
- (1530) [BT-XXXVII/04063-04065] **kök raṣaw(a)rt önglög közin ol erinç tnl(i)glar tapa körüp ...** ‘blicken mit ihren lapislazuli-farbigen, blauen Augen auf jene

elenden Wesen und bereiten (ihnen) vielfachen Nutzen.’ ‘lapis lazuli rengindeki mavi gözleriyle bu sefil varlıklara bakar.’

- (1531) [BT-XXXVII/05018-5020] *k[ö]k ražav(a)rt öñlög [] [örtäni]p uçunları yalın arasında [örü ku]dı saçılı turur* ‘In der Farbe von Lapislazulib[1]au [... flammen auf] und seine Funken inmitten der Flamme [...] werden ständig [...] nach [oben] und unten verstreut.’ ‘Lapis lazuli renginde [... alevlenir] ve alevin ortasındaki kıvılcımları [...] sürekli olarak yukarı ve aşağı doğru [...] saçılır.’
- (1532) [BT-XXXVII/05530-05533] [**ražav(a)rt öñlög**] *kök saçın töpö-(P)- [sintä čar tügüp]...* ‘Sein blaues Haar, [das von der Farbe des Lapislazuli ist, hat er auf seinem]...’ ‘Mavi saçları [lapis lazuli rengindedir]...’
- (1533) [BT-XXXVII/06176-06180] *kök ražav(a)rt öñlög [kö]zin açılmış yipiün lenhwa tä[g öñ]lög mänizlig körkin [külçirä yü]zin ol elig bæg [tapa tet]rü kördi* ‘Mit seinen blauen [Au]gen, die die Farbe von Lapislazuli hatten, mit seiner schönen Gestalt, die ein erblühter rosiger Lotus var, und mit [lächelndem Ges]icht blickte er [unver]wandt [auf] jenen König.’ ‘Lapis lazuli rengindeki mavi [gözleri], çiçek açmış bir gül lotusu rengindeki güzel formu ve gülümseyen yüzüyle o krala [gözlerini kırpmadan] baktı.’
- (1534) [BT-XXXVII/06275-06278] *y(a)vlak sakınçlıg čaᅇdallar elig bægniñ kök ražav(a)rt öñlög bir ümüg saçın tutup* ‘Die bösertigen čaᅇdallas ergriffen ein Büschel lapislazuliblaue Haare des Königs, schoben und zogen (ihn) hin und her und kreuz und quer stehend schlugen sie (ihn) nach Leibeskräften.’ ‘Kötü niyetli čaᅇdallalar kralın bir tutam lapislazuli mavisi saçını yakaladılar ...’
- (1535) [BT-XXXVII/06608-06612] *...tükäl bilgä t(ä)ñri t(ä)ñri][[si burhan maitri sakınçın tolu]] [[bolup kök ražav(a)rt öñlög közin]] ol magaᅇduluš[takı tnl(i)glarka] tetrü körüp...* ‘Da wurde der vollkommen weise Göttergott Buddha erfüllt von maitrī Gesinnung, blickte mit seinen lapislazuliblauen Augen]] unverwandt [auf die Menschen in] jenem Lande Magadha...’ ‘...mükemmel bilge tanrı Buddha, maitrī duygularla dolu, lapis lazuli gözleriyle] Magadha ülkesinin halkına kararlı bir şekilde baktı...’
- (1536) [BT-XXXVII/07181-07184] *anta ötrü m(a)henᅇarašene elig bæg kök ražav(a)rt öñlög közin kamag kuvrag tapa tetrü körüp...* ‘Da blicke König Mahenrasena mit seinen lapislazuliblauen Augen unverwandt auf die gesamte Schar...’ ‘Sonra Kral Mahenrasena, lapis lazuli gözleriyle tüm kalabalığa kararlılıkla baktı...’

- (1537) [BT-XXXVII/07227-7229] *amtu muna [kök ražav(a)rt] öñlüg saçı suv[da] yadılı kälip ...* ‘Schau, jetzt breitet sich sein [lapislazuliblau]es Haar [im] Wasser [...] aus...’ Bak, şimdi [lapis lazuli mavisi] saçları suda [...] yayılıyor...’
- (1538) [BT-XXXVII/08582-08585] ... *[kök ražav(a)rt öñlü]g közin braman [tapa tetrü körüp]* ‘...[lapislazuliblau]en Augen [unverwandt auf] den Brahmanen [und sagen]..’ ... [lapis lazuli mavisi] gözleriyle Brahman'a baktı...’
- (1539) [BT-XXXVII/10467] *kaşı kiripiki kök r(a)žav(a)rt öñlüg ...* ‘Ihr Antlitz war lieblicher als die Mondscheibe, ihre Augen und Lider waren ganz ebenmäßig, ihre Brauen und Wimpern hatten die Farbe von Lapislazuli...’ ‘... kaşları ve kirpikleri lapis lazuli rengindeydi ...’
- (1540) [DKPAM/975-978] *yvlaq saqinčliý čantal-lar elig bäg-ning kök raž-avrt öñlüg bir ümüg sačın tutup [ınaru] bärü itätarta arquru turqaru turup //c’ toqıdı-lar*
- (1541) [DKPAM/1447-1452] *oot yalini /// [t]ürlüg önglüg bolup kök [üz]-ä örtgünläyü tæg-inip /// tæg qiz-il sarıy yalın /// qatılıp kök-kä/// [kök] raž-avrt önglüg///*

3.3.29. sandanak (1)

sandanak << Skt. saṃdhānaka ein Juwel || bir mücevher HA 580

- **Birleşikler:** sandanak ärdini Saṃdhānaka-Juwel || Saṃdhānaka mücevheri HA 580

Eski Uygurcada *sandanak* şeklinde geçen kelime derlemde 1 yerde cümle bağlamında rastlanmaktadır. *sandanak* ifadesi ärdini kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.

- (1542) [StabUig/275] ... **sandanak** ärdini tæg sadıy-sız ärmöz mu = [ETŞ:11:39] ... **sandanak** erdini teg sağıg-sız ermez-mü ‘... sandanak cevheri gibi satın alınmaz değil mi?’

3.3.30. sıparır (16)

saparık † ‘(Verschlimmbesserung von → *saparir* → *sparir*) || (→ *saparir* → *sparir* için yanlış düzeltme önerisi)’ HA 585; *saparir* → ‘*sparir*’ HA 585; *sıparır* † ‘→ *saparir* → *sparir*’ HA 610; *sıparur* † ‘→ *sıparur* → *sparir*’ HA 610; *sıparır* ‘→ *sparir*’ HA 616;

siparur ‘→ *sparir*’ HA 616; *sparir* ‘< TochB *spharir* < Skt. *sphaṭika* ~ *sphāṭika* Bergkristall || necef taşı (s./bk. Khotansak. **sphāliā-*, Mo. *isburir*)’ HA 624; *saparur* ‘< Skr. *sphaṭika* : krş.’ EUTSV 274; *sipanrır*, *siparur* ‘(AY. 119-16)’ EUTSV 274; *saprir* ‘< Toh. B *spharir* < Skr.*sphaṭika* : kıymetli bir taş, cevher’ EUTSV 274; *siparır* ‘< Skr. *sphaṭika* : krş.’ EUTSV 283; *siparur* ‘< Skr. *sphaṭika* : krş.’ EUTSV 283; *sapanr*, *siparır* ‘(AY. 112-6)’ EUTSV 283; *sprir* ‘bkz. *Saprir*’ EUTSV 290; *saprir* ‘(<Toh. *spharir*) kıymetli bir taş’ ETS 195; *sprir* ‘(bk. *saprir*)’ ETS 202; *sabarır* ‘[mox. B *spharir* </ скр. *sphaṭika*] горный хрусталь’ DTS 478

- **Türevler:** *sparırlıg* ~ *saprırlıg* ‘aus Bergkristall || necef taşı’ HA 625; *spirli*(i)g → *sparırlıg* HA 625; *saprırlag* ‘cevherli (Maitri. 29-12)’ EUTSV 274; *spirırlıg* ‘bkz. *Saprırlag*’ EUTSV 290; *saprırlag* ‘cevherli’ ETS 195; *spirırlıg* ‘(bk. *sprırlag*)’ ETS 202
- **Birleşikler:** *saprir ärdini* ‘→ *sparir ärdini*’ HA 624; *siparur ärdinilig toor* ‘Bergkristall-Netz || necef taşı ağı’ HA 624; *sparir ärdini* ‘Bergkristall-Juwel || necef taşı mücevheri (s./bk. Mo. *isburir erdini*)’ HA 625; *sapırlag ordo* ‘Kristallpalast (im Mutterleib von Maitreyas Mutter) (Skt. *ratnavyūha*) || kristal sarayı (Maitreya’nın annesinin rahminde) (Skt. *ratnavyūha*)’ HA 625; *saparır*, *siparur* ‘(AY. 112-6)’ EUTSV 283; *jepün sabarir erdinikä oqsadī eriniñiz ol* ‘Твои губы похожи на яркий горный хрусталь (Suv 658 13)’ DTS 478; *s[a]barir erdini teg* ‘подобно горному хрустально (Hüen 2124).’ DTS 478

Görsel 3.21 *Siparır*, (<https://boleyncrystal.com/blog/necef-dag-kristali-tasi-ozellikleri-ve-faydalari/>, 16.11.2023).

3.3.30.1. sıparır (14)

Derlemde *sıparır* kelimesine 16 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin bağlam gereği ‘sıparır’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 3 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

- (1543) [ShoAbhiY/4099-4100] *qaltı sıparır umaq üz-ä körgidgäli qamay körk-läriq =*
[ShōAbhi-I/4099-4100] *qaltı sıparır umaq üz-ä körgidgäli qamay körk-läriq.*
- (1544) [AY-VIII/10a:386-394] ... *kamaq tınl(ı)g oğlanların ..kedgülik ton yegülik aş..*
öz iltıngülik yevig tizig altun kümüş vayduri sıparır şışir patu sıta kobık çaç
kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıq kalguluk ulug küçke
küsünke tegürü y(a)rlıkadı ... ‘... bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine
takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim
taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı
bahşetti...’
- (1545) [ShōAbhi-II/2218-2220] *önglär yänä sıparır viidurı yylty’y-‘ üz-ä tıdılyu-luq*
bolmiş alqu öng-lär-ig köz ymä ök uyur körgäli yänä tolq alqu bilig-lär-tä barç
bolur köngül kärmäk

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *sıparır erdini* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin diğer kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

5.3.30.1.1. sıparır erdini (7)

Derlemde *sıparır erdini* ifadesi 7 yerde geçmekte olup, üç yerde {+IIg}, bir yerde {+KA}, bir yerde {+n} ve diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1546) [AY-X/1085-1087] ... *yürün s(a)parır ärdini täg , kök kalıkta turugma , tolun*
ayka ogşatı ‘... beyaz sphaatika mücevheri gibi, gökyüzünde duran dolunaya
benzer.’
- (1547) [AY-X/1220-1221] ... *yipün sıparır ärdinikä ogşatı äriñiz ol ... ‘...*
dudaklarınız kırmızı neceftaşı (Skr. sphaatika) mücevherine benzer.’
- (1548) [M/29:17-19] *vayturi erdinilig kent tamıning saprir erdni özeki itigi yaratığı*
bolur .. ‘Vaidürya ve cevherli şehir damlarının sphaatika ve cevher ile süsleri
vardır.’

- (1549) [M/29:19-21] **saprir erdnilig** *kent vayturi erdni özeke itigi (yara)tığı bolur ..* ‘Sphatika ve cevherli şehrin, vaidürya ve cevher ile (yapılmış) süsü vardır.’
- (1550) [M/30:6-7] *Dörtünç kayda* **sprir erdnilig** *(bo)lur* ‘Dördüncüsü: Caddede sphatika, cevher vardır.’
- (1551) [BT-III/60:962-963] ... *tam-lîy bu tuşid* **sıparur ärtini[n]** *eğilti* ‘... wurde dieses Tuşita mit seinen Glas-Wänden, mit Bergkristall geschmückt.’ ‘... cam duvarlı bu Tuşita, kaya kristali ile süslendi.’
- (1552) [BT-XIII/19:76-77] *saçırayu ün[miş]-ingizdin sa[] ärdini-lig tizig täg* ‘Wie eine durch Euer Aufspringen (?) (entstandene) [] Juwelen-Kette.’ ‘Yukarı sıçrayışınızla (?) (yaratılan) mücevherli bir kolye gibi (?)’

5.3.30.1.2. sıparır ulatı (2)

Derlemde *sıparır ulatı* ifadesi iki yerde geçmekte olup, bir yerde {+lAr} eki ile ve diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1553) [AY-V/0960-0964] ...*altun kümüş vayduri* **sıparır ulatı** *yiti erdinilerin adruk adruk öñi öñi esriñü ed tavarların tolu ulug ulug agılıklar körkitser* ‘altın, gümüş, beril, kristal ve ayrıca yedi mücevheratlı türlü türlü, farklı farklı, alaca hayvanlar ile dolu çok çok hazinelikler gösterse ...’
- (1554) [ShōAbhi-II/1553-1555] *alyalî nädägin tip tisär umaz üçün alyalî yaqîn siq-a adqayu-lar-iy yänä ymä ök uyur üçün alyli* **sıparırta ulatı-lar** *üz-ä tıdılyu-luq bolmiş öng-lär-ig*

5.3.30.1.4. sparır täg (2)

Derlemde *sıparır täg* ifadesi 2 yerde müstakil olarak tanıklanmıştır.

- (1555) [ShoAbhiY/4101-4102] inçip söz-lämiş täg bu äd süz-ük ödvi-lig ol qaltı **sıparır täg** *tep = [ShōAbhi I:4101-4102] ... inçip söz-lämiş täg bu äd süz-ük ödvi-lig ol qaltı* **sıparır täg** *tip.*
- (1556) [ShōAbhi-II/1942-1943] *ymä ök qaldı* **sıparır täg** *bir ikinti-kä tıdılišmaq tuduluşmaq tip adınlar-ı şasdır-ta girant-taqı täg tidir tip*

3.3.30.2. sıparır / saprirlag (1)

Derlemde *sıparır / saprirlag* ifadesi 1 yerde tanıklanmaktadır.

(1557) [M/29:11-15] ... *sögütünüg saprirlağ ... erdnilig sögütünüg vayturi arkalug kent itigi yaratagı bolur...* ‘... Ağacın sphaatika’lı cevher ile süslü ağacın vaidürya 210 şehir süsü vardır.’

3.3.30.3. saprir + İYE. + YÜK (1)

Derlemde [*saprir + İYE. + YÜK*] biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

(1558) [M/29:4-5] *sapririn itiglig balikkentleri bolur* ‘... Sphatika ile bu çeşit Ketumati şehri tanrı yedi kat altın, gümüş, (vaidürya) ve Sphatika ile mücehhez şehirleri vardır.’

3.3.31. sita (2)

sita ‘< Sogd. st’kh Koralle || mercan (s./bk. Khotansak. satā-, sakā-, saka-)’ HA 611; *sida* → ‘sita’ HA 605; *sita* ‘< Skr. sltā : bir tanrı kızı adı (UD. 219)’ EUTSV 283; *sita* ‘[скр, sita] u. собств. (Tis 19 b 6)’ DTS 501; *sata*: ‘pec. to Xak., and discussed in Clauson, 'Early Turkish Astronomical Terms, UAY, XXX D, 1963, p. 365, where it is suggested that it is a l.-w. from Ar. sati' the dawn'. If so, the meaning 'coral' is a metaph, arising fr. its pink colour.’ EDPT 799

- **Birleşikler:** *sita ärdinilig* ‘haptse Gefäß aus Korallen Kleinodien || mercan mücevherli kap’ HA 611; *sata koptı yerdin yadıldı butik* ‘the dawn rose from the ground and its branches spread out’ EDPT 799; *kıza baktı yerdin sata kalkanı* ‘the shield of dawn (i.e. its spreading light) looked redly from the ground’ EDPT 799

Görsel 3.22 Sıta, (<https://www.mamuxa.com.tr/urun/mercan-tasi-dogal-tas/>, 16.11.2023).

Eski Uygurcada *sıta* şeklinde geçen kelime derlemde 2 yerde rastlanmaktadır. Derlemde *sıta* kelimesi 1 yerde {+kA}, diğer yerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1559) [AY-VIII/10a:386-394] ... *kamağ tınl(ı)g oğlanların ..kedgülik ton yegülük aş.. öz iltingülük yevig tizig altun kümüş vayduri saparir şişir patu **sıta** kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsünke tegürü y(a)rılıkadı ... ‘.... bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti...’*
- (1560) [BT-XXXVII/00264-0265] (P) *kıp kızıl **sıtaka** ogştı ärtä körklä* ‘Leuchtend rot und außerordentlich schön wie eine Koralle.’ ‘Parlak kırmızı ve bir mercan gibi olağanüstü güzel.’

3.3.32. suryakant (2)

suryakant ~ suryak(a)nt << Skt. sūryakānta Adular, Mondstein || ay taşı (vgl. Die Adjektivableitung in TochB: sūryakāmtṣṣe || krş. türemiş sıfat TochB: sūryakāmtṣṣe) HA 632

- **Birleşikler:** suryakant ärdini das Sūryakānta-Juwel || Sūryakānta mücevheri HA 632

Görsel 3.23 Suryakant, (<https://boleyncrystal.com/blog/ay-tasi-ozellikleri-ve-faydalari/>, 16.11.2023).

Eski Uygurcada *suryakant* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 2 yerde rastlanmaktadır. *suryakant* ifadesi *erdini* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.

- (1561) [M/35:6-9] ... *at— ların yarat— mış altun— lug kanglıd(a) suryaka(nt) erdnil(ig—) de brhma(y)u bramn birle il / / / ...* ‘. atların koşulduğu altın bir arabada güneşte parlayan bir cevherle Brahmâyü brahman ile ...’
- (1562) [M/36:1-3] **suryakant** *erd(ni) viman içinte kunçuy ... tegriklep yortır ..* ‘Güneşte parlayan bir cevher tanrılar arabası içinde kraliçe ... çevreleyip yürütür.’

3.3.33. şişir (2)

şişir ‘< Chin. 瑟瑟 se se (Spätmittelchin. şət şət) Achat || akik taşı’ HA 654; *Şişir* ‘< Chin. 瑟瑟 se se (Spätmittelchin. şət şət) n. pr. (männlich) || erkek adı’ HA 654; *şişir* (?)<? EUTSV 301; *şışir* ‘[скр. sasikara?] драгоценный „ лунный камень” (?)’2 DTS 501; *şişir* ‘no, doubt a. l.-w.; Suv.,R. translated it 'crystal' on the basis of the Chinese original.’ EDPT 868

- **Birleşikler:** ş. (AY. 515-17) EUTSV 301; *altun kümüş vajduri sabarir şişir... sita qobiq çaç qaş jençü monçuq ulatî esriñü erdinilär* ‘золото, серебро, бериллы, рубины (?), лунный камень (?), ... кораллы (?), янтарь (?), нефрит (?), жемчуг и другие р азны х цветов драгоценности (Suv 515 17).’ DTS 501; *sekiz şişir* ‘eight crystal (beads?I>)’ Fam. Arch. 19.’ EDPT 868

Görsel 3.24 Şişir, (<https://www.dunyadogaltas.com.tr/akik-tasi-50-gr>, 16.11.2023).

Eski Uygurcada *şişir* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır.

(1563) [AY-VIII/10a:386-394] ... *kamag tınl(ı)g oganların ..kedgülık ton yegülık aş..*
öz iltıngülık yevıg tızıg altun kümüş vayduri saporır şışır patu sıta kobık çaç kaş
yınçü monçuk ulatı esrıñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsünke
tegürü y(a)rlıkadı ... ‘.... bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine
takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim
taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı
bahşetti...’

Derlemde 1 yerde (UÇİ) kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

(1564) [UÇİ/P479] *şışır/ akik taşı*

3.3.34. şobak (14)

şobag † → ‘şopak’ HA 655; *şobak* † → ‘şopak’ 655; *şopak* ‘< Chin. (°pak < Chin. 箔
bo; Spätmittel chin. pfak) (Gold) pur, Gold, pures Gold, Blattgold, Goldfolie || (altın) saf,
altın, saf altın, varak hâlinde altın, altın yaprak’ HA 655

- **Birleşikler:** *şopak altun* ‘Blattgold, pures Gold || varak hâlinde altın, saf altın’
HA 655; *şopak altun öñlüg* ‘in der Farbe puren Goldes || saf altın renkli’ HA 655;
şopak altunlug yalp(ı)rg(a)k ‘Blätter aus Blatt-gold || varak hâlinde altından
yaprak’ HA 655; *şopak otrug* ‘Gold-Insel (Skt. suvarṇadvīpa) || altın adası (Skt.
suvarṇadvīpa)’ HA 655

Görsel 3.25 Şobak, (<https://www.webtekno.com/altin-nasil-olusur-nerede-bulunur-h118882.html>, 16.11.2023).

3.3.34.1. şobak (13)

Derlemde *şobak* kelimesine 13 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin cümle içi kullanımlarına bakıldığında, yanındaki ifadenin 1 yerde yıpranma, kopma ya da silinmeden ötürü okunamaz halde olduğu görülmektedir.

(1565) [ABSv/1689-1691] **şopag** [burhann]ıñ öskintä yakın
[te]p y(a)rılıkayurlar ‘Saf Buddha’nın huzurunda yakın ...
... .. diye buyururlar.’

3.3.34.1.1. şobak altun (13)

Derlemde *şobak altun* ‘saf altın’ ifadesi 13 yerde geçmekte olup, üç yerde *öñlüg*, iki yerde {+KA}, diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

(1566) [AY-IV/2793-2806] ... bodis(a)t(a)vlarka **şobak altun** öz ätözlär altun öñlüg ök
y(a)ruklar ätözindä saçırayı ünä turur ‘...Bodhisattvalar şobhana altın renkli
ışıklar bedeninde sıçrayıp yükselip durur.’

(1567) [ABSv/1498-1501] köligä tæg ärip **şobag altun** öñlüg [lakşan][lar]
nayraglar üzä etilmiş yaratılmış tok[ılıg] [k]örklä ätözlüg ärdinilig lenhua

[üzäsi][ntä] oluru turur sakıngu ol ‘... gölge gibi olup saf altın renkli işaretler (ve) alametler (Skr. lakṣaṇa) ile süslenmiş donatılmış görkemli (ve) güzel vücutlu, mücevherle süslenmiş nilüfer çiçeği üzerinde oturur (diye) düşünecektir.’

- (1568) [ABSv/283-286] *ulug y(a)rlıkançuçı köñüllüg umug inag t(ä)ñ[rım] t(ä)ñridäm şopag altunka okşatı öñlüg kırtıslıg ärip...* ‘Yüce merhametli gönle sahip (Skr. mahākaraṇā) umut (ve) güvence (Skr. śaraṇa) olan Tanrım (Skr. lokajyeṣṭha) ilahi (Skr. Divya) saf altına benzeyen renge (ve) görünüşe (Skr. Rūpa) sahip...’
- (1569) [ABSv/409-411] *lenhua çäçäk açılıtkıda abita [burh]annıñ şop[ag] altun öñlüg ıdok ätözin kö[r]üp yüüüz yügä[rü] yüküngäli bolalım* ‘Nilüfer çiçeği açıldığında Amitābha Buddha’nın saf altın renkli kutsal (Skr. Ārya) vücudunu (Skr. kāya) görüp yüzünü görebilir hâle geldiğimizde secde edelim.’
- (1570) [ABSv/695-697] *burhanların şopag alt[un] öñügdä [sa]kını turup yığınmış bir uç[ug] ...* ‘Buddhaların saf altın istekte düşünüp tamamen yoğunlaşmış ...’
- (1571) [DÇ/0179-0188] *... ıduk nom ağılıklarığ bititip çambunad şopag altun üze burkanların körkın kodturup bütürmektin turmuş buyanlarıg neteg ülgülegeli teñlegeli bolmaz erser....* ‘.. kutsal öğreti hazinelerini yazdırıp (veya) altın üzerine Buddha heykelleri resmetterip tamamlamanın erdemleri nasıl ölçülemez sayılamaz ise.’
- (1572) [BT-XXXVII/04286-.04288] *tolp ätözi tüüsi tärisi şobag altun öñlüg ärti: = [DKPAM/300-302] tolp ät’öz-i tüüsi tärisi şobay alt[un öng]lüg ärti = [DKP/1792-1794] tolp et’özi tüüsi terisi şobak alt[un öñ]lüg erti ..* ‘bütün bedeni, tüyü, derisi saf altın (gibi) renkli idi.’
- (1573) [SPD-K/148-149] *... şopag altun psaklıg kusumba hua öñlüg...* ‘“saf altından yapılma taçlı”; “kusumbhā çiçeği renkli...”
- (1574) [HamiZus/1629-1630] *.... qoduru bişürmiş şopay altun osuyluy qırtıši ärür..* ‘Seine Haut ist wie völlig geläutertes Schmelzofengold (?) (suvarṇavarṇa’) Onun teni tamamen saflaştırılmış fırın altını (?) (suvarṇavarṇa’) gibidir.’
- (1575) [BT-XXXVII/09384-09389] *[]/L’R (P) [] [arıg] sāmāk (P) [] şobag altun (P) [] MYŠ täg ...* ‘[In diesem] Wald[...] Blattgoold [...]...’ ‘[Bu] ormanda [...] altın varak [...] olduğu gibi [...]’

- (1576) [DKPAM/1537-1545] *isig öz-in 'yd///// körklüg arž-iy///// köz-lärni qutluy//// bolmiš-ingiz-lar ////////// känd kičig ///// tav[išqa]n (?) ///// -l'r//////// -mäk///// šobay altun/////*
- (1577) [COBJI/30b:6-8] *uluy yrliqančuči köngül-lüg umuy inay täng[rin] tängridäm šopay altun-qa ojšati önglüg qirtiš-liy ärip...*

3.3.35. šutse (1)

šutse < 'Chin. ≤ 水井 shui jing (Spätmittelchin. šyj' tsiajŋ) Bergkristall || necef taşı' HA 658

- **Birleşikler:** *šuntse mončuk* → *šutse mončuk* HA 658; *šuntse mončuklug* 'mit Bergkristall-Kleinodien || necef taşı mücevherli' HA 658; *šutse mončuk* 'das Bergkristall-Juwel || necef taşı(ndan) boncuk, mücevher' HA 658

Görsel 3.26 Şutse, (<https://kristallerstenar.se/touchstones-handstenar-styckvis/bergkristall-platta-stor-touchstone>, 16.11.2023).

Eski Uygurcada *şutse* / *şutsi* şeklinde geçen kelime birleşik yapılı olarak da kullanılabilir. Derlemede *şutse* kelimesine cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *Şutse* kelimesi monçuk kelimesiyle birlikte kullanılmıştır.

(1578) [HT-VII/VATEC: 2132HtPek 23a] ... *ulug [ka]ŋ'lıg kâmişmiş-iñiz-kâ ärtiñü [sä]vinip şutsi monçuk-ug titmiş* ‘... das Bergkristall-Juwel aufgegeben.’ ‘... dağın tepesindeki mücevheri terk ediyorsunuz.’

3.3.36. tana (2)

tana ‘Perle || inci (s./bk. Mo. tana)’ HA 669; *tana I* ‘кунжут (МК III 236)’ DTS 532

- **Birleşikler:** *tana monçuk* ‘Perle || inci’ HA 669; *t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi burhan y(a)rlıkamış t(ä)ŋrili yerlitä säkiz törlügin yarumış yaltrımıš idok darni tana (yip)* ‘der heilige Dhāraṇī Leitfaden, der auf achtfache Weise im Himmel und auf Erden

strahlt und vom Göttergott Buddha verkündet wurde (Werktitel) || Tanrı Tanrısı Buda tarafından bildirilmiş gökte ve yerde sekiz türlü şekilde parlayan kutsal Dhāraṇī rehberi' HA 696; *jaṣ tananī soqup suvīn alīp üç qata burunqa tamizyu ol* 'следует натолочь молодого кунжута и, отжав его сок, закапать в нос три раза (Rach I 126).' DTS 532

Görsel 3.27 Tana, (https://dergi.salom.com.tr/haber-858-kabugun_kirildi_diye_aglama_istiridye_icinde_bir_Inci_parliyor.html, 16.11.2023).

Eski Uygurcada *tana* şeklinde geçen kelime derlemde cümle bağlamında 1 yerde tanıklanmıştır. *tana* ifadesi monçuk kelimesiyle birlikte kullanılmıştır.

(1579) [BT-VII/C:7-14] *yurüng önglög bir yuuzlög tört qol-luy üstünki iki ilgin kögüzintä qavşuru turur oᅅgdin ikinti iligin-tä yuz säkiz tana munçuq tuğar sol-tin ikinti iligin-tä linxu-a tuğar = [AS/149-156] ...oᅅtin ikinti eligin-tä tana monçuk tuğar sol-tin ikinti eligin-tä lenhu-a tuğar ärdini didim-lig äsriñü ärdini-lig üzä efiğ-lig tümäg-lig äsri torku beldürüklög* 'Soldan ikinci elinde lotus tuttuğunu, mücevher taçlı, rengârenk mücevherlerle süslü, alaca ipek kemerli (olduğunu) (ve) vajra-bağdaşı kurup oturduğunu tasavvur etmeli.'

Derlemde 1 yerde (UÇİ) kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

(1580) [UÇİ/P491] tana/inci

3.3.37. utakaparasat (1)

utakaparasat → ‘utakaprasat’ HA 806; *utakaprasat* << ‘Skt. udakaprasāda Name eines Edelsteins, der trübes Wasser klärt || bulanık suyu temizleyen bir mücevherin adı (s./bk. Pāli udakappasādaka)’ HA 806

Eski Uygurcada *utakaparasat* şeklinde geçen kelime derlemde 1 yerde cümle bağlamında rastlanmaktadır.

(1581) [TT-V/98-101] *bu yörügüg blgölüg qılγalı anı üçün wişiklun šastr-da söz-läyür kirtgünč äršär suw süzdäci utakaparasat atly ärdini mončuy čuy suwunlıy süzgäli umusi täg* ‘Um diese Defintion klarzumachen, heißt es im Wei-schi-šātra: ‘Was den Glauben anbetrifft, so ist er wie die Kleinod-Perle udakaprasāda(ka?), welche da Wasser reingt çoy suwunlıy süzgäli umusi.’ Bu tanımı netleştirmek için Wei-shi-šātra şöyle der: ‘İnanca gelince, o suları çoy suwunlıy süzgäli umusi çınlatan mücevher incisi udakaprasāda (ka?) gibidir.’

3.3.38. vayduri (17)

vaiduri ‘<< Skt. vaiḍūrya Beryll, Lapislazuli || beril, lacivert taşı, lazurit (s./bk. Khotansak. vārūliā-, vīrūliā-, Mo. baidur, baiduri, baiduriy-a, bayiduriy-a, biduri, vaiduri, viduri, viiduriy-e) (→vaitur)’ HA 837; *vaituri* → ‘vaiduri’ HA 839; *vaitur* ‘<< Skt. vaiḍūrya Beryll || beril (s./bk. Khotansak. vārūliā-, vīrūliā-, Mo. baidur, baiduri, baiduriy-a, biduri, vaiduri, viduri, viiduriy-e) (→vaiduri)’ HA 839; *vaiduri* ‘< Skr. vaidurya : süs, tezniyat taşı (US)’ EUTSV 375; *vayduri* ‘< Skr. vaidūrya (AY. 81-5)’ EUTSV 376; *vayturi* ‘< Skr. vaidurya : kıymetli taş (Maitri. 29-13)’ EUTSV 376; *Wayduri* ‘< Skr. vaidurya : kaya billuru (Alt. Gr.)’ EUTSV 379; *vaiduri* ‘<Skr. vaidūrya 'Tezyinat taşı, süs: Suv. 348,1; U. 1.30, 2.’ EUTS 180; *vaituri* ‘vaiduri’ EUTS 180; *vayturi* ‘<Skr. vaiduri. 'Kaya billuru'. Alt. Gr. 350.’ EUTS 180; *vaiduri* ‘(<Skr.) tezyinat taşı, süs’ ETS 247; *vayduri* ‘(<Skr. vaiduri) gökzürüdü ve onun çeşitleri’ ETS 247; *vayturi* ‘(bk. vayduri)’ ETS 247; *vajduri* ‘[скр. vaidūrya] берилл и егоразновидности: аквамарин, изумруд’ DTS 632

- **Türevler:** *vaidurilig* ‘Vaidūrya-, aus Beryll || Vaidūrya ..., berilli (→ *vaidurlug*) HA 838; *vaidurlug* aus Beryll (Skt. *vaidūrya*) || *berilli* (Skt. *vaidūrya*) (vgl./krş. TochA *vaituri*, *vaiður*, TochB *vairuḍiṣṣe*, Khotansak. *vārūlyā*, *vārūliyā*, *virūlyā*) (→ *vaidurilig*)’ HA 838; *vaydurilig* ‘(AY. 105-10)’ EUTSV 376; *vayturilag* ‘kıymetli taş ile süslü’ EUTSV 376; *vayturlug* ‘kıymetli taş ile süslü’ EUTSV 376; *vaydurilig* ‘kıymetli taş ile süslü’ ETS 247; *vayturilig* ‘(bk. *vaydurilig*)’ ETS 247; *vajduriliy* ‘имеющий драгоценный камень берилл, аквамарин, изумруд’ DTS 632
- **Birleşikler:** *vaiduri ärdini öñlüg* ‘mit der Farbe des Vaidūrya-Juwels || Vaidūrya mücevheri renkli’ HA 838; *vaiduri ärdini ulunlug* ‘mit einem Stängel aus Vaidūrya-Juwelen || Vaidūrya mücevheri saplı’ HA 838; *vaiduri ärdini yaltriklig otaçı eligi* ‘König der Ärzte mit dem Glanz des Vaidūrya-Juwels (Skt. *Bhaişajyaguruvaiddūryaprabha* = *Buddhaname*) || Vaidūrya mücevheri parıltılı hekimlerin kralı (Skt. *Bhaişajyaguruvaiddūryaprabha* = bir Buda’nın adı)’ HA 838; *vaiduri ärdini y(a)ruklug* ‘mit dem Glanz des Vaidūrya-Juwels || Vaidūrya mücevheri parıltılı’ HA 838; *vaiduri suvi* ‘Vaidūrya-Tinte || Vaidūrya mürekkebi’ HA 838; *vaituri ärdini y(a)ruklug otaçılar eligi* ‘Der mit Vaidūrya-Juwelen-Glanz, König der Ärzte (Skt. *Bhaişajyarāja*, *Bhaişajyaguruvaiddūryaprabha* = *Buddhaname*) || Vaidūrya mücevheri parıltılı, hekimler kralı (Skt. *Bhaişajyarāja*, *Bhaişajyaguruvaiddūryaprabha* = bir Buda’nın adı)’ HA 838; *vaituri ärdinilig asan örgün* ‘Thron aus Vaidūrya-Edelsteinen || Vaidūrya mücevherli taht’ HA 838; *vaidurilig agılık* ‘Vaidūrya-Schatzhaus (Skt. *Vaidūryagarbha* = *Buddhaname*) || Vaidūrya hazinesi (Skt. *Vaidūryagarbha* = bir Buda’nın adı)’ HA 838; *v.sapırlıg* ‘(Maitri. 31-28)’ EUTSV 376; *v.sapırlıg* ‘(Maitri. 55-34)’ EUTSV 376; *Kök vajduri erdini teg közüñüzñüñ süzüki ertinü süzük tetir* ‘прозрачность Твоих глад, подобных голубому драгоценному камню изумруду, является сверхпрозрачностью (Suv 110 23)’ DTS 632; *vajduriliy altun tay erdini* ‘драгоценности золотой горы, [украшенной] изумрудами (Uig I 30 2)’. DTS 63.

Görsel 3.29 Vayduri, (<https://mibosowellbeing.com/blog/lapis-lazuli-tasi-faydalari-ve-ozellikleri>, 16.11.2023).

3.3.38.1 vayduri (13)

Kelimenin bağlam gereği ‘vayduri’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 5 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

- (1582) [M/29:13-15] ... *erdnilig sögütning vayturi arkalug kent itigi yaratagi bolur..* ‘Cevher ile süslü ağacın vaidürya 210 şehir süsü vardır.’
- (1583) [BT-XXI/1044-1048] ... yänä olarka yeti *ärdinilär* üzä inčä k(a)ltı altun kümüş yinčü vaiduri čač [ka]š kızıl yinčü ärdinilär üzä [on yočan] ediz äştuplar turgurup... ‘... für jene wiederum mit sieben Kostbarkeiten (saptaratna), nämlich mit Gold-, Silber-, Perlen-, Lapislazuli-, Türkis, [jad]e- und „Rotperlen“-Kostbarkeiten [zehn yojanas] hohe Stüpas errichtet haben...’ ‘Onlar için yedi hazine (saptaratna), yani altın, gümüş, inci, lapis lazuli, turkuaz, [jad]e ve kırmızı inci hazineleri [on yojanas] ile yüksek stüparlar inşa ettiler.’
- (1584) [M/28:4-5] *vayturi önglög taluy ögüz suvi turur...* ‘Vaidürya renkli deniz ve ırmak suyudur.’
- (1585) [BT-XXVI/39a:151] *vaiduri tözlög čambudivip-ka...* ‘Dem vaidürya-farbenen Jambudvīpa!’ ‘Vaidürya renkli Jambudvīpa’ya!’
- (1586) [ShōAbhi-II/2218-2220] *önglär yänä siparir viiduri yylyty’y-‘ üz-ä tidiŷy-luq bolmiş alqu öng-lär-ig köz ymä ök uyur körgäli*

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *vayduri erdini* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin diğer kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.3.38.1.1. **vayduri erdini (6)**

Derlemde *vayduri erdini* ifadesi 6 yerde geçmekte olup, bir yerde {+n}, bir yerde {+nIn} eki ile ve dört yerde müstakil şekilde kullanılmıştır.

- (1587) [AY-V/0059-0061] *oᅇaru evrilip uz turur **vayduri erdininiᅇ** öᅇi teg ...*
'...Vaidürya taşının rengi gibi sağa doğru dönük güzeldir.'
- (1588) [AY-V/0072-0073] ... *kök **vayduri erdini** teg evrilip tururlar...* 'mavi vaidürya mücevheri gibi sağa dönüktür.'
- (1589) [ETŞ/11:25-26] **vayduri erdinin** *idilmiş karşı-ta /|/ Vahşik-ler kıut-lar turz-un*
'Vaidürya cevheri ile süslenmiş sarayda Ruhlar ve periler yaşasın.'
- (1590) [SPD-R/66-70] *yükünürm(ä)n atı kötrülmüş ançulayu kälmiş ayagka tägimlig köni tüzüni tuymış **vaiᅇuri ärdini** y(a)ruklug oᅇaçılar eligi t(ä)ᅇri burhan kutıᅇa*
,, = [SPD-K/68-72] *yükünürm(ä)n atı kötrülmüş ançulayu kälmiş ayag-ka tägimlig köni tüz-üni tuymış **vayᅇuri ärdini** y(a)ruk-lug oᅇaçı-lar eligi t(ä)ᅇri burhan kutıᅇa* '... adı yüceltilmiş (Bhagavat) vaidürya cevheri parlaklığında hekimler hanı ilahi Buda('nın) kutsallığına secde ederim.'
- (1591) [BT-XXIII/G133-G137] *ärür-siz öᅇdün yıᅇak **vaiduri ärdini** üzäki yertinčü-täki otacı-lar eligi vaiduri yaltrıklıᅇ atlıᅇ burhan-nıᅇ bälgürtmä]si d(a)rni-sı bo ärür*
'Ihr seid in der östlichen Welt Region entstanden aus dem Edelstein Vaidürya die Verkörperung [des Buddha names "König der Medizin Vaidürya-Lichté.'
'Sizler Doᅇu Dünyası bölgesinde değerli taş Vaidürya'dan Tıp Kralı Vaidürya-ışık olarak adlandırılan Buddha'nın bedenlenmiş hali] ortaya çıktınız.'
- (1592) [M/30:17-18] **vayturi erdni** *özeki itig yaratagları bolur* = [M/29:17-21] ... **vayturi erdni** *özeki itigi (yara)tıᅇı bolur ..* '...vaidürya ve cevher ile (yapılmış) süsü vardır.'

3.3.38.1.2. vayduri sıparır (2)

Derlemde *vayduri sıparır* ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak görülmektedir.

- (1593) [AY-V/947-971] *altun kümüş vayduri sıparır ulatı yiti erdinilerin adruk adruk öni öni esriñü ed tavarların tolu ulug ulug ağılıklar körkitser* ‘altın, gümüş, beril, kristal ve ayrıca yedi mücevheratlı türlü türlü, farklı farklı, alaca hayvanlar ile dolu çok çok hazinelikler gösterse..’
- (1594) [AY-VIII/10a:386-394] ... *kamag tınl(ı)g oğlanların ..kedgülık ton yegülük aş.. öz iltıngülük yevig tizig altun kümüş vayduri sıparır şışir patu sita kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsünke tegürü y(a)rlıkadı ...* ‘... bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti ...’

3.3.38.2. vaydurilig (2)

Derlemde *vaydurilig* ifadesi 2 yerde tanıklanmaktadır.

- (1595) [BT-XXXVII/07043-07044] ... *vaidurlug suvlukta t(ä)ñridäm suv kälürüp...* = [DKP/2720-2721] ... *vaidur(i)hg suvlukda t(e)ñridem suv kälürüp ...* ‘Vaidürya suluktan kutsal su getirip...’
- (1596) [ETŞ/20B:31-32] *Ödvi vaituri-hğ yagız yir // Öz-in ok bütmiş-in saķınıp* ‘... Sert vaidürya’nın kara toprağının kendiliğinden meydana çıktığını düşünüp.’

3.3.38.3. vayduri + İYE. + YÜK (2)

Derlemde [*vayduri* + İYE. + YÜK] biçimi 2 yerde tanıklanmaktadır.

- (1597) [M/28-29:14-5] *ol an(tag) yüz bir türlüğ boduğın bodumuş osuglug hua çeçekin yarataglag tümen bire king çmbudvip uluşlug . . . (o)rtusınta altun—m (kü)müşin vaiturin spririn bu türlüğ t] // gmça kitumati balık tengr(i) yiti kat altunun kü(müşin) vaiturin sapririn itiglig balıkkentleri bolur* ‘Bu derece ... yüzbir çeşit kına yakınmış gibi, çiçeklerle bezeli 10 000 mil

geniş(liğinde)ki dünya ortasında altın gümüş Vaidürya, Sphatika ile bu çeşit Ketumati şehri tanrı yedi kat altın, gümüş, (vaidürya) ve Sphatika ile mücehhez şehirleri vardır.’

- (1598) [BT-III/62:987-988] ... *ärgü-lär xanī bo tuşid ärdinīn vaydurin edilti* ‘...wurde dieses Tuşita, Königin der Wohnungen, mit Juwelen und Beryll geschmückt.’
‘Bu Tuşita, evlerin kraliçesi, mücevherler ve beril ile süslendi.’

3.3.39. vazir (104)

¹*v(a)žir* ‘< TochA *wašir* / < TochB *wašir* / < Sogd. *βz’yr < Skt. vajra Diamant, Vajra || elmas, Vajra; Name eines Ghees = Bez. einer Ölzubereitung zu mediz. Zwecken || bir arındırılmış yağın adı (= sarı yağ) = tıbbi amaçlar için yağ hazırlamanın adı (TochA *vājar*, TochA/B *vājār*, *wājār*; Khotansak. *vašāra*) (→ *v(a)čar*, *v(a)čir*, ¹*v(a)čira*, *vašir*, ¹*vižir*)’ HA 842; ²*Važir* ~ *V(a)žir* ‘< TochA **Wašir* / < TochB **Wašir* / < Sogd. *βz’yr < Skt. Vajra n. pr. (männlich) || erkek adı; Bestandteil von Personennamen || kişi adının bir bölümü’ HA 843; *vačar* ~ *v(a)čar* ‘< TochA/B *vājār* ~ *wājār* < Skt. vajra Vajra, Donnerkeil || Vajra, yıldırım şeklinde bir silah (s./bk. Sogd. βz’yr, Man.-Sogd. βjyr, ’βjyr, Khotansak. *vašāra*-, *vījarīnaa*-, *vīsa’rīnaa*-) (→ *v(a)čir*, ¹*v(a)čira*, *v(a)šir*, ¹*v(a)žir*, ¹*vižir*)’ HA 835; *v(a)čir* ~ *vač(i)r* ~ *v(a)č(i)r* ‘< Sogd. βz’yr < Skt. vajra Vajra, Donnerkeil (auch Äquivalent von Skt. *kaṅkaṭa* ‚Haken zum Antreiben von Elefanten‘) || Vajra, yıldırım şeklinde bir silah (Skt. *kaṅkaṭa*’nın da eş değeri = ‚filleri harekete geçirmek için bir kanca‘); Name eines Loses || bir kuranın adı (s./bk. Man.-Sogd. βjyr, ’βjyr, TochA/B *vājār*, *wājār*, Khotansak. *vašāra*, Mo. *včir*, *vačir*, *včir-a*) (→ *v(a)čar*, ¹*v(a)čira*, *vašir*, ¹*v(a)žir*, ¹*vižir*)’ HA 835; *vašir* ‘< TochA *wašir* / < TochB *wašir* / < Sogd. *βz’yr (vgl./krş. βz’yrn’k, βjyrnyh) < Skt. Vajra Diamant, Vajra || elmas, Vajra (s./bk. TochA *vājar*, TochA/B *vājār*, *wājār*, Khotansak. *vašāra*) (→ *v(a)čar*, *v(a)čir*, ¹*v(a)čira*, *važir*, ¹*vižir*)’ HA 841; ¹*vižir* ‘< TochA/B *vājār* ~ *wājār* / < Sogd. *βz’yr (vgl./krş. βz’yrn’k, βjyrnyh) < Skt. vajra Diamant, Vajra || elmas, Vajra (→ *v(a)čar*, *v(a)čir*, ¹*v(a)čira*, *vašir*, ¹*v(a)žir*)’ HA 848; *Vižir* ‘< TochA/B **Vjār* ~ **Wājār* / < Sogd. *βz’yr (vgl./krş. βz’yrn’k, βjyrnyh) n. pr. (männlich) || erkek adı’ HA 848; *vaçir*, *vačir* ‘< Toh. *wasir* < Skr. vajra : elmas=krş. Vajur’ EUTSV 374; *vajir* ‘< Skr. vajra : krş. vaçir : elmas’ EUTSV 375; *vçri*, *vçir* ‘< Skr. Vajra : şimşek, yıldırım; elmas’ EUTSV 376; *vijir* ‘< Skr. vajra : elmas’ HA 378; *vjir* : ‘şimşek (US)’ EUTSV 378; *vjir* ‘< Skr. Vajra : şimşek (CBH. 266)’ EUTSV 378; *Waçir*, *wajir* ‘< Toh. *was ir* < Sogd. *Pajir* < Skr. vajra : Indra’ın silahı, yıldırım, elmas (Alt.Gr.)’ EUTSV 379; *Wjir* : ‘=vaçir (Alt.Gr.)’ EUTSV 379; *vaçir* ‘<Skr. vajra: TT. VII. 39, 34.’

EUTS 180; *vajir* ‘=vaçir: Man. II. 8,9.’ EUTS 180; *vajra* ‘=vçir; vaçir ‘EUTS 181; *vjir* ‘=vçir.’ EUTS 181; *vzir* ‘=vçir: U. 1.18.’ EUTS 181; *vaçir* ‘1. (<Skr. vajra) elmas; 2. yıldırım; 3. (dini) hükümdarlık esas’ ETS 247; *vaşir* ‘(<Skr. vayra) (şhs.)’ ETS 247; *vçir* ‘şimşek (bk. vaçir)2 ETS 247; *vijir* ‘(<Skr. vajra) elmas’ ETS 247; *vjir* ‘(bk. vaçir)’ ETS 248; *vzir* ‘(bk. vaçir)’ ETS 248; *vajra* : ‘elmas (US)’ EUTSV 375; *vazir* ‘c.m. vâzir.’ DTS 633; *vsir* ‘c.m. vaçir I.’ DTS 634; *vžir I* ‘название масла {или жира?’) DTS 635; *vzir II* ‘c.m. vaçir I.’ DTS 635

- **Türevler:** *v(a)çira* ‘< Skt. vajra Vajra, Donnerkeil || Vajra, yıldırım şeklinde bir silah (→ v(a)çar, v(a)çir, vaşir, ¹v(a)žir, ¹vižir)’ HA 836; *Vaçira* ‘< Skt. Vajra n. pr. (männlich) || erkek adı (→ Basira)’ HA 836; *važirl(i)g* ~ *v(a)žirlig* ~ *v(a)žirl(i)g* ‘Vajra-, vajra-haft || Vajra ..., Vajra’lı (vgl./krş. Sogd. βz’yrn’k, βjyrnyh, βcyryn’k)’ HA 843; *v(a)širlig* ~ *v(a)širl(i)g* ‘Vajra- || Vajra ...’ HA 842; *vižirlag* → ‘v(a)žirlig’ HA 848; *vajrlig* ‘(AY. 172-9)’ EUTSV 375; *vijrlig* ‘Şimşekli: TT. V. 6,41.’ EUTS 181; *vaçirlig* ‘elmaslı’ ETS 247; *vjrlig* ‘1. elmaslı (bk. vaçirlig); 2. Şimşekli’ ETS 248; *vzrlig* ‘c.m. vaçirlig.’ DTS 635
- **Birleşikler:** *V(a)žir Kız* ‘/// n. pr. (weiblich) || kadın adı’ HA 843; *Važir Toņa* ‘n. pr. (männlich) || erkek adı’ HA 843; *važir* (~ *v(a)žir*) *agılık* ‘Vajra-Schatzhaus (Skt. Vajragarbha = Bodhisattvaname) || Vajra hazinesi (Skt. Vajragarbha = bir Bodhisattva’nın adı)’ HA 842; *v(a)žir amrak* † ‘(alter Fehler für → v(a)žir amranmak) || (→ v(a)žir amranmak için eski bir hata)’ HA 842; *v(a)žir amranmak* ‘Vajra-Liebe (Skt. Vajrarāga = Bodhisattvaname) || Vajra sevgisi (Skt. Vajrarāga = bir Bodhisattva’nın adı)’ HA 842; *v(a)žir bilgä bilig* ‘Vajra-Weisheit || Vajra bilgeliği’ HA 842; *v(a)žir bilgä biliglig* ‘Der mit Vajra-Weisheit (Bodhisattvaname) || Vajra bilgelikli (bir Bodhisattva’nın adı)’ HA 842; *v(a)žir bilgä* ‘nom Vajra-Weisheits-Sūtra = Kurztitel für Vajra(cchedikā)prajñā-(pāramitā)sūtra) || Vajra bilgi Sūtra’sı = Vajra-(cchedikā)prajñā(pāramitā) sūtra’-nın kısaltılmış başlığı)’ HA 842; *v(a)žir bilgä par(a)mit* ‘Vajra-Weisheits-Pāramitā (Kurztitel für Vajra(cchedikā) prajñā pāramitā(sūtra) || Vajra bilgi Pāramitā’sı (Vajra(cchedikā)prajñā-(pāra-mitā)sūtra’-nın kısaltılmış başlığı)’ HA 842; *v(a)žir kuvraglig* ‘Der mit der Vajra-Gemeinde (Skt. Vajrasaṅgha = Buddhaname) || Vajra cemaatli (Skt. Vajrasaṅgha = bir Buda’nın adı)’ HA 842; *v(a)žir önlüg* ‘diamantfarbig || elmas renkli’ HA 843; *važir örgün* ‘Vajrāsana-Thron (unter dem Bodhi-Baum in Indien) || (Hindistan’da Bodhi ağacının

altındaki) elmas taht' HA 843; *v(a)žir sav* 'Vajra-Rede (Skt. Vajrabhāṣa = Bodhisattvaname) || Vajra konuşması (Skt. Vajrabhāṣa = bir Bodhisattva'nın adı)' HA 843; *v(a)žir tæg b(ä)k katıg ärtinčsiz* 'Der hart und unzerstörbar wie ein Vajra ist (Buddhaname) || Vajra gibi katı ve tahrip edilemez (bir Buda'nın adı)' HA 843; *v(a)žir tæg b(ä)k katıg köñül* 'die Gesinnung, die fest ist wie ein Vajra || Vajra gibi katı olan zihniyet' HA 843; *v(a)žir tæg b(ä)k katıg kuvraglıg* 'Der mit der Gemeinde, die fest ist wie ein Vajra (Skt. Vajrasaṃgha = Buddhaname) || Vajra gibi katı olan cemaatli kişi (Skt. Vajrasaṃgha = bir Buda'nın adı)' HA 843; *v(a)žir tæg b(ä)k katıg süñüşči* 'Kämpfer, der hart ist wie ein Vajra (Skt. Vajrasena = Buddhaname) || Vajra gibi katı olan savaşçı (Skt. Vajrasena = bir Buda'nın adı)' HA 843; *v(a)žir tæg b(ä)k katıg süülüg* 'Der mit dem Heer, das fest und beständig wie ein Vajra ist (Skt. Vajrasena = Buddhaname) || Vajra gibi katı ordulu (Skt. Vajrasena = bir Buda'nın adı)' HA 843; *v(a)žir tülüklänmäklig* 'mit Vajra-Energie || Vajra enerjili' HA 843; *v(a)žir uruk* 'Vajra-Schlinge (Skt. Vajrapāśa = Bodhisattvaname) || Vajra ilmiği (Skt. Vajrapāśa = bir Bodhisattva'nın adı)' HA 843; *v(a)žir üzük* 'Diamant-Ring (Skt. vajravālaka) || Vajra yüzüğü (Skt. vajravālaka)' HA 843; *v(a)žir yakşı* 'Vajra-Schloss || Vajra kilidi' HA 843; *v(a)žir yudruk* 'Vajra-Faust (Skt. Vajramuṣṭi = Bodhisattvaname) || Vajra yumruğu (Skt. Vajramuṣṭi = bir Bodhisattva'nın adı)' HA 843; *v(a)žirl(t)g bahşı* 'Vajra-Guru || Vajra Guru'su' HA 843; *v(a)žirlig idok süñök* 'vajra-hafte, heilige Knochen || Vajra'lı kutsal kemik' HA 843; *v(a)žirlig vačirasan örgün* 'der Vajra-Thron, d.h. Vajrāsana || Vajra tahtı, yani, Vajrāsana' HA 843; *v(a)žirlig v(a)čirazan örgün* → 'v(a)žirlig vačirasan örgün' HA 843; *v(a)žirl(t)g yer* 'Vajra-Erde || Vajra yeri (vgl./krş. Sogd. βz'ym'y z'yh)' HA 843; *vižirlag örgün* 'Vajra-Thron || Vajra tahtı' HA 843; *v(a)čir arvişlig* 'mit Vajra-Zauberformel || Vajra büyü formüllü' HA 835; *v(a)čir bāklämäklig* 'mit Vajra-Befestigung (Name einer Mudrā) || Vajra bağlamalı (bir Mudrā'nın adı)' HA 835; *v(a)čir biligi* 'Vajra-Weisheit || Vajra bilgeliği' HA 835; *v(a)čir eliglig* 'Der mit dem Vajra (in) der Hand (Skt. Vajrapāṇi = Bodhisattvaname) || Vajra elli (Skt. Vajrapāṇi = bir Bodhisattva'nın adı)' HA 835; *vačir ganta* 'Vajra-Glocke || Vajra çanı' HA 835; *v(a)čir lakšanlig* 'mit Vajra-Merkmal || Vajra işaretli' HA 835; *v(a)čir psaklıg* 'mit Vajra-Kranz || Vajra çelenkli' HA 835; *v(a)čir sačlıg* 'mit Vajra-Haaren || Vajra saçlı' HA 835; *v(a)čir tæg b(ä)k katıg ätöz* 'der Vajra-gleich feste Körper || Vajra'ya benzer katı vücut' HA 835; *v(a)čir tutdači* 'Vajra-Haltender (Skt. Vajradhara = Name eines

Ādibuddha) || Vajra'yı tutan (Skt. Vajradhara = bir Ādi-Buda'nın adı)' HA 835; *v(a)çir tutdaçi taloy ügüzüg üvätäçi* 'Den Vajra Haltender, das Meer Unterdrückender (Buddhaname) || Vajra'yı tutan, denizbastıran (bir Buda'nın adı)' HA 836; *v(a)çir tüpi* 'Vajra-Basis || Vajra temeli' HA 836; *v(a)çir uç* 'Vajra-Spitze || Vajra ucu' HA 836; *v(a)çir uçlug* 'mit Vajra-Spitze || Vajra uçlu' HA 836; *v(a)çir uguşlug* 'Der zur Vajra-Familie (Skt. vajrakula) Gehörige = n. pr. (ein Buddha) || Vajra ailesine (Skt. vajrakula) ait, Vajra soylu = bir Buda'nın adı' HA 836; *vaçir yolu* 'Vajra-Weg || Vajra yolu' HA 836; *vaçir yudruk* 'Vajra-Faust (Name einer Handstellung im Tantra) || Vajra yumruğu (Tantrizm'de bir el pozisyonunun adı)' HA 836; *v(a)çirin uvdaçi* 'Der mit dem Vajra zequetscht (Skt. Vajrapramardin = Buddhaname) || Vajra ile ezen (Skt. Vajrapramardin = bir Buda'nın adı)' HA 836; *v(a)çira ärklig* 'Vajra-Kraft besitzend (Epitheton Vajradharas) || Vajra güçlü (Vajradhara'nın lakabı)' HA 836; *v(a)şir ärkligi* 'Vajra-Souveräner = n. pr. (ein Bodhisattva = wohl Vajrapāṇi) || Vajra egemeni (bir Bodhisattva'nın adı = tahminen Vajrapāṇi)' HA 841; *v(a)şir ätöz* 'Vajra-Körper || Vajra bedeni' HA 841; *v(a)şir bagdaşın* 'in Vajra-Paryāṅka-Haltung sitzen || Vajra Paryāṅka durumunda oturmak' HA 841; *v(a)şir eliglig* 'Der den Vajra in der Hand hält (Skt. Vajrapāṇi = Bodhisattvaname) || Vajra'yı elinde tutan (Skt. Vajrapāṇi = bir Bodhisattva'nın adı)' HA 841; *v(a)şir közlüg* 'mit Vajra-Augen (eine Gottheit) || Vajra gözlü (bir tanrı)' HA 841; *v(a)şir tagıg sıdaçi* 'die den Vajra-Berg zerbricht (Bez. einer Dhāraṇī) || Vajra dağınıkıran (bir Dhāraṇī'nin adı)' HA 841; *v(a)şir tæg b(ä)k katıg* 'fest wie ein Vajra || Vajra gibi sert' HA 841; *v(a)şir tüü tüplüg* 'mit Vajra-Haarwurzeln (eine Gottheit) || Vajra saç köklü (bir tanrı)' HA 841; *v(a)şir tüülüg* 'mit Vajra-Körperhaaren (eine Gottheit) || Vajra tüylü (bir tanrı)' HA 841; *v(a)şir yalınlg* 'Der mit Vajra-Glanz (Skt. Vajrārcis = Buddhaname) || Vajra parıltılı (Skt. Vajrārcis = bir Buda'nın adı)' HA 842; *v(a)şirlig aya* 'Vajra-Hand (scil. Faust) || Vajra eli (yani, yumruk)' HA 842; *v(a)şirlig bagdaş* 'Vajra-Lotussitz || Vajra nilüfer oturuşu' HA 842; *vaşirlig bahşı* 'Vajra-Guru || Vajra Gurusu' HA 842; *vaşirlig çakir tilgän* 'Vajra-Rad || Vajra tekeri' HA 842; *v(a)şirlig etig yaratıg* 'Vajra-Schmuck || Vajra süsü' HA 842; *v(a)şirlig kärgü bindävir (Ritual)* 'Vajra-Vorhang || (ritüel) Vajra perdesi' HA 842; *v(a)şirlig psak* 'Vajra-Kranz || Vajra çelengi' HA 842; *v(a)şirlig t(ä)gri kıızı* 'Vajra-Göttermädchen || Vajra tanrı kıızı' HA 842; *v(a)şirlig ün ägzig* 'Vajra-Ton || Vajra sesi' HA 842; *v.örgün* '(Maitri. 13-14)' EUTSV 378; *v.örgün*

‘(Maitri. 39-1)’ EUTSV 378; *Vaçırırlıg lurzi* ‘asa ile elmas’ ETS 247; *Bu jay vžir atliḡ ol* ‘это — масло, называемое vžir (Rach II 3 175).’ DTS 635

Görsel 3.28 Vazir, (Forges, 2013; 47).

3.3.39.1. v(a)žir (98)

Derlemde *vazir* kelimesine 98 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin cümle içi kullanımlarına bakıldığında, ‘vazir’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 39 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

- (1599) [BT-XXXVII/04426-04427] *pretlar aš umug[in] öḡ körtüküg yogurup v(a)š[ir]* ‘Die Hungergeister (Skt. Preta) durchqueren [...] in der Hoffnung auf Spetise [...] die Wüste und vajra-[...]’ ‘Aç ruhlar (Skt. Preta) spetise [...] ve vajra-[...] umuduyla çölü [...] geçerler.’
- (1600) [DKP/648-650] ‘*TY atl(i)g vjir (?) T[...]/LWQ şışler[in ...] L ‘RY’ sukup t[öpüleri]n tele meyi[ler]in saçıtı* ‘... isimli elmas ... şışleri ... şışleri ... sokup tepelerinden delerek beyinlerini dağıtıp ...’
- (1601) [ETS/10:210-212] ... *Daşabal on küçlüg tuyunmuş-lar-lıg // Danı şırışdı bay-lar ornağ-ı // darğa-vaçır-a bek kıtıg vaşır* ... ‘... daşabala on kuvvetli nüfuz etmiş olanların dana śreṣṭha zenginler yeri, drdhavajra çok sert elmas.’
- (1602) [BT-XXIX/504-506] ... *v(a)žir bilgä nom içintä tört t[örlüg sakınč] [bir män sakın]č ikinti kiši sakınč üçünč tnl(i)g sakın[č] /WYčWN[] [] (P) b[o] tört törlüg sakınč v(a)č[ir?] [] (P) [] []* ‘Man sagt, daß ... merkmallos ist. Im Vajra-Weisheit-Sūtra (=Vajracchedikā-prajñāpāramitā-Sūtra) [werden] sie vier[erlei Gedanken genannt]: [Erstens, der Ich Gedanke], zweitens, der

Menschengedanke, drittens, der Lebewesengedanke, [viertens (?), der Einzelwesen-Gedanke.] ... Diese vierlei Gedanken ... Vaj[ra-Weisheit-Sūtra?] ... Ein eigene[r] Verstand ...’ ‘...Vajra-Bilgelik-Sūtra'da (=Vajracchedikā-prajñāpāramitā-Sūtra) [bunlar] dört [tür düşünce] olarak adlandırılır: [Birincisi, Ben-düşüncesi, ikincisi, insan-düşüncesi, üçüncüsü, yaşayan-varlık-düşüncesi, [dördüncüsü (?), tek-varlık-düşüncesi] ... Bu dört tür düşünce ... Vaj[ra-bilgelik-Sūtra?] ...’

- (1603) [BT-XXXVI/G15-G18] *lenhuaning oṭirasınta č[äčä]k t[äg (?)] yunup []/// yuy[]'n yüräk[(?)] kum]ganning agızın[t]a y'[] v(a)čir (?) [] yörgäp kodgu ol.* ‘In der Mitte des Lotus [ist wie] Blu[me] sich waschen [] waschen(?) [] in der Öffnung des Krugs [] Vajra (?) [] muss man einpacken und hinstellen.’ ‘Lotusun ortasında [tıpkı] Blu[me] yıkama [] yıkama(?) [] kavanozun ağzında [] Vajra (?) [] sarmak ve koymak gerekir.’
- (1604) [BT-XLVI/89:03-06] ... *yänä burung burung vačirapan-niṅ yangi munung oq körki marči-niṅ sosı yänä «yana čang vačir»...* ‘... and a (paper) pattern of the Bhrum-bhrumVajrapāṇi as well as a (real) portrait of it, a statu of Marči, and a bell and a vajra...’ ... Bhrum-bhrumVajrapāṇi'nin (kağıt) bir modelini ve (gerçek) bir portresini, Marči'nin bir heykelini, bir çan ve bir vajra arayarak...’
- (1605) [BT-XXXVII/04482-04483] *kim v(a)žir / [] sözlägükä korkmišča :nä [üčün]* ‘Es ist gleichsam so, als ob ein vajra sich vor dem Sprechen von [...] fürchten würde.’ ‘Sanki bir vajra konuşmaktan korkuyormuş gibi [...].’
- (1606) [BT-XXXVII/12331-12333] ...*JYNT' ...] / tarmakın ...] v(a)ž[i]r* ‘[...] in [...] mit Klauen [...] vajra [...].’ ‘[...] pençeleriyle [...] vajra [...] içinde.’
- (1607) [BT-XXV/3690-3691] *[yükünürbiz v(a)žir ag]ılık atl(i)g [bodis(a)t(a)v kutıṅa:* ‘[Wir verneigen uns vor der Majestät des Bodhisattva] namens „[Vajra-Sch]atzhaus’ ‘Vajra hazine evi olarak adlandırılan Bodhisattva'nın görkemi önünde eğiliyoruz.’
- (1608) [BT-XXVIII/B137-B138] ... *ötünürm(ä)n ağır ayamakın v(a)žir amrak atl(i)g bodis(a)t(a)vıg...* ‘...With great respect I ask for the bodhisattva called vajra-love(vajrarāga).’ ‘Büyük bir saygıyla vajra-sevgisi (vajrarāga) adı verilen bodhisattvayı istiyorum.’
- (1609) [DKP/636-639] *temir tumşuklug vi[jir] azaglag utlar böri[ler keli]p baltırların yotalar[ın ...] talayu [...]L'R [...]* = [BT XXXVII:01515-01518] *tamir tumşuklug viž[ir] azaglag it-(P)-lar böril[är käl]ip baltırların (P) yotalar[ın*

sokup] alayu t[ar]tar- (P)-lar ‘Hunde und Wölfe mit eisernen Schwerter und vaj[ra]-Reißzähnen [komme]n [herbei] und reißen ihre Waden und Schenkel entzwei.’ ‘Köpekler ve kurtlar demir kılıçlar ve dişlerle [gelirler] ve baldırlarını ve uyluklarını ikiye ayırırlar.’

- (1610) [DKPAM:1426-1428] *///d' ulatī bī bič [-yu] ///l'ry üz-ä y'//// /// vž-ir az///*
- (1611) [BT-VII/A:661-662] ... **včir** *bäklämäk-lig atlay mudur-uy qilip...* ‘...Vajra-befestigende genannte Mudrā ausführen...’ ‘vajra bağlama mudrasını uygulayın...’
- (1612) [BT-XXVIII/D246] *[lar]/ v(a)žir bolsar olarning y(i)ti katığı* ‘[...] will not soften in the vajra (?)[...]’ ‘[...] vajra(?) içinde yumuşamayacak[...]’
- (1613) [SPD-K/147-149] ... **v(a)čir** *eliglig v(a)čir arvişl[ig] šopag altun psaklig kusumba hua önlüg vairočana* = [SPD-R/149-151] ...**v(a)čir** *eliglig v(a)čir arvişl[ig] šopag altun psaklig kusumba hua önlüg* ... ‘... die [Mudrā] mit der Vajra-Hand (sc. Vajrapāṇi)’, ‘... die [Mudrā] mit der Vajra-Zauberformel’, ‘... die [Mudrā] mit dem Barren-Gold-Kranz die [Mudrā] mit der Farbe der *Kusumbhā-Blume...’ ‘...vajra eli olan [Mudrā] (sc. Vajrapāṇi)’. ‘... vajra büyüsüyle [Mudrā]’, ‘... külçe altın çelenkle [Mudrā]’, ‘... *Kusumbhā çiçeğinin rengiyle [Mudrā]...’
- (1614) [BT-XLVI/85:01-02] *qırqız tonga totoq bāg [vāžir äsängüm üküš ayitu idur+män* ‘[To His Lordship], Qırqız Toga totoq bāq. [... ...] Vāžir, my greeting letter.’ ‘Vāžir, selam mektubum.’ [Lord Hazretlerine], Qırqız Toga totoq bāq. [... ...]’
- (1615) [BT-XXXVI/G10-G13] ... *karılmaduk ärđini č[äčäk]' taşlar v(a)čir hua čäčäk birlä tapın[]// d l[] ymä y[]k/[] bogt[a] q' [] y'z / [] ynt' p/[]' ol kum[ga]n ärsär [] säkiz yalpırgakl[i]g bir le[nhu]a č[äčäk]* ‘... unvermischte Juwelenblu[me], Steine und mit Vajrablume verehren [] ferner [] heilig [] Was den Krug angeht [] eine achtblättrige Lotusblu[me]’ ‘... karıştırılmamış mücevherli çiçek, taşlar ve vajra çiçeği ibadeti [] ayrıca [] kutsal [] Sürahiye gelince [] sekiz yapraklı lotus çiçeği...’
- (1616) [BT-VII/A:396-399] ... *xung usik-tin včir xun usik-lig bolup ol täğsilip kántü öz l kšan-ta čakir-a šanbar-a boldum saqınyu ol* ‘... der Silbe hūm der Vajra und dieser (der Vajra) hūm-silbig wird; daß wenn sich diese Wandlungen vollzogen haben, das eigene Selbst in 1 Augenblick Cakraśaṃvara geworden ist.’ ‘hūm

hecesinden vajranın ve bunun (vajranın) hūm hecesi haline geldiğini hayal etmelidir.’

- (1617) [UigTot/1033-1035] *āzrua tālūk-tin alđin včir-qađägi avaduti tamir-iy qaš önglög saqinip aning ...* ‘... so muß man sich vorstellen, daß vom Brahma-Loch abwärts bis zum Vajra die Avadhūtī-Ader jedefarben ist...’ ‘Brahma deliğinden Vajra'ya doğru Avadhūtī damarının yeşim renginde olduğunu hayal edin.’
- (1618) [BT-XXXVI/E06] ... **v(a)čir kök kalıkta člayu turur...** ‘Der Vajra wird im Himmel befeuchtet.’ Vajra cennette nemlendirilmiştir.’
- (1619) [UigTot/1304-1306] *čang vačir köšüngü mandal kapa'la tamaru säkiz tapıy üç tipsi äđ-lig sisi ...* ‘... Glocke, Vajra, Spiegel, Maṇḍala, Kapāla, Ḍamaru, die acht Opfer, das Opfer der drei Schüsseln mit Fleisch (?), das Opfer, durch das man eine Schüssel hervorbringt...’ ‘... çan, vajra, ayna, Maṇḍala, Kapāla, Ḍamaru, sekiz sunu, üç kase et sunusu...’
- (1620) [BT-VIII/B:138] *yuz közlög ärip všir közlög ärür :* ‘Er ist hundertäugig, er ist vajraäugig.’ ‘O yüz gözlüdür, o vajra gözlüdür.’
- (1621) [BT-XXV/1835-1836] *yükünürbiz] [v(a)žir kuvrag]lig atl(i)g [t(ä)ñri burhan kutıña:]* ‘[Wir verneigen uns vor der Majestät des Gottes Buddha] namens „Der mit [der Vajra-Gemeinde” (Vajrasaṅgha).]’ ‘[Vajra topluluğuna (Vajrasaṅgha)] sahip Olan" olarak adlandırılan tanrı Buddha'nın görkemi önünde eğiliriz.’
- (1622) [SPD-K/139-141] .. *lenhua b(ä)lgülüg : v(a)čir lakşnlıg adı[n]ka utsukmaksız psaklıg ymä ök ...* ““vajra taçlı”, “lotus işaretli (lotus lakşanalı)” ; “vajra lakşanalı” , “başkalarına yenilmeyen” ve de “taçlı [olan]”...’
- (1623) [BT-XXXVII/07239-07240] *bo ädgülüg kutlug [tnl](ı)gnıñ ätözi v(a)žir mu ärki* ‘Ist der Körper dieses tugendhaften und charismatischen [We]sens etwa ein vajra?’ ‘Bu erdemli ve karizmatik doğa bedeni bir vajra mı?’
- (1624) [BT-V/187-190] *ymä taqı ol yruq yaşuq vžir önglög alqatmış yir:kim qamay tngrilär-ning bk qatı täpräməz qamşamaz ornaıları orunları ol* ‘Und ferner ist es das lichte, strahlende, diamant-farbene gepriesene Land ...’ ‘Ve ayrıca, tüm tanrıların sağlam ve sarsılmaz yerlerinden ve sitelerinden olan ışıklı, parlak, elmas renkli övülmüş topraktır...’
- (1625) [SPD-K/138-139] *utmiş çavıkmış v(a)čir psaklıg „lenhua b(ä)lgülüg = [SPD-R/140-141] utmiş çavıkmış v(a)čir psaklıg „lenhua b(ä)lgülüg* ‘... berühmte

- [Mudrā] mit dem Vajra-Kranz”, „ die [Mudrā] mit dem Lotus-Lakṣana...’
‘...Vajra çelenkli muzaffer, ünlü [Mudrā]”, „, Lotus-Lakṣana’lı...’
- (1626) [BT-VIII/B:137] *yaliñayu turur včir sač-līy ymä ärür* ‘Er hat auch mit flammendem Vajra versehenen schreckliche Augen.’ ‘Ayrıca alevli vajra ile donatılmış korkunç gözleri vardır.’
- (1627) [SPD-R/148] ... *ölümsüz v(a)čir sinč[ırlı]g ymä* = [SPD-K/146] .. *ölümsüz v(a)čir sinč[ırlı]g ymä*:... “... ölümsüz ve vajra zincirli ...’
- (1628) [BT-VII/A:725-727] ... *tip čang včir täpräđü :oom sarva tatagada šabda kama guna včir-a pučiti a xung tigü ol* ‘... Man muß Glocke und Vajra bewegen und om sarva tathāgata šabda kāmagaña vajra pūjite āh hūm sagen.’ ‘...Kişi çanı ve vajrayı hareket ettirmeli ve om sarva tathāgata šabda kāmagaña vajra pūjite āh hūm’ demelidir.’
- (1629) [ETŞ/2:3] *bilegüsüz yiti vaj[ır ti]yür* ‘Elmas için bilenmeden keskin derler.’
- (1630) [SUK/SA06:21-22] *tanuq suvan totoq tanuq küč bay-līy tanuq burxan qulī – tanuq- važir tonga*... ‘Zeuge ist Suvan Totoq, Zeuge ist Küč Baylıy, Zeuge ist Burxan Qulī, Zeuge ist Važir Tonga.’ ‘Şahit Suvan Totoq, şahit Küč Baylıy, şahit Burxan Qulī, şahit Važir Tonga’
- (1631) [BT-VIII/B:139] *ät’özi všir tuu tüplüg ärür*... ‘Er hat einen ganz und gar mit Vajra-Haaren versehenen Körper.’ ‘Vücudu tamamen vajra kıllarıyla kaplıdır.’
- (1632) [BT-XXVIII/B139-B140] ... *ötünürm(agır ayamak(in) v(a)žir uruk atl(i)g bodis(a)t(a)vıg*... ‘...With great respect I ask fort he bodhisattva called vajra-rope (vajrapāśa)...’ ‘... Büyük bir saygıyla vajra-ip (vajrapāśa) adlı bodhisattvayı istiyorum...’
- (1633) [ShoAbhiStock/27R8-27R9] */qlti murčičgü vzir üzük te[mış] tąg ol* ‘This is similar to ‘pepper potion’ (=marica-pānakavat [‘a potion mixed with pepper’]) and ‘diamond ring’ (=vajra-vālaka-vat [‘a ring decorated with diamonds’]).’ Bu, ‘biber iksiri’ (=marica-pānakavat [‘biberle karıştırılmış bir iksir’]) ve ‘elmas yüzük’ (=vajra-vālaka-vat [‘elmaslarla süslenmiş bir yüzük’]) ile benzerdir.’
- (1634) [BT-XLVI/88:9-10] *siyitqa üntümüz važir ymä ötükän-kä /// kälti*... ‘As for Važir, he has /// come to Ötükän.’ ‘Važir’e gelince, o Ötükän’e /// geldi.’
- (1635) [BT-VII/A:265-266] ... *qanq-niing včir yollinga kirip* = [BT-VII/J:23-24] *qang-niing včir yol-iinga kirip*... ‘... in den Vajra-Weg des Vaters eintreten ...’ ‘... babanın vajra yoluna girdiğini ve tam da bu yolda yürüdüğünü ...’

- (1636) [UigTot/1363-1364] ... **vačir** yolindin barip xaymu-nung padma-singa kirip ...
 ‘...durch demn Vajra-WEg in das Padma der Vārāhī eingeben...’ ‘... vajra yolundan Vārāhī'nin padma'sına girin...’
- (1637) [BT-VII/A:619-621] ... qizil önglög ärip ilig-lrin **vačir** yudruq tügüp iki ängsig-lrin-tä tutp külčirü turur... ‘... welches rotfarbig ist, seine Hände zu Vajra-Fäusten gebalt auf seienen beiden Schultern halt.’ ‘... kırmızı renkli, ellerini iki omzunda vajra yumrukları şeklinde kenetlenmiş tutan ...’

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *vazir teg* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin diğer kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.3.39.1.1. vazir alkinčsız (2)

Derlemde *vazir* ifadesi 2 yerde bir kalıp ifade içinde tanıklanmaktadır:

- (1638) [BT-XXIII/E27-E29] *yükünür biz sañun arı[g bir]lä [tišta tišta säkiz tümän tört] m[iñ] v(a)žir alkinčsız agıl[i]k [atlıg bodis(a)t(a)v-lar kutıña* ‘[Wir verneigen uns,] Sañun [un]d Arı[g],[tiştha tiştha vor der Majestät der 84000 Bodhisattvas namens] “Vajra- [un]erschütterliches Schatzhaus.’ ‘[Sañun [ve] Arı[g], [tiştha tiştha] "Vajra- [sarsılmaz] hazine evi" olarak adlandırılan 84000 bodhisattvanın görkemi önünde eğiliyoruz.’
- (1639) [BT-XXIII/E14-E16] *yükünür biz tišta tišta sä[kiz tümän] tört miñ vižir alkin[čsız agılık] atl(i)g bodis(a)t(a)v-lar kutı[ña:* ‘Wir verneigen uns tiştha tiştha [vor] der Majestät der 84000 Bodhisattvas namns “Vajra-[un]erschöpfliches [Schatzhaus].’ “"Vajra-[tükenmez] [hazine evi]" olarak adlandırılan 84000 Bodhisattva'nın görkemi önünde tiştha tiştha [eğiliriz].’

3.3.39.1.2. vazir atlıg (7)

Derlemde *vazir atlıg* ifadesi 7 yerde geçmekte olup, üç yerde *bahşı*, üç yerde *tngrı qizin ündürüp* ve diğer yerde ise {+lArKA} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (1640) [BT-XXXVI/E18-E21] ... *yangi čang v(a)čir atl(i)g bahši káčän lušvan (?)* ‘Glozken-Vajra genannter Guru Káčän Lušavan (?)’ ‘Glozken-Vajra Guru Káčän Lušavan(?)’ olarak adlandırılır.’
- (1641) [BT-XXXVI/E24-E26] ... *čng v(a)čir atl(i)g bahši ulam[iš][lari]g ayayu* *agırlayı yükünürm(ä)n kamagta yeg üstünki bahşılar kutinga...* ‘... di dem Glocken-Vajra genannten Guru verbunden sind, der Majestät der aller höchsten Gurus.’ ‘... çan vajra adlı guruya bağlı olanların önünde hürmetle ve saygıyla eğiliyorum.’
- (1642) [BT-XXXVI/E28-E31] ... *vačirasān örgün tüpintä čang v(a)čir atl(i)glarka* *asıg [tu]su kılgu üçün kök tonlug baširapanining b(ä)lgürtmä ätözi köni nomug* *küzätdäči...* ‘... Der Guru namens Glocken-Vajra auf dem Vajrāsana-Thron hat, um den Lebewesen Nutzen und Vorteil zu schaffen...’ Vajrāsana tahtındaki Çan Vajra adlı guru, canlı varlıklar için fayda ve avantaj yaratmak amacıyla...’
- (1643) [BT-VII/A:647-651] *pučiti a xung tigü ol :oom adarš-a urupa včirini xung- a tip* *yurüng önglög ärip köšünmgü tuđar öng včir atlay tngri qizın ündürüp adarš-a* *urupa včirini včir-a pučiti a xung tigü ol* ‘Om ādarśa rūpa vajriṇi hūṃ āḥ sagend muß man ein Gesichtsfarbe-Vajra genanntes Göttermädchen hervorbringen, das weißfarbig ist und einen Spiegel halt, und ādarśa rūpa vajriṇi vajra rūjite āḥ hūṃ sagen.’ ‘Om ādarśa rūpa vajriṇi hūṃ āḥ diyerek beyaz renkli ve ayna tutan tanrı-kız denilen bir yüz rengi-vajra getirmeli ve ādarśa rūpa vajriṇi vajra rūjite āḥ hūṃ demeli.’
- (1644) [BT-VII/A:651-654] *včir-a pučiti a xung tigü ol :oom raža včirini xung a tip* *qišil önglög tatıy včir atlay tngri qizın ündürüp raža včir-a pučiti a xung tigü ol* ‘Om rasā vajriṇi hūṃ āḥ sagend muß man ein Berührungs-Vajra genanntes Göttermädchen hervorbringen und rasā vajriṇi vajra pūjite āḥ hūṃ sagen.’ ‘Om rasā vajriṇi hūṃ āḥ diyerek tanrı-kız denilen bir dokunma-vajrası getirmeli ve rasā vajriṇi vajra pūjite āḥ hūṃ demelidir.’
- (1645) [BT-VII/A:658-661] *oom darm-a tatu včirini xung a tip yurüng önglög ärip* *darm-a uday tuđar nom uyuš-i včir atlay tngri qizın ündürüp...* ‘Om dharmadhātū vajriṇi hūṃ āḥ sagende muß man ein Dharmadhātū Vajra genanntes Göttermädchen, das wießfarbig ist und den Dharmodaya halt, hervorbringen, die Vajra-befestigende genannte Mudrā ausführen und die Daumen, die Zeigefinger und die kleinen Finger zusammenführen...’ Om

dharmadhātū vajriṇi hūṃ āḥ kişinin dharmodaya adı verilen, beyaz renkli ve dharmodaya tutan bir dharmadhātū vajra getirmesi gerektiğini söyler...’

- (1646) [BT-VIII/A:91-93] *padma vačir-a baxši-qa yusägu-süz včir atly baxši yunt -čiči tonguz igidgü-čiči köşünmiš täg...* ‘Gliedßenloser Vajra “als ein Pferdehirt und ein Schweinezüchter erschienen ist...’ ... Tıpkı guru Padmavajra'ya "topalsız vajra" adı verilen gurunun bir at çobanı ve bir domuz yetiştiricisi olarak ortaya çıktı.’

3.3.39.1.3. vazır bilgä (3)

Derlemde *vazır bilgä* ifadesi üç yerde geçmekte olup, iki yerde *bilig* ve diğer yerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1647) [BT-XXVIII/D215-D219] *[t(ä)ngri t(ä)ngrişi burhan y(a)rlık]amiš altunlug v(a)žir bilgä [bilig p(a)ramit nom]nung taštın singarkı at [yörügin] []/y'n birlä kavşuru yörmäk []m'q atl(i)g nom bitig bir tägzinč:* ‘The sūtra called [...] to explain the external meaning of the Vajracchedikā-prajñā[pāramitā Sūtra] preached [by the Buddha,the God of gods ...] completely by means of [...], chapter one.’ ‘Tanrıların Tanrısı Buddha tarafından vaaz edilen Vajracchedikā-prajñā'nın [pāramitā Sūtra] dış anlamını [...] birinci bölüm [...] aracılığıyla eksiksiz olarak açıklamak için [...] adı verilen sūtra.’
- (1648) [BT-II/524-525] *yükünürbiz v(a)žir bilgä biliglig-bodis(a)t(a)v-qutīnga = [BT-XXV/2469-2470] yükünürbiz v(a)žir bilgä biliglig bodis(a)t(a)v kutīna :: ::* ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Bodhisattva „Der mit der Vajra-Weisheit’ ‘Vajra Bilgeliğine Sahip Bodhisattva'nın görkemi önünde eğiliyoruz.’
- (1649) [BT-XXIX/504] ... *v(a)žir bilgä nom ičintä tört t[örlüg sakınč]* ‘Im Vajra-Weisheit-Sūtra (=Vajracchedikā-prajñāpāramitā-Sūtra) [werden] sie vier[erlei Gedanken genannt]...’ ‘Vajra-Bilgelik-Sūtra'da (=Vajracchedikā-prajñāpāramitā-Sūtra) [bunlar] dört [tür düşünce] olarak adlandırılır.’

3.3.39.1.4. v(a)žir är- (3)

Derlemde *vazır är-* ifadesi 3 yerde geçmekte olup, bu yerlerde {+mAz}, {+sAr} ve {+Xr} ekleriyle birlikte kullanılmıştır.

- (1650) [AB/504-505] ... *katig v(a)zır ärmäz mü, kim mäniñ bo yüräkim* = [AY X/508-512] ... *katig v(a)zır ärmäz mü kim mäniñ bo yüräkim* ... ‘... katı elmas değil ki benim bu yüreğim parçalanmadan kırılmadan nasıl durur böylece.’
- (1651) [BT-XXVIII/B352] ... [*v(a)zır ärsär*] *bigä biligning yöläšürüg[i ol:] [//wmlarning yatig özig (?) [] ... / ‘... As for [the vajra],it [is] a metaphor for wisdom.’* ‘[Vajra'ya] gelince, o [bilgelik için] bir metafordur.’
- (1652) [BT-XVIII/1175-1176] *kirtü-tin kälmiš-lär ät’özi tong vsir ärür* ‘Der Körper der Wahrhaft-Gekommen ist fester Vajra.’ ‘Gerçekten Ölmüş Olan'ın bedeni katı vajradır.’

3.3.39.1.5. vazir osuglug (2)

Derlemde *vazir osuglug* ifadesi 2 yerde tanıklanmış olup, bu kullanımlarda *bäk qatay* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.

- (1653) [HamiZus/823-825] *wiž-ir osuyluy bäk qatay kösüş öritip ayir burxan qutinga kösüş turıurdı* ‘Er hat geruht,sein freundliches Herz über alle kurzlebigen(?) Lebewesen und Menschenkinder im ... Samsāra auszubreiten.’ ‘O, ... Samsāra'daki tüm kısa ömürlü (?) yaratıklar ve insan çocukları üzerinde nazik kalbini yaymaya tenezzül etti.’
- (1654) [HamiZus/1345-1348] ... *atlay brktä naryančan ögüz [gidi]yinta bodi söğüt altininta wiž-ir osuyluy bäk qatay könglin wačraz-an [ör]gün üz-ä baydašinu oluru yrliqadi(.)* ‘... des Bof-dhi-Baumes mit vajra-arigen, festen Sinn auf dem Diamant-[Thr]on in paryanka-Haltung zu sitzen.’ ‘... ve Bof-dhi ağacının altındaki Nairañjanā nehrinin [kıyısındaki] ... koruda vajra-uyarılmış, sağlam zihinle paryanka duruşunda elmas [thr]on üzerinde oturmaya tenezzül etti.’

3.3.39.1.6. vazir örgün üzä olurup (3)

Derlemde *vazir* ifadesi 3 yerde bir kalıp içinde tanıklanmaktadır:

- (1655) [BT-XXIX/493-495] *bodis(a)v(a)t antadabärü tört törlüg š(i)mnu yorigın-ta irak ärtmiš ozmiš ä[rmiš:] inčip amtı vižir örgün örgün üzä olurup...* ‘Seit der ... Bodhisattva, der zuerst gepredigt hat, den Wandel der viererlei Māra weit übertroffen hatte und freigekommen [war], saß er auf dem Thron „Vajra-Thron” und zeigte deshalb has Siegen über das Wort des Māra.’ ‘İlk vaaz veren ...

hast...’ ‘Her yönden sevimli ve yumuşak olan kalbinizi bir vajra kadar sağlam hale getirerek...’

- (1664) [BT-II/580] **v(a)žir tąg** *b(ä)k qatıy süülüg(?)* = [BT-XXV/2524-2526] *yükünürbiz v(a)žir tąg b(ä)k katıg süülüg atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña ...* ‘...Der mit dem Heer, das fest und beständig wie ein Vajra ist’(Vajrasena)’ ‘...Vajra gibi sağlam ve kararlı bir orduya sahip olan..’
- (1665) [BT-XXV/2819-2824] ... *čintamani ärdini tąg köñüllärin nizvanilartın öñi üdrültürdäči v(a)žir tąg b(ä)k katıg köñüllärin alku nomlarıg ođgurak biltäči b(ä)k katıg köñüllärin..* ‘... die wie das cintāmaṇi-Juwel es bewerkstelligt, daß man sich in der [unübertrefflichen] Buddhaschaft niederläßt (diese) ihre Gesinnung, die fest wie ein vajra ist und die von den Befleckungen (kleśa) befreit...’ ‘Cintāmaṇi mücevheri gibi kişiyi [aşılmaz] Buddhalığa yerleştiren zihinlerini (bu) bir vajra gibi sağlam ve kirlere (kleśa) arınmış zihinlerini...’
- (1666) [BT-XXV/1886] ... **v(a)čir <tąg>** *b(ä)k katıg ätözüg bulup öñräki...* ‘... (sodann) den vajra-gleichen festen Körper erlangen...’ ‘(sonra) vajra benzeri katı bedene erişerek ...’
- (1667) [BT-XXV/0976-0977] ... *yükünürbiz v(a)žir tąg b(ä)k katıg är[tinčsiz t(ä)ñri] burhan kutıña* ‘... verneigen wir uns vor der Majestät des [Gottes] Buddhas „Der fest und [un]ver[gänglich] ist wie ein Vajra.”.’ ‘bir vajra gibi sağlam ve sarsılmaz olan" Buddha'nın heybeti önünde eğiliriz.’
- (1668) [BT-XXV/1534-1536] ... *yükünürbiz v(a)žir tąg b(ä)k katıg sü<n>güsči atl(i)g t(ä)ñri burhan [kutıña]* ... ‘Wir verneigen uns vor der Majestät des Gottes Buddha namens „Kämpfer, der fest ist wie ein Vajra “(Vajrasena).’ ‘Vajra gibi sağlam savaşçı (Vajrasena) olarak adlandırılan Tanrı Buddha'nın heybeti önünde eğiliyoruz.’
- (1669) [BT-XXV/1749-1750] *yükün]ürbiz v(a)žir t[ąg] b(ä)k katıg [kuvrag]-[lig a]tl(i)g t(ä)[ñri burhan kutıña]* : *yükünürbiz suzaklıg atl[(i)g t(ä)ñri]* ‘Wir [ver]neigen uns [vor der Majestät des] G[ottes Buddha n]amens „Der [mit der Gemeinde], die fest ist w[ie] ein Vajra.’ ‘Bir vajra (Vajrasaṃgha) gibi sağlam olan Tanrı'nın Buddha'sının görkemi önünde eğiliyoruz.’
- (1670) [BT-XXXVII/05965-05967] *ogul amramakın ken ketärü itip (P) bo ämgäkimtä v(a)žir tąg b(ä)k (P) katıg bolup...* ‘Stoße die Sohnesliebe fort, sie in diesem meinem Leid hart und fest wie ein vajra und denke, ohne den Verstand zu verlieren...’ ‘Oğlunun sevgisini bir vajra gibi sert ve sağlam hale getirerek...’

- (1671) [BT-II/580] **v(a)žir tæg** *b(ä)k qatij süülüg(?)* ‘namens:., Der mit einem Heer, stark wie Diamant ;///’ ‘Adı:., Elmas gibi güçlü bir orduya sahip olan.’
- (1672) [BT-II/865-866] ... **v(a)žir tæg** *b(ä)k qatij kongüllärin ...* ‘... wie Diamant die von den Kleśas befreit...’ ‘... ve klesalardan kurtulan elmas gibi sağlam bir zihne...’

3.3.39.1.8. vazir tumşuklug (3)

Derlemde *vazir tumşuklug* ‘vajra gagalı’ ifadesi 3 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1673) [BT-XXXVII/01526-1529] ... *T'Y /// TY atl(i)g vižir tumşuklug kuşlar tarm[ak]ların sokup ...* ‘Die Tay//ti genannten Vögel mit vajra-Schnäbeln durchstechen sie mit ihren Kl[au]en ...’ ‘Tay//ti adı verilen kuşlar vajra gagalarıyla onları delip geçerler...’
- (1674) [BT-XXXVII/01506-01508] **v(a)žir tum]š[uk]lug** *kurtlar yilıkl[ä]r[i]n kanların turginča ara sorup kap tæg kılıp kămişürlär* ‘Würmer mit v[ajra-Mäu]lern saugen
sogleich ihr Mark und ihr Blut...’ ‘Vajra gagalı solucanlar hemen iliklerini ve kanlarını emer .’
- (1675) [SPD-R/143-144] ... **v(a)č[i]r tumşuklug** *keñ küvüz ymä...* ‘... die [Mudrā] mit dem Vajra-Schnabel.’ ‘... vajra gagalı [Mudrā], ayrıca...’

3.3.39.1.9. vazir tut- (8)

Derlemde *vazir tut-* ifadesi 8 yerde geçmekte olup, 5 yerde {+DAcI}, bir yer {+DaCI-DIn}, bir yerde {+Up}, bir yerde {+Ar} ekleri ile birlikte kullanılmıştır.

- (1676) [EUÖK/230-232] *bo nom ulalmışı ulug vaçir tuŋtaçıtın tilopa naropa marpatın ŧangpa bahşı taŋıgpa bahşı kaŋägi ulalmıŧ ärür* ‘Bu öğret(i)nin aktarılması büyük mücevheri tutan(lar)dan (öğreti(i)yi devam ettirenlerden) Tilopa, Naropa, Marpa’dan ŧangpa bahşı’dan Taŋıgpa bahşıya kadar aktarılmıŧtır.’
- (1677) [SPD-K/65-68] *aŧı kötrülmiŧ ančulayu kälmiŧ ayagka tægimlig köni tüzüni tuymıŧ v(a)čir tutdaçı taloy ügüzüg üvätäçi burhan kutıŋa., yükünürm(ä)n* ‘Adı yüceltilmiŧ, öylece gelmiŧ, hürmete layık, doğru aydınlanmıŧ, denizleri ve

okyanusları baskı altında tutan vajra sahibi [adlı] Buda kutsallığına saygıyla eğilirim.’

- (1678) [SPD-R/176-177] ... *ulug* „**v(a)çir tutdaçi** üç *uguşlug* [*man*]dalta... = [SPD-K/178-179] ... *ulug v(a)çir tutdaçi* üç *uguşlug* [*man*]dalta... ‘[...] üç katmanlı (Skt. Dhātu) maṇḍalada ulu vajra sahibi.’
- (1679) [BT-VII/A:310-312] ... *čang včir tuđup* *yänä iki bölük säkiz padak ögdi-lär üzä ögüp kūsämiš kūsüş-in qut qolunyu ol bali yradïy-ï ärür* ‘... den Vajra halten und wiederum zweimal (zwei Abschnitte) mit den achtfüßigen Loversen preisen und um die Ausführungs (anweisung)...’ ‘... çanı ve Vajra'yı tutmalı ve yine sekiz ayaklı aşıklarla iki kez (iki bölüm) övgüde bulunmalı ...’
- (1680) [BT-XXIII/D092-D093] *s[ä]ki[zinc elgintä]* **vaçir tutar** ‘[in ihrer] ach[ten Hand] halt sie einen Vajra.’ ‘[Sekizinci elinde bir vajra tutar.]’
- (1681) [BT-XIII/25:15-18] *utpal önglüg ärip iki qool-luy: ong ilig-intä včir tutdaçi: orşuraq šmnu-lar-iy yavalturdaçi : uluy küçlüg mxakala-qa yükünürbiz* ‘Wir verneigen uns vor dem großmächtigen Mahälā, der utpala-farben ist, zwei Arme hat und in seiner rechten Hand einen Vajra halt, sicher die Māras niederwerfend.’ ‘Utpala renkli, iki kolu olan ve sağ elinde bir vajra tutan büyük Mahälā'nın önünde eğiliriz.’
- (1682) [UigTot/230-232] *bo nom ulalmişi uluy vaçir tuđtaçi-tin tilopa nāropa marpa-tin šangpa baxši tançigpa baxši-gađägi ulalmiš ärür* ‘Was die Überlieferung dieses Dharmas betrifft, so ist er von Mahāvajradhara auf Tilopa, (von ihm) auf Nāropa, (von ihm) auf Marpa, (von ihm) auf den Guru Šangpa, (von ihm) auf den Guru Tahçigpa überliefert worde.’ ‘Bu Dharma'nın aktarımına gelince, Mahāvajradhara'dan Tilopa'ya, (ondan) Nāropa'ya, (ondan) Marpa'ya, (ondan) Guru Šangpa'ya, (ondan) Guru Tahçigpa'ya aktarılmıştır.’
- (1683) [UigTot/729-731] ... *atı kötrülmış altinč včir-a-tar-a včir tutdaçi-niŋg bilgä biligi ärür* ‘... gibt es die Weisheit des Vajradhara des Vajra-Haltenden, des sechsten (Buddha), dessen Name erhaben ist.’ ... Vajra sahibi Vajradhara'nın, adı yüceltilen altıncı (Buddha)'nın bilgeliği vardır.’

3.3.39.1.10. vazir tüpindä (2)

Derlemde *vazir tüpindä* ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, hepsinde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1684) [UigTot/1094-1096] *anda basa ol oq yangliŷ ol ŷukr-a včir tŷpindä turmiš-in saqinip yiil-ig tuđyu ol* ‘Danach muß man sich vorstellen, daß der solcherartige Śukra in der Wurzel des Vajra weilt, und den Wind festhalten.’ ‘Bundan sonra, kiři böyle bir Śukra'nın vajranın kökünde yaşadığını hayal etmeli ve rüzgârı tutmalıdır.’
- (1685) [UigTot/381-383] ... **vačir tŷpindä** *bo üç tamir-lar bir ikinti-kä naru bärü kirip...* ‘... in der Wurzel des Vajra gehen diese drei Adern ineinander ein und us ...’ ‘... vajranın kökünde bu üç damar birbirinin içine girer...’

3.3.39.1.11. vazir tŷlŷkmäklig (2)

Derlemde *vazir tŷlŷkmäklig* ‘vajra ile güçlendirilmiş’ ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1686) [BT-XXXVI/C07-C09] ... **v(a)žir tŷlŷkmäklig** *tuyunmiš tnl(i)gning yeg baštŷnki tankarıkı üzä* ‘...das allerhöchste Gelübde der vajra-verstärkten erleuchteten Lebewesen, die in der Nichtzweiheit-Wurzel stehen, möge...’ ‘... ikilik olmayan kökte duran vajra ile güçlendirilmiş aydınlanmış canlı varlıkların en yüksek yeminiyle...’
- (1687) [BT-XXXVI/C13-C15] *m(ä)n ymä v(a)žir tŷlŷklänmäklig ätözüg tankarık öz tözlügüg bulmakım bolzun ...* ‘... möge ich auch den vajra-verstärkten Körper und das Gelübde und die eigene Wurzel erlangen!’ ‘...Ben de vajra ile güçlendirilmiş bedene, yemine ve kendi köküne erişeyim!’

3.3.39.1.12. vazir uçlug (2)

Derlemde *vazir uçlug* ‘vajra uçu’ ifadesi 2 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde müstakil olarak diğer yerde ise {+IAr} eki ile birlikte kullanılmıştır.

- (1688) [BT-VIII/B:140-141] ... **všir uçluŷ** *tuŷmiš törümiš tŷnraq ärür* ‘Er hat mit Vajra-Spitzen gewachsene Nägel.’ ‘Vajra uçlarıyla uzamış tırnakları vardır.’
- (1689) [BT-VIII/B:9-11] *qorqinčiy osuŷ-luŷ alp-lar birlä :yalinayu turu včir uçluŷ-lar birlä: öz iligin atdačĭ-lar birlä...* ‘... die das schwer Niederzuwerfende niederwerfen mit den Helden von schrecklicher Art, mit denjenigen, die eine flammende Vajra-Spitze haben ...’ ‘... korkunç türden kahramanlarla, alevli bir vajra ucuna sahip olanlarla...’

3.3.39.1.13. vaçir uguşlug (3)

Derlemde *vajra uguşlug* ‘vajra soylu’ ifadesi 3 yerde geçmekte olup, iki yerde müstakil şekilde diğeri yerde ise bir yerde {+KA} eki ile, diğeri yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1690) [SPD-R/387-391] *säkiz tümän tört miñ koldi-nayut sanı v(a)çir uguşlug arviş t(ä)ñriläri* ‘ürüg uzatı turkaru ol tınl(ı)gıg kümäk küzätmäk kılğaylar = [SPD-K/397-400] *säkiz tümän tört miñ kolți nayut sanı v(a)çir uguşlug arviş t(ä)ñriläri* : *ürüg uzatı turkaru ol tınl(ı)gıg kümäk küzätmäk kılğaylar* ‘Vajra soyunun 84.000 koñınayutasına mensup olan büyü tanrıları uzun zaman durmadan o canlıya yardım edecek ve gözetecekler.’
- (1691) [SPD-R/387-393] *tört säkiz on v(a)çir uguşlug yumuşçı tapıgçılar turkaru tüyü küzädü tutğaylar* = [SPD-K/401-403] *tört säkiz on v(a)çir uguşlug yumuşçı tapıgçılar turkaru küyü küzädü tutğaylar* ‘Vajra soylu 84 haberci ve hizmetçi [onu] daima koruyacaklar.’
- (1692) [SPD-R/41-42] *atı kötrülmiş v(a)çir u[guşlugk]a* ‘, *yükünürm(ä)n* = [SPD-K/44-45] *y]ükünürm(ä)n atı kötrülmiş v(a)çir u[guşlugk]a* ‘Vajra [soylu] adı yüceltilmişe saygıyla eğilirim.’

3.3.39.1.14. vazir üzä (3)

Derlemde *vazir üzä* ‘vajra ile’ ifadesi 3 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1693) [SPD-R/234-235] *v(a)çir üzä kılılmış arvişin käsär m(ä)n* ‘Mit dem Vajra nagle ich [den Zauber] fest.’ ‘Vajra ile [büyüyü] çiviliyorum.’
- (1694) [BT-XXXVII/00442-00446] *anıyatlıg hotmuzta t(ä)ñri tägip ölümlüg v(a)çir üzä özlärini urdokta yänä özläri atları birlä yokadtılar* ‘Nachdem sich (aber) der anıyatä-Indra genähert und sie mit dem Todes-vajra getroffen hatte, gingen sie selbst und ihr Ruhm zugrunde.’ ‘Anıyatä-Indra onlara yaklaşır ölüm-vajra ile vurduktan sonra, kendileri ve şöretleri yok oldu.’
- (1695) [SPD-K/233-235] *butelarnıñ kılmuş yaratmış arvişların kılıç üzä käsär m(ä)n v(a)çir üzä kazgok tokıyur m(ä)n* : ‘... Bütün Bhütalar’ın yaptığı ve yarattığı büyüleri kılıç ile keserim ve vajra ile çivilerim.’

3.3.39.2. vazirliġ (13)

Derlemde *vazirliġ* ifadesi 13 yerde tanıklanmaktadır.

- (1696) [BT-VIII/B:133] **vċir-liġ** *oq y-a tutdaċi ärür* : Er halt Vajra-Pfeil und –Bogen.’
‘Vajra yayını ve okunu tutar..’
- (1697) [BT-VIII/B:133-134] **vċir-liġ** *bögdän qalisiz käsdäci ärür* ‘Mit dem Vajra-Schwert schneidet er restlos.’ ‘vajra kılıcıyla keser...’
- (1698) [BT-VIII/B:134] *äsringü vċir-lariġ tutdaċi vċir-liġ ärür* : ‘Er halt verschiedene Vajras und ist mit Vajra versehen.’ ‘...çeşitli vajraları tutar ve vajra ile donatılmıştır.’
- (1699) [BT-VIII/B:142-143] **všir-liġ** *itig yaratıġ-lar üzä idinmiš yaratınmiš ärür* ‘Er ist mit Vajra-Zieraten geschmückt.’ ‘Vajra süsleri ile süslenmiştir.’
- (1700) [BT-VIII/B:145] *altı užik-lig všir-liġ ün äġsig ärür* : ‘Das ist ein sechssilbiger Vajra-Ton.’ ‘Bu altı heceli bir vajra sesidir.’
- (1701) [BT-VIII/A:250-252] *muñi muñċulayu všir-liġ baxši-niġ içtin singrqi taštın singarqi alqu orun-lari barċa üç törlüg orun-larqa...* ‘Die ursache dafür, daß man sagen kann, daß in solcherlei Weise alle inneren und äußeren Bezirke des Vajragurus zu einem mit den drei Arten von Orten ausgestatteten...’ ‘Bu şekilde Vajraguru'nun tüm iç ve dış bölgelerinin üç tür yerle donatılmış...’
- (1702) [BT-VIII/A:279-281] ... *abişik birmiš všir-liġ baxši-ni nätäg körgülük ol tip ötündükintä ...* ‘Auf Frage wie man den Guru mit dem Abhişeka verleihenden Vajra sehen kann, wird gesagt...’ ‘Guru'nun Abhişeka bahşeden vajra ile nasıl görüleceği sorulduğunda şöyle denir...’
- (1703) [BT-VIII/B:142] **všir-liġ** *psak iltindäci çoy-luy yalın-liġ ärür* ‘Er trägt einen Vajra-Kranz, er ist glänzend.’ ‘Bir vajra çelengi takıyor, parlıyor.’
- (1704) [BT-I/A₂:15-19] *anin kim-lär birök muntaqi yorügçä bisruhsar yorisar-lar adaq-lar-in irklämätin ärdini-lig v(a)žir-liġ tay-qa aqdinġalı uyur...* ‘... die nach der in ihnen enthaltenen Deutung sich richten und wandeln, auf den kostbaren Diamantberg steigen, one ihre Füße zu bewegen...’ ‘... onlarda yer alan yoruma göre yön verenler ve yürüyenler, ayaklarını hareket ettirerek değerli elmas daġa tırmanabilirler.’
- (1705) [BT-XXVIII/B068-B069] ... *ärd[i]nilig v(a)žirliġ tagka aġtingalı uyur* ‘... they will be able to mount the jewelled Diamond Mountain without treading with

their feet...’ ‘mücevherli Elmas Dağ'a ayaklarıyla basmadan tırmanabileceklerdir.’

- (1706) [ShoManus:Kc:V8-9] *yir altinqi kančanakr altun tilgän vž-ir-liy yir tilgän suv tilgän kök qaliq tilgän bar[] qamayun köz-ünür*
- (1707) [SPD-R/155-156] ... **altun [v(a)č]irliḡ** *y(a)ruk közliḡ*... ‘...die [Mudrā]’ mit den goldenen Vajra-Glanz-Augen...’ ‘... altın vajra parıltılı gözlere sahip [Mudrā]...’
- (1708) [BT-XXVI/39a:71-73] ... *yeti ärdini-lig kut tag-da :kutlug kıv-lig v(a)čirasan v(a)čir-liḡ örgün-nüñ kuḡulu mantulu turur*... ‘der auf dem glücklichen Vajra-Thron auf dem glücklichen Berg der sieben Juwelen mit...’ ‘... yedi mücevherin uğurlu daḡındaki uğurlu vajra tahtında oturan...’

3.3.39.3. vazir + AY (1)

Derlemde [*vazir* + AY] biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1709) [BT-XLVI/88/2-4] *biliglig ädgü atı yängäçimiz altun yängäç-kä urı: silig qar çor važir-din iraq yirdän yaḡuq könglin isinü amranu ‘äsängü-läyü*... ‘From the boys Silig, Qar çor, and Važir, From a far place but near at heart, with warm and friendly feelings...’ Silig, Qar çor ve Važir'den, uzak bir yerden ama kalben yakın, sıcak ve dostane duygularla...’

3.3.39.3. vazir + BUL (3)

Derlemde *vazir* + BUL hal biçimi 3 yerde tanıklanmaktadır.

- (1710) [BT-XXXVII/01264-1266] *alku tnl(ı)ḡ oḡlanıña ädgülüḡ üçün yüräkimin v(a)žirta tak[ı] b(ä)kräk katuryuk m(ä)n* ‘Zum Heil aller Lebewesenkinder habe ich mein Herz noch fester als Diamant (Skt. Vajra) gehärtet.’ ‘Tüm canlı varlıkların çocuklarının kurtuluşu için kalbimi elmastan (Skt. Vajra) bile daha sağlam bir şekilde katılaştırdım.’
- (1711) [UigTot/486-488] *bir tamir-ni kişläklig vačir-ta qodmaq üzä amrañmaq-liḡ yol uçin tuḡmaq ärür* ‘Durch das Niederlegen einer Ader im geheimen Vajra entsteht das Ergreifen des Endes des Liebeswegez.’ ‘Gizli vajrada bir damar bırakarak, sevgi yolunun sonunun kavranması ortaya çıkar.’

- (1712) [BT-XXXVII/06363-06365] **v(a)žirda** *ymä katıgrak säniñ köñülünin odgurak biltim* = [DKP/1975-1977] **v(a)jirta** *y(i)me katıgrak seniñ köñülünin odgurak biltim* ‘Elmastañ bile daha sert (olan) göñlünü kesinlikle anladım.’

3.3.39.4. **vazir** + İLG. (6)

Derlemde [*vazir* + İ.] hal biçimi 6 yerde tanıklanmaktadır.

- (1713) [BT-XXXVI/F032-F039] ... *bir ram użik täğşilip kün ti[lgän]i bolmışın sakınip kü[n t]ilgäni üzä hung użikti[n] bir v(a)čirning y(a)ruk(?) hung użiklig bolm(işin)* ‘... dass diese Silbe raṃ sich gewandelt hat und eine Sonnenscheibe aus der Silbe hūṃ ein Vajra-Strahl (?) versehen mit der Silbe hūm-geworden ist.’ ‘...bu raṃ hecesinin deęiştiiğini ve hūṃ hecesinden oluřan bir güneř diskinin bir vajra ışını (?) hūm- hecesine dönüřtüęünü düşünün.’
- (1714) [UigTot/379-381] *křläk-lig vačir-niing tüpingä tägi oņđinqi rasana tamir soldi[n]qi lalaña tamir ođuradaqi avaduti birlä üçägi qořulup...* ‘Bis zur Wurzel des geheimen Vajra werden die rechte Ader Rasanā, die linke Ader Lalanā und die mitlere Avadhūtī, diese drei vereinigt ...’ ‘Gizli vajranın köküne kadar, saę damar Rasanā, sol damar Lalanā ve orta Avadhūtī, bu üçü birleşir...’
- (1715) [BT-XVIII/S812-S815] *kuu yi xu-a vixar-qa tayaq-liy bilgä taluy řabi ratna včir-niing ođügingä tong guvan suřaq-iñta onunč ay ygrmi tört-i qutluy kün üzä bitiyü yolu bolti :: kinki tözün-lärkä ötäg bolřun* ‘Der Novize Bilgä Taluy im Kloster Guñhuā hat auf Bitten Ratnavajra in dem Dorf Dōngguān am Vierundzanzigsten des zehnten Monats, an diřesem glücklichen Tag, (dies) vollständig abgeschrieben.’ ‘Guñhuā Manastırı'ndaki acemi Bilgä Taluy, Dōngguān köyündeki Ratnavajra'nın isteęi üzerine, onuncu ayın yirmi dördüncü gününde, bu uęurlu günde (bunu) tam olarak yazdı.’
- (1716) [UigTot/1097-1099] *oq yangliy ol řukr-a včir-niing ođur-a-sinda turmiř-in saqinip yiil-ig tuđyu ol* ‘Danach muß man sich vorstellen, daß der solcherartige řukra in der Mitte des Vajra weit, un den Wind festhalten.’ ‘böyle bir řukra'nın vajranın ortasında, rüzgarı tutmadan uzakta olduęunu hayal etmek gerekir.’
- (1717) [UigTot/391-392] *avatudi kiřläklig včir-niing uuč-iñga dāgi tamir-lar qañi y-a řriř-lig ornñip turur...* ‘... die bis zur Spitze des geheimen Vajra der Avadhūtī (reichen), ist wie ein Bogen-Gewebe angesetzt.’ ‘Avadhūtī'nin vajrasının ucuna ulařan damarların kanı bir yayın aęı gibi ayarlanır.’

- (1718) [UigTot/600-601] ...*ikindi-si ärsär kişläklig vačir-niŋ tigli ärür...* ‘...Was die zweite betrifft, so ist sie der Tropfen des geheimen Vajra.’ ‘İkincisi ise gizli vajra damlasıdır.’

3.3.39.6. vazir + 1.T.İYE. (1)

Derlemde [*vazir* + 1.T.İYE.] hal biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1719) [BT-XXXVII/12252-12253] *ötrü v(a)ž[irim] uray(t)n:* ‘Dann will ich [ihn ... mit meinem] va[jra] schlagen!’ ‘O zaman ben de [onu] va[jra'mla] döveceğim!’

3.3.39.7. vazir + 2.T.İYE.+ BUL (1)

Derlemde [*vazir* + 2.T.İYE. + BUL] biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1720) [BT-XIII/1:41-44] [*ars]lan xani-niŋ kögüzintä ančulayu oq [xo]rmuzta včir-inta adrumiš kögüzlüg bil-lig-kä ayayu yukünürmn.* ‘Vor dem, der eine die Brust des Löwenkönig und ebenso auch den Vajra des Indra übertreffende Brust und eine (solche) Hüfte hat, verneige ich mich verehrend.’ ‘Aslan kralın göğsünü aşan bir göğse ve aynı şekilde İndra'nın vajrasına ve (böyle) bir kalçaya sahip olanın önünde saygıyla eğiliyorum.’

3.3.39.8. vazir + 3.T.İYE. + YÖN (1)

Derlemde [*vazir* + 3.T.İYE. + YÖN] biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1721) [BT-XXXVII/00281-0283] ... *inčä k(a)ltı hormuzta t(ä)ŋriniŋ vač(i)rıŋa ogšatı yıgvı yinčgä* ‘Fest und zart waren sie (und geschwungen) wie der vajra von Gott Indra.’ ‘Tanrı İndra'nın vajrası gibi sert ve narindiler (ve kıvrılmışlardı).’

3.3.39.9. vazir + YÖN (9)

Derlemde [*vazir* + YÖN] hal biçimi 9 yerde tanıklanmaktadır.

- (1722) [BT-XXVIII/D248-D251] []// *l'r nynk ärdüktäg čünžu tözin []// oot köyürü umaz suvka []ty ulug ootlar ul[u]g suv[lar]üçün v(a)žırka ohšatı* ‘[...]

of [...] the essential suchness [...] fire can not burn, [...] by water [...] great fires and great [water ...] because [...] like a vajra [...]’ ‘[...] özün [...] özü [...] ateş yakamaz, [...] su ile [...] büyük ateşler ve büyük [su ...] çünkü [...] bir vajra gibi [...]’

- (1723) [BT-XXXVI/C21-C27] // [] *jp:al[ku?] üç orunlar [] [v](a)čirasatwa / [] m(a)ha v(a)čira kor [] vidirnua vidirn[ua] ašya asaya [] [] hung p(a)t : [] [] ‘ [] alle (?) [...] drei Orte [...] Vajrasattva [...] mahā-vajra-kwr [] aśāya aśāya [...] huṃ phaṭ’ ‘ [] hepsi (?) [...] üç yer [...] Vajrasattva [...] mahā-vajra-kwr [] aśāya [...] huṃ phaṭ.’*
- (1724) [UigTot/984-986] ..**včir-a** *tar-a včir tutdači inčip tüpükmiš kizläklig kăzig ärür* ‘...das ist Vajradhara, der Vajra-Haltene...’ ‘bu Vajradhara, Vajra-sahibidir.’
- (1725) [ETS/10:212] ...**darṭa-vaçir-a** *bek ktiğ vaşır ...* ‘...drdhavajra çok sert elmas.’
- (1726) [BT-VIII/B:3-4] *çoy-luy yalın-liy včir-a-tari alp turulduryuluqlariy turuldur-tači-lar-ta yigi* ‘Der glänzende Vajradhara, der Beste der das schwer [Niederzuwerfende Niederwerfenden], der Held’ ‘Parlayan Vajradhara, [yere serilmesi] zor olanların en iyisi...’
- (1727) [BT-VIII/B:4-6] *alp üç uyuş yirtinçüg ... včir-a ärklig kizläk iligi : açilmış aq linxu-a-qa oqşatı közlüg : açilmış padum-luy olurur* der die drei [Welten besiegt hat], der Vajra-Kraft besitzende König des Geheimnisses, der Augen hat, [die dem geöffneten weißen Lotos ähnlich sind,] der einen [Sitzplatz] auf geöffnetem Lotos hat’ ‘üç [dünyayı] fetheden kahraman vajra gücüne sahip gizem kralı, [açık beyaz nilüfere benzeyen] gözleri olan, açık nilüfere [oturan] ...’
- (1728) [BT-VII/A:718-719] *oom sarva tatagada urupa kam-a guna včir-a puçiti a xung tigü ol* ‘Man muß die Handflächen und die Brust vereinigend die Gesichtsmudrā ausführen und om sarva tathāgata rūpa kāmagona vajra pūjite āh hūm sagen.’ ‘Avuç içlerini ve göğsü birleştirerek, kişi yüz mudrası yapmalı ve om sarva tathāgata rūpa kāmagona vajra pūjite āh hūm demelidir.’
- (1729) [BT-VII/A:623-625] *oom lazy-a včirini xung a tip kök önglüg ärip čang včir-iy iki yan başlrinta tudar* ‘Om gītā vajriṇi hūm āh sagend muß man ein rotfarbig seiendes Becken-Glocke(?) (und?) Gesang genanntes Göttermädchen hervorbringen...’ ‘Om gītā vajriṇi hūm āh diyerek kırmızı renkli bir zil-çan(?) (ve?) ilahi söyleyen tanrı-kız getirmeli...’
- (1730) [BT-XXVI/39a:14-17] *adınçig ıdok töpö oron bavagir-nuñ idişi arıg kkir-siz čaṅ v(a)čir-ıg alişduru tutdači : ary-a saṅ bolmiş säkiz on tört bahşı-nuñ bahşı-sı ary-*

a v(a)ćira dar-ani ögä yükünürm(ä)n:: :: :: ‘Ich verneige mich verehrend von dem āryavajradhara, dem Herrn des helligen, Scheitel-Orts, des Bhavāgra, der die reine, Glocke und den vajra in gekreuzten Händen (?)...’ ‘āryavajradhara'ya, parlak, tepe noktasının efendisine, Bhavāgra'ya, saf, çan ve vajrayı çapraz ellerinde tutan(?)...’

3.3.39.10. vazir + YÜK (11)

Derlemde [*vazir* + YÜK] hal biçimi 11 yerde tanıklanmaktadır.

- (1731) [BT-VII/A:404-405] *ong iligi üzä vćir-řy tuđu<tu>p sol iligi üzä ćang-řy tuđup...* ‘in der rechten Hand halt er den Vajra, in der linken Hand halt er Di Glocke...’ ‘sağ elinde vajra, sol elinde çan tutar...’
- (1732) [BT-VIII/B:102] *uluy řir vćir-řy tutdaći ärür* ‘Den großen [festen] Vajra halt er.’ ‘Elinde tuttuđu büyük [sabit] vajra.’
- (1733) [BT-XXVIII/B132] *ötünürm(ä)n ağır ayamakın kök [önglög adalarig ketärdäći(?) atl(i)g v(a)źirig :]* ‘With great respect I ask for [the vajra called] ‘blue [calamity eliminator] (?) ;]’ ‘Büyük bir saygıyla mavi [felaket giderici (?) olarak adlandırılan vajrayı istiyorum.]’
- (1734) [BT-XXVIII/B133] *ötünürm(ä)n ağır ayamakın agul[arig idtaći(?) atl(i)g v(a)źirig :]* ‘With great respect I ask for [the vajra called] ‘poison [dispeller] (?) ;]’ ‘Büyük bir saygıyla zehir [dağıtıcı (?) olarak adlandırılan vajrayı istiyorum.]’
- (1735) [BT-XXVIII/B134] *ötünürm(ä)n [ağır] ayamakın sarıg[önglög eyin tilädäći(?) atl(i)g v(a)źirig :]* ‘With [great] respect I ask for [the vajra called ‘he who follows prayer’] of yellow [colour;]’ ‘Büyük bir saygıyla sarı [renkte] vajra [dua eden kişi olarak adlandırılan vajra] istiyorum.’
- (1736) [BT-XXVIII/B135] *ötünürm(ä)n [ağır a]yamakın yürüng [önglög süzük suv atl(i)g v(a)źirig :]* ‘With great respect I ask for the White [vajra] called ‘pure water’ ‘Büyük bir saygıyla 'saf su' olarak adlandırılan Beyaz [vajra] istiyorum’
- (1737) [BT-XXVIII/B136] *ötünürm(ä)n [a]gır ayamakın kız[ıl önglög ün atl(i)g v(a)źirig : //* ‘With great respect I ask fort he red-[voice-vajra;]’ ‘Büyük bir saygıyla kırmızı olmasını rica ediyorum-[ses-vajra]’
- (1738) [BT-VII/D:7-8] ... *ong ilig-i üzä vćir-řy kögüzindä tuđup sol iligi ćangřy yan bařında tuđar* ‘Mit der rechten Hand halt er den Vajra vor der Brust, mit der

linken Hand halt er die Glocke an der Hüfte.’ ...Sağ eliyle vajrayı göğsünün önünde tutar, sol eliyle de çanı kalçasında tutar...’

- (1739) [BT-VII/A:364-365] ... *čang včir-řy öngdün-intä <-intä> qodup* ‘Die mit dem Gelübde ausgestatteten Yogâcâryas sollen an guten ausgezeichneten Tagen an einem Ort, der einsam und dem Sinn genehm ist, die fünf Opfer der zwei mit (heiligem) Wasser (gefüllten) Gefäße, das innere Opfer ...’ ‘... çanı ve vajrayı önlerine koymalı.’
- (1740) [BT-VIII/A:262-264] ... *bilgä bilig . . . včir-řy inčip anü ögirdürmäk . . . tärk tavraq bulmaqı bolur* : ‘... Der einzigartige Vajrasattva trägt in solcherlei weise die gestaltung des Gurus, und entsprechende der Vorstellungskraft der Lebewesen weilt er in einer gewöhnlichen Form.’ ‘...Eşsiz Vajrasattva Guru'nun bu bir şekilde formunu taşır ve canlı varlıkların hayal gücüne göre sıradan bir formda yaşar.’

3.3.40. yana (1)

yana ‘Elefant || fil; Recke || kahraman; auch eines der sieben Juwelen (Skt. saptaratna) || yedi mücevherden biri de (Skt. saptaratna) (s./bk. Mo. jāyan) (→ *yaŋga*)’ HA 862; *yana* ‘fil (AY. 552b-8)’ EUTSV 385; *yana* ‘elephant’ EDPT 943; *yanga* ‘Fil: TT. V. 22,47; Suv. 613, 4.’ EUTS 185; *yanga* ‘fil’ ETS 253; JAŋA I слон DTS 234;

- **Birleşikler:** *yana azıgı* ‘Elfenbein || fil dişi’ Ha 862; *yana ärdini* ‘Elefanten-Kleinod (Skt. Hasti-ratna) || fil mücevheri (Skt. hastiratna) HA 862; *yana boynu* ‘Elefantennacken || fil boynu’ HA 862; *yaŋ koguşı* ‘Elefantenhaut || fil derisi’ HA 862; *yana tärkişlig* ‘von Elefanten gezogen || fil tarafından çekilen’ HA 862; *yana toŋa* ‘Recke || kahraman’ HA 862; *yana uguşlug* ‘Der zur Elefanten-Familie (Skt. gajakula) Gehörige = n. pr. (ein Buddha) || fil ailesine (Skt. gajakula) ait = bir Buda’nın adı’ HA 862; *yaŋalar bägi* ‘König der Elefanten || fillerin kralı’ HA 862; *yaŋalar eligi* ‘König der Elefanten || fillerin Kralı’ HA 862; *yaŋalar eligi ünlüg* ‘Der mit der Stimme des Königs der Elefanten (Skt. Nāgaruta = Buddhaname) || fillerin hükümdarı sesine sahip olan (Skt. Nāgaruta = bir Buda’nın adı)’ HA 862; *yaŋalar tumşukları* ‘Elefanten-Rüssel || fillerin hortumları yaŋaların yaŋası Elefant der Elefanten || fillerin fili’ HA 862; *meŋizi antay bolur jaŋa qoyusı teg* ‘внешний вид у него такой, как у слоновой кожи [Rach II 322]’ DTS 233; *at jaŋa qaŋlı kölük erdini jencü ed tavar* ‘лошади и слоны, телеги и вьючный скот, драго ценности и

жемчуг, имущ ество (Suv 613₄)’ DTS 233; *toņa jaņa teg küčlüg ersār* ‘если он будет сильным, как крупный слон (Uig I 37₂)’ DTS 233

Derlemde *yana* kelimesine cümle bağlamında 1 yerde rastlanmaktadır. *yana* ifadesi ärdini kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır.

(1741) [BT-VII/A:691-693] *bo yanga ärdini-ni buši birmäk-imiz üzä yaviz körüm-lärig aridip üşälsiz kölungü-kä kölürüp* ‘Durch unsere Almosen-Darbringung dieses Elefanten-Juwels mögen wir die schlechten... ‘Bu fil mücevherini sadaka olarak sunmamız sayesinde arinalım...’

3.3.41. yakut (2)

yakud ‘Yakut.’ EUTS 183; *yakut* ‘yakut’ ETS 252; *jaqut* ‘[a.< гр.] яхонт’ DTS 238

- **Birleşikler:** *gühär jünçü jaqut* ‘жемчуга, яхонты (QBN 316 8)’ DTS 238; *biliglig sözi jünçü jaqut tegü* ‘слова мудрого словно жемчуг и яхонт (QBN 370 13)’ DTS 238; *jaqut taš* ‘яхонт, драгоценный камень’ DTS 238; *köp telim qiz jaqut tas alip* ‘взяв большое количество редких драгоценных камней (ЛОК 14 3)’ DTS 238

Görsel 3.29 Yakut , (Forges, 2013; 49).

Ayrıca derlemde cümle bağlamı olmaksızın kelimeye 1 yerde (UÇİ) daha rastlanmaktadır.

(1742) [UÇİ/P492] **yaqut taş** ‘yakut taşı’

3.3.42. yinçü (49)

yençü † → ‘yinçü’ HA 888; *yinçü* ‘< Chin. 珍珠 zhen zhu (Spätmittelchin. trin tşyă) Perle, Perlen- || inci, inci ...’ HA 904; *yençü* ‘inci’ EUTSV 396; *yinçü* ‘< Çin. chen chu (AY. 70-5)’ EUTSV 403; *yinçü* : ‘inci, kıymetli taş’ EUTSV 403; *yinçü* ‘İnci, mücevherat: Suv. 446, 14; H. II. 6,16; Suv. 613, 5.’ EUTS 193; *yençü* ‘inci’ ETS 257; *yinçü* ‘inci, mücevherat’ ETS 260; *jençü I* ‘[кит. или чжэньчжу, çinçy] 1 . жемчуг, 2. перен. молодая рабыня, наложница (МК III 30). Ср. jünçü, zençü.’ DTS 256; *jençü II* DTS 256; jnçü см. jençü I. DTS 262

- **Türevler:** *yinçülüg* ‘mit Perlen, perlenbesetzt, Perlen- (auch von Skt. muktā) || incili, inci kaplı, inci ... (Skt. muktā’nın da eş değeri)’ HA 904; *yinçülüg* ‘İncili, inci ile süslenmiş: TT. II. 15, 9.’ EUTS 193; *yençülüg* ‘İncili, incisi olan’ ETS 257; *yinçülüg* ‘İncili, inci ile süslenmiş’ ETS 260; *jençülüg* ‘С жемчугом, имеющий Жемчуг’ DTS 256; *jençü ögüz* еогр. река СырДарья (КТ м 3). DTS 256
- **Birleşikler:** *yinçü kaş* ‘Perlen und Jade || inci ve yeşim’ HA 904; *yinçü monçuk* ‘Perle || inci’ HA 904; *yinçü monçuk ärdinilär* ‘Perlen und Juwelen || inci ve mücevherler’ HA 904; *yinçü monçuk tizigi* ‘Perlen-kette || inci gerdanlık’ HA 904; *yinçü salkımı* ‘Perlenkette || inci gerdanlık’ HA 904; *yinçü suvu* ‘Perlenwasser (als Heilmittel) || inci suyu (ilaç olarak)’ HA 904; *yinçü tizigi* ‘Perlenkette || inci gerdanlık’ HA 904; *yinçü tokırlıg* ‘Der mit dem Perlen-Haarknoten (Skt. Mañicūḍa = Buddhaname) || inci topuzlu (Skt. Mañicūḍa = bir Buda’nın adı)’ HA 904; *yinçü ügüz* ‘Perlen-Fluss || İnci nehri’ HA 904; *yinçülüg arıg* ‘Perlen-Hain || inci ağaçlığı’ HA 904; *yinçülüg monçuk* ‘Perlen-Kleinod || inci mücevheri’ HA 904; *yinçülüg morvant* ‘Perlenkette (auch Äquivalent von Skt. muktāsraja) || inci gerdanlık (Skt. muktāsraja’nın da eş değeri)’ HA 904; *yinçülüg tizig* ‘Perlenkette || inci gerdanlık’ HA 904; *yinçülüg toor* ‘Perlen-Netz || inci ağı’ HA 904; *y.monçuk* ‘(İKP. 6-8)’ EUTSV 396; *erdini y.-ler* ‘(BT XX)’ EUTSV 396; *y.-n* ‘(Maitri. 52-1)’ EUTSV 403; *ertini y.yagıtıp* ‘(AY. 170-16)’ EUTSV 403; *yençü üzüg* ‘(çoğ.)’ ETS 257; *ol jençü tizdi* ‘он нанизал жемчуг (МК II 9)’

DTS 256; *qizil jenču* ‘розовый жемчуг (Rach II 1 15)’ DTS 256; *jenčülüg [m]ončuqlar* ‘бвсы с жемчугом (ТТ II В 11).’ DTS 256

Görsel 3.30 Yinçü, (<https://hthayat.haberturk.com/incinin-faydalari-nelerdir-1078365>, 16.11.2023).

3.3.42.1. yinçü (49)

Derlemde *yinçü* kelimesine 48 cümle bağlamında rastlanmaktadır. Kelimenin cümle içi kullanımlarına bakıldığında, yanındaki ifadenin 1 yerde yıpranma, kopma ya da silinmeden ötürü okunamaz halde olduğu görülmektedir.

(1743) [MahU/1256-1263] *agır ... anın ... üzä ... y(a)ruk ... munta ukıt[ur] ... yinçü ...* ‘ağır bundan dolayı .. ile ... parıltı ... burada anlat[ır] ... inci ..’

Derlemde 1 yerde (UÇİ) kelimenin cümle bağlamı bulunmamaktadır.

(1744) [UÇİ/P476] *üncü/inci*

Kelimenin bağlam gereği ‘yinçü’ anlamında fakat, birçok kelimeyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Derlemde bu şekilde 10 cümle tespit edilmiştir. Bunlar için ayrı bir maddeleme yapılmamış bunlar toplu halde alfabetik olarak aşağıda listelenmiştir.

- (1745) [FDX/274-276] **yinçü** [**altun** ...] *bèrip b[o nom erd]inig [miñ] kün [bititip] kün küniñe üzüksü[z t]apıntı..* ‘İnci, altın... verip bu sūtra mücevherinden 1000 nüsha yazdırıp (ona her) gün aralıksız saygı gösterip taptı.’
- (1746) [BT-XXI/0793-0795] ... adrok adrok yinçü çaç **kaş** [alt]un kümüş äd tavarlar barça b(ä)lgürär ärsärlär... ‘... [unterschie]dlichen Perlen, Türkise, Jade, [Go]ld, Silber und (andere) Besitzstücke insgesamt ständig erscheinen...’ ‘[Farklı inciler, turkuaz, yeşim taşı, [go]ld, gümüş ve (diğer) eşyalar sürekli olarak toplamda görünür...’
- (1747) [İKP/VI:6-8] ... *amraq ögüküm seni inçä seßär men ayadaqı **yençü 2** monçuq täq...* ‘Sevgili yavrum, ben seni avcumun içindeki iki inci tanesi kadar...’
- (1748) [BT-XLVI/58:7-8] ...*yüz yiti ygrmi salqim **yinçü körü** al...* ‘From the hands of Qadī, take delivery, on having checked them, of 117 strings of pearls.’ 117 dizi inciyi kontrol ettikten sonra Kadi'nin elinden teslim al.’
- (1749) [BT-XIII/27:26] *Köni-lig **yinçü saçar**-ta yañmur suv-larin yañıdzun-lar.* ‘Beim Ausstreuen (?) wahrer Perlen mögen sie Regenwasser regnen lassen! ‘Gerçek incileri saçarken (?) su yağdırırsınlar!’
- (1750) [BT-XXXVII/00261-0263] ... *inçä k(a)ltı uvşak **yinçü salkımıña** ogştı yüp (P) yürüñ* ‘... ebenso ganz weiß wie eine zierliche Perlenkette.’ ‘... tamamen eşit ve aynı zamanda narin bir inci kolye gibi tamamen beyaz.’
- (1751) [HAM/15:20-23] *men turpan-liy an **ençü tapmiş** çigşi oylli yoxnan bir-gäyin şačiüqa kirü+tägin-timiz bu kiwin saşda tusustumuz qutluy qişliy bolmaqi bolıy+erdi* ‘Moi, An ençü de Turpan, avec Yoxnan, fils de Tapmiş çigşi,nous nous sommes permis d’entrer dans Cha-tcheou...’ ‘Ben, Turpan'lı An ençü, Tapmiş çigşi'nin oğlu Yoxnan ile birlikte Cha-tcheou'ya girmemize izin verdim.’
- (1752) [BT-XLVI/84:1] **inçü taş** *qoştr qutınga qutluy tigin* [‘the Superior (qoştar) İnçü Taş. [A letter from] Prince (tigin) Qutluy.’ Üstün (qoştar) İnçü Taş'a. Prens (tigin) Qutluy'dan [bir mektup].’
- (1753) [BT-XXV/1487] [*yükünürbiz **yinçü***] **tokırlıg** *t(ä)ñri burhan kutı[ña yükünürbiz]* ‘[Wir verneigen uns vor der] Majestät des Gottes Buddha (namens),, Der mit dem [Perlen]haarschopf’ (Mañicūda).’ ‘[İnci gibi] saçları olan' (Mañicūda) Tanrı Buddha'nın heybeti önünde eğiliriz.’
- (1754) [ETŞ/20F:183-186] *k..... kilinggemeni // Kinsük erdini brahmamanı // K .. çın **yinçü toor**-ları // King alkıg idiglig saşıngu ol* ‘.....’

Brahma'nın tılsımlı incisi, kinsük hakiki inci ağlarının geniş ve vâsi olduğu düşünülmelidir.'

- (1755) [BT-XLVI/126:5-6] *tägürzün yinçü yaq* [X//· T'D·M '.....D· ärki ['There is no pearl. [... ...] I presume.' 'İnci yok. [... ...] Sanırım.'
- (1756) [BT-XXI/1044-1048] ... yänä olarka yeti **ärdinilär** üzä inčä k(a)ltı altun kümüş yinçü vaiduri čač [ka]š kızıl yinçü ärdinilär üzä [on yočan] ediz äştuplar turgurup... '... für jene wiederum mit sieben Kostbarkeiten (saptaratna), nämlich mit Gold-, Silber-, Perlen-, Lapislazuli-, Türkis, [jad]e- und „Rotperlen“-Kostbarkeiten [zehn yojanas] hohe Stüpas errichtet haben...' 'Onlar için yedi hazine (saptaratna), yani altın, gümüş, inci, lapis lazuli, turkuaz, [jad]e ve "kırmızı inci" hazineleri [on yojanas] ile yüksek stüparlar inşa ettiler.'

Bununla beraber kelimenin eşdizimli kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bu bakımdan kelimenin en sık *erdini yinçü* şeklinde eşdizimli kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin diğer kullanımları alfabetik olarak şu şekildedir:

3.3.42.1.1. *erdini yinçü* (10)

Derlemde *erdini yinçü* 'mücevher / inci' ifadesi 10 yerde geçmekte olup, iki yerde *ed tavar*, bir yerde {+lArIn} eki ile ve diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1757) [İKp/XXXIV:2-2] ... **ärdini yinçü** kemi-kä tükägüçä urup... 'seçme inci ve mücevherleri gemiye yeterince yükledikleri zaman ...'
- (1758) [AY-VI/1052-1054] *birök ol tözünlär oğlu ät'öz kızlägülük törög küsäyür ärsär , azu ärdini yinçü b(ä)lgürtgäli küsäyür ärsär* 'Eğer o soyluların oğlu vücudunu gizlemek için yasayı, töreyi isterse mücevheri göstermek isterse...'
- (1759) [AY-VIII/11a:432-433] kimler birök küseser *erdini yinçü ed tavar*... 'Her kim mücevher ve mal mülk isterse...'
- (1760) [AY-IX/2a:28-32] ...tıddım ıdalatım yağız yérigi,, taloy ügüz birle birgerü,, **erdini yinçü toşgurup**,,*tört diviplig yértinçüte*,, *anı üze kaldım* '[O vakit] dört dvîpalı yeryüzündeki [dünyayı] mücevher ve inci ile doldurup okyanuslar ile birlikte dünyayı terk etmişim.'

- (1761) [AY-IX/3b:110-113] ... *élig beg kéñ yazı,, arıg silig oronug tañsok körkle esriñü,, erdini yinçü uz étti.* ‘... hükümdar, meclisteki geniş, düz ve saf yerleri muhteşem ve renkli mücevherlerle mükemmel bir şekilde süslenmiş.’
- (1762) [AB/187-192] ... *m(ä)n ilkisizin bärü bo yıdıg sarsıg kanlıg yiriñlig sävgüsüz taplagusuz yarsınçıg ät’özkä inçip inandım aş içgü ton kadim oron töşäk aţ yaña kanlı kölöğ ärdini yinçü äd tavar üzä tapındım ...* ‘... Ben ezelden beri bu kötü kokan, kanlı, irinli, sevimsiz, iğrenç vücuduma böylece inandım, yiyecek içecek, üst baş, ev bark, at, fil, araba, yük hayvanı, mücevher (ve) servete taptım...’
- (1763) [AY-IV/1218-1222] ... *aţların yañalrın altunların kümüşlärin ädlärin tavarların oom törtünç altı otuz ärdinilärin yinçülärin k(ä)ntlärin suzakların nalıkların uluşların tolp el uluşların isig özläriñä tägi tıdıp ıdalap...* ‘... atlarını, fillerini, altınlarını, gümüşlerini, mallarını mülklerini, mücevherlerini, incilerini, kentlerini, köylerini, şehirlerini, ülkelerini bütün memleketlerini, vücutlarına kadar her şeyi terk edip...’
- (1764) [HamiZus/1062-1063] ... *ratnadrxa atlay ärdni yinçü adara uqyuluq şasatar* ‘... sowie das ratnadrxa genannte Śāstra, durch welches man detailliert die Juwelen versteht...’ ‘... ratnadrxa olarak adlandırılan Śāstra, kişinin mücevherleri ayrıntılı olarak anladığı anlaşılır...’
- (1765) [HT-X/5b:23-24] *Ärdini yincü yid yıpar xua çäçäklär yüz törlüg tatıylıy ...*
 = [XU-X/268-269] ... *ärdini yinçü yid yıpar –lıy xu-a ççäk y(e)mä tatıylıy...*
 = [HT X/235-236] *ärdini yinçü yid yıpar[lıg hua çäçäklär] y[üz törlüg] tat[ıglıg] ...* ‘... an wunderbaren Juwelen und Perlen, Duftstoffen und Blumen und hundert Arten von wohlschmeckenden ...’ ‘... mücevherler ve inciler, parfümler ve çiçekler ve yüz çeşit tuzlu ...’
- (1766) [BT-XXV/1782-1783] ... *ärdini yinçü agı[lık] atl(ı)g t(ä)ñri burhan kutıña ::*
 ‘... Gott der Juwelen” (Ratnadeva). Ich verneige mich vor der Majestät des Gottes Buddha namens,, Juweln-und Perlenschatz[haus].’ ‘Mücevherlerin Tanrısı Buda'nın heybeti önünde eğiliyorum.’

3.3.42.1.2. erdini yinçü çaç kaş (4)

Derlemde *erdini yinçü çaç kaş* ifadesi 4 yerde tanıklanmakta olup, bir yerde {+In} eki, diğer yerlerde ise müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1767) [AY-VI/184-186] *öz eltingülük äd tavar ärdini yinçü çaç kaş key uçuz bolur*
‘Kendisi için istediği mal mülk, mücevher, inci, firuze, fazlasıyla değersiz olur.’
- (1768) [AY-VIII/24a:1049-1054] *men ötrü olarka köp törlüg öz iltingülük ed tavar agı barım altun kümüş erdini yinçü çaç kaş aş içgü ton kedim hua çeçek tüş yemiş< alku ba[rç]a> bergey men ..* ... ben onların kendilerine alacakları türlü türlü mal mülk, altın, gümüş, mücevher, inci, firuze, yeşim, yiyecek içecek, giyim kuşam, çiçek ve meyve her türlü ihtiyaçlarını karşılayacağım ...’
- (1769) [ShoManus/Kc:V2-3] *luu xan-larî-niing ordu-larî qarşî-larî kntün açilip ärdini yinçü çäc qaş ünär blgürär*
- (1770) [AY-IX/5b:197-203] ... m(e)n tıddım,, yakın yérig bütütrü *tört yértinçüg toşguru,, erdini yinçü çeç kaşın* ‘... dört kıtayı baştan aşağı mücevher, inci, turkuaz ve yeşim taşı ile doldurarak terk etmişim.’

3.3.42.1.3. yinçü monçuk (4)

Derlemde *yinçü monçuk* ifadesi 4 yerde geçmekte olup, bir yerde {+DA} eki ile ve diğer yerlerde müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1771) [AY-VI/273-277] ... *arşlanlıg örgün urup , ol örgünüg yinçü monçuk tiziği üzä eñip yaratıp adroğ adroğ pra kuşatrelar asıp...* ‘.. arşlan motifli tahta çıkıp o tahtı inci boncuk taneleri ile süsleyip harikulade, türlü türlü gölgelikler asıp...’
- (1772) [AY-VIII/10a:386-394] ... *kamağ tınl(ı)g oğlanların ..kedgülik ton yegülük aş.. öz iltingülük yevig tizig altun kümüş vayduri saporir şışir patu sita kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsünke tegürü y(a)rıkadı ...* ‘....bütün canlıları giyecek, yiyecek ve kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, laciverttaş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti...’
- (1773) [SDB/322-325] ... *yiti (?) erdinilig şanlı-lar anuñup altun kümüş //yinçü monçuk-ta ulañı erdini-lerig.adın yma bra kuşatri toğ// yumşuk bağ pintavir aş içgü-te ulatı alku kergek-lig-çe tapıg uduğ//yiveg-lerin bütürtüp...* ‘... yedi mücevherli arabalar hazırlatıp altın, gümüş, inci, boncuk ve başka mücevherleri ve daha bayrak, şemsiye, tuğ, sancak, örtü, perde yiyecek, içecek ve diğer gerekli olan kadar bütün hizmet teçhizatını tamamlatıp... ’

- (1774) [BT-XXV/3891-3892] ... *arı]g yinčü mončuk atl(i)g [t(ä)ŋri burha]n kutıŋa ::*
:: ‘[Wir verneigen uns] vor der Majestät [des Gottes Buddha] namens „[Rei]ne
Perle “(Mañivisuddha).’ ‘Saf inci (Mañivisuddha) denilen [Tanrı Buddha'nın]
heybeti önünde [eğiliyoruz].’

3.3.42.1.4. yinčü teg (2)

Derlemde *yinčü teg* ‘inci gibi’ ifadesi 2 yerde geçmekte olup, bu kullanımların tamamında müstakil olarak kullanılmıştır.

- (1775) [BT-XIII/5:15-18] *altun-luy siruq tæg är b[o]dluy a[]prı t[ä]g in bil-[lig ampar yimiş tæg irin-lig amuli yinčü tæg tözlüg* ‘Von männlicher Statur wie ein goldener Stab, [mit] weiten Hüften wie [] Weites(?), mit Lippen wie Mango-Früchte, von Natur wie amuli-Perlen.’ ‘Altın bir çubuk gibi erkeksi boylu, [] geniş (?) gibi geniş kalçalı, mango meyvesi gibi dudaklı, amuli incileri gibi doğal.’
- (1776) [HT-IX/9b:1-9] ... *täring bilgä biliglig savlarıy ädgüti yada yarlıqamaqı üzä ärtä yarlıqamış ol tanglančıy cın yinčü tæg* ‘... in spreading the profound, wise words well, he exceeded the others like a precious genuine pearl; In widely revealing the hidden traces and trails, he advanced like a priceless great jewel.’ ‘Çünkü ... derin, bilge sözleri iyi yaymada, değerli bir hakiki inci gibi...’

3.3.42.1.5. yinčü tiz- (6)

Derlemde *yinčü tiz-* ifadesi 6 yerde geçmekte olup, iki yerde {+mİş} *tæg*, iki yerde {+I} *tæg*, bir yerde {+igintA}, bir yerde {+mİş} ekleri ile birlikte kullanılmıştır.

- (1777) [DÇ/539-543] *kiŋ yëtiz alını kovuşamış teg körtle burunı yürüŋ yinčü tizmiş teg taŋlançıg yürüŋ ti;şleri yipün lnhua öŋi teg üstün altın irinleri..* ‘Geniş (ve) yüksek alını, pürüzsüz güzel burnu, beyaz inciye (benzer) hayrete düşüren dişleri, kırmızı nilüfer çiçeği gibi dudakları (vardı).’
- (1778) [DKP/3893-3898] *ılınçga yanları [...] ertingü yaraşı közüniüp açılmış[...]* KYRY *körtle oğlagu köz[leri ... üstü]n altın çöpçöksig (?) erin[leri yi]nčü tizigi teg körtle tişleri köñül[ümin] yürekimin ertingü tepretdi titretti...* ‘İnce, narin kalçaları ... çok güzel görünüp, açılmış ... güzel, sevimli gözleri ... altta (ve)

üstte kıpkırmızı dudakları, inci dizisi gibi güzel dişleri gönlümü (ve) yüreğimi olağanüstü titretti.’

- (1779) [HamiZus/1641-1642] ... **yinçü tizmiş** *täg yop yorüing tükäl qırq tisi ärür..* ‘Wie Perlen aufgereiht sind seine sehr weißen, vollständigen vierzig Zähne (catvārimśaddanta).’ ‘Çok beyaz, tam kırk dişi (catvārimśaddanta) inci gibi dizilmiştir.’
- (1780) [BT-XXXVII/10469-10470] ... *yetiz alını kovuşmış* **yinçü tizmiş**... = [DKP/4096-4097] *yétiz alını kovuşmuş teg körtle burunu yürüñ yinçü tizmiş* ... ‘Geniş (ve) yüksek alnı, pürüzsüz güzel burnu, beyaz (bir) inci yerleştirilmiş...’
- (1781) [BT-XXXVII/08393-08394] *k(a)ltı năčük kim ärsär kişi yipün yinçü tizigintä* :*bir ävin yavaz kök mončuk körüp*... ‘Wenn nämlich ein gewisser Mensch in einer Kette von rosigen Perlen nur eine einzige minderwertige, graue Perle bemerkt...’ ‘Eğer bir kişi pembe incilerden oluşan bir dizide yalnızca bir tane kalitesiz gri inci fark eder...’
- (1782) [BT-XXXVII:09815-09817] [... *üs*]tün *altın çöp çögsig erin[läri y]inçü tizigi* *täg körtlä tişläri köñül[ümin yüräkimin] ärtiñü täprätädi titrätädi*: ‘[Ihre] ganz rosigen [Ob]er-und Unterlippen und ihre Zähne, die wie eine [P]erlenkette sind, habe mein Herz erbeben lassen.’ ‘[Onun] çok pembe [üst] ve alt dudakları ve bir inci kolye gibi olan dişleri kalbimi titrer.’

3.3.42.2. yinçülüg (1)

Derlemde *yinçülüg* ifadesi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1783) [ETS/20A:3-8] *uluğ yinçü-lüg toor-larta. // Ordu karşı-lar bolmuş-in. // Uri tengr-ler olar-ta. // Oyun ediz-ü turmuş-in* ‘Büyük inci ağlarında, saray ve köşkler bulunduğunu, Tanrı oğullarının oralarda oyun ile meşgul olduklarını.’

3.3.42.4. yinçü + ç. (3)

Derlemde [*yinçü + ç.*] hal biçimi 3 yerde tanıklanmaktadır.

- (1784) [BT-XXXVII/01316-1320] *kaçan ... -]p[ra]ba hatunka ...]L y(a)vlak ü[ni]n ...] tisin yinçülär ara[sınta ...]//TY: ‘Als [...] zür Königin [...-]p[ra]bhā [... mi]t*

hässlicher Sti[mme ... reihte] seine Zähne unter die Perlen [ein ...].’ ‘Kraliçeye [...] p[ra]bhā [... çirkin sesli ... dişlerini incilerin arasına dizdiğinde...’

- (1785) [BT-XX/0202-0206] *ötrü ol ugur-ta bo üç miñ ulug miñ yertinç[ü yer] suv yüz miñ türlüg [öñi] öñi ärdini yencü-lär ü[zä] etiglig közünti...* ‘Dann erschien zu dieser Zeit die trisāhasramahāsāhasra- Welt mit hunderttausend verschiedenen Juwelen und Perlen geschmückt...’ ‘Buddha'nın alemi mücevherler ve incilerle bezenmiştir...’
- (1786) [AY-IV/2744-2747] ... *sukançig körklä arıg süzök ärdini yinçülär üzä etiglig yaratıgı aya täg yapyazı tüp tüz közünür* ‘... harika, güzel, temiz, pak cevher, inciler ile süslü avuç içi gibi ova dümdüz tezahür eder.’

3.3.42.5. yinçü + Ç. + AY (1)

Derlemde [*yinçü* + Ç. + AY] biçimi 1 yerde tanıklanmaktadır.

- (1787) [USHB/21:2-4] ...<i>kegü-nün buka oğlan inçü-ler-tin inçü borluq-ka edlegü-çi bir erk-lük kişi birşün ... ‘... ikimizin buka oğlan inci’lerden inci (olarak) bağı işlemek için bir güçlü kişi versin...’

3.3.42.6. yinçü + YÜK (3)

Derlemde [*yinçü* + YÜK] hal biçimi 3 yerde tanıklanmaktadır.

- (1788) [AY-IX/5a:184-185] ... *munça tétükte ök kén yağdı erdini yinçün barça* ‘... mücevher ve inci her taraftan yağmış.’
- (1789) [M/52:1-2] *yinçün yimişlik yirin tolu töşep...* ‘İncilerle koruluğu baştan başa (2) döşer’
- (1790) [M/104:21-25]... *azu tü türlüg boduğın altın—m kümüşin erdnin yinçün burkan körkin itser yaratsar alku kutlug tınlıglar maytrı burkan birle tegişürler* ‘çeşitli boyalarla, renklerle, altın, gümüş, cevher ve incilerle burkan resimlerini süslese bütün mesut yaratıklar, Maytrı burkan'a rastlarlar.’

3.4. Diğer Değerli Taşlar

Eski Uygurca derleminde yer alan ancak cümle bağlamı bulunmayan beş değerli taş da vardır. Bunların tamamı UÇİ’den tespit edilmiştir. UÇİ’nin hem yapıca farklılığı hem de

diğer eserlere göre daha geç bir döneme ait olması bu verilerin tespitinde etkili olmuş olabilir.

3.4.1. almas

almas ‘<Ar. *alma:s*, elmas’ UÇİ 151

(1791) [UÇİ:P486] **almas** ‘elmas’

3.4.2. bolur

bolur ‘<?far. *billur*, kristal’ UÇİ 156

(1792) [UÇİ:P484] **bolur** ‘kristal’

3.4.3. çäpiñir

çäpiñir ‘opal,panzehir taşı’ UÇİ 158

(1793) [UÇİ:P485] **çäpiñir** ‘opal’

3.4.4. naçivar

naçivar ‘<Far. *lācvard*. Lacivert taşı’ UÇİ 166

(1794) [UÇİ:P488] **naçivar** ‘lacivert taşı’

3.4.5. marcan

marcan ‘<Ar. *marca:n*. Mercan

(1795) [UÇİ:P480] **marcan** ‘mercan’

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Eski Uygur metinlerinden 87'si taranarak değerli taşlara dair bir derlem oluşturulmuştur. İncelenen eserlerden dördünde değerli taşlarla ilgili veri bulunamamıştır: *Üç İtigsizler, Eski Türk Vergi Terimleri, Eski Uygurca Gramer Terimleri Vibakti Samaz, Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası*. Eski Uygur metinlerinden hareketle tespit edilen değerli taşlara dair şu sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Eski Uygur metinlerinde 49 değerli taş adlandırması tespit edilmiştir. Bunlardan beşinde cümle bağlamı içinde kullanım bulunmamakta, ilgili kavramın yalnızca sözlük formunda kelime karşılığı gösterilmektedir: *almas, bolur, çäpiñir, naçivar, marcan*.
2. Cümle bağlamı bulunan 47 kelime alt maddeleriyle (ör. *mani* yanında *bilingamani, çintamani* vb.) birlikte değerlendirildiğinde veri sayısı 52'ye ulaşmaktadır.
3. Eski Uygur metinlerinde değerli taşlarla ilgili cümle bağlamı bulunan 52 kelimenin sıklığı şu şekildedir:

Tablo 4.4 Eski Uygur metinlerinde tespit edilen değerli taşların sıklık verileri

Alfabetik Sırah	
kelime	sıklık
<i>adityagarbe</i>	1
<i>altun</i>	371
<i>amuli</i>	1
<i>aşirvat</i>	1
<i>at</i>	1
<i>bakır</i>	44
<i>bişig</i>	1
<i>buyruk</i>	1
<i>çaç</i>	7
<i>č(a)kir</i>	1
<i>čin</i>	4
<i>čoturaz</i>	1
<i>didim</i>	4
<i>erdini</i>	826
<i>goxar</i>	1
<i>indranil</i>	1
<i>kız</i>	1
<i>kaş</i>	30
<i>kimko</i>	1
<i>kinsuk</i>	1
<i>kobık</i>	2
<i>kümüş</i>	144
<i>lal</i>	1
<i>mahanil</i>	1
<i>mani</i>	1

Sıklık Sırah	
KELIME	SIKLIK
<i>erdini</i>	826
<i>altun</i>	371
<i>vazir</i>	104
<i>kümüş</i>	144
<i>yinçü</i>	49
<i>bakır</i>	44
<i>çintamani</i>	35
<i>kaş</i>	30
<i>monçuk</i>	26
<i>rajavart</i>	20
<i>vayduri</i>	17
<i>sıparir</i>	16
<i>şobak</i>	14
<i>çaç</i>	7
<i>čin</i>	4
<i>didim</i>	4
<i>mrkt</i>	4
<i>kobık</i>	2
<i>bilingamani</i>	2
<i>mharag</i>	2
<i>sita</i>	2
<i>suryakant</i>	2
<i>şişir</i>	2
<i>tana</i>	2
<i>yakut</i>	2

<i>bilingamani</i>	2
<i>Brah-mani</i>	1
<i>çintamani</i>	35
<i>mahamani</i>	1
<i>monçuk</i>	23
<i>mrkt</i>	4
<i>mharag</i>	2
<i>morvant</i>	1
<i>oyun</i>	1
<i>patu</i>	1
<i>rajavart</i>	20
<i>sandanak</i>	1
<i>sıparir</i>	16
<i>sıta</i>	2
<i>suryakant</i>	2
<i>şişir</i>	2
<i>şobak</i>	14
<i>şutse</i>	1
<i>tana</i>	2
<i>utakaparasat</i>	1
<i>vayduri</i>	17
<i>vazir</i>	104
<i>yinçü</i>	49
<i>yakut</i>	2

<i>adityagarbe</i>	1
<i>amuli</i>	1
<i>aşirvat</i>	1
<i>at</i>	1
<i>bışıg</i>	1
<i>buyruk</i>	1
<i>ç(a)kir</i>	1
<i>çoturaz</i>	1
<i>goxar</i>	1
<i>indranil</i>	1
<i>kız</i>	1
<i>kimko</i>	1
<i>kinsuk</i>	1
<i>lal</i>	1
<i>mahanil</i>	1
<i>mani</i>	1
<i>Brah-mani</i>	1
<i>mahamani</i>	1
<i>morvant</i>	1
<i>patu</i>	1
<i>sandanak</i>	1
<i>şutse</i>	1
<i>utakaparasat</i>	1
<i>yana</i>	1

4. Eski Uygur metinlerinde değerli taşlarla ilgili cümle bağlamı aranırken, ilgili eserin dizininde yer alan bazı kelimelere, söz konusu metinlerde rastlanamamıştır. Bu sebeple *erdini* kelimesine HT:IX14a10'da, *monçuk* kelimesine HAM:P124'te, *sıparir* kelimesine ShoAbhiY:B1943, ShoAbhiY:B2218 ve ShoAbhiY:B1554'te; *vazir* kelimesine BT-XXXVI:F101'de, *yinçü* kelimesine HAM:P136'da, *altun* kelimesine ShoAbhiY:H30R62 ve ShoAbhiY:H30V51'de, son olarak *bakır* kelimesine BT-XLVI:54-11'de cümle bağlamı tespiti yapılamamıştır.

5. Eski Uygur metinlerinde tespit edilen değerli taşların köken bilgisi şu şekildedir:

Tablo 4.5 Eski Uygur metinlerinde tespit edilen değerli taşların köken bilgisi

Kelime	Köken
<i>altun</i>	<i>Türkçe/Moğolca</i>
<i>adityagarbe</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>amuli</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>aşirvat</i>	<i>Toharca < Sanskritçe</i>
<i>at</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>bakır</i>	<i>Türkçe</i>
<i>bilingamani</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>brahma-mani</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>bışıg</i>	<i>Türkçe</i>
<i>buyruk</i>	<i>Sanskritçe</i>

<i>çaç</i>	<i>Moğolca < Çince</i>
<i>çakir</i>	<i>Toharca < Soğdca < Sanskritçe</i>
<i>çın</i>	<i>Türkçe</i>
<i>çintamani</i>	<i>Toharca < Soğdca < Sanskritçe</i>
<i>çoturaz</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>didim</i>	<i>Soğdca < Orta Farsça < Yunanca</i>
<i>erdini/ärdini</i>	<i>Soğdca < Sanskritçe</i>
<i>gohar</i>	<i>Türkçe</i>
<i>guk</i>	<i>Çince</i>
<i>indranil</i>	<i>Toharca < Sanskritçe</i>
<i>kaş</i>	<i>Türkçe/Moğolca</i>
<i>kız</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>kimko</i>	<i>Çince</i>
<i>kinsuk</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>kobık</i>	<i>Çince</i>
<i>kümüş</i>	<i>Türkçe</i>
<i>lal</i>	<i>Farsça</i>
<i>mahanil</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>mani</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>mahamani</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>monçuk</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>markat</i>	<i>Soğdca < Sanskritçe</i>
<i>maharag</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>morvant</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>oyun</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>patu</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>rajavart</i>	<i>Toharca < Sanskritçe</i>
<i>sandanak</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>sıparır/s(a)parir</i>	<i>Toharca < Sanskritçe</i>
<i>sıta</i>	<i>Soğdca</i>
<i>suryakant</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>şişir</i>	<i>Çince</i>
<i>şobak</i>	<i>Çince</i>
<i>şutse</i>	<i>Çince</i>
<i>tana</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>utakaparasat</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>vayduri</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>vazir</i>	<i>Toharca < Soğdca < Sanskritçe</i>
<i>yana</i>	<i>Sanskritçe</i>
<i>yakut</i>	<i>Türkçe</i>
<i>yinçü</i>	<i>Çince</i>

6. Eski Uygur metinlerinde tespit edilen değerli taşların köken dağılımı³ ise şu şekildedir:

³ Kaynaklarda *altun* ve *kaş* kelimeleri Türkçe/Moğolca olarak geçmektedir. O sebeple bu kelimelere her iki dil için de yer verilmiştir.

Tablo 4.6 Eski Uygur metinlerinde tespit edilen değerli taşların köken dağılımı

Dil	Sayı	Kelimeler
ÇİNCE	7	<i>guk, kimko, kobık, şişir, şobak, şutse, yinçü</i>
FARŞÇA	1	<i>lal</i>
MOĞOLCA	2	<i>altun, kaş</i>
	1	< Çince
		<i>çaç</i>
SANSKRİTÇE	17	<i>adityagarbe, amuli, , bilingamani, brahma-mani, , çoturaz, , kinsuk, mahanil, mani, mahamani, , maharag, morvant, , patu, sandanak, suryakant, tana, utakaparasat, vayduri</i>
SOĞDCA	1	<i>sita</i>
	1	< Orta Farsça < Yunanca
		<i>didim</i>
	2	< Sanskritçe
		<i>erdini/ärdini, markat</i>
TOHARCA	4	< Sanskritçe
		<i>aşirvat, indranil, rajavart, sıparır/s(a)parir</i>
	3	< Soğdca < Sanskritçe
		<i>çakir, çintamani, vazir</i>
TÜRKÇE	14	<i>altun, at, bakır, bışığ, buyruk, çın, gohar, kaş, kız, kümüş, monçuk, oyun, yakut, yaña</i>

Maddelenen sözcüklerin 39'unun yabancı diller ile ilgili olduğu, HA'dan hareketle söylenebilmektedir. En fazla alıntı yapılan dil ise 26 veriyle Sanskritçe'dir.

7. Tespit edilen kelimelerin birden fazla kelime karşılığı olan değerli taşlar da bulunmaktadır. Bu kavramlar şöyle gösterilebilir:

Tablo 4.7 Eski Uygurcada birden fazla kelime karşılığı olan değerli taşlar

Kavram	Sayı	Kelimeler
INCI	9	<i>mani, mahamani, bilingamani, brahma-mani, çintamani, mahamani, monçuk, tana, yinçü</i>
YAKUT (KIRMIZI TAŞ)	5	<i>indranil, kinsuk, lal, maharag, yakut</i>
BERGKRISTAL	3	<i>amuli, sıparır, şutse</i>
LAPIS LAZULI	3	<i>aşirvat, razavart, vayduri</i>
SAFİR	2	<i>indranil, mahanil</i>
ZÜMRÜT	2	<i>indranil, markat</i>
YEŞİM TAŞI	2	<i>guk, kaş</i>
ELMAS	2	<i>kimko, vazir</i>

Eski Uygurcada en fazla karşılığı olan değerli taş inci kavramıdır. İnci kavramı için dokuz farklı kelime kullanılmaktadır. İnci kavramından sonra en fazla karşılığı olan ise yakuttur. *İndranil* kelimesinin hem yakut, hem safir, hem de zümrüt için kullanılması da ayrıca dikkat çekmektedir.

8. Derlemde bazı cümle örneklerinde bağlam gereği birden fazla değerli taş, maden ya da mücevher adına rastlanmaktadır.

- i. AY VIII/10a-10b:375-415'te geçen aşağıdaki cümle neredeyse tüm kelimelere yer vermesi bakımından önemlidir. Tezde tespit edilen 51 kelimenin 12'si bu cümlede geçmekte olup, bazı kelimelerin ise sadece bu cümlede yer aldığı görülmektedir.

öz iltینگülük yevig tizig altun kümüş vayduri saparir şışir patu sita kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsünke tegürü y(a)rlıkadı ... '...kendilerine takacakları süs eşyası, altın, gümüş, lacivert taş, türlü mücevherler, firuze, yeşim taşı, inci başka türlü renkteki mücevherlerle zengin edecek yüce güce ulaşmayı bahşetti.'

- ii. AY VI/184-186'da geçen aşağıdaki cümle tezde tespit edilen 51 kelimenin 4'üne yer vermesi bakımından önemlidir.

öz eltingülük äd tavar ärdini yinçü çaç kaş keñ uçuz bolur 'Kendisi için istediği mal mülk, mücevher, inci, firuze, fazlasıyla değersiz olur.'

- iii. AY VIII/24a:1051-1054'da geçen aşağıdaki cümle tezde tespit edilen 51 kelimenin 6'sına yer vermesi bakımından önemlidir.

...altun kümüş erdini yinçü çaç kaş aş içgü ton kedim hua çeçek tüş yemiş< alku ba[rç]a> bergey men ... '... altın, gümüş, mücevher, inci, firuze, yeşim, yiyecek içecek, giyim kuşam, çiçek ve meyve her türlü ihtiyaçlarını karşılayacağım...'

- iv. AY IX/5b:201-203'da geçen aşağıdaki cümle tezde tespit edilen 51 kelimenin 4'üne yer vermesi bakımından önemlidir.

bütürü tört yértinçüg toşguru.,erdini yinçü çeç kaşın '... dört kıtayı baştan aşağı mücevher, inci, turkuaz ve yeşim taşı ile doldurarak terk etmişim.'

- v. ShoManus:Kc:V2-3'te geçen aşağıdaki cümle tezde tespit edilen 51 kelimenin 4'üne yer vermesi bakımından önemlidir.

luu xan-larë-niñg ordu-larë qarşı-larë kntün açilip ärdini yinçü čäč qaš ünär blgürär

- vi. BT-XXI/0793-0795'te geçen aşağıdaki cümle tezde tespit edilen 51 kelimenin 5'ine yer vermesi bakımından önemlidir.

adrok adrok yinçü čäč kaš [alt]un kümüš äd tavarlar barça b(ä)lgürär ärsärlär... '... [unterschiedlichen] Perlen, Türkise, Jade, [Go]ld, Silber und (andere) Besitzstücke

insgesamt ständig erscheinen...’ [Farklı inciler, turkuaz, yeşim taşı, [altın], gümüş ve (diğer) eşyalar sürekli olarak görünür...’

- vii. BT-XXI/1045-1048’de geçen aşağıdaki cümle tezde tespit edilen 51 kelimenin 8’ine yer vermesi bakımından önemlidir.

inčä k(a)ltı altun kümüş yinčü vaiduri čač [ka]š kızıl yinčü ärdinilär üzä [on yočan] ediz äştuplar turgurup... ‘... nämlich mit Gold-, Silber-, Perlen-, Lapislazuli-, Türkis, [jad]e- und „Rotperlen“-Kostbarkeiten [zehn yojanas] hohe Stüpas errichtet haben...’ ‘Yani altın, gümüş, inci, lapis lazuli, turkuaz, yeşim ve kırmızı inci mücevherlerle [on yojanas] yüksek stüpa inşaat ettiler ve onları [mükemmel] ince standartlarla süslediler.’

- viii. SDB/70-72’de geçen aşağıdaki cümle tezde tespit edilen 51 kelimenin 4’üne yer vermesi bakımından önemlidir.

aning kent-i-ning taş-ında // yana tegirmileyü alp tap(t)şğuluk čintamani çudamañi bilingamani brahma//-mani-ta ulaşı erdini-ler üze aralaşturu idmiş yitirer kat tam // lıg.ağınçıg körkle yitirer kat kalıq-ları ısırgalıq-ları ol: ‘Yine onun, kentinin dışında, etrafında zor bulunan cintāmañi, cūđamañi, bhilagnamañi ve diğer mücevher ile eşit aralıklarla yapılmış.’

9. Derlemde yer alan bazı kelimelerin anlamca bir farklılık göstermeden ses değişimine uğradığı görülmektedir.

Tablo 4.8 Eski Uyгурca değerli taş adlandırmalarında ses değişimi

Kelime	Farklı Biçimler
<i>altun</i>	<i>aldun</i>
<i>bışig</i>	<i>bısıg</i>
<i>erdini</i>	<i>ertini, redni, retni, irdini</i>
<i>čač</i>	<i>çeç</i>
<i>čintamani</i>	<i>çintemani, çudamañi</i>
<i>didim</i>	<i>ditim</i>
<i>indranil</i>	<i>intranil, intiranil</i>
<i>kaş</i>	<i>kas, qaş</i>
<i>kobık</i>	<i>qubıq</i>
<i>monçuk</i>	<i>monçuq, munçuq</i>
<i>rajavart/ ražavart</i>	<i>ražvart, ražvit</i>
<i>sıparır</i>	<i>siparir, saparir ve saprir</i>
<i>şobak</i>	<i>şobag</i>
<i>vayduri</i>	<i>vayturi, vaiduri, viiduri</i>
<i>vazir</i>	<i>vaçir, vajir, vaşir, vaşır vijir, vižir, vşir ve vçir</i>
<i>yinçü</i>	<i>yençü ve inçü</i>

10. DDM/SUK:Sa27:20-24’te yer alan cümlede *kümüş* yerine *ak* kelimesi kullanılmaktadır:

... kim kim mä bolup çam çarım kulsar ulug süükä **ak yastuk** bağlärkä ädärkä ya[r]agu at berip sözläri yorımazun ‘Her kim itiraz ederse ulu mejestelerine beyaz yastuk (gümüş), beylere eyerlerine uygun at verip sözleri geçmesin.’

11. Tablo 1.4’te yer alan değerli ve yarı değerli taşlar ile derlemde bulunan değerli taş ve madenlerin Eski Uygurca karşılığı şu şekildedir:

Tablo 4.9 Değerli ve yarı değerli taşların eski uygurca karşılıkları

Kelime	Karşılığı
ELMAS	<i>kimko ve vazir</i>
YAKUT	<i>indranil, lal, kinsuk ve yakut</i>
SAFİR	<i>indranil, mahani</i>
ZÜMRÜT	<i>indranil, mahamani ve mrkt</i>
INCI	<i>mani, monçuk, bilingamani, brahma-mani, çintamani, morvant, tana ve yinçü</i>
JADE / YEŞİM	<i>guk ve kaş</i>
TURKUAZ	<i>çaç</i>
MERCAN	<i>sita</i>
LAPIS LAZULI	<i>aşirvat, rajavart ve vayduri</i>
KRISTAL KUVARS	<i>amuli, sıparır ve şutse</i>
OPAL	<i>çäpiñir</i>

12. Genel olarak “mücevher” kavramını karşılayan *erdini/ratna* ve *gohar* kelimeleri bulunmaktadır. *gohar* kelimesi 1 yerde kullanılmakta olup, *erdini/ratna* kelimesi ise 826 yerde kullanılması açısından dikkat çekmektedir. *Erdini/ratna* kelimesi eşdizimli olarak sıralandığında en sık kullanım üç *erdini* ifadesinde görülmektedir. *Erdini/ratna* kelimesi ek almış biçimlerine göre sıralandığında en sık kullanım *erdini / ratna* + YÜK biçiminde rastlanmaktadır.

13. *erdini* kelimesinin yalın halde eşdizimli kullanımlarına bakıldığında şu verilere rastlanmaktadır:

Tablo 4.10 Erdini kelimesinin eşdizimli kullanımlarının sıklık dağılımı

Kelime	Sıklık
<i>üç erdini</i>	13
<i>yeti / yiti erdini</i>	30
<i>erdini / ratna yinçü</i>	17
<i>erdini / ratna içinte...</i>	17
<i>erdini / ratna kut..</i>	17
<i>erdini / ratna teg</i>	16
<i>erdini / ratna monçuk</i>	11
<i>erdini / ratna üze</i>	10
<i>erdini / ratna er</i>	10

14. *erdini* kelimesinin ek almış biçimlerine bakıldığında sıklık bakımından şu eklere rastlanmaktadır:

Tablo 4.11 *Erdini* kelimesinin ek almış biçimlerinin sıklık dağılımı

Kelime	Sıklık
<i>erdini / ratna + YÜK</i>	219
<i>erdinilig</i>	32
<i>erdini / ratna + ILGI</i>	33
<i>erdini / ratna + YÖN</i>	33
<i>erdini / ratna + Ç.</i>	22
<i>erdini / ratna + 3.T.IYE.</i>	20
<i>erdini / ratna + YÜK</i>	14
<i>erdini / ratna + Ç. + YÜK</i>	11

15. Derlemde değerli madenler olarak altın, bakır ve gümüş kavramları yer almaktadır. Değerli madenler arasında en sık kullanım altın kavramında görülmektedir. Altın kavramını karşılayan *altun* kelimesine ait en sık kullanım altun önlüg ifadesine aittir. Gümüş kavramı 144 yerde ve bakır kavramı ise 44 yerde kullanılması ile dikkat çekmektedir.

16. *altun* kelimesinin yalın halde eşdizimli kullanımlarına bakıldığında şu kullanımları görülmektedir:

Tablo 4.12 *Altun* kelimesinin eşdizimli kullanımlarının sıklık dağılımı

Kelime	Sıklık
<i>altun önlüg</i>	138
<i>altun kümüş</i>	22
<i>altun agız</i>	10

17. *altun önlüg* ifadesi 138 yerde kullanılmaktadır. Ayrıca bir kalıp oluşturduğu derlemde 66 kez geçen *altun önlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom iligi* kalıbından anlaşılmaktadır. Bu 66 kalıbın 34'ünde en sonda yer alan *nom iligi* ibaresinden sonra *atlıg nom bitig*, 23'ünde ise *atlıg nom erdini* ibarelerinin geçmesi dikkat çekmektedir.

18. *kümüş* kelimesinin eş dizimli olarak en sık *altun* kelimesiyle birlikte 22 kez kullanıldığı derlemde tespit edilmiştir. Bununla beraber kelimenin ek almış biçimlerine bakıldığında sıklık bakımından şu verilere rastlamaktadır:

Tablo 4.13 *Kümüş* kelimesinin eşdizimli kullanımlarının sıklık dağılımı

Kelime	Sıklık
[<i>kümüş</i> + YÜK]	16
[<i>kümüş</i> + YÖN]	13
[<i>kümüş</i> + 2. T.İYE.]	10

19. Derlemde değerli taşlar olarak *adityagarbe*, *amuli*, *aşirvat*, *at*, *bışığ*, *buyruk*, *çaç*, *ç(a)kir*, *çın çoturaz*, *didim*, *guk*, *indranil*, *kız*, *kaş*, *kimko*, *kinsuk*, *kobık*, *lal*, *mahanil*, *mani*, *markat*, *maharag*, *morvant*, *oyun*, *patu*, *rajavart* / *ražavart*, *sandanak*, *sıparır*, *sita*, *suryakant*, *şişir*, *şobak*, *şutse*, *tana*, *utakaparasat*, *vayduri*, *vazir*, *yana* ve *yakut* kelimeleri yer almaktadır. Yer alan değerli taşların arasında en sık kullanım *vazir* kelimesinde görülmektedir. *Vazir* kelimesi eşdizimli olarak sıralandığında en sık kullanım *vazir teg* ifadesine aittir.

20. *vazir* kelimesinin eklerle en sık kullanılmış biçimleri şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 4.14 *Vazir* kelimesinin eşdizimli kullanımlarının sıklık dağılımı

Kelime	Sıklık
<i>vazirliğ</i>	13
[<i>vazir</i> + YÜK]	11

21. HA'da yer alan *aşvagarb*, *karikadan*, *kodiräk*, *musiragarb* ~ *musiragavp*, *patmarag* ~ *p(a)tmarag* adlı kelimelere tezin derleminde rastlanmamıştır.

Sonuç olarak Eski Uygurca metinlerden oluşan derlemde 51 farklı kelimenin değerli taşlar ve madenler için kullanıldığı, bu kelimelerin bazılarının türevlerinin de olduğu, bazılarının eşdizimli olarak bağlam içinde yer aldığı, bazı kavramlar için birden fazla kelime bulunduğu tespit edilmiş ve yukarıda maddeler halinde gösterilmiştir. Bu verilerden hareketle yapılacak gerek Eski Türkçe içinde, gerekse diğer tarihi ve çağdaş dönemlere ait

alışmalarla Türklerin değerli taş ve maden adlandırmaları daha net ortaya konabilecektir. Bu alışma bu istikamette yapılacak çalışmalar için Eski Uygurca zeline dikkate değer veriler sunmayı hedeflemektedir.

KAYNAKLAR

- Ağca, F. (2019). *Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı Metin-Aktarma-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*. Ötüken.
- Alan, S. (2023). Çağatay Türkçe Dönemi Eserlerinde Değerli Taşlar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. (63:1). 37-60.
- Alekseyeviç O., (2015). En Eski Türk Dilinin Metal Adları İle İlgili Sözcük Varlığı. Emine Atmaca-Reshide Adzhumerova (çev.). *Dil Araştırmaları* (17). 229-242.
- Arabacı, U. (2022). *Orta Çağ İslam Dünyasında Değerli Taşlar: İnci, Mercan, Yâkût, Yeşim Taşı, Fildişi, Safir*. [Yüksek lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Arat, R. R. (1942). Uygurlarda İstihlamlara Dair. *Türkiyat Mecmuası* (7). 56-81.
- Arat, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aris, G. (2018). *Eski Uygurca Ölüler Kitabı Üzerine Bir Çeviri Denemesi*. [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Arslan, S. (2021). *Eski Mezopotamya'da Değerli Taşlar Ve Kullanım Alanları*. [Yüksek lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Aslan Keskin, R. (2021). Celîli Divanı'nda Değerli Taşlar. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*. (Özel Sayı). 311-330.
- Ayazlı, Ö. (2016). *Eski Uygurca Din Dışı Metinlerinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2012). *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap Karşılaştırmalı Metin Yayını*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, F. (2022). Divan Şiirinde Elmas. *Külliyet Osmanlı Araştırmaları Dergisi* (18). 1-14.
- Aydın, F. (2022). Divan Şiirinin Yeşil Mücevherleri: Yeşim, Zebercet Ve Zümrüt. *International Journal of Turkish Academic Studies* (2). 126-139.
- Babalık, H. (2009). *Türkiye Değerli Taş Potansiyeli Ve Pazarlama Sorunları*. [Yüksek lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

- Bang, W., Gabain, A. V., (1931). *Türkische Turfantexte V*. Akademie Der Wissenschaften.
- Barat, K. (2000). *The Uygur-Turkic Biography of the Seventh-Century Chinese Buddhist Pilgrim Xuanzang Ninth and Tenth Chapters*. Bloomington. In: Research Institute for Inner Asian Studies.
- Barutçu Özönder, F.S. (1998). *Sthiramati'nin Vasubandhu'nun Abhidharmakośaśāstra'sına Yazdığı Tefsirin Etü. Tercümesi –Abidarim Kunlğ Koşavarti Şastirtaki Çinkirtü Yörüglerning Kingürüsü'nden Üç İtigsizler Giriş-Metin-Tercüme-Notlar-İndeks-XXX Levha*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barutçu, F. S. (1987). *Uygurca Sadāprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikayesi*. [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Bayat, F., Aliyeva, M. (2020). *Eski Türkçe Sözlük*. Ötüken Neşriyat.
- Berbercan, M. T. (2013). *Eski Türkçe Bayagut Oğlu Otaçı Beg Hikâyesi*. Derin Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Enderun Kitabevi.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford At The Clarendon Press.
- Çağatay, S. (1945). *Altun Yaruktan İki Parça: 1. Küü Tav'ın canlıları öldürdüğünden dolayı gördüğü ceza 2. Üç Prense Pars hikâyesi (Prens Mahasatvi)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çetin, E. (2020). *Altun Yaruk VII. Kitap Berlin Bilimleri Akademisindeki Metin Parçaları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çetin, E. (2020). *Altun Yaruk VIII. Kitap Berlin Bilimleri Akademisindeki Metin Parçaları (Karşılaştırmalı Metin-Çeviri- Açıklamalar-Dizin)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demirci, Ü. Ö. (2014). *Eski Uygurca Dört Çatik*. Kesit Yayınları.
- Demirci, Ü. Ö. (2021). *Eski Uygurca Fo Ding Xin Da Tuo Luo Ni*. Kesit Yayınları.
- Doğan, A. (2022). *Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: Avalokiteśvara-Sādhana*. [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Doğan, İ., Usta, Z. (2014). *Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı Sözlük-Gramatikal Dizin*. Altınpost Yayınları.

- Doğar, A. (2009). *Değerli Taş Ve Mücevherat Sektöründe Tasarım Eğitiminin Yeri Ve Önemi*. [Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü].
- Eğer Şimşek. H. (2020). *Anadolu Sahası Türk Masallarında Taş*. [Yüksek lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü].
- Eimer, H., Jens P. L., Geng S., Klimkeit H. J. (1988), *Das Zusammentreffen Mit Maitreya. Die ersten fünf Kapitel der Hami-Version der Maitrisimit, Teil I: Text. Übersetzung und Kommentar*. Harassowitz Verlag.
- Eliade, M. (2017). *İmgeler ve Simgeler*. Mehmet Ali Kılıçbay. (Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Elmalı, M. (2019). *Eski Uygurca Altı Dişli Fil Hikayesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Elmalı, M. (2015). *Eski Uygurca Gramer Terimleri Vibakti-Samaz*. Kesit Yayınları.
- Elmalı, M. (2016). *Daşakarmapathāvadānamālā Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2015). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Erkaplan, E. (2000). *Eskişehir İli Merkezinde Lüle Taşından Üretilen Takı Örnekleri ve Yeni Tasarımlar*. [Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Ethem, M. Y. (1990). *A'dan Z'ye Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar (Süs Taşları)*. TMMOB Maden Mühendisleri Odası.
- Farges, F. (2021). *Mineraller ve Değerli Taşlar*. Reşat Uzman. (çev.) Bilge Kültür Sanat.
- Gulcalı, Z. (2013). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikayesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gulcalı, Z. (2021). *Altun Yaruk Sudur X. Kitap (Metin-Türkiye Türkçesine Aktarımı-Çince Metinle Karşılaştırmalı Açıklamalar-Sözlük-İkilemeler Dizini)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (Etimolojik Sözlük)*, Bilge Kültür-Sanat.
- Hamilton, J. (1986). *Manuscripts Ouïgours du IXe -Xe siècle de Toue-Houang. Tome I*. Peteers.

- Hamilton, J. (2011). *Dunhuang Mağarası'nda Bulunmuş Buddhacılığa İlişkin Uygurca El Yazması İyi ve Kötü Prens Öyküsü*. Vedat Köken. (çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatipoğlu, M. (2007). *Değerli taşlar Mineralojisi*. Zeus Kiyabevi.
- Hatipoğlu, M. (2020). *Renkli Kıymetli Taşlar (Terminoloji, Mineralojik-Gemolojik ve Jeolojik Özellikler)*. Zeus Kitabevi.
- Hazai, G., Zieme, P. (1970). *Fragmente der uigurischen Version des "Jin'gangjing mit den Gāthās des Meisters Fu" nebst einem Anhang von Taijun Inokuchi*. Berliner Turfantexte I. Akademie Verlag.
- İsi, H. (2021). *Eski Türkçe Tantrik Bir Metin: Uşñīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İzgi, Ö. (1987). *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kaljanova, E. (2005). *Uygurca Dışastvustık (Giriş-Metin-Çeviri-Dizin Ve Tıpkıbasım)*. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul
- Kara G., Zieme P. (1976). *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung*. Berliner Turfantexte VII. Akademie Verlag
- Kara G., Zieme, P. (1977). *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg“ von Saska Pañḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti*. Berliner Turfantexte VIII. Akademie Verlag.
- Karaayak, T. (2021). *Eski Uygurca Abitaki Metinlerinin Söz Varlığı (Giriş-Metin-Aktarma-Açıklamalar-Dizin)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kasai, Y. (2008). *Die Uigurischen Buddhistischen Kolophone*. Berliner Turfantexte XXVI. Brepols.
- Kasai, Y. (2011). *Der Alttürkische Kommentar Zum Vimalakīrtinirdeśa-Sūtra*. Berliner Turfantexte XXIX. Brepols
- Kılıç Cengiz, A. (2021). *Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sītātapatrādhāraṇī*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Laut, J.P., Shimin, G., Klimkeit H. J. (1991). Die Weltflucht des Bodhisattva Das 13. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit. *Originalbeiträge erschienen in Altorientalische Forschungen*. (18). 264-296.
- Menteşeli, M. (2007). *doğu anadolu bölgesi erzurum ili oltu taşı işleciliği ve kullanım alanlarının el sanatları açısından incelenmesi*. [Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü]
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Kuyumculuk Teknolojisi Mıhlama*. MEGEP. Ankara.
- Mirsultan, A. (2010). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie X. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert*. Harrassowitz.
- Moriyasu, T. (2019). *Corpus of the Old Uighur Letters from the Eastern Silk Road. Berliner Turfantexte XLVI*. Brepols.
- Mulkiybayeva, E., Aliyeva, L., Tulendiyeva F.(2021). *Rusçada Somutlaştırma Yoluyla Maden Ve Değerli Taşlardan Oluşturulmuş Renk Adları*. ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТИНІҢ ХАБАРШЫСЫ (120). 118-128.
- Müller, F. W. K. (1910). *Uigurica II*. Akademie der Wissenschaften.
- Nadelyayev, V. M. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar (Eski Türkçe Sözlük)*. Leningrad.
- Nakamura, K. (2023). Re- examination of the Uigur Version of the Inscription of Mañjūsrī Temple in 1326. *Journal Of Asian and African Studies* (106). 67-109.
- Oda, J. (2015). *A Study of the Buddhist Sūtra called Säkiz Yükmäk Yaruq or Säkiz Törlügin Yarumış Yaltrımış in Old Turkic*. *Berliner Turfantexte XXXIII*. Brepols.
- Ölmez, M. (1988). *Altun Yaruk III. Kitap (5. Bölüm) (Suvarnaprabhasasutra)*. *Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi*.
- Ölmez, M. (1994). *Hsüan-Tsang'ın Eski Uygurca Yaşamöyküsü VI.Bölüm*. [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Özbay, B. (2014). *Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdemir, R. (2018). *Değerli Ve Yarı Değerli Süstaşları Ve Mücevherlerde Sahte Ve Ayıplı Ürünlerin Ayırt Edilmesinin Hukuksal Yönden Önemi Ve Adli Gemoloji*. [Yüksek lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık Ve Adli Bilimler Enstitüsü]

- Özertural, Z. (2008). *Der uigurische Manichäismus, Neubearbeitung von Texten aus Manichaica I und III von Albert v. Le Coq*. Wiesbaden.
- Özgeriş, M. M. (2016). Değerli Taşlar Yönünden Ahmet Paşa Divanı. *Türkiyat Mecmuası* (26/2). 307-324.
- Özyetgin, A. M. (2004). *Eski Türk Vergi Terimleri*. Köksav Yayınları.
- Özyetgin, A. M. (2014). *İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku*. Ötüken.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki.
- Röhrborn, K. (1971). *Eine uigurische Totenmesse, Text, Übersetzung, Kommentar, Berliner Turfantexte II*. Akademie Verlag.
- Röhrborn, K., Róna-Tas, A. (2004). *Spätformen des zentralasiatischen Buddhismus. Die Altuigurische Sitātapatrā-dhāraṇī*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- Savaşçın, M. Y. (1988). “Anadolu Takıları VII”. *Antika Dergisi* (35).
- Semet, A. (2005). *Xuanzangs Leben und Werk, Teil 8 Lexikalische Untersuchungen zur Uigurischen Xuanzang-Biographie*. Harrossowitz Verlag.
- Shōgaito, M. (1991). *Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-tīkā Tattvārthā Volume I Text, Translation, Commentary and Glossary*. Nakanishi Printing.
- Shōgaito, M. (1993). *Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-tīkā Tattvārthā Volume II Text, Translation, Commentary and Glossary*. Nakanishi Printing.
- Shōgaito, M. (2008). *Uighur Abhidharma Texts: A Philological Study*. Shoukadoh.
- Shōgaito, M. (2003). *Uighur Manuscripts in St. Petersburg, Chinese Text in Uighur script and Buddhist Uighur texts*, Kyoto: Graduate School Of Letters Kyoto University
- Shōgaito, M. (2014). *The Uighur Abhidharmakośabhāṣya preserved at the Museum of Ethnography in Stockholm*. Harrassowitz Verlag.
- Shōgaito, M., Tugusheva, L., Fujishiro, S. (1998). *Daśakarmapathāvadānamālā / The Daśakarmapathāvadānamālā in Uighur*. From the Collection of the St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies Russian Academy of Sciences.

- Şen, A. (2004). *Uygurische Sprachdenkmäler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri*. [Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Şen, S. (2017). *Körüm Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı*. Kesit Yayınları.
- Tekin, Ş. (1976). *Uygurca Metinler II: Maytrisimit Burkancuların Mehdisi Maitreya İle Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram (Burkancılığın Vaibhāsika Tarikatine Ait bir Eserin Uygurcası)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit nom bitig. Die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāsika-Schule. 1. Transliteration, Übersetzung / 2. Analytischer und rückläufiger Index*. Akademie-Verlag.
- Tekin, Ş. (1994). *Uygurca Metinler I Kuanşi İm Pusar*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2004). *İrk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı*. Öncü Kitap.
- Tezcan, S. (1975). *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm*. (Doçentlik Tezi). Ankara.
- Tezcan, S. (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra. Berliner Turfantexte III*. Akademie Verlag.
- Tietze, A. (2018). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Toka, M. R., Selim, H. H. (2020). Türkiye'deki Yarı Değerli Taşların Satış Stratejilerinin Geliştirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*. 2 (2). 1-9.
- Tokat, F. (2014). *Taş Ve Cevherlerin Türkçe Tıp Yazmalarında Tedavi Amacıyla Kullanılma Şekilleri*. Zeitschrift für die Welt der Türken (2). 177-187.
- Tokyürek, H. (2019). Eski Uygurcada Cundī Buddha'nın Tasviri. *Karadeniz Araştırmaları*. (XVI/64). 711-723
- Tokyürek, H. (2018). *Altun Yaruk Sudur IV.Tegzinç*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Mañi, Cintāmañi*. Caferoğlu Hatıra Kitabı. 499-514

- Toprak, Y. (2017). *Kanûnî Devri İhtîşamının Divan Şiirine Yansıması (Hayâlî, Bâkî Ve Taşlıcalı Yahyâ Divanlarında Değerli Taşlar)*. [Yüksek lisans Tezi, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi].
- Uçar, E. (2009). *Altun Yaruk Sudur V. Kitap Berlin Koleksiyonundaki Fragmanların Transliterasyonu ve Transkripsiyonu Açıklamalar ve Dizin*. [Doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Uçar, E. (2013). *Uygurca Altun Yaruk Sudur IX. Tegziñç*. Dinozor Kitabevi Yayınları.
- Uzunkaya, U. (2020). *Budist Eski Uygur Edebiyatından İki Metin Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizinler*. Kesit Yayınları.
- Uzunkaya, U. (2020). *Budizm'in Mahāyāna Ekolüne İlişkin Eski Uygurca Belgeler Metin-Aktarma-Açıklamalar-Sözlük-Dizin*. Kesit Yayınları.
- Vér, M. (2019). *Old Uyghur Documents concerning the Postal System of the Mongol Empire. Berliner Turfantexte XLIII*. Brepols.
- Wilkens, J (2001). *Die drei Körper des Buddha (trikāya)*. Berliner Turfantexte XXI. Brepols.
- Wilkens, J. (2007). *Das Buch von der Sündentilgung: Edition des alttürkischbuddhistischen Kṣanti Kūlguluk Nom Bitig Teil 1-2*. Berliner Turfantexte XXV. Brepols.
- Wilkens, J. (2016). *Buddhistische Erzählung aus dem alten Zentralasien Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadāna-mālā*. Berliner Turfantexte XXXVII. Brepols.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen, (Altuigurisch – Deutsch – Türkisch) / Eski Uygurcanın El Sözlüğü, (Eski Uygurca – Almanca – Türkçe)*. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.
- Yakup, A. (2016). *Altuigurische Aparimitāyus-Literatur und kleinere tantrische Texte*. Berliner Turfantexte XXXVI. Brepols.
- Yakup, A. (2006). *Diśastvustik Eine altuigurische Bearbeitung einer Legende aus dem Catuspariṣat-sūtra*. Harrassowitz Verlag.
- Yakup, A. (2010). *Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur Teil 1-3*. Berliner Turfantexte XXVIII. Brepols.
- Yamada, N. (1993). *Sammlung Uigurischer Kontrakte Band 1-3*. Osaka University Press.

- Yaylalı, H. (2000). Tüm Taşlar Kıymetlidir. *Art Decor Dergisi* (Ocak).
- Yeşilbağ, S. (2019). Muhibbî Dîvânı'nda Değerli Taşlar. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (22). 689-712.
- Yıldız, H. (2020). *Maniheist Uygur Metinlerinde Çince Alıntılar (Etimolojik, Leksik ve Tematik İncelemeler)*. Fenomen Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2008). XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiiri'nde Değerli Taşlar. [Yüksek lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi].
- Yunusoğlu, M. K. (2012). *Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zieme, P. (1975). *Manichäisch-türkische Texte. Berliner Turfantexte V*. Akademie Verlag.
- Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren. Berliner Turfantexte XIII*. Akademie-Verlag.
- Zieme, P. (1991). *Die Stabreimtexte der Uiguren von Turfan und Dunhuang*, Studien zur alttürkischen.
- Zieme, P. (1996). *Altun Yaruq Sudur. Vorworte und das erste Buch. Berliner Turfantexte XVIII*. Brepols.
- Zieme, P. (2000). *Vimalakīrtinirdeśasūtra. Berliner Turfantexte XX*. Brepols.
- Zieme, P. (2005). *Magische Texte des uigurischen Buddhismus. Berliner Turfantexte XXIII*. Brepols.
- Zieme, P., Kara, G. (1979). *Ein uigurisches Totenbuch. Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang*. Akadémi Kiadó.
- Тугушевой, Л.Ю. (2008). *Сутра Общины Белого Лотоса Тюркская Версия Транскрипция*. Восточная Литература.

Elektronik Kaynaklar

- Bozaslan Uysal, S. (2019). Divan Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Değerli Taşlar. Uluslararası Toplum Ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu. https://docviewer.yandex.com.tr/view/0/?*=h..

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. Süstaşı. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/sustasi-1>.

Vorislamische alttürkische Texte. <https://vatec2.fkidg1.uni-frankfurt.de/vatecasp/Vatectexte.pdf>.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Neslişah Yıldız
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	0000-0003-2008-7361
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	
Lise	Ordu Doğa Koleji
Lisans	Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Mesleki Deneyim	-
Akademik Çalışmalar	

